Gröna bokmärken är endast information – Backa och välj annan länk

Information om programmet - Hjälp att navigera

Här kommer successivt att presenteras ett urval av det studiematerial som legat till grund för texter som finns i våra hembygdsböcker, på hemsidan och i UKF:s nyhetsbrev och skrifter. Det är i första hand den aktuella författarens åsikter som återges - ofta i stark förkortad form. När jag vid läsningen funnit anledning att göra egna noteringar har de ofta markerats med "**ego:"**

o Texterna ger en provkarta på ***ämnesområden*** *som är av* ***betydelse för lokalhistorien*** i bygden
o Texterna presenteras i ett format som ***tillåter sökning*** på innehållet
o Formen för presentationen kan ses som exempel på en ***modell för hantering*** av stora textmängder
o Modellen gör det möjligt att lagra studiematerialet i ***strukturerad form***
- och sedan bekvämt ***återfinna fakta och texter*** med den inbyggda ***sökfunktionen*** (kikaren)

Målgrupper
o Läsare som vill komma åt detaljer – hembygdsforskare
o Forskare som söker efter ett sätt
- att lagra forskningsresultat under arbetets gång
- att samtidigt kunna placera artiklarna logiskt i en innehållsförteckning
- att kunna återfinna detaljer i texterna med hjälp av ett bra sökprogram

Programmets uppläggning – Hjälp av navigera genom materialet
1. Vänstra fönstret -
Om Bokmärkena i det vänstra fönstret inte har olika färger bör du ladda ner gratisprogrammet Acrobat Reader för att bekvämare förstå bokmärkenas olika funktion.
Grön: information – leder inte till faktatexter, endast till allmän information
Svart: länk till texter i den fil du befinner dig i
Blå: länk till texter i annan PDF-fil eller till vanlig HTML-fil
Andra färger används ibland för att förtydliga i något avseende

Lägg särskilt märke till **"+" tecknet.** Klicka på det för att öppna en underkatalog.

2. Högra fönstret
Använd de **Blå pilarna** längst ner för att bläddra i ett öppnat dokument
- eftersom alla texter ligger i samma fil kan du naturligtvis bläddra i hela filen
- genom att texterna ligger i en och samma fil fungerar sökfunktionen över hela materialet
Gröna pilarna längst ner: du kan bläddra fram och tillbaka bland öppnade skärmsidor
För bästa läsbarhet: Maximera. Aktivera ev. ikonen < > för Sidbredd

3. Register och Artiklar
Principen är (med vissa undantag) att Register och Artiklar ligger i olika filer för att reducera antalet träffar vid sökning på enskilda ord. (*Innehall-alla.pdf* och *B-A-filer-alla.pdf)*

4. Sökningsförfarandet.
Artiklarna upptar närmare 500 A4-sidor fördelade på två serier
Serie A skapades innan mitt databasprogram kunde hantera särskilda textfält. Förklaring.
Serie B skapades då det gick att lägga in närmast obegränsad textmängd
Serie B ligger först i textfilen (B-A-filer-alla.pdf). Tillkommande texter måste av datatekniska skäl läggas i slutet. Innehållsförteckningarna i bägge filernas vänstra fönster kan byggas upp mer logiskt.

OBS. Serie A har ingen förteckning över enskilda Titlar/Författare. Använd Sökfunktionen (kikaren)

Fortsättning på **Information om programmet – Hjälp att navigera**

En personlig deklaration.

När jag på allvar började studera vår bygds historia hade jag förmånen att få utnyttja Herman Svenngårds stora hembygdssamling som han donerat till kommunens bibliotek 1970. Där fanns inte bara böcker och historiska handlingar utan också de skrifter som blev resultatet av hans studier. I den enorma hembygdssamlingen finns också hans avskrifter och utdrag ur källmaterialet liksom hans handskrivna bearbetningar, som sedan en medhjälpare skrev ut på maskin. Några få kopior gick att få fram med hjälp av karbonpapper.

Jag har kunnat utnyttja modernare metoder: från bibliotek och arkiv har jag fått med mig hem kopierade boksidor, ibland hela kapitel och böcker. På senare tid har jag utnyttjat bärbar dator. Ur lånade böcker kan jag t.o.m. kopiera redigerbara datafiler. Tekniken tillåter numera att resultatet av studierna lätt kan förvandlas till snygga häften och böcker med hjälp av standarddatorer och laserskrivare Den digitala tekniken gör det möjligt att lägga alltmer av vår historia på internet.

Svenngårds samlade material har varit en mycket betydelsefull inspirationskälla till fortsatta studier. Förhoppningen är att även mitt material skall kunna visa vägen till de historiska källmaterialet, nu med hjälp av den digitala tekniken. Kanske kan mitt material inspirera till att söka utvidgad kunskap med hjälp av arkivens och biblioteken databaser. Alltmer av hembygdsforskningen kan numera ske hemifrån.

Min egen databas byggs sedan 1983 upp i en äldre version av databasspråket dBASE IV som inte är allmänt tillgängligt. Möjligheten att sekundsnabbt hitta platsen på hårddisken utnyttjar jag väldigt ofta. Många gånger finner jag sådant som jag för länge sedan glömt bort. Modern skanner med program som gör läsbara filer av äldre pappersutskrifter utnyttjar jag ofta för att på så sätt göra faktaupplysningar tillgängliga.

I början av 80-talet användes databaser för exempelvis lagerhållning av varor. Programmet gav möjlighet att följa lagrets förbrukning och tillväxt. Endast korta texter användes. Genom att slå samman några databasfält gick det få rum med något hundratal ord. De längre texter som trots detta finns i Serie A lades in sedan programmerarna infört särskilda textfält.

- Äldre texter har konverterats till nu aktuella dataformat
- I en del fall har det varit bekvämare att OCR-läsa pappersutskrifter, d.v.s. texten kopieras inte på traditionellt sätt. I stället tolkas varje bokstav digitalt. Om texten är skriven med tydliga bokstavstecken blir det mycket lite feltolkningar.

Under senaste åren har jag funnit att PDF-formatet (Portabelt Data Format) borde kunna utnyttjas för mitt ändamål. Trots att programmet (ännu?) inte tillåter rubriker och vägledande information i fönstret Bokmärken har jag lagt in sådan information med Grön färg. Om en läsare råkar klicka på ett grönt bokmärke (som i själva verket är en länk till en sida) leder denna länk till en sida med allmän information (såsom denna)

Vissa böcker - Allmänt *b-bok*

Börje Sandén *Anteckningar – från databasen \b-filer\b-bok.dbf*

Den svenska boken 500 år.

Flera författare. Liber

Anteckningar Börje Sandén 91-01-23

Gutenbergbibeln var färdigtryckt 1454, ej 1455, som varit den gängse uppfattningen

Vid sekelskiftet 1500: 40 000 olika böcker, ca 10 milj ex

I Sverige ca 1850 tryckerier, 155 000 tryck 1397-1468.

Boken är det genom tiderna hittills viktigaste hjälpmedel vi skapat för att orientera oss i tillvaron.

Det trycks en bok/minut.

Sokrates menade att bokstäverna var skadliga: människorna skulle upphöra att träna sitt minne.

Första i Sverige tryckta boken 20 dec 1483. Censor librorum 1737-46 var Gustaf Benzelstjerna (obs Jakob Mörk) därefter Niklas von Oelreich 1746-66 "En ärlig svensk"

Tidskr: Stockholm Gazette 1742 - ca 1752, franskspråkig tidskrift,

Peter Momma: Stockholms Veckoblad 1745 (Svenska friheten)

Salvius gifte sig 1742 med boktryckare Horrns änka. OBS, Upplands- boken kom ut ett år tidigare (!).

Lärda tidningar 1745 - 1773

Den danske förläggare Carl Aller intr. sin familjejournal 1879. Allers

Bra Böckers lexikon, vårt enda stora moderna konversationslexikon

Aldus pocketböcker kom 1957, Delfin 1960. Prisma 1960 1970 avskaffades bokhandelns fasta priser, och därmed kommissionär- systemet

Schück: Lars Salvius. En minnesteckning 1929

Nils Wilhelm Lundequist. Bokhandeln var en av landets bästa, bjöd god service (sic den enda som säljer min bok). Gluntarne. Handbok i svenska lantbruket. Epokgörande. Lundequist fick Lantbruksakademiens stora guldmedalj.

Salvius drev igenom att bokbindarnas privilegium på bokförsäljning upphörde. Sveriges störste boktryckare, bokhandlare, bokförläggare. Inkunabeltiden slutar 1501. Börjar ca 1453 - Konstantinopels fall Diamantsutra, buddistisk, daterad 868. Finns i British Museum sedan 1907. 6 textblad från träblock.

Äldsta boken som nått Sverige finns i Gustaf Adolfs samling på Öst-asiatiska museet.ev 300 ex. 600 blad. 300 blad/dag ger en trycktid bortåt 3 år.

Som första tidning övergick Svd 1899 till maskinsättning DN gick 1978 över till fotosättning, senare följd av SvD

Tidningarna kom till för att sprida nyheter om 30-årig kriget till Hollands affärsmän

Under 1700-talet gjordes färre böcker än under ett år nu. KB har 38 000 titlar 1700-1829

Årsprod. ca 15000 böcker (exkl småtryck 150-300 000) KB växer med 3 hyllmeter/dag (betydligt mer än hälften svenskt)sid 63-64. Ovanligt att författare 1983 använder dator. Tröghet.

Datormaskinvara har sedan 1970 sjunkit med 50% / 18-mån.period

sid 67-69. Färgbilder lagras i 300Mb och kan sedan förstoras och manipuleras hur som helst. Mycket snabbt. Se Microdatorn okt -84.

Christian Gernandt skapade 1874 företaget Nordisk Familjebok, vilken utkom i månadshäften a' 75 öre.

Dialogus: "Skapelsens sedelärande samtal" 122 dialoger mellan ting, djur och människor. Varje träsnitt handmålat. Se striden mellan sol/måne

s 114 Förklaring till varför månen aldrig kan förbli hel. I kriget mellan solen och månen klöv solen den med sitt svärd. Tryckåret, liksom Tre kronor finns i Kolofonen. Mcccc.lxxxiij.

Åke Rålamb: Adelig Öfning 1690-95 beskrivs(sid.337) som bestående endast av notiser angående ett antal näringsgrenar. Tvivlar!

Diderot var 'journalist' utan status och akademisk belastning, hade översatt medicinskt lexicon. 17

textband, 11 bildband. Ryktbarast.
Första sv originaluppslagsboken Standardverk. 1:a uppl 1955. Endast ett kortfattat kapitel om svenska förhållanden. Nyrev. upplaga 1983 (500 år)
Från Gutenbergs första verksamhet till 31 dec 1500. Inom 15 år efter Gutenbergs död 1468 fanns tryckpressar i varje land.
Gutenbergs teknik gällde ända in på 1800-talet. Han ersatte trä med metall och träblocket med individuella bokstäver.
Enl legenden började kineserna trycka år 594 e.Kr. Gnugga av intryck från en träplatta. Även pappret kom från Kina. Aldus Manutious: Antikvastilens seger över gotiska stilen berodde på Aldus, död 1515 Johan Neudörffer: Fraktur var den typiska tyska stilen i 400 år. Johan Snell: Boktryckarkonsten kom sent till Sverige, mer än 40 år efter. Han kom 1483 på uppdrag av Jakob Ulfsson för att trycka Missale Upsaliens.
Snell lämnar Sverige redan efter ett år, men han lämnar kvar sitt tryckeri
Johannes Fabri gjorde första trycket på svenska, ettbladstryck, Han gjorde också första boken: Aff dyäffwisens frästilese
(? Orinarie posttijdende 1645)

Ur SvD 91-09-22. Anders Pilz.
"Datorn läser mellan raderna"
Datortekniken gör det möjligt att läsa bortskrapad bläckskrift från pergament (palimsester). På grund av att bläcket innehöll järnpartiklar. Datorn kan särskilja 256 nyanser svart/vitt. James Marchand, University of Illinois.
Detta gör att man nu kan komma åt gotiska texter. Biskop Ulfila uppfann på 300-talet det gotiska alfabetet, en kombination av grekiska och runor. Finns bevarad i några handskrifter: Silverbibeln
---

Studier i Johannes Messenius dramer

Hilding Lidell: Ak avh 1935
Anteckningar Börje Sandén 90-12-26 -
Boken genom Redins, hade vissa sidor i fotostat från KB.

Förord
I huvudsak 4 dramer, tryckta och uppförda 1611 - 1614.
2 dramer från fängelsetiden ej berörda: Christmannus,Gustavus
* Messenius historiesyn
* Källmaterial
Inledning
Nu till synes tunga och tråkiga. De uppfattades annorlunda: många upplagor.
Signill: 1612, 1614, 1635, 1645, 1652 (två uppl), 1693,
1700-1710 (en uppl) 1740-50 (en uppl), 1886 (Schücks ed.)
Blanckamäreta: handlar om Birjer, Erik och Valdemar
Hammarsköld, Atterbom gav förklenande omdömen
Gustaf Ljunggren gjorde Messenius dramer till föremål för historisk behandling.
Skoldramats nyhet är det historiska ämnesvalet. Messenius kolleger i Uppsala lät elever uppföra dramer på latin och grekiska; han valde svenska.
Henrik Schück har utförligt behandlat Messenius: "roa och ge en åskådlig framställning av fäderneslandets historia" Se äv. Ill. Svensk Litteraturhistoria,
Forskningen har gett motstridande resultat och syn. Behov av förnyad prövning anser Lidell.
1. Messenius historieuppfattning
2. Använda källor
Kap 1. Messenius historiesyn - götiska romantiken
Messenius avsikt: "författa hela Sveriges rikes historia i 50 kommedier och tragedier och dem

offentligt exibera" (Svanvita)
"en historia, icke saga" (Signill)
Genealogia Sigismundi
Scondia illustrata
Starkt påverkad av bröderna Magnus.
Götarnas lysnade bragder skildrade av Jordanes, Isidorus av Sevilla. Den senare påstod att Magog, Noas sonson grundade det götiska riket.
Fornsvenska legendariet (anonym), Lilla rimkrönikan, Prosaiska krönikan, Ericus Olai, Nicolaus Ragvaldis uppmärksammade tal i Basel 1434; med anledning av den inbördes rangordningen mellan staterna, varvid Ragvaldi gjorde anspråk på främsta platsen med anledning av göternas betydelse.
I Kristoffers landslag hänvisas till goternas namn.
Johannes Magnus, verket utgavs av Olaus i Rom 1554; Nordström: "ingen bok av en svensk författare har utövat ett större inflytande på vår nations föreställningsliv och öden". Magog till Gustav Vasa; den 143:e kungen.
Gustav Vasas söner verkade för översättning till svenska; verket betydde mycket för Gustav II Adolf; även andra folk hade respekt för Sverige ärorika historia (ego: förklaring inför stormaktstiden, Vi är så vana att ta avstånd i från Rubeckius att vi glömmer den realitet som Johannes historia utgjorde för 1600-talets människor)
Översättning kom 1620, Ericus Schroderus, se citat sid 36.

(forts) Hilding Lidell
Götiska romantiken kulminerar hos Stierhielm och Rudbeck. Även Bureus och Skytte är naturligtvis påverkade av Johannes Magnus.
Messenius' Amphitheatrum (1610) återger kungaserien; fjärde kungen Ubbo grundade Uppsala.
Sveopentaprotopolis (1611): Uppsala, Sigtuna, Skara, Birka, Stockholm. På svenska 1612 av Henricus Hammerus
Specula (1612): svenska folkets ärorika historia, landets härlighet. På svenska 1612 av Christopher Tempaeus. Bägge var betydelsefull reklam för Johannes Magnus.
Dansk motskrift av Johannes Svaningius (1561). Utgavs under pseudonym: den angivne författaren Petrus Parvus Rosefontanus dog redan 1559.
Messenius' motskrift under pseudonymen Janus Minor 1612. På svenska Sanfärdigt och Rättmätigt Geenswar, Retorsio Imposturarum. Se detaljer om argumenten sid 40-41.
I Johannes historia finns Hemming Gadhs mot Danmark hatfyllda tal.
Guido da Columnas Historia Troyana; Messenius exemplar gavs till Bureus, svensk översättning.
Amazonerna, sid 44-45
Homerus' Illiaden (3:e, 6:e), Vergilus - Aeneiden (1:a), Herodotos (4:e). Strabo, Diodorus Siculus.
Jordanes räknar amazonerna till det gotiska folket
Amazonerna kom till Skytien, grundade ett rike vid Don(Tanis), erövrade många riken. Skaffade sig avkomma genom att en gång om året besöka grannfolkens män. Endast flickor fick överleva: tappra och grymma. Ragvaldi berättar om amazonerna i Basel, såsom uttågade från Sverige.
Olaus Magnus har ett kapitel om amazonerna (bok 5).
Johan Skytte (tal i Marburg 1599) vederlägger alla skäl för att amazonerna inte skulle vara av götiskt ursprung.
(forts) Lidell

Starkodder är en typisk representant för den götiska andan, framhåller sin svenska härkomst, född i Hälsingland, 215 år gammal, rest i världen, kämpat mot ryssar, engelsmän, polacker, stor kyskhet. Är kontrast mot adelsmannen Morsgris; håller monolog mot tidens förfall.
Saxo berättar utförligt om Starkodder, den berömdaste av forntidens hjältar. Johannes Magnus gör honom till svensk. Från början var han est.
Messenius har med Starkodder velat ställa fram en idealgestalt för studenterna.
Frågan om danskhatet diskuteras utförligt; svenskar har avhållit sig från giftermål med danskar och

norrmän.
Messenius låter Birgitta i Specula vara bekymrad över att svenskarna väljer danskar till kungar.
Messenius skulle inte vara religiös fanatiker, varken utpräglad katolik eller protestant.

Litterära källor - kap 2
Signill, sid 76 - 82
Sammanfattning av innehållet; Håtuna gård vid Mälaren.
Sveapentaprotopolis har ett helt kapitel om Habors slätt.
Saxo sid 192-198
Johannes Magnus, bok 7
Blancka-Märeta hänvisar till sagan om Habor och Signhild.
Laurentius Petri: berättar om sägner och visor som säger att händelsen ägt rum i Sverige. Själva sagan återges av honom; Messenius själv anser den alltför känd för att behöva återges.

Bondenöd i krigets skugga

Knektutskrivningar och agrar ekonomi i Sjuhundra härad i Uppland 1627-1631.
Kaj Janzon

Bebyggelsehistorisk tidskrift nr 20, 1990
Anteckningar Börje Sandén, 1991

Slutet av 1500-talet och början av 1600-talet hade skapat ett ackumulerat överskott av agrara resurser.
ego: ett resultat av Gustav Vasa.
Uppsatsens avsikt: ur ett allt större uttag av resurser påverkade befolkningen i Sjuhundra.

Kronan intresserad av:
1. människor = "tvångsrekrytering"
- ca 100 000 utskrivs åren 1627-32
- ca 50 000 stupade i krigen
av ca 1 miljon i Sverige-Finland
2. människors jordiska ägodelar = "skatter"
- skatt även på "reella jordbruk"
- inte bara "jordeboksgårdar"

Funnet överskott: demografiskt OCH ekonomiskt
- mer boskap än "nödvändigt"
- silver hos bönder
- stark bebyggelseexpansion

Kronans metod:
- skapa register och kontrollapparat
- förmå adeln att minska sina krav på resurserna

Kamerala begreppet bonde
- större än 1/4 mantal
- annars torpare
- mått på räntebetalningsförmåga

"Marginalbrukare"
- de som ej var jordeboksbokförda

- dessa hade "överskottet" av boskap
- erlade ej skatt till kronan

Åkerbruk - boskapsskötsel
- ökad åkerareal ---> fler boskap för gödselns skull
- troligt med en tidigareläggning av jordbrukets kommersialiseringen

Korn ---> råg under 1500-talet
- rågen gav mer halm, att utnyttja för boskapen (vintern)

Husmän
- lovligt byte för utskrivningskommissarierna
  dvs lösdrivare -
- "klarade sig undan skatt" - ägde ej jord

Inhysingar - backstugusittare
"osynliga" i registren eftersom de inte beskattades

Extraskatter, BoU
- boskaps- och utsädesskatten, 1620-33, 1635-41
- blev därefter fast jordskatt
- varje djur över ett år beskattades
- x tunnors utsäde

Rotarna - rotering
utskrivningar 1612-41 efter mantalet = vuxna män
därefter enligt antalet jordeboksgårdar
Skatterotar = 10 män
Frälserotar = 20 män
1635: 15 resp 30 män

1627 - 1633:
10-mannarotar för samtliga kategorier
- gällde även frälsebönder inom frihetsmilen
- dittills hade dessa varit helt befriade
- adeln: engångsföreteelse! "Doch att det icke motte bliffue sedan något continuum"

RoU = Roterings- och Utskrivningslängder
Upprättades av prästerna + sexmännen
- återspeglar i väsentlighet det faktiska antalet roterings- resp skattskyldiga.

Sjuhundra härad på 1620-talet

S.k. Frälseköp

Livländska fälttåget 1621-22
- kraftigt ökade kostnader
- 1622 försäljning av
    kronogods = även äganderätten såldes ibland:-> frälsejord
    skatteräntor
    - engångsbelopp på 50 000 daler det första året

S.k. Tjänsteadel
en borgare kunde som belöning för tjänster åt kronan får göra frälseköp och undslippa utskrivningar för sina underlydande.

Lejda knektar
Om ingen dräng eller vuxen bondson fanns i roten utsågs en bonde, och då fick bönderna själva lösa frågan om vem skulle utses.
- Ett sätt att rädda en bondson var att en bonde pensionerade sig och sonen gick fri från utskrivning.
- Rika bönder kunde utses, man förväntade sig att de hade råd att leja knekt åt sig.

Centralmakten och säterierna
BoU för 1626 och 1627 avslöjar att det var säterierna som stod för nästan hela ökningen av antalet skattskyldiga
- från 162 till 311 hushåll.
- lantmäteriet bildades 1628!!
- ny regeringsform 1634
- landshövdingeinstitutionen 1635
- riddarhusordningen 1626

Offentlig föreläsning vid Ortnamnsarkivets 50-års jubileum 1985-12-05.

Lars Hellberg.
Fått art av Lars Allerstam.
Artikeln vidhåller på det allra starkaste de av mig framhållna teorierna om Härnevis och Ullevis ställning. Framhåller även att fruktbarhetsdyrkan var den avgjort största religionsformen vid riksbildandet.
Karta över Bro-området.
Redogörelse för ortnamnsforskningens utveckling, författare och uppsatser av betydelse.

Valsgärde. Ur Ortnamnssällskapets tidskrift 1985.

Harry Ståhl.
Valsgärde började undersökas 1928.
- kammargravar, 400-500. obrända lik
- båtgravar, 600-1000, hövdingen obränd, båtträt har förmultnat, sänkor, kvinnor, andra familjemedlemmar har bränts
- brandgravar

Namnet: Lars Hellberg, Vägvisare till kulturen 1979, tolkar gärde som inhägnad. val = fallna i ex Valhall, valkyrior
- "de fallnas gärde"

Harry Ståhl framhåller att 'gärde' är medeltida bildning, man kan inte säga något bestämt om så unga namn.
Valsgärde skulle ursprungligen kunna ha varit Valaskialv, således ett 'skälv'-namn. Det skulle då betyda "de fallnas skälv" dvs höjden med de döda.

Klints upplaga av Ugglan från 1903, tryckt 1905-22,

suppl.1922-26:
Bro härad, 2989 inv 1903
Bro socken, 915 inv 1903
'bildar med Lossa en kommun dels ett alternerande under egarna av Brogård och Säbyholm patronellt pastorat i Uppsala stift, Håbo kontrakt'

Tolkning av gotländsk bildstenar

Thure Stenström, prof i litteraturvetenskap i Uppsala, i understreckare i SvD 90-04-15 recenserar positivt en uppsats i Tor 22, 1989 av Michael Srigley, utländsk lektor i engelska vid Uppsala universitet. Denne hävdar att de gotländska bildstenarna berättar om Trojasagan. Man kan t o m läsa den som en serie med fortsättning på intilliggande stenar, en inbördes samhörighet.

Trojamotivet är ju inte alls främmande för fornnordisk miljö. OBS. Srigley/Stenström nämner i detta sammanhang inte labyrintmotivet!! Artikeln hänvisar endast till Snorre och Trojasambandet.

Lars Lönnroth har i sina isländska forskningar belyst Trojasagans centrala ställning. I Islendingabok omtalas faktiskt Yngve som en "Turkia konungr".

Trojasagan, en muntlig och skriftlig bearbetning av det homeriska stoffet är vida spridd över Europa och Norden från 600-talet.

Snorre:
Troja = Asgård,
Priamos dotter Troan föder en son = Tor
Hektor = Åsator / Åkutor
Odyssevs = Loke

"UNDERVISNING OM RIKETS RÄNTA 1530-1533",

Utgifven af Kongl. samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia. Stockholm 1880.
(Förordet ej undertecknat)

Skatteväsendets ordnande ett av Gustav Vasas viktigaste storverk. Pågick under hela hans regering. Grundläggande för den följande tiden. Boken är en redogörelse för skatterna och uppbörden före Gustav Vasas ingripande.

I senare tid fick författarens underlagshandling (147 sid) titeln "1530 Års Räntekammarbok NB. Undervisning om Rikets ränta". Även en motsvarande bok (184 sid) för 1533. Citerade som Räntekammarböckerna.

De är att betrakta som "till-minnesanteckningar" gjorda av fogdarna, således inga egetnliga räkenskapsböcker. De berättar inget alls om utgifterna.

Brutto-uppbörden i orterna, hämtad ur fogdarnas räkenskaper, således ett överslag över uppbördens storlek, fögderiernas årliga ränta.

De äldsta någorlunda fullständiga "undervisningarna" om varje landsdels skattebelopp.

Troget återgivande av texten, ej tillrättalagd stavning, dock: alla olika sätt att stava "mark" har blivit mrk.

Felaktiga summeringar har rättats i anmärkningarna. Ändrade, överstrukna, sifferuppgifter har skrivits med kursiv stil.

Originalhandlingarna till de föreliggande uppgifterna är i huvudsak bevarade under titeln "Fougternas Rekenskaper Anno MDXXX oc MDXXXI", 1490 sidor.

"Fodringen" och "sakörena" finns inte medtagna. OBS: Frälsehemman betalde endast fordring; därför finns de ej med i sammanhanget. I Öster- och Västergötland har också vissa "kronohemman" utelämnats. Inte heller kyrkans hemman är intagna i häradsundervisningarna. Arv- och Eget godsen är heller inte intagna; de var dock ännu inte särskilt omfattande.

Förklaring av siffror och skrivsätt, se sid VII. För mått, vikt, mynt hänvisas till Hallenbergs och Hans Forsells skrifter.

SMÖR-ränta
Finland, Östergötland, Småland, Västergötland, Daal, Värmland, Öland.
Uppland: Frösåker hd, Selbo, Åkerbo, Tynnelseö, Ladugården vis Stockholms slott.
JÄRN-ränta
Noraskogs, Lindesberg, Åkerbo, m. fl. sid 6-7

KOPPAR-ränta
Kopparberget

LAX-räntan
Finland, Västerbotten, Älvkarleby

SKINN-varor
Mårdar: Lappland, Berkarlarne
Grå-verk:
Älghudar:
Hudar:
Talg:

STÄDER:
Uppsala, Västerås. Strängnäs, Lindköping, Skara, Åbo, Växjö

OBS: Bro och Håbo härader står under Stockholms län.
Bro hd, Håbo hd, kronobyn Sylta, Husby Broo

UPPSALA GÅRD: Vaxala,Rasbo, Bälinge, Ulleråker,
Konungsbyar i UPPSALA STIFT:
Sylta, Husby Bro, "Stäckz ladugård"

KYRKOGODS-räntan sid 122
S:te Ericks crona landboor, sid 125

PREBENDA-gods

Rättardömen under UPPSALA GÅRD
Ekhammar, penningar sid 126
avrads korn, sid 127
inga dagsverken, sid 127
ARNÖ landboor
Håtuna rättardöme, sid 128
- avradspengar
- avradskorn
- hampa
- får
- höns
- ägg
- ved

Nordens land och folk i historiens gryning. 1939/1978

Per Nyström.
Boken skrev 1939 som inledningskapitel till Nyströms edition av Fabian Månssons "Vikingatidens historia"
Boken lånad på Bro bibliotek

Ptolemaios - 150 e Kr - Alexandria:
- Hans verk hade giltighet i när 1500 år.

- historiens mest inflytelserika vetenskapsman!!
* Geografi med 8000 orters latitud/longitud bestämningar
* (naturligtvis) astronomin
* matematik

Scandinavia = Scadinavia: skada = Falsterbos rev!!!
Enl romarnas sätt att se på världen "måste" Skandinavien ha varit en ö 'utanför' jordskivan, som ansågs nästan rund och låg och "simmande" i världshavet.

Väderstrecken - ego: intressant förklaring
Nordborna förlade Öster i den riktningen där solen gick upp vid midvintertid. Jordanes säger att nordborna färdades i Väst-Östlig riktning när de for från Oslofjorden till Halland.

Jordanes skrev sin bok på grundval av Cassiodorus' förkomna verk. Han hade det under "tre" dagar. Inga skriftliga utdrag: "orden erinrar jag mig naturligtvis inte så noga, men tankegången och fakta tror jag mig fullständigt ha i minne".
ego: men hur är det med alla namnen som finns omnämnda? Han kan varken ha kommit ihåg alla, ännu mindre ha stavat dem någorlunda. Ändå anser man sig ha kunnat tolka in många stammar/orter.

Ingen individuell äganderätt till gård och grund. Lika lite "min mark" som "min luft"

Jämförelse mellan antalet stenåldersfynd i Danmark och Sverige.
- 30 000 stenredskap norr om Skåne
- Jylland, en stenåldersboplats: 103 400 fynd
* I Danmark är fynden således "oräknelig" - ingen statistik.

Arabernas inflytande och betydelse
På mindre än 100 år byggde de upp sitt stora välde; de kom till Pyrreneiska halvön i början av 700-talet. Liksom romarna använde sig araberna av det industriella kunnandet i Egypten och Syrien.
I samband med Poitiers 732 utvecklades 1) järnframställningen och 2) det Frankiska väldet. Araberna hade börjat använda hästen som stridsmedel - ej bara som transportmedel. Stigbygeln! Vid Poitiers användes samma medel för första gången i stor skala. Följden blev ett sammansvetsat rike av de många smårikena i Frankrike; ett rike som sedan gick på offensiv mot övriga Europa. En annan följd blev järnproduktionen i norra Uppland.

Stigbygeln började användas i Frankrike under 700-talet. L. White, Medieval Technology and Social Change, 1962.
Svearna börjar därmed få större betydelse, järnproduktionen ger ett rikare samhälle. Ett synligt bevis är de stormansgravar som uppförs på 500-talet i bl a Uppsala. Även ortnamnen i Svealand pekar i samma riktning; ett politiskt maktcentrum uppkommer.
ego: jfr med Hyenstrands tes om att det kan ha varit utländska köpmän som begravts så praktfullt i Vendel och Valsgärde.
"systematisk bergverksdrift" talar Nyström om, alltså före medeltiden. Det är ju också kring 500-talet som sveaväldet blomstrar upp.

OBS. 1972 anser Hyenstrand att sveakungarnas makt grundade sig på myrmalm, att bergmalm inte började brytas förrän på 1200-talet. Dock: nyare undersökningar talar för att Falu koppargruva började brytas redan på 1000-talet. Lundqvist/Nordahl, Falu gruvas ålder, 1963.

Slaget vid Uppsala - Fyrisvallarna - uppfattas av Nyström, såsom viktigt för bevarandet av svearnas demokratiska livsstil; om danskarna - med Styrbjörn - vunnit hade vi fått "ett tvångsrike av västnordiskt kynne". Erik Segersäll har fått ett välförtjänt namn. ego: jämför med Maraton/Salamis.

I Västgötalagens kungalängd antecknas Olof Skötkonung som den första kristna sveakungen. ego: står det verkligen "svea"?
Adam av Bremen tror att Olof gjorde en kompromiss genom att skaffa sig rätt att missionera i Västergötland och samtidigt behålla makten över de hedniska svearna.

Riksbildningen dokumenteras vid mitten av 1000-talet mellan kung Emund i Uppsala och Sven i Danmark i närvaro av repr. för många delar av rikena. "Då när stämma deras var, då höll danakonungen i uppsalakonungens betsel, men norske konungen i hans stigbygel."
Från Äldsta Västgötalagen. Emund Olofsson och Sven Estridsson torde avses.

Jämförelse.
Med "nordbåtens" minskade betydelse förföll de inre flod- och sjötransporterna med deras dragställen ("ed- och boranläggningar"), som hade krävt kontinuerligt underhåll, liksom kanalsystemen i våra dagar förfaller.
Koggen måste ha en hamn, och den måste i sin tur försvaras mot pirater. Koggen var kravellbyggd, nordbåten klinkbyggd.

Diskussionen om språkens ursprung

Collin Renfrew
råkade i vanrykte efter 20-30 talens rasteoretiker.
Collin Renfrew redogör för diskussionernas förlopp och presenterar en egen teori.
"Många kommer säkert att opponera mot hans teser, men de kommer att diskuteras både inom och utom den akademiska världen eftersom idéerna cirklar kring en idag mycket aktuell fråga: den europeiska identiteten" (insidan av pärmen)

Indoeuropeiska språken är spridda från Irland till Ceylon. Varför? Har det funnits ett gemensamt "urspråk"?

Förord: Vilken sång sjöng sirenerna?

Inge Damm, Fakta 91:1 redogör för Renfrews (arkeolog) åsikter.
"Vårt språk kom med säden"
- att indoeuropeiska språket härstammar från Anatolien
- världens första bönder
- ca 6500 år f Kr till Grekland
- jordbrukskulturen rycker fram med hastigheten 18 km/25 år
- kom till sydskandinavien 4000 f Kr.
- det gåtfulla indusspråket kan ännu inte tydas - indoeuropeiskt
- Linear B; det första forntidsspråket
- jordbruket ledde till befolkningsexplosion
- icke indoeuropeiska
  etruskiska, baskiska, finska, karelska, estniska, kaukasiska

Provokation mot gamla idéer
- 100 år gammal teori om yngre indoeuropeiskt urhem - Ryssland
  krigiska asiatiska ryttarhorder över fredliga Europa
- ny plats: Anatolien
- ny tidpunkt: 2000 år äldre
- hästar, vapen har inte spelat någon roll
- jordbruket: korn och husdjur - en avgörande roll.

Gamla uppfattningen
- drivkraften i utvecklingen: krig och erövringar
- idé hos nazisterna
- indoeuropeiska arierna - ljusa, blåögda: ett föredöme
- ariernas hemland var Tyskland, Skandinavien
- har nu övergivits - ryska stäpperna åter kandidat till hemort
- kurganfolket - från Kaukasus; krigiskt

Colin Renfrews teori
huvudtanke:
- utvecklingen sker som regel genom fredlig samexistens
- endast jordbruk har skapat så stor omvälvning att nytt språk införts
- vilket skett i långsam takt
- en fredlig utveckling
- ryttarfolksteorin som drivkraft tror han inte på
- inga arkeologiska belägg
- ryttarfolken kom först efter indoeuropeiskt jordbruk
- antropologerna stöder uppfattningen att herdefolk är överskottsbefolkningar
Redan 1970 lade Renfrew fram sin teori i Before Civilization, som blev banbrytande inom arkeologin

Äldre än pyramiderna
- gånggrifter, Bretagnes stenbyggnader är äldre än pyramiderna

Eskil Block, Erövrare eller invandrare - vilka spred språket?
Forskning och Framsteg 90:7

Vad är vetenskap?
ego - intressant förklaring
- "För att en teori ska anses vetenskaplig behöver den numera inte bevisas. Det räcker om man visa att den för tillfället är den bästa som kan uppställas" (jfr Weibull)

Gemensamt ordförråd - språkhistoriens utveckling
- för 200 år sedan; engelsk domare i Indien upptäckte att Europas och Indiens språk hade mycket gemensamt
- bygger upp meningarna på liknande sätt
- böjer verben likartat

Många olika gudar
- indoeuropeiska folk hade olika gudar för olika samhällsklasser

Oden	kungar-hövdingar
Tor	krigarnas
Frej	böndernas - fruktbarhetsgud

Ryttarteorin utmanas
- tror inte att krig är drivkraften
- försöker utreda orsakerna till att ett folk uppger sitt språk
- en teknisk orsak måste ligga bakom
ego: jfr vilken oerhörd genomslagskraft 'datorspråket' har idag
- semitiska folk hade en manlig, dominerande gud

- senare i historien har ryttarfolk kunnat påverka utvecklingen - - när de fått en fast organisation
- de indoeuropeiska folken hade inte denna fast organisation

- Renfrew påvisar jordbruk på 6000-talet f Kr i Europa
- spannmålsodlare - snabb befolkningsökning
- vete och korn: först i Anatolien och norra Iran

Många invändningar
Språkforskare:
- Renfrew bortser från ortnamn, språkrester som visar på ganska sen invandring
Historiker:
- ta hänsyn till det som nämns i antika källor
Arkeologer:
- ta hänsyn till att hästen tämjdes mycket tidigare än man förut vetat; redan på 5000-talet f Kr

---

TV-program om Birka

700-1000 invånare i Birka
Rysslandsresor blev betydelsefulla vid denna tid, därför att det var så mycket sjörövare i Medelhavet.
- SIC! Vi brukar väl uppfatta vikingarna som sjörövare.

936 är första kända datumet i svensk historia
- Unni, Han huvud skickades till hans hemland

1874: stor arkeologkongress i Stockholm; besökte Birka
- 700 deltagare

Från 1931 leddes forskningarna av Holger Arbman - doktorand
Arbman tog hand om Stolpes material - 50 år efter Stolpe
2 böcker fram till 1940-talets början
Sörling gick igenom fynden; 3 skinnband i ett valv på museet

Birgit Arrenius och Björn Ambrosiani, senaste forskarna

Västgötska sagohjältars återkomst.

Lars Lönnroth.
Understreckare SvD 91-04-04.

Redogörelse för 3 utgåvor nytryck av "fornaldarsagor"
Isländska sagor från 1300- och 1400-talen, "fornaldarsagorna" är rena skrönor, influerade av franska riddarromaner. För islänningarna låg Sverige så långt bort att man kunde pådikta svenskarna rena fantasier: urtidshjältar som slagit mot jättar, troll m.m. Man lyssnade gärna eftersom enligt kung Sverre "lögnsagorna är de roligaste".

Fornaldarsagorna kom till Sverige med islänningen Jonas Rugman, vars fartyg under kriget uppbringades av svenskarna 1658. Rugman och hans medförda sagor togs om hand av Olov Verelius i Uppsala. De trycktes; Götrik och Rolf 1664, Herraud och Bose 1666, Hervararsaga 1672.

De första isländska sagorna som kom i tryck! Dessa fantasterier gav grogrund för Rudbecks Atlantica 1679-1702.

Lönnroth tycks ge en åsnespark åt hembygdsföreningar och lokala amatörforskare inte minst inom Västgötaskolan, särskilt beträffande ättestupor. Dessa är första gången omnämnda i Götriks saga, mera på skämt, som ett sätt för kung Götrik att komma i besittning av sin älskarinnas arv; de två förmår föräldrarna att kasta sig utför ett stup. (Snotra = den kloka)

Tre nya sagoversioner har utkommit under de senaste månaderna:

1. Mats Malm, Göteborgsdoktorand, "Entimmesboken" Samspråk förlag, Örebro. Här diskuteras ättestuporna. "mest pålitlig enligt Lönnroth".
2. Gunnel och Göran Liljeroth: Götrik och Rolf. Berättelsen om Göta rike", eget förlag. "mer omfattande, mer kuriös". "en amatörmässig modernisering av Verelius version" . Hänvisar till Bachofens numera övergivna idéer om ett ursprungligt matriarkat.
Symptom på populistisk missnöjesideologi - jfr Bert Karlsson.
3. Dan Korn "Tre isländska sagor om Sverige", västgötsk amatörforskare, "hans omdöme är bättre än paret Liljeroths"; mycket utförlig kommentar. Tänker fortsätta med att utge sagor.
Det finns en modern, i hög grad internationaliserad sagaforskning. Kompenserar sin brister i aktuell forskning med sunt förnuft, livfullt framställningssätt; gör narr av Västgötaskolan. Eget förlag i Mölnlycke.

Benzelstjernas Censorjournal, 1737 - 1746

Bygdén-Lewenhaupt G.
Anteckningar Börje Sandén 91-04
Inledningen ger något av censurens historia.
Siste censorn var Oelrich, Benzelstjernas omedelbara föregångare.

1. Censuren började faktiskt med Gustav Vasas befallning 1526 att Hans Brasks tryckeri i Söderköping skulle läggas ned; officiellt med motiveringen att det skulle vara "thet prenterii till förfong, som nu i Stockholm med swaar kost upretthet är"; i själva verket höll det på att bli ett centrum för katolska kyrkans opposition.

2. efter Olaus Petris 1539 utgivna "predikan emoot the gruffwelige eedher" förklarade Gustav Vasa att ytterligare reformation inte fick ske utan hans samtycke och godkännande, samt att ej hller " något prent allmogen derefter lemnades, med mindre han det förut öfversett och beslutit"

3. Johan III hade tidtals en "inspector typographiae"
- Petrus Michaelis Fecht, 1573, på kungens kansli
- magister Jacobus Erici 1584, kyrkoherde i Börstil.
Bokföraren Hans Wittenberg skulle 1577 utan ersättning mista hela lagret, eftersom han saluförde böcker som inte helt överensstämde med kyrkans rätta lära.
Gustav II Adolf försökte 1624 att med lagens hjälp införa censur; förslaget strandade på biskoparnas oböjliga motstånd. Se långt citat sid IV.
Första egentliga censurstadgan kom 1630, då Eric Schroderus blev inspektör över "alt det som skal vthgåå af tryckedt i Stockholm .... med mindre det blifver af be:te Schrodero censurerat"
Uppsala universitet hade egen kontroll av sina skrifter
Första egentliga myndigheten att vaka över det tryckta ordet kom med 1661 års kansliordning, enligt vilken 2 ex av alla tryckta verk skulle lämnas till kanslikollegiet innan skriften fick distribueras

---

Den återuppståndna sagaforskningen.

Lars Lönnroth, SvD understreckare 91-08-12
Internationell konferens i Göteborg sommaren 1991
- "The Audience of the Sagas"
- Den första i Sverige
- liknande har pågått sedan 1970

Forskning om isländska sagor har försummats under senare år.
- utomlands har det växt fram en forskning byggd på otraditionella teorier och metoder.

Efter andra världskriget upphörde mer eller mindre intresset för isländska sagor i Sverige. Man ansåg att de inte berättade sanningen, att de var fiktion av den isländska författaren; tidigare hade man dock överdrivit betydelsen av sagorna innehåll.
ego: hänger inte det bristande intresset ihop med brödernas Weibulls historiedödande verksamhet?

I Europa blomstrade di stället sagaforskningen upp.
Svenska forskare har sällan deltagit i den internationella saga-konferenserna (ca 200 deltagare)

Ny inriktning på forskningen:
- filologerna och historikerna har ersatts av
litteraturvetare, folklorister, "mentalitetsforskare"
- "kvarlevor av tankebanor och trosföreställningar"
- berättartekniken studeras

Största förändringen är synen på förhållandet mellan
1) muntlig tradition
2) skriftligt författarskap
Ny forskning ändrar radikalt på förutsättningarna för diskussionen härvidlag
- "Muntlig episk tradition bygger sällan på mekanisk upprepning av färdiga texter (ego: liksom skådespelare!) utan
"fri återgivning av vissa handlingsmönster, formler och motiv som kombineras olika för varje gång av berättaren.
ego: jfr lärarens roll i skolan
ego: det gäller att ha en fond av delkunskaper, fakta, som kan kombineras efter ingivelse för stunden.

Tacitus. Diverse korta anteckningar. Påbörjade 92-05-06

SvD understreckare, Anders Piltz. Lund,
"Högskolelektor i medeltidens intellektuella historia"
::
"Textens vägar och villovägar"
- I ytterligt sällsynta fall har äldre författares originaltexter bevarats.
- kopior av kopior i många led
- direkta felskrivningar och tolkningar
- efter århundraden: 'tillrättaläggningar' har gjorts för att en ny publik skall förstå texterna.
Enda handskriften om Tacitus' med Germanerna hittades ca 1425, den var sedan försvunnen till 1902; och då var avsnittet om just germanerna borta!
Flera avskrifter hade dock gjorts på 1400-talet!
::
Biblioteket i Alexandria; Caesar ville flytta 40 000 volymer men de brann upp i en lagerlokal.
Kunskapen om Antiken ökade i och med Konstantinopels fall 1453; ökad kunskap i latin, grekiska och hebreiska.
::
SvD 92-04-29; Kvinnor hetsade männen till hämnd
Lars Lönnroth
Valkyrior OCH nornor
- valkyrior: "likväljerskor" beridna, söker om de som skall till Valhall,
- nornorna: ödesgudinnorna
Hämnden var en "viktig plikt" som övervakades av kvinnorna, liksom de överhuvudtaget övervakade familjens angelägenheter.
Hänvisning till Njals saga
::

Tvärsnitt 1991:1-2. Umgänget med museerna
Gunnar Broberg - Sverker Sörlin
- museum: "rummet där de lärde umgicks med museerna"
- Museion i Alexandria
- Ashmolean i Oxford: första offentliga museet, 1683
- Gustav III:s Antikmuseum, äldst i Sverige, 1794
::
Gatubeläggning, en del av stadsmiljön, Kulturmiljövård 92:1-2
1857: Lilla Nygatan var den första gata i Stockholm som belades med 'tuktad' eller huggen gatsten.

Tuktad sten användes först på trottoarer; Norrbro, 1809, stora huggna hällar; 1849 kom bestämmelsen att alla gator med 7,8 m bredd (13 alnar) skall ha trottoar belagd med någon form av sten.

Träkubb användes mycket i London; användes i Sverige i portgångar och andra ställen, där man ville ha ljuddämpning.

Smågatsten användes första gången 1907 på Roslagsgatans norra del. Stenindustrin omhuldades som nödhjälpsarbete under 1:a världskriget. Genom att sätta den i solfjäderform i backar stabiliserades stenen: jfr valvbro.

Stensättning gav karaktär åt gatan/trottoaren och har därför återkommit; den billigare asfalten är för konturlös.

Gunnar Broberg, "Skriftväxlingar" ur Gyllene äpplen

Runskriften.
Äldre, 24 tecken, avsedd för trä. "futharken"
ego: OBS. Denna är naturligtvis äldst! men inte så aktuell eftersom mest steninskrifter finns kvar.
Yngre, 16 tecken, avsedd för runstenar
Hälsingerunor, starkt förenklat, stavlöst, mest bestående av prickar.
Runstavar användes långt in på 1800-talet
Bureus pläderade på allvar för återinförande av runalfabetet
Se Fader vår på runskrift sid 63

Snabbskrift - stenografi ("trångskrift")
1. Åke Rålamb, första försöken,
"Tacheographia eller en Kånst at skrifwa så fort som man talar"
Se exempel sid 64
2. Johan Törner, Svart konstbok, 1789
- metoden förutsatte svart skrivunderlag
3. Melin, O.W. överste, 1892
- vid sekelskiftet tal om stenografi i skolundervisningen

Symbolspråk - förenklade
1. Alkemisternas tecken
2. Linné: för att vinna utrymme i sina tabeller. Species plantarum 1753.
Könet med alkemisternas tecken för Mars/järn; Venus/koppar
hemafrodit med Jupiter/kvicksilver
- Linnés namnskick var mycket fyndigt, för framtiden
3. Berzelius införde de kemiska tecknen = begynnelsebokstäverna.

Notskrift
1586: första tryckta noterna
- tidigare hade endast notlinjerna tryckts och noterna skrivits för hand.

Dövstumspråket.
Per Aron Borg handtecken av egen uppfinning 1808
- ljudlöst språk praktiserades av munkarna i Vadstena!

Telegrafen
Edelcrantz drömde om telegrafen som ett överspråkligt medium, förståeligt för vilket språk som helst - fordrade dock fler rutor i den optiska telegrafen.

Finsk invandring till mellersta Sverige.

Richard Broberg
Översikt från medeltiden till 1600-talet slut
Ur Svenska landsmål 1988

Förord.
Broberg avled 1988-03-05. Hemlandskap Värmland
Livslång forskning i arkiven

Medeltida invandrare.
Finnar är kända i Sverige från 1300-talet,
framförallt i Uppland (Mälarområdet)
85 % i städer främst
- Stockholm, flera hundra
- Arboga, 134 st
- Landsbygden: Uppsala - Enköping - Stockholm
Svinnegarn 3, Biskopskulla, Bro, Litslena, Simtuna, Sparrsätra, Vårfrukyrka, Målhammar i Björksta.
- "etablerade" finnar med skattlagd jord.

1500-talet
Invandringen påfallande stor under Gustav Vasas tid.
- Vasas förbättrade bokföring, redovisning
- Uppland: synnerligen tät förekomst av finnar
- I 122 Upplands-socknar betydligt över 400 finnar
- södra, sydvästra och centrala härader = 95 socknar
  saknas uppgifter om finnar i endast 5 mindre socknar
  4-5 % av hela skattebetalande befolkningen
  4,4 % i Trögd ETT år på 1540-talet

Medeltidens och 1500-talets finska invandrare
Härstamning och syftemål

Före 1570 invandrade mest "västfinnar"
- savolaxare var upptagna av att svedjekolonisation i Savolax
- karelarna vände sig mot Ryssland

Från 1570-talet
Östfinsk utvandring till Sverige
- stort centralt landskap, sjöområdet, norr om Villmanstrand
- savolaxare "strömmade in i massor"
- stannade ej i städer (som under medeltiden)
- sökte svedjemarker och nyodlingsjordar

Tekniken att betvinga moränjordar hade de lärt av slaverna
- krävde stor arbetsinsats
- bröt snabbt bygd i Savolax
- utvecklat den under våldsam expansion inåt Savolax

Savolaxarna överförde sin teknik till Mellansveriges skogsbygder
- levde ofta isolerade i skogen
- behöll sina vanor och egenart
- undgick länge assimilation

Finnbygder
- inte bara i Värmland, Orsa m.fl. - under slutfasen
- lika mycket i Mälardalen - under tidigare tid

Diskussionen om Sveriges urbefolkning
- många har hävdat att samer och finnar varit urbefolkningen
  Erik Gustaf Geijer
- svaret ?

Orsakerna till finnarnas utflyttning
- tvivlar på tesen om "klubbekriget" 1596-97
  mot den hårdföre ståthållaren Claes Fleming
- tvivlar på att Karl IX "inkallade" finnar
  snarare "tillät" finnar att bosätta sig
- överbefolkning i Savolax
  ingen mer ödebygd att svedja

Svedjebrukets utveckling i östra Finland
- inget utvecklat jordbruk
- jakt, fiske, vissa husdjur, myrslåtter, ved, löv. bär
- röjningsbränning gav kortvarig odling
- svedjebruket kom från Polen - slavernas område
- savolaxare och karelare lärde sig av ryssarna
- 1600-talets Finland kände till 8 olika svedjeformer
  4 klart avskilda former
  * löv- och blandskog
  * barrskog
  * ända upp till 10-20 års

4 år från fällning till skörd - grov barr- och blandskog
- grövsta ringbarkades - sög upp markens överflöd av vatten
- fällning tidigt på våren
- barkade stammar så kvar
- 3:e sommaren skedde bränningen
- omedelbart såddes råg

- rågen skördades 2:a året efter sådd
- rågen betades av hästar 1:a året
Svedjeråg - skogsråg - tuvråg
- tuvade sig med många rotskott: 20-40 strån
- riklig skörd: 40-80 ax per sått korn

3 år från fällning till sådd
- bränning 2:a året
- askluten och kemikalier gick ned i jorden
- bränning 3:e året + sådd

Efter några år övergavs svedjan och ny togs upp
- bygd bröts

Brobergs tes:
- minskade utkomstmöjligheter i Savolax
- flyttade till Sverige och där fortsätta ned samma teknik

Värmlandsfinnarnas svedjebruk
Finnen: en exploatör av svenska ödemarkerna
- flyttade åkern år för år
- betesmarker skapades för boskapen
- bröt bygd

Förvåning i Sverige hur ny bygd uppstod
- i början tveksamhet: "kunde inte ge skatteunderlag"

- barkning ej omnämnd i Värmland
- träden fälldes inåt - jfr brötfällning
- timmer togs tillvara
- kolved
- stängselvirke
- lades parallellt - för jämn avbränning
- torkades ett år
- tändes från alla håll
- brinnande stockar rullades runt
- sådd innan asken hunnit blåsa bort
- "tre korn under näverskon - 7 korn på kalvskinnet"
- "tuvråg" - Brobergs experiment
  trots gamla korn mycket bra groning
- "högst" 2 skördar ur samma sved - endast vid god jord
- sveddens storlek: 2500 kvm
ego: här blev permanent + svedjeåkrar runt om

Senare blev det klagomål, när skogen behövdes för bergsbruk

ego OBS.
Björn Ambrosiani tvivlade på uppgifterna om Savolax som en finsk bosättning, när han läste Kultur & Historia. Han menade att det i sådana fall ofta rörde sig om namnsättning på torp i samma anda som Paris, Rom m fl. Han hänvisade till Kari Tarkiainen, Byrån för forskarservice. Denne hänvisar i sin tur till pionjärerna inom denna forskning Gustaf Holmgren och Richard Broberg.

Kungl. Patriotiska Sällskapets historia
Staffan Högberg, 1961
Boken lånad fr Stockholms stadsbibliotek.
Anteckn. Börje Sandén 94-03-07

1710 - Vetenskaps-Societeten bildas i Uppsala
vår äldsta vetenskapliga sammanslutning
1739 - Vetenskapsakademien bildas
OBS. Hattpartiet bildas samma år
1741 - "hushållings-societeter" i varje härad diskuteras i
riksdagen
1760-t Ekonomiska sällskap tillkommer i många länder
Även många ordenssällskap
Frimurar- och Timmermansordens historia har aldrig
publicerats (hemliga sällskap)
Svenska lantgillet: påstås från Engelbrekt/Knutsson
Lantingshausen, den ende i Pro Patria som tillhört Svenska lantgillet.
Tabellkommissionen m.m.
1761 - Fischerström berömmer Dublin Society
- sekreterare efter Modéer
1766 - Patriotiska sällskapet bildas (äv Pro Patria)
- samma år som offentlighetsprincipen
- samma år som tryckfrihetsförordningen
- Pro Patria ansågs som stödorganisation

Sven Tunberg påbörjade historiken över PS
"patriotism" = "samhällsanda" på 1700-talet
"den enskildes ansvar för samhällets ekonomiska välfärd "viktig plikt"

Som stiftare räknas Edvard Carleson.
Senare beskriver sig Modéer som grundare, Carlesons verk hade nästan upphört.

Stiftarna hade anknytning till Kommerskollegium; första utmärkelsen utdelades inför Kommerskollegium: en silversked

Första gången namnet nämns fanns tillägget:
"till konsters och slöjders samt rikets näringars uppmuntran"
Första publikation: Försök til en allmän historia om Svea rikes handel, Adolf Modéer. 1770.

Brytning med Pro Patria var klar 1772 när Gustav III godkände de stadgar som framtagits utan Pro Patrias vetskap

1776 övertog Pro Patria det ekonomiska ansvaret för ett förlossningshem.
Scheffer överlämnade 72 000 d. kmt. till PS, dock med förbehållet 1000 d. kmt av den årliga avkastningen skulle ges till barnbördshuset.

Patriotiska sällskapet och Vetenskapsakademien. sid 41
- Konkurrerade de fakto med Vetenskapsakademiens arbete
- Vetenskapsakademien begränsade medlemsantalet till 100
- "de som inte kom in i akademien vände sig till PS"
- PS instiftade samfund även i Göteborg och Lund
-

Skillnad mellan Akademiens handlingar rörande lantbruket och PS Journal är svår att finna.
- När de ekonomiska handlingarna upphörde överlämnade också Akademien sina plogmodeller m.m. till PS.

1772 års stadgar. sid 48.
- Kyrkoherde Olof Celsius d.y. skrev stadgarna 1772
Ledamöterna i sällskapet är anonyma ända till 1774.
Inte ens rådsmedlemmarna fick veta vilka som fanns med i detta kungliga sällskap.
- i själva verket orsakades anonymiteten av försiktighetsmått med anledning av den politiska oron vid Frihetstidens slut, manifesterad i Gustav III:s revolution.

Patriotiska sällskapets struktur. sid 63
- Italienaren Guiseppe Acerbi har skrivit den avgjort elakaste skildringen av det gustavianska Sverige. 1798-99.
Väldigt många kulturpersonligheter blev invalda i PS.
bl a Carl von Linné, och många av hans lärjungar
53 % av Akademiens medlemmar tillhörde även PS.
Adelns representation i PS sjönk allteftersom tiden led

1776-80	55 %
1791-95	40 %
1811-15	18 %

Adelns andel i landet minskade jämfört med ofrälse ståndspersoner

Lokal hade PS gemensamt med Pro Patria och Utile Dulci på Regeringsgatan/Kocksgränd.
- senare hos Kommerskollegium
- mötena bevistades vanligtvis av 10-15 ledamöter (50)

Fram till brytningen med Pro Patria 1772 fick PS ekonomiskt stöd
Scheffers bidrag 72000 d. kmt
1775 hade PS mottagit 120000 d. kmt
1779 ytterligare 40000 d. kmt
Ytterligare ett flertal donationer under årens lopp

Adolf Modéer - Anima Collegii. sid 85
- från början lantmätare i Kalmar; från Karlskrona
- korrespondens med Linné om insekter
Linne: "vore väl gott om auctor ej varit alltför vidlyftig att berätta allt för litet"
- boken om Handeln i Sverige 1768
- förde under 1790-talet en anti-aristokratisk propaganda
- blev en nitisk sekreterare; utan lön fram till 1776
- kvarstod från 1783 fram till sin död som 1:e med Fischerström som 2:e sekreterare.
- deltog inte i sammanträdena

"Sällskapet för allmänne medborgerlige kunskaper" (sid 95)
- Modéer ägnade sina sista år åt detta sällskap
- mest känd för sin insats här.
- 1797: 800-900 medlemmar i landet
- inga frälse
1796-98: "Läsning för menige man"
- läroböcker för "småskolan"

Modéer: liberal jämlikhetspredikant
1798 indrogs skriften i samband med Gustav Adolfs tillträde

Carl Fredrik Scheffer och nationella dräkten. sid 110
- Scheffer engagerade sig starkt för nationella dräkten
- hade varit Gustav III:s guvernör under kronprinstiden
- Schönberg ger en detaljrik bild av Scheffer sid 111
- var ordförande i PS när prisfrågan om dräkten utlystes
Dräkten var avsedd att bäras av alla ståndspersoner utom präster
- en motsvarighet till Frihetstidens överflödsförordningar

HUSHÅLLNINGSJOURNALEN. sid 117
Se stencil

Ung. hälften av artiklarna behandlar lantbruk
- mest frågor som hör hemma under naturahushållningen
- "industriella" nyheter
- första publiceringen av "puddelprocessen" vid järnframställning
ego: "vetenskap och rön"
- allt som kunde föröka och förbättra den inhemska produktionen
- saxar i Eskilstuna
- blyertsfyndighet i Norberg
- självgående vagn i Östhammar: "förmenas utan förspann kunna av sig själv genom viss manöver framrulla"

Årder - plog
Viktig definition av årder-plog sid 138-139
"trädestocken" årder använt i Mälarlänen för bearbetning av trädan - den kraftigare varianten.
- enbetsårdret användes övrigt för nedmyllning av säd och gödsel
- för ärjplöjning i skogsområden användes årdret
- höstplöjning var svår att hinna med eftersom trädan användes för bete långt in på hösten
- vid vårbearbetningen av jorden var årdret bäst efter som det inte gick lika djupt och därför inte torkade ut jorden, som var resultatet av plogvändning av jorden.

Förnämsta modellsamlingen av jordbruksredskap skapades av Berch i Uppsala i mitten av 1700-talet. Vår förste professor i nationalekonomi. Liksom Låstbom, professor i praktisk ekonomi (borgströmianus) använde han modellerna i sin undervisning.
- Modellerna var avsedda även för mekaniska experiment för att mäta krafter som gick åt när modellerna rörde sig i jorden.

Modellsamlingarna i Uppsala och Stockholm hörde till städernas sevärdheter. Besöktes av gästande utlänningar. Rivalitet mellan Berch och Låstbom om användandet av modellerna.
- se Patriotiska sällskapets modellkammare, öppnad 1784
- tillgänglig för allmänheten onsd. o. lörd. 10-12
- fram till 1808
- överlämnades till Lantbruksakademien 1849
ego: plogdiskussionerna försiggår på 1770-talet - Gripenstedt gjorde sin plog redan på 1750-talet

BRA SAMMANFATTNING AV JORDBRUKSMETODER. från sid 147.
- Ensäde, två- eller treskifte.
- Växelbruk - cirkulationsbruk

Åkern användes nästan uteslutande för sädesodling (inga vallväxter, eller rotfrukter)
Ensäde - åkern måste efter ett antal år att läggas i vall för att efter ytterligare några år plöjas upp och gödslas
- användes främst i skogsbygden, där man som regel hade större tillgång på gödsel än i slättbygderna.
- nu började man odla ärter, rotfrukter på trädan, och därmed började växeljordbruket ta form (cirkulationsbruk)

Ängarna slogs så ihärdigt att återväxten hämmades - "liebrända"
- man började göra artificiella ängar genom att så gräs på tidigare åkrar. "ängsskötsel"

BOSKAPSSKÖTSEL
De naturliga ängs- och betesmarkerna blev mindre allteftersom landhöjningen verkade.
- ett mer fastlandsklimat i Europa från 1500-talets mitt
- stränga vintrar, sena vårar, heta somrar under 1700-talet
- folkökning gav brist på jordbruksprodukter
- ängsmarken började uppodlas - mindre kreatur/gödsel!
- talrika boskapsfarsoter under 1700-talet

Hästavel - hästslakt sid 154
PS engagerade sig för användandet av hästkött
- initiativtagare var friherre Cederhjelm, Ribbingebäck 1783-84.
De 14 bönder och 4 kvinnor som hjälpt till vid slakten hedrades med var sin skådepenning.
- Cederhielm skänkte en häststek till Gustav III, som "med smak" åt två portioner; han ville dock inte låta publicera att han ätit hästkött.
- senare propagerade han för att använda hästhudar till läder för att råda bot på läderbristen
- han övergick sedan till propaganda för träskor för att motverka bristen på läder.

Lanthushållare och bönder sid 156
Stor missväxt 1771-72 vid Gustav III:s revolution
ego: Hushållsjournalens tillkomst skulle kunna ses som en följd av missväxten några år tidigare.

Utdikningen av mossar var ett led i strävan att snabbare få bort frosten som höll sig kvar där.
- allmogen borde också utnyttja den långa vintern till hemslöjd

SKATTEKÖP
Kronan lät kronobönder köpa sin mark för att på så sätt bli skattebönder.
- detta skulle göra dem mer benägna att investera i jordbruksreformer
- besittningsrätten var inte helt tryggad för arrendatorer
- kronobönder tillförsäkrades senare åborätt, dvs kronan avsade sig rätten att dra in s.k. "skattevrak", dvs hemman som inte på 3 år erlagt sin skatt.
- slutligen fick även bönder rätt att inneha frälsehemman
- Gustav III:s tillmötesgående 1789 kan ses som en fullföljning av de tidigare intentionerna (äv om kungens motiv var av annat politiskt slag)

Katalog över de fel som allmogen gjorde i sin utövning finns i Lanthushållningens betänkande i mitten av 1770-talet, sid 163-164

Hushållningsjournalen hade en begränsad upplaga
- var knappast avsedd att nå ut till allmänheten
- var en mera en kanal för ståndspersonernas utbyte av rön och experiment

PS övergick till att få sina propagandaupplysningar införda i Vetenskapsakademiens almanacka, varigenom allmogen främst fick sin upplysning i praktiska kunskaper

RÄNTA - AVRAD
- skattebönder betalade ränta
- arrendatorer betalade avrad

Patriotiska sällskapet efter Lantbruksakademiens tillkomst s.198.
För PS tillkomst hade man från statens sida diskuterat möjligheterna att styra utvecklingen mot en bättre lanthushållning med ett centralt ämbetsverk. Farhågorna för ökad kontroll och övervakning av de enskildas jordbruk väckte betänkligheter.
- PS blev i stället ett forum för denna förnyelsedebatt.
- Även under den gustavianska tiden

Hushållningssällskap började bildas omkring år 1800
- 1791 - Gotland äldsta ännu existerande. kungl. sanktion 1800
- 1797 - Åbo
- 1803 - Värmland och Örebro län
- 1805 - Skaraborg och Västernorrland

Alla de första hushållningssällskapen påminde om PS
PS blev en slags riksorganisation med Hushållningssällskapen som de mera praktiskt arbetande organen
- de fick senare en mycket bredare publik än PS

Motion i riksdagen 1809-10 av Johan Mannerstam.
Vid diskussionen om en centraliserad verksamhet vill man att PS skulle vara huvudman och årligen skulle rapportera till PS, som skulle knytas närmare regeringen.

Regeringen inrättade i stället Lantbruksakademien 1811-12-29 med uppgift att inför regering framlägga lantbrukets tillstånd och behov och för landets jordbrukare underlätta de beslut som regeringen kunde fatta till deras "trevnad och välmakt".
- inget nytt ämbetsverk behövde således inrättas

När Lantbruksakademien trädde i funktion 1813-01 förlorade PS definitivt sin ställning som landets främsta institution för jordbruksfrågor.

Lantbruksakademien fick mycket bättre ekonomiska resurser: 166000 riksdaler i fond mot PS 24000 riksdaler.
Av akademiens första uppsättning ledamöter av 49 kom 29 från PS

Det var ordföranden i PS 1812, Edelcrantz, som blev akademiens första direktör. Det var denne som förmått Samuel Owen att flytta till Sverige.

Till sekreterare valdes PS sekreterare Rutström
Man tog upp PS' s tankar från 1805 att anlägga en försöksgård

1813 lades Ny journal ned, då den inte borde konkurrera med Lantbruksakademiens skrifter.
- Nya grundregler för PS antogs 1814.
- lantbruksfrågor togs bort
- i stället den allmänna hushållningen
- inriktning på belöningar och premier, medaljer

- förslag om att helt upplösa PS genomfördes inte

1827 skedde en reorganisering under ledning av Pasch, som skrev en mycket utförlig historik om PS
- Pasch ville mer inrikta verksamheten på tekniska landvinningar
- Jacob Berzelius var en av de mest verksamma

- I Sällskapet för inhemsk silkesodling var Berzelius och Pasch aktivt verksamma
- intresse för nykterheten; ville öka öldrickandet på bekostnad av brännvinet.
- 1830 bildades Stockholms måttlighetsförening

Patriotiska sällskapet hade - märkligt nog - mycket väl besökta sammanträden under 1830-talet.

Gustaf Fredrik Åkerhielm var preses 1844-53
- arbetat förtjänstfullt för fångvårdens humanisering
- statsråd 1831-40
- chef för Operan
- introducerade Shakespeare i Sverige
- Ulvsunda var länge en samlingspunkt för huvudstadens kulturella och konstnärliga värld.

Våra första romaner.

Sverker Göransson.
Ur Lönnroth-Delblanc, Den Svenska Litteraturen, 1988

Samtidigt med Mörks romaner skapades i England
"den realistiska borgerliga romanen"
- Mörks roman är inte en sådan
- inte den avlägsnaste likhet
- inte heller har den fornisländska diktningen varit förebild

Snarare: en svensk utlöpare av 1600-talets höviska roman
- äventyrs- och kärleksroman
2 huvudhandlingar
- Adalriks kamp för att återfå det rika han haft arvsrätt till
- kärlekshistorien med Göthilda

Moraliserande utläggningar
- staters rätta styrelse
- lyckligaste sättet att leva

ego: Göransson kopplar aldrig ihop "staters rätta styrelse" med den situation som rådde i Sverige under 1700-talet"

Adalrik och Göthilda blev sannolikt mycket läst under 1700-talet,
- översätts nästan omedelbart till tyska
- ny svensk upplaga på 1780-talet

Thecla kom ut i ännu fler upplagor

För den svenska romanens vidare utveckling saknar Mörks två arbeten betydelse.
- Deras litteraturhistoriska betydelse ligger i att de är våra första romaner

ego: betydelse för skriftspråkets utveckling!!!

"Tryckt hos Salvius"

Lillemor Santesson, 1986
En undersökning om språkvården på ett 1700-talstryckeri med särskild hänsyn till ortografi och morfologi.

Uppslaget fick hon när hon läste Linnés resedagböcker. De som tryckt hos Salvius skiljer sig från de övriga, när det gäller språk och stil. Boken är en undersökning av korrigeringsrutinerna hos Salvius.

ortografi = stavnings-sätt, rättstavning
morfologi = formlära

Uppsatsen handlar om ortografiska och morfologiska förändringar i det tryckta skriftspråket vid 1700-talet mitt.

OBS. Mörks arbeten behandlas inte. Dock omnämns Thecla
- Salvius tryckeritid börjar 1742, samma tid som Adalrik blir färdig, och slutar 1773.

Olika standardiseringsförsök
- 1703 års bibelortografi
- 1734 års lag
- 1773: Sahlstedts ordbok
- Leopolds stavningsregler 1801

Enskilda språkmän: Ihre, Sahlstedt, Dalin

1686 tillsattes en "censor librorum" - övervaka trycket
- främst granska innehållet

Örnhielm/Örnhjelm (censor 1689-95) - började använda å och ä.
- därför tillsattes 1694 en kommission för rättstavningsregler
Hiärne/Hjärne klagade:
"en Corrector, gåendes allt annat förbi, tog sig för att corrigera och förvända bokstäverna, o till å, e till ä, ch till ck och så bortåt, så att hans Ortographia blev en Cacographia"
- Hjärne satte sin prägel på kommissionens förslag, som lades till grund för 1696-98 års psalmbok
- även 1703 år bibel följde reglerna
- man brydde sig föga om denna ortografi, som hade dålig förankring i praxis
Svedberg bibel och Molins bibel brydde sig inte om reglerna trots att följande av dem var villkoret för deras tryckning.

1766 års tryckfrihetsförordning tog bort censor och officiella regler för stavning

Lilliehökska memorialet 1741 - aldrig genomfört
- kopplade den enhetliga stavningen till tryckerierna -

****
Akademierna - sid 6
Vetenskapssocieteten i Uppsala framlade sin stavningsreform 1732, utformad av prof Alsterin, men den blev aldrig erkänd.

Vetenskapsakademien, 1739 - följde Alsterins regler
- kvartalsvis utkommande Handlingar
- Sahlstedt fick dess uppdrag att utarbeta grammatik 1769 och ordbok 1773.

1740 - bildades Svenska Tungomålsgillet (Salvius)
- på programmet stod utarbetande av stavningsregler
- blev konkurrent till Vetenskapsakademien, som motarbetade gillet, som endast blev en diskussionsklubb.

1786 - Svenska Akademien - rent språklig akademi

Boktryckerierna - bokproduktion
1500-talet 450 titlar
1600-talet 4600
1700-talet 45 000 (främst profan litteratur)

Eftersom boktryckare ofta var tyskar, användes ibland tysk stavning.

Linné överlät stor del av rättskrivningen på tryckarna.
- Benzelstjerna var kritisk mot Linnés manus
"Som det var mycket vårdslöst skrivet, på olika ställen korrigerat och liknade en makulatur, så sände jag det tillbaka, med antydan att jag ej ärnade revidera sådana hastverk"

****
Boktryckaren Lars Salvius
- förknippas med den svenska vetenskapens glansperiod under 1700-talet
- "Linné skrev, Salvius tryckte och Tessin köpte" (Bjerkander 1793)
Boktryckeri-Societeten(bildad 1752) anger
- Salvius produktion till 40 %
- Kungl boktryckeriet (Peter Momma) 26 %
- Salvius tryckte Vetenskapsakademiens handlingar
- merparten av vetenskapliga skrifter
- Dalins Svenska historia
- Nordenflychts diktsamlingar
- Mörks Thecla

****
Biografi - ganska utförlig
Salvius var egentligen inte yrkestryckare - som tyskarna
- född i Stigtomta. Södermanland
- akademisk utbildning i Åbo
- modern gift med 3 präster
- till Uppsala 1733
- till Stockholm 1736 - som privatsekreterare
- till Kommerskollegium 1740, som Jonas Alströms biträde

Utger en ekonomisk tidskrift i 48 nummer
- "den ekonomiska liberalismens fader"
- drabbades av censur: "publika författningar bör ej obetänkt kritiseras"
- han diskuterar möjligheten att använd svenskan som vetenskapligt språk.
- angriper latinstudierna, "som onödiga"
"man gör vägen till visheten med flit längre och besvärligare än den kunde vara, på det att ej alla må

råka på den."
- Hans idéer anammas av Vetenskapsakademien, som väljer honom som fullvärdig medlem
- han får också uppdraget att granska språket i dess Handlingar
- han arbetar för den nya antikvatryckstilen
- kommer i tvist med vissa akademiledamöter - avgår 1740
- blir en av initiativtagarna till Svenska Tungomålsgillet

Upplands-skildringen - 370 sidor - 1741
- 1742 gifte hans sig med änkan efter boktryckare Lars Horrn, Helena Indebetou, och övertog tryckeriet
- det blev tvist hos de anställda, praxis var att tryckeriets faktor övertog både tryckeri och änka.
- han fick nu möjlighet att förverkliga sina idéer
- han ordnade så att boktryckarna själva fick sälja sina böcker, tidigare hade bokbindarna haft rätten härtill.
- Hans kunskaper från arbetet på kanslierna gjorde det lätt för honom att hålla kontakt med myndigheterna
- han lyckades få till stånd ett förbud för svenska författare att trycka sina böcker utomlands.
- skapade vår första universalbokhandel
- sålde de viktigaste utländska litteraturen
- Sveriges första lånebibliotek

Lärda tidningar
- startar den för att undvika de dryga avgifterna för annonsering i Posttidningarna.
- halvofficiellt organ för Vetenskapsakademien, tal och artiklar
- nyutkomna böcker från andra tryckerier anmäldes
- liksom utländska vetenskapliga verk
- Lindroth: Salvius gjorde med Lärda tidningar en ovärderlig kulturinsats.
- startades 1745
- först 1 nr/vecka senare 2/vecka fram till döden 1773

Den klassiska gitarren.

Martin Giertz, 1979
Anteckningar Börje Sandén, inför konsert på Grans gård 1994

Äldsta gitarrtypen är vihuelan.
1535 äldsta bevarade musiken av Luys Milán
Ursprungligen 4 strängar -
i namnet guitarra - chatur(sankrit) "fyra-strängar"
Lutan blev svårspelad när den fick många strängar.

Slog igenom på 1500-talet som "spansk gitarr"
5:te strängen i slutet av 1500-talet
I England: citter
Bellman spelade på "cister"
- yttre formen liknade lutan
Lutans stora tid var 1500-talet;
- i Spanien förknippades lutan med morernas tid, var ej använd

Flexibelt tempo i fantasier! sic, även här
Improvisation blev vanlig - 123 verser!
- så vanlig att den betraktades som en "musikalisk svaghet"

Barock-gitarren - 5-strängad (dubbla)
Stradivarius byggde flera gitarrer omkr 1680.
5-strängade omnämns första gången 1555
- ett instrument för kvinnor - lättfärdiga!
- började användas för serenader - för ackompanjemang

Gitarren lätt att lära sig i motsats till lutan
- ackordchiffer = grepptabell
- man spelade inte så mycket melodier, (lutans uppgift)
- polyfonin och kyrkotonarterna upphörde - dur och moll

1935 spelade Segovia Bach på gitarr - kritikerna delade
Bach skrev aldrig för gitarr
- däremot 4 lutsviter (bevarade)

Klassiska gitarren - 6 strängar
När Mozart besökte Paris 1763 hade gitarren blivit mode-instrument hos aristokratin
- ett lättspelat amatörinstrument
Den nya tonaliteten skapade 6-strängade gitarren
- ackorden blev viktiga i den homofona musiken
Nauman beställde den första gitarren med LÅG E-sträng 1780-talet
- denne arbetade en tid i Sverige åt Gustav III

Att skriva och läsa vetenskapliga rapporter. g*13:4*

Jarl Backman
Studentlitteratur 1985
Främst avsedd för dem som studerar beteende eller samhällsvetenskapliga ämnen. Anteckningar Börje Sanden 89-11-04

DEN VETENSKAPLIGA RAPPORTENS UPPGIFTER:
På senare tid har också krav kommit att vetenskapsmännen skall skriva för lekmän. "sprida kännedom om forskning och utvecklingsarbete"

Typer av vetenskapliga dokument
vetenskaplig tidskriftsartikel
forskningsrapport
utbildningsrapport
populärvetenskaplig framställning

Vetenskaplig tidskriftsartikel
- målgruppen är forskare/experter
- sträng granskningsprocedur
- seriens vederhäftighet beror på granskningen. Red går i god för artikeln - att få ett manus antaget är en mycket hög merit

Forskningsrapport
- mindre rigorös granskning
ofta nationell spridning - begränsad upplaga
- enklare tryckteknik

- mindre definitiv och slutgiltig: working paper
- snabbt få ut forskningsresultat för att få in synpunkter från läsare Detta kan bli underlag för fortsatta forskningar
- utges ofta under personligt ansvar - ej institutionellt

Utbildningsrapport
- Barkman introducerar begreppet utbildningsrapport
- högskolans specialarbeten, fältarbeten, utredningar, laboratorieredogörelser - ej avsedd främst för ökad kunskap
- en demonstration av att man tillägnat sig en existerande kunskap

Populärvetenskaplig framställning
- informationsplikt i högskolelagen
viktigt med språkbruket - ej för mycket fackord
EGO
Lägg märke till Barkmans mycket tillkrånglade språk sid 15
- "I det fortsatta ekvivalerar jag den vetenskapliga artikeln med dem granskande forsknings-rapporten" "Det typografiska arrangemanget vid utskrift konflikterar för svenskt vidkommande ..." - "Det essentiella i rapporten"

FORSKNINGSPROCESSEN
Frågeställning
Litteratur-granskning
Problem-formulering
Hypotes-formulering
Observation
Analys
Tolkning
Dokumentation - rapport
Forskning - en självkorrigerande process

Hypotes-formulering
- Hypotesen kan betraktas som en preliminärt svar - hypotesen styr aktiviteten
- En ficklampa lyser inte:
batterierna är slut
glödlampan är trasig
glappkontakt

Observation
- att samla in data

Analys
- data systemeras och organiseras
- data ges en ändamålsenlig och tolkningsbar form - ge överskådlighet
efter analys kan man finna svaret (se tolkning)

Tolkning
- rätt svar på rätt fråga
- inte rätt svar på fel fråga - eller tvärtom - samma data kan tolkas helt olika - data talar aldrig för sig själva

Dokumentation
- forskningen är inte avslutad förrän dem dokumenterats
- forskare är ofta inte benägna att författa populärvetenskapliga verk sådan artikel ger inga "poäng" i den fortsatta vetenskapliga karriären

RAPPORTENS INNEHÅLL OCH DISPOSITION

Ej bra:
- långa inledningar
långa avslutningar
- upprepningar
ego: gäller inte i lika hög grad för populärvetenskapliga(?) en sammanfattning är ju mycket vanlig!!!

Försättsblad
- titel
- författare
- universitet o dyl
- tidpunkt - OBS gäller alltid publiceringen/tryckningen

Abstrakt ('ett abstrakt')
brukar betecknas som rapportens viktigaste del - sammanfattning av hela rapporten
vad handlar arbetet om?
syftet? struktur, organisation, begränsning
källor?
slutsatser

- skall stå i imperfektum
- typografiskt: indragna marginaler
Introduktion
- rubriklöst - självklart med en inledning.
- är ofta överarbetat
innehåller för problemställningen irrelevant information
alltför detaljerad info
upprepar info som bättre kan erhållas med hänvisning till källor

- skall innehålla:
1 vad jag tänker göra
2 vad andra redan gjort
3 hur mitt material hänger ihop/inte hänger ihop med tidigare material

Metod
- detaljerad redovisning av tillvägagångssättet
- replikation: möjligt för en utomstående att kontrollera resultaten - evaluering: värdering av metodiken
metodikens förhållande till problemställningen metodikens bärkraft för tolkningen

Underrubriker: Försökspersoner, material, procedur

Resultat
- data i sammanfattad form
- endast relevanta data
- inga generella slutsatser
- en neutral beskrivning av utfallet

Diskussion
- här tillåts att dra slutsatser - värdering av resultatet

Referenser
- endast till använd litteratur - fullständigt specifierat

Bibliografi
- litteratur för fortsatt studium
- måste inte vara omnämnd i rapporten
- mycket ovanligt att vetenskapliga tidskrifter använder bibliografiförteckning

Stilistiska rekommendationer Tempus
- alternerar mellan presens och imperfekt
- abstraktet har alltid imperfekt
- imperfekt i introduktion då man granskar tidigare skrifter
- imperfekt i procedurskrivningen - presens i diskussionen
- presens i resultatredogörelsen

Pronomen
- 1:a pers rekommenderas numera, det rör sig ju författarens egna åsikter - dock ej konsekvent 1:a pers, tenderar att avlägsna läsaren från ämnet.

REFERENSER I LÖPANDE TEXT
- författarens efternamn + publiceringsår - se många exempel

REFERENSLISTA
Böcker:
Lundberg, I. (1984). Språk och läsning. (2:a rev uppl). Malmö: Liber
Tidskrift:
Bäckman,L.,& Nilsson,L.G.(1984). Aging effects in free recall: An exeption to the rule. Human Learning, 3, 53-69

Recenserad litteratur
Lindberg,L. (1970) Den nya pedagogiken [Recension av Den nya pedagogiken. En analys av den s k dialogpedagogiken som svenskt samhällsfenomen]. Nordisk förening för pedagogisk forskning, Nr 1, 7-9

Tyda, Läsa, Skriva egyptiska hieroglyfer

Lesley & Roy Adkins (2001)
Anteckningar om egyptiska gudar BS 2003-06-08

Kapitlet gudar och gudinnor

Amun – Amon
Namnet betyder ”den dolde” – ”som en osynlig kraft i vinden”
– synnerligen intressant upplysning
- på tal om Bertil Almgrens ”den osynlige guden”
– farao ansågs vara Horus levande inkarnation (exakt ordval i boken)

Aton
Solgud nära förbunden med Ra. Aton-Ra
Under Echnatons regeringstid övergavs alla gudar till förmån för Aton

Geb
En urgud som personifierade jorden (manlig!)
Fertilitetsgud med erigerad penis
Son till himlens gud (”luftens”) och fuktens gudinna
Far till de flesta gudarna i Egypten

Horus (falkguden)
- en av de äldsta och mest betydande gudarna
– farao ansågs vara Horus levande inkarnation (jfr **Isis** nedan)
(De 4 horus-sönerna finns på kanopkärlen som förvarar
Levern – Magsäcken – Lungorna – Inälvorna

Isis
Modergudinna – en av de viktigaste gudarna
”faraos moder” – farao var ju den högsta gudomens levande inkarnation
mor till Horus

Min
Sexualitetens och fertilitetens gud – förknippas med **Amon**
Avbildas med erigerad penis

Nut
Urgudinna som personifierade himlen
de flesta gudar ansågs avkomlingar till syskonen Nut och Geb

Thoth
Skrivkonstens gud, uppfann hieroglyferna

Imhotep
Ämbetsman, arkitekt, präst
Dyrkades som kunskapens och läkekonstens gud
Skapare av Djosers trappstegspyramid – världens första monumentalbyggnad i sten

Forntid – vikingatid – fornsigtuna – Sigtuna – Ryssland

b-forns

Börje Sandén Anteckningar från databasen \b-filer\b-forns.dbf

De språkliga källorna till Sigtunas äldsta historia.
Jan Paul Strid.
(sammandrag ur Avstamp 1989) 91-07-26

Inleds med Snorre Sturlassons Edda. Turkland m.m. Saxland, Gylfe, borgstad i Sigtuna.

Ynglingasagan: "forna Sigtúnir" (Forn-Sigtuna)
landet: "Sigtúnir"

Oden ordnade bostäder åt gudarna.
- Njord i Noatun
- Frö i Uppsala
- Heimdal i Himmelberga
- Thor i Trudvang
- Balder i Breidablick

Att Sigtuna blev förknippat med Oden kan hänga samman med att Sig- är ett vanligt ord för Oden.
Alltså: omvänd kronologi! Sigtuna fanns först - därefter Oden
- Sigfader, Sigmund, Sigtrygg
OBS: även Håtuna kunde vara ett 'Odensnamn'
- fsv Há i Hatuna (ego: Aschanéus)
jfr Hár, Hávi, "den höge" - Havamal = Den Höges mål = 'tal'

Frö i Frötuna är Fröja

Inget tvivel på lokaliseringen av Fornsigtuna (Strid)
Salve (Sölve) - Hogni (Högne): sjökonung som intar Sigtuna.
Obs: Vem tog Sigtuna? Strid: Hogni; Hej HejHildebrand: Sölve,
Se Hildebrand 1869, sid 39
ego: Kolla i Strids hänvisning till Wessén 1952.

- Det var Salve (Sölve) som for till Sigtuna, sedan han bränt inne kung Östen och hela hans hird i det härad som kallas Lofund (= Lovön)
Efter 11 dagars strid i Sigtuna (= Fornsigtuna) segrade Sölve och var 'sedan länge kung över Svitjod'

Östens sonson var Bröt-Anund. Han lät röja marker och bebygga rydena (?? 2002-03-23); anlägga vägar över ödemarkerna. Han anlade kungsgårdar i varje storhärad i Svitjod

OBS, OBS.
Har Strid gjort ett misstag?
- Att Olof den heliges sjötåg mot Fornsigtuna (bryggändarna) ägde rum i början av 1100-talet! - skall var 1000-talet (1007-08) *(Han besvarade aldrig mitt brev om sakena)*

Stenfäste:
1. av gryt = byggnads-sten,
2. av lada/lad = något uppstaplat, lagt i ordning

Tolkning: omvänd kronologi igen!
- Bryggfästena kan ha gjort att folktraditionen förlagt Olovs färd just till Fornsigtuna. Att just lämningarna gett stoff åt en sådan sägen.

TUNA-namnet: centralorter av något slag
- Tuna
- Sätuna = Sjötuna
- Frötuna
- Ulltuna
- Närtuna = Njords tuna
- Torstuna

- Vallentuna = Valland
- Sollentuna = Solland
- Håtuna = Håbo hundare
- Simtuna = Simbo härad

tun = stängsel, hägnad
Zaun, tysk = stängsel
town = numera: stad

tuna, ortnamn = gård, kultcentra, handlesplats, befäst plats
= administrativ funktion,
= inhägnad plats
Minne av forntida politisk organisation
Föregångare till Husa-byarna
- Husaby-Arland
- Husby-Ärlinghundra

Hellberg har ännu inte samlat sina iakttagelser i publikation

Sigtuna
1. segodunon = stark befästning; Magnus Olsen, 1917; Sahlgren
2. sig- ,sik- = källdrag, sakta rinnande vatten, sankmark
Terrängbeteckning som förled:
- Sigtuna
- Skultuna = en källa

Håtuna = Håbohundares tuna, tingsplats på medeltiden
- sammanhang?
Sigtuna = kungsgård
Håtuna = dömande funktion, domstol
Frötuna = kultplats

Många Sigtuna
Sigtuna : Axbergs socken, Närke
Sigtuna : Frustuna socken, Södermanland
Sigtuna : ett antal i övriga Norden
Siggetuna : Bärbo socken, Södermanland
Situna : Ösmo socken
Setunia : Fogdö socken

Sigtunerne : Vad socken, Västergötland
Siktuna : dito
Sigtom : Överlännäs socken, Ångermanland

Sätuna i Västergötland: ingen äldre stavning liknande Sigtuna !

FORNSIGTUNA - EN KUNGSGÅRDS HISTORIA
David Damells bidrag.
(sammandrag ur Avstamp 1989) 91-07-26
Korta utdrag/anteckningar, Börje Sandén. 1991-06-18

FÖRORD
Amatörers medverkan är mycket trolig i framtidens vetenskapliga undersökningar.

Stiftelsen Upplands-Bro Fornforskning har möjligheter att stödja Raä i undersökningar av ANDRA FORNLÄMNINGAR I UPPLANDS-BRO.

HISTORISKA NOTISER
- viktigaste dokumentet: påvebrevet 1170-talet
kung Knut Eriksson och jarlen Birger Brosa uppmanas återlämna Strom, Guazbro, fornsitune till ärkebiskopen i Uppsala
1164 hade ärkebiskopsstolen inrättats i Uppsala
Dock: en biskop är känd från 1141, 1142
Littmarck antager 2 biskopsstolar Sigtuna OCH Uppsala

HUSGRUNDERNA
- 8 husgrunder har undersökts - förutom "de stora"
- 2 ramper - den ena med bryggrester
- 6 säkra hus på terrasserna
- minst 3 bryggor, 2 med uppfartsramper

Vid guidningen
Bryten - fogden har kanske bott på den innersta husgrunden
Stallet/fähuset: nära beteshagen/samlingsplats

FATBUREN
- ingen grav: väl dränerad mark
- inget torn: inga försvarsanläggningar
- inga fynd
- vanligt med väl synlig visthusbod:
jfr Björkviks herrgård, Östra Ryd, Östergötland, Skansen

FYNDEN BERÄTTAR
620 fyndnummer - varje nummer kan innehålla fler fynd
- ben, mestadels brända - mathållningen
- lerklining (väggputs)
- spikar
- ullsax
- knivblad
1,5 % daterande fynd - välstädat innan utrymningen

C14- OCH TERMOLUMINISCENSDATERINGAR
termoluminiscens
- kontinuitet äldsta järnålder t o m vikingatid

TOLKNINGAR, JÄMFÖRELSER OCH FÖRSÖK TILL FÖRKLARINGAR
Ej unik - tillhörde Uppsala Öd
jfr Gamla Uppsala
jfr Adelsö - Hovgården
Fornsigtuna: bäst bevarad
jfr stormansgården vid Granby i Orkesta

Ambrosiani, 1985, storhögar, gårdskyrkor, slott, marknadsplatser finns i anslutning till liknande gårdar

NÄR BÖRJADE KUNGSGÅRDEN?
Verksamhet redan under äldre järnålder
Tidig marknads-, kult- och tingsverksamhet
Fastare bosättning från 600-700 talen
- på en plats som redan förut hade utpräglad centrumfunktion

VARFÖR UPPHÖRDE KUNGSGÅRDEN?
- Upphörde i slutet av 900-talet
    Erik Segersäll - död 994
    - kristen, men avföll efter segerlöfte av Oden inför Fyrisvallarna
    Olov Skötkonung - 944 - 1021/22
- Olov Skötkonungs avfall till kristendomen - ett hot mot hedniska traditionen - svårigheter med blotet!
- Valde att flytta till Sigtuna - ej hedniskt belastat

Endast kungsgårdsfunktionerna upphörde
ego OBS: landhöjningen påtalas inte av Damell!

OM TINGSPLATSER
Samband mellan ting och kult i gammal tid.
jfr Domarhögen i Gamla Uppsala
jfr Inglinge hög utanför Växjö, i vars närhet hållits ting till 1926
- Scen för domarens ämbete och blotprästens ceremonier

Kung Olofs mynthus

Brita Malmer, Jonas Ros, Sten Tesch
Sigtuna museers skriftserie 3
Utbytesexemplar 1991 (antecknat 91-08-11)

Kung Olofs mynthus påträffades vid utgrävning av kvarteret Urmakaren 1990-09-24.
- blybit med myntstampsavtryck
- även från Knut Erikssons 1180-tals myntning
Preliminär rapport - knappt hälften utgrävt och bearbetat
Jona Ros; ansvarig grävledare
SIGTUNA OMKRING ÅR 1000 - Sten Tesch

Staden anlades redan på 970-talet
- av Erik Segersäll, dog 995
- på förhand uttänkt stadsplan
- tidigare obebyggt område
- bortåt 100 tomter längs huvudgatan
- 4 hus på varje tomt längs ena långsidan på tomten
- inga stall och lador funna
    tomten en gåva av kungen till storbönder
    stad: "främmande fågel" i Sverige vid denna tid
- EJ direkt efterföljare till Birka
- syfte med staden:
    maktpolitisk stödjepunkt
    kontroll över det rika Mälarområdet
    tomterna
    - en gåva av kungen
    - ett sätt att knyta troget folk till kungen
    - bönderna behöll sina huvudgårdar utanför staden

"Svenska riket"
- det varierade från kung till kung beroende på hans allianser med stormän
- således inget territorium med fixa gränser

SIGTUNA, SVERIGES FÖRSTA MYNTORT - Brita Malmer
De först funna Sigtunamynten hittades i Österåker (Näs by) 1704 tillsammans med 3000 övriga mynt
- "Olof svearnas konung"
- "Olof kung i Sigtuna"
- "Godwine, myntmästare i Sigtuna"
- "Snelling, myntmästare i Sigtuna"

De tidigare "Birkamynten" var danska mynt från 800-talet
Stopp för Sätuna i Västergötland som myntort för Sigtunamynt

Myntningen i Sigtuna börjar omkring 995
- Olof Skötkonungs tid 995-1022
- Anund Jakob 1022-1050
- kopior av engelska mynt
    dessa var giltiga under begränsad tid - växlades mot nya!

Mynttillverkningen
- tenar med myntens tjocklek och diameter
- undre myntstampen hade myntets framsida
- övre myntstampen; myntets frånsida
- stampytan av härdat järn, som vällades ihop med stampkroppen
- text och bild punsades ut; spegelvänt (nedsänkt)
    överskottsjärn - uppkomna vallar slipades bort
- stampen testades på blyämnen
    flera stampavtryck på ämnena

När de engelska myntexperterna lämnat Sigtuna forsattes mynttillverkningen med imitationer, där många fel uppkom; de kunde inte läsa och skriva latinska bokstäver.

69 mynt funna i Sigtuna - de flesta "ensamfunna"
37 funna i Lund
33 funna i Lincoln

äldsta myntet funnet i Sigtuna; "kufiskt" från 896/897
Yngsta är engelskt - kung Stephen 1135-54

Bild av medeltida mynttillverkning på sid 51

"Teckn till Stadzens grund" - om undersökningar i Björkös Svarta jord.

Eva Hyenstrand, Fv 91:3
Anteckn Börje Sandén 91-11-02

Genomgången av tidigare gjorda undersökningar aktualiseras av de nu pågående; Björn Ambrosiani.
Nytt material: Hjalmar Stolpes rapporter ingivna till Vetenskapsakademien i stället för till Vitterhetsakademien.
Birka-projektets sekreterare Monica Johansson fann originalen sedan Björn Fabricius, Stolpes dotterson, överlämnat Stolpes manuskript till dem.
Man började leta då man förstod att rapporter måste finnas.
Man hoppas kunna fastställa exakt var Stolpe grävde.

Messenius skriver 1612 i Sveopentaprotopolis, kap 16 "om Biörcköö Stadh och thes lägenhet i hedendomen"
ego OBS: Han hänvisar till Öland, Stegeborg, Stockholm, men förespråkar Björkö som Ansgars Birka. (Han tycks hänvisa till gammal tradition att här låg Birka)

Johan Loccenius, professor i historia, rikshistograf, berättar om lösfynd och grävningar i gravhögar, brandgravar med urnor.

Johan Hadorph, 1:a grävningen med vetenskapligt syfte, född 1630, utnämndes tillsammans med Verelius 1668 till riksantikvarie; från 1679 var han ensam på posten. Hadorph utformade plakatet om fornlämningars skydd 1666, första fornvårdsprogrammet; dog 1693; eftermäle: hans rastlöshet var mer framträdande än hans noggrannhet.
Grävningarna gjorde i början 1680-talet i samband med hans publicering av Björköarätten.
Se Hadorph beskrivning återgiven Fv 91:3 sid 170.

Stolpes närmaste föregångare var amatörforskaren Alexander Seton.
Se Dagmar Selling: Alexander Seton som fornforskare (1945)
Han grävde 1:a gången 1825 2 gravhögar och lämnade föremålen till Vitterhetsakademien.
1826 lät han en arkitekt kartlägga fornminnesområdet. Gjorde ingen lägesbeskrivning, fick allvarlig tillrättavisning. grävde 8 gravar 1827.

Sjöborg i ... Nordens fornvänner, som utkom 1830, nämner han utgrävningar av Doctor Anders Blad (1748-1834)

Stolpes fynd utgör stommen i Historiska museets vikingatida material.

Eva Hyenstrand följer i sin framställning Stolpes dagböcker och de nyfunna rapporterna.

Stolpe var inte arkeolog; han kom till Björkö första gången 1871 för att leta efter bärnsten, omtalad hos Rudbeck och Hadorph. Han ville se om där var en naturlig plats för bärnstenen eller om den ditförts av människor.
Han fann uppfläkta ben, ur vilka man tagit till vara benmärgen, således hade han funnit avskrädeshögar.
Han påträffade pålkransen och gjorde förteckning över pålarna.
Han ville inte ta ställning till om Björkö var Ansgars Birka. Han blev fil doktor vid Uppsala på avhandlingen "Naturhistoriska och arkeologiska undersökningar på Björkö i Mälaren".

Han trodde inte att kol och aska kom från en stor brand, som bl a Sjöborg hävdat. Rester av härdar, men han konstaterade att bränder härjat med hänvisning till funnen lerklining (bränd)

Betydande fynd 1872-09-18: 89 hela, 360 brutna kufiska mynt
m.m. mynt; mer än 2 kg.

Arkeologiska världskongress i Stockholm 1874. besök på Björkö i närvaro av Oscar II.
Grundade tillsammans med Gustaf Retzius Svenska sällskapet för antropologi och geografi.
Initiativtagare till den allmänna etnografiska utställningen i Stockholm 1878-79.
Stolpe räknade till 2037 gravar.
Stolpe avslutade sina undersökningar 1895.

Stolpe grävde också i Vendel på 1880-talet

Deltog i världsomsegling 1883-85 med Vanadis.
Utgrävningar i Peru, Tahiti, Oahu.
Vanadisutställning i Stockhom och Göteborg 1886-87
På 1890-talet undersökta han Stora Förvar, Stora Karlsö
År 1900 utnämndes han till föreståndare för Riksmuseets etnografiska avdelning
1903 blev han intendent och professor vid Riksmuseet
Avled 1905.

Första svenska arkeolog som använde rutat papper för dokumentationen; dyrbart 6 papper kostade en halv dagslön

Uppmärksammad rovgrävning 1883 av vicekonsul Nils Persson, Helsingborg, VD för Skånska superfosfat ... bolaget. Benen i Svarta jorden skulle omsättas i pengar

Gunnar och Gustaf Hallström grävde första åren av 1900-talet
Gustaf Hallström fick i uppdrag att publicera Stolpes utgrävningar efter dennes död 1905.

Holger Arbman grävde 1932 och 1934.

1969-71 gjorde Raä den enda större moderna vetenskapliga grävningen med Björn Ambrosiani och Birgit Arrhenius.
Man letade efter Stolpes schakt, som man aldrig fann. Däremot stötte man på en bryggkonstruktion, en pir.

1975, seminariegrävning av Stockholms universitet, under ledning av Birgit Arrhenius på gravfältet Ormknös

1980-talet, flera mindre arkeologiska undersökningar utanför "själva Birka"

1987 undersöktes själva stadsvallen, 2 x 14 m. 2 stenrader och mellanliggande fyllning. Uppbyggd i 2 faser, med träkonstruktion i den första.

Artikeln avsluta med en fyllig referens

Birkabladet 91:2

Andra grävsäsongen:
Hjalmar Stolpes schakt funna, på grund av den rikliga nederbörden kunde man inte gräva som planerat; schaktet åt andra hållet gick var Stolpes. Lagerföljderna var dock bevarade i de tunna schaktväggarna. Resterna från Stolpes grävning ger kunskap om arkeologiens utveckling. Frånvaron av maskin och vattensåll tog ej med 100-tals gjutformsfragment.
Glassmältor funna: bevis frö glasframställning
Nedgrävd skatt funnen
Äldsta bryggan funnen på 6 m nivå.

Brottning som folklig lek

Mats Hellspong, Rig 91:4
anteckn Börje Sandén 92-02-09

Brottning och boxning. Båda ingick i de antika olympiska idrotterna. Liksom i Rom.
Dock inga spår efter boxning i medeltidens Europa. Brottning kan följas genom hela historien.
Boxning har aldrig varit en utövad idrott i det förindustriella Norden.
Enligt isländska sagorna torde brottning ha varit den vanligaste idrottsleken i den norröna kulturen.
Brottning måste en krigare behärska om han blev vapenlös.
I svenska bondesamhället var brottning under 1800-talet en allmänt utövad idrottslek.
Enligt Johan Götlinds översikt 1933 av den folkliga brottningen fanns tre slag:
1. livtag
2. kragtag
3. glimabrottning, byxtag

Glimabrottningen omtalas i sagorna och har betraktats som en nationalsport ända in i modern tid.
glima = lek, glädje (jfr glimma,lysa)
byxkastet kallas i Finland för livkast eller remkast

Brottning användes för att skilja rivaler åt inom det nordsvenska nattfrieriet.

OBS. Finns en uppteckning (Dalarna) att det kunde anses mer hedersamt att våga en attack än att slutligt vinna den.

Segrare är den som vinner 2 av 3 kast; inte brottas i liggande ställning.

Midsommarbrottningarna i Hedesunda går tillbaka till början av 1600-talet. Dessa pågick regelbundet till 1880-talet. En viss Erik Larsson blev "kung i Hedesunda" 5 gånger.

Uttrycket ring för arenan har säkert uppkommit av den ring som åskådarna bildade.
OBS: RINGHÖRNA! (hur kan en ring ha ett hörn?)
- kragtag var inte tillåtet; farligt med de kast som kunde göras

- 1845 övervakades tävlingen av prästen, som sedan tog vinnaren med till kyrkan för nattvard.

Novgorod the Great.

M. Karger 1973
(antecknat 92-02-11)

Novgorod = New Town
Rurik's hillfort, arkeologisk undersökning 1934-35
Krönikan säger att Rurik kom till platsen, byggde staden och bosatte sig där. (s. 51)

1000-års monumentet
Invigdes 1862-09-08 av Alexander II
- 109 högrelief-figurer
- från Rurik till Peters den store
- Tyskarna planerade att för det till Tyskland 1944

Tsaren hade planerat en insamling från 60 milj ryssar med 1 kopek var, men han tvingades lägga till 3 ggr så mycket

SIGTUNAPORTEN - sid 86
"Dörrarna (i Sophia-katedralen) tycks ha förts till Novgorod år 1187 som en trofé från den gamla svenska huvudstaden Sigtuna, som erövrades av Novgrodianerna. De var dock inte gjorda i Sverige. De skulpterade figurerna av biskop Wichmann (1152-1192) från Magdeburg och biskop Alexander Plock (1129-1156) gör det troligt att dörrarna gjorts i Magdeburg, vid denna tide en florerande tysk stad. De har senare flyttats till Sigtuna av något skäl, varifrån de slutligen förts till Novgorod.

RURIK
Nordisk familjebok
Den ryska krönikan (Nestor?) låter det ryska riket grundläggas av Rurik och hans bröder samt närmaste efterföljare år 862 av svenska varjager. De skapade Gårdarike. Den gren av varjagerna som kallades Rus slog sig ned i området Novgorod till Kiev.
Krönikan säger uttryckligen att de endast var kolonister; i Novgorod bodde förut slaver. Från omkring år 800 hade svenskarna uppträtt som slavhandlare. I mitten av 800-talet vidtog en kolonisatorisk verksamhet längs flodsystemet.
Sin största blomstring nådde kolonisationen under första hälften av 900-talet (OBS. då var inte SIGTUNA aktuell)
Ännu på 1000-talet hölls sådan kontakt med Kiev att Olov Skötkonung gifte bort sin dotter med Jaroslav.
Jämför med Ingvar den Vittfarnes resa på 10040-talet

Den återuppståndna sagaforskningen

Lars Lönnroth, SvD 91-08-12
Inför internationella sagakonferensen i Göteborg 1991

Medan sagaforskningen sedan 2:a världskriget legat lågt i Sverige har den blomstrat som aldrig förr i Amerika och Europa och förstås Island, som ju efter självständighet fick tillbaka många originalhandskrifter från Köpenhamn (Stockholm-Uppsala!?)
Pocketböcker (på engelska!) i stora upplagor.

Från mitten av 70-talet har det regelbundet ordnats "sagakonferenser" med ca 200 deltagare - men sällan svenska forskare.

Vi har ju inte vågat vara nationella, delvis för att nazismen missbrukade de nordiska värdena, (Hakkorset - ASEA)
(och respekten för svenska flaggan har ju helt försvunnit och i stället blivit en symbol för nynazismen.

1991 var dock tiden mogen för den 1:a internationella konferensen i Göteborg. Ego: Med Lars Lönnroth som en av ledarna.

Sagorna uppfattas nu som kvarlevor av tankevanor och trosföreställningar. Tidigare fanns två uppfattningar:

1. att sagorna var direkta nedteckningar av muntliga traditioner

2. att de var "författade" i modern mening, alltså fiction.

Sedan 1960-talet har det framkommit nya forskningsresultat som radikalt ändrat förutsättningarna: Miliam Parry - Albert Lord "Singer of tales", en av nutidens mest inflytelserika böcker när det gäller studiet av äldre berättartraditioner.
- berättelsen är "ny" vid varje nytt framförande
- berättaren har en arsenal av fakta och episka formler
- dessa sätts ihop olika varje gång
agorna var direkta nedteckningar av muntliga traditioner

2. att de var "författade" i modern mening, alltså fiction.

Sedan 1960-talet har det framkommit nya forskningsresultat som radikalt ändrat förutsättningarna: Miliam Parry - Albert Lord "Singer of tales", en av nutidens mest inflytelserika böcker när det gäller studiet av äldre berättartraditioner.
- berättelsen är "ny" vid varje nytt framförande
- berättaren har en arsenal av fakta och episka formler
- dessa sätts ihop vid framförandetillfället

Klingar det än om Snorres kungasagor?

Lars Lönnroth, SvD 91-12-30

750-års minne av Snorres död 1241-09-23

Lönnroth utgår från Erik Gustaf Geijers nationalromantiska syn på isländska sagorna. Hans julklappsrim från 1830-talet finns som devis på Nordiska Museets fasad.

"Ära och minne
klinga härinne.
Från fäder är det kommet;
till söner skall det gå,
så långt som unga hjärtan ännu i Norden slå."

På 1900-talet var det dags att göra upp nationalromantiken och därmed även med Snorre.

Nu har Snorre åter kommit till heders:
1. som berättare
2. förmedlare av sedvanor, samhällsmönster, trosföreställningar.

Till 750-årsminnet utkommer en 3-bands utgåva av Snorres Nordiska kungasagor: Från Ynglingasagan till Olav Tryggvassons saga. Utmärkt förord av Kristina Johannesson. De klassiska illustrationerna från norska praktutgåvan (Krogh?)
Nyöversättning av Karl G Johansson.
Översättning får beröm av Lönnroth. Nationalromantiska vändningar har tagits bort. Dikterna har en mer fri översättning för att inte pressa in dem i det isländska rim-mönstret med gräsliga nödrim som följd.
- om asalärans uppgång och fall
- om Svearikets vagga
- om vikingatågen
Exempel på Snorres förmåga att komprimera en text som man kan läsa i andra sammanhang.
- hur Snorres egna värderingar kommer till synes i understatements, t ex i skildring av hur Einar Tambaskälves båge brast och han får låna Olav Tryggvassons. När han drog en pil ända till udden sa han: "För vek, för vek är den mäktiges båge". Därmed gav Snorre uttryck för sin dom över kungens insats i historien. Likaså framstår kungens öde som oundvikligt.

Omvärderade vikingar i Paris.

Lönnroth/Gustaf von Platen. SvD 92-04-08, 92-04-05
Med anledning av de stora vikingautställningen i Paris, Gran Palais.
- 610 föremål från vikingatiden - äv fr Balticum
- största som någonsin presenterats - mest heltäckande

Fransmännen beundrar vikingarna - Vi förlorar Midvinterblot.
Prof Régis Boyer, skandinavistik vid Sorbonne
- 2 nya böcker om vikingarna
- i TV skarpt tillbakavisat den "alltjämt vanliga uppfattningen" att vikingarna var råa barbarer;
- framhåller deras banbrytande insatser inom världshandel, konst och littertur.
- bevis för deras handelsintressen:
fransk lag förbjöd häst- och vapenhandel med vikingarna med dödsstraff som följd - måste ha förekommit!
- utmärkta organisatörer
ex. danskarna kunde bygga en skyddsval (Danavirke?) medan europeerna inte kunde organisera ett effektivt försvar av sitt land

Nordborna fick välkommen hjälp av den mycket allvarliga inre splittringen efter Karl den stores död.

Gustaf von Platen - kompletterat med Arbman-Stenberger
år 841 - första gången uppför Seine - till Rouen
år 843 - Loire - Nantes - "tänkte stanna för eviga tider" - salt
år 845 - Hamburg bränns - 600 skepp
Ansgar höll på att omkomma
år 845 - Ragnar Lodbrok - första gången i Paris -
- obs 120 skepp (ej 700 som artikeln säger)
- 7000 pund silver i tribut
år 856-862, - sju år - på ön Oscellus nedanför Paris
- fördrevs av en annan vikingahövding sin fick 5000 pund silver
år 885 - 700 skepp - 40 000 vikingar
- befästa broar spärrade Seine
- belägrade Paris i ett år

- fick "danagäld" - 700 pund i guld
- fick passera Paris - plundrade området uppströms
- inre strider i Frankland - Karl den tjocke
- 13 års strider
år 911 - Normandie avträddes till Gånge Rolf
- vasall under frankiske kungen
- behövde dock ej ställa trupper till förfogande för kungen
- uppgift: skydda kustområdena mot andra nordbor.
Frankrikes president öppnade utställningen
- Danmarks drottning roddes uppför Seine i vikingaskepp
- "perfekta organisatörer och administratörer"

Vikingarna var ej särskilt framgångsrika som krigare
- i riktiga drabbningar förlorade de mestadels
- "viking" kommer av latinska ordet för läger = vicus
- "drakar/drake" ej nordiskt ord; franskt
- boulevarde - bålverk

I 250 år spelade vikingarna och framträdande roll i Europa
- fr 793 - 1063 (1066?!) Wilhelm Erövraren
- Normandie - Gånge Rolf
- England - Knut - danskt rike under 3 generationer
- England - med Wilhelm Erövraren
- Island - med litteraturen
- Vinland, Amerikas upptäckt
- Miklagård - Bysans - Konstantinopel
- Rurik - Rysslands grundande

Karl den store
Ludvig den fromme
Karl den skallige
Ludvig stammaren
Karl den tjocke

Annalerna
Främsta källan till nordmannatågen i Frankrike
- "Annales Vedastini" från klostret S:t Vaast
- annalerna upphör år 900

Dudo, kanik från Sait-Quentin, skrev omkr. 1000 på uppdrag av de senare hertigarna i Normandie om hertigarna historia.
- ej tillförlitligt
- skrivet på hörsägen - 100 år efteråt

Väringar - nordbor hos kejsaren i Miklagård

Mats G. Larsson.
Ant. Börje Sandén 92-04-17

Inledningen
Harald Hårdråde, norsk kung, flydde som 15-årig yngling år 1030 till Svearike efter ett

misslyckat försök att tillsamman med sin broder Olaf återerövra Norge.
Han blev den mest berömde av de nordiska legosoldaterna hos kejsaren i Miklagård.
Väringar var benämningen på dessa legosoldater i kejsarens livgarde.
Om väringarna skrevs 1832 av Abraham Cronholm, Lund
Faktiskt många källskrifter om väringarna, men endast en liten del är översatt till nordiskt språk eller världsspråken:
Grekiska, arabiska, ryska, georgiska, armeniska, fornisländska

Det lockande Miklagård - "Den stora staden"
- jfr med Birka - ca 1000 inv

Hur började det?
Under 600-talet - Vendeltid - har framstötar gjorts mot öster.
Grobin i Lettland = Kurland - fynden kan knytas till Rimberts ord om den svenske kungen Olof som på 850-talet gjorde erövringståg till Kurland.

Enligt Nestorkrönikan var det en varjagstam med benämningen "ruser" som inkallades av slaverna och grundade riket kring Novgorod.

Första gången svear nämns i handlingar i samband med Konstantinopel är 839. De finns med i en beskickning som sänds från byzantinske kejsaren Theofilos till frankernas kejsare Ludvig den fromme i Ingelhein vid Rhen.
Annales Bertiniani heter källskriften
1. svenskarna i Frankrike var kända som "svear"
2. i Konstantinopel kallades de för "ruser" - "Rhos" (Ruotsi!)
ego: ruser är alltså inte ryssar, eller folk i Ryssland

Sammanfattning av den frankiska krönikan gällande handelsdelegationen:
Kejsar Theofilos hade sänt en beskickning till Ludvig den fromme, Karl den stores efterträdare i Frankrike. Tillsammans med sitt eget folk lät han några "Rhos" följa med. Han hade tagit dem under sitt beskydd och bad nu Ludvig att ge Rhos fri lejd genom sitt land och ge dem all hjälp att komma hem till sitt land igen. Den väg de använt längs ryska floderna till Konstantinopel hade varit uppfylld av barbariska stammar, och Theofilos hade avrått dem från att fara samma väg tillbaka.

När Ludvig närmare undersökte dess Rhos, fann han att de var svear, varför han misstänkte att de var utsända som spioner och inte hade kommit för att söka vänskap. Han beslöt därför att hålla dem kvar tills vidare. I svarsbrevet till Theofilos berättar han om sina misstankar, men lovar att sända svearna vidare om misstankarna är obefogade. I annat fall skulle han sända dem tillbaka till Theofilos.

Vi vet inget om svearnas vidare öden. Vikingatågen mot Frankrike hade dock pågått en tid och misstänksamheten mot nordbor var naturligtvis mycket stor.
Sedan Ludvig den fromme skickat Ansgar till svearna hade nordmännens härnadståg mot Västeuropa bara ökat. 834 hade Dorestad förstörts och hela hans kustförsvar var satt ur spel. Han hade inte anledning att se välvilligt på dessa Rhos = rus = svear
OBS: 2 delegationer från svearna hade under 10 år haft kontakt med Frankrike: 829 och 839.

Vikingar i Västerled
Arbman-Stenberger
Ant Börje Sandén 92-04-17

Carl Henrik Svenstedt, Populär historia 92:3
Ant 92-06-10
Se slutet

Kap. Vikingahärar i frankiska riket
... inför föredrag på UKF:s årsmöte 1992

500-talet: den första omnämnda "nordmanna-tågen"
- till frisiska kusten
800: Karl den store ordnar kustbevakning
- stränga straff för dem som undandrar sig vakttjänstgöringen
800-talets början: danske kungen Gottfrid anfaller med 200 skepp
- alla frisiska öarna plundrade
- tribut på 100 pund silver
- inledningen till vikingatågen
- Gottfrid hade tidigare byggt skyddsvallen över Jyllands näs

ego: exempel på god organisationsförmåga hos nordborna
frankerna kunde inte organisera försvaret

Karl den store lät iståndsätta ett romerskt fyrtorn vid Calais
814: Ludvig den fromme ärver riket
834: Dorestad förstörs - kustförsvaret var brutet
- Dorestad plundras upprepade gånger
840: Ludvig den fromme avlider
- tid av fruktansvärda inre strider - resultat av feodalismen
841: 1:a flottan in i Seine
- Rouen bränns
- vikingarna tränger fram till S:t Denis
843: 67 skepp går i i Loire - Nantes bränns
- på ön Noirmoutier slår de sig ned.
"inrättade sig som om de tänkt stanna för eviga tider"
- salt: den viktiga handelsvaran - framställdes här
843: Karl den store rike delas i 3 delar
845: - Hamburg bränns - 600 skepp
- Ansgar höll på att omkomma
845: - Ragnar Lodbrok - första gången i Paris -
- obs 120 skepp (ej 700 som artikeln i SvD säger)
- Karl den skalliges här drivs på flykten
- 7000 pund silver i tribut
853: Tours bränns
856-862: - sju år - på ön Oscellus nedanför Paris
- fördrevs av en annan vikingahövding sin fick 5000 pund silver
858: Chartres plundras grundligt
862: hertigen av Anjou "hyr" en vikingahär för 6000 pund silver för att bekämpa en annan hertig

870-872: vikingar i läger vid Loire,
först på en ö, sedan till staden Angers
öppnade marknad
877: Karl den skallige avlider
878: Alfred den store besegrar nordmännen i England
- då vände sig nordmännen mot kontinenten - "den stora hären"
879: Ludvig stammaren - hans son - avlider
881: "den stora hären" slår läger vid Elsloo vid Maas
- en jättehär rycker mot lägret - kan ej betvinga nordmännen
- tribut 2800 pund guld och silver för att lämna landet
- fick således danagäld - och fritt återtåg
885: 700 skepp - 40 000 vikingar - repris av Elsloo
- befästa broar spärrade Seine
- belägrade Paris i ett år
- fick "danagäld" - 700 pund i guld
- fick passera Paris - plundrade området uppströms
- inre strider i Frankland - Karl den tjocke
- 13 års strider
Burgund - Champange
hör till de mörkaste sidorna hos västervikingarna
892: hungersnöd - nordmännen far tillbaka till England

Främsta källan är Annales Vedastini - klostret S:t Vaast
- upphör år 900

Normandie - Rollo - Gånge Rolf
- kolonisationen börjar
911: Karl den enfaldige lämnade Normandie i "ett slags förläning" till Rollo
- ej vanlig vasall - skulle ej göra krigstjänst
- skulle skydda kusten mot vikingar
- danskt företag
- vikingatågen till Frankrike avslutas

Vikingarna som handelsmän och kolonisatörer
- jordbrukare först efter 911
- vikingarna betecknas sällan som barbarer, vilket däremot folk från öster gjorde
- förvisso uppträdde de barbariskt
- vikingarnas krigiska framfart var inge nytt för befolkningen, så uppträdde också stormännen
- befolkningen hölls i slaveri
- hade aldrig framgång i uppror (enl. Arbman!)
- typiskt: när befolkning gjorde motstånd mot vikingarna, blev den nedgjord av stormännen
ingen som helst självständighet tilläts hos folket

OBS. OBS
ego: vikingarnas plundringar av kyrkor och kloster kan på sätt och vis jämföras med Gustav Vasa plundring av kyrkorna.
- klosterrikedomarna kom ut på marknaden
- skatter, upptagna av vasallerna, kom också ut på den inhemska marknaden

HUR DÅ!
- Vikingarna åkte sällan direkt hem med sina skatter
de bedrev handel med sina rövade skatter
- handeln framgår dåligt av annalerna
dessa skrevs av präster och munkar
plundringarna sågs enbart ur deras synvinkel
endast i bland framskymtar vikingarnas handelsambitioner

Exempel på deras roll som handelsmän
- i fördraget efter "kapitulationen" vid Angers 873 tilläts vikingarna få hålla sin marknad innan de lämnade landet

Vikingarna blev oftast slagna i regelrätta strider med arméer
- MEN: deras läger var som regel ointagliga
- ett exempel på vikingarnas organisatoriska förmåga
- De var minsann inga okunniga varelser

Fynd - muddringar av floderna
- vissa gravar, till kristendomen ändrade gravskicket

Ortnamnen berättar om norden - Skåne!
Genetiskt arv i Normandie
- ljushåriga, blåögda, saknar sydländsk livlighet
- sedan nordborna blivit kristna fick kyrkorna sociala uppgifter
vid sidan av de religiösa
- lagstiftningen påverkades av nordisk "demokrati"
feodalismen blev svagare
- slaveriet upphörde snart efter kolonisationen

Medelhavet - Björn Järnsida - Hastings
844: 1:a vikingaflottan till Spanien
- Lissabon:
"De uppfyllde havet med röda fåglar (segel) på samma sätt som de uppfyllde människornas hjärtan med förfäran och skräck"
859: Hasting, Björn Järnsida
- 62 skepp - trängde upp till Sevilla
- Afrikas nordkust
- Mallorca
- vinterläger i La Camargue
- tänkte erövra Rom - kom till Luna
- historien i Luna kan vara uppdiktad
862: var flottan tillbaka i Bretagne, varifrån den utgått

Svearnas härkomst, 1991-11-19

Tore Gannholm
Ant Börje Sandén april 1992

Gannholms tes är att det inte fanns några svear på Tacitus tid; att det var önsketänkande från 1600-talets storsvenska skribenter att på visa att svearna fanns redan omkring år 0.

Birger Nerman var högst skeptisk till att svearna fanns på Tacitus' tid.

Enligt Prokopios slog sig en grupp av herulerna ned vid sidan om götarna på 500-talet - efter att ha varit med och störtat Västromerska riket år 476, och sedan i sin tur fördrivits av östgoterna.
Detta sker samtidigt som ett mäktigt sveavälde växer fram i Mälarregionen.
Märk: ett västromerskt mynt från just 476 har påträffats i Ottarshögen.
Snorres beskrivning av Oden som kom från Turkland, och så småningom bosätter sig i Fornsigtuna
- Fornsigtunas ålder. 4-500-talen ökar verksamheten

Bildstenar: sambandet Troja (Asgård) - Skandinavien
Michael Strigley, englesk språkvetare, Tor 1988-89
- The dream of Troy
- 3 bildstenar med tolkningen att de skildrar trojanska kriget.
- orsak till trojasagans förekomst i Norden skulle vara en erinran om härskarfolkets samhörighet med Odens hemland.

OBS: inte Snorre som hittar på sambandet Oden - Troja
- sambandet finns i Islendingabok, där Yngve, Ynglingaättens förste kung kallades "Turkia konungr"

Saxo berättar att en guldbild av Oden sändes till Byzans från de nordiska kungarna som en hyllningsakt.

I Snorres Ynglingasaga talas om hur kung Sveigdir reste till turkarnas land för att söka efter Oden.

EGO: Vi i Upplands-Bro kan lägga ytterligare en dimension till sambandet Skandinavien - Troja: nämligen
- Rösaring -> krukan från Tragliatella med texten "Troja"

Bildstenarna - berättar att den nordiska tron härstammade från Troja.

Bildsten St. Hammars I
* Sköna Helena grips av Paris och en medhjälpare
* den bundna hästen syftar på en avslutad resa
* de i marken nedkörda svärden - ett fredligt uppdrag
- Priamos tar emot Menelaos och Odyssevs som har kommit för att kräva Sköna Helena tillbaka.
* offrandet av Agamemnons dotter Ifigenia för att få förlig vind vid avfärden till Troja.
* Sköna Helena möter grekerna med en brinnande fackla
* Strids-scen

Bildsten Trängelgårda II
* Stölden av Palladium - en 'benlös' avbildning av Atena
- så länge trojanerna hade Palladium skulle inte grekerna kunna inta Troja
* grekernas 'låtsasavfärd' då lämnar kvar den Trojanska hästen.
* trojanerna kommer ut för att se grekernas avfärd och bemäktiga sig den trojanska hästen.

Bildsten Ardre VIII
* Trojanska hästen dras in i Troja med ett rep
* (andra mindre intressanta bildsekvenser)

Diverse upplysningar om Stockholm. (antecknat 92-06-08)
- Mälaren befriades från sjörövare först när inloppet stängdes till på Birger Jarls tid.

Vem skriver vikingens historia, Pop hist 92:3

Carl Henrik Svenstedt, kulturråd i Paris
Ant Börje Sandén 92-06-10

Utställningen i Paris genomförs av Nordiska ministerrådet
- "utplåna den bild av de barbariska nordmännen" som under 900 år byggts upp på Kontinenten.
- 617 utställningsnummer
- katalogen 430 sidor, 1.7 kg
"Vikingarna. Skandinavien och Europa år 800 - 1200"
översätts till 'skandinaviska'

Vikingarnas huvudstad var Rouen vid Seins nedre lopp
Skandinavistprofessorerna
- Francois Xavier Dillman
- Régis Boyer
"... på akademiskt manér i luven på varandra"
- fördubblat sina ansträngningar gentemot varandra, vilket är till fördel för nordborna

"Lyfter fram vikingarna som en högkultur av samma dignitet som egypter, assyrier eller sumerer"
- två böcker kommer

Vikingarna kom inte som en mäktig och segerrik härskara, utan som en handfull företagsamma, välorganiserade och skickliga sjöfarare.

Deras allt avgörande uppfinning var kölen som gjorde draken samtidigt grundgående och högsjövärdig.

På slagfältet segrade de aldrig
- det var då de gjorde misstaget att kasta sig över kloster och kyrkor
- förlorade slaget om propagandan
- det var nämligen munkarna som skrev historien

Artiklar ur Populär Arkeologi 1992:1

Christer Westerdahl
Pålar längs kusten skydd mot ovälkomna besök.

Ny upptäckt: nästan alltid pålningar utanför de medeltida borganläggningarna; för landförsvar!
Avspärrningar i vattnen, avsedda att fördröja en fiendes inträngande
Omnämnda:
- i Heimskringla - Harald Hårfagre - ca 900
  Göta älv -
  "Om våren, när isarna smalt, satte götarna Göta älv med stockar (stikudu), för att kung Harald inte skulle kunna fara upp med sina skepp i landet. Kung Harald höll med sina skepp upp i

älven, lade till vid 'stäken', härjade så på bägge sidor och brände bygden"
- i Flateyjarbok - Styrbjörn Sviakappa vid Uppsala - ca 1000
"Han skulle även påla (stika) allmänna farleden som gick till Uppsala, så att skepp inte skulle kunna färdas där"
EGO: Kan inte allmänna farleden till Uppsala varit, då som nu, via Almarestäket? Där kan i alla fall inte ha varit opålat, för då skulle naturligtvis man tagit denna mindre besvärliga väg än via Långhundraleden.

Saxo berättar om pålningar redan i mitten av 1100-talet.
"Ingen litade till vapen och befästningar, men inloppen från havet spärrades med långa stakar och pålar"
EGO: Saxo säger 'inloppen', pluralis.

Äldsta kända pålningarna i Danmark, Skuldelev i Roskilde, 1950
Större anläggningar vid Foteviken söder om Malmö, 1980
OBS: Danmark har inte haft någon landhöjning; pålningarna har därför bevarats under vattnet.

Bredstäket vid inloppet till Södertäljefjärden, pålningar i Fållnäsviken från 1200-talet.

Stegeborgs pålspärrar dateras till början av 900-talet; således äldre än borgen där.

Gunnar Bolin uppmärksammade ortnamn på Stock- Stäk i sin avhandling om Stockholms uppkomst på 1930-talet.
Språkforskaren Ivar Modéer gick i svaromål och menade att stäk hade med fasta fiskeverk att göra.
Modéers åsikt tillbakavisas nu också (Gösta Franzén) sedan man funnit att de stora farledsspärrarna har kraftigt timmer till skillnad mot de mer sällsynta, veka fiskeanläggningarna.

Norra Upplands spärrar var kända på 1600-talet och endast en av 10 har 'stäknamn'

Sic! Almare-Stäket är inte nämnt i artikeln.

****

Michael Olausson - Bronsålders fornborgar

"Nu vet man att det finns fornborgar från bronsåldern"
Populär Arkeologi 1992:1
Fornborgen Predikstolen är från bronsåldern; en av Upplands största fornborgar. Huvudborg med annex.
- begränsad underökning 1944
- termoluminiscensprover pekar på 1200-1000 talet f Kr
- Björns hög längre upp i Hågadalen dateras till 1000 f Kr.
Endast en handfull bronsåldersgravar av motsvarande dignitet har påträffats i norden

****

"Redan stenåldersmännen sökte skydd bakom vallar" i Populär Arkeologi 1992:1

Engström/Appelgren med artikeln
- på Gotland och i Skåne.

Folkvandrings- och äldremedeltid

Rapport från Götiska förbundets symposium i Lidköping 12-13 sept 1992"
Arr. Olof Skötkonunglogen, Kulturnämnden, Medborgarskolan.

Gudrun och jag åkte dit främst för att det skulle bli rapporter om Skandinaviens kontakter med Baltikum före år 1000. Viss ändring i föredragningslistan uppstod, prof Aleksandra Superanskaja kom inte, postgången med hennes biljetter hade inte fungerat. Se i övrigt det slutliga programmet.

På lördagskvällen "Gille på hotell Sköldmön"

Ledare för symposiet var Ingemar Nordgren. Över 100 deltagare ställde troget upp vid de många föreläsningarna, som började kl 8.00 såväl lördagen som söndagen.

Märkligt att det var så dålig rutin på framförandet hos en del av akademikerna; även svårt att handskas med projektorer.

Renskrift av mina blyertsanteckningar, jämte kommentarer vid inskrivningstillfället.
Ottar Grönvik, Dr. Philops. Oslo
"Varifrån kom folkvandringstidens goter och krimgoterna. En språklig värdering"
Han framhåller att goterna kommer från Weichselområdet - således inte från Skandinavien, såsom Strabo (?) påstått på 500-talet och som sedan varit vägledande för framtiden. Omkring år 200, gick sedan mot Svartahavsområdet, bosatte sig i Moldavien/Rumänien;
- Västgoterna gick över Bulgarien, Italien, Frankrike. Språket var kvar till 550.
- Östgoterna; Theoderik den store
Ett av de mest kortvariga gotiska rikena.
- Goter levde kvar på Krim. Krimgotiskt språk - stämmer ej med Wulfilas språk.
Ett västgermanskt språk
Hänvisar till sin bok.

Jordanes - goterna kom från Skandinavien
- åsikten anses oriktig, byggd på myter, skrev 500 år efter händelsen
- sambandet med Skandinavien beror enbart på Jordanes skildring
- flera språkliga tecken tyder på att goterna aldrig kom från Skandinavien.

Alvar Ellegård. prof. em. "Goter och heruler"
- egentligen professor i engelska, men sade sig vara intresserad av all humaniora.
"- Tror ej på folkvandringar" - i stor skala, då hela folk med familjer utvandrade.
Framhöll att det skriftliga materialet 0 - 1000 är ytterligt magert.
Arkeologien kan endast ge allmänna slutsatser, ej upplysningar om
individer.
Går ej att säga att Ottar låg i Ottarshögen (Assurshögen!)
Källor talar om en nordlig ocean och dess öar.
- säger mycket lite om själva norden.
Ptolemaios beskriver hela den kända världen - (verkar som om hans karta är konstruerad efter hans verbala beskrivning.
- Ptolemaios säger att Skandinavien inte är större än Bornholm
- "finnar": namn på jägare
Ellegård tror att Renfrew i stort sätt har rätt i sin beskrivning
Jordanes namnger ett 30-tal folk.
Sammandrag av en längre historia av Teodorus
Prokopios talar om kriget mot vandalerna
- Thule - grekernas namn; Skandia - "de plebeiska romarnas benämning"

OBS: det finns inga som helst "FÖRSTA_uppgifter" om Norden.
Caesar: "Kimrertåget" brukar framställas som en folkvandring.
Harald Hårdråde försökte förekomma Wilhelm Erövraren
På tal om utvandringar säger Ellegård: det var bara överklassen i det härtagna området som ersattes av en ny överklass.
Wulfila härstammar på mödernet från en slav - fadern var gotisk
Skandinavien framhålls av flera äldre författare som folkens urhem.

Heruler: Se Ellegårds uppsats i Scandia 1990.
- heruler skulle enligt Ellegård vara förband inom romerska armén
- Prokopios(?) har utförligaste beskrivningen av herulerna, en halvpart drog vidare mot Danmark och Skandinavien.
- obs 545 sändes en delegation från de kvarvarande (på kontinenten) till Sverige för att man ville ha en ny kung/ledare.
- språkligt har order jarl, eng: earl, uppkommit ur "herul" skulle kunna översättas med legoknekt
På tal om herulernas bosättning i Svealand sade Ellegård att de slog sig ner bland götarna, ej "vid sidan av götarna" som Gannholm anser sig ha tolkat texten. Mindre debatt uppstod.

Bengt Olmenius, fil. lic. Uppsala
"Wilfilas runor - gutar, goter och greker
Språkvetare - dialekter
Runorna har aldrig vågrätt streck längst upp eller ned (T) därför att det sammanfaller med hjälplinjerna. (ego. Detta torde främst gälla de medeltida skrivna runorna; kolla med runstenarna om linjerna i slingorna tangerar runtecknen.)

Kerstin Schlyater, syster till Åke Ohlmarks
”Goterna i relation till Burgunder och Langobarder "
Burgunderna kom från Bornholm = Burgundaholmen, Burgundialand,
Burgunderna besegrades av romarna på 400-talet, men forsatte sedan och bosatte sig slutligen i Bourgogne.

DEBATT
- Vikingarna hade inte med sig kvinnor på sina färder, deras ättlingar i främmande länder blev helt naturligt av blandras.
- Där en här drog fanns alltid kvinnor

Även Friesen har skrivit om herulerna i Festskrift till Tegnér d.y. 1919.

Tore Nyberg
"Nordiska östkontakter vid övergången till medeltid"
Arkeologi: - materialinriktad vetenskap
Historia: - personinriktad
Vad är ett rike?
Ett rike omvänds till kristendomen!
- en kung kunde inte tvinga undersåtarna till kristendomen
- kungen hade endast makt i en provins om själv hade jordagods i området
- kyrkan stödde som regel kungens anspråk på makt

Norddanerna - centrum var Öresund: Halland-Skåne-Själland
Syd-danerna - centrum kring Bält: Jylland - Fyn

1. Starkodder - uppvuxen i Estland
- finns hos Saxo
- Frode, den första kungen hos Saxo - förde krig i Baltikum
2. Rimbert om Kurland (en känd text)
- ett krigståg till Kurland - Akulei (även här var Birger Nerman)
- Nytt historiskt forskningsinstitut finns i Baltikum
Tore Nyberg var nyss hemkommen därifrån
3. Adam
"... Här bildar en vik ...."
Estrid har återgivit vad han själv sett eller hört
- spärranordningarna bör ha byggts i 1000-talets mitt
- sjöfolkens härjningar har börjat bli besvarade vid denna tid.

"När avspärrningarna hittas kan vi säga var Birka låg"
På tal om Birka: Adams skolion: "som nu är till den grad förstört..."
Mälardalen är ett perifert område, liksom Gotland.

Johan Engström, fil. dr.
"Torsburgen, goter och folkvandringstid på Gotland"
5 km runt om
2 km mur
110 har.
18 m bred som mest
7 m hög
Namnet belagt i tidig medeltid - nämnd i Gutasagan
"Guta saga" en benämning av Karl Säve - felaktig benämning
Nerman, Stierna, Stenberger är ej längre "up to date"
Engström grävde själv i slutet av 70-talet

Halleberg är den största "fornborgen"

Fram till 70-talet trodde man att alla fornborgar var från folkvandringstid.
Tvivel på att folkvandringstiden var en ödeläggelsens tid

Handeln skulle egentligen endast ha varit ett utbyte av gåvor mellan de rika i samhället.
Katastrofteorin, som de flesta accepterar, stöds inte av ex pollenanalys.
Götavirke: 7 km lång

Johan Henrik Fallgren
Gotland 1800 husgrunder
Öland 1500 husgrunder
280 byar

1500-talet
Gotland 1500 gårdar
Öland 1500 gårdar

OBS. På Öland och Gotland har man INTE lerklinade väggar

Vikingautställningen Paris – Hamburg - Köpenhamn
Katalogen för vikingautställningen i Paris och Berlin
"Norden och Europa 800 - 1200"
Nordiska ministerrådet i samarbete med Europarådet

Les Vikings ... Les Scandinaves et l'Europe 800-1200
Grand Palais, 1/4 - 12/6
Wikinger, Waräger, Normannen. Die Skandinavier und Europa
800-1200; Altes Museum, Berlin, 1/9 - 15/11
Viking og Hvidekrist. Norden og Europa 800 - 1200.
Nationalmuseet, Köpenhamn 26/12 - 14/3 1993
ÖSTERLED. Ingmar Jansson, Evgenij N. Nosov.
Runt Nordsjön talades germanska språk. Annorlunda var det kring Östersjön, som bildade en markerad språk- och kulturgräns.

Grobin, handelsplatsen århundradena närmast före vikingatiden, framhålls mycket tydligt i framställningen; liksom överhuvud taget den nära knytningen mellan Roslagen och Ryssland. Nordborna etablerar sig här under 600-talet och fram till 800-talet, då platsen förlorar sin betydelse.

Det finns ett flertal andra platser med skandinaviska fynd, men har då klart lokala sammanhang; de visar på intima handelsförbindelser, men inte en regelrätt kolonisation; tydligen menar man att det i Gropin handlat om en verklig "etablering" - kolonisation.

Rus-varjager:	ryska källornas benämning på nordborna
Rhos-varangoi:	i bysantinska källor
Rus-Warank:	i islamiska källor
väringar:	i nordiska källor

Rus/Rhos/Rus är äldst och finns först i den västerländska /frankiska annalerna från Saint-Bertin år 839. Se återgiven text i annan databas; bysantinske kejsaren Theofilus och Ludvig den fromme.

I denna sägs att rus kom från svearnas folk, att de misstänktes vara spioner.

Arabiske vetenskapsmannen Ibn Khordadbeh skriver i sin världsgeografi på 840-talet, att Rus förde med sig skin (bäver och svarträv) och svärd från "nordliga folkens" mest avlägsna länder, och att den bysantinska kejsaren tog skatt (tionde) av dem; att de reste på Don och betalde skatt till khazaarernas stad; att de for till Kaspiska havet, "där de lägger till var de vill".

Konstantin Porphyrogenetos skriver ca 950 att slaviska stammar bygger båtar i Kiev åt Rhos, som sedan förser dem med åror och i juni beger sig utför Dnjepr; han nämner Dnepr-forsarnas namn med nordisk stavning.

Rus har utgjort en särskild samhällsklass nära lierad med furstarna i Kievområdet.

Enligt Nestorkrönikan (början av 1100-talet) räknade storfurstesläkten i Kiev sina anor till Rurik (Rörik). OBS Rurik kan inte beläggas i andra källor; det kan däremot hans efterkommande, släktingen Oleg(Helge) och Igor(Ingvar), Olga(Helga).

Från 900-talets mitt börjar Rus uppträda som namn på Ryssland och dess innevånare.

OBS: "Allt tycks för närvarande stödja den tolkning, som vill ge en nordisk förklaring till namnet Rus". Denna åsikt förespråkades först av den danske språkforskaren Vilhelm Thomsen 1876.

Ruotsi = finska

Rootsi = estniska, härstammar från svenska 'rodr'= rodd, som i äldre tid också betydde roddarlag. Ordet togs upp i östersjöfinskan redan före vikingatiden. Ordet finns på två uppländska runstenar: "Han var bäste bonden i Håkons rod". Under medeltiden kallades denna

del av Uppland för Roden.
Citat om varjagerna 859 och 862.
Nordbor är omtalade i den bysantinske kejsarens garde under 1000- och 1100-talen: varangoi. Detta garde kallas i isländska (danska och norska) källor för väringar. Själva gardet kallas väringjalid (väringalid). Den mest berömda väringen är Harald Hårdråde, som efter många år i den bysantinska kejsarens tjänst blir kung i Norge 1047 - 1066.
Man har försökt härleda ordet väring från det nordiska ordet "var" = trohetsed; genom ed förbundna krigare eller köpmän.
ego: "de edsvurna".

Viktigt/ego: Runstenar är egentligen de enda samtida inhemska skriftliga upplysningarna om vikingatiden.
1. Det arkeologiska fyndmaterialet i österled är större än från västerled.
2. Fynden i öster ökar nu mycket snabbt i Sovjetunionen.
3. I Ryssland bedrivs nu en omfattande forskning om det ryska rikets äldsta historia.

Nosov redogör för nya märkvärdiga fynd i Staraja Ladoga och Novgorod.

Svear i österviking

Holger Arbman
anteckningar Börje Sandén 1992-12

FÖRE VIKINGATIDEN
VÄST-EUROPA
Arkeologiska tecken på förbindelser med Västeuropa
Vendel, Valsgärde, Tuna i Alsike, Helgö
- praktfulla GLAS-bägare från Belgien - Nordfrankrike
- på Helgö finns upplag av västeuropeiska importvaror: glas,keramik

Gotländska bildstenar - kontakt med väst
- "säkert" kan bestämma scener ur Volundarkvida (!)
Beowulfkvädet - kontakt med väst

ÖST-EUROPA
- begynnande expansion mot öst omkr. 500 e.Kr
- under Vendeltid en verklig expansion

GROBIN, Lettland, tre skilda gravfält, Birger Nerman har funnit ca 1000 gravar; utgrävningarna började 1929, 102 gravar undersökta. Typiska fyn för Gotland.
- ett tredje gravfält funnet med föremålsornamentik av samma slag som i uppländska båtgravar.
- Dessa "uppländska" gravar är från 600-talets mitt till in i 800-talet
- I Grobins fornborg har man funnit en pilspetstyp känd från Mälardalen.

APUOLE, fornborg i Kurland
- "svenska" pilspetsar i vallen (svenskt anfall)
- Vita Anskarii talar om sveakungen Olov som drog iväg till Kurland och erövrade det guld som kurländarna tagit från danskar när de anfallit landet.
Det var så framgångsrikt att de gick fem dagsmarscher in i landet till Apulia. Efter 8 dagar gav sig kurerna och betalade brandskatt
De skulle sedan ha stått under svearnas välde.

KOLONISATION
- under 600- och 700-talen
- Grobin trol. detsamma som Vita Anskariis omtalade stad Seeburg

WEICHSEL
- gotländsk kolonisation från 700-talet och framåt

LITTERATUR
Birger Nerman: Sveriges första storhetstid, 1942
S. Lindqvist: Gotlands Bildsteine, 1941-42
T.J. Arne: Det stora Svitjod, 1917
RUSERNA - kap. III
Ordet 'rus' 'ruser' förekommer inte i västliga skildringar av norden, endast i östliga källor.
- finska namnet på Sverige: Rotsi (efter Roslagen)
- slaverna har sedan övertagit benämningen på nordborna
Den ryska ståndpunkten att det redan mycket tidigt fanns ett folkslag i Ryssland benämnt 'Ros' går tillbaka på en felöversättning av den hebreiska urtexten.

Annales Bertiniani är den äldsta källan som nämner 'rus' år 839 i samband med bysantinske kejsaren Theophilos brev till Ludvig den fromme.
Ludvig finnar att 'rhos' var detsamma som svear, och han tror att de är spioner; de var ju aktiva i Nordfrankrike vid denna tid.
Flera andra västkällor använder beteckningen 'rus', 'rhos'
Arabiska källor använder också 'Rhos', exempelvis vid deras plundring av Sevilla.
Nestorkrönikan är viktigast, men också bysantinske kejsaren Konstantin VII Porphyrogennetos geografibok för sin son (ej offentlig) 948 och 952.

NESTORKRÖNIKAN - utförligt skildrad av Arbman s. 20-29
Ryska medeltidskrönikor är många och den främste är Nestor-krönikan (i bland 'Kievkrönikan')
Nestorkrönikan slutar år 1110, färdigställd omkr 1116.
- inledningen är en slags översättning från andra källor, ofta grekiska.
Det är skildringen av Rurik och hans bröder vi möter uttrycket 'varjager'
OBS: mycket stor likhet med sagan om hur anglosaxarna inkallades till England: "de hade ett stor och rymligt land, rikt och bördigt, men invånarna var utmattade genom fientliga anfall och svårt hotade. De ber utlänningarna komma och styra över dem: "vi skola göra allt vad i viljen".
Det finns också många andra "Tre-brödra-sagor"
Varjager, gemensam benämning på svear, norrmän, goter m fl.
Man tycks anse att Nestorkrönikan är påverkad av nordiska sagor och berättelser.

Vikingatidens historiska och kulturella förutsättningar

Fritz Askeberg, ur boken Norden och kontinenten i gammal tid. 1944.
Anteckningar Börje Sandén 92-12-11

Vittnesbörden om vikingarnas vildhet och grymhet är ensidiga, partiska.
- man skymtar ett ofrivilligt erkännande av vikingarnas tapperhet, solidaritet, ordhållighet

Frodelagarna hos Saxo; gällde för den danska vikingahären
- övertogs av Rollo i den normandiska lagstiftningen.

I 250 år låg Europas kuster öppna för de snabba vikingaflottorna
- inte bara destruktiva krafter
- Danelagen, normandiska hertigdömet, som i sin tur var en viktig förutsättning för Englands utveckling.

Begreppet vikingar:
- felaktigt med den nu kollektiva beteckningen för de nordiska folken såsom omfattade olika slag av aktiviteter:
1/ privata plundringar (vikingatåg)
2/ flottoperationer med politiskt syfte
3/ friskaror med kolonisation som mål (vikingatåg)
4/ handelsresor - gäller särskilt för de svenska förhållandena

Lindisfarne (Holy Island, Northumberland) plundrades av norska vikingar 793.
Wearmouth, Sunderland, på Englands nordostkust år 794
Ön Rechru (Lambey), Irland, Wales kuster: år 795
St. Patriks ö vid Man år 798
Ön Iona år 802, 806.
På Hebriderna har en norsk grav daterats till år 750.

810 förde Godfred ett krig mot Karl den Store (inget vikingatåg)
- Karl organiserade en kustbevakning, byggde en flotta
- Godfred byggde Danavirke
845; 600 skepp trängde in i Elbe, plundrade Hamburg
845; Ragnar Lodbrok gick upp i Seine med 120 skepp

I England trängde Ragnar Lodbrok söner Björn Järnsida (Halvdan, Ivar, Ubbe) långt in i landet från sina befästa läger; de återvände inte till hemlandet, deras avsikt var bosättning i nyvunnet land.
- nya vikingariken: Northumberland, Östangeln, femborgarna
911: Normandie

Norska vikingar grundade
omkr 840: kungarikena Dublin, Man, Skottland

Under Sven Tveskägg och Knut den store blev England ett dansk kronland.
Harald Hårdråde stupade vid Stamford 1066, tre dagar innan Vilhelm Erövraren landsteg

OBS: Askeberg säger - i motsats till nuvarande uppfattning - att det var till lands som vikingarna gjorde de största insatserna.

Jämförelse med de vendiska sjöröverierna på 1100-t, som aldrig visade tendenser i stil med normannertågen ("högre syftemål"!)

I västerlandet kallades aldrig nordmännen för barbarer, vilket slaverna alltid kallades. I stället används nationalbeteckningarna: dani, normanni, sueones.

Under 900-talet befästes den danska enhetsstaten under Harald Blåtand.

Den svenska expansionen har på grund av Sovjets hållning "varit utom synhåll för det historieskrivande Västeuropa" (1944)
- Sverige har därför skjutits åt sidan i den vetenskapliga diskussionen; man har t.o.m. dragit i tvivelsmål huruvida Sverige är delaktigt i vikingatågens historia.
- J Steenstrups grundläggande verk 'Normannerne' bortser fullständigt från svenskarnas roll i vikingatidens historia.
- V. Thomsen 'Ryska rikets grundläggning genom skandinaverna' (1882)

I själva verket började den svenska expansionen tidigt och hade övervägande karaktären av handelsföretag.
- redan i slutet av 400-t har gotländsk kultur börjat sätta sina spår i Baltikum.
- 600-t o. 700-t: betydande svenska kolonier i Kurland, Grobin och Apuole i Litauen; bestyrkt i Vita Anskari.
Även i södra Östersjöområdet finns spår efter svenska handelsmän vid Truso.

Hedeby skulle ha införlivats med det svenska väldet på 900-t

Eftersom de svenska färderna mot öster inte var vikingatåg i samma utsträckning som norrmäns och danskars mot väster anser Askeberg att man borde använda begreppet 'väringatid', helst som ordet väring var det då aktuella namnet på folket från Sverige ("en terminologisk skillnad som redan samtiden gjorde").

Om orsakerna till vikingatågen har getts många förslag
1/ missväxt
2/ överbefolkning
3/ inrikes politiska strider (ego: Norge)
4/ sociala motsättningar
Vikingatågen var ingen sen yttring av folkförflyttningar
- de blev aldrig några totala folkförflyttningar.

Vendeltidens kultur (ca 525-800) nådde en höjd, som snarast kommer vikingatiden att te sig som en kulturell nedgångsperiod.

Vikingarna.

Fritz Askeberg, Ak. avh. 1944.
kap ur Norden och kontinenten i gammal tid.

OBS: Assurstenen behandlas utförligt
enda belägget för ordet viking i runstenstexter

Vikingatiden - ingen adekvat beteckning för tiden i dess helhet.
(Askebergs tes; se början av boken s.3)
- Terminologien har ej hävd i samtiden
- rus el. väring i öster: ryska, bysantinska, arbiska källor
- normanni, dani i väster
- gall = främling, lochlannach = nordbor: hos irerna
- madjus = hedningar: araberna i Spanien
- ascomanni = 'viking' i mlat.

Härledning (sedan gammalt) av ordet viking
1/ vik = bukt (fortf. den allmännaste: låg på lur i vikar)
2/ vig = kamp (ej trolig)
3/ Viken, innevånarna där
4/ wic = lat. vicus = läger (först hos Bugge)
- läger på de brittiska öarna
- ordet skulle ha funnits i ags. redan under folkvandringstid
- ordet skulle ej vara nordiskt
5/ vicus = 'stad', 'köping'
- "köpslå med vapen i stället för med mynt"
- 'stadsbo' > 'sjöfarande köpman' > 'sjörövare'

OBS: viking ej känt i Beowulf
- här sägs sjökonungar, sjögauter, sjökrigare
- först 879 finns ordet i ags. krönikan, 100 år ef. Lindisfarne
- endast 3 ggr i hela krönikan 885, 921, 1098
6/ 'vika' sjörövare som flyr så snart han fått sitt byte
- anses omöjlig ur ordbildningssynpunkt

Begreppet viking: stor vacklan och osäkerhet (säger Askeberg)

RUNSTENARNA
"Brostenen" = Assurstenen - ges stort utrymme, sid 122-125
Appellativet (artnamnet, motsats till egennamn) viking finns bara på en runinskrift, nämligen Assurstenen.
ego: tydligen utlänningarnas benämning på nordbor:
jfr vicus = läger
'vikinga vordr' = vikingaväktare; 'som skulle hindra vikingar att göra strandhugg'

HÅKON JARL: Assurstenen - lång utläggning på sid 123.
- sannolikt identisk med bekante Ladejarlen Håkon Sigurdsson
- spelade stor roll i senare hälften av 900-t
- med hjälp av Harald Gormsson (Blåtand) lyckades han hävda sig mot Harald Hårfagres ättlingar.
- innehade större delen av Norge som skattskyldigt jarladöme under danska kungen.
- Håkon jarl hade många barn 'på sidolinjen'
- ej troligt att de stannade kvar i Norge sedan Håkon mördats och Olav Tryggvason återtagit norska kungakronan.
- en av Håkons söner, Erik, vistades hos Olof Skötkonung
- Assur kan således ha varit ytterligare en av de landsflyktiga sönerna

När isländska kungasagorna skrevs har benämningen viking förlorat i anseende.
Efter vikingatidens slut betecknar ordet fribytare, upprorsmän
- används även för vender och ester

Skaldediktning bekräftar betydelsen 'sjökrigare på härnadståg'

Hvarest gräfde sig Olaf Haraldsson ut ur Mälaren?

Gustaf Nerman, HT 1893:257-276
Anteckningar Börje Sandén 1993-05-30

Platsen för Ansgars Birka.
- frågan är tydligen aktuell eftersom Nerman säger att frågan om platsen där Olaf grävde sig ut inte torde vara av samma stora intresse som den varest Ansgars Birka låg.

Platser tänkbara där Olaf grävde sig ut
- Stockholm
- Södertälje
- Almarestäk

Sagan finns omnämnd
- Snorres Heimskringla
- Olaf Haraldssons "historiska" saga
- Olaf Haraldssons "legendariska" saga

OBS:
Härens placering enligt historiska sagan
- enl. denna skulle hären stå i öster OBS, OBS
- ej i söder som i Snorres version

Stocksund/Norrström: väst-östlig riktning
Stäksund: nord-sydlig riktning

Platsen för kastalen:
- Kedjeskär/Riddarholmen el. väst
Assistanstornet: Birger Jarls torn
- långt till Norrmalm för en kedjeavspärrning
- dock: Kedjeskär - talar för en avspärrning
- obs: förr fanns också Riddarholmskanalen

Västra delen av Helgeandsholmen - under "Riksbanken"
- kan faktiskt beskrivas som väster om sundet!!!
ego: ny tanke
- Det vore onaturligt med en försvarsanläggning längst bort från en inträngande flotta!
- ett argument som talar till förmån för Almarestäket

Endast ETT utlopp, så smalt att mången å är bredare
- talat verkligen till fördel för Stäket

Stockholms äldsta karta (före 1547)
- är Landells äldsta karta densamma som den av Nerman beskrivna som tryckt av J.A. Fant i "Dissertatio historia de ecclesia Tevtonica"

Frågan om VÄDERSTRECKEN
EGO: mycket viktig diskussion
- här finns kanske svaren på frågan om väderstreckens mångomtalade vridning....
- Nerman tar upp 3 ställen i isländska skrifter där väderstreck omtalas.

- Resa från Bergen till Viken/Bohuslän --> österut
vilket måste anses helt riktigt eftersom Viken ligger öster om Bergen
- Tönsberg till Kongelf --> österut, helt OK
- Viken till Agder/Norges sydspets --> norrut
även det kan sägas vara korrekt

Agnefit
- många hänvisningar till det
- Nerman tycks vara övertygad om att det låg i Stockholm

Skeppsstorleken
- Ommen Långe:
34,84 m lång, i kölen
34 par åror
600 mans besättning!!!
- Gokstad
24 m, i kölen 18 m
2,1 m höjd midskepps
1,6 m djupgående, fribord o,5 m
16 par åror, "sextonsessa"
70-80 man

Legendariska Olofssagan i ÖVERSÄTTNING sid 268-270

Södertälje kanal
Maren är den nuvarande mittersta delen av kanalen.
(se karta i telefonkatalogen)
Maren har i historisk tid haft förbindelse med havet
Den egentliga kanalen är den norra delen
- alltsedan 1435 har gjorts försök att gräva en kanal
- 1780 ett nytt försök
- 1770 uppmättes spåren av de tidigare försöken
    954 m lång grav
    djup av 1,2 á 1,8 m
    4,15 m över Mälarens dåvarande vattenstånd
    naturliga marknivån låg 6,0 m ovan vattennivån

Hildebrant, Styffe, Munch, Unger
- alla talar till förmån för Almarestäket - ej Stocksund

Stäket - Lilla stäket - Ryssgraven
E. Palmsköld 1698-1718: "gjorda samlingar" (på tal om namnen)
"Stäket berättas hafva detta namnet af den under stora bron, där farten är till Upsala, löpande strömmen, som kallas Stäket, och den nedanför stora backen på andra sidan löpande strömmen, som kallas Lilla Stäket".
- Fanns tydligen en bro vid sekelskiftet.
Nerman tror att det menas den mindre bron över till holmen!
Dock: Svecian (Perelle 1670-74) visar en bro

Nerman gör misstaget att tro att kanalen fanns/gjordes av Olaf den helige; han säger att dennes 5 m breda (!) båt inte kunde komma igenom den 3 m breda kanalen; detta säger han naturligtvis

för att få argument till hans tes att platsen inte var här utan i Stockholm.

Munch - Unger säger att det ännu finns ett "smalt och grundt sund"

Stäk
- "stikadr" spärrad med pålar (ego: igenstockad)
- Ihre: sund där man måste staka sig fram. ego: varpa

Nermans tolkning av legendariska sagan och Skarven
- säger att beskrivningen mer stämmer med hela Mälaren än Skarven
- han framhåller just att Snorre varit "mer självständig gentemot legendariska sagan" och rättat till felaktigheten beträffande platsen.

EGO: han tänker dock inte på att landhöjningen gav stor effekt just mellan år 1000 och 1200.
- Skarven och alla vattnen upp mot Uppsala var mycket större än på Snorres tid.
- Mälaren var definitivt en del av havet; ej någon sjö
- jfr kartan från 1500-talets slut, som visar skärgården

Texten i legendariska sagan
"ett övermåttan stort vatten, en smal fjord utåt, men kretsformigt inåt landet, och ligga bebyggda trakter på alla sidor invid vattnet".
- ego: dessutom, de bebyggda trakterna låg runt detta vatten, vilket därför bör ha varit Skarven; vid Stockholmstrakten var bebyggelsen okänd - låg ju långt ut i skärgården

Berg 1750: Dissertatio historica de Almar Stäk

Ur Götiska förbundets Lidköpingssymposium;

Folkvandrings- och äldremedeltida symposium 1992
Börje Sandén antecknat 93-10-17

Vello Lougas, Tallin
Kontakter mellan Skandinavien och Östeuropa innan vikingatiden.

Vello Lougas framhåller att under kommunisttiden fostrades de små nationaliteterna till att acceptera Ryssland som kulturens bärare både i äldre tid och nutiden.

Vikingatiden studerades flitigt men dess samband med Skandinavien reducerades till ett minimum. Studierna kunde leda till doktorsgrad ELLER 10 år i Sibirien

Första större perioden av kontakt inträffar under bronsålder och romersk järnålder: Estland och Lettland har stensättningar och stenkistor av skandinavisk typ.

Skålgropar finns i stor antal; Estland har 1500 stenar med skålgropar; största antalet i världen efter Sverige.

Särskilt framhålls offerkällor som ett typiskt sambandsfenomen.

Skandinaviska kolonier i Smolensk, Novgorod, Kiev; Lougas tror att de har samband med Rurik. Skrivna källor berättar om att svenska vikingar trängt österut före 800-talet. Ivar Vidfamne hade kontroll (utöver Danmark, Northumberland och norra Tyskland) över de ryska områdena innan år 700.

Nya fynd har gjorts i Grobinja. "Det mest framträdande monumentet efter svenskar i österled finns vid Gamla Ladoga, Aldeigjuborg; från mitten av 700-talet. Redan omkring 800 var Gamla Ladoga den mest betydande handelsplatsen i Ladoga-Ilmen området".

"Skandinaverna deltog i dess uppbyggnad redan från början". Vello framhåller att det kunde

vara så enkelt med kolonisationen som Nestorkrönikan om Rurik säger; den måste ha börjat långt tidigare; att grunden för Ruriks välde var lagd långt innan han kom hit.

I Novogrod-området fanns samtidigt skandinaver, finskugriska folk och slaver: "De skapade tillsammans den mest demokratiska republiken i Rysslands historia".

Slutet på denna demokrati kom när Moskva blivit tillräckligt starkt på 1400-talet, då Novgorod ockuperades och den första stora deportationen i Rysslands historia ägde rum. Den första i en ökande kedja av våld och grymheter fram till våra dagar. "Det var slutet på den gamla demokratien under de närmaste 500 åren"

****

SVEAR OCH GÖTER
- hur en goticistisk historieuppfattning kan ha påverkat vår uppfattning om det forntida Sverige.
Per Stille, Uppsala (Anders lärare i släktforskning)

Uppsatsen är en sammanfattning av de äldsta författarna som skrivit om Norden genom tiderna; således inget nytt.
Knut Stjerna och Birger Nerman har konstruerat en hel historieskrivning runt striderna mellan svear och götar på 500-600 talen, vilka skulle ha lett fram till ett enat Sverige. Här framhålls Eric Elgkvist

Jöran Sahlgren ville få det till att begreppen svear och Svitjod var knutna till Svia by utanför Uppsala, av vilken plats de fått sitt namn.

Plinius är den första som nämnder svear - under 1:a århundradet
Tacitus omkring år 100; svionernas samhälle mitt i oceanen
Ptolemaios, 2:a århund, berättar om Scandia, vars 6 folkslagsnamn är svåra att tolka; ev sveoner, götar och daner.
Cassiodorus har använt flera källor;
Jordanes stöder sig på Cassiodorus, mitten av 500-talet

Beowulf - en svårare källa. Har sammanställts i England under 700-talet: geatas och sweon (götar, svear!?!)

Rimberts Vita Anskarii, 865 till 876; Sverige är ett rike vid denna tid, och bebos av svear; götarna tycks vara okända för Rimbert.

Wulfstan reseberättelse talar om svear (i Aldfreds Orosiusutgåva)
- ungefär samtida med Rimbert

Adam av Bremen: götarna tycks vara en av svearnas stammar; svear kallar man samtliga inbyggare i landet.

Samtida svenska källor finns inte; därför vet vi inte vilken benämning befolkningen själv hade på sig.
- dock: 3 runstenar använder "Svethjudh"; Lolland, Skåne, Södermanland

Isländska materialet känner till gautar i Västergörland, Sviar används om hela bofolkningen.

I Heimskringla finns Svithidh och Sviaveldi 137 gånger, och man menar hela svenska riket, liksom svear för befolkningen i landet.

I Medeltida svensk material är beteckningen "svear" ovanligt; då kallar sig invånarna för svenskar; svea enbart i sammansättningen Svearike. Enda egentliga belägget för ordet "svear" finns i Västgötalagen: "Svear äga konung att taga"

Jordanes är ursprunget till talet om att goterna kom från ön Scandza; han tror också att amazonerna var goternas kvinnor.

Isidorus av Sveilla berättar om goternas bedrifter

Expedition Holmgård. Sommaren 1994. 25 juni - 10 augusti

Sigtuna Museum-Extra.
Utställningen Arkeologiska skatter från Staraja Ladoga och Novgorod. 28 maj - 25 september. Alla dagar 11 - 17. I samarbete med Statens Historiska Museum.
Börje Sandén antecknat 94-05-05

Bekräftas att Sigtuna grundades omkring 980 av Erik Segersäll och att de första mynten präglades av Olof Skötkonung omkr 995. Observera att det samtidigt sägs att vikingafärder utgick från Mälarområdet redan omkring år 750, således under Fornsigtunas tid.

Båtarna som man använde var mindre än de traditionella vikingaskeppen, som användes på Nordsjön. Därmed inte alls sagt att de var "primitivare": de var just avpassade för färder på floder, med ty åtföljande dragsträckor. Båten som används - Aifur - är till konstruktionen inspirerad av Valsgärdefynden (år 675) med flera andra båttyper. Den ägs av en privat förening "Vikingabåtsföreningen Mjödner", Uppsala, Pg 59 67 56 - 6; 250:- som stödmedlem. Det är delvis samma personer som deltog i Krampmackens färd 1983 och 1985. (Erik Nylén)

Aifur är 9 m lång, 2,2 m bred; namnet syftar på den svåra forsen i Dnjeprs farliga forsar nedströms Kiev. Aifur: "den alltid våldsamma". Den är bygd 1991-1992 av Jan Norberg, Gotland. Spanten är naturvuxen furu och ek. Borden är kopparnitade vid spanten; spanten är infogade med dymlingar av eneträ. 8 årtullar, infällda i relingen. Masten är 6 m hög, segelytan ca 20 kvm. Råseglare kan segla i "halv vind". Olika besättningar kommer att segla båten. Man beräknar att nå Holmgård efter 6 veckor. Färdsträckan på Volchov ca 20 mil.

Vissa forskare anser numera att vikingarna inte åkte i egna fartyg ända till Svarta havet, utan att de lämna sina båtar i Aldeigjuborg (några km uppströms Volchovs mynning i Ladoga) och sedan hyrde lättare båtar. Nu heter platsen Staraja Ladoga.

En äldre befäst plats låg vid Volchovs utlopp från sjön Ilmen. En ny befäst plats byggs på 900-talet: Novgorod = Nya Gorodistje.

Föreningens ordförande: Torbjörn Fälth, Lapplandsgatan 53,
757 55 Uppsala, Red. Rune Edberg, Beckombergavägen 42, 161 53 Bromma.

De flesta utställningsföremålen kommer från Novgorod. I ovanligt tjocka kulturlager, upp till 7 m, har föremålen bevarats väl, bl.a. bevarade brev skrivna på näver. (fr 1100-talet, ger en oanad inblick även i språkets utveckling.

Det påpekas också att många slaviska föremål påträffades vid Sigtunagrävningarna 1988-90

... han for österut till Gårdarike".

(Lådderstastenen) Nordborna och Ryssland under vikingatiden.
Mats G. Larsson, med bidrag av Rune Edberg
Ant. Börje Sandén 94-09.

Skandinavisk bosättning på 700-talet - Staraja(Gamla) Ladoga

Före mitten av 800-talet hade det varit fredliga förbindelser mellan Ryssland och Norden.
- Nestor-krönikan (1100-talet) berättar om plundringar
- Nestor - munk i Grottklostret söder om Kiev
- skandinaverna var nu expansiva åt alla håll
- förutsättningen var väl konstruerade skepp - Valsgärd/Vendel
- Varjager (Nestor) = väringar (nordisk benämning) "var"- "trohet svurit trohetsed"
- Varjagernas herravälde blev kortvarigt - några få år

Stridigheter mellan de slaviska folken gjorde att man trots de tidigare plundringarna vände sig till varjagerna för att få hjälp med ordningens upprättande i landet.
- de vände sig till varjagstammen "Rus": (Roslagen)
- "Vårt land är stort och fruktbart, men där saknas ordning. Kom och regera över oss".
- Rurik (Rörik) + 2 bröder (som snart dog)
- Från Novgorod härskade sedan Rurik

"Ruotsi" (finska namnet på svenskar) ---> "rus"---> "Ryssland" eller
fornsvenska "rodz rodd". Således "de som kom roende"

Annales Bertiniani:
- rohs, 839, kejsar Theofilos i Konstantinopel
- Ludvig den Fromme identifierar dem som skandinaver

Fynden berättar.
- gravfynd av skandinavisk typ från 800-talets mitt
- samtidigt med krönikans tidsangivelse
- på samma plats som krönikan anger; strax söder om nuv. Novgorod

"Holmgård"- "staden på holmen"

"Miklagård"- "den stora staden"
- Ruriks hövdingar for vidare, erövrade Kiev
- fortsatte med 200 skepp till Miklagård 860
- ruserna plundrade landsbygden fullständigt - ej staden
- säkerligen hade varjaghövdingarna värvat inhemskt folk

"Varjagiska havet" = Östersjön (Nestorkrönikan)

Oleg = Helge, tog makten efter Rurik
- förmyndare över Ruriks unge son Igor (lngvar)
- intog Smolensk på 880-talet
- 3000 (5000) gravar av Birka-typ

"rusernas rike" = Kievriket
- slaver och varjager tillsammans kallades "ruser"
- 907 gick man på nytt till attack mot Miklagård
- "fredsfördraget" 911 är undertecknat med namn av skandinavisk typ

KONSOLIDERING OCH SLAVIFIERING - sid 23
Vid Igors plundringståg mot Miklagård sattes rusernas skepp i brand av eldkastare.
- efter hjälp från varjager på andra sidan havet gick det bättre och ett nytt fredsfördrag slöts 944.

- även det har ännu många nordiska namnformer på undertecknarna
- Igor - siste fursten i Rus, som hade nordiskt namn
- Svjatoslav - Igors efterträdare fram till 972, kallade inte på hjälp från nordiska släktingar

Aifur - "den alltid våldsamma"
gotländsk runsten: "de kom vida till Aifur"

LEGOKRIGARE FRÅN NORDEN sid 27
Vladimir, Svjatoslavs son, sökte hjälp hos varjager för att återtaga Novgorod som han tvingats överge i kampen om makten med en broder.
- då han inte kunde betala sina bundsförvanter fortsatte dessa till Konstantinopel där de tog tjänst i kejsarens livvakt, väringarna
- Vladimir omtalas i isländska sagor som Valdemar
- Olav Tryggvasson vistades flera år hos Valdemar
- Vladimir gifte sig med en nordisk kvinna Ragnhed = Rogned
- Sonen Jarislav gifte sig med Olov Skötkonungs dotter Ingegärd
"Svitjod det stora"
- allt land norr om Svarta havet

Ego - sammanfattning direkt nordiska ledare:
1. Rurik - Oleg (Helge) - Igor (lngvar)
2. Svjatoslav - en nordiskt påbrå
3. Vladimir gifter sig med nordisk kvinna
4. Sonen Jaroslav gifter sig med Olov Skötkonungs dotter Ingegärd - 1016-19 tillkallar han hjälp från varjagerna för att inta Kiev i
strid mot sin broder
- 1024 får han på nytt hjälp från varjagerna - Håkon

- varjagerna lyckas inte hjälpa Jarloslav denna gång
- 1036 Jaroslav samlade på nytt en här, bl a varjager - lyckas
- Jaroslav dog 1054 - nedgång för Kievriket
5. Sista betydande kungen i Kiev var Mstislav - (Harald)
- gifte sig med svenske Inge den äldres dotter Kristina
- hans dotter blev gift med Sigurd Jorsalafar
- han dog 1132

Ingvar - den vittfarne
- for just 1036 till Ryssland
- Ingvars ursprungliga syfte kan ha varit att hjälpa Jaroslav
- hans färd kan också ha varit ett ledungståg
- Ingvar dog 1041
- Georgiska krönikan talar om 3000 varjager, 700 fortsätter österut och deltar i kungens strid med en vasall
- kungen förlorar och varjagerna försonas med fienden

Ego - Håkon jarl
- vissa forskare anser denne Håkon jarl är den norske jarlen Håkon Eiriksson, just vid denna tid landsflyktig från sitt hemland.
- försvunnen runsten på Ekerö talar om en Håkon;
- "han var den bäste av bönder i Håkons rod"

Harald Hårdråde - Olav den heliges halvbror
- en mest kände av väringarna
- kom 1034 till Konstantinopel, var där i 8 år
- gifte sig med Jaroslavs dotter Elisabet (Ellisiv)
- seglade till Sigtuna hos Anund Jakob

1100-talet
1140-talet - ett svenskt korståg med 60 skepp - Ladogaområdet
- svearna med sin biskop slogs tillbaka
- flera försök från svearnas sida

ego: Larsson nämner inget om ryssarnas besök i Sigtuna 1187
- kan betraktas som en

1200-talet
Mongolerna störtar Kievriket år 1240
RYSSLANDSFARARE FRÅN SIGTUNATRAKTEN ego:
- märkligt att alla utlandsfarare-runstenar finns i Håbo härad, ej några i Attundaland
- märkligt att inga utlandsfarare-stenar finns bland Sigtunas många runstenar
- närmaste är Råbystenen vid Håtuna kyrka

Sagotraditioner om det forntida Stockholm

Birger Nerman, STF 1922.
Ant. Börje Sandén, 94-09-25

Det förefaller som om tidsskalan för landhöjningen var annorlunda än nu för tiden. Stadsholmen skulle ha höjt sig över vattenytan "under andra årtusendet f. Kr.", således före år 2000!
OBS: enl. Nerman varade bronsåldern mellan 1800 - 600 f. Kr.

Agnefit-sagan - 2 källor
Snorre börjar sin skildring av de norska kungarnas historia med Ynglingaätten i Uppsala eftersom Harald Hårfager härstammade från den ätten. Denna avdelning av hans verk kallas Ynglingasagan.
Andra källan är på latin: Historia Norwegiae, författad omkring år 1200; här finns en mycket kortfattad skildring av den svenska Ynglingaätten.
Källan för dessa två är norska dikten Ynglingatal ("uppräkning av Ynglingarna) skriven av Tjodolf från Hvin. Snorre tar med stora delar av denna dikt i sin berättelse.
Sagan om Agne återges noggrant, Nerman daterar Ange till 400-talet.
Historia Norwegie anger kategoriskt Agnefit som Stockholm.
Då Agnefit ligger nära det nämnda Stocksund har man tolkat sundet som det nuvarande Norrström.

ego: ovanstående är viktigt att komma ihåg
OBS. på ett ställe talar Snorre om "Stocksunden" FLERA.

Stocksund=Norrström omnämns i samband med Bråvallaslaget omkr 750 i Östergötland.
"Sagobrottstycke om några fornkonungar i dana och svea välde" från omkr 1300.
Här sägs att flottan med svearna for ut genom Stocksund för att bege sig till Bråvallarna.
Nerman avfärdar Stocksund såsom nuvarande Stocksund eftersom Edsviken redan på 700-talet varit en liten insjö !!!

Agnefit låg "på östsidan" av Tören - svårförståeligt enligt Nerman - men begripligt "som vi senare skola se" (med hänvisning till tolkningen av de forntida väderstrecksriktningarna)

Intressant (och felaktig?) tolkning av sägnerna kring Olav den Heliges saga. Platsen Stäket i legendariska sagan kan inte gälla eftersom det vatten som omtalas (Skarven) skulle rinna ut i ett stort hav!

ego: vid 1000-talet var Mälaren ej insjö; den var en del av havet
- se även 1500-tals kartan som lägger Uppsala i skärgården
- Norrström (och Söderström) är omnämnde först kring sekelskiftet 1300.

ego: Viktigt faktum. När Snorre beskriver Sveriges geografi i början av 1200-talet kände han inte till landhöjningen, som dramatiskt hade förändrat förhållandena under föregående 200 åren. Då hade det uppkommit strömt vatten vid nuvarande Norrström; det var därför som Stockholm anlagts där; tidigare hade Sigtuna legat mer skyddat bakom strömmen vid Stäket.
ego: man trodde 1916 (Dr J.V. Eriksson) att det bara fanns ett utlopp för Mälaren (Norrström) men det fanns i verkligheten 2 till. Det hade varit meningslöst att anlägga den i Olofssagorna omtalade kastalen vid Norrström om inträngande plundrare hade kunnat välja andra vägar.
På grund härav stämmer Stäket bättre in på platsen för kastalen.

ego: Snorre beskriver sundet som mycket smalt (som en å?); detta gäller i högsta grad Stäket, en Norrström som på 1000-talet var bredare än nu;
Snorre talar om mycket strömt vatten; MEN: Norrström är inte känt som strömt förrän kring år 1300

ego: Olov den Helige kunde gräva sig ut utan att svenskarna upptäckte det! Detta talar till förmån för Stäket! Stadsholmen är bara drygt 500 m bred och hade ingen skyddande skog; på Stäksön är det 2 km mellan de två sunden och en stor höjd med skog.

Tre (3) sagor om Olov den helige
1. Nerman säger på tal om väderstrecken att enligt "vissa handskrifter befunno sig dock kastell och här resp, öster och söder om sundet".

ego: detta måste undersökas; kan Staffan Högberg ha stött sig på en sådan handskrift i sin tolkning av Olovssagan.

2. Styrmer - islänning,
- brottstycken bevarade i Flatöboken
(trolgen samma somm Gustaf Strom, Otte brudestykker, 1893)
- Styrmer var äldre än Snorre, levde som huskaplan på dennes gård när han skrev Konungasagorna.
- en av de viktigaste källorna för Snorre
- använder Mar, ej Lagen.
- Olof seglar till "det näs, som utgår från Agnefit"
OBS: Styrme säger att det som blev kvar mellan Konungssund och mynningen var Stockholm.
- läs i Storms uppsats!!!

Väderstrecksbegreppet
Nerman hänvisar till Erland Hjärne i Namn och bygd 1917 om de klassiska författarnas väderstrecksuppfattning. (leta efter uppsatsen i Scandia?!)

Birger Nerman vill uppenbarligen leda i bevis att Stocksund hos Snorre är detsamma som Norrström. Delvis genom den ändrade geologiska kunskapen i dag faller hans argument: det skulle ha varit ett kraftigt forsfall vid Norrström på 1000-talet, vilket det uppenbarligen inte var.
Snorre iakttagelse att det var ett mycket smalt sund stämmer bättre med Stäket än Norrström vid 1000-talet, som då bör ha varit bredare.

Överfallet på Sigtuna år 1187.

Gunnar Bolin.
Exkurs VI i Stockholms uppkomst sid 461.
Ant. Börje Sandén 94-11-22
Källorna är
- förnämligast Erikskrönikan, som motiv för Stockholms grundl.
- 5 medeltidsannaler
- äldre biskopskrönikan
- yngre biskopskrönikan

Erikskrönikan anger inte tiden, men sätter händelsen i samband Stockholms grundläggning (således för Birger Jarls tid)
- i samma avdelning som "Birger jarl, den vise man, sid 43)
- Jon jarl strider mot ryssar och ingrer (i 9 år, Askanäs)
- hustrun flyr till Hundhammar, där hon samlade mycket folk
- fienderna avlivades på Estaskär, fartygen brändes
- Bolin anser det egendomligt att Erikskrönikan framhåller karelerna som anfallare. Han tror att det hänger samman med att karelerna var aktuella när krönikan skrevs långt senare.
- Ingvar Andersson tycker sig finna rester i Erikskrönikan av en nu förlorad annales-uppgift (nr 6 således), som skulle kunna vara förklaringen till att kareler nämns i Erikskrönikan.
- Namnet Estbröte anser Bolin tala för att det skulle ha varit ester som anföll Mälarområdet vid denna tid.
- annalerna talar endast om hedningar

Annalerna
- gemensamt för alla är ärkebiskop Johannes död vid Almarne eller Almarestäket den 12 augusti 1187.
- det får anses märkligt att dessa samstämmiga uppgifter inte kommit med i Erikskrönikan
- Erikskrönikan säger att biskopen dödades vid Sigtuna
- Alla annalerna, utom den äldsta, säger att Johannes dödades av hedningar. Den äldsta säger endast att han dödades.

Jon jarls död skildras konkret, Askanäs, Hundhammar, Estaskär

Äldsta annal-uppgiften (Chronologia vetus) i svensk översättning:
"1187. Jerusalem förhärjas av konung Saladin. Johannes, ärkebiskop av Uppsala, dödas vid Almarne den 12 augusti, och Sigtuna härjas av eldsvåda"
Nedtecknades högst 60 år efteråt

Således:
- Jerusalem förhärjas av Saladin
- Johannes dödas vid Almarne - hedningar nämns EJ
- Sigtuna förhärjas av eldsvåda

De 4 andra annalerna säger
- att Johannes dödades av hedningar
- att Sigtuna förstördes av hedningar.
- den äldsta av dessa, Incerti scriptoris, är ett århundrade före de andra 3.

Den äldre ärkebiskopskrönikan
- 14 juli 1188
Den nya ärkebiskopskrönikan (1344)
- 14 juli 1188
- författaren har, enl. Nygren, inte känt till den äldre !
Äldsta annalen
- 12 augusti 1187
Visbyannalen
- 1187
Chronologia anonymi
- 1187
Intressant aspekt:
- Om ärkebiskop Johannes lidit martyrdöden vid strid med hedningar borde han enligt praxis ha särskilt uppmärksammats med någon form av minnesdag (Liksom Henrik, som dog i Finland)

- Adam av Bremen berättar om en biskop Johannes, som 1071 skickas till Sverige. Denne kan ha blivit dödad av hedningar 14 juli 1088.

- När ärkebiskopslängden upprättades har man blivit konfunderad över uppgiften att Johannes dödats 14 juli av hedningar och därvid trott att det egentligen skulle ha gällt ärkebiskopen Johannes, som därför fick dödsdagen 14 juli 1188 (således ej 1088)

Sigtuna - Folklandstingstad (obs ej 2 s)
Folklandstingstad blev mäktig konkurrent till Sigtuna ca 1300.
När Erikskrönikan skrevs omkring 1330 har man velat ursäkta Sigtunas tillbaka gång med en yttre katastrof
- Sigtuna förstördes således aldrig av ryssar/hedningar!

Sigtuna - vid Kemi älv - Norra Finland
Sihtuna - av Sigtuna grundat handelsfaktori
- vid handelsvägen mot Vita havet
- arabisk källa
Bolin: karelernas anfall skulle ha gällt detta Sigtuna (Sihtuna)

Expedition Holmgård - Vikingabåten Aifurs färd från Sigtuna till Novgorod.

Ett arkeologiskt äventyr.
Rune Edberg

Sigtuna museers skriftserie 5.
Ant. Börje Sandén 94-12-22

Institutet för materiell kultur - ryska vetenskapsakademien
- samarbetspartner
Experimentell arkeologi

Två tusenåriga städer.
Myntprägling i Sigtuna på 990-talet, Olof Skötkonung
Sigtuna anlades omkring 980, Erik Segersäll
- regelbundna tomtgränser - planerad anläggning
- lika som Ribe (Danmark), Trondheim (Norge), York (England), Dublin (Irland)

Mälardalens äldsta stenkyrka - på museitomten
- omkr 1070, biskopssäte

Revben med inristade runor: "Kungen är frikostigast med mat. Han gav mest. Hans ynnest är stor".

Edberg: ryssar kareler eller ester - omtvistad fråga

Novgorod = Nya borgen
Holmgård = "staden på holmen",
Gamla Novgorod = Gorodisjtje eller Rjurikovo Gorodisjtje
Rurik - 862, hövding från sveariket
- nordiska inflytandet bekräftas alltmer

Vladimir - ättling till Rurik tog makten i Novgorod och Kiev
- hade vistats en tid i Sigtuna, trol. hos Erik Segersäll
- stödde sig på ett garde av vikingar
- sonen Jaroslav gifte sig med Olof Skötkonungs dotter Ingegerd

Stadsmurar började byggdas 1044
- Sofiakatedralen, Rysslands äldsta kyrka, klar år 1045
- 7-8 m kulturlager - vattensjukt
- trästockar helt bevarade från 900-talet
- 100-tals näver-texter bevarade

Handelsfärder - enl rysk arkeolog
- i Ryssland kunde inte vikingarna utföra plötsliga och oväntade anfall, som var vikingarnas specialité i väster.
ego: ryktet om deras ankomst kunde föras snabbare fram landvägen än de färdades uppför de strömmande floderna, med bl a dragställen

Nordisk kyrka i Novgorod
Gotländskt handelshus

Egen köl - inhemska båtar: omdiskuterad fråga

Vikingatidens båtar i Östersjöområdet
- seglande båtar ej kända förrän på 600-talet
- trots seglande båtar i medelhavsområdet sedan tusentals år
- svårt att göra en bra rodd- och segelbåt.
- nordiska båtar måste kunna ta sig fram uppför floder

Först när handelsförtjänster kunde förväntas på 700-talet började segelfartygen utvecklas i Norden.

Valsgärde och Vendelbåtarna
- osäkert om de var seglande - endast nitarna funna
- snarare "båtar" än "skepp" ännu under vikingatiden

Går att ro dubbelt så fort mot vinden som att segla/kryssa
Man inväntade rätt vind.

Aifurs förebilder och konstruktion. sid 18
Ett flertal vikingabåtar har utnyttjat propeller (-rar). Gaia hade 2 vid färd över Atlanten

Aifur (9 m, 600 kg) är en förbättrad version av Krampmacken (8 m, 600 kg)
- Valsgärdebåten nr 7, daterad till 675
- håar av naturvuxna grenar
- kopparnitar i stället för järn
- dymlingar av ene - för att fästa spanten vid borden
- sjösattes 7 juni 1992
- effektiv färdtid: knappt 3 km/tim
- ingen barlast

Glidträn, för att dra upp båten på land
"Rullar - "lunnor"
- svårt att hinna fram - båten dras ryckvis

På väg! sid 36
26 juni 1994

Mottagandet vid Stäket beskrivs.
- UKF
- 300 personer
- rysk soppa, grovt bröd

Birka - en centralort av europeiskt snitt

Maja Hagerman, DN 94-12-03
Intervju med Kenneth Svensson

Förs fram tanken att Birka grundades av främlingar, som här ville upprätta en handelsstation (danskar)
- längst i bottnen har man hittat "getingpärlor" av samma slag som i Danmark.
- man hade inte väntat sig att Birka grundlagts med i förväg bestämd stadsplan - fasta gränser mellan tomterna.
- gränserna behålls när husen ersätts av nya
- teori: en utomstående bestämmer över stadens utveckling
- kanske "ägarna" bodde i långhusen utanför stadsplanen
- stadens innevånare kan ha varit tjänstemän, trälar, livegna

Exklusivt hantverk redan från första stund.
Husen ej uppförda som var brukligt i trakten
- talar för att främlingar anlagt staden
- bryggfundamenten regelbundet med 10 m mellanrum
- anlades i mitten av 700-talet

Förr beskrevs Birka som en marknadsplats
ego: kanske mer ett faktori enl. Beskows teori om Sigtuna
- undersök!
- entreprenörer, fabrikörer, köpmän (Svensson!) som ledde verksamheten bland "anställda" - trälar, livegna
jfr uttrycken "marknadsplats" - "handelsplats"

Björkön kunde inte föda sin befolkning
- varit beroende av såväl
1/ matvaror o.d.
2/ hantverksprodukter i utbyte mot matvaror
3/ handelsvaror, som järn, pälsverk, som efterfrågades i Europa
4/ De som anlade Birka måste haft Mälarbygden under kontroll

I bottnen av schakten har man hittat lyximport från Västeuropa
- detta visar att Birka inte uppkommit successivt
- fler och fler pärlor ju längre ned mot ursprunget man kom
- "getingpärlor" från Ribe (760-tal), Danmarks första handelsplats, grundad omkr år 705

Vikingastäderna är starkt påverkade av Karolinger-riket
- Ansgar skickas ut härifrån. (Karolinger- el. Franker-riket

Svensson: ego - Rurik-Nestorkrönikans modell.
Mälarhövdingarna kan mycket väl själva ha inbjudit ett överhuvud som skulle kunna representera dem och stå för kontakterna utåt med Danmark - Frankerriket. (OBS: jfr Rurik och Nestorkrönikan)

Skyddande makt fordrades.
- järn och skinn forslades till Birka på intervägarna.
- det såldes vidare under sommarseglationen, då rika uppköpare kom.
- Dessa måste kunna färdas trygga. Det måste således ha funnits en stark centralmakt. Adelsö!!!
- På Adelsö hittades vid utgrävningar för länge sedan en "Guldbeklädd man från Birkatid"

Solveig Brunstedt
Stor aktivitet på Adelsö under Birkas storhetstid ca 750-950
- stor hamnanläggning med höga vallar runt hamnbassängen
- pålspärrar
- inseglingsränna
- stor hallbyggnad ego: jfr Fornsigtuna

Förmodligen övervakades och kontrollerades varuutbytet fr Adelsö

Kungamakten
- Ambrosiani: det fanns redan under vikingatid en stark kungamakt
- Hyenstrand: ingen stark centralmakt i Mälardalen under vikingatid:

Uppenbart att det var främlingar, som kom hit och anlade Birka som ett brohuvud för sina behov.
- det skedde i samförstånd med lokala hövdingar

Förklaring till Birkas förstöring ???
- danska och slaviska intressen tävlade med varandra om att utnyttja Mälarområdet.
- när Birka självt blev för starkt förstördes det av de utländska intressenterna.

Stockholms tre borgar

Anders Ödman, 1987
Ant. Börje Sandén 95-02-12

sid 116.
Den första borgen.
Strömmen bildades först omkring år 1300.
Äldsta konstruktionsvirket på Strömmens botten 970-1010.
- mänsklig aktivitet i form av fortifikation
- fornborg - EJ tillflyktsborg, ingen bebyggelse
- Solnas (Solnös) utmark
- en farledsborg (Ambrosianis definition)
- avsedd för försvaret av Sigtuna - Mälardalen
- obs. i offensivt syfte!!!

EGO (början) - viktiga aspekter
- således ingen farledsspärr ?
- sådana måste i så fall ha anlagts vid varje inlopp i Mälaren!

Borggården - stadsholmens höjd
- Martin Olsson placerade åskrönet 7 m ovanför nuv. borggården
- nya undersökningar visar på 3-4 m under borggården
- ej så dramatisk sluttning på stadsholmen

Farleder in i Mälaren - omkr 1000-talet
- Långhundraleden - dragställe
- Fröfjärden
- Norrström
- Söderström
- Hammarbyleden
- Södertäljeleden - drag från omkr år 0

Farleder vid 1200-talet
- endast Norrström
- näset vid Söderström kan just då ha uppkommit

Ödman framhåller (sid 143-144) strandförhållandena gäller 1200-talets mitt, då Snorre fick topografien beskriven för sig.
- det intressanta för mig är hur det såg ut vid 1000-talet
- topografiska beskrivningen i Olov den heliges saga gäller naturligtvis förhållandena år 1007-08.
- därför är det helt klart att händelsen ägde rum vid Stäket

Ödman - "alla" andra tycks anse att Snorre format sagans topografiska innehåll efter den topografi som gällde när han skrev sin version av sagan
- nämligen strömfall vid Norrström

- ett nyligen uppkommet näs vid Slussen - jfr Stockholms-Näs
- Sagans text skildrar emellertid förhållandena år 1007-08,
- äldre versioner säger samma sak!
Slut på EGO.

Sid 128 - Mälardalens ek. och politiska struktur
Birka - senaste mynt: år 963 el. 967.

Stäket
- belagd som borg först 1388 !!!
- inga arkeologiska belägg för vikingatida spärr.
(viktig anledning till utgrävning)

Början av boken.
Forskningshistorik.

Historieforskningen kring Stockholm är unik
- "imponerande är mängden olika tolkningar" sic!
- "mindre imponerande är mängden av historiska handlingar"

Erikskrönikan
- kareler, ryssar och ingrer
Visbykrönikan, 1420 - "Combusta ..."
- då grundades Stockholm

Diplommaterialet - namnet Stockholm
- börjar först 1252 i juli
- endast ett diplom till under 1252 i augusti
- 1260-talet 3 diplom
- 1270-talet 7 diplom - endast daterade i Stockholm
- 1280-talet 31 diplom
- 1289: staden har vuxit och blivit folkrikast i landet

600 års tolkningsförsök.
- 48 författare
- obs. hänvisning till Bolin för utförlig historik
- Ericus Olai: kareler och ryssar
- Olaus Petri 1530-talet: baltiska sjörövare
- Rasmus Ludvigsson 1581: tavaster, kareler, ester, ingrer, ryssar.
- Messenius: skydd mot balter
- Hadorph 1687: ester och ingrer
- Laurentius Petri: Stockholm fått sitt namn efter en holme i Norrström.
- Olof von Dalin, 1750: Den förste som inte kopplar ihop Sigtunas förstöring med Stockholms grundläggning.
- Lagerbring 1773: Stockholm anlades 1187 av Knut Eriksson.
- S. Ambrosiani, 1907: Strandförskjutningen noteras första gången
- Gunnar Bolin, 1921. Koggarna kunde inte gå in i Mälaren
- Dahlbäck, 1978: bättre expansionsmöjligheter än Birka, Sigtuna
- S. Högberg, 1981: led i svenska kungars försök att hävda rikets enhet.
- Hans Beskow, 1984. Sigtunas handelsmän slår sig ner på Norrmalm.

Sid 24. Arkeologiskt underbyggda tolkningar.
- arkeologiska materialet har blivit mycket större
- historiska materialet blivit mindre - kritisk granskning
- länge styrdes de arkeologiska tolkningarna av historikernas synpunkter.

Stockholms slott - arkeologisk undersökning
- Tre Kronors nordmur påträffades på 1920-talet.
- de flesta tycks anse att kastalen uppfördes först på 1200-talet

Norrström - Söderström
1305 - Söderström omnämns första gången
1332 - Norrström omnämns första gången

ego:
- lägg märke till Snorres tal om kraftigt strömfall 1007!!!
- även Birger Nerman tror 1922 att det var starkt strömfall
- här finns ett avgörande indicium till förmån för Stäket

Havets nivåförändringar - eustatiska faktorn
- eustatiska faktorn - havsnivåns stigande
- transgression - havsytan stiger snabbare än landhöjningen
- Birka - vattenpåverkade gravar; vattnet hade stigit!!! 1969.

Två bryggor ovanpå varandra - fråga Lena var de legat!
- Övre bryggan anlagd på 900-talet
- Under bryggan anlagd på 800-talet
- gör jämförelsen med Rösarings strandvallar

Diatoméundersökningar, sid 49
- kiselalger
- avgöra var vattenbrynet har befunnit sig vid en viss tidpunkt i en sluttande strandzon.
- borde kunna användas för att avgöra om ett fartygsvrak seglat i salt eller sött vatten (ingen rapport ännu 1988)

Politiska situationen
- Uppsala blir kristendomens huvudsäte 1142
- Sparrsätra år 1247
- Birger utnämns till jarl 1248 - halshögg Holmger Knutsson
- Herrevadsbro år 1251 - avrättades 3 folkungar.

Befästandet av Stockholm gav Birger Jarl makten över handeln
- en strid om Mälarutloppet
- han kunde betvinga inländska stormän
- han kunde utestänga tyska handelsmän
- traktaten med Lübeck 1252 är en följd härav
- då fick tyskarna tullfrihet mot att de följde svensk lag

Skandinavien, Baltikum och Rus under vikingatiden

Ingmar Jansson, 22. nordiske historiemötet Oslo, 13-18 aug 1994
Rapport I
Norden og Baltikum.

600-800 - Grobina, Lettland
750-talet - Ryssland NV, Staraja Ladoga
839 - Bysans, Annales Bertininiani
840 - Kalifatet

Sture Bolins tes, m fl; 1939
- Striderna mellan muslimer och kristna splittrade antikens värd- Medelhavet ej längre ett enhetligt kulturellt centrum
- tyngdpunkten försköts norrut
- handelsvägarna kom att gå längs de ryska floderna
- Detta är en enkel förklaring - som lever kvar
OBS: Denna tolkning har gjorts enbart på förekomsten av arabiska mynt
- således: en skrivbordsprodukt

839 - Äldsta historiska dokumentet för färder i österled
704-710 - Ribe enligt dendrokronolgin
737 - Danavirke

Man anser nu att de arabiska mynten nådde Skandinavien mycket snabbare än man tidigare trott.

Fynden i Grobina
- spår av erövringar från en centralmakt i Mälaren
- många fler gravar än nu undersökta.

Uppsala högar i nytt ljus

Maja Hagerman i Pop. Hist 95:3, (vetenskapsjournalist)
Adam: templet kallas Uppsala

Rudbeck m fl
Uppsala gjordes till symbol för storsvenska drömmar
- världens äldsta rike
- urhemmet för senare kulturer
- det sjunkna Atalantis - Rudbecks "Atlantikan"
- hednatemplet var i själva verket ett Poseidontempel
- romerska kultur kom således från norden

Aun, Egils och Adils

I början av 1900-talet ville man göra "rikspark" av G:a Uppsala
- mausoleum i gammal nordisk stil för kända svenskar
- ett Sveamonument med skulpturer till Sveriges ära
- efter Hitler nationalsocialistiska era fanns inge längre någon marknad för sådana manifestationer
- genant att forska i sådana banor

- i många decennier gjordes inga arkeologiska undersökningar

Västgötaskolan har kastat sin skugga över Uppsala-forskningen.
- "Kärnhuset i riksäpplet" - 1993 - Den Svenska Historien
- känslig debatt

Arkeologiska undersökningar visar nu en överensstämmelse med de gamla berättelserna
- 60 m lång hallbyggnad på en terrass
- uppbyggd på en sockel (jfr Fornsigtuna)
- plats för kultsammankomster - "Adams tempel"
- markprover visar bebyggelse sedan 200-talet

Tingshögen - ett astronomisk observatorium - från en bautasten
- lätt att följa solens väg längs horisonten
- första fullmåne efter midvinter
- troligen äldre än gravhögarna - de skymmer observationerna

Fullmånens betydelse för kalendern
- månens faser hjälpte till att bedöma när man borde ge sig iväg för att vara framme i rätt tid.

Ny bedömning av fynden från Östhögen
- bronsbleck liknande de i Sutton Hoo

Rysk arkeologi Föredrag

Ingemar Jansson, föredrag 95-04-04 i Arkeologisektionens regi.
Renskrift från fragmentariska anteckningar
ego: risk för felanteckningar - kolla där det är möjligt

Vikingarna var de som senast erövrade England, USA
- nordborna "upptäckte" Amerika.
- boplats på New Foundland har grävts ut

Vikingen har nu blivit något positivt.
Förvånande pålitliga sakuppgifter hos isländska författare

Jämställde Bysantiska riket och Kalifatet
- isländska kulturen var den högsta följd av den bysantinska

1. Äldsta källan är Teofilos.
- Ingelheim, nära Mainz - Ludvig den fromme
2. vid Karavanvägen Asien - Bagdad
- 840-talet
- post- och inrikesminister
- världsgeografi
- berättar om judiska köpmän
- om rus = "en slags européer" (?)
- bäver och svarträv
- lägger till var de vill i Kaspiska havet

Kazarerna antog judendom (instiftad religion) för att inte bli beroende av vare sig muslimer eller kristna.
Ryssarna antog kristendomen 988
- första ryska krönikan = Nestorskrönikan
- obs. "Grottklostret"
- 6367 efter skapelsen

859 togs ett hermelinsskin från varje "rök" = hushåll
gäller kazarerna

862 varjagerna fördrevs - man kallade på Rurik
- först till Gamla Ladoga, sedan till Novgorod

Peter den store kallar tyska forskare att skapa Peters Akademi
- tradition att inkalla från väst
1. "normanistiska skolan"
2. "antinormanistiska skolan"

Rent generellt kan enskilda utländska personer haft betydelse för historiens gång - på tal om Rurik
- Ruriks efterträdare är däremot belagda i historien

Nestorkrönikan är opålitlig
- arkeologi kan ge säkrare svar/kunskap
(tidigarelägger skandinaviska inflytandet jämfört med Nestorkrönikan)

Största svenska depån med islamiska mynt - 8 kg
- i Ryssland 40 kg

Handelsvägarnas sträckning
Sture Bolins tes är ej längre helt accepterad
- att handeln gick en nordlig väg på grund av muslimernas sjörövarvälde i Medelhavet
ego: fråga honom närmare om den nya teorin.

De skandinaviska vapnen under vikingatiden är normalt frankiska
- i Ryssland är de däremot skandinaviska

Minst 500 spännbucklor funna i Ryssland

Torshammarringar är vanliga i Uppland - Mälardalen + Ryssland
- obs ej i Finland och Baltikum
- binder ihop Mälardalen och Ryssland

OBS: Få ryska ortnamn kan kopplas till skandinaviska, men ortnamnsforskningen är mycket sparsam i Ryssland

4000-5000 gravhögar i Ryssland på ett ställe
- Europas största gravfält - 700 utgrävda
- många 1000-tal gravar är bortodlade
- äldsta gravarna har ofta skandinaviska fynd

OBS: Skandinaviska fynd från 750-talet vid Gamla Ladoga

Lilla Ladoga rinner ut vid Gamla Ladoga
- Varjag-gatan
- Smycket från Vendeltid
- Gutarnas gård - på motsatta sidan
- 8 m tjockt kulturlager
- gatorna höjdes - 27 lager funna - kavelbroar
- ej Ruriks Novgorod - anläggs på 850-talet

Holmgård (det gamla) ett träffande/bokstavligt namn

KOPPLING TILL MÄLARDALEN.
Sofia-katedralen: äldst i Ryssland
- Sigtunaporten i västra ingången

---

1. Vikingarna i österled inga värstingar, SvD 95-06-20
2. Vikingaskatter hotas av vandaler, SvD 95-06-19

Lars Lönnroth

1--.
Vikingagravarna vid Gnezdovo - några mil väster om Smolensk.
ego: vid vattendelaren mellan Volchow, Dyna och Djepr

Tågen mellan Paris och Moskva stannar inte
- på vikingatiden var här en viktig knutpunkt för kommunikationerna

Statsgrundandet - en högst politisk fråga
- jfr med Amalriks öde.
- den sovjetiska historieforskningen brukade hävda att statsbildarna var slaver som kommit söder ifrån - ej Rurik och ruserna som Nestorkrönikan säger

Idag: även arkeologiska källor hänvisar till nordiskt inflytande i området
- troligen den största fyndorten med nordiska föremål i hela världen
- redan på 700-talet har "svenska" vikingar seglat på de ryska floderna

Egna handelsstationer
1. Gamla Ladoga = Aldeigjuborg
2. Novgorod: Gorodizje = Holmgård (gamla Novgorod)
- ego: Gamla Nya Uppsala!!!
3. Gnezdovo
4. Kiev

Mot slutet av vikingatiden små furstendömen med delvis nordiskt ursprung:
1. Novgorod
2. Kiev

Kristendomen införs omkring år 1000
- betydelsen av vikingarnas handelsvägar upphör

Ibn Fadlan - arabisk resenär från Bagdad
- beskrivning från Volga omkr. 930

(kopiera till databasen med citat)
"Männen började slå med trästavar på sköldarna, för att ljudet av hennes skrik inte skulle höras, så att de andra flickorna inte skulle bli rädda och kanske vägra att söka döden med sina herrar.
Så gick sex män in i tältet och hade umgänge med flickan. Därpå lade de henne vid sidan av hennes döde herre. Två höll hennes ben och två hennes händer. Och den kvinna som kallades dödsängeln lade ett rep om halsen på henne och räckte det till två män för att de skulle dra i det. Så gick hon med en dolk med brett blad och gav sig till att sticka den in och ut mellan revbenen på flickan, medan två män ströp henne med repet tills hon dog."

"Flertalet källor" skildrar vikingarna som fredlig handelsmän och samhällsbyggare.
- de omtalas positivt i Nestorskrönikan.
- och Konstantin Porfyrogenetos redogörelse för tillståndet på 900-talet, förmodligen det mest välinformerade verket om Östeuropa.

Gnezdovo.
- svenskdominerad handelsplats
- befästa vallar
- ev under ledning av någon nordisk furste med krigarfölje
- förbluffande många gravar över ett vidsträckt område
- ovanligt många kvinnogravar
- merparten av gravgodset - svärd, sköldar, halsband, bröstsmycken - är av klart nordiskt ursprung; påminner om fynden från Birka

OBS.
keramikfynden är slaviska; - möjlig slutsats
- "statusprylarna" är nordiska
- "vardagssakerna" är slaviska/baltiska

Många gravar kvar att gräva ut
- mycket kvar att undersöka utanför befästningsvallarna

Större rapport från ryska utgrävningsledaren att vänta till hösten (1995)
- kommer att visa:
1. att Gnezdovo är en av världens viktigaste fyndorter för vikingakultur
2. möjligen den allra viktigaste

Brist på anslag i Ryssland
- Utgrävningsarbetet ligger för närvarande nere
- ej ekonomiska möjligheter att ens skydda området från vandaler
- samarbete upprättat med svenska arkeologer, Ingemar Jansson

Lars Lönnroth
- föreslår upprättandet av internationellt kulturcentrum i stil med Hedeby och York.

"Vikingahistorien" är mycket populär nu i Ryssland
- populära böcker säljs i vanliga diversebutiker

2.--

Vikingaskatter hotas av vandaler

- Inga pengar de senast åren för undersökningar
- Inte ens möjlighet att skydda området
- Privata uppköpare i farten

Lönnroth erinrar om att det i Sovjetstaten inte var politiskt gångbart att erkänna vikingarnas betydelse på sin tid.
- Rurikhistorien: ett uttryck för Västeuropas kränkande ryssförakt

Utgrävningar började i Gnezdovo redan på 1800-talet
- dröjde länge innan man insåg att det var nordmän begravda i dem
- under 1970-talet kom man i kontakt med nordiska forskare och vid jämförelser stod det klart att det fanns mycket betydande inslag av nordisk vikingatid.

Jfr:
- Birger Nermans undersökningar
- Amalriks problem

Satsning på att kunna förklara hela området för statligt kulturminne av hög dignitet.
- ev ett rysk-skandinaviskt kulturcentrum

Sagor för riktiga vikingar – Henrik Williams *SvD 95-05-17*

Isländska mytsagor - översättning av Lars Lönnroth

1 - Fornladarsagor, "lögnsagor" - Lönnroth: "mytsagor"
- "grunden för vår historieskrivning"
- gav inspiration åt Rudbeck och Geijer (Götiska förbundet)
- förvisades vid sekelskiftet till den litterära sophögen

2 - Släktsagor (de traditionella isländska sagorna)
- nordens främsta bidrag till världslitteraturen
- ej de först kända sagorna i Sverige

Hervararsagan: nyöversättning av Lars Lönnroth
eller: "Heidreks saga", eller egentligen "Tyrfings saga"
- en av de allra första som översattes till svenska, 1672
- Atlantis: Isländska mytsagor
- Hjalmar dödar bärsärken Angantyr i holmgång
- Hervor - en sköldmö - tilltvingar sig svärdet Tyrfing
- historien hamnar till slut hos hunnerna

Nyöversättningen bygger på en ursprungligare version från 1200-talet
Völsungasagan nyöversattes 1991

Bandinspelning från Ingmar Janssons föredrag om Ruriks borg

Ingmar Janssons i UKF:s Temaserie om arkeologiska undersökningar i Upplands-Bro, 13 mars 1986. Dagcentralen i Kungsängen, drygt 40 åhörare
2 tim 6-7 min.
Se äv. anteckn från tidigare föredrag i Stockholm

Nestorkrönikan skrevs ner efter vikingatiden.
- Skall man kunna tro på den; det kan man undra.
- Skriven i Grottklostret
- Skriven i furstens hov
- den svenska översättningen är från 1920-talet Axel Norrback

Berättar om syndafloden - om Noak och hans söner
Varjagerna kom 6367 efter världens skapelse - år 859
- namnet på skandinaverna

Kazarerna - ett stäppfolk, som gick över till judendomen (genom missions)
- parallell i söder till varjagerna - turkfolk
- tog skatt av sydliga folken - varjagerna gjorde det i norr
- tog ett hermelinsskin från varje rök - varje hushåll
- ville varken vara kristna eller muslimer
- självständigt och mäktigt folk

862: varjagerna blev fördrivna ut i havet
- men det blev oordning i landet - inbördes krig
- man vände sig då till rus
"vårt land är stort och fruktbart men här är ingen ordning, kom och härska över oss
- tre bröder med hela sitt följe kom
- Rurik slog sig ner i Novgorod, de andra på andra ställen
Efter dessa varjager som novgorioder har blivit rusernas land, novgorioderna är nu av rusisk stam, men var förut slaver
- således: "de som bodde i Novgorod var skandinaver"

När Rurik dör är han son inte myndig
- en underlydande Alec tar makten
- när denne dör tar Ruriks son Igor över makten

Historieforskningen i Ryssland tog sin början på 1700-talet,. då man kallade in tyskar.
- tyskar hittade Nestorkrönikan - och gav Ryssland en historia
- urinnevånarna "bodde i enkla hyddor, levde nästan som djur"
- detta mötte stort motstånd hos bildade ryssar, som förklarade krönikan som oriktig - tyskarna hade inte förstått saken rätt.
- fortfarande aktuell fråga om riket skapats av utlänningar
- en legend - verkligheten är mer komplicerad

Nu säger man att nordbor har spelat en betydelsefull roll
- "det säger alla"
- därmed inte sagt att de grundat riket

Kalifatets mynt spreds över Europa
- tätast i Sverige - vår tidiga fornminneslag
- största fyndet arabiska mynt i Sverige är 8 kg
- i Ryssland 40 kg
- 80 000 arabiska mynt i Sverige
- indikation på stor handel

Vågar och vikter - avhandling lades fram i lördags - Erik Sperber
- visar hur noggrant man kan väga med dem
- järn överklädda med brons
- persiskt viktsystem, som grund
- även i Kalifatet vägde man silvret
- detta viktsystem finns inte i Danmark och Norge
- nordborna har lärt sig mycket från öster

En viss slags beslag på dräkten hittas i Sverige och hela Ryssland
- särskilt i Uppland, Sörmland, Åland
- tappade i hamnar på Gotland, Östergötland

Spridning av dryckeskärl (på karta)
- många i Mälartrakten
- sociala kontakter mellan folken i Mälardalen och Ryssland

(Visar bilder av mynt)
- inga bilder i Kalifatet
- mynt med bilder är från Ryssland - ev Sverige
- således imitationer av arabiska mynt

Nordborna har varit intresserade att lära från öster

Nu är det klart att det finns väldigt många fynd i Ryssland som har skandinaviskt ursprung
- kvinnodräkter med ovala spännbucklor
- fler spännbucklor i Ryssland -
- ej i Baltikum!
- i Lettland nästan bara ovala spännbucklor
- ej tecken på skandinavisk bosättning
- dock annorlunda i Ryssland - ca 500 spännen - 300 ovala
- i Sverige 1500
- Skandinaviska bosättningen kan ha varit bortåt 10 - 20 %

Torshammarringar
- specialitet för Uppland och Sörmland
- amuletter
- i ryska riket - ej i Baltikum

Lertassar - bävertassar?
- magiska - religiösa -
- begränsad utbredning - i Sverige ett ex - Eskilstuna 500-tal
- bävergället

Det måste ha varit invandring från Skandinavien
- har utvandrat från mellansverige
- ganska många

Största vikingatida gravfältet vi känner till
- största i Europa - vid övre Dnjepr
- minst 3000 gravar - större än Birka
- stor stad mellan Novgorod och Kiev

- här mycket plundringar för närvarande
- kulturminnesvårdare kommer till Sverige i april för att lära
- 5-10 gravar plundras varje år
- nästan alltid sådant som är känt från Sverige
- gravfynden i Norge är mycket annorlunda

OBS - närmare släktskap mellan gravfynd i Ryssland än i Norge

Kammargravar
- skandinaviska

Inga fynd nära Volga - några mil ifrån
- dock vid mindre bifloder
- skandinaverna var också intresserad av den bördiga jorden

Gamla Ladoga
- floden upp mot staden är mycket bred
- 1 mil uppströms Staraja Ladoga = Gamla Ladoga
- rätt och slätt en handelsort
- lotshjälp förbi forsar kunde skaffas
- Ilmensjön, 4 mil bred,
- alla floder som rinner dit är större än svenska floder
- 2:a stad i storlek ännu fram på medeltiden

Under vår Vendeltid är det fyndfattigt i dessa trakter
- fynd från gravfält ute i skogarna runt omkring
- aldrig gravfält i jordbruksbygderna
- måste ha hört till finsk befolkning

Under vikingatiden dyker det upp en mängd gravar
- stora gravhögar - ej långhögar och mindre högar
- upp till 12 m höga - större än svenska storhögar
- ligger i jordbruksbygder

Rysk forskares syn
- sent 700-tal kommer handelsmän från Skandinavien
- slaver kommer från söder - som jordbrukare
- jordbruksmarken har inte varit utnyttjad förut
- kommer med avancerad jordbruksteknik

Handel + jordbruk skapar grunden för uppkomsten av ett rike

Starja Ladoga
- svarta kulturlager
- varjag-gatan
- lager från 750-760-talet, kanske äldre än Birka
- de har ännu inte lagt fram varför Birka skulle vara från 750

”Kungsängengubben”
- samma figur
- 600-tal rent av

Arkeologerna daterar varjagernas ankomst ca 100 år före Nestors datering, således 750-760-talet

Ilmen är så stor att man inte kan se tvärs över
- 4 stora floder rinner dit
- stora översvämningar vid högvatten
- endast 18 m över havet - sakta avrinning
- vårflod hela sommaren

Holmgård - staden bland holmar
- Ruriks borg är sista stora holmen innan man kommer ut på Ilmen
- Frontlinjen gick här i 3 år;

Novgorod
Stadsmuren byggdes av samma furste som var i Moskva
Sofia-kyrkan byggdes på 1000-talet av Jaroslav gift med Ingegerd, Olov Skötkonungs dotter
- Sigtunaporten, gjord i Tyskland
- Kan inte ha suttit i någon av Sigtuna kyrkor - är för bred
- men Aschaneus menar att det varit stadsport i Sigtuna

862 - Ruriksmonumentet
- Ruriks ätt är skandinavisk
- Rörik - en sten i Norrsunda kyrka
- Alek, Oleg = Helge
- Igor = Ingvar
- Olga = Helga
Därefter ryska namn i regentlängden

OBS
Torg är ett ryskt låneord: tork

Jaroslav byggde en kungsgård i Novgorod

Många hjälper till vid arkeologiska grävningar
- billig arbetskraft

Gator - kavelbro
- allt bevars i den fuktiga marken
- kulturlagret växte med 1 cm per år
- utmärkt för dendrokronologi
- första gången som det gick bra i Europa på 1950-talet
- äldsta gatan från 950-talet (ev 970-talet)
- ingenstans har man kommit längre tillbaka

Äldsta Novgorod har således inte legat här
- Gorodishe = den övergivna borgen: fornborg
- namnet redan på 1100-talet (jfr ordet fornsigtuna)
- platsen svårast förstörda i Novgorodtrakten av kriget
- största byn i trakten låg här
- kyrkan från 1100-talet fortfarande ruin
- kanal genom byn byggdes på 1800-talet
- furstesäte på 1100-talet

Sedan 2 år gräver Jansson här med studenter från Stockholm
- 40 deltagare - "liten" grupp
- bor i tält; ingen har bil
- hälften av styrkan vattensållar hela tiden i floden
- inte lämna kvar material - sållbänk stals till ved
- käppar grävs upp

Mängder av näver har bevarats
- 800-900-tal
- vi kommer att få bättre och bättre kunskap om området
- "allt som man kan hitta i Sverige hittar man här"
- Torshammar ringar

Nu har man börjat gräva i ostörda lager
- praktiskt taget alla smycken är skandinaviska
- många pilspetsar är inte skandinaviska
- inte svensk keramik - typisk slavisk
- "smyckekulturen" är skandinavisk
- för Jansson: klart att Rurik bott här

Fynd i Fornsigtuna
- viktlod
- kvinnosmycke
- pilspets av ovanligt slag
- strids pil
- knapp - för kaftan: även i Ryssland
- Fint folk i Fornsigtuna bar liknande kläder och smycken i Birka och Novgorod

Värdefullt att Fornsigtuna inte blivit förstört av senare tider
ego: Ruriks borg låt mitt i frontlinjen i 3 år
- Gorodische kan inte bli lika beskrivet - alltför förstört
- långhusen i Fornsigtuna är typiskt skandinaviska - ej Ryssland

Vardagskulturen i Ryssland är ej skandinavisk
- således ej helt skandinavisk bosättningen som i Nestorskrönikan
- det ledande folkskiktet har varit skandinaviskt

Grävningarna fortsätter: ryska grävledaren kommer i slutet av mars, då man bestämmer var man skall gräva.
Grävt sedan 1990 - endast 2 å med studenter
- Jansson är förbjuden att vistas på landet
- måste hålla tyst med det

Fornminneslagen är lik den i Sverige
- fornlämningar är lagskyddade
- mycket svårt att hindra plundringsgrävningar

Mynt kunde mycket väl delas och värderas efter vikten
- nordbor och östeuropeer vägde ofta mynten

Var Eddadikterna de första nordiska dramerna?

Lars Lönnroth - understeckare SvD 96-07-22

Engelska forskaren Terry Gunnell
The Origins of Drama in Scandinavia.

Tidigare, 1920, hade Bertha Phillpoots behandlat ämnet och blivit stark kritiserad. Nu tas i stort sätt samma idéer upp på nytt.
- ej alla Eddadikter har sitt ursprung i "ritualdrama"
- 5 väljs ut
Lokes smädelser
Skirnes resa, fruktbarheten Frejs frieri till Gerd

Oseberg
- han diskuterar bilbväven från Oseberg
- masker och förklädnad förekommit i någon slags rituell aktivitet bland hedniska nordbor
Gunnell menar att marginalanteckningar av typen "Odin kvad". "Loke kvad" helt enkelt skall betraktas som scenanvisningar.
- normalt brukar inte sådana mariginalanvisningar finnas
- Lönnroth: dessa kan även uppfattas som anvisningar för uppläsaren i "One-man-show"

Ättestupan - myt eller verklighet

Birgitta Odén, Scandia 1996:2. s.221
Ant. Börje Sandén 96-12-20

Redogörelse för alla källor kring begreppet ättestupa. Även jämförelser med utomnordiska folk, som på olika sätt löst frågan om gamlas omhändertagande.

Odén, i likhet med ex Lars Lönnroth, menar att hela saken är en myt, som spreds på 1600-talet, när vi fick den första översättningen av den isländska Gautreksagan. Där utgör skildringen en senare tillkommen inledning. Den är av skämtsamt slag och kan inte tillräknas något källvärde. Detta tillägg är enda.

Sagan räknas till s.k. fornaldarsagorna (Lönnroth = mytsagorna). Hela det inledande avsnittet återges i kapitlet. Det är kung Göte, grundare av Västergötland, som får historien berättad för sig av dottern Snotra, när han får henne som nattligt sällskap. Han uppmanar Snotra att ge namnet Gautrek åt den som han under natten avlat.

Ättestupan som idé blev mycket känd, genom att den godtogs av historikerna, och kom in i folkmedvetandet redan mycket tidigt. När man började forska kring detta kunde gamla personer berätta om platser som tjänat som ättestupor, men det är bara sådant som de hört berättas i sin ungdom, då myten redan hade funnits mycket länge.

Det finns dock belägg för att eskimåer och kanske lappar lät gamla genomgå en rituell avlivning. Det finns även ett antal berättelser av liknande slag från icke-industiraliserade stamsamhällen.

Tiderumsklubban, som hittades på vinden i kyrkan, togs till Nordiska museet. Man ställer sig nu tvivlande till att den används som kollektivt avlivningsmedel.

Uppsatsen inleds med debatten om åldringsvården på 1950-talet, då Ivar Lo-Johansson använde "historien" i politiskt syfte.

Hela historien om hur isländska sagorna kom till Sverige: Bureus, Rugman, Per Brahe, Olof Rudbeck, Olof Verelius, Göthreks och Rolfs saga.

Johan Hadorph, god vän till Verelius, kopplade ättestupans namn Gillinghammar till Gullhammar i Vättlösa socken i Västergötland. Erik Dahlberg avbildade den i Suecia Antiqua. Lagerbring och Tuneld återger den. Likaså Nils Sjöborg. Erik Gustaf Geijer spred uppgiften i sin historia.

Till ättestupan kopplades ätteklubban, en klubba som hittades på vinden i Tiderums kyrka och införlivades i Nordiska museets samlingar.

Nils-Arvid Bringéus berör frågan i sin bok Hyltén-Cavallius. Åke Ström skriver artikeln i Kulturhistoriskt lexikon. Dag Stålsjö.

Åldringsmord i förkristen tid
-Pomponius Mela. skyterna kastade gamla i havet
-Prokopius, herulerna slog ihjäl och brände
- Landnamnbok, endast nämnt vid ett tillfälle, barn och gamlingar kastades utför stup vid en hungerkatastrof.

Ernst Arbman folktradition kring lapparnas mord på gamla genom tre olika ritualer: dränkning i vak, akjafärd utför stup, inspärrning i ihålig trädstam.

Arkeologi - osteologi
- ännu har inga fynd av skador som kunde hänföras till dylika avlivningar

Mytens funktion - ännu ej läst

"Museet i stadens hjärta" av Sten Tesch

Ur folder 1998 om Sigtuna stad.

De senaste årens utgrävningar har ändrat på stadens historia.
- Sigtuna var ingen handelsplats i Birkas efterföljd
- anlagd av Erik Segersäll omkr 980
- avsedd som kungens maktcentrum i Mälarområdet
- Kungsgården byggdes på museets tomt
- den revs för att ge plats åt Mälardalens första stenkyrka
- på 1200-talet revs biskopskyrkan
- platsen blev stadens första torg

obs
Tesen är att kungen vinner makt och ära genom att ge bort förmögenheter och stadstomter åt sina betrodda män.
- det blev status att vara i kungens närhet (när kungen var i staden förstås)
- bostadsorten var fortfarande i resp hembygd

Glansperioden är 300 år - med kungasäte

Tack vare nöd och fattigdom har Sigtuna förblivit en småstad.
- en unik plats - ett europeiskt kulturarv.

Ur boken Mariakyrkan i Sigtuna
Minnesskrift med anledning av 750-årsjubileet
Dominikankonvent och församlingskyrka 1447-1997
Av Sten Tesch m.fl

Sigtuna vid tiden för dominikankonventets grundläggning
- år 1220 var S:t Pers kyrkoherde på resa i Italien, troligen som talesman för kung Johan Sverkersson.
- Dominikanerna höll sitt generalkapitel i Bologna detta år
- Orden – äv. Predikareorden - grundades av Dominikanus (1170-1221)
- Orden hade stadfästs av påven Honorius III år 1216
- ordet konvent = hus. kloster betecknar en verksamhet ,er avskild från "världen", men används nu ofta synonymt med konvent

Sigtunaprästen lyckades utverka att dominikanerna skulle upprätta ett konvent i Sigtuna. Simon (fr Sverige) och Nils (fr Danmark) kom år 1220 till Sigtuna med rekommendationsbrev från påven.
- bröderna misslyckades
- tog sin tillflykt till Knut Holmgersson på Sko
- Holmgersson var ledare för de upproriska "äkta folkungarna"
- dominikanerbröder begav sig till Lund, där det första konventet öppnades 1223.
- sedan följde dominikanerkonvent på många platser
- först 1237 blev det ett i Sigtuna
- dominikanerna är främst knutna till större städer, därför är det förvånande att man försökte med Sigtuna, som var i avtagande

Myten om Sigtunas nergång och fall
==========
Obs Tesch framhåller att det inte var händelsen 1187 som var den direkta orsaken till stadens fall.
- "esterna" är omnämnda redan av Messenius i Sveopentaprotopolis (1611), där också stocken med guld och silver är omnämnd
- Tesch påpekar att så sent som 1995 skriver Ulf Pauli att esterna var orsaken till Sigtuna fall - "och att Stockholm blev Sveriges huvudstad"
- Tesch påpekar också att "ester" inte är omnämnda i källorna
(Utmärkt: jag sade således inget "fel" när jag talade inför den estniska handelsdelegationen).

Bara det faktum att dominikanerna ville upprätta sitt konvent i Sigtuna talar för att staden hade framtidsutsikter.
- dessutom: man hade för avsikt att flytta domkyrka från (Gamla) Uppsala till Sigtuna, men det blev till slut Östra Aros(Uppsala)
- arkeologiska utgrävningar visar att Sigtuna hade internationella kontakter ända fram till mitten av 1300-talet

Vem byggde kloster?
==========
Vreta - första klostret i Sverige, grundat av kung Inge 1110
Alvastra - ett annat cistercienserkloster år 1143, den Sverkerska ättens begravningskyrka
Varnhem - 1150 - Erikska ättens begravningskyrka, jämte de två första generationerna av Bjällboätten

OBS
Under vikingatiden tillhörde jorden ätten, och kunde således inte ges bort av en enskild släktmedlem
- detta ville (naturligtvis) kyrka ändra på, för att kunna få donationer från enskilda.
- tvister uppstod helt naturligt
- en sådan tvist är bevarad i vårt lands äldsta "diplom"
- det handlar till yttermera visso om klostret i Viby, som grundades år 1160 av cisterciensermunkar från Alvastra
- det första i Svealand
- i ett senare dokument - 1180-talet - får man veta att klostret flyttat till Julita.

Det första kyrkorna var inte sockenkyrkor,
- biskopskyrka (museitomten), kungskyrka (S:t Per)
- de tidiga kyrkorna är högst världsliga manifestationer, de gav prestige åt sin byggherre.
- en sådan är den grund som påträffades i Viby 1997.

Krafterna bakom Sigtunakonventets tillkomst
- sverkerska ätten (Östergötland) - erikska ätten (Västergötland)
- äkta folkungarna, stormän från Uppland, med huvudsäte i Sko
- Knut Holmgersson (Knut Långe) begravd i Sko kyrka
- Upplänningarna besegrades vid Sparrsätra 1247 (Mariakyrkan samma år) och Herrevadsbro 1251

citat:
"Upplands allmoge förlorade sin frihet och man pålade dem spannskatt, skeppsvist och flera bördor"

Kungars stad och vikingars hemvist

Sten Tesch
föredrag 1998-09-17, Näs hembygdsgård
ant. Börje Sandén

Tesch nämner inledningsvis att han var grävledare i Kungsängen 1969 då han undersökte ett långhus vid Ekhammar. Det var året efter Ekhammarsfiguren hittades.

1237 invigdes Dominikankonventet - första skriftliga belägget för Sigtuna som stad.
Sigtuna var landets enda "stad" under 1000-talet

Sigtunas geografiska placering skiljer sig från övriga Mälarstäder, som alla ligger längst in i en vik/vid en åmynning. Sigtuna ligger mitt en den stora farleden.

Vårt lands äldsta bevarade dokument gäller donation av gårdar till Viby kloster (det som senare flyttades till Julita).

Sigtuna finns omnämnt i isländska dikter

Sigtunas kulturlager är ca 800 m långt
250 större och mindre arkeologiska undersökningar har gjorts
Olof Palme (d.ä.) gjorde den första 1910 i museets trädgård

1988-90 - största utgrävningen 1100 kvm
- 1500 kubm kulturlager
- många ton djurben
- bearbetning pågår ännu

Staden är planlagd - på jungfrulig mark
- 7-8 m breda kvarter, omfattande hus + passage intill nästa
- de 4 kvarteren är alla uppförda efter samma mönster
1. mot gatan en hantverksbod
2. förrådsbod
3. köksbyggnad med eldstaden i ena hörnet
4. stor hallbyggnad med eldstad ute på golvet

Trondheims kvartersindelning är likadan
även i Oslo, York och Dublin är mönstret likartat
Olov Haraldsson "märkte ut tomter" åt sina trogna undersåtar enligt Snorre.

Kungen är den som "ger mest"
- han band på så sätt sina "vänner" till sig
- de kunde inte återgälda så stora gåvor
- tomten i staden var ett uttryck för detta
- de bodde inte i staden
- de hade den ekonomiska grunden i sina stamgods
- de var endast i sin stadsbostad när kungen var där

Jämför med adelspalatsen runt Stockholms slott
- adeln hade sin försörjning i godsen utanför staden
- den solade sig i glansen kring kungen
- här umgicks man
- man bevakade sin position i samhället

Kungens makt - kontroll över undersåtar - bygger på personliga relationer
Guld var mycket ovanligt på vikingatiden. Det var främst kungen som kunde ge bort guld
- för att ytterligare knyta trogna/vänner till sig

Sigtuna var således i början inte mycket till handelsstad
- kungen (och övriga stormän) var inte så ofta där
- ingen djurhållning att tala om finns dokumenterad

Olov Skötkonung - intressant förklaring av namnet
- det står "skott" konung på ett gammalt mynt
- han gjorde ett försök att lägga skatt på befolkningen
- försöket var efter engelsk modell,
- kungens mynt skulle var 6:e år inlösas
- de blev ogiltiga efter 6 år
- 3 mynt ersattes av 2 nya - häri låg befolkningens skatt

Systemet slog aldrig igenom i vikingatidens Sverige
- man fortsatte att väga mynten
- Olovs mynt kunde vägas tillsammans med såväl arabiska mynt som omyntat silver (tenar)
- myntningen upphörde när inte systemet slog igenom

Myntningen i Sigtuna återupptogs 1185 och pågick till 1280
- Sigtuna var således den mest betydande staden under denna tid

Nya kyrkor - under storhetstiden
- 3 "privata" kyrkor rivs
- 3 nya byggs
- man får församlingskyrkor
- kungens kyrka blev biskopskyrka
- S:t Lars blir "stadens kyrka"
- S:t Per och S:t Olov blir landsförsamlingarnas kyrkor
- S:t Gertruds kyrka ligger på Malmen !
- S:t Nicolaus kyrka var den ryska kyrkan

"Härbärget" - ett palats
- ligger under asfalten öster om Mariakyrkan
- en motsvarighet till Alsnö hus
- samma byggmästare som Dominikankonventet

Sigtuna har kungakrona i sin logotype

Stockholm - "Mälarens lås"
- ny tolkning
- ej mot inkräktare
- blev folkungarnas bastion för att behärska inlandsstäderna
Hednisk folktro
- levde kvar långt in i kristen tid
- skildrat i runristningar på ben

Runor
ego: observera runor ristade inte bara i bokstavar
- äv. ben och näver
- de "ristades" aldrig i sten - de höggs in i stenen
- trots detta står det ibland "ristade dessa runor"

Gravskick
- under nya Arlanda banan har man funnit en kristen begravning i en hednisk gravhög från 800-talet
- kristna har ofta fortsatt att begrava sig i ättens gravhög, men inte som brända
- något av kroppen måste ju finnas kvar inför uppståndelsen
- forngravarna på Låssa kyrkogård kan således vara kristna

Skärselden "uppfanns" på 1200-talet
- återspeglas i gravskicket
- före: armarna längs sidorna
- efter: armarna i kors över magen eller bröstet

Första stenkyrkan i Sigtuna?
- blev senare biskopskyrka
- biskopskräcklan i graven vid södra kyrkväggen
- bästa platsen i "takdroppet" regndropparna fick del av den helgade kyrkans kraft

---

Tre isländska sagor om Sverige
Dan Korn, 1990, Mölnlycke
Anteckningar Börje Sandén 1991 pärm g13:7 textfil6.dbf
Inköpt efter Understreckare i SvD av Lars Lönnroth

FÖRORD

Götriks och Rolfs saga handlar om Västergötland.
Den är helt bortglömd av dagens forskning.
Dag Stålsjö har rätt så tillvida att historia vid sidan av Mälardalen åsidosätts.
Sagan tycks dock visa att Mac Key har fel rörande placeringen av Uppsala

Dan Korn återger Verelius översättning - med modern stavning
Verelius har gett oss orden:
viking - vikingr
bärsärk - berserk
holmgång - holmgangr

Korn tackar bl a Lars Gahrn för hjälp med boken

DEN ISLÄNDSKA SAGOTRADITIONEN
Saxo kände till de isländska sagorna.
Han säger: "Deras samlingar, rika på kostbara sannsagor om forntidens handlingar, har jag därför med flit utnyttjat"

1. Eddakväden - fragment i de tre nu utgivna
2. Släktsagorna - de traditionella isländska sagorna
3. "Fornaldarsögur"

Norges kungaätt ledde sitt ursprung till Sverige.
- därför är svenska förhållanden skildrade

Sagoförfattarna: - inga folkminnesuppteckнare - skrev underhållningslitteratur

1262 miste Island sin självständighet
- kanske det var därför som sagförfattande började
- författarna påverkades av franska riddarromaner
- sagor skrevs ännu in på 1600-talet

På 1600-talet väcktes intresset för isländska sagorna i Köpenhamn
- islänningar tog med sig gamla handskrifter till Köpenhamn för avyttring
- Arni Magnusson (1663-1730) samlade skrifterna - systemerade dem
- "Det Arnaemagnianske institut"

ISLÄNDSKA SAGAN I SVERIGE
Jonas Rugman, född 1636, tog några sagor med sig när han for till Köpenhamn 1658. Under det pågående kriget med Sverige togs båten och rugman hamnade i Sverige. Rugman förhördes av Per Brahe, som skickade honom till sin nyinrättade skola på Visingsö; Han skickade honom senare till Uppsala

Just 1658 hade Karl X gått över Bälten; armén hade tagit biblioteket på Ringsteds kloster innehållande 26 000 volymer; bl a några isländska handskrifter från biskopen i Skalholt.
Denne biskop hade också lämnat den Snorres Edda som nu finns i Uppsala till Stephanius på Sorö; även Grettes saga och Heimskringla.
Stephanius änka sålde 1652 boksamlingen till Magnus Gabriel de la Gardie.

Olov Verelius, akademiräntmästare och historiker, arbetade tillsammans med Rugman med handskrifterna. Rugman for av allt att döma till Köpenhamn och mer eller mindre stal handskrifter från biblioteken - dock inga särskilt viktiga

Samlingar i Sverige:
1. Rugmans medhavda skrifter
2. rövade samlingen från Ringsteds kloster (1658)
3. av de la Gardie inköpta samlingen från Sorö

Verelius - Rugman publicerade
1664: "Göthreks och Rolfs Westgötaha Konungars historia på gammal götska fordom skreven"
- världsnyhet: första tryckta isländska sagan.
- första större spridningen av kunskapen om isländska sagor
Dock:
1302-1314 biskop Arne i Bergen hade en samling som senare kom till Vadstena kloster
- Ericus Olai använde sig av Didrik av Berns saga i sin svenska historia på latin 1464

Danska utgåvan av Snorre 1594 utnyttjades av Johannes Messenius
1665 utgavs i Danmark Snorres Edda liksom Voluspa och Havamal ur Sämunds Edda.

1665: utdrag ur Olav Tryggvassons saga
1666. "Herrauds och Bosa Saga Med ny uttolkning iämpte Gambla Götskan"
1672: Hervarar Saga På Gammal Götska Med Olai Vereli Uttolkning Och Notis"

(Ny sökords-post börjar här)

Under de följande 100 åren kom det mängder med svenska sagoöversättare:
Johan Hadorph, Jacob Istmen Reenhielm, Olof Rudbeck, Petter Salan, Johan Peringskiöld d.ä och d.y., Erik Julius Biörner, Johan Göransson, Nils Reinhold Brocman.
Sagoverk:
Heimskringla, Eddorna, Ingvar den Vittfarne, Rolf Kraka, Ragnar Lodbrok m fl.
Sögobrot (den för Sveriges historia så viktiga!)
- undersök varför

Sista utgåvan - "guldåldern" var Ingvar den Vittfarne och hans son Swen 1762.
A.A: Afzelius:
1811 - Hervararsagan
1818 - Sämunds Edda
1816-29 - Heimskringla

Liljegren 1818-19: "Skandinaviska Fornålderns Hjeltesagor"
Kröningssvärd, Carl Gustaf 1834: "Nordiskt Sago-Bibliothek"

Korns tre sagor är alla Fornaldarsagor; skrivna på 1200-talet; men de handlar om 400-600-talen

Sagorna bygger på gamla myter MEN: är ren skönlitteratur

SAGORNA - EN KORT PRESENTATION

AM - signum	- för Angermagniasnke institutet (Köpenhamn)
Gl. kl.	- Den gamle kongelige samling (Köpenhamn)
Ups. R.	- Uppsla Universitetsbibliotek
Holm	- Kungliga biblioteket

Götriks och Rolfs saga
- Holm papp nr 11, 8:o; Rugmans skriven på 1640-talet

Bosasagan
- Ups. R. 715

Hervarasagan
- medfördes av Rugman - se bild av hans handskrift sid 19. Ups. R 715.
- den kanske märkligaste
- ålderdomlig prägel
- inte lika påverkad av riddarromaner
- Finns i 3 ganska olika varianter
- har fått sin nuvarande utformning på 1200-talet
  Samsö-striden dateras till 900-talet
- Hjalmar och Ingeborg
- Orvar Odd (på Samsö)
- hos Fryxell och Afzelius - skillingtrycket "Hjalmar och Hulda"
- Grundtvig Hervararsagan = Svaerdet Tirfing. 1810.

HÄNDELSER, PERSONER OCH PLATSER I SAGORNA

Sic!
Äldre "lärda" gissningar
- blir snart "sägas"
- därefter "enligt sägnen"

Snorre påstår att Götaland är uppkallat efter kung Göte.
Ortnamnsforskare: Götaland är uppkallat efter Göta älv
Från början endast benämning på nuvarande Västergötland

1826 - Johan Erik Rydqvist: "Götha Konungarne Götriks och Rolofs Historia"
- konungarna hade sitt säte på Kinnekulle

"Fritjof den stoltes saga" - tredje kapitlet
- Esaias Tegnér = Fritjofs saga
- Vikingabalk har inspirerats av Götrikssagans Vikarsbalk

KOMPLETTERING 91-05-20

Hervararsagan
Om ön Bolm
Verelius och många andra har identifierat Bolmsö med en ö o Bolmen; det gör också Korn; han var där 1990.
Bolmen låg faktiskt centralt - i Lagans vattensystem
Anders Fryxell vill ha Bolm till Bornholm

5. Slaget på Samsö - HJALMAR OCH INGEBORG - SIGTUNA (sic!) sid 212.

Strid mellan Hjalmar (den hågfulle) och Angantyr.
Angantyr - äldste sonen till Andgrim på Bolmsö
Hjorvarder ville äkta Ingeborg - kung Inges dotter i Uppsala
- utmanar Hjalmar på envig - OBS "vars mans niding" sid 206
- många läsbara kväden
När striden görs på Samsö utkämpas den i själva verket mellan Angantyr och Hjalmar
- bägge dör
- Hjalmar förs som död till Sigtuna - Fornsigtuna!
- Ingeborg begår självmord

6. Hervor Angantyrsdotter
Hon får en son med namnet Angantyr - således 2 Angantyr i sagan.

20. Heidreks ättlingar
Sigurd Ring regerade i Danmark
- sonen Ragnar Lodbrok
- Björn Järnsida, Ragnars son - blev kung i Sverige
- broderns Sigurdur - Danmark
- Vitsärk - de östra rikena
- Ivar Benlöse - England

Björn Järnsidas söner Erik och Refill
- Erik regerade kort tid
- Erik Refillsson blev därefter kung

Björns söner Upsala-Erik och Björn dela de riket
- Björn på Håga (Höga) - anses som Ansgars kung Björn
- Upsala-Eriks son hette Björn
- Björn (Upsala) Eriksson fick sonen Erik Segersäll

Styrbjörn Starke: Erik Segersälls brorson
- Striden på Fyrisvall, där Styrbjörn föll.

Hedendomens spår i uppländska ortnamn

Lars Hellberg.
Offentlig föreläsning Uppsala universitet 5 dec 1985 Ortnamnssällskapets 50-årsjubileum
Anteckningar 1991-06-16 Börje Sandén
Pärm g13:8 fil Hellberg.doc (.ws) testfil6.dbf

Kultiska ortnamn saknas på utställningen
Vid utställningen "Myter" på Historiska museet 1983 nämns aldrig att det finns *ortnamn* med anknytning till gudanamn.

Första avhandlingen i ämnet 1878
Magnus Fredrik Lundgren: Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverige

Magnus Olsen: Hedniske kultminder i norske stedsnavne, 1911 Magnus Olsen: Haernevi - en gammel svensk och norsk gudinne, 1908: p14:8
– Hildebrand har först uppmärksammat namnet Hernevi. Sv Medeltid III
ej nämnt av Lundgren!

- Karlsson, 1905, "möjligen mytologisk betydelse"
- koppling sker till Ullevi

ego: Hellberg nämner inte Magnus Olsens skrift om Härnevi Oskar Lundberg och

Elias Wessén kallas "elever till Olsen"

Se samlingsverket: Nordisk Kultur 8bd 26, 1942) - Oskar Lundberg Sedan dess har mycket lite skrivits om svenska kultnamn.

Jöran Sahlgren kritiserade hårt Olsen och Wessén,
senast 1950 i "Hednisk gudalära och nordiska ortnamn"
"den högt ansedde och inflytelserike lärofaderns attityd fick långtgående och knappast önskvärda konsekvenser"

Utställningen "Myter" *"demonstrerade nästan brutalt den helt otillständiga situation, vari svenska kultnamnsforskning sedan länge befinner sig i"*

Symposium "ORTNAMN OCH SAMHÄLLE, Helsingfors 1975
Hellbergs 1985 pågående arbete heter: "Ortnamnen och den forntida sveastaten"
SÖK!!! Utgivet!

OBS: Hellberg konstaterar:
- Vissa kultnamn är intima samband med forntida centralorter
- Sveastaten är bygd på religiöst fundament
- fasta grunden är en urgammal fruktbarhetskult
- ortnamnen bekräftar på åskådligt sätt fragmentariska utsagor om ett sakralt kungadöme i det äldsta sveariket

Teofora sammansättningar
4 Härnevi (Ärnevi) i Uppland
1 Ärentuna

Närlunda: gudinnan Njärds lund
Nälsta: gudinnan Njärds stav
Frösta: guden Frös stav (Oknön, Aspö/Bond-Arnö)

Ullstämma: by i Litslena, stämma: till viss tid utsatt möte.
Ullbro Enköping
Ullunda Enköping, närmsta granne till Ullbro

Ulltuna - Ulleråker var tingsplats ännu på 1300-talet Torstuna - Torsåker,
Torsåkers hundare
Enåker
Åker: senare Österåker, Västeråker

Njärd - Njord: jfr fjärd - fjord

-vi
även vidher/ved = skog. Tiveden, Hålaveden Rösavi = risawij:
skog där man hämta ris/ved Frövi i Balingsta: ej äkta: frödavi
Vi Övergran

Ej teofor:
Skadevi i Häggeby
Viby efter vik: Wibu, Wicbu, wigbui

Vilund vi ä här adjektiv: 'den heliga lunden' (Odenslunda)

vi: i 'Weinachten'

Teofora TUNA-namn: 8 st
Frötuna, 3
Ulltuna, 2
Närtuna, Njärd
Torstuna
Ärentuna: Härn

Lund - obs sidan 57 saknas
När man ser på totala svenska namnmaterialet:
"att forntida distriktens sannolika centralorter anmärkningsvärt ofta i sin omedelbara närhet har bebyggelser (terränglokaler) som heter Lund"

Hov - med tanke på Snorres ord om Odens hov vid Signhildsberg 7 Hov i Uppland
34 i hela landet, varav 11 i Norrland
En enda sannolik sammansättning: Ullarof: numera Ullared på Kålland.

Numera anser man att 'hov' betecknar 'hallbyggnad' för festliga sammanhang:
- jfr Signhildsberg, Odens hov

Helgö
3 st i Uppland
- Enhelga i Villberga, tingsplats under medeltiden.

Estuna
- asarnas/esernas tuna!
- vid Estuna finns inge ås, som annars brukar förklara ordet äs.

Gudby
- offerprästens gård
Bolstad obs det förmenta Öster- och Västerbolstad vid Stora Ekeby
- även det "hednisk prästgård"
- "skulle mycket väl ha kunnat ange avsöndrade ämbetsbostäder för hedniska präster, nära anslutna till kultorter"

Häljebolstad ego: Helgesta
- den heliga bostaden: avsöndrat boställe för en präst
- 'Helge' har av flera forskare ansetts vara en ursprunglig prästtitel

Antalet kultnamn i Uppland
- minst ett hundratal
- större än i Södermanland, Östergörland
- kultplatsernas namn försvann i regel vid övergången till kristendomen, men har traderats till vår tid på grund av sekundära funktioner, mestadels som beteckningar på bebyggelser eller bygder.

Hellberg sammanfattar sid 66

- i princip tillförlitliga
- vilka gudar
- både större och mindre områden = medeltidens administrativa områden
- olika nivåer i det forntida samhällets organisation

Typiskt är *fruktbarhetskulten*
- oftast i par
Ull, Tor, Frö - Njärd, Härn, Fröja
1. Ullevi - Härnevi (Bro socken)
2. Torslunda - Härnevi (Enköpingsområdet)

Hellberg hänvisar till Magnus Olsen och Oskar Lundberg

"Den skarpa kritik som Sahlgren riktat mot studiet av kultnamns-paren har visat sig vara i stort sett *obefogad, delvis felaktig. Åtskilliga nya fall har dessutom kunnat fogas till de tidigare framdragna"*

Kultnamnsparens verkliga innebörd anses definitivt klarlagd och är förknippad med en forntida politisk organisation.

1, "Det står sålunda numera utom *allt tvivel att kultnamnen överlag ansluter sig till huvudorter i forntida distrikt av administrativ karaktär"*
2. "och att de företräder en kult som tjänat politiska intressen"
3. "Kultnamnen bekräftar i själva verket ... traditionens vittnesbörd om att den forntida sveastaten hade en religiös grundval".

Jöran Sahlgrens ord 1930 i Vad våra ortnamn berätta är inga överord:
"Ortnamnen äro samtida historiska dokument. När de svenska ort-namnen blivit fullständigt upptecknade och förklarade, då skall vår historia börja 1000 år tidigare än nu"

Strinnholm, Anders Magnus

Svenska folkets HISTORIA från äldsta till närvarande tider. Första bandet.
Skandinavien under hednatiden. 1834.
tillägnad kronprins Joseph Frans Oscar.

Antecknat oktober 1986. Lånad på Bro bibliotek
Börje Sanden. Boken donerad av Jarl Stigzelius

Strinnholm: Alperna var ett skydd mot söderns nedkuvande och förslavande politik.

Hyperboréer. Bore: Nordanvinden
folket som bor ovanför nordanvinden

10. Pytheas av Massilia
- Thule låg 6 dagsresor norr om Britanien
- på sommaren ingen natt
- själv var han så långt upp att natten endast var 2 timmar

Beskriver människorna:
- inga milda frukter
- få tama djur

- levde av ett slags korn, andra växter, frukter, rötter
- där säd och honung fanns gjordes ett slags dryck
- säden sammanfördes i stora hus, där den tröskades (inte ute som i södern)
- sällan solklara dagar, överflöd på regn

Bärnsten.
- kastades på våren upp i stora mängder på Preussiska kusten.
- användes till bränsle
- såldes till grannarna

Pytheas resa har bevarats genom Strabo, Plinius och andra

21. Plinius d.ä.
- Historia Naturalis
- 27 böcker
- utdrag ur 2000 till större delen förlorade skrifter
- Plinius hade som militär tjänstgjort i Nederländerna
- Från Thule hade man 1 dagsresa till Ishavet

25. Tacitus

27. Ptolemaeus, Claudius
-astronom i Alexandria
- berömt geografiskt verk från 150-talet, 8 böcker
- andra boken handlar om Norden

31. Jordanes
- den viktigaste skriftställaren om de nordiska förhållandena
- beskriver de götiska folkens härkomst och bedrifter
- öppnar med en skildring av ön Scanzia eller Scandia
- senare biskop i Ravenna
- skrev sin historia i mitten av 500-talet, kort före Östgotiska rikets undergång
- grundar sig på Cassidorus' 12 böcker om göterna

Strinnholm har återberättar mycket från Jordanes (forts. sid 45)

40. Folkvandringarna

77. Procopius.
- tillförlitlig källa, god kunskap om de nordiska folken.
- var sekreterare under fälttåg mot vandalerna
- mitten av 500-talet
- Thule. sid 85-86
- Skridfinnarna. sid 87
- Bland Thules invånare var GAUTERNA de talrikaste. (88)

91. Johannes Magnus
- Svensk och Götisk historia
- kung Humble i Uppsala, med bl. a son Dan, som blev Danmarks första kung

97. Njord
- är manlig gud hos Strinnholm
- sonen Frey och dottern Freya
- Njord tillhör vanerna.

- de stred länge mot varandra, men ledsnade till slut
- Oden mottog Njord som fredspant
- Oden satte Njord, Frey och Freya till offerföreståndare i Asgård
- de blev Diar bland Asarna

Oden bröt upp från Asgård och begav sig till Saxland.
Han var i Danmark innan han kom till Sverige.

98.
Märklig överensstämmelse mellan Frankiska/Saxiska folksägner och Ynglingasagan
Frankiska och Saxiska kungar räknar sina anor från Oden och hans söner.

- ego. Intressant att tänka sig Signhildsberg som den slutliga hemvisten för ODEN, som ju räknas mycket högt av FRANKISKA och SACHSISKA folk.
- jmf Wagners operor.

100. Ericus Olai, Sveriges äldsta hävdatecknare.
- Svea rike var det yppersta
- Göta rike var det äldsta.

100. Strabo. omkr. år 0
- säger att Asaland var Asien
- hans skrifter var ännu inte kända på 11-1200-talen

115-117-125 Troja.
- Troja = Asgård, där bodde gudarna och deras släkter.
- Troja låg i Turkland
- Frankiska och Sachsiska krönikor talar om Trojansk härstamning -
Trojanerna vandrade ut efter förstörelsen, delade sig i många grupper
- Franco slog sig ner vid Rhen, där en stad anlades,
som på medeltiden hette TROJA
mynt från 1400-talet nämner det HELIGA och MINDRE TROJA

118. TROJENBORG
- ett slott Trojenborg och en stad Troja
- i Nykyrka socken, Kinnevalds härad
- heter nu Hönshylte-skans
- intill ligger en gård, som heter Trojemåla
- skogen däromkring heter Troja Skog, (Tunelds Geogr.)
- Strinnholm vill inte förlöjliga sagan om hästen, som många andra
- Många sidor om TROJANERNA.

126. Sanskrit
- hinduernas fornsagor börjar bli kända i Europa
- språkens släktskap iakttages
- samma ursprung

145.
- jättarna bebodde först Norden
- nykomlingarna var mindre och med svagare kroppskrafter än jättarna
- de var dem överlägsna i själsegenskaper och snille
- av rasblandningen uppkom ett 3:e folk, med goda egenskaper

148. Hervara-sagan:
"förr än Turkar och Asiaemän kommo till Nordlanden,bebyggdes jordens norra delar av Resar och Halvresar. Resarna, jättarna, togo sig kvinnor ur Manhem, och somliga gifte dit sina döttrar; blandades då folken mycket tillsammans."
- även gudarna blandades

162 -190. NORDISKA GUDASAGAN.

191. ASARNAS INVANDRING I VÅR NORD.

194. Uppsala = de höga salarna. Freys boning
Upsalir. av salr, salir (pi) sala (gen)

Sigtuna = "Segergudens gård"
sigr = segra
Sigtyr = segerguden
Sigfathr = segerns fader

Inte bara Oden slog sig ner i Mälarområdet. Hans följeslagare
- Thor i Thrudvang
- Balder i Breidablick
- Heimdal på Himinberg
- Njord i Noatun
- Frey i 'de höga salarna'

Oden byggde upp en stark härorganisation
- dyrkades sedan som krigsguden, det organiserade krigets gud
Oden gav nytt liv åt den gamla asaläran
- bl.a. inte dö i sotsäng
- själv tog han livet av sig när han blev gammal:
"lät märka sig med svärdsudd"
Oden var lagstiftaren

215. Frey
- Frey = Yngve flyttade offren till Uppsala
- Frey blev Drott
- hans efterkommande kallas Ynglingar - Ynglingasagan - Ynglingaätten
Freya = fru

222. Domalder
- fadern Visbur dödades av Domalders halvbror –
- Domalder offrades, 3 år av missväxt
1.första hösten oxar
2.andra människor
3.tredje konungen

Domalder svärdhöggs: blodet ströks på gudarnas säten

Domar - Domalders son
- "då var frid och god tid i landet"
- han dog sotdöden i Uppsala
- var 8:e efter Oden
- den 6:e av Ynglingaätten

223. Dyggve - son till Domar
- var den först som kallade sig kung
- förut hade de haft titeln DROTT
  drott - senare ordet drottning - kultens högsta redskap
  kung - politisk ledare

Dag den vise
- Dyggves son

Agne - Agnefit = Agnes strand
- Dags son

228-229. HABOR och SIGNE
- Landnama-boken, pålitligast av alla Isländska skrifter (11-1200-talen)
- nämner Sagan om Habor och Signe, som MYCKET GAMMAL.
- minnet bevarat i Hagbardsholm och Signes bostad Halogaland i nordligaste Norge

230. HABORS SLOTT. (sic!)
- Strinnholm tolkar Habors slätt som Habors slott (utan kommentar!) Saxo:
- Seland med en ort efter Hagbard
- en by efter konung Sigar – Sigerstad Sverige:
- Listers härad, Ysanna socken:
- Habors ek, stället där Signhilds bur stått
- Sjöborg: Blekinges historia och beskrifning

Halland: mellan Halmstad och Falkenberg
- Signhilds bur, Signhilds källa,
- Habors hög, Habors galge
- Sigars berg

Närke: Lennäs socken
- Habors röse
- Signhilds källa
- Sigars hög

Uppland:
- Signhildsberg
- Habors slott (sic!)

Jutland och Stavanger likaså

Sölve Jute satt som kung i Sigtuna
- sedan han bränt inne Osten på dennes gård på Lovön
- så småningom 'gav svearna honom sin bane'

289. Fornsigtuna - Sigtuna - Birka
- Wilde har på grundval an Adam och Rimbert 'ådagalagt' att Sigtuna och Birka antingen varit en och samma stad, eller legat mycket nära varandra.

Håtuna = 'den höga kringstängda orten'

291. Edmund tar Birka. (ur vita ansgari)
- när Birka förstördes flydde befolkningen till den NÄRALIGGANDE STADEN. - där MÅNGA OCH MÄKTIGA GUDAR VORO
- denna näraliggande stad bör ha varit Fornsigtuna

- för islänningarna var BIRKA OKÄNT
- de tycks anse Sigtuna och Birka för samma plats
- de nämner däremot FORN-SIGTUNA

366. Olof Skötkonung
- den förste som bekänt sig till kristendomen
- den förste som kallade sig SVEA KONUNG
- de tidigare hade burit namnet UPPSALA KONUNG

Mindre Rimkrönikan säger om Olof Skötkonung:

Jag intet ting i världen vet
bättre än Frid och Rättvishet,
Ty hade jag dem i hug och acht,
och älskte dem af all förmåga och macht
Ty gick det mig till lycka så,
Jag vann allt det jag slog uppå.
Jag styrde Sveriges rike väl
allt som mig borde med rätt och skäl,
Jag gat ej lidit osämja och trätta,
heller att någor den andra skulle oförrätta, Jag
var välvillig alla tillika,
Hvat heller de voro Fattige eller Rika.

368-369. Olof den helige - Fornsigtuna
–år 936 var Birka i blomstrande skick

ego - talas om MÄLARENS ENDA UTLOPP !
vid Stockholms fanns ju flera.

400. Thing allra Svia
- Göje månad 1021

436-439 och 472.
Helge-å

492.
–Värend = Värns härad

517. Vi - Ve HELIG LUND
ur Egils saga
- tingsplatsen omhägnades med hasselstänger,
- sammanhäftade med HELIGA SNÖREN, "Vebönd"
- till betecknande, att stället var fredlyst.
"Konunga-modern Gunhild, själv tillstädes vid en sådan rättegång, såg den sak, som för händer hades, taga en vändning, som icke lovade den utgång, hon önskade; hon förmådde några män att afskära de heliga banden; då avstannade hela rättegången, den heliga freden ansågs bruten, stället var ohelgat, alla åtskildes"

tingsplatsen var:
- lats för religionsutövning
- domsförhandlingar
- allmänna ämnen diskuterades - marknader idrottsliga leka - LEKVALLEN någonstans i närheten J, Ä Å - ingående av förbund - släkt och vänskapsförbund

519.
- offren flyttades från FORNSIGTUNA-Sigtuna till Uppsala - på Yngve Freys tid

520. templet
- gudabilder - altare
- på altaret låg DEN HELIGA RINGEN, vid vilken EDER SVORS -
OFFERBLOT-skålen av koppar
- OFFERKVASTEN - för att kringstänka blodet
- offerköttet användes vid gillet
- det åts upp i själva förhallen framför den innersta helgedomen
- kittlarna med köttet var över elden mitt på golvet

GUDARNAS SKÅLAR DRACKS
- Odens, Njords, Freys
- döda hjältars skål
- fränders skål (som gjort något märkligt)
- dessa skålar kallades "MINNEN"
- "dricka någons minne" var ett uttryck

Människo-offer för att blidka förtörnade gudar
Avlivnings-sätt
- krossades mot en sten - "dödens, förskräckelsens sten"
- kastades utför ett stup
- dränktes i en offerkälla
- hängdes upp i offerträd.

Del 2.

Mycket detaljerad skildring av vikingafärderna till Normandie, Irland, England, Belgien, Ryssland.

Senare avdelningen beskriver vikingarnas SEDER.

OBS. KARTAN ÖVER SKANDINAVIEN: BIRKA = SIGTUNA

35-42
BJÖRN JÄRNSIDA
- styvson till Hasting, Björn for tillsammans med honom
- tog Paris
- brandskattade det för 685 marker guld, 3250 marker silver
- därefter mot Medelhavet - med 54 långskepp
- Lissabon kunde inte tas trots 13 dagars belägring
- fick höra talas om arabernas rikedomar i södra Spanien
- gick in i floden mot Sevilla, där första gången nordbor mötte araber i krig
- de besegrade araberna vid 3 drabbningar, men lyckades inte inta Sevilla.
- plundrade många andra städer och återvände till skeppen med rikt byte
- nordborna förlorade 400 man mot arabernas skjutmaskiner

Hasting beslöt gå till Rom, för att göra sin fosterson Björn till romersk kejsare:
"Hundra tusen hava redan fallit för våra svärd, men varje kämpe strävar, när ett mål är hunnet, till ett ännu högre. Och då vi skänkt Roms krona åt Björn Järnsida, skall vår ära genljuda kring hela jordens krets"

år 857 (el 859) kom han med 100 långskepp till Spanien, där han plundrade.
- gick genom Niorva-sund (Gigraltar sund)
- styrde över till Afrika - stormade staden Nacchor (Vakur)
- plundrade Mallorca
- drev med stormen mot Genua
- De trodde att Luna var Rom - praktfulla torn och murar
- allt folket var i domkyrkan för att fira jul
- Hasting bedömde att de inte kunde ta sig över murarna, tog till LIST
  - de kom fredligt
  - hade drivits mot staden av stormen
  - ville i hamnen få laga skeppen - köpa vad mat som behövdes
  - anföraren var mycket sjuk - hade tröttnat på plundrarlivet
  - hade hört talas om Kristus - önskade inför döden bli kristen
  - få döpas och begravas i staden
- Hasting fördes i land, men fick inte komma in i staden
- han fick all medicinsk hjälp - döptes med greven och biskopen som faddrar
- fördes tillbaka till sitt skepp

På natten hörde sorgerop från fartygen
- sändebud kom till staden med upplysning om att Hasting var död
- han ville få sin grav i klostret
- han gav stora skänker till staden

Hasting lades i kista med harnesk och vapen
- hans män gick runt omkring med gåvor
- stadens portar öppnades
- biskopen med sina präster mötte processionen
- med vaxljus och kors skred processionen mot kyrkan
- kistan sattes ned i koret - mässan förrättades högtidligt

allt var lugnt tills kistan skulle sänkas i graven
då kom Hastings män fram - drog fram vapen under kläderna
- Hasting slog upp locket på kistan och hoppade ur
- slog ned biskopen med sitt svärd där han stod med mässboken i handen
- många dödades och togs till fånga
- nordmännen besatte staden
- först då upptäckte de att det inte var Rom
- lastade med rikt byte och många fångar:
  - de skönaste kvinnor och de starkaste ynglingar
- i en storm måste de kasta fångar och saker överbord för att lätta på skeppen
- år 859 kom de till Spanien
– en del av flottan gick upp i Rhone
- befäste sig på Camargue - plundrade Nimes och Arles
- en del gick mot Afrika och Spanien.

42
Samtidigt började vikingahärar tränga allt djupare in i Frankrike, som för lång tid, flera mansåldrar, skulle leva i skräck för vikingarna.

En fransk krönika tecknar tillståndet efter de första 30 åren:
- buskar växte på murarna av förstörda städer, kyrkor, kloster
- människor flydde österut, in i landet
- de som bodde kvar hade förlorat sin egendom, men försökte göra vikingarna till viljes

- de blev ännu grymmare än vikingarna och
  - "sölade sina händer med vänners och släktingars blod"
- i norr och söder var förhållande likadana
- jorden gav ingen inkomst - vinberg och trädgårdar var skövlade
- varken köpmän eller pilgrimmer (turister!) färdades på vägarna
- törnen och tistel betäckte all mark

En annan krönikör beklagar i kraftfulla verser:
- Frankrikes förnedring och olyckliga öde
- nödgats böja sin huvuden för det förskräckligaste folk i världen
- efterkommande skulle finna det otroligt det som nu berättas
- att en sådan vanära hopat sig över en så mäktig nation

Strinnholm tror att franska krönikörerna överdriver

- rån andra länder talas med viss beundran om vikingarna
- deras resliga växt - sköna ansiktsbildning
- fransmännen finner ingen god egenskap hos vikingarna
- men: de franska kungarna och vasallerna plundrade lika mycket kloster och kyrkorna - trots att de skulle kallas kristna
- liksom Englands krönikörer ser man vikingarnas härjningar som ett straff för befolkningens sedliga fördärv

Förvånande hur väl nordmännen organiserade sina anfall
- långt in i främmande land
- hur de med 50 -100 fartyg så lätt tog sig uppför Seinen
- deras utomordentliga driftighet
- fartyg lika lämpade för havet som floderna - rodd som segling
- upprätta underhålls linjer bakåt - upplagsplatser för byte och livsmedel
- hastiga marscher till lands
- kunde dölja sina planer för den omgivande befolkningen
- hur de valde bra positioner vid riktiga drabbningar - uppe på höjder
  - stenar och spjut fick större kraft
  - utnyttjade kärr, diken
- häruppställningen
  - kil (pyramid) = svinfylking
  - linje, med center och flyglar
  - förstod att använda reserver - för avlösning, för att kringgå
- hur de skyddade sig mot kavalleri (ur våra fornsagor)
  - hela hären i fyrkant eller ring - sköld mot sköld
  - främsta ledet satte spjutstakarna i marken med udden mot ryttaren
  - andra ledet samma sak mot hästen

Viktigast:
- nordborna var fruktansvärde genom sitt förakt för döden
- striden var en lek
- ego: religionen gav dem styrka och tröst - vad gjorde det om de föll i detta livet

Mest fruktad av alla hövdingar var Hasting, därnäst Björn Järnsida.

Efter 30 år blev det någon avmattning för Frankrikes del.
- landet var inte ständigt utsatt för härjningar.

I en hel mansålder hölls hela sträckan Elbe - Spanien i belägringstillstånd
- samtidigt härnadståg in i Medelhavet
- samma år 845 Spanien, Hamburg, Paris, England

848 led vikingarna ett tillfälligt nederlag på Irland
849 kom de tillbaka med 140 skepp 853 kom
de med 'en väldig flotta'

60 - 65
851 350 skepp gick mot England, Themsen, Canterbury, London togs
- nu gjordes ansatser till bosättning
- annars var det plundring som var motivet för anfallen
866 en väldig här av Svear, Götar, Danskar, Norrmän och åtskilliga andra folk
- den största som dittills utgått från Norden
- 8 kungar - mer än 20 jarlar
- övervintrade
- skaffade sig hästar - gjorde sig beridna
- i flera år höll nordborna sig kvar - på stridande fot

England försvarades av kung Algar - år 870 - 3 kungar dödades!
- när det inte lyckades för nordmännen att besegra honom tog de till list
- de låtsades ge upp
- flydde i spelad panik
- när engelsmännen följde efter - och bröt sin starka formering vände
nordmännen tillbaka och vann segern

878 vann Alfred en avgörande seger över nordmännen
- vikingahövdingen blev kristen
- mottog ett län/rike med samma rättigheter - samma mansbot
879 kom en ny vikingaflotta till England
884 kom en vikingahär från Frankrike

886 kunde Alfred återerövra London

Länge hade vikingarna ett huvudläger i Gent, varifrån plundringståg ständigt utgick

Nordmännen led betydande nederlag 890-91 i Bretange och Löwen.
De gjorde strövtåg på Rhen ända till Bonn.
därefter med 250 skepp till England
Kung Alfred var stark, vikingarna drog omkring i smågrupper, ingen avgörande strid

892-895 anföll vikingarna. De medförde hustru och barn, men så länge Alfred levde
fick de aldrig riktigt fotfäste i England.

När nordmännen 892-893 lämnade Frankrike utbröt inre stridigheter

874 - Under tiden hade Rolf (Gånge-Rolf?) kommit in i historien
- Rolf var ömsom i Frankrike, ömsom i England
- under söndringstiden i Frankrike återkom nordmännen från England
123
896 kom Rolf åter till Frankrike, gick uppför Seine
- han behärskade stora delar av Frankrike
134
- när han var gammal erbjöds han Normandie som hertigdöme
- han fick en 15-årig prinsessa som hustru
- Rouen blev hans huvudstad
- Rolf gav trygghet åt Frankrike - 139

146
- Rolf avled 931 - efter 19 år som regent
160
- många vikingaanfall ännu på 950-talet

Edvard I efterträdde Alfred i England.
Därefter (924) sonen Adalsten, som hjälpte Håkan Haraldsson till makten i Norge
Olof Röde blev nordmännens ledare i England
Adalsten avled 940, sid 169, varefter hans bror Edmund (18 år) blev kung

170
Edgar (Edmunds son) höll en flotta på 4000 skepp som skyddade kusterna.
- Han gav nordmännen vissa friheter - religiösa t ex
- de blev allt mer en del av England
- Nordmännen hade sedan ingen egen stat,
- de var 'en icke obetydlig del av Englands befolkning'

172
- När Ethelred blev kung 979, blev England försvagat och nordmännen anföll på nytt
- Ethelred slöt förbund med hertig Richard i Normandie
- Han gifte sig med Richards syster 1002
- Han beslöt att på en viss dag låta döda alla nordmän, 13 nov 1003
  - de hade blivit som ogräs bland vetet
- de skulle mördas utan avseende på stånd, ålder kön
- blodbadet genomfördes på många orter
- mycket grymt - tyckte även hedningarna!
  barn slungades mot dörrposter eller stenar.
- Sven Tveskäggs syster Gunhild avrättades sedan hon först bevittnat sin mans och barns avrättning

175
Sven Tveskägg fick hjälp av Norge och Sverige
- seglade med en väldig flotta till England
- for till Richard för att få stöd
- Richard tyckte inte om sin svågers blodbad och ställde sig på Tveskäggs sida

Nu drabbades England lika dant som för 140 år sedan, med blodbad
- Sven Tveskägg svor att inte sluta bekriga England förrän han tagit hela landet.
- Det gjorde han vid andra fälttåget 1013
- Han blev kallad Englands djävul
- Grymhet utan ringaste skonsamhet, härja sädesfälten, fruktodlingar nedgöra allt manfolk men spara kvinnorna till vällust.
Starkt motstånd vid London, som försvarades av Ethelred,
- senare måste han gå i landsflykt till Normandie
Sven blev kung i hela England
1014 avled Sven Tveskägg i tarmvred, sedan han påstått att ett uppskattat helgon i England ej var något helgon.

179
Bud gick till Ethelred att komma tillbaka till England
- om han regerade bättre!
- När han skulle åter London fick han hjälp Olof Digres vikingaflotta.
- Olof gjorde tak till skeppen, som skydd mot stenar, spjut och pilar från den blockhus som fanns på bron över Themsen.
Denna bro skulle rivas för att inte London skulle få förnödenheter.

Det lyckades Olof och hans folk att fästa rep vid bropelarna och dra ner bron

Knut hade av hären utropats till kung
- Knut måste emellertid dra sig hem till Danmark
- Knut fick - liksom fadern - hjälp av Norge och Sverige - Olof Skötkonung
- en tid var det 2 kungar i England (enligt överenskommelse)
- Sedan Edmund blivit lönnmördad (troligen genom Knut) blev Knut ensam kung, - Knut var kung över England och Danmark till 1035(36?)

184
- Harald blev därefter kung i bägge länderna.

279
- Biarmien, Biärmaland = Ryssland
- Permiska el. Biarmiska riket (sid 286)

287
- Bulgar var Bulgarernas stad vid Volga -
förstördes av ryssarna 968 (969)

297

OBS. Birka ELLER Sigtuna
- florerande handel
- pälsverk
- Kufiska mynt
- Jordanes berättar om pälshandel med Scandia
- även Herodotos berättar om nordisk pälshandel 40 dagsresor uppför Dnjepr floden som rinner ut i bärnstenens hav - Dyna (302)

309
Nestor:
- säger 859 att slaverna m fl betalade skatt till varjägerna
- varjägernas hav
- rus, Ruotzi, Rodin, Rodslagen

Strinnholm –fortsättning
Svenska folkets historia från äldsta till närvarande tider

378
Uppfostran - tävlingar
- övningar som gjorde kroppen stark
  - halsbrytande hopp från höjder
  - språng över gravar/åar
  - språng över hästar, människor, föremål
- ovanstående i rustning
- klättra i berg

På vintern
- skidor - skidben med EN stav skidageislan)
- skridskor - skor av järn eller stal

På sommaren
- simning - mycket viktig för sjöfararna
- simma med kläderna på
-- slåss i vattnet - hålla varandra länge under vattnet
segraren måste se till att den 'kvävde' kom i land.

Bolla med 3 små svärd - handsaxa-lek
- Olav Tryggvasson var mästare

"cricket"
- en kastade upp bollen - en annan slog till med ett bollträ
- på isen - den som missade slaget fick hämta trä-klotet
- allmänna 'skådespel' på isarna - omtalde från Island

Brottning - populäraste olika
sätt
- styrka och kraft
- vighet

Varje tillfälle till kämpalekar togs tillvara
- särskilt vid folkmöten och TING
- kämpalekar var de allmänna förlustelserna
- man anlade särskilda lekvallar med plats för talrika åskådarmassor

Vapenskicklighet skulle också uppövas
- "gang med boga sin i skottbacka"
- inte bara träffsäkerhet
- skjuta pilen med kraft

- kasta spjut - säker och med eftertryck
både träffade och genomborrade
- med bägge händerna
- med bägge händerna samtidigt
- gripa fiendes spjut i luften och kasta det tillbaka
- spjut i ena handen - svärd i en andra
- strida med stor sköld - liten sköld

Kallades: HILDES-LEK, BARDALEK
Viktigt med vapenkunskap så länge lagarna ej gav den enskilde skydd

HOLMGÅNG - ENVIG
- uppgörelse - vanligen efter okvädingsord
- tvekamp på en holme el avgränsat område
- bevarad är en lag om holmgång i Svitjod

OFTA VID TINGSPLATSER - många åskådare
- om den tilltalade inte infinner sig - så är han det han blivit kallad
- om den utmanande inte kommer blir han NIDING
- en stolpe får resas nid = förbannelse
- om den utmanande dödar sin motståndare skall han betala HALV MANSBOT
- om den tilltalade dödar den andre - INGEN MANSBOT.

- under var och en ett skinn/matta 5 x 5 alnar med stroppar om pålar i hörnen
- runt om 4 stänger som markerade området
- noggranna regler - till skillnad från envig, då man fick slåss som man ville
- undersöka varandras vapen

- komma överens om holmgångslösen - vad den förlorande skulle betala
- blod på skinnet var tecken på förlust
- 3 sköldar (så länge de håller)
  då fick man tillfälligt gå utanför stängerna
- nu var striden inpå livet - och avgörande
  då fick man inte lämna det stängslade området en fot
  utanför gick för sig
  bägge fötterna utanför - och man hade förlorat

VITTRA LEKAR - skaldekonsten
- tävlingar i att 'slänga käft'
- kunna finna på fyndiga rim - minns RÖDE ORM och TOKE
- helst skulle man först kunna slåss - sedan läsa en dikt över den slagne

407.
SKALDERNA
Flera uppgifter om att isländska skalder vistats vid Olof Skötkonungs hov.
- Gunnlaug Ormstunga (för sitt vassa tal) kom efter en lång resa över Irland, England, Götaland till Olov Skötkonungs hov i Uppsala 1008.

EN BERÖMD TÄVLAN
- De hade inte fått framföra sina kväden vid Uppsala-tinget - 0 hade inte tid.
- En dag efter tinget, då bägge skalderna VAR HOS KONUNGEN (Fornsigtuna?) frågade de på nytt.
- Kungen avgjorde att Gunlaug skulle få börja - EN DRAPA
- Han frågade Rafn hur skaldestycket var utarbetet.
  "Det var ett stort kväde, men något strävt och obehagligt, såsom Gunnlaug är själv i skaplynne
- Rafn läste sitt kväde - och kungen frågade Gunnlaug om kvädet.
  "Väl, herre, Det är ett litet fagert och småtäckt kväde, såsom Rafn själv är till utseendet
  - Och varför gjorde du FLOKKR om kungen; tycktes han dig ej värd en drapa?
- Rafn menade att en träta av det här slaget inför kungen var ovärdigt.
- Bägge fick rika gåvor vid avskedet.

Även de ivrigt kristna Olav Tryggvasson och Olav Digre (den helige) tycket om isländska skalder vid sina hov.
- framförandet sannolikt med ett slags sjungande, uttrycksfull deklamation
- Olof Skötkonung anvisade skalderna plats i sätet mitt emot kungens

SAGOFÖRTÄLJAREN
- skalderna var fyndiga och kortfattade i sina skaldestycken
- deras stycken var oförändrade genom tiderna - (ej tillfällighets-styckena)
- Sagoförtäljaren berättade med målande språk - stor erfarenhet - forntida tilldragelser och gudahistorien
- De var alltid välkomna gäster, där de vandrade runt i bygderna

SKALDERNAS BILDSPRÅK sid 663, fotnot
Himlen _____Ymers huvudskalle
Jorden_____Ymers kött
Odens namn nära 200 poetiska omskrivningar hos skalderna

Solen världslågan, välvande klotet, himlafästets fönster, luftens glöd himmelens eld, skyarnas förgyllare, landens ljus, skuggornas skräck, isarnas förtärare,

Havet _____skeppsmännens land, kölens väg/stig, de kalla landens bälte
Vinden _____trädbrytaren, seglens/skogens baneman
Elden _____skogens baneman, husens bane, husens sol
Skeppet _____havets häst, havets björn, mastens häst
Striden _____vapnens/sköldarnas gny, Odens regnskurar, spjutsgny
Sköldar_____skeppets gärdsgård, framstävens måne, skeppets sol
Svärd/Yxor_____blodets/sårens eld, Odens eld
stickvapen _____ormars namn
skottvapen hagel, snö

RUNOR - sid 439 ...
- runor ... äv vetenskaper
1600 runristade minneshällar i Skandinavien 20-
25.....Norge
90 _____Danmark
400 _____ Götaland
1100 Svealand
(800) Uppland

de flesta är kristna
Gudars runor tidens hela vetenskapliga bildning

475
ODÖDLIGHETEN - ÖDET
- hos intet forntida folk har tron på odödligheten, på ett liv efter detta, varit allmännare och djupare i folksinnet än hos nordborna.
- aldrig rädda för döden
- livet fortsatte i 'det andra ljuset'
- ödet ... NORNORNA ... har redan bestämt utgången av en strid
- Oden skickade den yngste av nornorna, SKULD, och några valkyrior, till varje strid för att utse dem som skulle falla.

FYLGIORNA = följeandar (ett slags änglar)
1.goda gav lycka, skyddade mot faror
2.onda vållade olyckor och fördärv
Man kunde ha starka eller svaga fylgior
- de som var framgångsrika, var begåvade hade mäktigare fylgior
- visade sig i väl ansedda djurs skepnad björn, örn, oxe

511 FOSTBRÖDRARSKAP
- lika bindande förening som brödrarskap

517
HÄMND - BLODSHÄMND
- Ingen som gjorde anspråk på aktning kunde mottaga en förolämpning/oförrätt
- eller lämna en väns/släktings fall ohämnat
- fanns ju ingen offentlig myndighet, som straffade
- man fick själv straffa den som gjort en något orätt
- ingen vekhet fick finnas hos den som gjorde anspråk på manlighet
- tränades redan hos barn: de skulle ha dödat något djur

KVINNAN
- kvinnan var männens belöning för tapperhet - hjältebragder
- ofta bortfördes sköna kvinnor med vald
  (OBS: lagstiftningen måste senare gå in med förbud för brudrov)
- kvinnan spelar för övrigt en huvudroll i forntida sagorna
- vid fester satt kvinnorna tillsammans med männen
- drack ur samma horn
- bevistade de offentliga lekarna/övningarna
- såg på bollspel och tävlingar i bågskjutning/brottning/kämpa-idrotter
- döttrar ägde stor frihet
- nordiska kvinnan kände inte till det tvång och åsidosättande som kännetecknar de forn-grekiska kvinnorna
- hon var prydnaden i männens lag
- hennes sällskap var dem kärt
- ägde inflytande på mannens handlingar och beslut

- ärbarhet och kyskhet var en flickas skönaste prydnad
- den straffades med landsflykt som kysste en 'friboren' flicka mot hennes vilja
- eller tillät sig friheter som överskred anständighetens gränser

GOTLANDSLAGEN - om kvinnor
- tager du kvinna om handleden _____ böte halv mark, om hon vill klaga
- tager du om armbogen. _____ böte 8 örtugar
- tager du om axeln _____ böte 5 ören
- tager du om bröstet _____ böte 1 öre
- tager du om fotvrist_____ böte halv mark
- tager du mellan knä och benkalfa_____ böte 8 örtugar
- tager du ovan knä _____ böte 5 ören
- tager du en hand högre upp, då är det skam-grepp;
  där läggs inga penningböter på, ity mesta parten tåla sådant, sedan därtill kommit.

Vid ovarsam lek/dans ("ras")
- sliter du sönder hake eller märla_____ böte 8 örtugar
- sliter du kvinnans snörband sönder _____ böte halv mark
- dansar du med henne så att kläderna flyga ur lag böte 8 örtugar
- flyga de ur lag mitt upp om benlägg_____ böte halv mark
- flyga de så att knäskålen syns _____böte en mark
- flyga de så högt att länd och lönndom kunna ses böte 2 mark

En hustru kunde upphäva äktenskapet och förklara skilsmässa om hon ex misshandlades, eller hade andra rättmätiga skäl
– utan rättmätiga skäl ägde hon ingen rätt att återfå hemgiften

Egentligt månggifte var inte i bruk
- men det var inte äktenskapsbrott för mannen att nyttja trälinnor.
- han kunde också ha frillor
- endast barn till den lagvigda hade arvsrätt till jorden -
frillobarn hade viss arvsrätt

UTSÄTTANDE AV NYFÖDDA BARN
- fadern hade oinskränkt makt
  att avgöra om nyfödda barn skulle utsättas eller ej

(- gällde även hans trälars barn)
- ursprungliga orsaken var rädsla för att inte kunna föda större familj
- villkor för kristendomens införande på Island var att man i fortsättningen fick SATTA UT OÖNSKADE BARN och ÄTA HÄSTKÖTT.
- När förbudet mot utsättande genomfördes skedde det med det villkoret, att äktenskap inte fick ingås om man inte kunde försörja en familj

551 ...
VATTENÖSNING - UPPFOSTRAN
- det nyfödda barnet vattenöstes vid namngivandet
- vattenösningen var uråldrig,
varvid barnet helgades åt ortens och familjens skyddsgudar
- att döda ett vattenöst barn var mord - kunde inte utsättas längre
- fram till 15:e året uppväxte gossen utan tvång
- ofta lät man sina barn uppfostras hos vänner - fosterfäder - fosterfäderskapet var förpliktande - knäsittning

556 ...
ADAM AV BREMEN
- Adam berättar om det allmänna välståndet i Sverige
- Hela landet var fullt av utländska varor;
- inga ägodelar fattades svenskarna,
- de hade rikedom på allt: guld, silver, präktiga hästar, kostbara pälsverk - allt sådant, varöver andra falla i förundran, räknades av dem för intet

- den rika Frideborg testamenterade sin förmögenhet till de fattiga, men då måste förmögenheten föras utomlands, eftersom det inte fanns fattiga i Sverige

565
SÄLOHUS - SAMFÄRDSEL
- i skogsområden fanns SÄLOHUS, där köpmän, vägfarande, fick natthärbärge
- man skulle lämna huggen ved efter sig

TING och MARKNADER
- ting- och offerfester var förenade med marknader
- Göje månad: stora offerhögtiden i Uppsala
varade en vecka
riksmöte hölls
marknad och köpstämma (= ... -köping)

MYNT - Olof Skötkonung
-i avseende på de mynt som tillägnas honom är fornforskarnas tankar delade

ORMEN LÄNGE
- det största av alla skepp i Norden före år 1000 - 74 alnar
- 34 "rum" (ev = roddarbänkar)

Skeppen förde 20 - 200 mans besättning
Skepp för härfärder = långskepp
- snäckor
- knarrar (knorrar)
- målade med röd och vit färg

- randiga segel
- framstammens huvud kunde vara belagt med guld

580 ...
BONINGSHUS
- långsidorna vette mot söder och norr
- ingångar på gavelsidorna: karldörr och kvinnodörr
- långbänkar: breda, med plats för vapnen på bakre delen
  den södra var HEDERSBANKEN, övre bänken
  på mitten var HÖGSÄTET för husfadern, skilt med karmar från bänken den norra var nedre el sämre bänken
  på mitten var högsätet för FRÄMSTA GÄSTERNA
- 2 högsätes-stolpar = husets helgedom, "sirade"
- framför bänkarna stod matborden
- bakom bänkarna fanns sängar - i förnäma hus sovalkover med dörrar, "skåp" - ibland fanns 'tvärbänk' i stället för dörr på västra gaveln
  då hade husbonden & husfrun sin sovalkov där
  skafferier på sidorna
- mitt på golvet var långelden, i ring lagda stenar
- jordgolv även i förnäma hus - med halm
- vindögat kunde täppas till med lucka eller genomskinlig hinna
- väggarna kläddes med bonader vid högtidliga tillfällen

Kungar & Jarlar hade särskilda gästabudsstugor (= hall/ pl.höll?!)
- lika det vanliga boningshuset, men praktfullare
- färggranna vävnader, kostbara tyger med påsydda bildverk - snidade skulpturer
- från främmande länder hemförda täcken/dynor på bänkarna

Fanns också särskilda 'nattstugor'

ego: I:342 - BERÄTTELSEN OM SIGRID STORRÅDA.
- Om Sigrid Storråda, Olof Skötkonungs mor, berättas att hon lät en berömd friare på i särskild nattstuga
- kungar och jarlar kunde ha SAMTALS-STUGA
- eldhus = kök
- brygg- och bakhus
- trälarnas hus
- stall, lador
- jordhus, stod i förbindelse med boningshus åt ena hållet, skogen åt andra man gömde dyrbarheter - och sig själv.

Hus av sten var ännu ovanligt
- likaså tempel
- taken täcktes med bräder, näver och torv
- väggarna beströs med tjära
– skidgård/plank kunde omge åbyggnaderna

586
"KYRK-STALLAR" (ego)
- vid de stora allmänna tingsplatserna hade man bodar eller små stugor till härbärge under de dagar OFFERHÖGTIDEN, TINGET eller MARKNADEN varade
- så var åtminstone på Island och troligen detsamma i Sverige

- "tingsstället hade därigenom någon likhet med en småstad"
(not 25 i Erichsens Gunnlaug Ormstunga)

MATBORDEN kunde ha dukar
- senare tallrikar och fat
- färsk och soltorkad fisk (lutfisk?)
- stekt, kokat, torkat kött (ej saltat?)
- hästkött och fläsk ansågs läckrast
- mjölk, färsk och SUR, var vanlig dryck -
gröt och bröd
- mjöd = öl med tillsats av honung en
högt värderad gästabudsdryck
- vin var ovanligt: fanns dock i Birka enl. Vita Ansgarius

VIKTIGT ATT HÅLLA MATTIDERNA
- Olof Tryggv s. 'om du kommer för sent till måltiden har du gjort två
försummelser' .... DEN ANDRA VAR ETT DRÅP.

Man läser i sagorna hur man fördelade göromålen på gården mellan
huskarlar, trälar och frigivna
- en del på åkern, en del i skogen, i fisket
- barnen, även de förnämas, uppfostrades till att delta i alla göromål
- man skulle kunna lite av alla hantverk
smida, slöjda, timra, bruka jorden, skogen, och fisket

589 GÄSTFRIHETEN
- hör till de första föreskrifterna i Havamal

Eld den behöver som in är kommen om knäna så frusen
Vatten behöver, torkduk och gästfrihet den till gästning kommer;
Av mat och kläder den har behov som över fjällen farit
Vänligt sinne lät honom röna, tal och gensvar äga

Gästfriheten i Sverige överträffade alla andra
- man hade något igen för sin gästfrihet
man fick upplysningar, förströelse i ett glest befolkat land om man
själv färdades förstod man att uppskatta gästfrihet
- en gäst stod under husets beskydd
- att förråda en gäst tillhörde de nedrigaste av handlingar

590
GÄSTABUD & SAMMANDRICKNINGAR
- man drack gärna tillsammans
Särskilt vid
1. skördefester och hemkomst från vikingatåg
2. midvintern - den återkommande solen
3. vårfest - för seger i kommande vikingatåg

Havamal varnar för alltför mycket dryckjom:

Ej bättre börda man bär på vägen än vishet mycken
Ju mer du dricker dess mindre vet du vart ditt vett tar vägen.
Ej sämre vägkost man bär på resan än dryckenskap mycken
När ölet går in går förståndet ut

Sagorna berättar att det var en glädje att dricka många tillsammans
- samlades på en viss plats i bygden
- rika bönder kunde bjuda in kungen/jarlen till stora gästabud
- kung/jarl hade ofta egna gästabud
- arvöl, bröllop
- på långborden framför bänkarna ställdes maten fram
- på mindre bord vid sidan fanns dryckeskärlen
  kar med mjöd och öl
  ego: jfr Röde Orm och enviget, då huvudet studsade på bordskanten ned i öltunnan

På västgaveln hade kvinnorna sin plats
- om det inte fanns tvärbänk
  kvinnor t v på södra bänken
  kvinnor t h på norra bänken
  karlar och kvinnor satt då mitt emot varandra!
- äkta/äldre vikingased var dock att aldrig dricka tillsammans med kvinnor
- ofta satt män och kvinnor blandat (som tidigare sagts)
- uppassare med handkläde (inga gafflar!)
- hornen fylldes på av husets kvinnor, räcktes över långelden

'DRYCKEN - var själen i alla samkväm'

Tors skål
Alla Asars skål
Odens minne
Frejs minne (sista skålen)

Väldiga gästabuds-salar
- 1000 gäster församlade
- flera dagar

MUSIK & DANS
- harpo- och gigolekare
- fiddlare
- harpan var det förnämsta instrumentet

Svärdsdans ... ännu på Olaus Magnus tid
- svärden över huvudet, bildade en 6-kantig ros (4-kantig ros)
- övade i 8 dagar före festen
- alla, äv. kristna, var med i dansen,
  eftersom det inte förekom oanständiga rörelser

Käraste/vanligaste sysselsättning vid samkväm och dryckeslag
- tala om/berätta om BRAGDER
- höra SAGOR berättas
- GE LÖFTEN om bragder man skulle göra

608
- Praktfulla kläder - - vapen
- smycken ... guld, silver, pärlband, glas, bergkristall, bärnsten
- präktiga, utsirade bildverk på väggarna - och högsätesstolparna
- täcken och dynor
-scharlakansröda rockar, fodrade med pälsverk

- hustrur och döttrar visades upp i dyrbara smycken och kläder
- viktigt att döttrarna, när de bortgiftes, i fortsättningen garanterades värdiga kläder och prydnader

MANNENS UPPTRÄDANDE

- hög, reslig växt
- bred över skuldrorna
- ljusa, livliga ögon
- klar hy
- värdighet i skick och åtbörder
- gästvänlig
- glad
- vältalig på tinget
- frikostig mot vänner
- färdig till hämnd på ovänner
- klok och rådig
- aldrig rädd

Rund att giva, sparsam att fly. Utmärkt i skapnad och vis i ordom

Arkeologi - allmänt

Börje Sandén Anteckningar från databasen \b-filer\b-fornt.dbf

Växande intresse för arkeologi i världen för närvarande.

Åke Hyenstrand m fl

SvD understreckare 92-12-16 + artiklar - 90-talets humaniora

Carl-Axel Moberg inledde "Ny Arkeologi": 'med strikt objektivitet, helhetssyn på samhällena och deras förutsättningar i miljön'.

Ambrosiani står för "helhetsbilden på fynd, fornlämningar och landskap i ett brett bebyggelse arkeologiskt scenario"

68-rörelsen drabbade inte arkeologin så hårt eftersom Raä hade tagit över en så stor del av verksamheten från universiteten.

Den nyaste arkeologin (Lewis R Binford,1990) vill rekonstruera det förgångna, inte bara "förstå" det ur olika perspektiv.

Äldst behandlade man fynd och fornlämningar var för sig.

Hyenstrand: "Fyra V"
- Vetskap, Visshet, Vetenskap, Vishet

vetskap = kunskap
visshet = källkritik
vetenskap = metod och teori
vishet = medvetenhet

"Historisk arkeologi"
- inte bara forntiden, som varit traditionellt
- tydliggjorts genom medeltidsarkeologisk institution i Lund

Fornlämningsregistret är unikt i världen:
- 700 000 objekt systematiskt registrerade

Artikel: Mångfald präglar arkeologin.
Stenverkstad - Uppsala universitet
- tillverkning av verktyg, användningssätt, slitage
- föregångare, även internationellt

Anders Andrén, medeltidsarkeolog i Lund
Avreglering av svensk arkeologi:
- konkurrens från utlandet?
- privata grävningsbolag

Arkeologins identitet ifrågasätts:
- laboratorierna betyder mycket
- gäller att ej förväxla arkeologins mål och medel
- arkeologin är 'humanistisk'

Sättet att skriva arkeologi:
- tidigare: personer med sömnproblem kunde med fördel läsa arkeologilitteratur
- förhoppningsvis får vi skribenter som kan

"väcka intresse ... även för de människor som använde tingen man funnit"
- ego: och de människor som befolkade fornminnesplatsen

ex. Fornsigtuna.

Sverige år 989 - makt och herravälde i Sverige under vikingatid

Åke Hyenstrand

Referat från prof Åke Hyenstrands föredrag
Norrtälje bibliotek 1989-07-20
Seminarium i samband med den nordiska arkeologilägret

Amatörer = privatforskare
De professionella har fått förmånen att tjäna pengar på sin verksamhet.
Proffsen kan hjälpa till att ge de stora perspektiven.

Han framhåller att det rent filosofiskt inte kan finnas absoluta sanningar.
Det finns en lång rad olika sanningar, beroende på det perspektiv man anlägger: - ett snävt perspektiv ger en annan sanning än ett vidare.

Omkring 989 en brytningstid, viktiga saker hände i omvärlden, har utländska kolleger framhållit, inom TEKNISKT område och på det SOCIALA.
- Harald Blåtand hade avlidit
- Jellingestenen, förebilden och MODELLEN för runstenar !!!
- Nytt STORTYSKT RIKE
- Turbulens i Danmark efter Harald Blåtands död:
- Erik Segersäll var i konflikt med Sven Tveskägg, Haralds efterträdare
- även arkeologiskt material stöder tanken att det hände något vid denna tid.
- starkt inflytande från tyska riket
- östliga myntströmmen UPPHÖR. (10.000-tals hade hittats)
- mynten kommer från Tyskland och England vid denna tid
- förändring i GRAVSKICK, BEVÄPNING m.m

BOK: SVERIGE ÅR 989, under framställning

Riksenande-frågor, processen

STÄDER måste kopplas till kungamakten:
- diskuterades i börja av 1900-talet
- på 20 talet
- på 40-talet
- nu igen
- Av historiker, arkeologer, ortnamnsforskare, kulturgeografer, religionsvetare

Riksbildning - städers uppkomst har INTE EN BESTÄMD VAGGA
- betydligt mer komplicerad bakgrund
- maktsymboler
- maktmedel
- organisationsförmåga
- sociala strukturen
- stormannagrupperingar
- yttre kontakter
- rena tillfälligheter

Äldre forskning har velat se Uppland-Mälardalen som utgångspunkt för riksenandet
- bakgrunden är det måste finnas ett ursprung
- man har trott att utvecklingen skett mycket lugnt och sakta.

I stället exempel på att förändringar skett snabbt, språngvis
- det är så vi bör se riksenandet

Vetenskapshistoriska synen
- Weibull övertygande argumentering redan före sekelskiftet
- hänsyn till vad som händer på kontinenten och i Danmark
- utgår inte från ett visst område - exempelvis Mälardalen
- nuvarande diskussionen är således inget nytt

Harald Blåtand, Jellingestenen vill Hyenstrand tolka som symboler för något som är mycket betydelsefullt.

UTLÄNDSKA INTRESSENTER dyker upp i Uppland. De söker kontakt med stamhövdingar, småkungar.
Åke kallar utlänningarna AGENTER
- Vendelhjälmarna och deras folk kommer från annat håll.
- De vill samarbeta med hövdingarna för att utvinna järn
- Expansion under romersk järnålder - folkvandringstid.

Sammansmältning av agenter och inhemska ledare = STORMÄN
som kan kontrollera både den inhemska bygden och råvaruproduktionen.
Bygderna blir mer komplicerade:
- understormän
- landbor/arrendatorer

Geijers: den frie vikingabonden kan vi glömma!!!

kontakter med friser och franker

700-900-talet:
- det frankiska riket har omvandlats till det karolingiska
- missionsbiskopar börjar uppträda

Kung över ett svenskt rike är det ännu inte fråga om:
- mer att betrakta som en VD för ett företag

Vad händer nu i Norden?
Kungamakten lägger sig utanför samhället.

Rimberts kung i Birka kan stå för något helt annat än vår uppfattning av kung.
- kan ha haft en funktion som mer liknar en VD:s
- han kan ha varit beroende av stormännen.

Fråga:
Kan man urskilja strömningar och kontakter mellan människorna, var dom så många?

4000 hushåll i Mälarlandskapen (enligt antalet gravar)
50 - 100 000 människor
I andra landskap kan vi inte döma efter antal gravar, de har blivit bortodlade, men man kan se efter antalet kyrkor.
Väster- Östergötland var inte glesare befolkade än Mälarområdet

250 000 inom Sveriges dåvarande gränser.
England 3-4 miljoner
Danmark 0,5 - 1 miljon

Birka, starka inslag av slavisk keramik, och Västeuropa
- skiftande kontaktområden

källuppgifter om svear
- skin och kanske järnet (vi vet mindre om det)

Riksbildningar i Europa var intresserade av att få kontroll över Sverige

Fråga: hur klarade man språket
(ego efter läsning av Stig Wikander: där uppger själva källskriften att man inväntade tolkens ord.)

Anders Karlsson: bildningsnivån på vikingarna är svårt att få grepp om
- en forskningsuppgift.
- men den kan inte ha varit alltför primitiv
- inga imponerande byggnadsminnen i sten har vikingarna lämnat efter sig
    man byggde ju i trä/ ego: lera/torv, som var ändamålsenligare:
    ego: bättre värme på vintern, jmf kalla stenkyrkor
    Stenkyrkorna kommer mycket snabbt, och byggs imponerande
ego: imponerande grundkonstruktioner i fornsigtuna

Åke uppfattar Tacitus som beskrivande ett land som man inte vet var det ligger.
starka av flottor: kan vara såväl handelsflottor som krigsflottor

Fråga Karl-Erik:
Anders Sjöbergs åsikt att ett ortodoxt inflytande i Uppland
- antydningar om mission från Kiev, på våra runstenar.
- formuleringar i runstenstexter som är ortodoxa, ej katolska
- även ornamentiken är lik den ortodoxa
- ren kyrkoslaviska från 1000-talet på runstenar
- inte ens slarvig svensk runomästare

Bertil Almgren har hävdat att Birkas undergång skulle orsakats av starkt genomgripande politisk händelse i Ryssland.
- klart uttalad Mikaelskult på bildstenar på Gotland,
- kanske kunde det gälla även Uppland

Konkurrensförhållande mellan engelska, tyska och ortodoxa kyrkan

Henning Loggert:
- Svenska kungar. Edmund, Olov Skötkonungs dotter Ingegerd, gift med Jaroslav

Birka:
- Ambrosiani skulle ha hävdat att landhöjningen var orsaken till Birkas undergång.
- Hyenstrand: kanske ett fritt Birka låg i vägen för den gryende kungamakten, och detta skulle ha orsakat dess undergång.
- starka politiska krafter som vill ha bort Birka

Henning tror att kungen slog sig ner i Fornsigtuna
OBS. Runstenar finns på Birka långt efter att det skulle ha avfolkats!!

Börje fråga om varför inte Birka är omnämnt i isländska källor
- Snorre är en stor manipulator av gammalt material och egna uppfattningar
- Snorre hävdar dock att Tiundaland är viktigast i Uppland

Tolkning av ortnamnet Birka?
- Åke skulle vilja tolka det som begreppet handelsplats

Börje med Geijers tolkning av Byric som borg
- Geijer i all ära, men han skulle inte vara aktuell i detta sammanhang
- Jan Paul Strid menar att Birka har med björk att göra

En utländsk köpman som vill göra affärer med folk måste förhandla med lokala hövdingar, inte med de enskilda jägarna (järnleverantörerna)

Svearna är de som handlar med kontinenten. Jordanes på 500-talet
Tacitus säger klart att svearna är ett folk. (ej en grupp handelsmän!)

Mälardalen är ett marginalområde om vilket man kämpar
Mälardalen var bevisligen expansivt

På 2:ra sidan av bandet blev det ingen inspelning!!

Anders Karlsson framhöll att det inte finns gravar i Västergötland och Östergötland därför att de blivit bortodlade.
- Han har ställt upp studenter på ett vanligt" åkerfält när han demonstrerat gravar.

Att gravar finns kvar på Visingsö kunde bero på att Brahe skyddade dem.
Här fanns dock ett tidigt fäste för kungamakten

Diskussion om götavirke

Hyenstrand tror inte att staten Sverige uppkommit genom lokala initiativ, en självmant framväxande utveckling. Det skulle finnas en enskild/enskild grupps önskan bakom den.

Skärvstenshögar med gravgömmor i östligaste Mälarområdet.

Martin Rundkvist
Fornvännen 1994:2
Ant. Börje Sandén 94-12-22

Skärvstenshögar – intressanta sedan ett par decennier
- typiska för bronsåldersboplatser
- sophögar
- med - och utan - gravgömmor

Skörbrända stenar - annat "stenskrot"
Det verkar som om skärvsten inte bara utgörs av skörbrända stenar (Stenberger) utan även av annan "skrotsten", kanske rester efter tillverkningen av stenredskap.
- Ramkvist skriver: "skärvsten och/eller skörbränd sten"

Oberoende av innehållet ligger de på i medeltal 27 m ö h +/- 5 m
- Sanda (huset) 20 m ö h
- skärvstensområdet 25 m ö h

Kulminerade under bronsålderns andra hälft - 80 %
- under yngre järnålder återkom bruket i blygsam omfattning
- försvann helt under vikingatid
- lämningar efter strandbundna boplatser

Anses märkligt att man ofta begravde döda i sophögar
- senare tider: enbart sophögar
- Sanda = senare tid, mellan 20 - 25 m ö h
- med gravgömmor - oftast runda - 8,3 x 7,4 m i diam
- sophögar - 9,7 x 7,9 i diam
- kantkedjor dubbelt så vanligt vid gravgömmor
- högar med gravgömmor ligger oftare uppe på berg
- efter begravning har man slutat fylla på avfall

Intressant iakttagelse - sid 86
- Skärvsten i 95 %
- Skörbränd sten i 35 %
- tydligt att man numera skiljer på skärvsten-skörbränd sten

Urwe Millers strandförskjutningskurva från 1985 används

Rundkvist talar endast om "koksten" ej stenar från kokgropar
- men dessa senare kan ha blivit kvar i groparna

Långhundraleden - en seglats i tid och rum,

Gunnar Olsson - Björn Ambrosiani
av Arbetsgruppen Långhundraleden. 1993

Långhundraleden fick sitt namn genom en uppsats i Uppland 1961 av Ambrosiani
Avh Fornlämningar och bebyggelse kommer 1964.
Fornborgarna dyker upp vid 500-talet
Betydande rester av hålvägssystem vid Markim-Lunda

Fyrisleden
1986 fäster Ambrosiani uppmärksamheten på Dragets betydelse;
- här går (sedan 1986!) huvudlinjen; lägg märke till att kartan inte visar Draget - t.o.m. saknas Ullfjärdarna!

Husbyar
- ett system inte synkront med hundaresindelningen
- många ligger längs kommunikationslederna
- väg- och farledsövervakande uppgifter

Ingen strandförskjutningen under vikingatiden
- det varma klimatet höjde vattennivåerna i takt med landhöjningen
- således ingen strandförskjutning
Yngve Gustafsson

Långhundraledens landskap ... sid 23

Leden måste ha avbrutits redan för 2500 år sedan
- enligt texten
- enligt bokens kartor är den öppen ännu på 1000-talet. sid 173

Föredrag av Björn Ambrosiani, Näs 1995-01-19

Ant. Börje Sandén

Han framhöll Upplands-Bros centrala belägenhet i forntiden.
Husby-Bro en stor kungsgård, Assurs hög, Assurs sten, "en av de få med ordet viking i texten".

Förlegad uppfattning: att handelsvägarna förlagts till en nordligare rutt genom att araberna stängde Medelhavet för handel. Jfr. Ingmar Jansson i Skandinavien, Baltikum och Rus under vikingatiden. (Det 22: nordiske historiemöte Oslo 13-18 aug 1994)

Dahlbergs karta över Björkö är en "renritning" av Hadorphs (?) karta.
Bjärköarätten tar A. som intäkt på att Birka som stad har gammal hävd.

Adam av Bremen beskriver landvägen från Halland till Sigtuna; den går tvärs över Vättern; det är därför som folkungarna har sitt residens på Visingsö!
Birkas belägenhet i Mälaren är, enl. Adams beskrivning, helt klar. Tidigare hade man 1700-talet börjat förlägga Ansgars Birka till Söderköping.

Svearike:
Uppsalahögarna från 500-talet. Terrasserna, Kungsgårdsterrasserna, visar stora stolphål, daterade till 700-800-talen. Han jämför dem med Signhildsberg, Adelsö.
Fornsigtuna (liksom Draget) är en viktig ingrediens i det uppkommande Svearike.
A. menar att det var en sveakung på Adelsö
Vägbrytaren på Adelsö måste hänföra sig till medeltiden med tanke på dess ringa höjd över vattenytan. Den kunde inte göra nytta ett stycke under vattenytan.
Alsnöprojektet uppfattar han som en fortsättning på Fornsigtuna-grävningen.

Draget.
Ambrosiani hänvisade i sitt föredrag till mig, när det gällde Dragets betydelse (i närvaro av Mälarposten (Stertman), Närradion (Brofalk), Curt, Thore, Allerstav, Stenström, Beckman och många andra)

Små fartyg!
Endast vid Ulltuna har man funnit nitar som tillhört en större fartygstyp, annars är det alltid mindre fartyg; han visade bild av båt i samma storlek som Aifur.

Vendel - Valsgärde
Beboddes inte av kungar - utan rika utlänningar som var här för att exploatera järnfyndigheterna (ego: Fyris som transportväg); gjorde jämförelsen med närheten till Gustav Vasas närvaro vid Örbyhus och de Geers etablering i Österbybruk (?)- Lövsta (ego: nära havet).
Kungsgårdarna låg alltid nära 5-meters nivån. Härifrån leddes ledungen.

Birka.
Hemlanden: 1600 gravar - brandgravar - "inhemska"
Kammargravarna - jordbegravningar - "utlänningar"
Husen innanför stadsmuren: bärande väggar - "utländska"
Husen utanför stadsmuren: EJ bärande väggar - "inhemska"
- samma typ, långhus, som i Fornsigtuna
Borg: 400 högar
Grav nr 644: en av de största kammargravarna
- "Svarta jorden" finns endast ytligt. Det svarta har uppkommit sekundärt under plöjningen.
Under ploglagret är jorden blek, askfärgad (ego: ej sotfärgad)
1700-talet: diskussion huruvida inte Birka låg vid Söderköping
Stolpe grävde ut ca 4500 kvm

Datorerna prisas
- fältarbetet kan publiceras redan på hösten
- forskningsresultaten kan komma redan efter något år.
- utan datorer skulle registrering och forskning dra ut i decennier.

Stolpe - entomolog - insektsforskare.
Kom för att leta efter bärnsten med inkapslade insekter
- 1995 hittades en mygga i en bärnsten!
Stolpe grundade Etnologiska museet,
- han fick inte tid att fullt ut bearbeta sina arkeologiska fynd; det gjorde sedan bl a Arbman
- Hans utgrävningar initierade grävandet efter vikingatida städer på andra håll i Norden.
- En stor internationell arkeologikongress hölls i Stockholm under hans tid, varvid naturligtvis Birka besöktes.

Bryggor
- på 6-meters nivå
- på 5-meters nivå, ligger i samma linje
Birka börjar vid 6-meters nivån, är således äldre än vad man hittills trott, före år 750.

Omdatering av vikingatidens början
- urbaniseringsprocessen börjar före vikingatågens tillkomst
- Ribe ca 710
- Staraja Ladoga ca 760
ego: Vem startar utvecklingen?

Birka - Staraja Ladoga
- verkar vara slutpunkten för handelsfärderna
- först senare uppkommer färderna på de ryska floderna
- Birkas roll som stödjepunkt i handelsvägarna mellan Öst och Väst är av senare datum
- ursprungligen har Birka haft en självständig roll

Gjuteriverkstad
- 20 000 gjutforms fragment
- man har på olika håll hittat föremål gjorda i dessa formar
- man kommer att kunna dokumentera produktionsföljden !!!
- nyckelformar med ovala skaft i Birka - Ribe runda

Pälsverk - hur man bestämt vilka
- pälsmakarna har kastat bort tassarna från skinnen

- tassar mest av räv och ekorre

Kvarnsten av basalt från Rhenområdet

Pärlor - glas
- ny sort, getingpärlor, 50-60 senaste sommaren
- Ribe hade 100-tals sådana
- 750-760-talet i Danmark
- således: Birka och Ribe är samtida

Kammar av älghorn

Keramik från Frisland till Finland
- dessa visar att Birka fanns kvar ännu omkring år 1000

Större - och längre - påverkan från öster!!
- förut har Birkas fall daterats tidigare eftersom man inte funnit anglosaxiska mynt i Birkas jord
(- däremot många arabiska mynt "i vårt lilla schakt")
(- 1 bronsåldersmynt känt från romersk kejsartid)
- Västerländsk kristendom kom inte till Sverige förrän 1060-talet
ego: Ansgars närvaro var betydelselös
- kristna runstenar tillkommer i "Sigtunatid"

Birkas fall - koggarna!
- koggarna måste gå över Stockholm
- för att komma med koggar till Uppsala måste man gå över Stäket
- Sigtuna ersätter både Birka - Fornsigtuna

Aspects on Birka - investigations and surveys 1976-1989.

Lena Holmquist – Michael Olausson
Ak. avh. 1993-11-26

Abstract - Sammanfattning
- Bevis för gravar från tidig järnålder
- Bosättning (samma tid) innanför norra delen av Birkas stadsmur.
Brandgravar från sen romersk järnålder - oväntade fynd
- Stadsvallen - tillkommen under olika stadier
Äldst en träinhägnad avsedd för bosättningen, som bestod av en gård på terrasserna - långhus, från Vendeltid-Vikingatid
- Vid slutliga utformningen av stadsvallen övergavs bosättningen och terassen blev verkstad (workshop), järn, pärlor (bead-making), härdar (hearths), stolphål.

Introduction
- anser sig inte tyngd av etablerade sanningar
- syftet är att studera Björkö i ett längre perspektiv
- före och efter den klassiska perioden 800-900-talen

Sagotraditioner om det forntida Stockholm.

Birger Nerman, STF 1922
Ant. Börje Sandén 95-02-14

Kung Agne - Agnefit.
- utförligt skildrad av Birger Nerman i STF 1922: Sagotraditioner om det forntida Stockholm.
Två källor - Sturlasson och Historia Norwegie (omkr år 1200)
- huvudkälla till bägge: Ynglingatal = uppräkning av Ynglingarna
- Tjodolf från Hvin på Agder
- levde på 400-talet
- Snorre berättar en utförligare saga
- Historia Norwegie - "vid Angnefit, som nu kallas Stockholm"
- Hjalmar och Ingeborg - Agnefit nämns
- Sagan om Asmund - Agnefit ligger vid Lagen = Mälaren

Nerman säger sig ha daterat kungar mellan 400 - 650 !!!!
Redogörelse för stora halskedjor - som gick att binda ihop

Norrström - Stocksund
Stocksund antages vara Norrström eftersom det låg i närheten av Agnefit.
- "Agnefit ligger på östsidan av Tören, väster om Stocksund"
- obs: en obegriplig placering!

"Stocksund" finns i en annan saga som berättar om slaget vid Bråvallarna i Östergötland omkr år 750.
- svearna for ut med flottan genom Stocksund
som hade samlats i Mälaren

Norrström - Stäksundet
OBS: olika versioner av Olavs saga anger härens placering olika
- öster om sundet
- söder om sundet
(- kastalen ligger väster om sundet)
Uppfattningen om vattennivåerna

Styrmes saga - Flatöboken - brottstycken
- Mar, namnet på vattnet
- Olav seglar till det "näs som utgår från Agnefit"
- Konungssund

Legendariska sagan
Skarven diskuteras - Nerman vill inte erkänna fakta
- Skarven kan faktiskt räknas som ett stort insjövatten
- här ligger också många härader
- Olav styr mot näset Agnefit

OBS, OBS
Nermans bevis för att Agnefit ligger vid Stockholm
- man måste gräva sig ut genom Söderström
- han framhåller att två sagor här står mot Legendariska
- MEN: det fanns inget att gräva sig igenom vid Söderström

- "forskare som inte känt till Historia Norwegie, Sagobrottstycke och Styrmer har velat placera Agnefit vid Skarven"
- han säger vidare att det uppkomna sundet inte leder till havet, vilket det skulle göra enligt sagorna.
- MEN: nuv. Mälaren var vid denna tid en del av havet!!!

Nerman och hans samtid har fel uppfattning om vattennivåerna
- anger vattenlinjen till 5 m omkring 400-talet!!!

Olavs färd ut ur Mälaren
- Enl. Snorre var det ett forsande utflöde vid Norrström vid högvatten.
- knappast troligt med vår nuvarande uppfattning att det ännu var kvar en landhöjning av närmare 5 m.
- forsfallet var däremot stort vid Stäket
(det högre vattenståndet gjorde också Skarven större)
- utloppet vid Norrström var smalt enligt Snorre, mindre än en å
- detta gäller Stäket i högre grad än Norrström

Väderstrecksförklaringarna
- Erland Hjärne i Namn och bygd 1917
- den kontinentala uppfattningen om Skandinaviens utsträckning i Ö-V riktning i stället för N-S skulle även ha omfattats av nordborna själva.
- ego: jag har svårt att tro att nordborna inte skulle veta var norr låg - jfr Processionsvägen vid Rösaring - mot NORR!

Kastellet
Två versioner: väster ELLER öster!!!

Järn-kedjor
Troligen avses "Stock-kedjor" sammanhållna av järn
- jfr timmerflottarnas stock-kransar.

Om vårdkasarna, särskilt de i Östergötland och på Södertörn.

Av Lennart Kjellson
Ur Meddelande nr 54 från Armémuseum, 1994
(fått mtrl av Gunnar Barje - släkting)

Vårdkasar vanliga i antiken, i Kina
- Perseus av Macedonien (179-186-sic! f.Kr) tog emot meddelanden från alla sin provinser "genom eld och rök"
- Romarna hade eldsignaler från sina torn längs gränsen mot Germanien.

- Äldsta uppgiften om vårdkasar i Norden i Eddans Grottesång
"Eld ser jag brinna österut från borgen,
stridsbud vaka, vårdkas skall det kallas"

- Även i Håkan den Godes saga.
sid 149
- "hårda straff för de män som blev ertappade med att tända vardar på fel sätt"
- "man tände vardar, så att det blev härsamling i hela landet"
Norges landskapslagar har utförligare bestämmelser

Sammanfattningsvis
- heltidsanställd vaktchef + 4 man; 24 timmar i taget

* bötesvakt
- "konungens eller hela landets vaktkedja"
- troligen 2 vaktlag
- vid försummelse från vaktchefen förlorade han (i Norge) brukningsrätten till den kronogård han tilldelats
- I Sverige finns ortnamnen Karstorp/Karlstorp som erinran om kungens "karl" - "av konungen anställd man"
- Signal vid 5 eller fler fientliga skepp
- Försummelse 40 mark = 8 hästar à 5 mark
- Om kasen tändes i onödan med "allmänt härlopp" som följd var straffet landsförvisning.

* strandvakt eller invakt
ålåg skeppslaget (häradet/hundaret)

* byvakt
ålåg byamännen
samma turordning som för budkavlen

Enda dokumenterade vårdkasleden är Hadorphs från Brunkeberg till Birka.

Wallman, 1828 "Öfversikt av Swenska fornlemningar"
En tidigare aldrig utnyttjad skrift av vårdkasforskare:
- vårdkasar uppsattes vid "vägmöten och andra passande ställen"
"Vetar, Vitar, Waler, Warer, Bötar"
- bevarade som "runda högar" och i ortnamn:
Viterör, Vårdkumla, Hunöböte.
Varkullen, Vaktbacken, Veteklint, Vårdbötebacken, Vårhögen, Valbacken, Valklef, Valberget, Vardberg, Vårdsberg, Wetterstad, Wallerö, Vetteberget, Vårbyberg, Vårholmen, Vätö, Vetholmen m.fl.
- de bildade - liksom vid triangelmätningar - ett sammanhängande helt

Areskough menar att även Finn-namn har med vårdkasar att göra.
- efter forneng. ordet "fin" = toppformad träbyggnad
- samma som de missprydande finnarna hos tonårsungdomar

Hansson menar att Get- och Jätte- kan vara vårdkasnamn:
ego: Getholmen, söder om Fornsigtuna en vårdkasplats
- "gäta" = spana, iakttaga

Konstruktion - hur såg vårdkasen ut?
- ett 10-tal har bevarats till vår tid
- finns i uppteckningar
- ihålig kon, tätad med mossa
- öppning upptill - trekantig nedtill med förhängande fäll/skinn
- en övre botten där tjära, tyrstubbar och halm förvarades
- under var plats för vaktmanskap - skydd mot regn
- fungerade som bläster

Funktion
- kasen brann innifrån
- med hjälp av skynket kunde man få elden att flämta under natten och avge rökpuffar under dagen (halm?)

Peder Månsson, Stridskonst, Samlingar utgifna af Swenska Fornskrift-sällskapet 1:3, 1845.
- "giffwa de tecken sig j mellan vm natten medh eldh, oc wm dagen medh röök"

Mottagare - mål - till vem riktade sig budskapet
- Kjellson är den förste som ställer den frågan ?!
- Wallman: "kungar och andra ansedde män"
- kan man konstatera centrum för vårdkaslinjerna kan man troligen finna centralmaktens (ego: regionens) centrum

Elgqvist
- skälv-namn, skialf: vakttorn av kastaltyp
- Lidskialf, Valeskialf: tornen i Valhall
- "skialf anses betyda hylla (klipp-hylla): engelskans "shelf"

Fornborgar - vårdkasberg
- stenmurar har varit boskapshägnader
- boskapen - getter, höns - har varit avsedda för besättningens försörjning

Fynd
- tärningar och spelbrickor
- vävtyngder - kvinnlig närvaro
ego: jfr teorin om "sommarladugårdar"

Många öppningar
- olämpligt vid verkliga fornborgar
- lämpligt vid vårdkasberg - för framforsling av trädstammar

Till vår tid bevarade vårdkasar
- St. Askö, Hammarsten, Emtö, Arentorp, Nynäshamn, Fituna

"Hag"-namn
- Vid Lilla Arentorp finns en bevarad vårdkase på Hagudden.
- litterärt bevarad vårdkase på Hagstuge kummel (ej hage)
- Hagstugan, Hagtorpet i omedelbar närhet till fornborg

Hastighet
Julius Caesar - Snorre: 15 km/tim
1718 finns uppgift om 35 km/tim
- 8 km mellan kasarna
- vid den långsammare hastigheten lämnades ett varierat budskap med hjälp av flämtande låga - rökpuffar
- vårdkasen skall få full effekt 7-8 min
- mottagaren skall hinna konstatera att det verkligen är en kase
Senare var det bara krigsbud som signalerades
eller segerbud: Forsythsagan med segern vid Trafalgar

Lapphyttan - Medeltida järnslit kulturminne

Anders Johansson, DN:s Mälardalsreporter

"Europas äldsta masugn" - får nytt doftande liv utanför Norberg
- från 1100-talet

400 masugnar var i drift
- den sista, Spännarhyttan i Norberg, lades ner 1981

Lapphyttan
- den ursprungliga platsen ligger vid Olsbenning - ej nära nyuppförda platsen
- Gert Magnusson började gräva här 1978
- en komplett medeltida processindustri
- masugn (två ånglok),
- rest av dammvall med hjulgrav
- rostbås
- flera slaggvarpar
- rest av malmlager
- ett kolhus
- 8 smedjor
- järnbod
- bostadshus
- minst ett stall
- 8400 fynd
- Magnusson var under grävningen inte medveten om vidden av fyndplatsen
- upptäckt först vid analysen

Bergslagen var 1250-1450 bland Europas ledande järnexportör
Lapphyttan var troligen igång innan tyska gruvsmeder började invandra

Nya Lapphyttan
- intill hembygdsgården Karlberg i Norberg
- gångavstånd från Norbergs centrum
- nya Lapphyttan byggs i snarlik terräng

ego: Karl-Erik Lundqvist sade att han ritat anläggningen

Gert Magnusson, Stockholms universitet, är vetenskaplig projektchef för Nya Lapphyttan.

95-06-23
Besökte Nya Lapphyttan vid vistelsen i Hagby midsommarn 95. En imponerande anläggning. Den skall vara helt klar 1997, enligt Karl-Erik Lundqvist, som jag sökte upp, Han bor alldeles intill platsen, där också hembygdsgården ligger.

Många anläggningar är klara. Kol görs i egen kolmila, dammanläggning med vatten skall driva vattenhjulet vid masugnen, som är helt uppbyggd. Smedja och många andra hus är timrade i bastant timmer. Lapphyttan bekostas av ett flertal sponsorer.

Skulle vara ett lämpligt utflyktsmål för UKF/Arkeologigruppen. Förberedde detta genom samtal med Karl-Erik. Vi skulle kunna besöka även utgrävningsplatsen och Röda jorden.

Det skulle säkerligen vara en fjäder i hatten för UKF att ta ett sådant initiativ.

Praktbyggnader vid Gustav Adolfs torg

Ingrid Dylén-Täckman, Stadsmuseet

Serien "Torg, hus och händelser vid vatten"
Nästa föredrag i serien 7/10 blir mitt om Stora daldansen
(96-03-25)

Brunkebergsåsen var 19 m högre från början.
Norrmalmstorg sluttade mycket brant ner mot Norrström
- 5 m fyllning grävde de igenom framför UD
- mynt från 1300-talet i fyllningsmassorna
- flera olika torgnivåer-stenläggningar
- brakteat 1360-talet
- klipping 1500-talet

Statyn har medaljonger av Sergel visande de 4 fältherrarna:
Torstensson, Wrangel, Banér, Königsmarck
- Malmtorget - Norrmalmstorg - Gustav Adolfs torg

Hogenbergs (?) bild från Brunkeberg visar på torgets plats ett borrtorn för kanonpipor

Norrmalm var egen stad 1602 - 1635.
- västra delen revs - "sanerades"
- den andra härjades av eld

Arvfurstens palats - 1792; Palmstedt
- Sophia Albertina - Gustav III:s syster
- bodde där i 50 år
- testamenterade byggnaden till arvprinsen, dvs den som stod näst i tur till kungakronan, således ej kronprinsen
- Oscar II, Eugen
- Medaljongen på taket gjord av Sergel
- hennes Hauptmöbler används än i dag

Clason Classon har ritat huset närmast intill Sagerska palatset

Sagerska husen
- byggdes ihop 1901
- Robert Sager, sonen Leo Sager
- änkan bodde kvar till 1989, då hon testamenterade palatset till katolska kyrkan
- köptes sedan av staten; att bli statsministerbostad
- Sager hade förvärvat Tessins fåtölj från Åkerö
- återköptes efter att ha gått bort på auktion

Operan
- invigdes 1782
- revs 1892
- nya operan klar 1898

Makalös
- låg exakt mellan Karl XII-statyn och Operakällaren
- platsen nyligen utgrävd

- strandlinjen gick invid palatset, båtar vid trappan
- Jacob de la Gardie
- pålat med 18000 ekpålar
- lusthus på taket
- sädesmagasin; arsenal; teater
- brann 1825 under pågående föreställning - 3 omkom

Runsa fornborg - en befäst stormannagård från folkvandringstid

Michael Olausson, Skrifter om Väsby 5, 1996
Ant. Börje Sandén (96-07-16)
Fick häftet av Michael i samband med utgrävningen vid Draget 1996
(äv. ett ex av Lasse Wahlström, som jag gett till Agneta Allerstav

Borgen i äldre uppteckningar.
Omnämnd 1313
Oscar Montelius, rapp 1872-01-08
Oscar Almgren och Gustav Adolf, 1902
- första undersökningen av en fornborg i Sverige
- deras uppfattning var riktgivande för lång tid
- särskilt dateringen - "vikingatid - medeltid"
- en del av Sigtunas försvar
- kopplades till 1187 sic: "estniska sjörövare"
- ärkebiskop Johannes Findvedsson av Runbyätten

- nära metertjockt kulturlager genomgrävdes
- speltärning, vävtyngder

Topografi
- vall även mot de branta stupen!!
- ingången strutliknande
("angripare tvinga exponera högersidan - utan sköld")
- kraftig mur på plan mark nedanför borgberget!!! - hamn?
- vattenhål - en ovanlig företeelse - lerfylld svacka?

1992 års grävning
- kopplingen till 1187 "överspelad"
- anlagd mycket tidigare än vad man hävdat
- använts under ganska kort tid
- vallen nedbränd 3-4 gånger under denna korta tid
- stora stenar inne i vallen föll sönder som grus, lera rödbränd
- timmer har ingått i vallen - 2 parallella rader förkolnade
- uteslutande ek har använts - står emot röta!
- kolade ekstockar var minst 40 år gamla
- stormannagård med omfattande hushåll
- boplatslager under husterrassen - yngre bronsålder 800-400 f kr

Fynd
- matlagning och hantverk är representerade
enda vapenanknytning
- ring till en ringbrynja - romersk anknytning

Långhus - "hallhus" - 3-skeppiga
- får och nöt vanligast - hög slakt ålder: ull och mjölk!!!
- ben från älg, hjort saknas helt

Ålder
- tycks inte hade minsta att göra med äldsta Sigtuna
- betydligt äldre än vikingatid
- 1902 fanns inget som helst jämförelsematerial
- tidigare betecknad som "farledsborg" "spärrborg" "garnison"

Vårdkase?
- enl teorin om en stark centralmakt som organiserat skyddet

Inre bosättning
- 5 borgar i Uppland
- något nytt från 300 - 500 e kr
- ingen odlingsbar mark i närheten
- Runsa har varit beroende av ett agrart omland
- uppbyggd efter bränningar - minst 3 ggr

En politisk geografi
- politiskt/ideologiskt/symboliskt centrum
- fornborgar i gränsbygder - ego: Attundaland - Tiundaland

Avstamp för en ny Sigtunaforskning *flyttad från b-bok*

David Damell: Fornsigtuna
Heldagsseminarium 26 nov 1987, Gröna Ladan, Sigtuna
Se g9:18

2. Avstamp - för en ny Sigtunaforskning
Hela boken. Särskilt Bengt Hult: Strom, fornsitune et Guazbro

Damell, David
Kartering 1983-85, Gerhard Winberg, Rolf Rydén
Billby: 35 reg. fornlämningar.
1987 hittades fyrsidiga stensättningar ner mot 5-m nivån, sannolikt senvikingatida
"1315 omtalas gården i samband med revidering av 1310 års riksdelning mellan kung och hertigar"

OBS: "Något tvivel om att Fornsigtuna varit staden Sigtunas föregångare kan därför ej råda"
ego: kanske lite vårdslöst av David att säga 'staden Sigtunas föregångare' Det kan uppfattas som att Fornsigtuna också varit stad.

ARKEOLOGISKA MÅLSÄTTNINGEN.
1) kartering 2) datering 3) bosättningskontinuitet 4) funktion
Fosfatkarteringar: 1984, 1985, 1987
Fältarbetstid: drygt 3 mån 1987, 4 månader 1988

Signhilds kulle:
C14 i marken under kullen: 55 BC och AD 50 (bägge +- 70 år)
c14 i lermanteln 470 BC +- 115 år, alltså äldre!!!

Rampen:
säker lagerföljd under rampen 555 BC +- 145 år
konstruktionsmässigt samband mellan ramp och kulle.
tänkbar funktion: tingshög

Husgrundsplatå 1:
9x25 m = ca 225 kvm
- stolphål i 2 rader längs mittlinjen
- väggarna är lätt svängda, stolpar med 1,5-2 m avstånd
- flätverksvägg i syll mellan stolparna,
  invändigt täckt med plankor, utvändigt med torv?
- härdgrop
- bränd lera överallt i vägglinjen - järnspikar
- några pilspetsar, fragment av bronsföremål, segmenterad glaspärla
datering: entydigt mot vikingatid
C14 AD 490, AD 510, AD 720, AD 790, AD 815, AD 950, AD 1420

Husgrundsplatå 2:
ca 10x40 m
inga dateringar (1987)
kraftig ramp på södra kortsidan
- sannolik tillfartsväg från landsidan i sänkan söder om grunden

Husgrundsterrasser
Nr 4.
C14: AD 340, (i anläggningsnivån), AD 610 (i själva kulturlagret)
- talrika fynd: skänkel till ullsax, spikar, nitar, keramik, ben
Nr 5.
härd el kokgrop
'portabelt städ ?'
C14: AD 955
Nr 6.
C14: AD 730
Nr 7.
C14: AD 890
fisk, spikar, keramik
Nr 3.
C14: AD 705, rester av syllunderlag
Nr 8.
C14: AD 875, välbevarat knivblad
Nr 9. (stall)
Vällagd stenpackning
Nr 10. Strax norr om Signhilds kulle
C14: AD 790, fynd av ben

BENBESTÄMNINGAR
Dieten: nöt- och svinkött, mindre andel får
OBS: motsats till Sigtuna, där svin dominerar
Fiskben (samtliga) från gädda
Fågelben: gräsand, and
OBS: få fisk och fågelben, till skillnad mot Sigtuna/Birka
Ej däggdjursvilt i materialet, vilket är vanligt i bondemiljöer

Små rester efter säd, ej bakning i dessa byggnader
Välstädade hus?
Ej kontinuerligt bebodd?

"Totala antalet fynd är emellertid relativt stort"
- i huvudsak bundet till konstruktioner
- fynd från verksamhet är lågt med undantag för måltider.
- pilspetsar av stridstyp, militär inriktning?

Slutsatser
Besökt under förromersk järnålder
Utomordentligt kommunikationsläge
Kult
Rättsangelägenheter
Signhilds kulle: möjligen som tingshög redan under romersk järnålder (före folkvandringstid)
Konstruktionsmässiga likheter mellan Signhilds kulle och husgrunderna.
Marknadsaktiviteter
Centralmakten har etablerat sig
Kungsgård, 600-talet
Husgrundskonstruktionen: härskartanke bakom
Dominerade terrängläge.
Lagunhamnen grundades upp fram mot 1000-talet
Gamla religionen - kristendomen till Sigtuna

Vikingarna hemma och i härnad

JOHANNES BRÖNSTED
Anteckningar Börje Sandén 88-11-12

Konverterad (eg kopierad) ws-vp-doc
pärm g13:2 fritextsökning

Johannes Brönsted (en klassiker) ger utmärkta argument till förmån för Fornsigtuna som en verkligt viktig centralort i vikingatidens Norden.

BALTIKUM - LETTLAND - GROBIN - BIRGER NERMAN - 1930-TALET
sid 15 - 17

SEGLINGSKONSTEN
Han förklarar den tidiga kraftutvecklingen i Svealand med att nordborna före 800-talet inte utvecklat seglingskonsten, vilket var nödvändigt för expansion västerut mot England, Irland, Frankrike. SVEARNA behövde inte segelkonsten för att expandera in i Baltikum och Ryssland.

KUNGADÖME I NORDEN
Detta med frånvaron av seglingskonst före 800-talet, men goda roddfartyg, förklarar varför ett starkt kungadöme utvecklades i Svea land = Uppland. Han säger att många fynd i Uppland vittnar om rikedom och makt. Ego: om man tänker på Vendel och Valsgärde, som uttryck för rikedom och makt så har vi i alla fall det faktum kvar att en viktig färdled mot omvärlden passerade Fornsigtuna.
Det svenska kungadömet är äldst och starkast i Norden

BALTIKUMS STORA GRAVFYND
Strax före 1939 fann man 2 stora gravfält i Lettland. Grobin hade tydliga kontakter med Gotland. DET ANDRA hade fynd som pekade mot MELLANSVERIGE, gravar av mellansvensk typ.

Under 700-talet finns det säkra vittnesbörd om svenskarnas expansion mot Baltikum, som under 800-talet manifesterade sig som fast kolonisation runt staden Gamla Ladoga (Aldeigjuborg)

Från Uppland har kraftlinjer utgått både till Finland och Norge.
- arkeologiska fynd i Norge visar med önskvärd tydlighet på förbindelser med Sverige

Ego: jag har förut tyckt att Sverige har legat efter Norge och Danmark, men Brönsted - ICKE SVENSK - framhåller Svealands stora betydelse

ur brev till David Damell 88-11.
Beträffande Fornsigtunas roll i historien har jag funnit mycket intressanta infallsvinklar i Johannes Brönsteds bok från 1960: Vikingar hemma och i härnad. Han framhåller
1. att Sverige till skillnad från Danmark och Norge
   -"under 700-talet var ett starkt gammalt kungarike med rot hos svearna i Uppland"
2. att en kraftig kolonisation utgått från mellansverige till Baltikum redan under äldre vikingatid (700-talet, stora gravfynd nära Grobin i Lettland)
   - det ser ut som om 700-talets Grobin anlagts och behärskades av uppsvenskar"
   - Under 700-talet finner vi emellertid säkra vittnesbörd om att svenskarnas expansion mot öster, som under loppet av 800-talet manifesterade sig som fast kolonisation runt staden Gamla Ladoga (Aldeigjuborg) alldeles söder om Ladoga, redan hade kommit ordentligt i gång före den egentliga vikingatiden"
   - Kungadömet i Norden är äldst och starkast i Sverige. Den ovannämnda expansionen under 700-talet från Mellansverige österut till de baltiska länderna och till de finska trakterna bort mot Ladoga tyder också på styrka"
   - från Uppland har kraftlinjer utstrålat både till Finland och västerut mot Norge"

Kan inte Fornsigtuna ha varit just det politiska centrum varifrån expansionen utgått? Av gammal vana har jag själv alltid tänkt mig Uppsala som ett sådant centrum, men det är väl mer att betrakta som ett religiöst centrum, när allt kommer omkring.

Det är intressant att en icke svensk författare så eftertryckligt framhåller svearnas roll under Fornsigtuna-tid. Eller vad säger du?

Historiska källor. sid 23 ff
Svea rike = svearnas rike
rike = det område en kung härskade över.

Danmark: mark = obebott gränsland.

Norrige: pastisch efter Sverige.

Askeberg skiljer på 4 typer av vikingatåg
1) privata plundringståg, sjöröveri
2) statligt organiserade flottoperationer, politiska avsikter
(ego: statligt sjöröveri?)
3) härnadståg av friskaror med kolonisation som mål. omkr år 900
4) handelsfärder: gäller mer Sverige

ORDET VIKING: sud 31
endast använt av nordborna själva (belägg i danmark)
- Frankrike: normanni
- England: dani
- Tyskland: ascomanni (askmän: fartygen av ask)
- Ryssland: rus
- Grekiska källor: varjager, väring
- Spanien: madjus: hedniska trollkarlar

1) vig = strid
2) vik
- sjörövare som lurade i vikingar

Helgeandsholmen - 1000 år i Stockholms ström

Dahlbäck, Göran (red.) 1982 *(fil i CPM helge)*
Ant. Börje Sandén, 1983

ETT LÅS FÖR MÄLAREN - sid 57.
Utgrävningarna har "kastat nytt ljus över det allra äldsta skedet i Stockholms historia"
Ja, sannerligen. Det framställs som säkert att den första befästningen - kastalen !? skall ha byggts 1100-talet slut eller 1200-talets början.

ego: MEN DÅ KAN INTE OLOV DEN HELIGES SAGA MENA STOCKHOLM UTAN JUST STÄKET,

I fotnot till sid 57 framhåller Dahlbäck att det skriftliga källmaterialet om Stockholms äldsta historia är "utomordentligt mager". Att vad som helst kan utläsas ur detta.
- att det just därför vuxit upp så rikhaltig litteratur.
- jag tycks få rätt beträffande frågan Stäket - Stockholm.

Det slutliga befästandet av Mälarinloppet har tydligen bestämts till omkring 1250
- intressant: 1247 segrar Birger Jarl vid Sparrsätra över folkungarna.
1251 kommer den avgörande segern vid Herrevadsbro i Västmanland
- politisk och ekonomisk makt är DETSAMMA.
- Birger Jarl fick mycket stark ställning politiskt genom att behärska Stockholm

DE FÖRSTA ÖARNA OCH DE FÖRSTA MÄNNISKORNA sid 42
Det nya var upptäckten att Helgeandsholmen bestod av två öar.
- den östligaste var ursprungligen en udde invid slottet
- udden blev ö när den vallgrav byggdes intill försvarstornet
- beviset: man fann bryggor mellan de två öarna

- sundet hade varit 20 m brett (segelbar bredd ca 10 m9
- 2 m djupt.
- den största båten hade djupgående på 1,5 m fullastad, 30- ton
- 0,6 m olastad

Sand ditförd av vatten ovanför normala havsytan
- en nipa hade uppstått i åskanterna och vid extremt högvatten sköljdes sanden med
- i humusskiktet ovanför fanns ett 20-tal mynt från Magnus Erikssons tid

TEGEL
- på 1230-talet i Mälardalen

SKALMUREN
- troddes först ha varit BOGÅRDSMUR
- sen uppdagades att den var ett försvarsverk
- först sedan 'borgen' upphört att fungera - när sjötrafiken förlades till nya Söderström och Norrström fått fasta broar som omöjliggjorde sjötrafik - blev det kyrkogård på 'holmen', som inte längre var holme, utan hade vuxit ihop med den större ön
- bröts ner (delvis) ca 1300, kort efter översvämningen

SEGLATION i Norrström
Det skulle vara svårt att ta sig igenom farleden (ingen ström)
- båtarna tvingades till S-kurva
- genom sundet med segelbar bredd på 10 m
- ro, varpa, staka

Gunnar Bolin gav redan 1921 en liknande tolkning av seglationen i Norrström !

VIMMEL AV PILAR
- Pålarna har ännu (1983) inte daterats dendrokronologiskt
- pålkransar på Vädersolstavlan

TUNNELN - KARL XI:s STALLGÅNG.

Se även Hans Hansson Underjordiska gångar. Hist. kring Stockholm sid 96.

Gången kan föras tillbaka till 1674 då Tessin d.ä. uppförde hovstallet.
(Redan Gustav Vasa hade ett hovstall på platsen, men det hade senare flyttats till trakten av Jakobs kyrka)

En trappgång i slottet, som fortfarande finns kvar - manshög, 2 m bred, 35 m lång. Den mynnar 1,5 m ovanför Stallkanalens vattenyta, mitt under Norrbro (bild sid 428) Denna är allt som blev till av Karl XII:s önskan (brev från Turkiet 1713) om täckta gångar från slottet till såväl Mälarstranden som Saltsjön. Porten under Norrbro har samma läge som "Karl XI:s stallgångs" anslutning till gamla slottet.

Längs dåvarande "Norrbro" = Stallbron byggdes en med brädor täckt gång (klar 1681) genom vilken kungen osedd kunde ta sig till stallet (- och rådgivaren Klas Flemming)
Se Johan Holms karta 1689, sid 419

1696 (året före slottet) brann stallet - 4 drängar 20 hästar brann inne.
HELGEANDSHUS = en välgörenhetsinrättning

Helgeandsholmen låg utanför själva staden Senast på 1280-talet fanns Norrbro. Helgeandshuset är omtalat 1301
- fanns troligen tidigare
- verkade i över 200 år på den tomt Valdemar skänkte i sitt testamente från fångenskapen på Nyköpingshus
- 1531 flyttades det till Gråmunkeholmen då klostret upplöstes
- 1551 flyttades det till Danviken.
- stadens borgmästare och råd hade ansvar för hospitalet
- endast gamla människor med gott rykte
som inte längre förmådde "hålla hus och hem samman"
- ungt, gift folk endast om de hade sådan sjukdom att de var farliga för omgivningen
- betalande skulle lämna sin kvarlåtenskap till hospitalet
släktingar skulle godkänna att de togs in
kunde ej göra anspråk på arvet

- huset och kapellet låg troligen under riksdagshuset
- i sjukavdelningen fick endast sådana tas in som inte hade släktingar som kunde hjälpa
- två mål mat om dagen för de fattiga
- donationer och testamenten gick till Helgeandshuset

KYRKOGARDEN
1339 skelett i orört läge - 2 ton
- omrörda skelett - nästan 5 ton
- minst 4100 skelett totalt
totalt 7 ton (obs tidigare uppgift om 8 ton)
- 8-9 lager med skelett
- ej lagda i kista, svepta
- lagda på mage: de som fört sedeslöst liv - brottslingar
- 5% hade huvudskador från strid. (säkerligen hade flera dött i strider)
- skelett i orört läge visar inga skallskador
- 3 spädbarn hade begravts i eller utanför muren
- omedelbart innanför skalmuren/bogårdsmuren

- ingen karies - däremot tandlossning
- ledsjukdomar vanligast
- syfilis konstaterad
- ny i Sverige med 1520 års danska soldater - från kontinenten

2 teorier om hur syfilis kom till Europa
1. med Columbus soldater från Haiti
2. från mongolerna
(men: inga konstaterade syfilis skador på skelett för 1400-talet slut)

BEFÄSTNINGSVERKEN

Helgeandsholmen i det närmaste obefäst till 1400-talets början
- 1419 finns en uppgift om den person som hade hand om nyckeln till porten
- efter 1460-talets strider blev ön bättre befäst.

Gustav Vasa mur måste ha uppförts efter åren 1518-22
- ett sådant mynt fanns under muren.
- 8 m hög (enligt bild)

- muren byggdes sedan Helgeandshuset flyttats till Gråmunkeholmen

BÅTAR - 4 SEKEL
-11 båtar
- handel på tyska villkor
- sålde: järn, koppar, smör, pälsverk
- köpte: tyger, salt, vin, öl

klinkbyggd båt - självbärande skrov
- vikingaskeppen var klinkbyggda

kravell-byggd - spanten mycket viktigare
- spanten reses innan borden läggs dit
- spikspetsen hamra ut över en invändigt placerad bricka = klinkning

masten sattes fast i kölsvinet
- timmer, förtjockat på mitten, som låg längs kölen

båt II - under 1530-talsmuren; till vänster
- Sveriges första vetenskapligt undersökta kogg båt III - under 1530-tals muren, till höger
- bevarad härdlåda
- havsgående!. - lade inte till vid land för matlagning

båt VIII - genomborrad av många stockar

MYNT
359 mynt
- borttappade - funna vid bryggor
- få depåfynd - endast några på kyrkogården

SKOR
skomakaren - skoflickaren - skräddaren - bagaren - smeden - bryggaren
- Skomakargatan finns i Stockholm 1337
- skoflickarna - lagade skor
- skomakaren - gjorde 2 par skor om dagen
- 1523: mansskor 3 öre <=9örtugar)
- dagslön 4 örtugar
- skor = 2,5 dagslön
- behövdes 3-5 par om året
- ca 700 typbestämda nästan hela skor
- 1400 typbestämda fragment av skor

LAGGK4RL

KNIVAR
- testikeldolk = phallosdolk - efter skaftformen

Stockholms Stads Medeltidsmuseeum - Helgeandsholmen.

Ant. Börje Sandén, *1983 – första datorns (Dec 1982) utskrift, fil helge1.*
Pärm g3:34 fil Stadsmuseum-helgeandsholmen.doc textfil2.dbf

Vädersolstavlan Urban Målare
- 20 april 1535

1978 började utgrävningarna nästan 40 000 fyndnummer
filial till stadsmuseet - medeltid (med ett undantag)
Inget FORUM ROMANUM

Kyrkan dominerade medeltiden
- kyrkans liv
- Albertus Fictor - Härkeberga kyrka m fl
- mässbok som användes i Helgandshusets kapell.

Helgeandshuset
- Välgörenhetsinrättning
- för rika och fattiga
- donationer från rika som ville bli omhändertagna på gamla dagar
- kyrkogården = den tidigare befästa östliga holmen

Tegelmuren
- från 1530-talet
- holmen var dåligt befäst under 1400-talet

Byggnadshyttan - handslaget tegel (nytt)
- olika förband
- övervåningen ej klar
- tak/golv bjälkar hålls på plats med "ankar-slut",
ett järn-"klammer" som går genom den murade väggen och ofta syns på utsidan av husen i gamla stan.
- olika format tegel
murare - timmermän - bildhuggare

"Karl XI:s stallgång"

Guiden talde om att man i fantasin kan tänka sig Karl XII komma i gången. Det kan han aldrig ha gjort om gången är från 1700-talet, dvs den gångväg som han gav order om 1713 - från sin plats i Turkiet. Kungen kom ju aldrig till Stockholm igen.

Skampålen - kåken
- röda pelaren
- järnringen
- prygel - skar av öronen

Hamnen - kajen
- ljud- och luktillustrationer
- tjära, fågelkatter, vågskvalp

Vattnet
- gav föda - fisk
- transportmedlet, 'järnväg' "motorväg'

Bodarna
- mellersta en ängslada från Mora
- de övriga gjorda av gammalt timmer

Klädeshuset, jmf tyghus
- upplag av alla slags varor, ofta klädestyg
- OBS. "tyg" = verktyg, tygverkstad, seldon=seltyg
- betecknar frisernas speciella j?:) handelsvara.

Stora huset - tegel från platsen
- rådstugan - en trappa upp
- burspråk, - bur = tyska: borgare
- språk = samtal
- samtal med borgarna
- senare. själva balkongen/utbyggnaden på rådhuset
varifrån man överlade med borgarna, lämnade meddelanden

Bägarmakaren
- träkärl av olika slag
Skomakaren

Rösaring – Fruktbarhetskult *b-rösa.*

Börje Sandén Anteckningar databasen \b-filer\b-rösa.dbf

Den osynliga gudomen - ur Proxima Thule, 1962

Bertil Almgren

Ant. Börje Sandén 1981 + komplettering

Pärm g20:5 fil Den osynliga gudomen-almgren2.doc textfil6.dbf

Läste kapitlet med synnerligen stort intresse 1981, i samband med Rösaringsutgrävningarna. Sedan jag sett kartan 1598, av Willem Barents. Det intressanta är teckningen av Stockholms skärgård, ett schematiserat gytter av öar (dock anar man Furusundsleden).
sic: Stockholm och Uppsala ligger i samma skärgård. Kartan är graverad året efter hans död, den visar hans tredje resa (under vilken han dog). Troligen var han aldrig inne i Stockholms skärgård; den har han återgivet efter 'hörsägen', vilket var mycket vanligt.

Min tes är: kartorna hade mer praktisk uppgift än vetenskapligt kartografiskt; det var helt meningslöst att försöka sig på en riktig topografisk beskrivning av kuster och landområden; man nöjde sig med astronomiska observationer för att få länderna något så när på rätt plats; detaljerna var mindre viktiga; en lots anlitades säkerligen.

Kartan skulle vara en praktisk anvisning för var man tog sig fram på bästa sätt. (att sjöar har flera avlopp, dock ej på Barents karta, som endast tecknar kustlinjerna).

Det måste ha varit en mycket fast rotad åsikt hos forna sjöfarare att Mälaren och Saltsjön hade en gemensam skärgård; trots att kartan ritas flera 100 år efter sedan Mälaren blev insjö tecknas inte ens Mälaren som en vik av havet.

Den osynliga gudomen

Bertil Almgren tes är att Tacitus menar att germanerna inte dyrkade gudabiler - en osynlig gud. Han menar vidare att ingen velat sätta tilltro till Tacitus när denne berättar om Nerthuskulten på 'en ö i oceanen' 'där alla gemensamt dyrkar moder jord'.' på en ö i oceanen finns en lund och i denna en vagn'

ego: vid Rösaring finns dock en väg; inte vilken som helst - en kultväg/processionsväg.

Almgren tar fasta på tvättandet av gudom i den helig sjön, i vilken sedan tjänarna dränks; efter som guden var osynlig under sitt täckelse över vagnen, så är det lätt att förklara deras död: de var ju de enda som visste att det inte fanns något i vagnen. Almgren kommer också in på den teori som hävdar att vagnen själv symboliserade gudomen. Han hänvisar till hällristningarna i Frännarp i Gryts socken, Skåne, där en mängd vagnar och enbart hjul är tecknade.

Platsen för Tacitus ö i oceanen förlägger han till Jyllands västkust, lagunsjöarna, med motiveringen att Deibjerg med sina vagnfynd (senkeltisk tid!) ligger i närheten.

Vidare finns ett Nertus-ortnamn inte så långt därifrån.

ego: jag menar att man gärna kan börja diskutera Rösarings position i ett vidare sammanhang; där finns vägen, där finns Härnevi, markbeteckningen Lund borde undersökas närmare, där finns labyrinten, som med sin av Kraft påtalade 'dimension' är mycket märklig. (obs Johns tal om ett fjärde folkland i gammal tid). Likaså jämförelsen med Osebergsskeppets bildväv.

Almgren framhåller sambandet med Egypten; hällristningsskeppen

ego: jag vill framhålla skeppens likhet med den egyptiska släden på vilken farao/guden fördes fram i processioner.

Njord - ömsom gud, ömsom gudinna - förklaras som bisexuell; kunde befrukta sig själv; ett sätt att förklara 'urskapelsen'; icke ovanlig förklaring i indoeuropeisk religion.

Lägg därtill Rösarings placering på den högsta höjden inom ett stor område; dess läge mitt emellan Birka och Uppsala, längs den forna färdvägen via Draget; det förhållandet att Upplands största hällristningsområde ligger tvärs över vattnet på Veckholmslandet.

Wilhelm Mannhardts fruktbarhetsteorier. Debatten om
Nils-Arvid Bringéus, Ur Rig 91:1**.**
Anteckningar Börje Sandén 1991

ego: En mycket bra och fullständig redogörelse för 100 års debatt. Passar bra in i Rösaringsfrågan. Mannhardt och Frazer blir åter aktuella. Tala med John Kraft om denna uppsats; den borde passa honom väl.

Folklivsforskning: ett resultat av 1800-talets romantik
Tyskland: Volkskunde
Bröderna Grimm: impulsgivare
Språkforskare: tyskl. "germanister", skand. "norröna filologer"
Intensiv debatt i Skandinavien.
Carl Wilhelm von Sydows roll kan jämföras med den Weibullska skolan, men fick inte samma negativa effekter på längre sikt.

*** Wilhelm Mannhardts kontakter med Sverige
Jacob Grimm påverkade tidigast Gunnar Olof Hyltén-Cavallius.
Svenska folksagor: George Stephens/Hyltén-Cavallius, var dedicerad till Grimm.
"Wärend och wirdarna" var tänkt som en svensk motsvarighet till Jacob Grimms "Deutsche Mythologie".
"Wärend och wirdarna" väckte stort intresse hos Grimms lärjunge Mannhardt.
Mannhardt försökte underbygga sin teori om vegetationsdemonerna med belägg från Wärend och wirdarna.

*** De svenska Mannhardtepigonerna
När John Frazer tog upp teorierna 1890 i "The Golden Bough" vann de internationell ryktbarhet.
Se Åke Hultkrantz förord 1987:
"Inget annat arbete har i så hög grad påverkat och inspirerat en bredare religionshistorisk, folkloristisk och litterärt intresserad läsekrets".

Nils Edvard Hammarstedt: först att anamma Mannhardt
1899-1900: "Såkaka och gullhöna"
1903: "Såkaka och såöl"

Martin P:son Nilsson: av större betydelse för debatten med:
1915: "Årets folkliga seder"
"förhoppning att kunna rekonstruera den gamla germanska mytologien ur folktro och folksagor slog fel" men man fann likheter mellan "antika folkbruk och folkföreställningar och motsvarande moderna germanska".

"Sädesdemoner": Växtkraften koncentreras till den sista kärven ... symbolen för hela skörden, av vilken såkakan bakas

"Man bryter gröna kvistar och planterar dem i åkrarna, i stugan och i ladugården eller smyckar majstången med dem för att sålunda överföra den i de grönskande träden inneboende kraften och lyckan på hus och hem"

von Sydows "Våra folkminnen", 1919, vår första folkloristiska lärobok.
... sädens själ, dvs kraften i grödan, flydde för liarna och gömde sig i de sista stråna.
- kritiker av Mannhardt

Hilding Celander, språkman. "Sädesanden och den sista kärven i svenska skördebruk".
Folkminnen och folktankar 1920
- "Julkärve och Odinskult" Rig 1920. Finns!
- "Julen som äringsfest", 1925, Folkminnen och folktankar
- "Nordisk jul", 1928
Kritiserade tanken på Brunnsgubben, (demon), endast ett sätt att skrämma barnen från gå nära brunnen.
... "vargen springer i rågen" - skrämma barn att springa där.

- Sigfrid Svensson, elev till, var också kritiker av Mannhardt
Stor debatt 1931, 100-årsdagen av Mannhardts födelse.

*** Mannhardtkritiken i Tyskland.
Mackensen var tämligen ensam om sin kritik av Mannhardt

von Sydow hävdade 1934 i London att Mannhardt var mycket betydelsefull, men att den nya forskningen gett resultat som inte Mannhardt kände till.
Engelsmännen blev förfärade över den förintande kritik som Frazer fick i Sydows föreläsning.

"Hela läran om fruktbarhetsväsen är en skrivbordsfantasi av en lärd man som inte kände folkets sätt att tänka"

Hitler och hans handgångne man "professor" Herman Wirth utsätts för kritik 1933-34.

*** Diskussionen om fruktbarhetsteorierna i Sverige 1935-45.
En ganska bitter strid pågick under 30-40-talen; von Sydow, Lund, och Sigfrid Svensson, Nordiska museet, trodde inte på, som exempel, "brunnsgubben" som demon; den hade uppfunnits bara för att hålla barnen borta från brunnen. Mot slutet yttrade sig von Sydow sällan i frågan om fruktbarheten.

1936 gav Martin Nilsson ut en ny upplaga av Årets folkliga fester, där han i stort vidhöll sina tidigare åsikter; säger i förordet: dessa tydningar har nyligen blivit bestridda; man menar att skördefesterna är glädjefyllda arbets-sluts-fester.
Alla de oanständiga orden och visorna, de sexuella skällsorden skulle inte ha något med fruktbarheten-fertiliteten att göra.
von Sydow och Martin Nilsson skriver debattartiklar mot varandra; det påstås att von Sydow inte fick gå i svaromål i Folkminnen och folktankar; han kommer till tals i en ny skrift "Folkkultur".

Efraim Briem, professor i religionshistoria i Lund hade 1918 publicerat en avhandling om moder- och fruktbarhetsgudinnorna i sumerisk-babylonisk religion; han ansågs, liksom Martin Nilsson, av von Sydow som dennes främsta motståndare.

Man trodde på bäckahästen INNAN man med honom varnade barnen att gå för nära ån.
ego: jämför med skålgroparna; de hade ursprungligen en annan betydelse än vad den senare fick, då kloka gummor smorde dem med ister, offrade mynt och framsade besvärjelser.

Karin Danver, 1942, "Logkatten" går helt på von Sydows linje: "rena konstruktioner och bygger på en serie olyckliga misstag"

*** Debatten under efterkrigstiden
Strax efter kriget byttes begreppet folkminnesforskning mot folklivsforskning.

Albert Eskeröd, Årets äring, 1947, följer von Sydow; han får stark kritik för att han negligerat de historiska materialet och övervärderat de psykologiska synpunkterna. Det finns exempelvis medeltida manualtexter för invigning av brunnar, då till och med exorcism förekommer; de kunde även återinvigas enligt ett särskilt formulär om de förorenats av onda andar.

Mai Fossenius, 1951, Majgren, majträd, majstång; modifierad hållning.

Brita Egardt, 1962, Hästslakt och rackarskam. en etnologisk undersökning av folkliga fördomar.

Tore Gjötterberg, Rig 1976, Säfrau och Jumis, ett försök att underbygga Mannhardts teorier.

Berta Sjternquist, 1989, Arkeologiskt material som belägg för religion. Rapport från arkeologidagarna 16-18 januari 1989, Lund, Report-Series No. 34.

Geo Widengren, 1945, Religionens värld, är kritisk mot Frazer.

Ingeborg Weber-Kellermann, 1965, Erntebrausch in der ländlichen Arbeitswelt de 19. Jahrhunderts auf Grund der Mannhardtbefragung in Deutschland von 1865. Hennes arbete utgör en senkommen upprättelse av Mannhardt som insamlare av material.
Åke Hultkrantz, 1987, förord till Den gyllene grenen: "många av Frazers slutsatser som under lång tid ifrågasatts av forskningen har numera återvunnit sin relevans, såsom tolkningen av den sista kärven"

Tacitus kartbild av norra Europa

Sture Bolin,
Ur Från Tacitus till Erlander. Aldus 1963
(eg. Festskrift till Arthur Thomson, 1961)
Anteckningar Börje Sandén, 1991-05-01

Vitt skilda tolkningar har getts av dunkla ställen.
Man antager allmänt att Tacitus haft en romersk "rundkarta"
- samma slag som Orosius
- K. Miller: klassisk rekonstruktion i Mappae Mundi
- Bolins skiss ansluter sig nära till Orosius världskarta
I Germania:35 börjar beskrivning av 'Norden'
ego: Vart Norge vägen i diskussionen?
    Kanske ingår Norge i hans uppfattning om Scandia.
OBS: kultplatsen på en ö i oceanen hänför sig till skildringen av sveberna;
    allmänt antaget att sveberna var på Östersjöns sydkust(s.13)
    han fortsätter sedan med de sveber som bor norr om Donau.
    svionerna - OCKSÅ de ute i Oceanen:
    - kan de tolkas som samma folk?

Den vanliga uppfattningen om Tacitus kartbild har påtagliga likheter med Ptolemaios bild.
- Bolin: troligtvis har Ptolemais kartbild (yngre) influerat Tacitusforskarna!!
- Bolin: det bör vara Öresund/bälten som avses i samband med uttrycket 'utraque ripa' = två varandra motsatta flodstränder

Romarna uppfattade Kaspiska havet som en vik från norr
Tacitus har uppfattat Östersjön som en bukt av Oceanen

Svionerna har bott ute i oceanen
Sveberna dyrkade Nerthus på en ö ute i Ocenen
- ego: de bodde alltså inte där

Bortom svionernas land möter ett hav som är stelt.

Bolin anser att Tacitus i själva verket känt till att svionerna bodde på en halvö - ej en ö som det står tidigare:
- "sitonernas stammar hänger samman med svionerna"
- Bolin önskar att hans argument skall räcka för visa att Tacitus bild omfattar Jylland, sundet, Östersjön, skandinavien och dess landfasthet åt öster.
- "Det är svårare att förstå Tacitus uppgifter, om man inte räknar med att så var fallet"

Tanke-schema - infallsvinklar - idéer

Rösaring - Hällristningar mitt emot
Högsta punkten Mellan Birka-Uppsala

Draget Tidig centralort Skålgropar - Härnevi

Labyrint Processionsväg Härnevi-Ullevi

OBS: Markformationen gjorde att det blev odlingsbar bygd nedanför Rösaring: bergsryggar närmare sjön hindrade leran att vandra ut i Mälarens botten.

The Goddess in the Labyrinth.

John Kraft, Åbo akademi, 1985
Anteckn Börje Sandén 1991

Detta är första längre artikeln på engelska i vilken John Kraft sammanfattar sina slutledningar/forskningsresultat. Totalt har han skrivit omkr 20 artiklar i ämnet labyrinter.

Illiaden, Ramayana, Gamla Testamentet (Jeriko) och Theseus och Aridane har bl.a. labyrinter som gemensam nämnare.
- de berör fruktbarhetskulten
- de har metod för konstruktionen
- de har liknande muntliga traditioner

Labyrinterna har förbindelse med Troja.
- jfr Rösaring: "Trojeborg"

ca 500 labyrinter i nordiska länderna
ca 25 i inlandet i anslutning till gravfält - OCH processionsväg

Plinius säger att barn gjorde fullskaliga labyrinter på marken.
Några få torv-labyrinter har bevarats i England och Tyskland

Åtskilliga ortnamn visar att torvlabyrinter var vanliga i England
som Graffiti i Pompeiji

Magi:
- påverka vädret
- öka jaktlyckan
- skydda mot faror

Troja-namn finns inte i Indien
- dock som 'fortress' eller 'city'

Flicka i centrum
- Sverige och Finland

Ernst Krause presenterade sina teorier 1893, bl Visby-labyrinten
- scen för kult-dramer

Ramayana
- äldsta hänvisningen till labyrinter 1045 hos Al-Biruni

Jeriko
Murarna ritade som en äkta labyrint mellan 806-822 i ett kloster i Italien.

Jordstrålning, hälsa, forntida vetande.

Dan Mattsson
Nyköpings Tvärvetenskapliga Bokförening, NTB

Rösaring. Redogörelse för undersökningarna 1986.
Arne Groth iakttog 64 kraftlinjer. Hade han missat en vid Tibble-labyrinten?
Många åskådare hade samlats, de som ville fick pröva slagrutan. de fick många utslag just på de ställen som Arne fått utslag.
En kvinna fick bara utslag för varannan linje; för de som mannen inte kunde känna. Således 32 + 32 linjer.
Linjerna var så kraftiga att de för första gången kunde följa dem utanför labyrinten. Efter 10-20 m böjde de av åt vänster och verkade gå in i en bana runt labyrinten: hemligheten med vart linjerna tog vägen.

Tibble, Rösaring och Lindbacke utanför Nyköping är forntida undersökta labyrinter. Han framhåller att han funnit fragment av linjemönster som överensstämmer med linjemönstret i rosettfönstret i Notre Dame. Trojeborgarna sträcker sig fram till andra ringen innifrån räknat i rosettmönstret.

Labyrinten i katedralen i Chartres används för en symbolisk pilgrimsfärd till Jerusalem. Den är också exakt lika stor som ett av katedralens rosettfönster.

Försvunna labyrinter.
Vid Vårfrukyrkan i Enköping (Notre Dame!) hittades ett linjemönster som gick helt rakt ut från ett gemensamt centrum, dock ej från platsen för labyrinten. Labyrinten togs bort 1883 när kyrkogården utvidgades.

Likadant var förhållandet vid Möklinta kyrka

Utanför domkyrkans port i Linköping har det funnits en trojeborg enligt karta från 1735. Inget linjemönster där, men ett sådant utgår från centrum av kyrkan.

Teori om orsaken till kraftlinjerna
- Kraftlinjer finns inte vid försvunna labyrinter; kan själva labyrinten med sina stenrader ge

upphov till linjemönstret?
- Det borde i så fall uppstå kraftlinjer vid nyanlagda labyrinter.

Sentida labyrinter
Inga kraftlinjer vid Skansens trojeborg - kopia av Visbys.
Vid Valskog och Hässlö återfanns inga kraftlinjer.
Vid Emaus-skolan i Västerås finns kraftlinjer liknande dem vid Rösaring; anlagd i asfalt på skolgården 1954.

Hopi-indianerna
Exakt samma labyrintkonstruktion hos Hopiindianerna och lertavlan från Pylos.

Från Inledningen - geobiologi
Franska vetenskapsakademien sade redan 1857 att "slagrutans rörelser kan inte tillskrivas några fysikaliska krafter, utan är psykiska inflytelser från rutgängarna"
- Slagrutor och pendlar är förlängning av människans armar
- Redskapen synliggör minimala rörelser och förändringar av muskelspänningen i rutgängarens armar och händer.
- Människans nervsystem reagerar - inte slagrutan.
- Vissa personer är så känsliga att de kan använda enbart armarna.
- Slagrutan är visaren - människan är instrumentet.
Slagrutan: färsk sälg, rönn, pil, hassel
(orden inlagda i stora databasen så här långt)

Vad väntar i centrum? - Labyrint

Anmälan i DN över Frithjof Hallmans bok Das Rätsel der Labyrinthe.
Av Carl-Göran Ekerwald.
Delvis med stöd av Colin Renfrew hävdar Hallman teorin om att den grekisk kulturen har ett nordiskt ursprung. En naturkatastrof skulle 1200 år f.Kr tvingat nordborna att utvandra till medelhavsområdet. De medförde runorna och utvecklade det feniciska alfabetet. i sina gravar lägger de bärnsten. De för med sig svärd av skandinaviskt ursprung. De omnämns i Bibeln som filistéer, i grekernas historia som dorer. I faraonernas historia kallas de sjöfolken. Dessa nordbor hade labyrinter som en speciell symbol, ristade dem som ett slags revirmärken. De intog Troja.
Hallmans bok betecknas som ett pionjärarbete. Han rör om bland de etablerade sanningarna.

ego:
Detta påminner om Rudbeck och hans fantastiska historia, som ju allmänt anses som avskriven.

Historiska Nyheter. Nr 58.

John Kraft m fl

Arizona, New Mexico. - Indianstammar:
- Hopi, Pima, Navajo, Pueblo, Papago
Amerikanska labyrinter ser ut som Eruropeiska
Klassiska mönstret bevarat i 3000 år

Labyrinter förknippas med starka fästningar
- Troja-namn i Sverige och England
- City of Troy, Walls of Troy, Troy-Town

- Indien: figuren symboliserar städer och fästningar

Tidpunkt
- bör ha brukats vid tiden för Ull, Njärd, Härn
- spridningen till Norden har skett före Romar-riket eftersom romarna inte brydde sig om labyrint-idén

Kultförbund
- en labyrint i varje
- ortnamn runt Köping - ingen funnen labyrint

Jungfrudanser - kvinnor i centrum
- England - Afganistan - Indien - (Sibbo!)
- labyrintisk dans på Delos (nyfunnen labyrint i husgavel)
- redan på Theseus och Ariadnes tid
- 10-tal exempel på lekar och sägner i Finland

Rösaring
- återkommer oftast av platserna i tidningen
- undersökning av rösena är mycket angeläget
- 1672 - Rannsakningar

Frithjof Hallman
- urlabyrinten kommer från Nord- eller Mellaneuropa!!
- frekvensen skulle vara beviset
- 600 stensättningar i Norden och 100 ristningar i England
- inga bevarade labyrinter i fria naturen i Medelhavsområdet
- skålgrop i centrum av labyrintbilder på klippor i Irland
(New Grange - 2500 f.Kr.)

Daedalos labyrint på Kreta
- inga spår av labyrint av vinkeltyp
- mynten med klassisk labyrint från 500-talet f. Kr.
- kopplade till Theseus-sagan
- irrångslabyrint; nu även i Japan

Tragliatella
- labyrint av vinkeltyp - 600-talet f.Kr.

Torvlabyrinter
- ända upp till Asige i Halland

Häcklabyrinter
- mazes - Hampton Court
- Kungsträdgåren, Svartsjö, Uppsala
- Danmark
- Sverige: Värmlands Säby - fr 1979, 1474 baermispelplantor

Fast fornlämningar sedan 1967
- Definition: "människors verksamhet" - "varaktigt övergivna"

Norge

- 11 bevarade labyrinter - av 20 kända

Chartres
- gammal kultplats - fruktbarhetsgudinna
- labyrinten lades in redan på 1200-talet
- dansades i labyrinten under medeltiden
- NU: bänkar placerade över, för att hindra barna att springa

Befrielsedrama

Jeriko avbildas som labyrint
- Figuren i folktraditionen - stark borg eller slott

Ramayana
Perfekt labyrint illustrerar indiska nationaleposet Ramayana
- borgen Lanka
- jordgudinnan Sri
- hon måste befrias från underjorden - med kärleksakten
varigenom jorden tillförsäkras god växtlighet och avel

Fruktbarhetsriter.
Den lokala hövdingen och hans gemål kan tänkas ha spelat rollen
- himmelsguden och jordgudinnan
- för att frigöra naturens alstringskraft

Sibbo kyrka
- kalkmålningen är från 1400-talet
- kvinnofiguren i mitten

Gunnar Helming.
ur Oskar Lundberg, Härnevi, 1912

Fornvästnordisk berättelse
- norsk flykting
- fungerar som Fröj hos svearna
- upplysningar om hur man dyrkade fruktbarhetsguden

Fröj representerades av en (bild) staty
- folket trodde att statyn i själva verket var levande
- att statyn var i behov att äktenskapligt umgänge
- hustrun var mycket skön
- de gjorde resor tillsammans i bygderna
- de åkte i vagn
ego: just en sådan är avbildad på bildväven

Folket ställde till med gästabud
- för att han skulle ge bygden god fruktbarhet (äring)
- Gunnar Helming fick tjänstgöra som Fröjs ersättare
ego: jfr Tut Anch Amon

Gunnar "kom hustrun när" - hon blev med barn

- detta gladde folket
- ett bröllopståg
- det ceremoniella bröllopet var en symbolisk handling för fruktbarhet
- statyn ersattes med en levande representant
- avsikten hade varit att denne skulle offras efter festen
- Gunnar lyckas fly

Bonden och hustrun skulle rulla sig på åkern vid första åskvädret på våren
- Tor befruktar moder jord (Nerthus)
- himmelsguden - jordgudinnan
- finns även belägg för verkliga samlag.

Mannhardt citeras flitigt. fr sid 24 (bl a)
- besökte Sverige

Dejbjerg - sid 30
- vagnen
- Montelius tolkning

Nerthus, sid 32.

Stavgårdar
- begreppet utreds på sidan 32.
Ibn Fadlan:
- han har sett rus offra till en upprest påle med ansikte omgiven av mindre bildstoder, bakom vilka åter andra trästolpar är uppresta.
- femstena rör: femstena stav (sid 33)

Jordens moder i Norden.

Birgitta Onsell, 1990
Ant. Börje Sandén 97-05-04,
köpte boken vid hennes föredrag denna dag på Hist. Museet

Många av hennes synpunkter har jag använt redan i bok0, 1984.
- men hon har många intressanta vinklingar.

"Gudinnan - äldre än guden"

Onsell börjar med Nerthus, Moder Jord, Magna mater, Terra Mater
- inledningsvis nämner hon Nerthus i samband med "öar och undanskymda sjöar"
- nertos, keltiskt ord:
= "vegetativa kraft som våren skall väcka till liv"

När kristendomen bröt in över vårt land skalade den bort allt kvinnokön ur gudomshistorien

Beskrivning/citat ur Tacitus
- en ö i havet - jfr Barents karta 1598
- en helig lund - ortnamnet finns kvar
- helgad vagn, dragen av kor - Oseberg -
- slavarna dränks i en närbelägen sjö

Nerthus tillhör vanerna = enbart fruktbarhetsgudar - Vanaheim
Vanerna "gav människorna livet"

OBS
Tacitus skildring verifieras omkr år 450
1/ i Sozomenos kyrkohistoria, där det sägs att
- "bland goter och svear fördes omkring en överhöljd vagn, som dolde en bild eller bildstod."
2/ i Roms historia talas om Magna mater
- hennes bild fördes på en vagn dragen av nötkreatur ner till floden
- kultbilden badades: badceremonien = symboliserade befruktningen

Ännu på 1700-talet genomförde människor i Småland (Skatelöv) ett rituellt bad i Skatelövsviken.
- varefter de gav matoffer på närbelägna Modershögen.

Nerthus = Njord, som senare byter kön.
- "Språkforskningen har med full säkerhet visat, att den urgermanska gudinnan Nerthus är en äldre form av Njord, vilken ursprungligen var kvinnlig..."
- Njärd - Närlunda, Närtuna, Nälsta (Nerthastaff = Njärds stav)

Noanamn - gudinnans/gudens titel i stället för namnet användes

Härn - Härnevi - Ullevi nämns med hänvisning till Hellgren (menas troligen Hellqvist)

Namnet finns i Hertha (Fredrika Bremer)

Plats för Nerthusdyrkan utpekas
- Njordalog - Tystenö i Norge (sid 26)
- detta säger redan Brate (1914)

Mossarnas folk
- Glob menar att de finlemmade personer som offrats i mossarna varit präster / konungar som offrats för folkets skull.
- för att säkra folkets lycka och fruktbarhet under kommande året
- funit 60 växtslag i deras magar
- inga bär och frukter - offrats på våren.

Vagnarna (2) i Osebergsskeppet och Dejbjerg
- kanske har de som sista gärning varit gudinnas älskare

Sankt Erik
- fördes i procession "att signa Fruchten med på Jorden"

Vintergatan - eg. Milky Way
- fruktbarhetsgudinnan Hathor (Egypten) drogs av kor.
- hon symboliseras ofta som en ko
- enl. myten flödade en gång hela Vintergatan fram ur hennes ljuver.

Dagligen födde Hathor en gyllene kalv
- samma kalv som Mose förbannade
- dansen kring den gyllene kalven
- Onsell: ett utslag av den alltför snedvridna mansdominansen som tillfördes västerländsk kultur

i och med kristendomen.

Onsell talar om
- Europa som mångudinna

Storhögar och bebyggelsearkeologi - några exempel från östra Mälardalen.

Peter Bratt,
i Seminarieserien arkeologi i Stockholms län
- Yngre järnålder och Historisk arkeologi, 1999
Anteckningar Börje Sandén, 1999

Framväxten av en stormannaklass (och kungamakt) har alltmer kommit att dominera järnåldersframställningen i Norden.
"Rika boplatser: Högom I Medelpad, Sanda och Fornsigtuna i Upplands-Bro, Gamla Uppsala, Valsgärde, Vendel.

ego: Sanda och Fornsigtuna ligger nu i samma division som de stora kända namnen.

Bratt framhåller att det numera blivit gångbart att kombinera arkeologi med isländska sagor (norröna litteraturen)

Storhögen har varit den vanligaste gravtypen för eliten.
- minst 20 m
- perioden 500-900-tal
- maktsymbol
- demonstrera ifrågasatt makt
- hävdande av äganderätten
Av norsk medeltidslag framgår att det var ett krav att ätten höll reda på var deras stamfar låg begravd
- tingshög
- kultplats

Kultplats
- Gutalagen (äv Upplandslagen)
  "ingen må åkalla varken hult eller högar eller hedniska gudar, varken vi eller stavgårdar"

Tingsplats
- i litteraturen utövade kungen/hövdingen sin makt sittande på en hög

Tingvalla på Isle of Man - Tynwald
- norrmän från 900-talet till år 1266
- fram till 1916 samlades öns parlament en gång om året på högen
- härifrån utropades kungar 1393 1408
  (jfr Mora sten 1319)
- 1417, en bevarad tingsordning
"Du skall komma i kunglig skrud - och sitta på Tynwalds hög i en stol, täckt med kunglig bonad och hyenden. dina baroner skola sitta i rang vid din sida, dina tromän och dina (två) domare framför dig, samt dina präster, dina riddare, väpnare och drabanter omkring dig efter rang ...Menigheten skall stå utanför i krets inom det avgränsade området". (hämtat ur Fornsigtunaboken)
- högen är 25 m, 3 m hög, avplanda topp 5,5 m

(jfr Signhilds kulle, som har större avplandad topp)

Lybers hög - strax norr om Lund
- skåningar valde och hyllade kung fram till 1610 (Fornsigtunaboken)

Tingshögen i Uppsala
- utnyttjades av Gusta Vasa och Gustav III

Utpräglade platåhögar
- Gamla Uppsala och Signhilds kulle.
- Signhilds kulle är den enda grundligt undersökta - ingen grav.
- Gamla Uppsala, stenlagret bröts inte igenom, så man vet inte om det finns någon grav i domarhögen, 1988 och 1990.

ego. OBS Peter Bratt säger att det inte finns någon C-14 datering av Signhilds kulle. Dateringen till omkr år 0 gäller kulturlager och brandhärd under Signhilds kulle.

3-4 storhögar i rad
- Gamla Uppsala, Hovgården (Adelsö), Sanda, Ene (Överjärna)
- Tuna och Husby är klart överrepresenterade vid storhögar

Husby - husbyar
- ofta i samband med "kungshögar" - se Bro-Husby
- ofta i samband med uppsala-ödsgodsen, som inte var kungens personliga egendom, utan boplatser för "tjänstemän"
- uppsala-ödgodsen var inte ärftliga, inte avyttringsbara
- ursprung i Ynglingasagan
"Konung Anund byggde gårdar åt sig i varje storbygd i Svithiod och for på gästning över hela landet"

Fornborgar
- inget klart samband med storhögar
- Runsaborgen är en befäst gård från folkvandringstid

Socken kyrkor
- ganska frekvent vid storhögar

Storhögar
- antingen äldre järnålder - Sanda
- yngre järnålder - Bro kyrka

Medeltida sätesgårdar
- Säby (1395) och Ådö (1441) i Låssa
- ingen sätesgård i Bro

Sanda i Låssa
==========
- inga hela gravfält med uteslutande äldre järnålder
- i nr 20: rest sten, kvadratisk och rektangulär stensättning
- några tidigare undersökta gravar är äldre än 500 e Kr
- sammanlagt 215 gravar
- i praktiken över 400

- Sanda har haft en ovanligt stor befolkning under förhistorisk tid

Graven från stormfällningen är från 800-talet
- kvinna och likarmat spänne

Tibble
- "den tätt bebyggda byn"
ego: eg. borde namnet ha sparats med tanke på innebörden
- men det räcker med 2 Tibble redan i Upplands-Bro

Gårdar i Låssa från vikingatiden
Bärby, Ekeby, Säby, Tibble, Toresta, Ålbrunna

Inga runstenar kända från Låssa - anmärkningsvärt
- kan tyda på att området sjunkit i betydelse under 1000-talet

Prästgården Sanda
- första gången omnämnd 1384 (som prästgård)
- jordeboken nämnder 3 markland, prästgård + 2 gårdar

Husby i Bro
==========
- 81 synliga gravanläggningar från yngre järnålder
- 32 m i diameter
- Assurs hög 25 m, 3,5 m hög

Härnevi och Stora Ullevi saknar gravar
- har bebyggts under medeltid
- Härnevi har 9 gårdar på 1540-talet

Husby är en av de största byarna i Mälardalen under senmedeltiden.
- redan 1315 är de på 8 markland
- Husby och Härnevi = 38,9 % av socknens areal
- ett mycket stort gods redan under vikingatiden
- storhögarna vittnat om att Husby inte anlagts som kungsgård, en tidigare bebyggelse har först senare övergått till kronan.

Det (troliga) äldre namnet Bro har ersatts med det administrativa Husby.

Nordens gudar och myter

Davidson, Ellis
Anteckningar Börje Sandén 88-10-29 (början)
Ant. 02-08-12

Pärm p20:8 fil: Davidson 2002 textfil2.dbf
Davidson menar att de nordiska folkens mytologi är minst lika intressant som medelhavsfolkens.

Myterna och sagorna visar på folkets karaktärsegenskaper:
- mod och styrka
- obrottslig trohet

- entusiasm
- känsla för rent spel
- vanligen respekt för kvinnorna
- reste sig mot allt som inkräktade på handlingsfriheten
- kunde dö för en god sak
- en ära att dö med ett skämt på läpparna

Enligt tidiga kristna vittnesmål i England
- rationellt tänkande
- vaken intelligens

Vikingarna ändrade den västerländska historiens lopp.

15.
Arkeologin kan bättre hjälpa oss att få ny kunskap om människorna
- knappast troligt att man finner okända historiska skrifter/dokument
- när som helst kan man finna grunder till hedniska tempel
ego: OBS, RÖSARING
- 1962 hittade man platsen för den första kyrkan på Grönland

Ortnamnsforskning
- nya tolkningar av hednatiden
ego: Härnevi, Ullevi

Psykologi - Djuppsykologi
- bättre förståelse för myternas egentliga innebörd

ego: jämför Burenhults tankar om studiet av naturfolken.

Folklivsforskning

19.
Moder Jord
- alstraren, som ger människorna föda och rikedom
- tar människorna tillbaka 'i sin famn' när döden kommer
- andra namn: Isis, Demeter, Kybele

Davidson menar att Frazer framhåller att Moder Jord överlever vintern, medan
den manliga fruktbarhetsguden dör.
- jmf Osiris

Den prosaiska Eddan. sid 21
Snorre skrev sitt verk omkring 1220
- nu var kristendomen så pass väl etablerad att det knappast fanns risk för återfall
- men det fanns ett utbrett intresse för det gamla
ego: ha i tankarna att en naturlig censur blivit inbakad i texterna

Han har gett en på det hela taget sann bild av mytologin - sådan den levde kvar hos skalderna
- han citerar ibland dikter som fortfarande finns kvar
- han citerar säkerligen riktigt många gånger då vi inte kan kontrollera saken
- han citerar ibland sådant som han inte riktigt själv förstått

Viktigt att ha i minnet att hans mytologisk värld är en konstruktion
- den är inte en spegling av själva religionen
ego: den finner vi bättre hos ex. Tacitus

s.23 -42
- härstamningen från Troja beskrivs
- beskrivning av Snorres version av gudahistorien - mytologin

sid 58
Rom besöktes år 92 av en konung från semnonerna/alemannerna, mellan Rehn och Oder.
Tacitus kan ha fått upplysningar om deras religion av honom
Germania 39.
- de samlades ***årligen*** i en helig skog tillsammans med befryndade stammar. Platsen var "invigd av förfäderna och fruktad sedan urminnes tid". Här utfördes människooffer.
- var och en som gick in skogen måste vara belagd med en boja till tecken på vördnad för guden

sid. 60. Odens valkyrjor
sid. 66. Odens bärsärkar

sid. 83. Himmelsguden Tor
Tor beskrivs som son till Moder jord - "son av jorden"

ego: egyptologin talar om himmelsguden som befruktar moder jord
- tänk på Tor som åskguden

sid 91. **Gudinnan i vagnen**
Vanerna - befrämjade fred och fruktsamhet (inte kategorin krigsgudar som Oden och Tor)
Snorre fördjupar sig inte beskrivning av Frey och Freya, de är barn till Njord
- endast i dikten Skírnismál, där han tar upp Freys kärlek till den sköna Gerd-
- redan 1909 tolkar Magnus Olsen detta som giftermål mellan himmelsguden och moder jord.

ego: förståeligt med tanke på att han representerar den religion som snart skulle förklara sexuell avhållsamhet som ett ideal och skapa kravet på prästerskapets celibat

sid 92. **Gunnar Helming**
- tas upp till behandling omedelbart av Davidson
- kallar honom norrman! - Näsström säger islänning
- höstfärd för att välsigna skörden
ego: anledning till fruktbarhetsdyrkan både på våren/sådden och på hösten/skörden

- vagnen drogs av en träl - ej ko
- Gunnar stred mot Frey - och vann, när han åberopade hjälp från Olav Tryggvassons gud
- Gunnar satte på sig gudens prydnader och spelade hans roll
- Gunnars/Freys framträdande tilltalade folket
- han begärde inte människooffer utan värdesaker och kläder
- han/guden åt och drack tillsammans med människorna - "blev populär"
- när Kung Olav fick veta vad Gunnar höll på med smet denne med kvinna och allt han försett sig mig

Denna historia bevisar att bilden av Frey kördes omkring av svearna
- en sedvänja som fortsattes med processioner med Erik den heliges reliker över åkrarna

Vagngudar och fruktbarhetsprocessioner var mycket vanligare i Orienten

Nerthus - Tacitus sid 93-95
Davidson förlägger Nerthushistorien till Danmark
- i sin översättning tar med "och älskar man då"
- han menar att tidsklyftan mellan Tacitus och Frey **kan överbryggas med arkeologiska fynd.**
- på Davidsons tid hade man redan Dejbergvagnarna och Osebergsskeppets vagn/bildväv
- dessa fynd hade ännu inte skapats på Tacitus'
ego: nu har vi också processionsvägen (och den avsides belägna sjön)
- de är därför ett bevis för att den Tacitus välbekanta orientaliska fruktbarhetsdyrkan hade "överlevt" i norra Europa ända till vikingatiden

sid 95
Saxo berättar om Freyskulten i Uppsala
- ett stort "Fröblot"
- på bestämda tider
- även människooffer

Liksom Kybelekulten med sina karnevalsliknande upptåg
- med män utklädda till kvinnor
- extatiska utspel
- "motbjudande förehavanden"
beskriver den pryde Saxo
"med effeminerade åtbörder och (som liknar en vek kvinna)
- handklappningar
- i förening med omanligt pinglande med klockor"

Detta kan tolkas som ett kultbröllop
- sådana som är så ofta omtalade i litteraturen kring den hedniska religionen
Davidson menar att den nordiska fruktbarhetskulten i sin huvuddrag överensstämmer med Nerthuskulten.
- han nämnder på nytt Gunnar Helmings historia

s. 96 Frey och **hästkulten**
Frej var nära knuten till hästkulten
ego: svårigheterna att ända in på 1900-talet göra ätandet av hästkött rumsrent.

sid 104. **Ull**
I Snorre gudahistoria intar inte Ull en framträdande plats
- beskrivs som skidornas och skridskornas gud

Men Davidson: "En gång i tiden torde Ull ha varit en betydande gudomlighet"

sid 105 Nerthus - (Njärd) - Njord
sid. 108. Det är den manlige fruktbarhetsgudens uppgift att dö för sitt land och folk
- Fruktbarhetsgudinnan dör aldrig

Modergudinnan. sid 109
I tidiga religioner uppträder Moder Jord som maka till himmelsguden:
- jorden befruktas av himmelens härskare
Davidson menar att det inte finns många belägg för att Moder jord dyrkats i Skandinavien
ego: kan Djupdal sägas vara ett tecken på så ändå kan ha varit fallet?

sid. 113. **Gudinnan Freja**
Det finns inte anledning att tro att Freja är en uppfinning av skalderna
- den imponerande listan av ortnamn motsäger detta.

Njord och hans namnlösa syster (Njärd / Nerthus)

sid 114. **Härn**
Enligt Snorre har Freja många namn
- Horn, Hörn, Härn är ett sådant
- Härn: linets gud, vegetationsgud

130. **Njord, skeppsguden**
- bostaden Noatun, skeppstunet
- vanlig dyrkan längs kuster och i Mälaren (som var hav!)
Några av ortnamn med gudar som slutar på "ö" "ey" tider på kultcentra på öar

ego: kan det bakom namnet Lossa, laza dölja sig ett urgammalt namn på en gud och dennes kultplats

131**. Sutton Hoo**
Skeppet gravsattes på 600-talet, när landet redan blivit kristet.
- 80 fot långt - 25.26 m
- 1,5 km från floden Debens mynning
- gravkammare upptimrad på däck
- smycken, kunglig spira
- ceremonisköld och hjälm
- guldornerat svärd
- harpa, spelbrickor
- silverskålar, bägare, dryckeshorn

Kungagrav - utan kungligt lik.
- han har troligen omkommit i strid på havet eller land
- eller kompromissen
att hans kropp fick kristen begravning, men hans saker lades i en hednisk grav

132. **Oseberg** - troligen från 800-talet
- plundrad grav
- utsökt snidade träföremål
- en högättad kvinna. troligen en drottning som följts i döden av en tjänarinna

sid 149 **Habor och Signhild**
Hagbards och Signes kärlek
Habors sista ord:
Nu finns hopp om förnya kärlek, och döden skall visa sig äga sin egen fröjd.
I båda världarna finns glädje.

Svensk illustrerad litteraturhistoria del 1
Schück - Warburg
Anteckningar Börje Sandén 98-09-04, 98-11-22

Pärm g3:16 Svensk illustrerad litt.doc textfil.dbf
sid 4
Grundtvig: den nordiska fornlitteraturen borde alla nordiska folk ha rätt till
- de förnämsta kulturcentra låg i Uppsala och Leire

8.
Jordanes (500-taket) menar att goterna utvandrade från Scandza = "folkens modersköte",
- även longobarderna ansåg sig ha kommit från Skandinavien (enl deras stamsaga)

Prokopios
- Herulernas färdväg beskrivs

9.
Goternas vandringar
- krimgoterna - språket fanns ännu på 1800-talet
- gotisk språk fanns vid Donaus utlopp på 800-talet

10.
Ptolemaios nämner inte svearna
- hans namn på Skandinavien är Thule

Jordanes sagesman är ***Cassiodorus***
- Cassiodorus har haft två (2) sagesmän som haft var sitt namn på svearna
- 1. suehans
- 2. suetidi

11.
Germanerna beskrivs år 114 f. Kr (ego Strabo?)

13.
ortnamn på "kind" = latinska "gens" tillhör de allra äldsta

14.
Sydgermanerna vid Östersjöns kust trängdes på 400-talet tillbaka ända till Slesvig

38. ***Den hedniska ritualen***
- ritualen var dramatisk
- ej poetisk
- suggerera fram det önskade hade således ett praktiskt syfte - dvs regn, solsken = fruktsamhet
- man utförde i dramatisk form det man ville att "makterna" skulle göra för människorna
- man sjöng och dansade
- man tände eldar - för att locka fram solen
- det låg magi i ritualen
- bröllopståg för "grödkonan" för att påskynda hennes fruktsamhet
- riterna finns kvar i folklekar, folkdanser, folkseder

<u>Varför var vegetationskraften död under vintern?</u>
- "äringsguden" = fruktbarhetsguden saknade "hjonelag" = hade ingen kvinna
- hans kvinna = "äringsgudinnan" var tillfångatagen av jättarna.
- Labyrintdansen är en symbolisk befrielse av gudinnan

ego: Redan Olaus Magnus i Nordiska folkens historia
Olaus Magnus beskrivning av striden mellan
- "majgreven" och "vintergreven" - majstången
- Våren besegrar vintern

- den i majstången inneboende växtanden
- man klär majstången för att suggerera växtkraften
- dansen kring majstången är således en gammal hednisk rit
- fanns i hela Europa - levde längst kvar i Norden.
- I våra stadsräkenskaper fanns en stående post för majgreveölet
- Olaus Magnus: magistraten utsåg ledarna för
  (ego: på samma sätt som vissa ringlekar är ett minne från "jungfrudanserna"

39
Nerthus - processionen beskrivs
- Frey i Uppsala - i hednisk tid
- S:t Erik i Uppsala - i kristen tid

I en ny tid har ritualen förlorat sin ursprungliga innebörd

40.
Vegetationsriter
1. för att skapa en god skörd
2. att hindra en hotande missväxt

Fruktbarhetsgudinnan kunde
- vara bortrövad - insatt i fängelse (av jättarna)
- hon måste befrias
- hon väntar på bröllopsnatten för att bli fruktsam

Manliga fruktbarhetsguden
- hans maktlöshet orsakades av att han saknade "sitt hjonelag" - sin kvinna
- man gav honom då en gemål
- de fördes fram tillsammans genom bygden

41.
processioner - högtidligheter
1. i början då missväxt hotade
2. senare årligen för att förebygga dålig skörd och påskynda jordens fruktsamhet

Fruktbarhetsgudinna skulle väckas till liv
- ***Törnrosa - Snövit***
- Sigurd som väcker Sigfrida (Wagner)

52. Beowulf - innehållet

64. Ynglingatal - innehållet

106. ***Adam av Bremens*** beskrivning av kulten i Uppsala
- Fruktbarhetsguden Frey, vars alstringskraft mycket naturalistiskt framställs i själva gudabilden.
- I Grekland och Norge har fruktbarhetskulten beskrivits mycket realistiskt
- Schück: "Den är så pass rå, att den här icke lämpligen kan realateras, och det är väl troligt, att man i Uppsalatemplet ej var mer pryd än man var i Norge."
  Ego: jämför Fridegårds skildring i Uppsalatemplet

107.
Volse

Rituella lekar
- dramatisk karaktär
- levde vidare under medeltiden - majgreven och vintergreven

109.
Fröblotet i Uppsala
- Naturligt att berätta om detta vid Rösaring

Ego: se Hammarstedts uppsats Kvarlevor av en Frös-ritual i en svensk bröllopslek
- på 2:a bröllopsdagen genomfördes stabbdansen - sammanparning av de ogifta
- känd från Sko i Håbo genom Rickard Dybeck
- ortnamn på "Frö" är vanliga i Mälardalen "Svearnas gud"
- Lunda socken: "starkt fallisk Fröstatyett" avbildning av Uppsala-Frö
-

Fakta rekonstruerade genom
1. Isländska sagor
2. Studier av utländska motsvarigheter
3. Hällristningar

Kulminerade i verkligt människooffer - Midvinterblot - Carl Larsson
- Olav Tryggvassons metod att få bort människooffret
- Han sade sig vilja återgå till det ursprungliga - att offra de förnämsta i riket
- Annars var det vanligt att man tog trälar, fångar

Offret kunde få spela rollen av konungen (bättre: översteprästen)
- I Babylon - under 5 dagar - en fest för allmänheten. Därefter blodsoffret
-

110.
Gunnar Helming - Flatöboken
- ett bevis för samma sak i Norden
- I samband med bröllopet sattes bägge två på en vagn
- Bägge lyckades fly
- Jämför offrandet av Domalde
- OBS - Schück drar inte parallellen med Carl Larssons Midvinterblot
- Sakéerfesten i Babylon

Domalde
- "svärdbärarna blodade marken med sin furste"
- svärdbeväpnade män uppförde en dans innan de stack dem i offrets kropp
  jfr Ekhammarsfiguren = Vapendansare i Vikingautställningen i Paris
- svärdsdansen levde kvar länge

140
Saxos Edda omfattar 16 böcker

142 Snorres Edda

145
Saemunds Edda
- handskriften hittades 1643 av biskopen Brynolf Sveinsson
- Saemunds Edda är skriven av andra
  Saemund 1056-1133

153 Kalevala - av Lönnrot
- består av en mängd folkvisor och annan folklore, som Lönnrot ställt samman

154
Adam av Bremen
- Freyskulten
- "en grovt obsen bild" i templet
- jfr "vars alstringskraft mycket naturalistiskt framställdes i själva gudabilden"

Berättelsen om Frey och hans Freyskona återfinns under andra namn i en ballad ännu på 1200-talet

155 Balder

173 Sigurdsristningen
- Ramsund (Sörmland)
- Gökstenen (Sörmland)

182 Hervararsagan

273 Konungastyrelsen

274 Erikskrönikan

283 Landskapslagarna

349 Den heliga Birgitta

366
Birgitta försvarar stormännens godsinnehav, när Magnus Eriksson lägger kvarstad på alla senare godsförvärv. Staten är nära bankrutt.
- Schück nämner inte Magnus Erikssons av Birgitta pådyvlade homosexualitet
- "de grövsta smädelser mot Magnus Eriksson, vilken troligen till en del tack vare sierskans beskyllningar nu fick tillnamnet Smek"
- det var Birgittas parti som tog hit Albrekt av Mecklenburg

Illustrerad svensk litteraturhistoria. 3:e uppl
Henrik Schück
Ant. Börje Sandén 1996

I: 154.
Vikingatidens svenska diktning
Frö/Frey:95

Årligen fördes guden på en vagn kring de olika bygderna, men innan
färden började, ansågs han "tarva hjonelag".
Se dikten Skirnisfor
se medeltida balladerna Herr Svedenal el Ungen Svendal Folke Algotsson
40-41
Vegetationsriter: - för god skörd, förhindrandet av missväxt
"Grödkonan": - något var i olag med henne, hon var missnöjd

Olika motiv för hennes missnöje:
- fängslad av jättarna
- måste väckas ur sin sömn, vinterdvalan
- hennes 'livsmjöd' (livgivande safter) var bortrövade
- väntade på bröllopsnatten för att bli fruktsam
"och den rit, som skulle råda bot på detta missförhållande, var given"
38
Bröllopståg för att påskynda "Grödkonans" fruktsamhet
- majgreven och vintergreven - se Olaus Magnus
våren skall förmås besegra vintern
- majstången: rest från en hednisk ritual
muntra upp den i majstången inneboende växtanden

108: rituella lekar
- Striden mellan majgreven och vintergreven
- på många ställen i Europa
- Olaus Mangus: på medeltiden. Stadens borgmästare och råd utsåg två lag som skulle drabba samman på en öppenplats i staden. Anförarna valdes genom lottning:
- vintergreven i päls
- majgreven klädd i löv och blommor
39
Tacitus:
Nerthus: procession med kor
samma sak med Frö
samma sak med S:t Erik

MYT: förklaring av en företeelse

107
Volse, från avlägsen norsk bygd kommer den isländska sagan.
- skildrar fruktbarhetsrit liknande de utanför Atén
- Frö i Uppsala:
"vars alstringskraft mycket naturalsitiskt framställdes i själva gudabilden"
- Volse:
"Den är så pass rå, att den här icke lämpligen kan relateras"
"troligt att man i Uppsala inte var mer pryd än i Norge"
ego: läser man en allmän skildring av svensk litteraturhistoria skall man vara förskonad från alltför drastiska skildring, jfr läser man porrlitteratur kan man förväntas sig vissa saker.
108
Fröritualen i Uppsala (den som upprörde Adam av Bremen)
- man har kunna rekonstruera olika rituella lekar
- gick ut på att: suggerera till liv och verksamhet
- Varför var växtkraften död och förlamad under vintern ?
fruktbarhetsguden (äringsguden) saknade "hjonelag"
- huvudpunkten var 'Fröblotet' människooffer
- Den kristne Olov den Helige kunde stoppa människooffrande i Norge genom att hänvisa till den ursprungliga traditionen att man till blotoffer skulle utse de mest ansedda männen.

- Offret kunde få spela guda-rollen, innan han offrades

- jfr Babylon, där den 'dödsdömde' under fem dagar fick leva som kungen och ha tillgång till hans harem
- allt vad han önskade fick han göra.

- Gunnar Helming: (Flatöyer-boken) en norsk flykting, som kommit till Sverige fick spela gudens roll.
  - han skulle tråna efter en kvinnas kärlek, såsom fruktbarhetsgud
  - efter bröllopet sattes båda på en vagn och en processions startades
  - Han lyckades sedan fly tillsammans med 'Freykonan' (jfr Ström: där prästinnan blir med barn)
- offret avrättades sedan med svärd efter en rituell svärdsdans,
  - hans blod skulle genomdränka marken och således överföra fruktbarhetsgudens (alstrings-)kraft till jorden.
  - jfr Domalde, som offrades då "svärdbärarna blodade marken med sin furste"
  - dansen levde sedan kvar under medeltiden rituellt

436--438
Hagbard och Signe
432
Hänvisning till Sverker Ek.
295
Snell: Dialogus
273
Konungastyrelsen
276
Erikskrönikan

DEL II
sid 226 - 234
Bureus, Johannes
282 - 286
Pufendorf, Samuel
Rikshistoriograferna
DEL III
sid 492 - 505
Mörk – Rålamb

Härnevi - och därmed sammanhängande ortnamn

Oskar Lundberg, seminarium 1911, UUÅ 1911
Börje Sandén, renskrift av blyertsanteckning i pärm g12 från 1981-01-16
Inskriven i dator 2002-08-16
Kompletterande text införd 2002-08-16

* Lundberg bevisar att namnet ej kommit av härnad/vik, som Grau påstått.
* Oberoende av varandra har Lundberg och Magnus Olsen funnit att Härn är ett binamn på Fröja
* Två Härnevi:
Torstuna härad 1302-1554
Bro härad 1543 - 1557 (2002, DMS 1992 säger: 1100-talet slut, Vårfruberga klosters jb)
* Ett Järnevi i Dals hd (Östergötland) 1364 1500
(* Ernevi i funbo socken, Rasbo hd, Tiundaland. 2002)

* Härn/Hörn: biform till Fröja
- språkligt har man kommit till en femininumform
* Ullevi (Bro) 1410 (2002: DMS Stora Ullevi 1382

* I Bro socken i Uppland i förhistorisk tid dyrkat ett gudapar Ullr och Haern, sannskyldigt uppfattade som man och hustru. (Olsen)

* Njordr (Frej fader) är identisk med Nerthus (Terra mater)
* Frey och Härn (Simtuna - Torstuna)
* Ull och Härn (Bro)
* Ull och Fröja (Norge)

Namn som Fröby och Frösätra (?) kan knappast vara riktigt gamla på grund av det senare namnledet
Närtuna - 1291 nerthtetunum (jfr Nerthus)

Eftersom det inom *ett* kultområde finns *två* kultplatser bör det handla om fruktbarhetskult gestaltad av en manlig och en kvinnlig gud.

Viktigaste bidragen om gammal fruktbarhetskult lämnas av W Mannhardt: "Der Baumkultur der Germanen und ihrer Nachbarstämme".
Wald- und Feldkulte, 1904

sid 36.
Domarringar vid kultorten - Se Almgren: Sveriges fasta fornlämningar. Håtuna (nr) 1 och (nr) 2
s.38
Härn har tillhört en mycket avlägsen förhistorisk tid
s 6
Husbylånghundra hette förr "Husaby aernevi" 1303 - 1547
s 7
hosaeby in bro 1286
hwsaebu bro 1304
s 16
Njord är etymologiskt identiskt med Nerthus.
Namnet skiftade kön samtidigt som det fick en ny grammatikalisk form

* I Norge finns i stället paret Ullr och Fröja
* I Enköpingsområdet paret Frö och Härn och Ull (sic!)

s.23
Ulltuna / Ulleråker: 2 platser nära varandra där Ull dyrkats
a) i en inhägnad plats
b) vid en helgad åker
Kommentarer
Lundberg: en forskare som kommit att förälska sig i Härnevi på grund av ordets historia/betydelse
Sic: Inte många har förälskat sig i boken Härnevi minsann. boken ouppsprättad på Nordiska museet 1981 - Försvunnen, jag fick själv leta reda på den och återfann den på felaktig plats

Utan tvivel är Härnevi det gamla namnet på kyrkbyn.
- jag tror ej det, Härnevi ligger utanför kyrkbyn
- Härnevi är den gamla offerplatsen som hållits "i helgd" långt in i kristen tid. Därför har namnet

bevarats. (**viktigt 2002)**

Hur är det med Frötuna, Frölunda?

s. 36-38
Bronsföremål/ kultföremålet från Härnevi (Torstuna) daterar gudinnan Härn till bronsålderns senare del

(slut på ant. 1981)
.....

Nya anteckningar 2002-08-16
Det är Hans Hildebrand som år 1899 första gången nämner på tal om Härnevi, att det torde vara "en gud, vilken ej återfinnes i de nord.-isländska myterna." Han nämner de två Härnevi Uppland.

Han är först tveksam till kopplingen till Horn/Hörn (1907-08), men när han nämner att Magnus Olsen 1908 utkom med sin uppsats Haernavi, En gammel svensk og norsk Gudinde, så är han uppenbarligen angelägen att framhålla att bägge oberoende av varandra kommit på sambandet.

Sedan följer en mycket grundlig genomgång av en mängd namnformer som kan kopplas till Härnevi.

s 13
Följer därefter en grundlig analys över språkliga aspekter på Härn

s 15
Det tycks vara Olsen som sammanför Härn och Ull (se Lars Hellberg 1985)
Liksom **himmelsguden** (Frey) **och jordgudinnan**

Det är nu man börjar föra in Ull i sammanhanget

sid 17
Lundberg visar stor respekt för Olsens analyser och tolkningsresultat

s 18
Bägge hänvisar till Mannhardts teorier (1904)

Här förs också Tacitus / Nerthus på allvar in i bilden
I samma härad som Långhundra-Aernavi finns Närtuna (Nerthus)
slutsats; både Härn och Nerhtus (Närtuna) har haft samma funktion som kvinnlig motpart till en manlig gud.

s 20
Dessa ortnamn ger oss ***antydningar att Nerthus och Fröja, som ansetts stå Härn mycket nära, härstädes varit föremål för dyrkan,***

s 22
Resonemang (tidigt sådant) förs kring frågan om två närliggande ortnamn med anknytning till gudar.

s 23

Torstuna, Ulltuna - stängsel kring kultplats
- dito: åker med anknytning till kultplats

s 24
Mannhardts besök i Sverige - vegetationsdemoner - växtkraften, förbundna med träd.

s 25
Gunnar Helmings historia berättas. Han kallas här norsk flykting.
ego: Näsström: en islänning som dräpt en man i Norge och därför flydde till Sverige

"folket i denna bygd trodde, att Fröj hade liv, vilket på visst sätt yttrade sig. Så trodde de att han var i behov av äktenskapligt umgänge med sin hustru. Denna hustru var också en skön kvinna. Om vintrarna gjorde Fröj och hans hustru en resa med gästabud, som man tillredde för Fröj, för att han skulle giva människorna god äring. Fröj och hans hustru skulle åka i vagn, men deras tjänare skulle gå förut. Gunnar fick fullgöra denna tjänst och fann under färden tillfälle att närma sig 'Fröjs hustru'. I detta sammanhang framträder ett mycket upplysande moment - gudens svartsjuka.

Fortsättningen av berättelsen visar oss fästtåget under en annan form. Gudabilden ersätts här av den norske flyktingen. Den nya Fröj och hans hustru foro omkring på gästabud under vintern. Då någon tid förgått, tror man sig finna, att Fröjs hustru är havande, vilket framkallade stor tillfredsställelse hos menigheten."

Lundberg använder uttrycket ***"levande representant för guden"***

s 26
Mannhardt har i kapitlet "Bröllopslägret på åkerfältet" samlat minnen av en folksed, vars karaktäristiska kännetecken är, *att man och kvinna **i förening** rulla sig på åkern*. England och Ukraina.
Ukraina: bonden vältrar sig några gånger med sin hustru på den besådda åkern. Detta skedde S:t Georgsdagen 25 april efter gamla stilen. Den helige Georg hade också vältrat sig på åkrarna sade man, och sådant förde välsignelse med sig för grödan.
Från Serbien finns klara besked om att samlag på åkrar förekommit i samband med fruktbarhetskult.

Hyltén-Cavallius bidrar med liknande folkseder från Sverige

s 30
Montelius anser att Dejbjergvagnarna varit avsedda för hedniska kult processioner

s 32
Stavgårdar - störar som markerar inhägnad plats ***eller*** enstaka trästolpar som kultföremål (Ibn Fadlan)

S 33-34
Antags att tvagningsplatsen var omgärdad med en stavgård (Djupdal)
- hemlighetsfullhet
ego: ett sätt att inge respekt för platsen -
- äv. att tjänarna dränktes skapade mystik och rädsla
sic: stavgårdar som markering av helig plats kunde naturligtvis vara av mycket enkel beskaffenhet
- inte avsedda att förhindra tillträde (som i en fornborg)
- att man vid Draget gjort både vall och vallgrav kan tyda på att platsen var extra

betydelsefull/monumental
- man hade ju gjort huvudingången extra pampig.
- jfr med **Egyptens pyloner** (flera i följd) framför varje del av templet.
- vid Draget var den sluttande framsidan besatt med enkla fasadstenar - 2 eldplatser som använts sällan

s 35
Husaby- och Tuna-platser visar att kultplatserna legat nära häradenas centralaste delar
- kulten kan ha varit mer officiell - således inte den mer familjära som Folke Ström talar om

s 36-38
Härnevi (Bro) sägs inte vara förknippat med fornminnen såsom Härnevi (Enköping) med sitt i boken avbildade bronsföremål.
- men i Bro Härnevi finns många av de ***då okända skålgroparna***
- men: bronsföremålet ***daterar gudinnan Härns förekomst till bronsålderstiden***

s 38-40
Sammanfattning - försök till utvecklingshistorisk helbild
* Ursprungligen har man iakttagit den gudomliga makten i naturen och dyrkat den utan gudabilder

* Senare tillkom personifierade gudar
- himlens gud och jordens gud (Ull - Härn)
- när himlen och jorden förenades skapades fruktbarheten

* Nästa steg
himlagudens och jordgudens förening, det heliga bröllopet (hieros gamos), blev än mer personifierat och även människors samlag inom kultens ram blev vanligt.

Reningsbadet - gudabild, vagn, kläde påminner oss om vattnets oerhört stora betydelse för forntidens folk (här: inte som dricksvatten). För lite regn gav dålig skörd och medförde svält och död.
- jämför med det kristna dopet, den nyfödda skulle skyddas mot onda andar, renas från det ondas redan gjorda påverkan.

Tacitus / Önnerfors

Germania, inköpt 1979
Ant. Börje Sandén 2002-08-14

Inledning - Tacitus liv och författarskap
Född förmodligen år 56/57
Cornelius Tacitus
Germanerna otvivelaktigt tillkommen 98, troligen i årets början, enligt egen utsago
Sista arbete Annalerna fullbordat efter 117

Tacitus = 'tystlåten' eller 'tankfull'

Agricola, biografi över svärfadern, framgångsrik ståthållare i Britannien
- starkt tycke av äreminne

Under 96-98 blev han konsul

112 ett av imperiets förnämsta ämbeten, prokonsulatet över provinsen Asien (Mindre)
Hans första verk: de s.k. mindre skrifterna. *Agricola, Germania och Dialogus de oratoribus* (retorisk dialog om vältaligheten)

Annalerna speglar han djupa hat mot diktatur och despotism
"En av romarrikets genom århundradena mest självständiga och mest fängslande författare"
"I språkligt och stilistiskt hänseende något av det mest fulländade och helgjutna i romersk litteratur."
- Axel Oxenstiernas och andra statsmäns favoritläsning
- föremål för Montesquieus närmast devota beundran
- studerades och översattes av Rousseau

Historia skall skrivas 'utan vrede och partiskhet' formulerat så i Annalerna.
Hans analys av individernas spel bakom det yttre skeendet innebär något helt nytt inom romersk historieskrivning.
Tacitus sätter människan i centrum för skildringen
Både i språkligt hänseende och som tänkare och historiker är han en monumental nydanare

Roms förhållande till de germanska områdena
Under åren från 71 f.Kr. försökte romarna erövra området mellan Rehn och Elbe
- år 9 e.kr. katastrofen i Teutoburgerskogen, 20000 stupade

Tacitus beskrivning i Annalerna över den romerska härens återkomst till Teutoburgerskogen där skeletten av de döda ännu låg kvar

Tacitus' Germania
Med Germania har han skapat en av de märkligaste etnografisk monografierna i antik litteratur
Det väsentligaste som meddelas oss i Germania har visat sig vara autentiskt i överraskande stor utsträckning.

Vad hade Tacitus för avsikt med sin skrift?
- han låter sina landsmän direkt eller genom antydningar schavottera i mindre smickrande jämförelser
- dygder förhärligas mot bakgrunden av det romerska folkets moraliska fel.
- motiv har varit att i moraliserande avsikt hålla upp en etisk spegel framför samtidens förvekligade romare
- men han pekar också på fel och missförhållanden hos germanerna

Allt som vi har kvar av Tacitus skrifter återgår på 2 handskrifter från 800-talet och 1 från 1000-talet
- den ena av 800-talsskrifterna gick sorgligt nog förlorad i nyare tid.
- den som innehöll de Mindre skrifterna, bl.a. Germania

Äldsta trycket av Tacitus från Venedig 1470, Nürnberg 1473

Hammarstedts 2:a upplaga 1921, Per Persson 1929 (prof i Latin i Uppsala

Att förmedla så mycket som möjligt av originalets stilistiska särprägel är väl ett mål som en översättare i allmänhet uppställer.
- men när det gäller Tacitus är svårigheterna härvidlag enorma
- kortheten i uttryckssättet har mildrats genom tillägg av några i originalet underförstådda ord
- det korrekta återgivande synes mig böra utgöra tolkningens ledande princip

Önnerfors kommentarer

Kap 1.
Med halvöar och öar åsyftas här i första hand Jylland, de danska öarna och Skandinavien, som betraktades som halvö eller ö av okänd storlek
kap 2.
ego: bortom Germanien liggande och snarast i motsatt del av världen befintliga oceanen
- utmärkt formulering för att inkludera även Mälarområdet i hans värld.
kap 7.
de beläten de förde med sig strid kan inte ha varit gudabilder, Germanerna avbildade inte sina gudar
kap 9.
Önnerfors tror att Tacitus har fel när denne påstår att germanerna inte har tempelbyggnader
kap 10.
ego: hästarna som uppfödas på det allmännas bekostnad i dungar och lundar
- de spännas framför en helig vagn och samhället präst, konung eller hövding följer dem

kap 11
germanerna räknar dygnen med början på natten före dagen.
- de har sammankomster vid nymåne eller fullmåne.
- gynnsammaste tidpunkten att börja ett företag
- jfr eng. fortnight = fjorton dagar

kap 39.
ego:
- på fastställd tid samlas alla .... i en skog som hålles helig. den är nämligen invigd av förfäderna och fruktad sedan urminnes tider.
- också på annat sätt visar man lunden vördnad: ingen går in iden utan att vara bunden av en boja, tecknet på att han är gudomen undergiven och öppet erkänner dess makt.

kap 40.
de 7 Nerthusfolken
Jöran Sahlgren Förbjudna namn, Namn och Bygd 6, 1918
O. Lundberg. Härnevi och därmed sammanhängande ortnamn, 1911
Önnerfors menar att Tacitus beskrivning av Nerthuskulten inte är ett lån utifrån till Norden, utan har vuxit fram på germansk botten, troligen i ***Schleswig-Holsteinområdet, varifrån den spritt sig mot övriga norden och där företrätts i Njordkulten***

Tacitus är verkligen oklar: gudomen är osynlig, men själva kultbilden tvättas!!!
Prästen ***återför gudinnan till helgedomen***.
ego: kan med helgedomen menas byggnaden där vagnen förvaras?
Persson menar: vagnen är gudinnans bostad sid 242
- ett argument antingen för att det fanns många platser och många vagnar
  eller att det fanns en gemensam plats för ett större område
sjön är "secretus" = undangömd med betydelsen hemlighållen,
avstängd från tillträde snarare än avsides liggande.
ego:
- kan man finna tecken på "stavgård" runt dödisgropen?
- kan man finna de dränkta slavarna?

en ö i oceanen - men Tacitus geografiska begrepp är i dylika hänseenden som bekant svävande

ego: behöver inte alls vara svävande

Kommentarer av Per Persson
kap 40.
På tal om Nerthusfolken:
- flera av de här uppräknade folknamnen är f.ö. okända och av dunkel härkomst, även formerna är delvis osäkra
- folkstammen reudigni är okänd
- aviones - n-avledning av ett gammalt germanskt substantiv awiô = "ö" / "lågland" / "ängsmark"
ingår som senare led i flera germanska ortnamn, bl.a. i Scandinavia, som egentligen hette ***Scadinavia***
obs. Aviones betydde egentligen "öborna" eller "låglandsinnevånarna" borde äv. gälla ***Mälarområdet.***

- Persson diskuterar Nerthus - Njord - Freyja ingående. hänvisar till Sahlgrens Förbjudna namn och Lundbergs Härnevi
- talar om ett samband mellan Nerthuskulten och Freykulten i Uppsala
- omöjligt att avgöra vilken ö det är frågan om
- anser att romarna hade föga kännedom Östersjön och stannar därför som Nordsjön/Danmark som aktuell plats för Nerthusfolken
ego: detta är inget avgörande argument för att avfärda Östersjön ända upp till Mälaren.
I andra sammanhang sägs ju av forskare att Nerthusdyrkan har spritt sig över Skandinavien

Vagnen dras av kor, som är fruktsamhetens vanliga symbol (jfr Egypten)
Persson framhåller att vid vagnprocessionen 27 mars med Magna Mater var det gudinnans symbol som fanns i vagnen. Även Magna Mater och hennes vagn "badades" i bäcken Almo som rinner ut i Tibern.

Han säger även att Njord heter "vagna-gud" Wagengott
- även att en ung kvinna förde Freys bild från (gamla) Uppsala på en vagn genom området.

pax et quies tunc tantum nota, tunc tantum amata
quies = vila, lugn; tunc = då, nota = kvinnlig bekantskap; (notum = förtrolig/välbekant);
amata = begiven på sinnlig kärlek; älskare i klandrande bemärkelse, liderlig, vällusting;
amator = tillbedjare, beundrare, älskare

Templum = i allmänhet blott en avgränsad och invigd plats, oavsett om en byggnad finns uppförd
---

Diser, nornor och valkyrior

Folke Ström 1954
Fruktbarhetskult och sakralt kungadöme i Norden
Ant. Börje Sandén Bro julen 1981 (elektrisk skrivmaskin) OCR-läst 2002

Ström upptäcker/pekar på disernas betydelse i den förkristna tron.
Krigs- och ödesguden Odin är på ett svårförklarligt sätt förknippad med diserna.

Avsikt:
Förklara förhållandet Odin - diserna
Först: en allmänt hållen orientering om problematiken

Centralt:
- fruktbarhetsdyrkan och (ego: dess motsats dödsdyrkan)
- fruktbarhetsdyrkan är inget specifikt för norden: tvärtom är mycket känd från Egypten/Grekland/Rom/Orienten

Nytt:
religionshistoriskt har utvecklingen ej gått från flera gudar till en ursprungligen en gud/all-gud (solen)
'mång-guderiet' ej ursprungligt - senare flera gudar (specialgudar)
jmf, katolska kyrkan med sina många helgon/Maria-dyrkan

Edda-dikter - kulttexter: Magnus Olsons förtjänst att ha funnit detta
Ynglingatal: en framträdande plats
ego: skaffa Ynglingatal - Nordens tolkning 1925

Centralt i boken tycks vara:
- hieros gamos
- det heliga bröllopet
- det rituella samlaget

Västnorden
Diserna;
- fruktbarhetskult (otvivelaktigt)
- kopplade till Ull
- blotet ej begränsat tillfamiljen (jmf alfablotet); dock: privat

Disablot:
Viga-Glums saga - Flatöboken (Sidu-Halls Hof)
- Egils saga ägde rum vid "vinternätterna"
- karaktär av sluten, privat kultfest
- gäster fick dock deltaga

Afablot:
- var strängt begränsat till familjen (gårdskult)
- övergår till det kristna julfirandet

Höstblotet (Disablot)
- fruktbarhetskult
- klart samband mellan Ull och diserna
- vikingatidens fruktbarhetsgud hette Frey
- i poesin iakttar man ett samband mellan Odin och diserna)
-

Samband mellan Frey och diser finns i Volse berättelsen (ur Flatöboken)
"Ökad (styrkt, tillväxt) är du Volse, och tagen fram, styrkt med lin och stödd med lök. Må "mornir" (diserna: Ström) mottaga detta offerstycke.
- Men du bonde tag själv Volse till dig"
- "Bär lemmen till brudkvinnorna. De skola i afton väta den"

Trälkvinnan yttrar:
"Visst är, att jag inte skulle kunna hålla mig från att köra den i mig, om vi två ensamma låge till ömsesidig förlustelse"

Volse är Freys animala fruktbarhetssymbol (-aspekt: Ström). jmf Uppsalatemplet
Kulten har omfattat-"fruktbarhetsgudens och hans kvinnliga kontrahenters sexuella förening vid vinternätterna till årsväxtens samt den animala och mänskliga alstringens fromma" (Folke Ström: sid 30)

Sammanfattning:
- Frey och diserna: höstlig förkristen kult
- diserna = "gudarna" i Volsetexten
- anknytning finns till indisk och grekrisk fruktbarhetskult.

Östnorden
källa: Ynglingatal av Tjodolf. + komplementen Ynglingasagan och Historia Norwegie
konung = "konans man" = fruktbarhetsgudinnans make.

Magnus Olsen:
prästinnor i centrum för kulten
ego: jmf Vade me tum - Korint -Afrodite

Osebergsfyndets kultvagn: avsedd för en kvinna
Osebergsfyndets bildvävnad:
a) Frey rider tillsammans med sin kvinna/prästinna i ett stort följe mot templet.
b) efter tempelbesöket: Frey och prästinnan åker i den heliga, vagnen och i följet ingår också kvinnor.

Gunnar Helmings äventyr (Flatöboken)
Sverige:
Frey dyrkas framför andra gudar och han har vid sin sida en ung vacker kvinna.
Denna kvinna råder. över helgedomarna och allt som hör till gudarnas tempel.

För att befrämja årsväxten färdas hon tillsammans med gudabilden
genom landet (jfr: Erik den helige och bärandet av hans reliker över åkrar)

Genom omständigheternas makt kommer Gunnar Helming att, iförd gudens utrustning spela rollen av Frey själv.

ego:
obs. Gudens levande bild/staty = Tut- anch- Amon
Gunnar gör prästinnan med barn
a) Svearna blir först tillfredsställda
b) misstanke uppstår att Gunnar är en skälm, måste fly för livet

Konungen/konans man: uppgift att befrukta gudinnan jfr: Nerthus/jordemodern

Domalde: avrättades, när han inte kunde göra sin plikt: ge god årsväxt
En lyckosam konung (konans man) kallades Årsäll.
Fler exempel på avrättade konungar: Agne och Adils
I sagan om Agne, är det Fröja (Skjolf) som avrättar honom på bröllopsnatten,
där talas också om "Signys makes svala häst" = galgen (Habor)
Disa = plural, disablot = disernas blot
Uppsalakulten: ägnades disen framför alla andra:
- stora fruktbarhetsgudinnan, vanadisen Freja.

disarsalr = tempelhall där Fröjas gudstjänst utövades av den gudomlige konungen.
Fröja - också: trolldomens gudinna, sejdens utövare, den som lärde asarna sejd

Människo-offer är det yttersta offret, när inget annat hjälpt (äv andra kulturer)
Dis-tinget (distingsmarknaden)
Disablotet i Uppsals = Adam av Bremens skildring: rikskult (extr vart 9:e år)
enl Snorre firades det till "fred och seger"

DISER,NORNOR,VALKYRJOR
Folke Ström
Fruktbarhetskult och sakralt kungadöme i Norden
Ant. Börje Sandén 1986-02-02

CITAT:
"DISERNAS betydelse i förkristen kult kan knappast sägas vara till fullo insedd av tidigare forskning"

Helena dendritis - träd- och växtlighetsgudinna.
"Den stora gudinnan är begåvad med en manlig partner med vilken hon firar det heliga bröllopet, HIEROS GAMOS, en akt som utgör själva källan till den animala och den vegetativa fruktbarhetens blomstring och bestånd"
"tjuren, bocken, hästen ... de djur hos vilka den animala driften manifesterar sig med ohöljd kraft"
"I all fruktbarhetskult bildar det sexuella livet det naturliga underlaget för föreställningsmönstret"
"konans man" = konung

"Som gudens reale representant firar han med gudinnan - i drottningens gestalt - det heliga bröllopet, höjdpunkten i det kultiska dramat"

"Särskilt vanlig är förbindelsen Ull - diserna". Olsen - ortnamnsforskning.

Ull blir under vikingatiden Frey. (Frö)
"Berättelsen om VOLSE ger en sällsynt klar och åskådlig bild av en uråldrigt primitiv fruktbarhetskult"

VOLSE = den slaktade gårdshingstens AVELSLEM.
OBS. Det är därför det ännu i min barndom var uppseendeväckande att äta hästkött. Missionärerna hade 'förtalat' hästen. Det var om VOLSE man sjöng i de oanständiga visorna vid Uppsala-blotet (Distingen! - Disatinget)

Ökad/tillväxt (styrkt) är du VOLSE och tagen fram, styrkt med lin och stödd med lök"
(konerverad enligt recept)
"Bär lemmen till brudekvinnorna; de skola i afton väta den" (och trälkvinnan - sic! - säger:)
"Visst är, att jag inte skulle kunna hålla mig från att köra den i mig, om vi två ensamma lage till ömsesidig förlustelse"

OSEBERGS-VÄVNADEN
"Denna märkliga bildsvit är av stor betydelse för vår kännedom om fornnordisk fruktbarhetskult..."
- en större sammanhängande kulthandling

- på högra sidan rider Frey och hans prästinna med följe av män till templet. - vad som sker i templet far vi inte veta
- på vänstra sidan går en man med svärd och hjälm med horn tillsammans med en annan man.
- därefter kommer Frey och hans prästinna körande i den heliga vagnen, och nu är också kvinnnorna med.

Gunnar Helmings äventyr bland svearna i Flatöboken
- Frey (gudabilden) var särskilt populär i bland svearna - han hade vid sin sida en ung vacker kvinna
- kvinnan rådde över gudarnas tempel
- Gunnar Helming söker som flykting skydd hos kvinnan
- hon far omkring med belätet av Frey - för god årsväxts skull
- Gunnar kommer att spela rollen som Frey själv.
- kvinna blir med barn
- svearna blir först entusiastiska
- men de blir misstänksamma och Gunnar måste fly

HIEROS GAMOS - motivet
Domalde (jmf Mörk)
- kungen skall offras efter det heliga bröllopet om det inte ger önskat resultat
Agnefit (Stockholm)
- Agne blir hängd på bröllopsnatten av sin egen gemål (disen Skade/Fröja) Den stora vanadisen = fruktbarhetsgudinnan Fröja
"Fruktbarhet och sakralt kungadöme är nyckelorden för förståendet av den uppsvenska diskulten"

Nordisk hedendom

Folke Ström
Anteckn Börje Sandén
Blyerts 82-02-21

Nerthuskulten sid 40-42
Kultvagn, Dejbjerg, (2 vagnar)
a) praktfull dekor
b) sittplats för en person
c) dragen av kor

s.63. Kontinuitet i den religiösa utvecklingen är uppenbar
- gäller särskilt fruktbarhetskulten
- järnålderns kultmönster är en direkt fortsättning på bronsålderns religiösa handlande
- valet av offerplats vittnar på sina håll om ett obrutet sammanhang
- arkeologiskt rikt dokumenterad dyrkan av en dominerande kvinnlig fruktbarhetsgudinna är ett arv från bronsålderns slutskede

s. 78. religiösa sammankomster - politiska/militära aktiviteter
- behövde högre makters stöd
- konungens utbjudande av ledung

Obs ordet "-vi" av "vigja" = inviga, helga

s. 84. Freja är arvtagare till Nerthus (Essén 1940-talet)

s. 85. Osebergsfyndet - textil bildframställning - Hougen: Osebergsfunnets bildevev, Viking 4 1940

s. 87. "Privat fruktbarhetsrit" - Völsetåten, (tåt = kort berättelse)- Indisk rit. Samlag i ord.

s. 90. Julen (den hedniska) var en fruktbarhetsfest

Jägar-religion
- Trygghet i en obegriplig värld: osynliga makter
- Beroende av naturen
- Djuren är människans like och ofta överlägsen (sinnen, styrka)
- aktning och respekt (begravning av björnens ben enl. 1600-talets samer)

Littertur:
O.Liden Hällgröpningsstudier 1938. Skålgropar
B. Hougen. Osebergsfunnets bildevev. Viking 4 1940
Sahlgren: Hednisk gudalära och nordiska ortnamn. Namn & Bygd 38, 1950
Förbjudna namn IV, Nerthus, Frejr, Freyja, Namn & Bygd 1918
G. Dune'zil: De nordiska gudarna 1962 ... helhetstolkning ...
Elgqvist: Studier rörande Njordkulten, 1952
H. Ljungberg: Den nordiska religionen och kristendomen. 1938
Hur kristendomen kom till Sverige. 1959

Se kopia av texten i pärm 14

Kortfattade anteckningar - Fruktbarhets dyrkan - Tacitus

KLNM Kulturhistoriskt Lexikon för Nordisk Medeltid
Börje Sandén 2002

Njordr
- en av de gudar som är mest omtalad i litteraturen
- skildringen av Nerthus
- liknande kultupptåg är känt hos många folk i samband med vårfester ofta förbundna med sexuell lössläpthet
- man antager att Tacitus i själva verket har missuppfattat sina källor, och att händelsen med vagnen i själva verket skulle ha handlat om ett gudapar
- artikeln nämner Härn och Ullr i Bro
Litt. E.Wessén. Minnen av forntida gudsdyrkan i Mellansveriges rotnamn. SNF 14, 1923
dito: Njord och hans fränder (Studier i Sveriges hedna mytologi och fornhist, Sthlm 1924)

Freyr
- historien om Freyr och jotunkvinnan Gerdr, jämförs med "heligt bröllop" mellan guden och jordgudinnan, av samma slag som Tacitus berättelse om Nerthus
- man utgår från att Nerthus var i par med Njordr, att den senare har råkat komma bort i Tacitus' hantering av sina informanders upplysningar
- artikeln tar t.o.m. upp historien om Gunnar Helming, (i samma tid som Olav Tryggvasson)

Hörn
- omnämnd av Snorre i Gylfaginning och skalden Einar Skulason
- dyrkan av henne finns inte belagt i skrift

- men man hänvisar till Härn-namnen i Östra Sverige
Obs: Oskar Lundberg är felstavad, står i stället Lindberg; Sperber omnämnd
- många senare forskare tar för givet att Härn/Hörn spelat rollen av Njärd
- Härn nämns inte som linets gudinna

Lin - Hör
- lång artikel , över 4 sidor om linets betydelse i gammal tid
- användes som betalningsmedel mellan bonde och pigor/drängar
- användes som bytesvara mot järn och koppar
- linet måste vid försäljning för vräkas = kontrolleras
- det skulle säljas i hundaren (dvs alnar)
- kärft fick inte säljas i mindre stycken än rep = längdmått

Esaias Wessén - Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria

Stencil p14:16. Delar.
Kap. Svenska stamgudar: Yngve-Frö och Gaut-Oden
IX:
- Beskrivning av Nerthuskulten.
- De 7 stammarna har av allt att döma bebott ett icke särdeles vidsträckt område.
- Man har ofta pekat på Själland som en plats, men Wessén tror mer på Jylland.
- I fotnot nämns de som förlägger Tacitus till Själland: P.A. Munch, R. MuchPBB; A. Kock HT 1895; F. Mogk i Pauls Grundriss, Reallexikon; M. Olsen; A. Bugge.
Men tillägger att Själland inte kan komma i fråga eftersom den dels är för stor och dels har fel läge.
ego: Ett bra påpekande för min ståndpunkt.

Viktigt: Wessén liksom många andra menar att Tacitus missuppfattat en del av Nerthuskulten. Han nämner ju ingen manlig gud i den annars så typiska fruktbarhetskulten med alla sexuella inslag. Wessén menar att det kan ha varit Tyr, den germanska himmelsguden.
- han nämner också att Tyr kunde vara "en hypostas av guden själv" (mitt levande inkarnation)
- han tror inte heller att Nerthusdyrkan skulle vara begränsad till de 7 stammarna
- han föreslår att den kommit till norra Europa via direktinflytande från orienten till Jylland och därifrån spritt sig till Mälarområdet.
- Njord har mycket tidigt dyrkats som gudinna.
- på sid 79 säger han att Nerthus-kulten upphörde på 200-talet

Wessén menar att Nerthusdyrkan kom direkt till Mälardalen från Jylland, eftersom svearna på Tacitus tid var ett stort sjöfarande folk

Oden. sid 76
Snorre lät Oden bosätta sig i Sigtuna, därför att han trodde sig se Odens många Sig-namn i ordet Sigtuna: Sigfadir, Sigtyr, Sigthror, Sigmundr, Sigtryggr

Njord och hans fränder
Samma skrift, sid 120-
- hur Njord beskrivs av Snorre i Gylfaginning. kap 22-23
- fick två barn: Frö och Fröja
Dyrkan av Frö har varit livskraftig ända in i kristen tid.

Fornnordisk mytologi - Tro och myter under vikingatiden

Anne Holtsmark, 1970, Studentlitteratur 1992
(prof. nordisk filologi 1896-1974)
filologi; gren av den historiska språkvetenskapen som ägnar sig åt tolkning och behandling av äldre texter. Förr: historisk språkvetenskap.
Nordens kultur är stum ända till kristendomen anlände.
Ingen existerande handskrift om mytiska frågor är äldre än ca 1270.
Snorre måste ha haft tillgång till en skrift med eddadikter.
- som skald kunde han troligen många utantill.
Tacitus.
Nerthus är språkligt identiskt med Njord
obs:
Hon hoppar över texten "och älskar då" i kap 40
"Tacitus måste ha missförstått sin källa och låtit gudabilden få bägge namnen" ???

Hos Rimbert (Vita Ansgarii) är alla gudar djävlar och demoner
Adam av Bremens gudatempel i Uppsala. Var det bara ett gudahov med plats för själva gudabilderna. eller rymde det också en församling? Diskuterad fråga.

Härn. sid 24
Sverige ensamt ger belägg för namnet Härn.

Hon säger att "det måste vara tillåtet att dra in både Nerthuskulten (Tacitus) och berättelsen om Gunnar Helming i Flatöboken"

Osebergsfyndet s 39-41
dateras till 800-talet
Ganska många textila fragment av bildvävnader
De 2 vagnarna och 3 slädarna är rikt dekorerade, med stort religionshistoriskt värde
- vagnarna är helt odugliga för färd annanstans än i en tillfällig procession.
- trähjul utan ekrar
Utförlig beskrivning och bilder av Mary Storms rekonstruktion
---

Frey - Tut-anch-amon - Gunnar Helming

Ur **Flatöboken**
(Britt-Mari Näsström. Fornskandinavisk religion, sid 91-93;
Folke Ström, Diser, nornor,valkyrior, 1954)

Hos svearna var Freys bild så "fylld med trolldom att djävulen talade till människorna från den". När gudabilden som föreställde Frey fördes fram i vagn uppfattade folket i sin vidskeplighet att gudabilden var levande.
De trodde att han behövde ligga med sin hustru.
En ung vacker kvinna fick ta plats i vagnen såsom Freys hustru.

Den landsflyktige islänningen Gunnar Helming kom till en plats hos svearna, där man just höll på med dyrkan av Frey (och Freya).

(Nu förkortar jag historien mycket)
Gunnar sökte skydd i vagnen hos kvinnan som föreställde Freya. Han klädde sig i guden utstyrsel (jfr maskerade präster) och förmådde henne att säga till folket att han var den magiskt levande bilden *(inkarnationen)* av Frey.

Jag behöver inte gå längre än hit i Flatöbokens skildring av händelsen för att illustrera mitt följande påstående. (slutet på historien är nog så detaljerat beskriven och roande)

Vi kan så här långt i berättelsen göra en intressant jämförelse med egyptisk gudatro;
och med den mest kända av alla egyptiska personer: Tutanchamon.
Tut = staty/avbild. Anch = levande Amon = ett av solguden namn, således: **Amons levande avbild/staty**.
För egyptierna var statyerna av granit, eller den ännu hårdare och beständigare dioriten, den verkliga gudomen. Farao var "bara" en tillfälligt levande inkarnation av den verkliga guden.
(Man kan här jämföra med kristendomen och andra religioner som låter gudens son stiga ner på jorden för att frälsa människorna.)

Orsaken till att man dödade tjänarna i Tacitus berättelse
De kunde ju avslöja bluffen, det var en verklig människa som hade klätt ut sig till gud/gudinna
Det var inte magi - det bör ses som ren och skär bluff

Från Fröja till Maria

Näsström, Britt-Mari.
Ur Kristnandet i Sverige - Gamla källor och nya perspektiv
Projektet Sveriges kristnande 1996

Hon lägger viss tyngdpunkt på Härn-Hörn, linets gudinna.
Uttrycket "gå under linet" förklarar hon inte.
Till henne dracks den sista skålen vid bröllopsfesten.
(kan det vara stavfel i texten med linet? = "gå under linnet". se hennes egen bok)

Den kättjefulla Fröja
Fröja ägnar sig främst åt kärleken mellan man och kvinna,
Snorre säger i Gylfaginning: "hon är närmast för människor att åkalla.
Kärleksvisor likade hon och det är gott att åkalla henne i älskogsmål"

Jättinnan Hyndla anklagar Fröja på följande sätt:

Näsström hänvisar till Folke Ström diser, nornor och valkyrior,
som hon haft som källa för sin "Freyja-the Great Goddess of the North".

Hon framhåller särskilt de sexuella dragen hos Freyja. De lever kvar in i kristen tid då sista skålen före sängledningen vid bröllop gick till Maria, liksom tidigare till Freyja.
Man lägger märke till "Gulmåra - Jungfru Marie sänghalm" som man skulle bädda barnaföderskans säng med för att säkerställa födandet.
Freyjas ohämmade sexualitet gjorde att hon, såväl som antikens kärleksgudinnor Afrodite och Venus demoniserades när kristendomen togs över.
Maria fick också ta över rollen som beskyddare av linhanteringen.
Man lyckades få bort Fröjanamnet, Fröjarocken (spinnrock) på Orion.
Namnet blev dock den klassiska mytologins Orion.
Maria tog makten över väder, gröda, fiske och boskap

Historia – allmänt *b-hist*

Börje Sandén. Anteckningar från databasen \b-filer\b-hist.dbf

Äpplen som kan knapras på länge**.**

Lars Lönnroth, rec SvD 92-03-11, 2 volymer
"Gyllene äpplen. Svensk idéhistorisk läsebok"

Herakles for till hesperidernas land; några gyllene äpplen vaktades av en drake, Han dödade den och tog äpplena till Hellas. Olof Rudbeck trodde att hesperidernas land var Sverige.
= Iduns äpplen, som gett asarnas deras visdom
- jfr med Kunskapens träd - äpplet som Eva lurade Adam att äta av
Rudbecks förklaring är ett utmärkt exempel på tidens tänkande, som spelat en så stor roll i svensk historia.

ego: sådan historia gav Sverige legitimitet att ingrip i de stora krigen på 1600-talet; och de gjorde Sverige till en stormakt
Säg om inte den historien haft betydelse!

Sic!
"Lyckligtvis har Broberg avstått från alla planer på att åstadkomma ett 'läromedel' anpassat till högskolans (universitetens) förkrympta kurser"
- "Han har därför kunnat slösa med sitt brokiga stoff och ge utrymme också åt det udda och det underhållande"
- "det som bryter mot den akademiska läsarens förväntningar"

En svensk historia med många fel.

Birgit/Peter Sawyer
SvD 92-11-01
Ang. **Herman Lindqvists Från islossning till kungarike**

Viktigt att popularisera historien.
- Populär historia, Populär arkeologi
Hur?
Vad?
Vem?

VAD skall populariseras:
- hela den traditionella kunskapsmängden? - onödigt!
- den senaste forskningen? - ja
VEM?
- Yrkeshistoriker har ej utbildning för detta; snarare tvärtom; deras ambition är att vara så opersonliga (objektiva) som möjligt
- produktion av populära framställningar är ej meriterande för de ytterst få tjänster som yrkesmännen tävlar om
- yrkesfolk "måste vänta till efter pensioneringen"

Kritiken:
- att Lindqvist ironiserar så ofta över "de lärde", "föraktfullt fnysande akademiker", "Publicerar sin egen, givetvis enda och slutgiltiga, korrekta version av vad som hänt en gång"
- Lindqvist förfaller till populism: "jag och ni, mot de lärde"

- fäller domar, gör anspråk på auktoritet
- gör ingen skillnad mellan mer och mindre tillförlitliga källor
- arbetet skulle enligt förlaget granskas av professionella; så har uppenbarligen inte skett (med första delen)

Felaktigheterna: (en del! - här rättade)
- Det var Cassiodorus som gjorde ett utdrag ur Jordanes verk
- Estridson levde senare än omkring år 1000
- Edmund Slemme var sonson till Erik Segersäll
- endast 4 runstenar av ca 2000 berättar om danagälden
- ej bevisat att varje bonde hade flera slavar och flera hustrur
- kyrkan ställde inte kravet om träldomens upphävande förrän långt senare
- ej bevisat att Olof Skötkonung döptes i Husaby källa
- Adam berättar bara om dopet av Olof Skötkonungs hustru, söner
- Rex an col på Sigtunamynten är en feltolkning av Rex anglo; har således inget att göra med Kinnekulle
- första klostret inrättades på 1140-talet av cistercienserna
- Birger Jarl - en realpolitiker - insåg troligen att sonen - Magnus Ladulås - skulle ha större möjligheter att sitta kvar på tronen eftersom han var både Sverker- och Erik-ättling, förenande länk mellan rivaliserande släkter.

Ingen som helst helhetssyn, anser Sawyer
"Allt vad källkritik heter är som bortblåst"
Isländska sagor o. dyl. är visst värda att återge, de tillhör vårt kulturarv - som litteratur.
Mycket viktig uppgift för varje popularisator att upplysa om skillnaden mellan historia och litterära skildringar.

Lindkvist anklagar forskarna för att inte vara överens; han borde förklara varför de inte är överens.

Det finns många gissningar från 1500 och 1600-talen; skilj dem från verklig historia (liksom de litterära sagorna och dikterna)

Lindkvist känner inte till de senaste årtiondenas forskning; han ger en förlegad bild.

Nya resultat nödvändiggör en total revision av vår äldsta historia.

Förlagets (Norstedts) ambition att ge ut en bok i Grimbergs anda har lyckats så tillvida att illustrationerna och de förlegade uppfattningarna är "grimbergska".

Åke Holmberg har lyckats som ensamförfattare till historiskt verk
---

"Upptäckten av det historiska arvet"

Kurt Johannesson, ur Gyllene äpplen .s 379-
Börje Sandén, Anteckningar 92-09-17

Götiska förbundet, bildat 1811 av ämbetsmän och studenter.
Jordanes Getica, fr 500-talet, latin, berättar att goterna utvandrat från Scandza.
Isidorus av Sevilla påstod att goterna var det äldsta av alla
folk, härstammande från Noaks sonson, och Jafets son Magog.
I en svensk översättning (1300-talet) av Moseböckerna, Olof Thorell, 1959, påstås att goter =

götarna i Sverige.
"Aff iaphet komo alle the som bo i swerike, oc danmark oc norhe ... Oc sigher ysodorus ... At flaest all europa aer kommin aff götom, och göta aff magog sonasöne iaphet"

Niclaus Ragvaldi, konciliet i Basel 1434 (samma år som Engelbrekt
började)
Historisk exposé utifrån Jordanes.
1554 trycks Johannes Magnus latinska historia (av brodern Olaus) Ragvaldis skiss har blivit 24 böcker;

Magog kommer till Sverige år 88 efter syndafloden.
Ett försvarstal för goterna som ju hade erövrat Rom och "sänkt Europa i ett 1000-årigt andlig mörker"
- gotisk = barbarisk

Cicero: historien = magistra vitae, livets läromästare
Olaus Petri: "epterkommandom till en rettilse och warnagel"
Göticismen = stormaktstidens ideologi.
Gustav II Adolf uppträdde om Berek vid en tornering vid sin kröning 1617.

Runorna
Redan bröderna Magnus väckte omvärldens intresse för runorna.
Bureus ville återinföra runskriften i Sverige skolor genom sin Runa ABC Boken 1611
Stiernhielms Gambla Swea- och Götha-Måles fatebur, 1643, ett försök att samla den gamla ordskatten; endast bokstaven A.

Petrus Bång, professor och biskop, hävdade att Adam själv bott en tid i Skandinavien.
Hyperboréerna, som bodde norr om Alperna, hade sitt tempel i Uppsala
Rudbecks' Atlantikan, 1679.
Strid bland professorerna i Uppsala för och emot Atlantikan.
ego: jfr En lärd strid i Uppsala, Sundkvist(?)

Johan Göransson ville i Is atlinga, bevisa att runorna härstammade från hebreiskan,
Olof von Dalin avfärdade Atlantikan med folkens urhem i Sverige med påpekandet att landhöjningen omöjligjorde den påstådda åldern på landet Sverige.
se hans utmärkta prov på bevisen för landhöjningen/vattenminskningen
på sid 326:
- ortnamn med anknytning till vatten långt från vatten:
Näs, Sund, Mar, Stäk m fl
- musslor, snäckor långt uppe på land
- saltsjögräs långt från havet
- sälstenar blir för branta för sälarna att ta sig upp, så att jakten uteblir
- runstenar talar om broar, där det inte finns vatten
- bonden kan bärga hö där han i sin ungdom vittjat fisk
- 2 alnar per 100 år
- 12 famnar högre vattenstånd vid år 0
Med Rousseau kom göterna tillbaka; svärmeri för primitiva kultur-
er, härdande klimat i norden, okuvlig frihetskänsla.
De nordiska dikterna och myterna kom att spela en viktig roll

---

1700-talet - den moderna tidens början

Tore Frängsmyr,
SvD under strecket 95-07-08

Mycket intressanta synpunkter på 1700-talet i allmänhet.
- Inlägg - Ej rec av bok.

Frängsmyr bekräftar att det är svagt forskarintresse för äldre tider.
- trots detta finns det mycket om just 1700-talet, även romaner

Han framhåller som ett viktigt problem frågan HUR 1700-talet skall beskrivas.
1/ skall det endast vara den politiska historien (Roberts) med hattar och mössor.
2/ eller skall vi tala om konst, litteratur
3/ eller allmänna tidsandan: upplysning - mystik

Indelning av 1700-talet i:
1/ Frihetstiden - inte så fri som skulle tro av namnet.
sic:
1) "Äntligen var de långa krigen över"
2) "man kunde börja bygga upp landet igen"

"Nu tog ständerna makten, och nya ekonomiska doktriner blev vägledande"

Även Frängsmyr siktar in sig på det kulturella livet
Roman kom hem från England
- spelade i Hovkapellet
- arr. de första offentliga konserterna 10 år senare
Hårleman återvände från Frankrike
- tog tag i slottsbygget, som legat nere i 30 år

Riddarhuset blev kulturens högborg
- enda stora samlingslokalen vid sidan av kyrkorna
- Romans konserter
- offentliga föreläsningar: vetenskap och teknik
- Triewald - den nya naturkunnigheten
- Linné - föreläsningar om naturens tre riken
- Vetenskapsakademien föddes här

"ekonomiska" idéerna var så dominerande att man tänkte kalla den för "ekonomisk akademi"
ego: oeconomie, grek oikos=hus, nomos=husvärd
således: hushållningsförvaltning
- grundades INTE i universitetsmiljö, (London, ej Oxford, Cambridge)
- universiteten var alltför konservativa
- akademierna stod för det nya

Svensk vetenskap blev internationellt ledande 1735 - 1785
- Linné,
- Celsius, Wargentin (astronomi)
- Samuel Klingenstierna, Wilcke (fysik
- Scheel, Johan Gottschalk Wallerius, Torbern Bergman (kemi)
- Axel Fredrik Cronstedt (mineralogi)

Vitterhetsakademien - "språk, historia, antikviteterna"
- Lovisa Ulrika 1753
- Dahlin, Höpken
- upphörde efter 3 år

Kungl Målar- och bildhuggarakademien
- 1768, då Ritarakademien upphöjdes

Musikaliska akademien - 1771

Bollhusteatern - 1773
- på 1780-talet återinvigd som Kungl. Dramatiska Teatern

Drottningholmsteatern - återuppför på 1760-talet efter branden

Operan - 1782

Svenska Akademien - 1786
- samtidigt återuppväcktes Vitterhetsakademien

Mystiska rörelserna
- Frimurarorden på 1730-talet

Frihetstidens bittra antiklimax

Håkan Arvidsson,
SvD understrecket 95-07-10
(universitetslektor i Roskilde)

EGO: värdefull infallsvinkel:
- Sektreta utskottet var ett uttryck för ständernas önskan: att inte splittra sin makt genom att dela med sig av den till bondeståndet.

Arvidsson recenserar Michaels Roberts bok Sverige under frihetstiden.

"Riksdag och riksråd återfick en möjlighet att göra sitt inflytande gällande"
"Adeln vägde självfallet tyngst, men de övriga stånden präster, borgare och BÖNDER saknade inte vikt då besluten fattades."
- ego: - men det gällde inte bondeståndet under de första årtiondena

"målet var att i samband med tronföljdsfrågans lösning slutligt säkra rådets och ständernas makt"
- ego:
- när upprorsskarorna ville återge konungen makten var detta således ett hot mot författningen, som ville trygga makten för ständerna.
- lägg märke till att upprorsmännens förhandlare 22-23 juni hade gett upp kravet på danska kronprinsen som tronföljare, vilket krav hade syftat till att återge kungen en politisk makt.
- att man därvid också förbröt sig mot den spirande idén om demokrati glömdes bort: principalatsfrågan.

"den svenska författningen blev en dogm som inte fick ifrågasättas"

Missbruka sin makt
"Det fanns inga som helst korrektionsmedel mot en ständerförsamling som missbrukade sin makt"
ego:
- det stora felet var att det inte fanns någon motvikt till ständernas makt - de blev maktgalna:
Fersens uppgörelser med kungamakten (Gustav III)
ego:
- ständerna själva ville inte splittra sin makt genom att dela med sig av den till bondeståndet.

Roberts har insett samma sak som jag framhåller i bok3:
- "Hela epoken präglades av en ekonomisk ansvarslöshet som bara överträffas av dess utrikespolitiska lättsinne".
ego:
- måste man vara "outsiders" för att se vad som verkligen hände i Sverige under Frihetstiden.
- även jag är en "outsider" i det historiska etablissemanget.

Arvidsson talar inte klartext vad som ligger bakom:
- "Konjunkturen skulle hjälpa Sverige att utan större uppoffring återta sin förlorade ställning" (krigsförklaring mot Ryssland)
- "Förhoppning om att förändrade konjunkturer skulle återge nationen dess forna maktposition"
- "... ledde till att politikerna gång på gång kastade landet i utrikespolitiska äventyrligheter utan att ha gjort några som helst ekonomiska eller militära förberedelser"

Indirekt hänsyftar Arvidsson på hattarnas krig med Ryssland och Preussen.
- "I den grundlösa föreställningen att svenska soldater var överlägsna sina ryska motsvarigheter trodde man sig kapabel att utan normal planering besegra arvfienden."
- "Vid två tillfällen ledde denna seglivade illusion till att Sverige engagerade sig i krig som kunde kostat dess självständighet, men som man undslapp med blotta förskräckelsen och ett ytterligare sargat nationellt självförtroende"

"... köpte utländskt ekonomiskt stöd genom att påtaga sig militära förpliktelser, som landet inte hade några möjligheter att infria"

Sverige under frihetstiden
Michaels Roberts
ant. B.Sandén

OBS: Se även T-fil: roberts
Se även b-hist post 5

Inledningen
Ärftlig monarki - oinskränkt monarki
- Kungaförsäkran inför varje kröning
Från Sigismund - Gustav III
- Karl XII - undantaget; ingen försäkran begärdes eller gavs
Han satt själv kronan på huvudet.

Rådet
Rikets Råd hade mycket stor makt fram till Karl IX
- rådets misskötsel under förmyndartiden var orsaken
- i fortsättningen Konungens Råd
- 1713 - Karl XII upplöste den av rådet sammankallade riksdagen
- var ingen ministär: det skulle aldrig falla en rådsmedlem in att avgå om han var av annan åsikt
- rådsmedlemmarna kom inte från samma parti

Riksdagen
Redan Sten Sture hade börjat utnyttja Riksdagen
- riksdagen gav Karl XI envåldsmakten
- men riksdagen behöll beskattningsrätten (viktigt!)
- 1660 blev riksdagen fick ensamrätt till nya lagar
- riksdagen bestämde att möten skulle vara vart 3:e år
- påbörjas ministrarnas ansvar inför riksdagen
- 1713 - Karl XII upplöste den av rådet sammankallade riksdagen

ego: riksdagsmännen upplevde sig, genom den nya författningen, som själva svenska folket:
- de behövde inte fråga efter hemmaopinionen, eftersom ansvaret överlämnats på dem.
- förklaring till varför "principalatsfrågan" var så känslig

Sekreta utskottet
- bildas 1627: för känsliga utrikespolitiska frågor
- alla 4 stånden var representerade
- bondeståndet deltog med tiden alltmer sällan
- på 1680-talet hade det blivit 'ett mindre riksmöte'

Kriget 1741-43
- "få arméer kan ha skämt ut sig grundligare än vad den svenska armén gjorde i Finland"
jfr Hornborg
- "... kan med skäl betecknas såsom Sveriges och Finlands ur militär synpunkt minst hedrande gemensamma minne".

Ulrika Eleonora
- trodde att hon hade arvsrätt även efter sitt giftermål
- riksdagen godtog inte drottninggemålen som utövare av makt utan ansvar inför riksdagen
- Fredrik gjordes därför till kung, som kunde ställas till ansvar

Adelns indelning - 3 klasser
1. grevar och friherrar
2. ättlingar till tidigare rådsmedlemmar
3. lågadel
- nu uppkom en adel som saknade jordagods för sin försörjning och måste vara beroende av tjänst hos kronan

Frihetstiden
"friheter = privilegier"

Westfaliska freden
- Frankrike, kejsaren och Sverige var garanter för freden
- Sveriges status var alltför hög för landets begränsade resurser

Nystadsfreden 1721
- Sverige återfick större delen av Finland som vi inte hade några möjligheter att årererövra,
- därför att västmakterna var rädda för ett alltför starkt Ryssland

EN LITEN STATS DILEMMA
Sverige hade 1720-21 sjunkit från stormakt till en av Europas svagaste stater (Fredrik den store)
- svårt svenskarna att acceptera detta
- grogrund för de kommande krigsförklaringarna
- man skulle utnyttja gynnsamma internationella omständigheter till att återfå inflytande med andra medel än militära.

Arvid Horn
Horn anklagades för att inte vilja satsa på de statsunderstödda industrierna
- förutom att han försuttit möjligheterna till ett angreppskrig

Franskt understöd
- ett sätt att i fredstid förbereda för kommande revanschkrig
- betraktades som "normal" inkomst - att användas till allt
- det kommande kriget skulle vara självförsörjande

Kriget 1741-43
"Få arméer kan ha skämt ut sig grundligare än vad den svenska armén gjorde"
"Trodde att svenska soldatens rykte var nog för att skrämma"
"Redan före krigsförklaringen hade man formulerat fredsvillkoren"

Romantiska drömmar hos svenska politiker
- trodde att Ryssland skulle uppge S:t Petersburg och Kronstadt
"föreställningar så romantiska att bara de som berusat sig på minnet av en svunnen ära kunde tro på dem"

Pommerska kriget
- började trots att man visste att Sverige inte kunde klara det
- riksdagen inkallades inte förrän efter 3 år
Lantingshausen tvingades pantsätta sin privata förmögenhet
- detta gjorde han 2 gånger
- Tack vare Lovisa Ulrikas släktskap med Fredrik den store fick Sverige en hygglig fred i Hamburg 1762.

Armén - flottan: 1764
Fredstida extravagansen hade skapat lika stor skuld som 1720
- armén utan vapen
- inget regemente hade normala förnödenheter
- flottan kunde varken underhållas, övas eller förstärkas
- tjänstemäns löner kunde inte utbetalas
- staten lånade till 15 % ränta

SVENSK FRIHET I TEORI OCH PRAKTIK
Frihetstiden
- kyrkan ändrade en bön:
"Ditt helga namn till ära och oss allom,
i vår sälla frihet, till beskärm".

Författningen.
"af Englar ej synas kunna bättre författas"
Voltaire:
"det friaste landet i världen"
Rousseau:
"ett exempel på det perfekta"

Kungamakten
- inte veto vid lagstiftning
- inte avskeda en minister, endast välja bland 3 kandidater
- inte upplösa riksdagen
"en konungs titel men knappast en undersåtes rättigheter"
Lagerbring:
"inskränkte sig till rätten att äta och sova"

Carl Fredrik Scheffer - Gustav III:s lärobok
- Folket hade i val lämnat makten till ständerna
- ständerna representerade inte någon, de VAR svenska folket
ego - riksdagen var ofelbar, på samma sätt som Påven

Browallius:
"en irrig, samt emot grunden af regeringzlagen stötande tanka, wore det, om någon will påstå"
att ständerna kunde ta miste

Principalatsfrågan - sid 102
- att de 3 lägre stånden skulle vara ansvariga inför sina väljare

Roberts menar att Sverige var först med den tankegången
- att Christoffer Springer missuppfattat den engelska författningen, som alltså inte var lika långt utvecklad som den svenska.

Riksdagen - de 4 stånden
ADEL - över 1000 i riddarhuset
- rösträtt vilade sedan 1720 på jordinnehav
- många unga adelsmän hade således ingen politisk plattform
de fick inte gå till något annat stånd
PRÄSTER - 51 medlemmar
BORGARNA - 97 städer hade rätt att utse minst 1 ledamot
- antalet varierade
- rösträtt fordrade burskap, bofasta, skattebetalande
BÖNDERNA
- utsågs häradsvis
- flera härader kunde gå samman för att förbilliga
- varje bonde som ägde mark hade rösträtt, graderad efter mantal
- fick inte ha "förbindelse" med annat stånd
- upp till 180 riksdagsmän

Roberts: denna representation var överlägsen den i England
jfr med England
"om de engelska skattebönderna förstärkts med åborna skulle de ha utgjort en valmanskår som var lika representativ som Sveriges häraden"

"Fanns inget representativt system i Europa som i så hög grad som det svenska vilade på ett brett urval av befolkningen"

"i vissa väsentliga avseenden hade den svenska parlamentarismen under frihetstiden utvecklats längre än parlamentarismen under huset Hannover i England"

Riksdagen
- lagstiftande OCH verkställande
- bevakade, förmanade, korrigerade - särskilt riksrådet
- när riksdagen var samlad kunde inte rådet besluta, endast rapportera och föreslå
- maktcentrum låg hos riksdagen
- rådet var ansvarigt inför riksdagen

Sockenstämman
- en sammankomst som var demokratisk också med amerikanska mått

Ekonomins presentation - Sekreta utskottet
1752 presenterade inte sekreta utskottet sin rapport förrän 2 dagar före riksmötets avslutning
- med förklaringen att de inte tålde att offentliggöras om allmänhetens förtroende skulle kunna bevaras
- detta skedde mycket ofta
- bönder klagade ideligen

SU bestämde i småsaker
- utse kronprinsessan kockar
- om Växjö stad ELLER domkapitel fick ta ved i en viss skog

Föreskrev antalet rader på sidan i rättsliga dokument
- minst 7 stavelser per rad
ego:
- för att inte avskrifterna skulle bli för stora
- det skulle beskära allmänhetens möjlighet att utnyttja offentlighetsprincipen

Slöseri med rikets medel - hattregimen
inga hämningar att använda pengar för det egna partiet:
- pensioner - premier - gåvor: delades ut utan riksdagens vetskap
- 1764 berövade mössorna sekreta utskottet rätten att hantera finanserna.

Protokollshandlingar - stor mängd
- 150 volymer bara 1755-56
- engelska parlamentets arkiv är pinsamt magert.

Korruption - mutor
Ständerna var mottagliga för mutor på grund av de långa riksdagsmötena - de hade inte råd att vara hemifrån så länge
- längden var en följd av riksdagens vilja att lägga sig i allt
- även adelsmännen kände av de långa riksdagarna
- engelska ministern: "en svensk riksdag kan alltid mutas"
- ryske ministern: "Den svenska ungdomen är så i grund fördärvad och blottad på alla ädlare känslor att man med pengar kan förmå den till vad som helst".
- mutor för att riksdagsmannen skulle ha råd att stanna kvar

Fattiga adelsmän sålde sina fullmakter i riksdagen vid särskilt inrättade kontor
- kunde skrivas ut in blanko
- kunde byta ägare med stigande priser på en enda dag
- ibland falska fullmakter gällande döda släktingar

Medborgerlig frihet - Politisk frihet
Fäste stor vikt vid politiska friheten
- glömde fullständigt bort den personliga friheten
- mer intresse för medborgarens plikt - skyldighet
- 1752 inskränkningar i rätten till offentliga sammankomster
- tortyr i politiska fall
- politisk förföljelse i juridisk klädnad
  ex. Görtz, Erik Brahe, Blackwell, Lewenhaupt, Buddenbrock
  Kierman, Springer
- medborgarens plikt att lyda lagen

Dödsstraff för den som kritiserade författningen
- allt som kunde underminera riksdagen var nattsvart förräderi

---

Smak för frihet, 1995
Thomas von Vegesack

Prolog
- vanligtvis får man en "guidad tur" in i historien; någon annan har tolkat vad som hänt.
- mycket intressantare att gå direkt till historien, således utan vägledning.

ego:
- naturligtvis måste man först ha skaffat sig en historisk överblick
- MEN: var öppen för att du kan ha manipulerats
- typiskt exempel är Dalupproret 1743.

FRIHETEN FÖRE FRIHETEN
- svenskarna var tidigt ett läsande folk.
- läskunnigheten var vid 1700-talets mitt nästan 100 %
(Egil Johansson: The history of Literacy i Sweden, 1981)

dock: mycket sämre ställt med skrivkunnigheten
- det fanns inte heller så många skolor
165 av landets 2216 församlingar hade skola på 1760-talet
1813 fick 22 % av rikets barn skolundervisning
1816 gick 60 % av de skolmogna i Preussen i skola
Norge fick obligatorisk skola redan 1827

Med god läskunnighet behövdes kontroll över det tryckta ordet
- Gustav höll boktryckarna under sin kontroll
- han lät "arrestera präntredskapen" som Brask hade i Linköping
- han förbjöd import av tryckta skrifter
- boktryckarna var kungliga tjänstemän - inte näringsidkare
- fick inte bilda skrå
- tillsattes en "inspektor typographiae"

1630 kom kravet att förhandsgranska skrifter som skulle tryckas
- åsiktsförtrycket var närmast totalt under karolinsk tid
- präster fick inte beröra politiska frågor
- utlandsstudenter fick sitt bagage noga kontrollerat
- Carl Gustav Tessin - universitetskansler i Åbo, förbjöd professorer och studenter att diskutera politik.

Daniel Defoe fick en politisk skrift bränd 1703; han fick tre dagar vid skampålen och sedan fängelse, samt förlorade under några år sina medborgerliga rättigheter.

Preussen - Fredrik den store
- 1740, vid sitt trontillträde, införda han frihet för tidningarna med de berömda orden:
"Tidningar ska inte besväras så länge de är intressanta"

Ordet "Frihetstiden"
- i tidningsartikel 1755, En ärlig svensk, första politiska tidskrift, troligen skriven av Niklas von Oelrich

Oelrichs företrädare Benzelstierna ansåg censur som något positivt; det kunde höja kvalitén på det skrivna ordet.

En ärlig Svensk var hattpartiets propagandaorgan under överinseende av Oelrich.
- tidningen fick ett statligt stöd!

Kampen om Östersjön

EIRIK HORNBORG

Anteckningar 1988-01 Börje Sandén *Pärm g13:11*

Förordet:
Julianska kalendern var 10 dagar efter den astronomiska mellan år 1500 och 1700.
Under 1700-talet var den 11 dagar fel.

INLEDNING
Europas kulturella utveckling hänger samman med den geografiska formen. Vattnen har förmedlat kulturella landvinningar. Bergskedjorna har förhindrat
utvecklingen av en alltför stark centralmakt. Jämför Egypten.

"enhet i mångfalden OCH mångfald i enheten"
- Östersjön jämte Nordsjön blev en motsvarighet till Medelhavet.
ego: jämför Egeiska havets övärld med Mälarens-Hjälmarens övärld
Östersjön har LANG KUSTLINJE, TALRIKA SEGELBARA FLODER, stort UPPLAND.
aldrig mer än 13 1/2 timmes seglingstid (5 knop) till närmaste land.
- medeldjupet är 70 m
största djupet - 463 m - utanför Landsort

Seglingstid HANGÖ - SKAGEN
4 -29 dygn
SKAGEN - HANGÖ
5 1/2 - 49

HJORTSPRING-båten
- 1922 i en mosse vid gården Hjortspring på ön Als, nära Slesvig
- 13,3 m lång, 1,92 m bred - paddling
- används som argument i samband med hällristningarna
dock ej helt bevisat (enl. Hornborg, men han tycks vilja ha det så, Han hade redan 1923 skrivit en uppsats med den åsikten)

NYDAMSBATEN
- 300 e Kr
- 14 par åror
- 23,5 m längd, 3,3 bred

TACITUS
-OBS: 100-talet. Sjöfarare långt före vikingatiden.
- svearna mäktiga ÄVEN med flottor
-inga segel omnämnda av Tacitus

VIKINGATIDEN
- BÖRJADE kring 600-talet - jmf FORNSIGTUNA
- 800 börjar de mer kända färderna i västerled
- de främsta skeppsbyggarna världen dittills skådat

OSEBERGS-skeppet, GOKSTAD-skeppet
-omkr 800
ego: bildvävnaden är samtida med PROCESSIONSVÄGEN
- köl, 28 cm på Gokstad-skeppet
-15 resp 16 par åror

Ormen Långe skulle haft 34 par åror, ej vanligt/praktiskt med så stora skepp. Knut den Store skulle haft ett med 60 par åror

Senare vikingatidens fartyg hade endast i undantagsfall mer än 20 par åror med cirka 30 m längd.
Tidigare var de mindre - OBS flodfärderna

Däckade, lastrum för besättningen under däcket, lågt utrymme Knarrar användes i Islandstrafiken
- lastfartyget
- havsskepp
Snorre: Ormen långe var lika hög som havsskepp
- däckade endast i för och akter

SJÖKRIGARE ?!?
- vikingarna var INTE SJÖKRIGARE, de ville slåss på land. - vid strider på havet förbands båtarna och man stred som på land
- Snorre: man gick i land för att utkämpa striden

Kryssning - Snorre talar om sådan.
Hastighet - 6-6 1/2 knop några dygn i sträck enl. Snorre
- EJ KRIGS-skepp: TRANSPORTMEDEL

LEDUNG = leding s 27
1. den krigsmakt som sveakungarna hade till förfogande
2. krigståg.
- påbjöds vid Kyndelsmäss: början av februari
- utgick i lövsprickningstiden:
- normalt var man hemma igen senast vid lövfällningen - 2 månader
- aldrig vinterseglation
man sov under bar himmel

Senare en SKYLDIGHET för ALLMOGEN
- Upplandslagen används som källa med 4 fartyg/hundare - övriga landsändar: som regel 2 fartyg/härad
- Uppland: 88 fartyg 22 hundaren, senare 25 hundaren
- från Småland till Ångermanland
- 200 - 300 fartyg kunde troligen disponeras av kungen, teoretiskt
- ledungsflotta om 150-200 ansågs stor

VIKINGATÅGEN ÖVER ÖSTERSJÖN s. 31

Första DOMINERANDE ÖSTERSJÖMAKTEN
- förhistorisk tid
- svears och götars förening, sannolikt 600-talet
ego: FORNSIGTUNAs byggnader anläggs
- icke erövring eller underkuvande
- förbundsstat
- egen lagstiftning i de olika delarna
- full inre självstyrelse
- landvärnet fick inte mot sin vilja föras utanför folklandet
- kungen hade endast HIRDEN till sin FRIA DISPOSITION - ett 100-tal
- hirden underhölls med kungsgårdarnas avkastning
1. Landvärnet: försvar av bygden. jmf ASSUR
2. Ledungen. anfall/offensiva företag utanför rikets gränser

Danmark framträdde under senare vikingatiden som
- starkare och bättre organiserat rike

Plundringstågen över Östersjön = kungliga expeditioner
Olov Skötkonung - Torgny Lagman:
- svenska skattland hade gått förlorade

Hedeby: senare Slesvig
- låg under första hälften av 900-talet under svenska hövdingar

Jomsvikingarna:
- på ön Wollin
- oberoende krigarrepublik
- troligen en dansk skapelse - rekryterades från hela Norden
Hjörungavåg
- vikingaflottans nederlag 986
Fyrisvall
- Styrbjörn blev slagen
- han stupade själv

Gustaf III - Det offentliga barnet

Marie-Christine Skuncke

En prins retoriska och politiska fostran

Ant. Börje Sandén 1993-12-11

Inledning.

Frihetstidens svenska modell:

- konungens höghet, rådets myndighet och ständernas rätt och frihet.

Retorik:

- Hur man övertygar eller övertalar en mottagare
- hörnsten i undervisningen från antiken till 1800-talets början - huvudmål för utbildningen

5 moment

1/ inventio: uppfinna argumenten; vad skall jag säga
   checklista med olika argument
   orsaker, jämförelser, motsatser

2/ dispositio: argumenten ordnas, disponeras

3/ elocutio: språkdräkten

Dessa 3 är gemensamma för skrift och tal

4/ memoria: memorerandet

5/ actio: framförandet, kroppshållningen, röstbehandlingen

Platon var kritisk mot retoriken

- talaren kan bortse från vad som är sant och rättvist - vädjar till mottagarens lägsta instinkter

Frimurarorden: 1730-talet
Serafimerorden, Svärdsorden, Nordstjärneorden: 1748 **Tankebyggarorden,** studerad av Torkel Stålmarck 1753 **Vitterhetsakademien** 1753

Dalin

Svea Rikes Historia: 1747-62

Tryckfrihetsförordningen 1766

Mössorna drev 1766 igenom den första svenska tryckfrihetsförordningen. - ego: ett resultat av allt det officiella mygel och undanhållande av sanningen som dalupproret ville få bukt med.

Gustav III:s boksamling

- fördes till KB efter hans död

Sigrid Leijonhufvud

- orättvist bortglömd forskare, bibliotekarie (Tessin-utgåvor)

Sven Delblanc
- doktorsavhandlingen Ära och minne, 1965
- otryckta licentiatavhandling med samma namn från 1959.

***Den tredje Gustaven - del 1, sid** 35*

Vid "kungarevolten" ville man återgå till Gustav II Adolfs regeringsform.

Dalin
Dalin hade fått sin pedagogiska skolning som lärare hos familjen Rålamb.
- Han skrev sin historia på ständernas begäran
- Han spräckte rudbeckianernas lära, genom att påvisa "vattenminskningen" = landhöjningen, som visade att Sverige stod under vatten vid Noaks tid.
- adlades 1751, kansliråd 1753
- sekreterare i Lovisa Ulricas Vitterhetsakademi, 1753

Hattarna såg till att han förlorade sin informatorstjänst, (rojalismen)
–han åtalades för "kalottpredikningarna" (fritänkeriet)
–gycklade i Bellmansk anda om bibliska händelser

–Rousseau; Emile Utkom 1762

På den stora världens teater. sid 67
Gustav föddes i Wrangelska palatset 13 jan 1746. Stockholms slott invigdes i december 1754.
- första svenskfödda kungen sedan Karl XII. - endast 2½ år efter Stora daldansen.

Olof Celsius: Konung Gustaf Den Förstes Historia (1746) - kriget mot Ryssland, Stora daldansen, ur hattperspektiv

Drottningholmsteatern - tillkom 1766

Kina slott
- invigdes 1753 på Lovisa Ulricas födelsedag

Sverige ägde vid denna tid ett *"avancerat parlamentariskt system"* Fredrik I och Adolf Fredrik fick aldrig tala direkt till ständerna
- det gjorde dock Gustav III redan från början

Det är ständerna som har *'fri- och rättigheter"*

Del II
Tessin ersätts senare av Carl Fredrik Scheffer som guvernör
- Scheffer på Tyresö

Kriget mot Preussen
-1757-62

Scheffers farfar var Johannes Schefferus, prof i retorik och statskunskap

Klingenstierna, berömd matematiker och fysiker, Gustavs lärare

Principalatsläran (sid 211) avvisas
- ständerna är inte ansvariga inför folket
- "Riksens Ständer äro att anse såsom Nationen sjelf'

Prinsen och historien, sid 241
"Historiens uppgift är att undervisa; att blott berätta fakta skulle inte tillräckligt uppfylla detta mål" Scheffer/Rollin
Viktigare än att uppnå vetenskaplig exakthet har varit att tolka historien, dra politiska och moraliska lärdomar

Dalin: att många kuskar skall köra Grållen är förkastligt.

Dalupproret 1743
- ".. att blodet av så många olyckliga, av präster och barn krävde hämnd, och att det var dalkarlarnas sak att visa världen att Sverige skulle regeras genon lagar, rättvisa och mildhet, och att de alltid liksom sina fäder skulle vara tyranners förstörare och fosterlandets befriare".

Stäket 1517
". . att Gustav Vasa i sin första ungdom bevistat Stäkets erövring och flera drabbningar".

Slutord sid 267
1771 vädjar Gustav III i sitt tal till ständerna om endräkt, påvisar faran för tvedräkten.

Svagheten i frihetstidens författning
- det fanns ingen motvikt till ständernas makt. deras verksamhet var undandragen varje möjlighet till kontroll.

Scheffer, enväldesmotståndaren, blev i slutet av 1760-talet en anhängare av kungamakten.

Ständertalet i augusti 1772.
Likt Gustav Vasa (som åberopas i ständertalet 1772) skulle han befria riket, krossa tvedräktens hydra, likt Gustav Adolf försona motståndarna. För detta krävdes ökad kungamakt.
ego: jämför Ryssland 1993.

Regeringsformen 1772
Genom regeringsformen 1772 blev rådet ansvarigt inför kungen. Men något envälde var det inte frågan om.

Frihetsbegreppet
- Frihetsbegreppet ändrades: inte längre ständerna självständighet gentemot kungen, utan nationellt oberoende. *(ego: landets frihet!)*
- Det var mössorna som 1766 drev igenom en av Europas mest avancerade tryckfrihetsförordningar
- Gustav III:s förordning 1774 innebar inskränkningar i yttrandefriheten

Privilegier - ståndsutjämning
Kungens aktion 1789 ledde faktiskt till privilegieinskränkningar och en ståndsutjämning.

Gustavs ord om vältaligheten
I dispyt med Scheffer säger Gustav III:
– "Utan värma, utan själv, utan att vara uppeldad av sitt ämne, kan man ej vara vältalig: och denna entusiasm kan ej komma annat än af själen och hjärtat, ty förståndet allena gör ej till fyllest".

Gustav talade ej svenska med fransk brytning
Skuncke går till storms mot TV och filmer som framställer kungens tal som väldigt påverkat av franskan. Svenska var hans modersmål

Ständertalet 21 augusti 1772. sid 279. Finns i de flesta kyrkor.
- Elias Martins bild av klockaren som visar talet för socknens barn. sid 280

Riksdagen genom tiderna.

Herman Schück, 1985
Börje Sandén, anteckningar 1986-02-11
Recension i SvD 1986-02-07 av Stig Strömholm.
Pärm g3:33 fil schück1.doc textil.dbf

"Vid sidan av Englands parlament är den svenska riksdagen veterligen den enda av hög- och senmedeltidens folkrepresentationer som utan avbrott med bibehållen identitet och organisation, fortsatt att verka in i modern tid."

"... ett historiskt faktum att vara mycket stolt över"

"vid en tid då franska, tyska, danska, norska adelsmän, präster, borgare (bönder var inte på tänkta) på sin höjd vågade formulera underdåniga böneskrifter till överheten, sammanträdde svenska män och allmoge och beslöt mot överheten - och drev sin vilja igenom (ego: annan formulering än Strömholm)

OBS. Karl XI och XII, deras envåldsmakt hade givits dem av riksdagen.

RIKSDAGEN GENOM TIDERNA.
"Det som alla angår bör ock av alla samtyckas"

Näs 1502
Kungavalet 1499, möte enligt landslagens tradition.

En brytning med traditionella "hyllningsmöten" var Vadstena 1501 och marknadsmötena vid Enköping och Uppsala.
Här kommer mötet vid Näs in som bekräftelsen på att folkliga möten kan utöva stor politisk makt: Ulfsson måste ge sig.

Tillägg 88-01-06
Arboga 1435:
”biskopar, prelater, riddare och svena (=svenner), köpstadsmän av riket mena”

Näs 1502:
”frälsemän, kopparbergsmän, silverbergsmän och meniga Sveriges allmoge”

Vadstena 1501:
Sten Sture startade resningen mot kung Hans
- Marknadsmöten i Enköping och Uppsala (på vintern)

Hemming Gadh:
”folklandsting är mäktigt”
Han talar om att det är vikigt att beslut sker i samförstånd med allmogen:
”samdräkteligen med alla, rika och fattiga, inom dörren och utom” för att undgå:
”en ovillig allmoge”
Hemming Gadh misstror sina kollegor, bättre med förtroende från:
”den mene man i Sveriges rike”

Gadh ”fostrar” 3 sturar i sin politik.
(innan hans avfall - jag vet inget om det ännu!)

Sten Sture d.y.
- gör riksmötet till ett instrument
- ”det som angår alla bör ock av alla samtyckas”

Stockholmsmötet 1517 och Västerås 1527, 1544 är epokgörande i vår parlamentariska historia.

RIKSDAGENS HUS. 1983

Biörnstad - Åberg m.fl.
Ant. Börje Sandén 1996.07-28
Pärm g3:33 fil riksdag1,doc textfil.dbf

Återflyttningen till Helgeandsholmen.
Boken till låns från Ola Hammar

Margareta Biörnstad: kap. BEVARA OCH GÖRA LEVANDE, sid 123 -

Arkitekten var Aron Johnasson.
Viss utsmyckning togs bort 1938-42

"Medeltidens källor vittnar om Helgeandsholmens strategiska betydelse"

Helgeandshuset byggdes omkring år 1300
Mer än 1000 skelett funna i ursprungligt läge.

Vid bygget (kring sekelskiftet) tog man endast tillvara lösfynd.
Chefsingenjören Lindvall gjorde av personligt intresse uppmätningar och beskrivningar i 2 häften 1894:
- Om Helgeandsholmens fornminnen.

"Helga Holm": kopia sjösatt 1983. Påtagligt lik ett vikingaskepp
- Klinkbyggd furubåt, över 20 m lång

30-40 personer sysselsatta med utgrävningen, drygt hälften arkeologer.
8000 kvm
50 000 kubm schaktades bort
40 000 fyndnummer - inkl delar av föremål
130 medeltida mynt av totalt 359

12 milj kr - schaktkostnaderna oräknade

Arkeologiska instanserna avvisade förslagen om att bevara ruinerna
(fr 1600- 0ch 1700-talen)
- viktigare var medeltiden
  den topografiska utformningen av holmen

Mer än hälften av Helgeandsholmen är utfyllningar - redan på 1200-talet
Var från början 2 holmar.

På den östligaste - minsta - lades Helgeandshuset kyrkogård i början av 1300-talet.
I norr låg en gråstensmur som begränsning.
Under senmedeltiden växte holmarna ihop.
Utfyllningar gjordes
Längs den nya norr-stranden anlades under 1520-talet en ny befästningsmur.

Ett källarrum till Apoteket Morianen (1670-talet) hade bevarats fritt från rasmassor.

"En medeltidskälla att ösa ur"

Undersökningen i ett historiskt sammanhang:
- Helgeandsholmen - 1000 år i Stockholms ström. Dahlbeck, Göran (red.) 1982

Nytt: anläggningarna i Norrström var en verklig spärrfästning för inloppet till Mälaren

Ännu saknas resultaten av många specialundersökningar/bearbetningar.

Stadsmuren ensam kunde inte i längden dra till sig publikintresse:
- ett Stockholmskt Medeltidsmuseum
- man aktualiserade även Slottsmuseum.
(- äldre topografien och äldre murverk kunde iakttagas)

Silow/Olsson: Medeltidsmuseet. sid 73

Ett "Forum romanun" var helt främmande
- tegelbyggnaderna skulle i vårt klimat snabbt brytas ned.

Tanken var först att låta 1500-talsmuren finnas kvar i garaget.
- på samma sätt som i Rom, där stadsmuren finns bevarad i biljetthallen till järnvägsstationen.

2300 kvm
350 kvm under Norrbro.

1600-tals tunneln - den s k yngre kanalen, arkitekternas "Cloaca Maxima"
- sid 51: "delar av de gamla 'vattentunnlarna'"

Enl. 1983 års bok skall man kunna bese "bogårdsmuren", som visade sig vara den äldsta muren i Stockholms fasta försvar. (Finns den nu? Troligen ovanför arkeologutgrävnings-utrustningen)

1520-talets stadsmur med sin kanonport

sid 52 bild: friskt kärnträ ur palissad från 1200-talet

Medeltiden

Börje Sandén Anteckningar från databasen \b-filer\b-medel.dbf

Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder,

Studier i nordisk politisk historia 1302 - 1319 Lund 1939
Jerker Rosén
Anteckningar Börje Sandén - inför Håtunaleken 685 år, 1991

1284 valdes i Skänninge 4 årige Birger till kung.
Torgils Knutsson (marsk) var regent under förmyndartiden.
Vid Birger Magnussons kröning 1302-12-02 i Söderköping fick Erik och Valdemar sina hertigdömen - ursprungligen utan ärftlig rätt.
- Trolovning mellan Erik och 1-åriga norska tronarvingen Ingeborg
1298 vid 18 års ålder förmäldes Birger med danske kung Menveds syster, Margareta Eriksdotter

1304 - Brytningen med Erik och Valdemar börjar
- På Aranäs - Torgils gård i Västergötland
- Förpliktelsebrev för hertigarna
1) icke lämna riket utan kungens tillstånd
2) icke komma till kungen utan dennes kallelse
3) - ej med större följe än kallelsebrevet medgav
4) icke göra något som kunde skada kungafamiljen/anhängare

Möte på Visingsö (efter Aranäs) med anklagelsepunkter
1) mot kungens förbud fört livsmedel ut ur landet
2) färdats med kungens fiender genom landet
3) misshandlat en av kungens tjänare
4) hertigarnas män hade varit överlägsna kungens vid riddarspel
- Hertigarna flydde ur riket!
- Till Erik Menved i Danmark
Mötet vid Fagradal 1304 (sommaren)
- förbund mellan Birger och Erik Menved
- hertigarna flydde till Norge!
- erkändes officiellt i Norge
- Erik: norske kungens blivande måg och arvinge
- hertigarna brände Lödöse - Sveriges enda hamn vid Västerhavet

Andreas And - hör i hop med Aske
- ende kyrklige repr vid Upplandslagens tillkomst 1296
Birger Persson - kusin med Andreas And - förlänades Finsta 1301
- Bägge var med i Birger Magnussons råd tillsammans med Torgils

Kap 4 - Från Håtunaleken 1306 till Bergafördraget 1308
29 sept, vid Mickelsmäss - Håtunaleken
1) hela kungliga familjen utom tronföljaren Magnus som flydde till Danmark
2) ärkebiskopen
3) sex riddare
4) sexton väpnare
Birger avsattes aldrig formellt,
Erik och Valdemar blev dock rikets officiella regenter

Tidpunkten för Håtunaleken troligen vald då Erik Menved var upptagen av en konflikt med Holstein

Erik hade inte 1307 den makt han trodde sig fått med Håtunaleken
Stora partimotsättningar inom landet

Danmark och Norge inblandade i omväxlande svenska partigrupperingar.

Kap 8 - Nyköpings gästabud
Natten mellan 10-11 december 1317
Så gott som enda källan är Erikskrönikan
(övriga har liknande ordalydelse)
1) Valdemar besökte Birger
2) Birger inbjuder dem till Nyköping
3) natten mellan 11-12 dec 1317
4) hertigarnas testamente upprättas hastigt 1318-01-18
5) hertigarna dör i februari 1318

Johan Brunkow (Brunkeberg hans avrättningsplats) framstår som den egentliga drivfjädern för Birgers handling

Kungavalet 8 juli 1318 sid 331, Mora ting (stenar)
Källor:
- Erikskrönikan (anger midsommar)
- frihetsbrevet bevarat i avskrifter (anger 8 juli)

4 bönder från varje härad var kallade
Magnus Eriksson valdes blott 3-årig medan ännu Birger och den tidigare utsedda tronföljaren Magnus Birgersson ännu var i livet.
- Magnus satt på drotsens arm
- drotsen sade att Eriks och Valdemars död nu var hämnade
- slott och land uppläts till Magnus och herrarna blev hans handgångne män.

Inhemskt styre skulle gälla, ej utländska rådgivare tillåtas.

Kungamakt och adel;

Rosén, Jerker. ur Svenska historien I.
Anteckningar Börje Sandén 91-08-24

Herredagar; representerande hela riket; äldsta från Valdemar Birgerssons tid, 1275
- Vanliga under Magnus Ladulås' tid: Alnsö stadga 1280

Rådet; äldsta från 1225; Erik Eriksson
- fast institution från Magnus Ladulås

Riksämbetsmän;
kansler; 1220; biskop Karl i Linköping
drots; justitieminister; 1276 vid Magnus Ladulås' tillträde
marsk; befälhavare; första gången 1268 under Valdemar Birgersson

Birger stödde sig på kyrkans folk
Erik och Valdemar stödde sig på världsliga aristokratien

Oppositionen mot kungamakten - sid 292
1) Skattebördor:
Den nya krigstekniken krävde högre skatter;
övergång till värvade trupper; generellt för Europa.
En extraskatt av Magnus Ladulås erlades "av nåd, icke skyldighet"
- såldes normalt att fråga de skattskyldiga först
- förläningar fick inte gälla längre än kungens regenttid
2) Övergrepp på enskilda personer
3) utländska män i rikets styrelse och förvaltning

"Sveriges Magna Charta"
- 8 juli 1319
- enda grundlag i 400 år: till 1719
- en slags ed som varje ny kung måste svärja
- ingick i Magnus Erikssons; Kristoffers landslagar
- Sveriges första konstitution !!!
- 1319: en vändpunkt i Sveriges inre historia
- riksråd skapades - ej enbart kungligt råd.

* Garantin mot godtycklig beskattning står i centrum
* Att inte fängsla någon, fattig eller rik, utan laga dom.
  (med tanke på den oroliga/osäkra tiden närmast före)
* endast inhemsk lag fick gälla - ej romersk rätt

Andliga och världsliga stormän garanterade ömsesidigt varandras fri- och rättigheter på kungens bekostnad. Gick i Magnus Erikssons; Kristoffers landslagar
- Sveriges första konstitution !!!
- 1319: en vändpunkt i Sveriges inre historia
- riksråd skapades - ej enbart kungligt råd.

* Garantin mot godtycklig beskattning står i centrum
* Att inte fängsla någon, fattig eller rik, utan laga dom.
  (med tanke på den oroliga/osäkra tiden närmast före)
* endast inhemsk lag

Kap: KUNGAMAKT OCH RIKSENHET
1) Upplandslagens tillkomst
- stadfäst av Birger Mangnusson 1296
- den första verkliga lagen - på grund av kungens stadfästelse
- tidigare landskapslagar var enbart "rättsuppteckningar"
- Södermannalagen 1327 var nästa "kungalag"
- förebådade Magnus Erikssons allmänna landslag

2) Beskattningen - ett uttryck för riksenandet
- Sparrsätra 1247; Holmger Knutssons uppror; S:t Hollinger
  Annalerna berättar:
"Detta år förlorade Upplands allmoge vid Sparrsätra segern och sin frihet, och man pålade dem spannskatt, skeppsvist och flera bördor"

Ej längre samma behov av ledungsflotta;
- istället behövdes medel att avlöna yrkessoldater

I slaget vid Herrevadsbro 1251 besegrade Birger Jarl folkungarna och han besfäste sin makt.
- Erikskrönikan berättar att Birger Jarl var mycket grym mot sina motståndare, "behandlades med våld och mycken orätt"

Håtunaleken - om Birger och hans bröder

Anders Fryxell, 2:delen
Börje Sandén (91-08-25)

Om konung Birger och hans bröder
3 krig - 3 förlikningar innan Gästabudet
Håtunaleken var 2:a kriget
Gästabudet - 4:e kriget; ingen förlikning!!!

Erik Menved gifte sig med Birgers syster 1296 i Helsingborg
Birger gifte sig 1298 i Stockholm med Märta, danska kungens syster.
Valdemar gifte sig med Torgils Knutssons dotter

Erik funderade på att göra liksom hans fader hade gjort:
- fördriva sin äldre bror och ta makten
- Magnus Ladulås tog sin äldre bror Valdemar tillfånga

Vid gästabudet i Aranäs, hos Torgils Knutsson, tvingade Birger sina bröder att skriftligt bekräfta att de inte tänkte arbeta mot Birger.

1304: Birger kallade bröderna snarast till Visingsö; endast Erik vågade komma;
- anklagelsepunkterna lästes upp, bl.a.
1) om torneringarna
2) den prakt de visade upp vid resorna i landet
3) reste med Birgers fiender genom landet
4) gav sig på Birgers tjänare

Birger hotade att redan nu ta Erik tillfånga; men han ville hålla löftet om fri lejd - tills solen gick upp!

Hertigarna flydde till Danmark, men Erik Menved var ju Birgers svåger, varför de begav sig till Norge.
Erik var redan förlovad med Ingeborg, norska kungens dotter
De härjade och brände i Dalsland och gränslanden

1305 slöt man fred, hertigarna skulle få det som tillkom dem efter fadern, om de erkände Birgers unga son Magnus som tronföljare.

De blev nu plötslig väldigt förtrogna; hertigarna inbillade Birger att det var marsken som varit orsak till deras fiendskap.

1305 for de alla till Torgils Knutson på Lena, då han fängslades.
"Det haven I blygd utav, så länge I leven och att I förrådden mig så snödeliga"

Den gamle mannen sattes med fötterna sammanbundna under magen på en häst och fördes så genom Tiveden till Stockholm.
Waldemar skiljde sig från Torgils dotter.

Torgils avrättades på Södermalms torg. På grund av folkopinionen fick släktingarna senare flytta liket från den ovigda jorden till Riddarholmskyrkan.

Birger trodde att han med dödsdomen skulle vara förlikt med sina bröder för all framtid.

1306 Hertigarna red hemligen till Hundhammar, efter att ha stämt möte med olika grupper där; med båtar tog de sig till Håtuna.
När de tagit Birger och hans hov tillfånga ville de sätta honom i förvar i Stockholm; men Stockholm stod på Birgers sida; de tvingades föra honom till Nyköping.

Prins Magnus, tronföljaren fördes av Arvid smålänning ända till Danmark.
Valdemar kunde leja 800 knektar från Tyskland, Erik samlade inhemskt folk; tillsammans anföll de förhärjade Skåne; för att inte Erik Menved skulle kunna stödja Birger med sin krigshär, förhärjade hertigarna hela Västergötland.
Ändå kunde Erik Menved med sin här ta sig ända till Nyköpings som belägrades i 3 månader.

Förlikning ingicks, varvid Birger fick tillbaka 1/3 av landet, men hade dåligt anseende jämfört med sina bröder.
För att om möjligt bättra på sitt anseende företog att krigståg till Gotland, som ju var rikt; men han förlorade och blev själv tillfångatagen.

1312 gifte sig Valdemar med Ingeborg, norska kungens brorsdotter; Erik var ju gift med kungens dotter, prinsessan Ingeborg.
Bägge förde stort hov och lade tunga skatter på folket.

Efter många år, 1317, besökte Valdemar Birger i Nyköping; Birger tycktes vilja bli vän med sina bröder och sände med Valdemar en inbjudan till ett gemensamt gästabud på Nyköpings hus.

De blev varnade vid Svärta, men Birger hade tagit bort alla matförråd och skickade bud att bröderna snarast skulle komma till slottet där fest skulle ordnas.

Under festen blev Valdemar misstänksam; det var ju så alldeles extra stor förplägnad, och man hade druckit väl mycket vin. Men farhågorna glömdes mycket snart; de hade aldrig sett drottning Märta så glad av avspänd.

Det var dock drottningen själv som såg till att hertigarnas män fick nattlogi ute i staden. Det var bevars för trångt på Nyköpings hus - inte samma stora anläggning då som nu!

Johan Brunkow, kungens rådgivare, låste själv slottets portar efter männen, varefter han beväpnade kungens tjänare, som sedan fördes inför Birger för att få sina order.

Men Birger tvekade och körde bort dem; några rådgivare avrådde från aktion mot bröderna, (sattes i fängelse direkt)

Valdemar försökte försvara sig med strid; Erik insåg att de skulle dödas om det blev verklig strid och gav sig utan motstånd.
"Minnens I Håtunaleken? Jag minns honom fuller väl, och blir denna eder ej bättre. I undfån nu detsamma, fastän det sker långt efter"

Bröderna bands och placerades längst ned i tornet - med kedja om benen!

Johan Brunke tog hertigarnas män tillfånga

När Birger ville bemäktiga sig Stockholm, stängdes portarna och han drevs tillbaka till Nyköping.
Allmän folkresning: Birger Persson satte sig i spetsen för upplänningarna. Smålänningar och Västgötar tågade mot Nyköping.

Birger slängde nycklarna i ån och flydde; hertigarna dog av svält: Erik på tredje dag (!), Valdemar på elfte, säger Erikskrönikan, som är en partsinlaga.

Birger fick hjälp av 600 danska knektar som hans son Magnus hade värvat; med dem for han plundrande omkring i landet och blev bara mer illa omtyckt av befolkningen.

Brunke besegrades och fördes till Stockholm där han halshöggs på Brunkeberg, den förr höga sandåsen på Norrmalm.

Junker Magnus halshöggs på Helgeandsholmen, trots tidigare försäkringar om frihet för sin faders brott.

Birger fördrevs från Gotland; Han tog sin tillflykt till Danmark där dock Erik Menved, hans svåger, hade avlidit. Han fick dock ett slott att bo på, för svågerskapets skull. Vid underrättelsen om sin sons avrättning gav han upp livsmodet och dog snart i sjuksängen.

Av Magnus Ladulås släkt fanns nu bara kvar den 4-årige Magnus (Eriksson), som skulle komma att spela en så stor roll när han blev vuxen.

1319 års möte vid Mora äng (sten)
1. Länge hette det i historieskrivningen att detta möte var det
   första dit alla folkgrupper blivit kallade; numera talar man
   om Kungsängen = Näs 1502
2. En mycket viktig vändpunkt/tidpunkt i Sveriges historia

Tyger: baldakin, blyant, sindal
Musiker: pipare, bombare, trompare

Röster från svensk medeltid

Sveriges frihet och rätt –
ant. Börje Sandén 91-09-18 - inför Håtuna kyrka 91-09-29
Se textfil \stud4\1319brev

1. kungen stärkte sin ställning
2. stormannauppror (ego: frihetsbrevet 1319)
3. kungafamiljen strider inbördes

Folkungatiden: Birger Jarl och hans ättlingar
- Birger Jarl med rötter i Bjällbo, Östergötland
- jarl 1248
- sonen Valdemar valdes till kung 1250, efter morbror Erik Läspe och halte
- Birger dör 1266

- Valdemar avsätts av bröderna Magnus, Erik, Bengt efter slaget vid Hova i Västergötland 1275
- Magnus Ladulås regerade till sin död 1290, trots allvarliga stormannauppror

Birger Magnusson väljs reda 1284
- kröns 1302
- Håtunaleken 1306
- Nyköpings Gästabud 1317
Birger jagas ur landet

Magnus Eriksson blev kung i Norge med arvsrätt strax före valet
- 1319, 8 juli, Mora äng
- Sveriges äldsta kända konstitutionella dokument
- ett "aristokratiskt dokument"
- frälsets privilegier bekräftas
- garantier mot godtycklig beskattning
- riktat mot kungamakten
som gjort kungavalet illusoriskt genom att låta en stormannagrupp på förhand hylla den äldste sonen som tronföljare

- Sverige är valkungadöme

Erikskrönikan: fornsvensk knittelvers
- tillkommen troligen ca 1330
- särskild bredd har Erikskrönikan i sin skildring av brödrastriden

EN NATION TRÄDER FRAM av Thomas Lindkvist (Röster från ...)
1442 års svenska landslag (Kristoffers landslag)
- "Sveriges rike är av hedna värld samman kommet, av Svea och Göta land" Inledningsorden.

Ett svenskt rike är en realitet i början av 1000-talet.
- Olov Skötkonung utövade politisk makt i både Svea och Götaland
- Kungens uppgift var egentligen endast att representera riket - han hade ingen större makt över de löst sammanfogade delarna.
- För sin maktutövning måste han söka stöd hos lokala stormän.
- Kungens maktställning stärktes när kyrkan gick i koalition med kungen.

Jarlen hade en stark ställning vid sidan av kungen på 1100-talet
Kungaätter som tävlade om makten:
- Erikska ätten - Västergötland
- Sverkerska ätten - Östergötland

Ekonomi:
- Uppsala öd som medföljde kungavärdigheten
- rätt till gästning vid färder i landet
- rätt till ledung vid krigstid

1200-talet
- ny krigsteknik - rustad här i stället för sjöförsvar
- Skatter (stående!) införs
- "borgar" för försvar
- "hus" blev stödjepunkter för förvaltning - maktutövning

- "rusttjänst" (ersatte ledungen)
  befrielse från ordinarie skatter
  tillkomsten av världsligt frälse
  uppkomsten av klassamhället
- kyrkor/kloster fick skattebefrielse
  andliga frälset

Valrike - principiellt
- förbigicks genom att minderårig son till regenten valdes

Kungligt råd
- att biträda vid lagstiftning, rättskipning
- beslutande myndighet under kungens minderårighet

Senmedeltiden - utlänningars ställning
Ständig kamp mellan rådet och kungen
- borgarna var politikens viktiga stödjepunkter
- skulle de behärskas av kungen eller rådet?
- kungarna ville gärna ha utlänningar som inte hade säte i rådet utan stod i direkt tjänsteförhållande till kungen

Extra skatter
- den växande statsapparaten fordrade ständigt extra skatter
ego: 1319 års frihetsbrev!

Den heliga Birgitta som politiker.

Erik Lindberg, ur Folkets historia 91:4
Anteckningar Börje Sandén 92-01-13

Birgitta försökte mäkla fred i 100-årskriget
Arbetade för att påven skulle flytta tillbaka till Rom
Biografi:
Föddes 1303 - anses det - på Finsta
Genom modern Ingeborg Bengtsdotter var hon släkt med kungliga familjen.
Dog 1373 i Rom
Kanoniserades 1391, efter 18 år
Modern dog när Birgitta var 11 år
Birgitta placerades på Aspanäs i Östergötland
Blev gift med Ulf Gudmarsson vid 13 års ålder
Första barnet vid 16 år
Sammanlagt 8 barn
Pilgrimsfärd 1341-42 till S:t Jakobs grav i Compostella, Spanien
Maken dör 1344
Åker till Rom 1349
- kritiserar det moraliska förfallet i Rom
- anklagas för att vara häxa

Birger Persson - mycket rik, väldiga jordegendomar
Han begravning motsvarade 183 årslöner för en dräng
Lagman fram till 1316 - sedan rikspolitik
Upplandslagen tillsammans med domprosten Andreas And - Aske!

Lön för en dräng: 1 1/2 mark per år + kläder och mat
Den som ägde 3 mark räknades som fullvärdig medborgare - bönder
40 mark - kostnad för en rustad stridshäst

100-årskriget
Orsak:
- Genom pesten minskar arbetskraften
- Adeln tvingas sänka arrendena
- drängars och pigors löner ökar sakta
- adel och kyrka försvagas
- ny samhällsgrupp får således inflytande
- bondeuppror på många håll i Europa
- bönder flyr till städerna, där feodalherrarna inte bestämmer
- hantverkare, köpmän blir maktfaktorer
- kungar för större makt vid konkurrensen mellan adel och kyrka
Englands kung var största feodalherren i Frankrike

Sverige "europeiseras"
Hansan hade Sverige som råvaruleverantör
Stockholm grundlades för utskeppning av järn, skinn
(ego: av kontinentens profitörer!)

Håtunaleken
OBS: i december 1306 enligt Erik Lindberg
- han nämner inte 29 september
Adeln i Sverige - från 1279 - blev aldrig en feodaladel av kontinentala mått.

Sveriges Magna Charta
Grunden för ARISTOKRATIEN är frihetsbrevet från 1319
- ADELN OCH KYRKAN får garantier för sina fri- och rättigheter
- förbud mot godtycklig beskattning - av de besuttna
- förbud mot godtyckligt fängslande

Skåne
- kommer under Magnus Eriksson i början av hans regering mot en pant av 34 000 mark
- Magnus blir utövande kung vid 16 års ålder, 1332
- Skåne återgår till Danmark 1360

Rec av Erikskrönikan

Gunnel Hedberg. Rig 1987:2
Anteckningar BS 1993-03-29

Erikskrönikan - första diktverket på svenska
- vid sidan av landskapslagarna

TRE berättelser
Huvudberättelsen är Brödrastriden
1. Erik Läspe och Halte
- kung 1222; 6 år
- siste av erikska ätten
- folkungarna (adelsmän) gjorde försök till uppror

- Erik Läspe och Halte gifter bort sin syster med Birger Jarl

Korstågen mot Finland
- Birger Jarls omyndige son blir vald till kung (morfar: Läspe och Halte)

2. Om Birger Jarls söner: Valdemar, Magnus (Ladulås) Erik
- 1:a brödrarstriden - Magnus vinner över Valdemar

3. Om Magnus Ladulås' söner.
- 2:a brödrastriden

Erikskrönikans författare - okänd
Ingvar Andersson:
"en man med betydande kunskap och erfarenhet... utrustad med en
betydande litterär talang, en svensk klassiker, vars namn är okänt för alla och vars verk är okänt för de flesta av hans landsmän"

Sven-Bertil Janssons kommentar är mycket bra: kort, lättläst och pedagogisk.

Jakob Ulfsson och den svenska kyrkan under äldre Sturetiden 1470-1497

Gösta Kellerman. . 1935
Anteckningar Börje Sandén 94-04-05

Avhandlingens huvudändamål har varit att redogöra för den kyrkliga åsiktsbildningen i fråga om unionspolitiken. Lärare har varit prof. Emanuel Linderholm. och Gottfrid Carlsson.

Mina anteckningar begränsar sig till en katalog av intressanta iakttagelser (för allmänt bruk kring Sturetiden).

Jakob Ulfssons fädernegård var Hacksta i socknen med samma namn i Trögden. (troligen Hackstaby en dryg halv km NO om kyrkan)
Studier i Rostock, Paris, Rom

Kap. Svenska kyrkans personliga resurser under äldre Sturetiden.
- Rådet skulle styra riket och riksföreståndaren borde, såsom JU på ålderns dagar uttryckte det, "följa deras råd efter".
- JU har bemödat sig om lojalitet mot riksföreståndaren
- Även kyrkan har kämpat för sin frihet gentemot staten.
- Genom att JU inte drog någon klar gräns mellan kyrkans och statens ämbetsområden vid mottagandet av förläningar, har han bidragit till att komplicera kyrkans rättsläge.

JU kom inte i gott förhållande till Hemming Gadh, eftersom denne ansåg att det var JU:s fel att han inte fick biskopsstolen i Linköping.
Sten Sture förde en politik som begränsade kyrkans makt.
Sten Sture hade inga särskilda invändningar mot valet av Gustav Trolle; han krävde blott trohetsed av honom.

Kort Rogge: avrådde Kristian från att avsätta Sten Sture:
- "Gamle herr Sten är som ett ruttet ägg; ligger det så gör det inget gagn, men slås det sönder så luktar det illa"

Kap. JU som kyrkopolitiker 1470-1481
Aristokratiens intresse för unionen berodde på att denna skulle bevara dess maktställning. Men redan under Margareta och Erik av Pommern
Att biskop Tomas engagerade sig i frihetskampen berodde på att han ansåg kyrkans frihet var förbunden med rikets frihet.
På samma sätt reagerade man mot Karl Knutssons självhärskartendenser.
Nils Ragvaldssons tal vid konciliet i Basel förs på tal.

Unionen var från början väsentligen ett fredsförbund
- enl Gottfrid Carlsson har inget sekel så kännetecknats av krig och förödande fejder som 1300-talet. (jfr Bosnien 1990-talet)
- unionen kunde behållas om den svenska lagen fick gälla och att Sverige inte behandlades som erövrat land.
- Under Jöns Bengtssons tid hade kyrkan i hög grad politiserats.

Året 1471
Vid förhandlingar i Stegeborg våren 1471 lovad Kristian att "hålla alla Sveriges inbyggare vid Guds, S:t Eriks och Sveriges skrivna lag, rätt, privilegier, friheter och gamla goda sedvänjor"
- dessa förhandlingar skulle "ratificeras" vid ett möte i Arboga med svenska riksrådet och allmogen. Det var här som Sten Sture valdes till rikshövitsman; här mottog JU sin första världsliga förläning (Nordmarken i Värmland).
- vid Kristians ratificering skärptes de danska kraven.
- innan dessa skärpta danska krav mot Sverige diskuterats på något möte hade Kristian anträtt sin färd till Sverige, för att upprätthålla sin makt.
- missämja uppstod om orsaken till att freden bröts vid Kläckeberg på norra Öland.
- svenska rådet och Sten Sture väntade på Kristian i Stockholm den 1 juli (1471). Jakob åker till Almarestäket där han 16 juli får besked om att Kristian anlänt.
- Kristian kom med sin stora flotta ända in till Skeppsholmen (Vångsön)
- trots hotet inledde svenskarna förhandlingar, som resulterade i nytt stillestånds fördrag 7 augusti gällande 14 aug - 8 sept.
- 18 aug hade Sten Sture lämnat Stockholm för att samla krigsfolk, varvid Jakob drog sig tillbaka till Almarestäket (24 aug) och avser att ställa kyrkan utanför den hotande konflikten.
- när Kristian kallar till möte i Stockholm samlar Sten Sture folk till ett möte (provinsdag) i Vadstena.

Kristian far till Uppsala
14 sept far han till Uppsala för att vinna upplänningarna för sin sak. Bönder från 18-20 härader med 4-12 ombud från varje hade infunnit sig enl. JU.
- de avlade trohetsed, lovade manskap och skatt
- 16-17 sept övernattade Kristian i Skogs kloster, varvid han begärde att med sina uppsamlade båtar få passera Stäket.
- JU vägrade att låta båtarna passera mot Stockholm trots att kungens kansler själv infann sig på Almarestäket med denna begäran.

medan drager konung Kristian till Stockholm igen
Vid Stäket fick han stort men
....

Sten Sture drog till Dalarna
25 sept skrev JU till Sten och Nils Sture att:
- inbördeskrig var hotande nära, enl de augustinska idéerna särskilt vederstyggligt och fientligt mot Gud,
- 6 okt passerades Stäket, varvid JU, enligt Olaus Petri, t o m hjälpt Sten Sture med passagen.

- när Kristians svenska vapendragare i Fjärdhundraland ville passera Stäket vägrade JU släppa över dem, varvid bönderna, som nu klart såg ärkebiskopens ställningstagande, lämnade hären.
- Sten Sture straffbeskattade dem senare
- JU har tagit klar ställning för Sten Sture.
- när JU försöker hindra striden genom sin närvaro kommer han för sent. Striden är redan i gång 10 oktober
- JU godtar striden: segern tillskrivs "Guds och S:t Eriks besynnerliga gunst och nåd"

Vid mötet 14 okt, när svenska rådet förbjöd utlänningar att i framtiden bekläda de viktigare posterna i städerna förvaltning, deltager JU. - Betydelsefullt nationellt dokument.

Sten Sture på höjden av makt. sid 164.
Tiden kring 1490 betecknas som kulmen på Sten Stures maktställning
- Sten Sture framstod positivt hos påven genom sitt bekämpande av ryssarna, varför Danmark borde hållas tillbaka av Rom.

Matts Kättilmundsson och hans tid,

Bjarne Beckman, 1953
Ant. Börje Sandén, 94-11-24 -

Beckman började arbetet med boken strax efter 1930, då han var klar med Dalupproret.
Han har fått möjlighet att bygga vidare på Jerker Roséns "djupgående källkritiska analyser"
Han har "i många betydelsefulla anseenden kommit att tänka annorlunda än Rosén och Jaakkola".

Matts härstammar från Uppland.
Troligen född omkr 1280.
Han deltog troligen vid Birgers kröning i Söderköping 1302, då han bör ha dubbats till riddare.

Vid denna tid gjorde astrologien sitt segertåg vid Europas hov.

Karelska frågan
Birger jarl anföll 1238 (1239)
1293 slog svenskarna till på nytt
- västra Karelen erövrades och Viborg byggdes

Lagkommissionen - Upplandslagen
- Andreas And, domprost i Uppsala
- avslutades 2 januari 1296
- förmyndarstyrelsen i Birgers namn godkände Upplandslagen

Kap. Marsk Tyrgils' väpnare. sid 31
Novgorod härjades av våldsam brand 1299
- Torgils for åstad med
"den skönaste flotta man någonsin sett och med 1100 man ombord"
Matts fick riddarslaget 2 dec 1302 i Söderköping vid Birgers kröning
- Valdemar förklarades myndig, riddare, hertig av Finland
- Matts blev hertig Eriks man vid detta tillfälle

Torgils kunde behålla sitt inflytande genom att Valdemar gifte sig med Torgils dotter Kristina.

Kap 3. Marskens fall. sid 65
När bröderna blivit myndiga uppstod en ny maktpolitisk situation.
- möjligheten av en ny brödrastrid hotade, liksom en mansålder tidigare
- Erik begav sig till sina svärföräldrar i Norge (Matts var med)
(baron-titeln hade införts i Norge efter engelskt mönster)

Brödrastridens förutsättningar. sid 85
Torneringar då Eriks män, speciellt Matts, gång på gång besegrat koungens män.

Kyrkopolitiska läget
- strid mellan Torgils Knutsson och kyrkan
- Torgils ville beskära kyrkans maktställning
- han fick stöd av Birger Persson (Birgittas fader)
- domprost Andreas And tvingades avgå (Aske!)
- i början var kyrkan lamslagen

Kyrkan försökte vinna både Birger (nu krönt 1302) och Erik
Reliker ur Erik den heliges skrin delades ut av ärkebiskopen till
- hertig Erik, biskopen i Västerås, priorn i Sigtuna
- ett kyrkomöte i Arboga begärde skattefrihet för kyrkan

Torgils försöker vid ett möte på Alsnö att med Birgers hjälp fängsla ärkebiskopen - blir inte av!

"ett 3:e hertigdöme"
Torgils lyckas avkräva Birger ett löfte att
- icke avsätta honom
- icke upphöja någon över honom
- icke utesluta honom från någon underhandling

Torgils gifter sig med Hedvig, dotter till Otto III av Ravensberg

Brödrastridens utbrott. sid 92
1304 har hertigarna hävdat sin självständighet genom att
- ridit med storflockar genom landet
- burit vapen då konungen varit i landskapet (Skänningestadgan)
- kommit okallade till möten
- upprätthållit förbjudna förbindelser

Aranäs 1304 - alla bröderna samlade hos Torgils
Erik och Valdemar tvingades skriftligen förbinda sig
- icke lämna landet utan kungens tillstånd
- icke besöka honom annat än efter kallelse, viss plats, viss tid
- icke infinna sig med större följe än kallelsebrevet medgav
- icke konspirera vare sig genom brev eller bud, såväl inom och utom landet, som hemligt eller öppet
- av fruktan att bli fängslade skrev de under

Landsflykten och inbördeskriget. sid 94
Hertigarna begav sig till Danmark för att liksom fadern få hjälp av Erik Menved
- besöket blev ett fiasko för deras del
- i Sverige drogs deras län in (landsförvisning?)

Danmark och Sverige kom nu på samma linje
- det var mot Torgils och Birgers önskan
- kungamöte vid gränsen - Fagerdala
- stormännen lovade att välja Birgers son Magnus till tronarvinge
- Erik Menved ställde garantier för detta
- förbund till motstånd mot hertig Eriks politik

Hertigarna tvingas fly till Norge

Inbördeskrig på västkusten bryter ut
- hertigarna bygger slottet Dalaborg - södra Dalsland
- Birgers trupper övermannas vid Amnereds kyrka, (Matts leder)
- 10 000 man skrivs ut, går mot Dalaborg
- Erik Menved skickar hjälp
- Norge hjälper hertigarna
- Dalaborg intas så småningom av Birger

Hertigarna ger sig
- fullständig underkastelse
- tillstår sitt brott
- troget tjäna kung Birger
- upprätthålla kungavalet, av Birger Magnusson

Erik blir herre till hela västkustlinjen
- genom stor diplomatisk skicklighet

Kyrkopolitiken och marskens fall. sid 103
- kyrkans opposition mot Torgils växer sig starkare
- Birger påverkas av sin forne lärare Karl Tydiske, som var halvbror till nya Västeråsbiskopen Nils Kättilsson
- Birger börjar stödja kyrkan - mot Torgils politik
- det1299 indragna fattigtiondet återgår till kanikerna

Torgils Knutsson grips
- 6 dec 1305 överrumplas Torgils i Kungslena (Tidaholm)
- förs "genom natt och dag" och med sammanbundna fötter "enligt onda mäns sed" till Stockholm
- Torgils hölls fången i 2 månader
- döms för majestätsbrott
- i verkligheten för sitt "stora rofferi från kloster och kyrka"
- testamentet 9 febr 1306
- avrättas samma dag 9 febr 1306 på Södermalm
- begravdes på galgbacken i "hedne jord, som bysins fä"
- blev föremål för viss dyrkan - till förskräckelse för kyrkan
- även Birger sägs ha medverkat till att liket flyttas till Riddarholmskyrkan. nära Magnus Ladulås' grav
- hans dåvarande maka, grevinnan Hedvig, överlevde honom i 40 år, gifte aldrig om sig, flyttade från Sverige 1310.

Erik återfick 28 dec 1304 sitt hertigdöme, utan ärftlig rätt, mot löfte att ej skada Birger och hans barn

Hertig Eriks riddare, 4:2 kap sid 121

Brödernas aktion mot Torgils var bara ett medel för att senare kunna komma åt Birger.
- Erik Menved var inbegripen i danska konflikter
- hertigarna hade endast Nyköping till sitt förfogande
- de kunde inte heller räkna med stöd från den stormannagrupp som föranstaltat om flyttningen av Torgils kvarlevor

Bjällbo -
- för att sammansvetsa sina män och dölja planerna på att ta Birger till fånga

Erikskrönikan
- enligt Beckman tillkommen vid Matts Kettilmundssons hov (Åbo)
- NE anger författaren okänd

Håtunaleken och Stockholms belägring. sid 126
- väl planerad
- samlingsplats (efter Bjällbo) var Hundhammar
- Birger fängslades kort före solnedgången ("dagens slut") enligt Erikskrönikan, men detta är knappast möjligt
- månen stod högt på himmelen flera timmar efter mörkrets inbrott
- en månfas (20 dagar gammal) som bäst lämpade sig för palatsrevolutioner och kungamord (Karl XII, Kungslena)
- om aktionen misslyckades kunde man fly i det tilltagande mörkret
- allvarligt streck i räkningen att Magnus räddades av Arvid Smålänning
- Birger verkar att ha helt gett upp, upplåtit borgar och land (propaganda!)
- Stockholms besättning gjorde dock motstånd (Kettilmundssons uppdrag att betvinga Stockholm)
- kyrkan stödde troligen inte hertigarnas handlande

Olaus Magnus' beskrivning av Stockholm ur försvarssynpunkt
- "Staden är nämligen omgiven av djupa vatten och strida strömmar samt äger endast två portar, till vilka man kommer på tvenne långa broar från norr och söder. Dessa portar och broar hava åsamkat Danmarks konungar större omkostnader, nedlagda på misslyckade stormningsförsök än de tio största städerna i deras eget rike.
Överhuvudtaget kan en belägring av staden ej företagas med mindre än tre starka häravdelningar på en gång, fördelade på holmarna, fastlandet och vattnet. Dock kunna dessa härar aldrig vara trygga för angrepp av bågskyttar, som i en hast kunna sammandragas från de olika landsbygderna. Pröva den som vill och han skall finna företaget ganska vådligt"
- Matts Kettilmundssons uppgift att betvinga Stockholm.

När Erik Menved kom till Birgers hjälp gick han med sina styrkor upp längs Ridvägen (ociterat hos Beckman)
- blev aldrig öppen strid
- osedvanligt kall vinter
- förhandlingslösning gav Birger:
1/ Växsjö och Linköpings stift
2/ inkl Ölands och Gotland
3/ behålla fäderneärvda gods i riket, jämte drottningens morgongåva

Norska kung Håkon börjar nu samarbeta med hertigarna, men helt sams är de inte om politiken
- Valdemar lyckas värva 800 ryttare i Tyskland

- hertigarna förfogar sedan över 1300 rustade ryttare
- svårt att hålla legotrupperna under kontroll, tung börda i de landskap man färdades genom.
- de förlades i städer, där borgarna skulle förse dem öl och mat, och bönderna runtom med foder åt hästarna
- särskilt oroligt i Söderköpingsområdet

Möte i Örebro 3 mars 1308
- Birger till fullkomlig underkastelse
- kungen förbjuds att upptaga nya skatter utan stormännens samtycke - jfr 1319.
- kungen blir fri och tillträder sin tredjedel av riket

Hertigarna förhärjar södra Halland
- skall bli oanvändbart som bas för Erik Menved
- Birger flyr över Gotland till Danmark
- Danmark och Norge sluter fred
- Sverige anfalls från två håll.
- minst 5000 man gemensamt för Danmark och Norge
- Erik Menved fick stora framgångar i striderna
- en del av hertigarna män gick över till Menved

Krigslyckan vänder för hertigarna
- genom lyckad avstängning av Danskarnas reträttväg från Nyköping
- trots att Nyköpingshus var nära att intas måste danskarna återtåga

Uppgörelse med Norge
- kriget kom till ett slut efter omkr 3 år
- hertigarna hade räknat med en snabb uppgörelse efter Håtunaleken

Herr Abjörns arvtagare. sid 176

Fredsmöte i Helsingborg 1310
Hertig Erik uppger alla planer på Norge och förlovar sig med Erik Menveds systerdotter Sofia av Werle.

Under den laglösa tiden har nunneklostret i Sko utsatts för övergrepp

Erik och Valdemar gifter sig i Norge!!!
- Erik var förlovad med Menveds systerdotter
- Plötsligt gifter han sig med Håkons 11-åriga dotter
- Valdemar gifter sig med hennes äldre kusin
- ett flagrant brott mot heligt besvurna överenskommelser

Oro på Gotland
- gutarna vägrade höjd skatt
- Visby på kungens sida
- kungens trupper blir slagna vid Lärbro
- Birger tas till fånga
- Birger befrias av Visbys borgare
- gutarna godtar höjd skatt
- Birger med skamfilat rykte

Flores och Blanzeflor - "Blomma och Vitblomma"

Drottning Eufemia låter översätta till svenska den österländska dikten
- något nytt i vår svenska litteratur
- Paris, Italien, Främre Orienten
- hellenistiskt liv
- efter henne kallas litteraturen eufemiavisorna. (Se Ny ill. litteraturhistoria, sid 54-57
Rättsväsendet
- ingen får dömas ohörd och utan tillfälle att försvara sig

På väg mot katastrofen. sid 252
- Valdemar var i sitt nya residens på Borgholm i början av 1317
- han far till Nyköping för att tala med Birger, varvid man kommer överens om ett gemensamt möte för en ev försoning
- Erik har varit misstänksam, men gett med sig

Nyköpings gästabud
- hertigarna red med mer än 20 väpnare
- Erikskrönikan lägger skulden på drottning Märta o Johan Brunkow
- även om Knut Jonsson i krönikan frikänns från ansvar har den samtiden ansett honom synnerligen graverad härvidlag.

Sin herres hämnare. sid 271
- Birger kräver att hela landet skall underkasta sig honom
- på Norrmalm lider han nederlag mot Stockholms garnison
- motstånd från Attundaland, Tiundaland
- Matts skall leda belägringen av Nyköping
- Birgers och Erik Menveds trupper förlorar vid Skärkind
- återstod endast att befria hertigarna ur Nyköpingshus
- i den situationen sänder han ett hemligt bud till Nyköping att låta hertigarna omkomma.
- omkring mitten av febr har hertigarna avlidit i sitt fängelse, säkerligen genom svält som traditionen uppger.
- Erikskrönikan lägger skulden på Kristiern Skärbäck.
- man vet inte varför det dröjde flera månader innan uppgiften om hertigarnas död kom till allmänhetens kännedom, antingen kan det ha berott på att Birger ångrade sitt dåd och ville tysta ned det, eller att hertigpartiet ville hindra att nyheten spreds.

Alla nordiska länder indragna i kriget. sid 279
- till en början hade Birger framgång i sin kamp
- han vann i slaget vid Karleby, 18 mars (jfr Albrekt)
- men han fick snart hela landet emot sig
- i en strid i närheten av Norrköping besegras Birger av Knut Porse, mycket förvånande för upprorsledningen.
- Birger måste rädda sig över till Gotland (med familjen)
- i en sjöstrid faller Brunkow i fiendernas händer

Håtunas försäljning - 18 mars
- samma dag som segern vid Karleby låter han notarius publicus vidimera påvens stadsfästelse på bl försäljningen av Håtuna
- 2 veckor senare äger samma ceremoni rum i Julita

(kontrollera DS 2142, 2156, A 20 fol. 3030, RA)

Herredag i Skara

- säkrare plats
- trognare befolkning
- bägge hertiginnorna uppträder tillsammans i politiska saker
- hertigarnas lik utlämnas först i rötmånaden, den kalla vintern kan ha bibehållit kropparna i förening med enkel balsamering
- hertigarna jordfästs i Stockholms storkyrka
- formlig helgonkult vid deras grav
- Nyköping ger upp 15 augusti, Stegeborg 1 månad senare

Johan von Brunkow - enl. Erikskrönikan
- inspirerat och övervakat kuppen
- förde i alla fall befäl över den styrka som tog hertigarnas män
- ansvarig för den hårda behandlingen
- Konrad Isarsson fängslade hertigarna
- Valram Skytt satte dem i stocken

Östgötalagen: mansbot för den som håller en oskyldig så länge och "så hårt i stock, att fötterna ruttnar på honom"
- Brunkow var inte närvarande i Nyköping när hertigarna dog

Birger Person för belöning för sin insats - Algö i Överselö

Redan nu var Magnus Eriksson Norges tronarvinge

Slaget vid Mjölkalånga 26 okt 1318
- Kettilmundsson ledde striden
- största svenska segern över danskarna på 100 år
- 300 riddare och svenner togs till fånga
- Skåne ödelades så att brist på förnödenheter uppstod för svenskarna
- fred slöts i Roskilde 11 nov 1318
- de skåningar som hjälp svenskarna fick amnesti

Kungs-Husby under medeltiden,

Olle Ferm

Kungsgård, kyrka och socken
ur boken Kungs-Husby i Trögd, sid 59 - 82, DMS 1992
- fått av Kaj Janzon, 94-12-06
- hänvisad till i Kajs studiecirkel 1994

Kungs-Husby var kungligt hemvist i slutet av 1200-talet
- samtidigt med Adelsö, som endast var sommarbostad

Kungsgården upplöstes under 1300-talet, sannolikt till följd av träldomens avskaffande och Digerdöden.
- arbetskraftsbrist uppstod !

Befolkningsminskningen - på grund av Digerdöden
- ekonomisk försämring för jordägarna
- ränteintäkterna minskade
- gårdar lades öde
- förbättring för bönderna
- det blev böndernas marknad - kunde diktera villkoren

Rikare kyrkor
- böndernas starkare ställning kan avläsas i kyrkornas förändring - tegelvalv slås, målningar, vapenhus, altarskåp, dopfuntar m.m.

Frälset
- ändrade i grund villkoren för ägande och brukande av jord
Kronan måste snart begränsa frälsets tillväxt
- reduktion till status vid ett visst år
1) kyrkan
- 1282, 1302, 1341
2) stormän
- först var skattefriheten personlig,
- även för senare förvärvad jord
- fr 1330-talet gällde samma reduktionsregler som för kyrkan
- den jord de sedan förvärvade skulle skattläggas

Sköldebrev
För personer som fullgjorde rusttjänst utan att tillhöra frälseätt
---

Stadegelagstiftning i senmedeltidens Sverige

Gabriela Bjarne Larsson

.
Rättshistoriskt bibliotek LI
Distributor: Nerenius & Santérus Förlag AB, Stockholm
Ak avh. för fil dr, 94-09-23

Alsnö stadga 1279 - 1280. sid 22
- Öppet kungligt brev
- Original saknas
- Två bevarade texter, flera årtionden efteråt
- lagstiftning för kungens män - även lägre i krigstjänst

Fyra (4) artiklar
1/ Gästning - 10 ggr längre än de övriga
2/ bekräftar Birger Jarls fridslagar
3/ frälse- och rusttjänst
4/ ämbetsmännens olaga skatteuttag från bönderna

1/ Gästnings-artikeln - synnerligen utförlig jämfört med övriga
- vägfarandes skyldigheter
- böndernas skyldigheter
- det är välbärgade män som reser omkring i landet (kungens?!)

Framgår att de resande våldgästar
- därför bestäms: endast 2 hästar, hö och korn mot betalning

Rättare
- en rättare i varje härad
- skall föreslå gästningsställe, att hålla till godo med!
- noggrann beskrivning av böter för:
rättare, 6 mark om han inte kan komma med något förslag

- 2 till vägfaranden 2 till kungen, 2 till häradet
bonde, 3 mark för vägran att ta emot anvisad gäst
- 8 örtug till rättaren, gäst 1 mark, kung 1 mark, härad 16 örtug
vägfarande vid rån:
- 40 mark, delas lika mellan kung, härad, bonde
- döms fredlös om han inte betalar inom en månad
- uppenbart att de resande var rika.
- om herreman skyddar dömd bötar denne 40 mark

Alla bönder har gästningsskyldighet
Utom:
- kungsgårdar
- biskopsgårdar
- riddares gårdar
- svenner av vapen
Dessa kan ta emot gäster frivilligt

3/ Frälseartikeln
Kungen ger skattefrihet åt
- sina egna män
- sin broder Bengt
- alla brytar och landbor under dem
- ärkebiskopen, andra biskopar
- man slapp ledungsskatt, gengärdskatter

Ordet "fräls" betyder "fri"
En krigarklass skapas som motvikt till stormännen

Alla som tjänar till häst blir skattebefriade, men underlydande
OBS: ingen skattepålaga - skall ske mot betalning!!!

2/ Edsörelagstiftningen
Birger Jarls fridslagar finns inte bevarade
- äldsta kända rikslagarna
- i Alsnöstadgan bekräftar sonen sin faders lagar
- källan till landskapslagarnas edsörerätt
- dessa brott betecknas "nidingsverk" i Västgötalagen
där de bestraffades med fredlöshet inom landskapet (urbotamål)
- genom Birger Jarl blev lagen rikstäckande och ordet fredlös ändrades till "biltog" eller "utlaegr"
- förvisningen kan upphävas om förlikning ingås och förövaren betalar 40 mark till kungen.

Bestämmelserna om detta i Alsnö stadga kallas i lanskapslagarna för "edsörelagstiftning".
Edsörelagstiftningen skulle kunna betraktas som en "hederskodex" i uppträdandet mot fiender

Citat:
"Den som hugger eller dräper någon i sitt eget hus, eller en annan mans hus, mister allt han äger, vilket delas i tre delar, En del går till kungen, en del till häradet, och den tredje delen till målsägaren"
Samma dom får de som våldtager kvinnor, som dräper eller sargar någon i kyrkan, på kyrkogården eller tinget, som bryter fred eller ingången förlikning, som griper en man för en annans gärning, som lemlästar en man."

SKÄNNINGE stadga 1284. sid 29
En intern lagstiftning mellan kungen och hans män.
- dock formulerad som ett öppet brev
- texten finns bevarad i en laghandskrift

Förbud att bära krigsvapen när kungen befinner sig i landskapet
1/ På de möten som kungen kalla till får inga andra män än de kallade infinna sig.
- endast ta med sig ett visst antal svenner till häst
- hertig Bengt 40
- biskoparna 30
- andra kungens råd 12
- riddare, svenner av vapen och kaniker 4
- övriga 2

Sammansvärjning mot kungen medför dödsdom

Kungen vill få slut på blodshämnden
- den förminskade ju de stridbara männens antal
- särskilt gällde det hämnd efter ärekränkning
- om en riddare förbröt sig kunde han värja sig med 5 riddare
- en sven av vapen dömdes av kungen, ingen fick hämnas innan kungen kommit
- om en "hirddräng" förtalat en riddare eller sven av vapen, skulle hans herre först underrättas.
Ingen fick hämnas under tiden.

Pensionsförsäkring !
- lojala män hos kungen fick ett privilegium för sig och sin familj: de garanterades kungens beskydd, även änkor och barn.

ego: obs. Utmaning till strid hade under vikingatiden närmast varit en dygd.
- avsedd att hålla stridsviljan uppe
- avsedd att tvinga fram "övningstillfällen" i vapenbruk
- jfr "holmgång", "envig" (duell)

Matts Kettilmundsson och hans tid, II

Bjarne Beckman
Ant Börje Sandén, 94-12-26

Åttonde kapitlet, sid 3.

Konung Håkon i Norge dog 8 maj 1319, endast några dagar innan Magnus Eriksson skulle utropas till kung i Sverige, endast 3 år

Parallellt med unionsförhandlingar i Norge pågick förberedelserna till det svenska konungavalet.
- Birger satt landsflyktig i Danmark
- Magnus Birgersson var fången i Stockholm
- allmogen var inte villig att lägga ned vapnen förrän den fått garantier för att brödrastridernas hårda skattepolitik upphörde.
- Valmötet inkallades till midsommar 1319, men kom inte till stånd förrän 8 juli 1319
- Valproceduren hade ju de senaste två gångerna förfuskats; "maskerade arvhyllningar"; nu ville man att det skulle gå rätt till; i praktiken hade landet varit ett arvrike, eftersom regenten förmått stormannagruppen att på ett tidigt stadium välja arvingen till tronföljare.

- Valmännen hade samlats i Uppsala; men själva valet skulle nu reglementsenligt göras vid det öde Mora sten.

Mora sten - 8 juli 1319 - sid II:20
- Upplands lagman Birger Persson höll välkomsttalet, varvid han erinrade om att valet nu skedde vid Mora sten, och att när det förut ägt rum på olaga ställe hade det ej blivit lyckligt.
- Därefter steg Kettilmundsson fram och erinrade om
1/ hertigarnas hemska öde;
2/ han gav en hatfull bild av kung Birgers regemente
3/ erinrade om de militära framgångarna

- Birger Persson framträdde på nytt och påvisade hur
1/ Birger med falskhet och grymhet låtit bröder omkomma
2/ dragit in främmande krigsfolk i landet
3/ försökt pantsätta Småland till Danmark
4/ efter sin flykt ändå hållit Gotland och Viborg
5/ dömde Birger från tronen

Kettilmundsons andra framträdande:
- han undvek att nämna den 20-årige tronarvingen Magnus Birgersson
- "Vi må ej längre konung umbära"

Matts Kettilmundson förestavade eden i 3-åringens namn
- lagmännen trädde fram i tur och ordning och dömde Magnus till konung enligt uråldrig sed, säkerligen med inslag av hedniska riter.
- därefter har folket avlagt sin ed till konungen,

- man fortsatte underhandlingarna i Uppsala då en förmyndarregering bildades med Matts som drots
- Frihetsbrevet är ett resultat av dessa förhandlingar

OBS - Beckman:
- Frihetsbrevet gäller hela folket, ej blott de privilegierade ständen.
- beträffande beskattningen handlar det om att förhindra nya skatter - ej att avskaffa några.
- Jägerstad försöker förringa brevets betydelse.

Valstadgan preciseras - vid sidan av brevet det viktigaste

Alla fyra ständen var representerade vid valet - frihetsbrevets tillkomst
- 4 bönder från varje härad, riddare, svenner och köpstadsmän
ego: intressant att bönderna sätts först i en krönika som
tillkommit bland de högre kretsarna i samhället.
- "måste betecknas som vår första riksdag" (endast enl. Beckman!)
- gällde hela folket - ej bara de privilegierade ständen
- förhindra att nya skatter tillkommer olagligt - ej ta bort några.
Man undviker att nämna de förhatliga furstarna vid namn:
- "vissa av landets tidigare regenter"

Omedelbart efter valet "överlämnades" Magnus Eriksson till Norge, där han ju bara några veckor tidigare ärvt kronan.

Matts Kettilmundsson höjdpunkt i livet
- när han med 3-åringen på sin arm förestavade konungaeden
- hans företrädare har dock genom Brunkeberg gått till historien på ett mer påtagligt sätt.
- han har haft en betydelsefull del i tillkomsten av vårt lands första författning
- han förlorade dock snart sitt stora politiska inflytande, även om han kvarstod i rådet. (kamp med Knut Jonsson)

Junker Magnus Birgersson
- Beckman tror inte på Erikskrönikans ord om att han omedelbart bisattes i en av rikets främsta helgedomar.

Frihetsbrevet OCH valstadgan är viktigaste resultatet av politiken och historien före 1319.

Namnet Mats Kettilmundsson är inte känt av flertalet historieintresserade, men scenen/bilden från Mora äng med den 3-årige Magnus Eriksson på armen torde de flesta av den äldre generationen känna till.

Fr sid 343 diskuteras Erikskrönikan och dess författare

Olof von Dahlin är den första historiker som lyfter fram Kettilmundssons namn för svenska folket.

EXKURS sid 447
Kring 1319 års konungaval
- det finns en uppgift i Norge att mötet ägt rum 28 juni
- eftersom kallelse utgått till härader och ej till hundaren där man slutsatsen att det inte bara var upplänningar vid mötet (Erikskrönikans författare kände nämligen inte till begreppet hundare)
- 157 härader skulle ge 668 ombud
- 20 skeppslag
- efter diverse beräkningar återstår ca 130 härader
- mycket sannolikt att köpstadsmän varit representerade vid valmötet.

Den politiska historien

Lindkvist/Ågren, Sveriges medeltid, sid 91 -

Riksenandet. Två uppfattningar.
- i bägge har Götalandskapen erövrats av svearna
- Beowolfskvädet används som argument - fr 700-talet
- götarna erövrades av svearna - under 500-talet
- Götaland var rikt på guld, men fattigt på försvarare

Motargument
- Beowolf nämner ingen segrare
- arkeologiska fynd kan inte vara 100% bevis

Den andra skolan placerar riksenandet till 1000-talet
- gränsläggningsdokument: Sven Estridsson - Edmund Slemme
- mitten av 1000-talet

I verkligheten torde Sverige ha varit en federation: där lagmännen i varje lagsaga svär kungen trohet å sin lagsagas vägnar.

Adam av Bremens definition av kungamakten:
"Deras kungahus är urgammalt, men kungarnas makt är beroende av folkets röst. Vad menigheten beslutar måste kungen bekräfta, såvida inte hans beslut, som de ibland, ehuru sällan, följer, synes dem bättre".

Olof Skötkonung - regerade över både Svea- och Götaland
- Anund Jakob
- Emund den gamle

Stenkilska ätten
- dog ut med Inge d.y.

Sverkerska ätten
Erikska ätten
- kung väljs varannan gång ur de bägge släkterna
- "I S:t Eriks tid" - guldåldern!

Siste av erikska ätten var "Erik läspe och halte" (Erik Eriksson)
- under hans minderårighet tog Knut Holmgersson ("Knut Långe") makten,
- begravdes i Sko 1234
- sonen Holmger Knutsson gjorde uppror mot Birger Jarl, avrättades 1248 (S:t Hollinger, "osten, korven och limpan" efter slaget vid Sparrsätra 1247.

- Sigtunaannalerna berättar (1247) om Sparrsätra:
det "året förlorade i slaget vid Sparrsätra Upplands bondegemenskap segern och sin frihet, och på dem lades spannmale och skeppsvist och andra bördor"

- S:t Hollingers broder Filip Knutsson avrättades efter slaget vid Herrevadsbro 1251.
Dessa tillhörde de äkta folkungarna.
- Birger jarls släkt sade sig också tillhöra folkungaätten, fast det var den ätten de bekämpade.

Brödrastridernas tid s. 99
Före utkämpades makten mellan två kungaätter
- Nu utkämpades den inom kungaätten

Birger jarl dog 1266.
- sonen Valdemar tillträdde reellt sitt ämbete
- sonen Magnus var hertig med Sörmland som län
- sonen Bengt blev biskop i Linköping
- sonen Erik "Allsingenting" gjorde uppror tillsammans med brodern Magnus, och Johan Filipsson (fadern vid Herrevadsbro!)
- de segrade vid Hova i Västergötland 1275
- Erik, "sveahertig" dog dock snart.

Magnus närmade sig sedan kyrkan
- lämpligt med kyrkans sanktion
(ego: "kung av Guds nåde" i st f "herrarnas nåde")
- donerade till Gråmunkeklostret på Riddarholmen

Johan Filipsson, Magnus Ladulås' vapenbroder i upproret mot Valdemar. deltog sedan i uppror mot Magnus Ladulås 1278, varefter han avrättades.

Alsnö stadga
Vitsen med den var - för Magnus Ladulås - att han kunde samla en ny kvalificerad grupp människor kring sig, t o m utlänningar som hade ny och bättre kompetens än de gamla stormanssläkterna.
- en av motiveringarna till upproret 1278 var just att han utnyttjade utlänningar.

OBS: 1281 gav Magnus "allmänna privilegier" åt kyrkan
- kyrkan knöts till kungen sid 100.

Bröderna Birger, Erik och Valdemar
Eftersom valrikessystemet gynnade stormanssläkterna, som kunde hindra att en alltför stark kungamakt utvecklades, såg Magnus Ladulås till att sonen Birger valdes till kung redan 1284.

Erik och Valdemar hade i början inte arvsrätt till sina hertigdömen

Torgils Knutsson förde kyrkofientlig politik riktad mot dess privilegier
- Birger ställde sig på kyrkans sida
- utnyttjade utlänningar i sin tjänst
- under Eriks ledning fängslades och avrättades Torgils Knutsson
- "inga riddarideal här inte"

s.102
1306 - Håtunaleken
- nästa kupp
- 1308 tvingades Erik frige Birger
- inbördes strider med utlänningar inblandade

Freden i Helsingborg 1310 - hertigarnas makt ökade
- 3 hertigar, Norges och Danmarks kung, tyska furstar
- arvsrätt för hertigarna
- Eriks giftermål med norska tronarvingen skulle ge honom större makt än brodern Birger

För att hindra Eriks maktutveckling kom idén med Nyköpings Gästabud

Mats Kettilmundsson fördrev kung Birger ur riket

Innan Magnus Erikssons valdes som 3-åring hade han nyss ärvt Norges kungakrona

Sverige och omvärlden till 1300-talets början. sid 105
''
I början av 1300-talet var det svenska samhället organiserat på ett helt annat sätt än 100 år tidigare. 1200-talet gav oss:
1/ stående skatter
2/ rådet
3/ två frälsestånd

Korstågen var en medeltida motsvarighet till vikingatågen

SIC! Förf. använder uttrycket "estniska vikingar"
- ej ryska, eller vikingar från Novgorod

På väg mot unionen, sid 108-

Frihetsbrevet
I texten finns TVÅ roller:
1. Kungen ger löften
2. Representanter för folket

- 26 personer undertecknade
- 9 hade hört till kungens råd (varv 3 var biskopar)
- 17 tillhörde hertigarnas krets
- ingen undertecknare var utlänning

s.111
Mecklenburg
Omyndige Magnus Erikssons mor Ingeborg samlade förtrogna som förde annan politik än rådet.
- hon gifte sig senare med Knut Porse (ledande i gruppen)
- hon gifte bort Magnus syster Eufemia med Albrekt d.ä. av Mecklenburg.
- Eufemia blev mor till senare kungen Albrekt d.y. (1364)

Magnus Eriksson bröt mot frihetsbrevets anda när han utnämnde sonen Erik till medregent. (som dog 1359)
- ego: smart sätt - tidigare hade kungarna tvingat fram val av sin son till efterträdare.

s.112
Skåne
Sverige förvärvade Skåne (inkomstbringande Skanörmarknaden) och Blekinge från greve Gerhard av Holstein, som hade Skåne som pantelän för lån. Köpesumman var enorm 35 000 mark silver.
- Skåne behölls under några decennier
- Valdemar Atterdag försökte på 1340-talet återta Skåne
- han lyckades först 1360.

Drottning Margareta - dotter till Valdemar Atterdag
- 1374; Magnus Eriksson dog
- 1375; Valdemar Atterdag dog
- 1380; kung Håkon Magnusson i Norge dog; gift med Margareta.

Margareta övertog regentskapet som förmyndare för hennes och Håkans son Olof
- sonen Olof dog redan 1387
- Margareta blev regent i Danmark och Norge

Albrekts svenska motståndare vände sig till Margareta 1388
- Margareta besegrade Albrekt d.y. 1389 nära Falköping

Erik av Pommern, 1412-1439
- syster-dotter-son till Margareta

s.115
Kalmarunionen - 1397; 600-års minne 1997
- Margareta var mycket drivande
- mot givna löften drogs utlänningar in i landet
- Under Erik av Pommern skärptes motsättningarna
- Engelbrektsupproret 1434

- Kalmarunionens syfte var att motverka hotet från Tyskland
- Erik gick i krig mot Pommern
- Sverige belades med höga skatter, myntförsämring, krigstjänst

s.116
Engelbrekt
Blockaden mot Sverige hindrade enligt Lönnroth
1. export av järn
2. import av salt

Engelbrekts framgång (med folkligt stöd) hotade rådsaristokratins inflytande.
- Karl Knutsson Bonde var aristokratiens svar på Engelbrekt.
- bondearmén tvingade Knutsson att samregera med Engelbrekt
- när Engelbrekt mördats skyddades mördarna av Knutsson
- Engelbrekts medhjälpare Broder Svensson och Erik Puke avrättades - för att beröva bönderna deras kvarvarande ledare

s.117
Riddare - feodalismens armé - Armborst
- flera bondeuppror i Europa (Schweiz, 100-års-kriget) hotade riddararméernas existens
- armborstet var ett farlig vapen mot riddarna

Karl Knutsson
- när han valdes första gången var han den första kungen av svensk härkomst sedan Magnus Eriksson

Sverige bytte statsledning 13 gånger på 65 år.

Sveriges medeltid, några politiska huvudlinjer
ur Den Svenska Historien, del 2 sid 12 -

Svenska medeltidssamhällets första utformning:
1/ andliga frälset
2/ rusttjänstskyldig adel skapas
- Alsnö stadga 1280
- överklass uppstår
- ännu inget organiserat bondestånd
- kyrkan och adeln dominerar oerhört starkt

Fast slott byggs runtom i landet
- slottslän att lämna skatten till för folket

Gränserna mellan nordens länder luckras upp
(ego: sic!) Hade det verkligen funnits gränser tidigare?

Tyskar tränger in i hela Norden
- handelsmän
- kommer i kungarnas tjänst

Slottslänen hade tillkommit för att stärka kungamakten
- genom självmedvetna stormän - svenska och utländska - blev resultatet det motsatta

- splittring av riket
- ekonomiska svårigheter - ej tillräckligt mycket inkomster för kronan.

Teorier kring unionsbildningen
nu/
- en reaktion mot det tyska inflytandet
- inte mot unionen
ego: Tvivlar!
tidigare/
- Engelbrektsfejden var en nationell resning
- upproret tolkades som en spontan nationell resning
- man ville se Sverige som ett självständigt rike
- folkrörelsen riktade sig både mot unionen och mot den svenska stormansklassen, som svikit den egna nationen

ego: Erik Lönnroths teorier om tiden kring Kalmarunionen verkar bara vara ett vanligt pendelslag i historiens gång.
- man säger ju att det var ett folkligt uppror, så allvarligt att adeln måste ingripa och mörda Engelbrekt och hans närmaste män för att adeln inte skulle bli fråntagen initiativet i politiken.
- armborstet var det starka medel som bondebefolkningen fick
- i Europa hade bondearméer betvingat riddarhärar.

OBS: det verkar som om min åsikt stryks av Lindkvist-Ågren i Sveriges medeltid, sid 116-117.

Kamp om makten slutade i nederlag

Lars-Arne Norborg, docent i Lund, Pop hist 1994:1,

Intressanta uppgifter om Tiveden.
Slaget vid Bogesund - S:t Henriks dag 19 jan 1920

Elisabeth av Habsburg - gift med Kristian II
- syster till tysk-romerske kejsaren och spanska kungen Karl V

Kristian II lade beslag på påvens insamlade pengar (Arcimbuldus)
- värvade 20 000 man på europeiska soldatmarknaden
- däribland dödsdömda skottar, som gick dansk tjänst
- krigsvana - skrupelfria
- överbefälhavare - Otto Krumpen (Trudsholm)

Stöd av påven Leo X
- bannbullan mot Sten Sture för övervåldet mot ärkebiskopsgården
- interdiktet - förbud mot gudstjänster
- anslogs på alla kyrkdörrar där hären drog fram

Bogesund - Ulricehamn - C G Hellquists tavla (Björkfjärden)
- 10 000 man - bråtar på bägge sidor om den smala sjön
- Skara, Skövde, Falköping brändes ned

Motståndsviljan
- många Västergötska härader betalade brandskatt
- kvitton i danska riksarkivet

- Erik Abrahamsson Lejonhuvud sägs ha visat vägen förbi de svenska bråtarna i Tiveden

Trolle - ärkebiskop 1515
Sture valdes 1513

Framhålls
- det fanns ingen nationalkänsla av det slag vi nu känner. Varje mindre region var - kan man säga - sin egen nation. Inte så att språket förenade.

Gottfrid Carlsson gjorde den stora omvärderingen av Sten Sture just vid invigningen av monumentet vid Åsundens sjö 1920.
- se vidare, Sten Sture d y, en karaktärsstudie, Scandia 1929 och Studentlitteratur
---

Mälarseglats,

Nils-Erik Landell 1995
ant. B. Sandén 1995-10-106

Utö hus, sid 112.
- lucka finns kvar varifrån angripare bombarderades med kokande beck, glödande stenar.
- Bo Jonsson Grip infann sig 1369 hos borgens ägare väpnaren Eskil Eskilsson, som bands och hotades med fångtornet i Stockholm om han inte skrev över egendomen på riksdrotsen.
- så fort han fått huset lämnade han det till Karl Ulfsson
- sonen Knut Eskilsson Oxenpanna återfick egendom 1409 vid ett räfsteting.
- August Hahr har skrivit om borgen i "Vasatidens borgar" 1917.
- Åke och Arent Bengtsson byggde om huset i slutet av 1500-talet. OBS. släktingar till Arent Persson på Granhammar.
- Änkan fru Vendela Näf var den siste som bebodde huset
- hon dog 1640,
- då det ärvdes av systern som var gift med Johan Skytte på Grönsö.

Grönsö
- uppfördes av Johan Skytte 1608-11
- kinesiska paviljongen byggdes av läkaren David von Schultzenheim (1776-90)
- han blev förmögen på variolisation - en tidig smittkopps vaccination - föregångare till kokoppsympningen.
- Gustav III lät sig och familjen varioliseras, varvid smittkoppsvirus inympades i hudsår
- metoden väckte anstött - man förbröt sig mot naturens lagar.

Drottning Margareta
- utfärdade byggnadsförbud för befästningar, för att pengar i stället skulle förkovra landet.

Tynnelsö
- Sverige enda profana tegelbyggnad under tak från omkr 1300.
- Simon Hebbe köpte Tynnelsö 1779
- sonen Philop Bernhard Hebbe - sjätte och sista byggnadsetappen från 1827.

Tyska botten
- färjeplats, varifrån kungligheterna togs över till Drottningholm

Lövsta by
- färjeplats över till Svartsjö

Södertälje "kanal"
- grundades upp på 900-talet

Hö - parm - sid 85
- Fischerström noterar att 16-17 tusen parmar hö fraktades till Stockholm som foder åtta dragare och andra kreatur.
- en parm: närmare 18 kubikmeter
- kanske: 3m x 3m x 2m = 18 kubm

Kungshatt - sid 30
- hatten fanns redan på Gustav II Adolfs tid
- Nicanders dikt bygger på europeisk vandringssägen
- Fredrik I såg här Hedvig Taube när hon var två år, eftersom fadern bebodde Kungshatt
- den uppmärksammade korsallén

Göta landsväg - sid 29
- 2 utfartsvägar söder ut
- även Flottbron vid Hornstull - klar 1669
ego: bro vid Stäket redan på 1630-talet
- vägen ända till Fittja klar 1673
OBS - dessa vägar kommer således efter Dalkarlsbacken

Konungastyrelse och Erikskrönikan -

Schück-Warburg: I:273

Erikskrönikan
- liksom Eufemiavisorna endast i avskrift från 1400-talet
- luckan mellan 1313 - 1317
- första delen innehåller hänsyftningar till det som sker 1317

"Luckan"
Cederschöld har löst problemet med "luckan", som Schück accepterat
- slutet skrevs först - som en politisk inlaga - inför svenska folket
- sedan har förf. fått uppdraget att skriva hela konungaättens historia och då börjat från början, men aldrig blivit färdig (död?)
- Cederschöld har gjort en närmast ordagrann översättning.

A. Nordfelt menar att "luckan" helt enkelt är resultatet av en skada/förlust av några sidor i ett tidigt material.

Gunnar Bolin menar att krönikan tillkommit omkring 1330.

OBS: krönikan berättar först om Magnus val 8 juli vid Mora sten, sedan att han ärvt Norges koungakrona två månader tidigare - 8 maj.

Schück tror att Philippus Ragvaldi skrivit både Konungastyrelsen och Erikskrönikan.

Dalupproret 1743 enligt anteckningar i b-filer: b-dal.dbf

Anteckningar Börje Sandén ur b-dal

Daupproret 1743

Bjarne Beckman. Exkurs 1.

Källmaterialet för 22 juni 1991 inlagt i databasen b-dal 04-19-1992
Ant. Börje Sandén 1991

Historien måste skrivas nästan uteslutande på traditionskällor:
1) regeringsvänliga - 2) dalkarlsvänliga

Dalkarlsvänliga - exempel och indicier
BB. påpekar att det finns överraskande många dalkarlsvänliga
BB. är kritisk mot brevet till landshövdingarna och kungörelserna
av 23 juni och 9 juli.
Svea Hovrätts (S.H.) förhörsprotokoll; betänklig brist: uppgifter (förhör) om själva striden saknas, trots att den väpnade striden mot konungens trupper egentligen var det enda brott som dalkarlarna begick. ego: man ville inte veta, det skulle vara kompromitterande för militären.
BB: överraskande att de dalkarlsvänliga traditionerna är så starkt representerade.
Fersen/Malmström: inget om förhandlingarna; endast de militära aktionerna.
Schröder: intresserar sig helt för förhandlingarna
BB: ingendera traditionen är opartisk. Regeringen ***"har förmånen att uppträda i det officiella aktstyckets skyddande förklädnad"***
Köping 26/6: direktaste vittnesbördet om motivet och slaget;
"skaffa landet enighet", blivit kallade av Stockholms borgerskap, som önskade skydd mot ryssen; blivit överfallna med skarpa skott, tyranniskt mördande, bönderna hade inte skjutit men tagit till flykten; tryckta plakat och prästernas förmaningar var lögner; uppmanar till hämnd för det oskyldigt utgjutna blodet"
Sören Åkesson: dalkarlarnas krav på räfst med krigets upphovsmän; valet av kronprins; hur de befallts att utrymma torget före kl 17.00. men överfallna och dödade innan kl 16.00.
Serenius (präst): blev stuckna genom ryggen, dödsskjutne i vattnet och sedan de blivit fångna "huggne, slagne och illa medfarne"
Berckentin: oenighet: de flesta ville hem; regering skulle ha beslutat att anfalla dem då deras krav innehöll "viele wunderliche Dinge"; påpekar att redan före tidens utgång besattes gator och torg och dalkarlarna släpades ut ur husen och togs tillfånga och till sist skingrades med kanon- och musköteld; vem som sköt först, vet man ej,
Walter: noggrann redogörelse för förhandlingarna på gillesstugan, då de fått löfte om pardon och respengar hem; galärernas manskap hade erbjudit sig bära vapen mot dalkarlarna; adelsmännen som fruktade följderna av krigsförklaringen tog tillfället i akt att med galärbesättningarnas hjälp påbörja en stor massaker på torget, trots att tidsfristen ännu inte var ute; talar om många grymheter mot de besegrade.
Schedin (länsman): att allmogen velat gå ur staden och endast lämna deputerade (sina ledare) kvar, men först ville de ha provianten utdelad; bönderna motsatte sig att lägga ned sina vapen (vilket inte ingick förhandlingsresultatet) de trodde att soldaterna då skulle överfalla dem.

Sammanfattning - dalkarlsvänliga traditionerna
(+ suppliker och Reuterholms brev)
- detaljfattig ifråga om själva striden/slaget
- innehåller dock vissa huvudmoment

- på gillesstugan har uppnåtts ett verkligt fördrag
  nämligen: att allmogen mot vissa villkor skulle lämna staden
- missnöjet med fördraget har föranlett regeringen eller militären att skrida till åtgärder
- då bönder befalls att lägga ned vapnen (ego?: vilket inte fanns med i fördraget) samlades man på torget för att överlägga om huruvida det föreligger en risk att regeringen skall ingripa med trupper.
- när bönderna samlas på torget tar regeringen det som förevändning att före tidsfristens utgång gå till anfall och sedan till allmän massaker med grymheter mot de besegrade.
- hovrätten undvek förhör om striden!!! - de skulle avslöja för mycket av militärens grymma handlande.

Regeringsvänliga - exempel
Brevet till landshövdingarna - 22/6:
- Alla regeringens åtgärder hade avvisats av dalkarlarna
- sedan publikationen utkommit hade allmogen samlats sig och givit eld på trupperna med K. Maj:ts egna kanoner
- regeringen hade tvingats avstyra våld med våld
Kungörelsen om sammangaddningen:
- samma som ovan
- sedan allmogen börjat skjuta på militären hade den avväpnats och förts ut ur staden.
BB***: "vittnar om ett mycket obesvärat umgänge med sanningen"***
BB: viktiga handlingar; denna skildring har gått till eftervärlden (traditionsbildande):
"härigenom har på ett auktoritativt sätt dalkarlarnas uteslutande skuld till striden kunnat hävdas". Rannsakning om striden har sedan inte varit behövlig!!! Övriga källor: fullkomlig tystnad rörande förhandlingarna
- Olof Håkansson - Schröder: verklig uppgörelse nåddes
K. Majts berättelse:
BB: ***"högst egendomlig är k majts berättelse"***
- först: 'Truppernas' (ego citering) misshag över dalkarlarnas hot
- en deklaration från allmogens talesmän lästes upp, på vilken man ville ha svar, varefter man var villig att gå hem igen.
- sist: K Majt hade på 'morgonen' (ego citat) lämnat svaret och befallt dem att återlämna kanonerna.
BB: ***"gör mera heder åt k majts formuleringsskicklighet än åt dess sanningskärlek"***
Orsaken till beslutet att anfalla:
- man kunde inte tåla beväpnad upprorsmakt i själva huvudstaden
- att allmoge från Västmanland, Uppland, Roslagen var på väg att stödja dalkarlarnas hot mot huvudstadens befolkning
- att dalkarlarna gång på gång brutit vad de lovat; endast ETT löfte hade dalkarlarna brutit: att stanna utanför staden, men detta löftesbrott kan inte vara nog orsak till massakern på torget.
- att böndernas handlande orsakades av en strävan att dra ut på tiden för att få understöd av tillkommande allmoge.
- en orsak till anfallet skulle ha varit att dalallmogen samlades på torget beväpnade; det fanns ingen uppgörelse om att de skulle uppträda obeväpnade.

När - och - hur började striden.
- förhörsprotokollen anger olika tider (dock före den utsatta)

Publiceringstidpunkten
- brevet till landshövdingarna: innan allmogen samlats på torget

- samtida vittnesbörd säger det motsatta: att publikationen utkom kl 15.00
- Renhorn (hetsk fiende till dalkarlarna) hävdar att publikationen inte var känd före kl 15.00 på Norrmlamstorg, men på Ladugårdslandet

Stridens början
- många berättelser pekar mot ca kl 16.00
- Eric Moell hade fått order att något över 14.00 marschera till torget; bönderna hade blivit avväpnade och gått tillbaka efter sina matsäckar.
- Gustaf Rålamb förlägger striden något senare; den hade börjat när han gick över Norrbro på sin vandring till slottet dit han kommit ca kl 17.00
- Upplands regemente orderjournal: efter 16.30

Vem började striden?
- regeringen säger att dalkarlarna börjat
- en bonde hade avlossat ett kanonskott i S:t Jakobs kyrkogata, men skottet gjorde ingen skada; var riktat för högt; bonden sköts ihjäl av en officer; kavalleriet hade trängt på så att skottet avlossats

Grymheterna
- endast Fersen har uppgifter härom
- de flesta källor tiger
- "icke utan uppmuntran från högre ort utspridda rykten, som redan 23 visste berätta om hemska planer, som dalkarlarna uppgjort med stockholmspöbeln; mörda kungen, ärkebiskopen, all adel, alla rika borgare, plundring av de förnämsta husen och banken." De är fullkomligt obekräftade.
  Betydelse för att blanda bort korten, hetsa upp stämningen och ***vända uppmärksamheten från de övergrepp som begåtts av trupperna.***

Vilka regementen deltog i slaget.
Älvsborgs, Södermanlands, Västgöta-Dals, tre komp ur Västgöta kavalleri; (Skaraborgs regemente) Upplands regemente
ego: men en del vägrade att öppna eld.

Antalet dalkarlar på torget
- en mindre del av de 5000 dalkarlarna befann sig på torget vid striden.
- fånglistorna upptar 3500 man, bevisligen har 1000 ej varit med på torget.
- mer än 2000 kan Bröms och hans medhjälpare ej ha haft.

Fryxell, Anders Berättelser Dalupproret *b-dal 2*

Anders Fryxell. Berättelser ur Svenska Historien, 35 sid 9
Ant. Börje Sandén. 1991

1739 - överläggningar om ryskt krig.
Krigshetsen mot Ryssland var avgörande för hattarnas seger i riksdagen, varvid Arvid Horn tvingats avgå - statsvälvning.
"Hattarnas allmänt kända krigslystnad"

Sekreta utskottet fastställde villkoren för anfallskrig:
- franska och turkiska underhållspengar
- fortfarande krig mellan Ryssland och Turkiet
- upprorsrörelser i Ryssland

- Preusen och Danmark neutral
- bifall från riksdagen

Mössorna: Gyllenborg och hattarna blev mer fredliga när de väl fått makten; hetsen ett politiskt knep.
Hattarna: Det gynnsamma tillfället till anfall hade varit under Horns tid; nu var det inte lika lämpligt
Krigshetsarna påstod att Rysslands fredsinviter var tecken på rädsla för Sveriges vapenmakt.

Tessin: "svenska folket vore mer benäget för ett hederligt deltagande i kriget, än för ett nesligt stillasittande och blygsam vila"

Gyllenborg: de två regementena var avsedda för fästningsbyggen i Villmanstrand och Fredrikshamn (?);
1600 värvade soldater juni 1739
omvärlden fick brev om Sveriges fredliga politik.

Malkolm Sinclair
Ryssar mördar Sinclair - lämpligt för att jaga upp krigshetsen
- i en skogstrakt (Naumburg) överfalls Sinclair (3 pers) av sex och Sinclair skjut genom huvudet.
"avsky i hela det bildade Europa"

Tessin: "det vore gagnlöst förneka, att det är Frankrike under kardinal Richelieu, som Sverige har att tacka för sin första uppkomst"

Fleury: "... rätta orsaken till krigsrustningarna och till de andra vågade åtgärderna är en hop unga brushuvuden, som längtar efter bardalekar"
Svenska ledarna gjorde allt för att hemlighålla Fleury's yttrande

Freden mellan Ryssland och Turkiet - oroande underrättelse
Sverige stod nu ensamt med sina hotelser och rustningar
- förödmjukande politik hade avslöjats
- soldater och officerare som lovats sold i kriget var missnöjda
"Ryssarnas feghet"
- Sverige skulle återta sina forna besittningar
- jaga ryssarna ur Östersjön

Finnarna: "Svenskarna är finnarnas enda fiender; vad de tillför oss är blott krig, hunger och dyrtid"

Hornborg, Eirik Sveriges historia Kriget 1741-43 *b-dal 3*

Anteckningar 1991-03-10 sid 243
Börje Sandén

Horns främsta motståndare blev Karl Gyllenborg och Daniel Niklas von Höpken. Krigshetsare
Kung Fredrik gick emot Horn, när denne anmärkte på kungens skandalösa privatliv.

Vid 1734 års riksdag utvecklades ett verkligt parti mot Horn, hattpartiet, som beskyllde de andra för "nattmössor" = försiktiga fredsvänner, fega som inte vågade tänka stort om Sveriges framtid.

Krigsstämningen ökades av rysk-turkiska kriget 1736
Hattarna tog makten 1738. Horn och hans vänner avlägsnades 1739.
Tessin blev lantmarskalk
Gyllenborg efterträdde Horn som kanslipresident.
Sverige bands till Frankrike - var ej längre lika fritt som under Horns tid.
Sinclair hade sänts av sekreta utskottet till Turkiet för att förhandla om förbund mellan Sverige och Turkiet, riktat mot Ryssland. Hornborg menar att undersökningarna efter mordet visade att ryska officerare i rysk tjänst genomförde mordet.
Sinclairsvisan "sjöngs överallt där svenska talades"
Turkiet slöt fred med Ryssland 1739.
Frankrike önskade få Sverige i krig med Ryssland, så att Ryssland inte skulle kunna med krig stoppa Frankrikes krig mot Österrike. Inre schism i Ryssland om Elisabets tronkandidatur fick hattarna att tro på en lätt seger över Ryssland, varvid man kunde återerövra förlorade områden, samtidigt som man spelade rollen av att befria Ryssland från en icke önskvärd regering.
Sekreta utskottet förstärkts med bondeståndet inför beslutet om att förklara Ryssland krig.

Ego: Att förklara krig var i för sig inget att fördöma; det var på den här tiden ett "personligt" instrument för kungar och politiker att bedriva utrikespolitik.
Med hänsyn till faktiska läget var det "ytterligt lättsinnigt" av hattarna att driva den politiken.
Charles Emile Lewenhaupt, Henrik Magnus Buddenbrock, balt

Willmanstrand
- "den för de svenska vapnen mest hedrande händelsen under detta erbarmliga krig".
Elisabet gjorde ensam sin revolution och behövde således inte Sveriges hjälp längre. Hon ville ha fred. Men Lewenhaupt krävde att Sverige skulle få tillbaka de områden som hennes fader tagit efter karl XII:s död.
Elisabets manifest om fritt Finland under ryskt beskydd, 18 mars 1741

Stora Daldansen

Carlsson-Rosén *b-dal 4*

Krigspolitik 1740-talet

Anteckningar 1991-03 Börje Sandén

sid 100. Hattpartiets uppkomst och seger (1734-39)
Fredrik I
Horn hade mest besvär med Fredrik själv. Importen av kontinentalt mätressväsen. Prästerna uppehöll sig ofta vid Davids kärlekshandel med Batseba.
Fredrik blev lantgreve av Hessen-Kassel 1730 när fadern dog.
1738/39 började namnen hattar och mössor användas.

sid 105. Hattarnas krigspolitik
Sinclair: propagandemedel för krigsaktivisterna, juni 1939
- "på uppdrag av ryska regeringen"
Sinclairvisan: hur han mötte Karl XII på "de ljuva elyseiska fälten".

- 6000 man överfördes till Finland
- oförutsett av hattarna: Ryssland gav Turkiet en fördelaktig fred.
- gynnade hattarna: en mössa (släkt med Horn) påstods ha ryska kontakter; hade setts lämna ryska legationen.

Krigsavgörandet hänsköts till sekreta utskottet.
- förstärkt med 25 bönder
- viss reservation i prästeståndet
- krigsförklaring i juli 1741
- sekreta utskottet utsåg Lewenhaupt till överbefälhavare
- bra krig: alla ursprungliga landområden
- sämre krig: allt som förlorats 1721!!

Dåliga/obefintliga planer
Underhåll/inkvartering fungerade inte
- soldater dog massvis i farsoter
- flottan 5-6000 dog av brist på vatten och mat
- galärflottan, dito 1000
18000 överfördes till Finland - 6-7000 återkom

Villmanstrand:
- augusti 1741
- invånare bortförda
- 1300 krigsfångar bortförda

Fredrikshamn
- anfall in i Ryssland
- Elisabet gjorde sin egen statskupp
- hon hade aldrig lovat Sverige något landområde
- svenskarna återvände till Fredrikshamn
- "tyst" stillestånd på obestämd tid - ej skriftligt
ego: sägs inte att staden brändes av svenskarna

Ullrika Eleonoras död - Karl Peter Ulrik
- Ulrik ansågs som bästa svenska tronarvinge
- Elisabet kallade honom till Moskva

Elisabets manifest till Finland
- självständig buffertstat
- kapitualtion i Helsingfors
- Finland svor trohetsed till Elisabet och Karl Peter Ulrik

Riksdagen 1742/43
- bönderna skaffade sig säte i sekreta utskottet
- utredning om krigshändelserna tillsattes: "ständerkommission"
- hattarna fick över ansvaret på militärerna

Tronföljdsfrågan
- Karl Peter Ulrik önskades av bondeståndet och borgarna. De andra gav vika.
- Elisabet gjorde honom till tronföljare i Ryssland

- Han var inte längre Elisabets kandidat
- Hon föreslog i stället släktingen Adolf Fredrik och lovade att avstå från krigsskadestånd - dock ej avstå från landområden
- bönderna valde danske kronprinsen
- Elisabet erbjöd då att återlämna Finland mot Adolf Fredrik
- fredsförhandlingarna komplicerades av Stora Daldansen

EGO: Dalupproret får ingen egen rubrik hos Carlsson
- tåget mot Stockholm - kännetecknades av god ordning
OBS: 19 juni - Tibble OCH preliminärfred
- dalkarlarnas fullmäktige lovade att hären skulle stanna utanför staden, men gick ej att hejda
- 22 juni lossade dalkarlarna de första skotten
- en del reguliära vägrade skjuta
- andra slog till hårt och hänsynslöst
- inom kort var dalkarlarna besegrade
- 6 ledare avrättades
- 40-tal fick lindrigare straff
- så slutade det sista stora bondeupproret
OBS: ovanstående är allt om Dalupproret (mindre än 1 sida)
- inget sägs om Norra Björkfjärden

23 juni ägde tronföljarvalet rum.
- Adolf Fredrik valdes av alla 4 ständen
- fred och tronföljarfrågan hade koplats ihop
7 aug slutlig fred i Åbo.

Hattregimens konsolidering
Ryssarna kallas till Sverige - felaktigt beskrivet - varför?
- okt 1743 kom Adolf Fredrik
- Rysslands närvaro i Sverige berörs på 5 rader

" Tronföljarvalet hade markerat Sveriges beroende av Ryssland och dess motsättning till Danmark. Danskarna företog så hotfulla rustningar, att regeringen - i stort sett samma herrar som yrkat på krig 1741 - såg sig nödsakad att begära rysk hjälp, främst till sjöss. Ryssland sände inga linjeskepp men väl 30 galärer och 12000 man"
- ej att de låg nästan ett år runt Stockholm
- "främst till sjöss"
- var fanns de 12000

Tengberg, Niklas Åren 1741-1743 Kriget 1741-43 *b-dal 6*

Daldansen – Hattarnas krig

Sveriges krig med Ryssland åren 1741-1743
Niklas Tengberg
Ak. avh Lund 1857
Anteckn. Börje Sandén 92-10-09

ego: Beckman säger att forskningen kring Dalupproret började först på 1850-talet. Är detta ett exempel?

Tengberg tycker att kriget "förtjenar en synnerlig uppmärksamhet"
1) på grund av dess beredande
2) på grund av dess utförande
Han ser en motsättning mellan
1) "Frihetstidens namn"
2) dess verklighet
Makten hade tagits från EN och givits till en ANNAN
OBS: Stora Daldansen tycks finnas i häfte 2!!!
Detta häfte handlar om förberedelserna till kriget, både militärt och politiskt.
Det finns en del 2. Beckman nämner Tengberg "parallellt" med Malmström!

Beckman, Bjarne Förnyade anteckningar Dalupproret *b-dal 7*

Bjarne Beckman, Dalupproret 1743
Förnyade anteckningar Börje Sandén, 92-10-09

I förordet sker hänvisning till Tengberg, Niklas, som en av de första att ta upp forskningen kring Ryska kriget.
i Andra delen av Tengbergs bok behandlas själva Dalupproret.

Svårigheten att forska om dalupproret är att källorna är
YTTERLIGT VIDLYFTIGA OCH SVÅRÖVERSKÅDLIGA. sic!!!
Tengberg var den som mest intresserade sig för Dalupproret, för andra forskare kring denna tid var Dalupproret inte det centrala. Dock ej tillförlitlig
Fryxell har INTE befattat sig med processhandlingarna
Malmström har på sin höjd utnyttjat de lättillgängligaste, utan har i huvudsak skrivit upprorets historia med stöd av rådets och ständernas protokoll.
Fersens memoarer började publiceras 1867.
Malmström har med stöd av Tengberg lagt grunden för kommande forskning. På Malmströms skildring grundar sig praktiskt taget alla följande beskrivningar av Dalupproret.
Wieselgren,S skildrar upprorsrörelserna i Göteborg 1878
Sellgren har behandlat upprorsrörelserna i Hälsingland 1901
Carl Larsson i By har belyst händelserna 1917, 1920
Sigås Eric Andersson, orsabonde, utgav 1896 värdefulla men illa editerade handlingar.
A. Pihlström är den ende som forskat i primärmaterialet, Kungl Dalregementets historia, väl så djupt som Tengberg.
Beckman tycker det är märkligt att Hildebrand-Grimberg helt utelämnar materialet i "Ur källorna till Sveriges historia".

Beckman: "Jag tänker närmast på den utförlighet, som präglar framställningen och som kanske icke anses motiverad av ämnets betydelse". OBS.
"... som jag särskilt vill hävda de imponerande och upphöjda sidorna av bonderörelsen, sidor som tidigare kanske för mycket försummats ..."
Eftersom Malmström gjort ett så grundligt arbete "... är det just genom en omsorgsfull DETALJ-forskning som nya bidrag till tidens historia kan lämnas"

Sid XII: hänvisning till Svea hovrätts protokoll, handlingar
7 vol. i R.A

Justitierevisionens handlingar, 6 vol i R.A., inkomna rapporter från Dalarna
Kommissorialrättens protokoll och handlingar, 5 vol. i R.A.

Källor och litteratur
Askes arkiv: Nordinska samlingen, "Angående dalkarlarnas uppror 1743"
HSH:I-III
Benzelstierna: Censorsjournalen
Wennerstedt. Kort berättelse om vad mig ... enskilt hänt ... under det av dalallmogen år 1743 anställte upproret. Örebro 1766.

Bjarne Beckman.

Olof Håkansson,
Särtryck ur Blekinge Musei- och hembygdsförbunds årsbok 1938.
Anteckningar Börje Sandén, 1993-03-28

Olof Håkansson kom från Lösen några mil öster om Karlskrona.
Det talas om tinget i Lyckeby.
Beckman har några år tidigare publicerat en liten uppsats: "Olof Håkansson, en blekingsk forskningsuppgift.

Svårt att få en allsidig beskrivning av den politiska händelsutvecklingen; "Tiden älskade sekretess, hemlighetsmakeri, och de viktigaste partimanövrernas detaljer är ofta för oss helt okända"

Gahm Perssons "Svenska Galleriet", 1783, en huvudkälla för biografin; förefaller i stort sett vederhäftig.
I allmänningsskogarna fick man till "pottaskebrännande, svinsollon, näverflängande".

Den svenska parlamentarismens första gyllene tid.
Sverige intog tillsammans med England tätplatsen
- men "parlamentarismen var på inget sätt förenat med demokrati"
1720 års regeringsform
1723 års riksdagsordning
- det blev ett herrarnas regemente - frihet
- regeringssättet var överklassens ögonsten: betecknades som
"det sällaste och säkraste av alla nationers, önskandes alla att få njuta en så härlig regeringsform, förmedelst ingen kan skadas till liv eller egendom"
- men allmogen längtade tillbaka till Karl XI:s envälde

Olof Håkansson var ingen skränfock, än mindre någon revolutionär
- skarpt förstånd
- makalöst minne
- göra de mest invecklade ämnen begripliga
- med behaglighet och redlighet giva sina tankar tillkänna
se prof. Ekermans beskrivning: sid 9
se Gahm Perssons beskrivning: sid 23

- han behärskade det franska språket hjälpligt, anställd sjöman
- förhandlade med Frankrike (avslöjade inte sin språkfärdighet)
- Rålambska manuskriptsamlingen i KB: "Håkansson besatt mer snille än lantmarskalken Tessins ondska"
- en omtalad ordduell med Ungern-Stenberg i sektreta utskottet, där denne kom till korta mot den slagfärdige bonden

Hattarna kallas 1938 ett fascistiskt parti
- stöddes av militären
- stöddes av storkapitalismen
- krigiskt
- protektionistiskt
- våldsam nationell hänförelse

Det ryska kriget.
"ledde till ett fiasko, som torde vara nära nog enastående i krigshistorien"

Hattarna sitter kvar!!!
- största faran för räfst kom hos de ofrälse, särskilt bönderna, som höll med soldater.
- hattarna kom på ett mycket smart sätt att avvända uppmärksamheten från räfsten: man föreslog böndernas kandidat till tronföljare: Karl Peter Ulrik.
- när denne antog kallelsen till Rysslands tron, ville bondeståndet ha danska kronprinsen i stället.

Ryska kriget
- obs: i maj 1743 trodde allmogen att herrarna ville "öppna Stockholms portar för ryssarna"
(- detta var ju inte helt osant!)
- Håkansson stödde aldrig dalupproret, men han uttalade förståelse för bondeståndets krav på större makt i riksdagen.

Tronföljarvalet
- Bondeståndet ändrade ståndpunkt på "en timme"
- militären hade visat sin makt vid Norrmalms torg
Dock: många hoppades på ny revolution med Danmarks hjälp.

Efter Dalupproret:
- Fredrik besökte Olof Håkanssons gård
- drottningen erbjöd honom en gåva, han fick henne i stället att skänka 4 mässkrudar till kyrkan

Begravningen
(OBS: finns handling i HSH)
Axel von Fersen drev igenom i Sekreta utskottet att Håkansson skulle begravas på statens beskostnad, vilket troligen inte blev av: arvingarna torde ha betalt kostnaderna
- men han jordfästes med mycket stor pompa i Riddarholmskyrkan
- han "bisattes" i Fersenska gravkoret

NE: tillfällig placering i väntan på begravning.
- ej på medeltiden: begravning inom 3 dagar
- enl. reformationen hade inte tidpunkten för begravningen någon betydelse för själen; nu kunde för adeln begravningarna göras till storslagna åminnelseakter.

- bisättningstiden kunde bli mycket lång, därför tillät inte kyrkan någon högtidlig bisättningsakt.

För Håkanssons del kringgick man detta genom att hålla en lång åminnelseakt framme vid koret i Riddarholmskyrkan, omedelbart följd av bisättningen i Fersenska gravkoret med endast ett fåtal kring kistan.

Två beskrivningar av begravningen. se sid 25-17
1. landshövding Tilas
- processionen, 48 lanternor, sorgemusik av hovkapellet,
- 3/4 timmes tal, ("ett gott rykte är bättre än en salva")
- 4000 vaxljus, inkl. list av vaxljus runt hela kyrkan,
- gardet paraderade hela kyrkgången,
- musik medan liket fördes till Fersenska gravkoret
- bisättningen: endast lantmarskalk och talmännen
2. Johan Gabriel Oxenstierna (skalden); dagboksanteckning
- hade endast lyckats få 1 biljett, som han gav åt en kamrat som inte kunde förmås att olagligt tränga sig in.
- han och 2 andra kamrater hoppade över korslagda musköter
- em usel likpredikan, som inte nämnde den dödes förtjänster i livet, att han varit den namnkunnigaste bonden i hela världen
- i 30 år varit bland Sveriges mäktigaste styresmän
- fick endast beröm för god uppfostran av sina barn och att han varit en flitig kyrkobesökare
- ironi om prästen med tanke på de tre skovlarna jord:

"Den spade som jag där såg dig föra, tycktes vara det, vartill naturen hade ämnat dig, och ej att berömma snillen, vars värde och höjd du ej mäktar att inse"

Missuppfattning att Olof Håkansson skulle ha fått sin grav i kyrkan. Hans lik kom till Lösens kyrka 24 feb 1770

Han efterlämnade en mycket stor förmögenhet.
Sonen Anders Håkansson blev Gustav III:s rådgivare och finansminister, landshövding i Blekinge, president i Kommerskollegium, adlades, baroniserades. Byggde Spandelstorp mellan Lyckeby och Augerum.

Gabriel Månsson i bondeståndet vid Håkanssons död.
”... han dragit bondeståndet fram och lyftat det nästan som utur stoftet upp till den höjd och den värdighet det nu äger...”

Daldans slutade i blodbad Dalupproret *b-dal 9 04-06-1993*

Birgitta Rubin - (Kerstin Ankert)
Upprorisk daldans slutade i blodbad.
DN 93-03-30, dagen före öppnandet av utställningen

ego: spontant blir jag mycket fundersam till skildringen sådan den framställs i DN.
1) att Dalin skulle först ha myntat "daldansen" i visan
2) att visan används som "utgångsmusik"
- de ville ju inte använda beteckningen "Stora Daldansen"

3) åka till Dalarna: stämmer DN med utställningen
- fråga om det finns litteratur om Dalupproret
- Hembygdsförbundets årsbok?
- ges en rikshistorisk aspekt på upproret?

4) framställs blodbadet på utställningen
5) talas om "massakern" - Himmelska fridens torg.
6) framhålls de positiva värdena i upproret?

En eggande dalpolska:
Femtusen man från dalorten sprang
med spikbelagda skor å klubbor i hand
till att försvara landom, landom
Somliga gick och somliga sprang,
somliga tröttna innan de hann fram,
å somliga tappa skorna, skorna.

Titeln på utställningen:
"Femtusen man från dalorten sprang"

Kerstin Ankert vill inte använda uttrycket Stora daldansen
eftersom det är en smedfull benämning

* slutade i blodbad
* reguljära trupper kuvade brutalt bönderna
* bönderna ville hindra herrarna att välja Adolf Fredrik
* de ville i stället ha danske kronprinsen Fredrik
* Dalin skulle ha myntat uttrycket Daldansen i en visa
Han är ej positiv till deras uppror

"Så lär då god dalkarl bli hemma vid hus
och ej emot Västgöta kriga,
du bruka din åker och tag ett gott rus,
så slipper du knäa och niga, allt som det skedde
när daldansen lektes i Stockholm."

Hela händelseförloppet beskrivs i Falun med texter och tablåer
- vill förklara vad som låg till grund för missnöjet
* efter misslyckade anfallskriget mot Ryssland, med stora förluster av land, soldater, ekonomiska resurser
* kriget förde med sig lågkonjunktor, dyrtider
* gränshandeln hade nyligen förbjudits
* brännvinsbränning hade reglerats

* Hattarna styrde över missnöjet till att handla om tronföljarvalet, när man ropade på hämnd på de ansvariga generalerna.
* Bönderna skulle få det bättre om kungamakten stärktes
* revolutionsstämningarna tog fart i april, när man ställde landshövdingen till svars, "spikklubban" (i verkligheten mer än ett år tidigare)
* budkavlar till 8 juni i Falun

* dalkarlar och kullor var vana att gå till Stockholm
* upprorstraditionen - även LO
* regeringens spioner, censur av post
* pressade landshövdingen att följa med
* när de kom till Stockholm visade det sig att företaget var
  illa förberett, de blev slagna
* 40-talet upprorsmän fängslades, 6 avrättades
* många dog av umbäranden på vägen hem
* dagen efter upproret valdes Adolf Fredrik till tronföljare
* Vid utställningens slut visas namnen på de straffade
* Dalpolskan följer besökaren ut.

Nordiska museet Den svenska historien Dalupproret *b-dal 10 05-01-1993*

Den svenska historien
Rubin, Birgitta

Stora Daldansen - böndernas uppror
Missväxt och sjukdomar härjar
Det går dåligt i kriget mot Ryssland

4500 tågar med vapen till Stockholm för att säga sin mening om valet av tronföljare
En stark kung vill de ha, som kan stå emot adeln
Regeringen går till aktion
Trupper tågar mot torget och slår skoningslöst ner
illa beväpnade bönder

3000 fasttages
140 dör
48 blir kvar, får slita spö
pekas ut som ledare

5000 man från dalorten sprang

Dalupproret Dalarnas hembygdsförbund. *b-dal 11 10-10-1993*
Förord Matts Isacson – Gunnar Ternhag

Fem tusen man från dalorten sprang.

Lokalhistoriska perspektiv på 1743 års daluppror.
Dalarnas forskningsråd - Dalarnas hembygdsförbund.
Red. Maths Isacson/Gunnar Ternhag
Anteckningar Börje Sandén, 93-10, 94-08

Sven G. Hansson, som hänvisas till i boken ringde omedelbart efter Åbergs artikel för att beställ boken. Han har skrivit om Schedins visa i HT 1956.
Han ville höra av sig sedan han läst boken.

1743 års daluppror - en omskriven historia.
Av Maths Isacson/Gunnar Ternhag.
- andra "förtecken" - samma noter men klingar annorlunda

- "2000 stridsklara dalkarlar på Malmtorget"
- "största samlade eldkraft i 6 kanoner"
ego: de fanns inte på torget, eller (?)

Motståndarsidan var mer samlad, även om det inte saknades sympatier för dalkarlarna.
- ego: riksledningen var inte alls samlad, verkligen splittrad

I förhandlingarna "kämpade olika viljor bland upprorsmännen"
- Verkligen? I förhandlingarna?
- Visserligen olika uppfattning om tronföljarfrågan

"Bönderna stod utan ledare och plan för sitt uppror."
ego: bönderna hade inte den 22 juni planerat en strid
- förhandlingarna hade varit framgångsrika
- militären provocerade dalkarlarna till strid

Hävdas att "daldans"-namnet uppkommer först 1899; hos Johan Carlsson i en skildring av Husby.
- 1866 använder Fryxell både Lilla och Stora daldansen

ego: i utställningen påstås att major Wrangel varit med vid Villmanstrand: under alla förhållanden var det inte den Wrangel som ledde striden: det var den general som bl a Fersen nämner i 1-2: 133.

OBS, obs, obs:
Isacson/Ternhag hävdar - i direkt motsats till mig - att kopplingen mellan upproret och storpolitiken INTE är relvant; den skulle vara ett resultat av 1850-talets skandinavism, då man vurmade för en nordisk gemenskap, och de menar att Tengberg och Malmström lyft fram denna sida på grund av sina sympatier för skandinavismen.
- "Från dessa skildrare stammar en seglivad föreställning om ett starkt samband mellan upproret och storpolitiken".
- "Tronföljdsfrågan och de sammanhängade planerna på en skandinavisk union som en betydelsefull bakgrund till upproret går igen på anmärkningsvärt många håll"
- Mot detta talar Tibble-dokumentet.
- Tibble-dokumentet/Tibble diskuteras inte alls.
- Man får närmast intrycket att Tengberg/Malmström inte skulle ha varit tillräckligt "seriösa" gentemot källorna och inte kunnat se bort från deras förmenta skandinavism.

Hävdas att, när dalupproret behandlas på 1970-talet, den nationella sidan av saken är borta, endast den lokala historien är intressant.

Bjarne Beckman hade redan 1927 i sin licentiatsavhandling studerat förspelet till 1743 års resning.
- 1939 blev han läroverkslektor i Strängnäs.
- skrev mindre artiklar i ämnet 1935, 1960 (Schedin), 1960/64

Carl Larsson i By; den förste som fördjupade sig i en enskild bygd. Enl. Isacson ändrade han uppfattning när han recenserade Beckmans bok. 1943 stod det klart för Carl Larsson i By att tronföljdsfrågan var andrahandsorsak; främst var det frågan om det usla försörjningsläget.

Bokens syften.
- dels 250-årsminnet
- viktig händelse i Dalarnas historia
- spänningen mellan en vacklande centralmakt och en stark lokal opinion är värd att uppmärksamma i vår tid.
- ny tid som medförde ett uppsving för Dalarna genom handel och hantverk, ny jordbruksteknik

- Gösta Karlssons uppsats om Husby väckte tanken om att ta fram en bok med sockenundersökningar på vetenskaplig grund.
- detta skedde inom ramen för Dalarnas forskningsråd och den kurs i lokalhistorisk forskningsmetodik som genomförts vid Högskolan i Falun/Borlänge.
- samarbete mellan lokalhistoriker och yrkesforskare.

syfte 1: jubileumsåret
syfte 2: lokalhistoriskt grepp om ämnet
syfte 3: diskussion om centralt och lokalt i historien

4 lokalhistoriker
4 yrkesforskare

Uppsatserna visar att det finns
- nya källor
- nya slutsatser att dra

Samtida uppror utanför dalarna

Av Pablo Wiking-Faria

Pablo generaliserar ortangivelserna efter att ha läst Beckman;
- han säger ex att övernattningen ägde rum i Bålsta.
- han nämner aldrig Grans och Tibbles gästgivargårdar
- det verkar som om "Bålsta" för stå för bägge gästgivargårdarna
- "Bålsta gästgivargård" tillkom inte förrän in på 1800-talet

Uppsala - Bålsta. sid 152-153.
17 juni kom dalfolkets utsända till Uppsala. Redan samma natt gjorde borgerskapet en insamling. Under bevakning av stadens kavalleri sändes 18 juni 500 kg bröd samt kött, ärter, sill, ost, salt, tobak. Dessutom 235 daler kopparmynt.
20 juni fick borgerskapet kvitto på leveransen och ett tack för den rikliga gåvan.
Akademikonsistoriet sände efter några dagars tvekan 50 tunnor mjöl, 20 tunnor sill och strömming. Denna proviant hann dock inte ifatt huvudarmén, utan lagrades i Bålsta för de upproriskas återtåg.

ego: den snabba reaktionen från borgerskapet visar att upproret hade folklig förankring även i Uppsala.
- typiskt är tungroddheten hos en "myndighet" som konsistoriet.
- Belackare av dalkarlarnas aktion har hävdat att utlämnandet av mat och proviant skedde under hot där skaran drog fram:
Detta motbevisas av vad som hände i Uppsala: en liten delegation på ett par man förmår att få fram mat redan under följande kväll och natt

Enköping:
240 daler silvermynt
3-manna delegation sändes till Stockholm.

Västerås:
Snabb insamling på båda torgen.
1400 kg bröd, 630 kg mjöl, 655 kg kött,
11 tunnor ärtor, 11 tunnor sill
250 kg ost
2264 daler kopparmynt
Sände en delegation till Stockholm.

ego: Vi måste hela tiden ha i åtanke att dalkarlarnas marsch inte hade kunnat genomföras om det inte funnits så starkt stöd från befolkningen längs färdvägen.
När man sedan ser att befolkningen på många ställen ställde upp "för att hämnas beskjutningen av dalkarlarna" ända upp till en vecka efter Norrmalmsdramat förstår vi ännu mer hur spridd och starkt förankrad dalkarlarnas aktion i själva verket var.

Hälsingland
Väl organiserat uppror - omfattande

Västmanland - västra Uppland
Redan våren 1742 rapporterade landshövdingen om hotande uppror; han föreslog inkallandet av trupper för att stävja tendenserna; detta var samtidigt med Lilla daldansen
Allmogen stoppade soldaternas utmarsch vid Gästre i mars 1743.

Västmanland var det enda område utanför Dalarna, som organiserade "trupper" som skulle marschera "med eller strax efter" dalearmén".
850 bröt upp - 270 hann fram till Stockholm
ego: kanske det var återstoden av dessa som skingrades på Björkfjärden.
I Riddarhuset rapporterades att "i Uppland och Västmanland reste sig allmogen för att följa dalkarlarne" (14 juni)
Nästan samtliga socknar i Västmanland norr om Mälaren sände beväpnat folk. Socknarna i SV sände delegationer.

Södermanland - Närke
våren 1742 - myteritendenser hos Södermanlands regemente
våren 1743 - delegationer med krav att välja danska kronprinsen från bl Lerbäck, Vingåker
- Vingåker: 76 skattehemman betalde delegationernas uppehälle
Regementet vägrade att skjuta vid Norrmalmstorg

OBS - Vingåker
25 juni beslöt Vingåker att sända 2 man från varje gård att ansluta till västerdalsarmén, som beräknas komma 30 juni.
28 juni sändes budkavlar till hela Örebro län
- i juli kom dödsstraffen för budkavlars kringsändande
29 juni - beslut att i stället för trupper sända en delegation med krav:
- 1. Dalkarlarna skulle friges
- 2. Straff för dem som orsakat kriget
- 3. Skattelättnader för allmogen

Sista aktiva upprorshandlingen, när delegationen fick företräde inför rådet 12 juli.

Edsbergs härad
27 en budkavle att gå till Örebro "och med våld skaffa ann regering i riket"

1745 dömdes ledarna i Södermanland till 4-6 års straffarbete efter spöslitning.

Göteborg.
Landets mest organiserade upprorstendenser.

Gästrikland.
Budkavle manade till samling 27 juni för göra ett med dalearmén
- landshövding kom med trupper - aktionen stoppades

Västergötland
21 juni - en delegation var i Stockholm - samtidigt med dalkarl.
I juli - tal om att tåga till Stockholm för att hämnas dalkarlarnas öde.
ego: orsak till att förlägga ryssarna i Norrköpingsområdet

Dagsverksstrejkerna
Till upprorsrörelsen med storpolitiska förtecken kommer också de s.k. dagsverksstrejkerna på många platser, som vände sig mot lokala missförhållanden
---

Centralt, regionalt och lokalt - då och nu. (avslutningen)

Maths Isacson.

Tibble berörs inte alls, trots att dokumentet är "beviset för att det handlar om rikshistoria"
- Isacsson nämner i Stället Bålsta!

Ett viktigt resultat av upproret var lättnaden/förenklingen i skatteuppbörden: betalningen av skatten i pengar!
- man slapp tidsödande transporter av naturaskatter
- man började producera varor som gav större avkastning (landets största hemslöjd)
- genom att skatten blev satt i en bestämd summa minskade den genom inflationen (mycket smart!)
- jordbrukets utveckling (dalplogen!) gynnades av att det inte fanns frälsebönder, som ju hade dagsverksskyldighet och skatter som skulle levereras in natura till adelsgodsen.
- överskottet investerades i ny jord, torp

Herrarbete - bondehandelsmän

Talas om inkompetenta ledare, som inte kunde "gruppera om hären och fatta andra strategiska beslut"
- jag menar: dalkarlarnas närvaro i Stockholm var inte i främsta rummet en militär aktion (inget inbördeskrig, vilket det kunnat bli om också de andra landsändarna hunnit fram till Stockholm); det visar deras uppträdande; det var en massiv protestaktion utan alla kravalltendenser med stenkastning och brand.

Framhålls att de nedre socknarna - och de platser där dalkarlarna drog fram - kände sig hotade av Siljansbönderna.

Artiklarna i denna bok visar att upproret i första hand var riktat mot herrarna i Stockholm. Överordnade var de storpolitiska frågorna, tronföljden, krigspolitiken och skattesystemet.

Principalatsläran tas upp (s. 167)
- bönderna var beredda att ta ansvar för landets politik
Två senaste åren har en mycket uppskattad utomhusteater genomförts i Husby.

Regional flaggdag hade föreslagits av Dalarnas hembygdsförbund, men man propagerar för en spontan flaggdag till minnet av att "fem tusen man från dalorten sprang".

Gustav III - tryckfrihet offentlighetsprincip *b-dal 12 08-12-1994*

Gustav III och tryckfriheten
Stig Boberg och Klas Åmark
Metodövningar i historia 1, 1993

Normalt kontrollerade stat och kyrka de tryckta skrifterna genom en omfattande censur. Dödsstraff hotade den som försökte framföra åsikter till allmänheten genom tryckta skrifter.
I England avskaffades censuren 1695, men tryckfriheten var ände inskränkt genom lagstiftning.
Även i Holland tilläts en relativt fri tryckning under 1700-talet.

Sverige:
censur utövades av kanslikollegiet genom särskild censor från slutet av 1600-talet. Denne fick hjälp av konsistorierna vid domkapitlen och av fakulteterna vid universiteten. Officiella handlingar fick inte tryckas utan särskilt tillstånd. 1735 blev det tillåtet att trycka rättegångshandlingar, men endast för dem som själva var parter i målet. Utnyttjades ofta.
Politik bedrevs således genom rättsväsendet.
Tryckfrihetens princip förfäktades framförallt av Montesqieu och Voltaire. "Jag vet många böcker som tråkat ut mig, men ingen som vållat verklig skada".

Fysiokraterna var för tryckfrihet. Det var de som satte jordbruket i centrum, ej merkantilismen. För dem måste äganderätten vara garanterad, ej kunna inskränkas av feodala avgifter och dagsverksskyldigheter.
- "laisser fair, laisser passer" - fri produktion, fri omsättning

Furstar såg sig ofta som upplysta och införde tryckfrihet, men i Sverige var det de yngre mössorna som införde den.
"Mössornas politik präglades av utilarism, sparsamhet, och kamp mot sekretessen i hattarnas maktutövande. Det var något av en medelklassrevolt mot den tidigare aristokratiska överklassens herravälde. (...) 1766 års tryckfrihetsförordning skapade den offentlighetsprincip som gäller i Sverige än i dag."

De franska fysiokraterna hälsade den svenska tryckfrihetsförordningen med glädje och behandlade den utförligt i sin tidskrift.

1769 förlorade mössorna sin majoritet; det mössdominerade rådet avsattes.

Offentlighetsprincipen. § 11. (sid 129 i boken)
Eftersom alla handlingar, som inte hemligstämplats, får tryckas måste helt följdriktigt arkiven öppnas:

"Och bör till then ändan uti alla Archiver fri tillgång lemnas, at sådane Handlingar få in Loco afskrifwa eller i bewittnad afskrift utbekomma; ..."

§ 11.
Alla riksdags Relationer ifrån hwad ort och ställe the än blifwit för thetta utfärdande, måge också få tryckas, af hwem som hälst sig thertil anmäler, dock att (...) hwad som hemlighet kräfwer, ej må utlewereras och allmänt giöras"

Därefter förklaras att alla riksdagsprotokoll skall tryckas i så god tid före nästa riksdag att var och en må ha tillfälle att göra sig underrättad om innehållet.

Från sista Dalaupproret Schedin

Berndt Hage *b-dal 14 05-01-1995*

Från det sista Dalaupproret, 1937
Ur Gammalt och nytt i från Dalarna, sammanfört ur Falukuriren
Berndt Hage.

När det gäller orsaken till kriget är den mycket diffust framställd, krig omnämns endast som "rykten om krig" 1740 var ett svårt år med vårflod, sedan torka. "Mitt i allt detta kom agitation om uppror"
En utförlig skildring av Gustaf Schedin finns med, verkar att vara riktig
---

Carl Gustaf Tessin Krigspolitiken

Holst, Walfrid *b-dal 13 12-23-1995*

Ur Carl Gustaf Tessin
Walfrid Holst, 1936. sid 115 och framåt

Anteckn Börje Sandén, 1995
- med inriktning på Tessins ledande roll i krigspolitiken.

Jag har blivit alltmer övertygad om:
1/ Tessins aktiva roll i förberedelserna till av kriget
2/ hans glädje över krigsförklaringen i brevet till kungen
3/ hans "skickliga politik" att hålla sig i bakgrunden, samtidigt som han i själva verket är den drivande kraften.
4/ han spelar ofta ett dubbelspel
- drivande i bakgrunden
- vill inte synas utåt (stå för ansvaret)

/1/ Tessin är drivande när det gäller "att utnyttja konjunkturerna till Sveriges förmån"

Kejsare Karl VI och tsarinnan Annas dör inom en vecka
- Frankrike vill bestämma Österrikes (Habsburg) tronföljare
- eftersom Ryssland står på Habsburgs sida vore det bra om Sverige kunde börja ett krig mot Ryssland (för att binda trupper)

Tessin:
"under så ögonskenligit den Högstes bistånd allting tyckes välva till jämnviktens återställande i Norden" (i Norden!!!)
- således en anledning för Sverige att starta ett krig

Tessin övertalar Frankrike att hjälpa Sverige i det tilltänkta kriget mot Ryssland
- samtidigt varnar han svenska regeringen för att förhasta sig
- samtidigt sluter Turkiet fred med Ryssland, vilket ställer Sverige i stor förlägenhet (vi har ju påbörjat en provokativ politik mot Ryssland genom truppsändningar till Finland)
- Tessin hämtar hem en ansenlig subsidiesumma till Sverige.
Vid avgörande tillfälle 1741 gömmer sig Tessin bakom följande ord:
Tessin:
"Mig vill ej anstå att över allt detta yttra mina ringa tankar, vilket så mycket mera vore att famla i mörkret, som jag alldeles äger mig obekant sakernas egentliga beskaffenhet i Ryssland och de åtskilliga mått, som kunna sammanstöta att göra sakens utförande för Sverige mer eller mindre äventyrlig".
ego: ett exempel på hur en politiker lever i diplomatiens egen värld; där han kan leka med sina egna tankar ("ringa tankar"), utan att behöva ta hänsyn till den krassa verkligheten:
(här: att Sverige inte var rustat för ett krig; inte skulle vinna ett riktigt krig;)

obs: Tessins rapport från Paris har tolkats så att den påskyndade krigsförklaringen mot Ryssland

KRIGSUTBROTTET - sid 120
Svenska krigsförklaringen mottogs med glädje i Frankrike

Tessin skriver ett mycket avslöjande brev till kungen:
"Herren den allra Högste, vilken är härarnas Gud, han välsigne Eder Kongl Maj:ts vapen med lycka, seger och framgång, på det Svea Riket och dess sälla inbyggare efter en kort örlog måtte genom en hugnelig och fördelaktig fred återvinna dess forna styrka, anseende och välstånd, samt således Eder Kongl Maj:ts regering uti eftertiderna sättas till märke, varifrån Sveriges nya liv och varelse räknas bör".

Manifestet till Rysslands invånare:
Att svenskarna kommo blott
- för att skaffa sig upprättelse för lidna oförrätter av utlänningar, som senaste åren härskat i Ryssland,
- för att befria det ryska folket från deras förtryckare

sid 122
"svenska staten mäktade ej fullfölja det krig Tessin själv bidragit till att frambesvärja"
- sommaren 1742 slöt Preussen separatfred med Österrike

Tessins närvaro i Sverige skulle vara enda räddningen för Hattpartiet.
- man lyckas övertala honom att komma hem.
ego: om Tessin avhållit sig rån "att leka med elden" skulle troligen Hattpartiet ha förlorat och

mer fredsvänliga krafter kommit att härska.
Tessins hemresa
- mycket farlig för hans säkerhet (jfr Sinclair)
- i förklädnad
- många byten
- han kom 10 dagar före riksdagens öppnande, vilket var överraskande: han hade sagt att han aldrig skulle återvända till Sverige om hans krigspolitik misslyckats ego: således väl medveten om sin ansvarsfulla roll; hedrande att han nu kom hem.
- Hattarna ville ha honom till lantmarskalk
- men han avböjde - han var ju riksråd (i regeringen!)

Dock hedrande:
Som lantmarskalk kunde det uppfattas som om han ville skydda sig mot granskning av sina gärningar.
- Räfst med 1738 års riksdagsbeslut stod för dörren
- Mössorna besatte lantmarskalkposten - Ungern-Stenberg, som i sin öppningsanförande gav svidande anmärkningar mot Tessins tal 1738 (som bidragit till krigshetsen).

Tronföljarfrågan
Tessin fullföljde planen att lyft fram tronföljarfrågan för att leda bort intresset från räfsten med hattarnas politik
- Bondeståndet valde 8 mars danska kronprinsen till tronföljare

Åkerhjelms anklagelse mot Tessin:
"att kriget varit visst folks verk, som, så väl för att fullfölja sin äregirighet och enskilda fördelar, som för att behaga Frankrike, icke hade påtänkt alla de olyckor, som dymedelst kunde tillskyndas deras fädernesland"
- Tessin kände sig träffad och begärde avsked:
"nedlägga sin purpurbonad men inte sitt ansvar"
- ett fint drag hos Tessin,

Lantmarskalken påpekade det beklagliga:
- att man givit en ambassadör så stort inflytande att något sådant kunnat inträffa.

Dalupproret
Tessin kommer med idén att skicka en delegation att försöka stoppa allmogens marsch.
- när han själv utses att deltaga har han lämnat Stockholm
- han avböjer med följande ord:
Tessin:
att han "sig från denna förrättning i underdånighet undanbett, dock för ingen annan orsaks skuld, än att han förut visste, det hans person hos berörde allmoge ej skulle vara välkommen eller angenäm och att således dess ankomst dit mera skulle skada än gagna; men om Han Kungl Maj:t det icke mindre skulle befalla, så vore han beredd att åtlyda"

Tessin talar i rådet för försiktig behandling av den antågande allmogen.
- han flyr från Stockholm samma dag som allmogen tågar in i staden.

Freden
ego: Holst nämner inte "preliminär fred"
ego: trots Holst öppenhjärtiga beskrivning av Tessins handlingar och ord, är det tydligt att han ser Tessin med positiva ögon, som så många efter honom, även i dag.

Midsommardagen - efter Norrmalmstorg - tar han åter ledningen i rådet.
Holst: "Nerverna hade svikit honom inför dalbönder och huvudstadspöbel (sic!!!), men i en invecklad diplomatisk förhandling kände han sig utan tvivel vara i sitt rätt element"

Tessins nya uppdrag - till Danmark
Tessin såg tydligt folkets missnöje under sin färd till Danmark.
- "allmogen är uppeldad över hela landet"
Tessin lyckas förhindra danskarnas krigsplaner mot Sverige
- dalbönder mottogs i audiens hos på Fredriksborg, liksom kände uppviglare; bl a Frisk från Arboga, Åkvist från Roslagen
- danska stämplingar med Göteborgs borgerskap

Ryska trupperna - Farligt för Sverige
- sammansvärjning mot Elisabeth avvärjdes i sista stund
ego: hur skulle situationen bli för Sverige om hon skulle falla?
- en trupp förlades till Tessins fädernegård Boo

Holst återger Tessins ord om ryssarnas närvaro
"De där ryska trupperna i huvudstaden, ..."

Stora daldansen Dalupproret

Lindqvist, Herman *b-dal 14 11-26-1996*

Herman Lindqvist. Stora daldansen
Ant. från föredrag i Sabbatsbergskyrkan 96-11-26. Arrangerat av länsmuseet, ledare Erik Åström.

Åhörde Herman Lindqvists föredrag om Stora Daldansen i Sabbatsbergs kyrka. Han framhöll att händelsen kunde ha utvecklats till en "franska revolutionen" 50 år tidigare; många mycket positiva drag utvecklades i landet.

I övrigt förekom en del felaktigheter och alltför svepande drag. Han kommer inte i närheten av de värderingar som jag lägger på upprorsmännens seriösa engagemang. Han menar, liksom många andra, att det var en militär aktion som genomfördes, när han säger att dalkarlarna "var i militärt överläge" men att de på grund av sin brist på ledare inte kunde utnyttja övertaget.

Han hade också tagit fasta på de listor som upprättats över sådana som skulle avrättas. Med tanke på att ledningen för demonstrationen endast tar upp stora politiska frågor, och således negligerar det allmänna talesättet hos historiker att företaget var en protest mot hungersnöd och tullar, tror jag inte man skall ta alltför allvarligt på listorna, det var inte ledarna som hade listorna; helt naturligt fanns det "revolutionärer" bland deltagarna.

När man höll förhören med deltagarna kom många "graverande saker" fram; dessa har gjorts till de officiella motiveringarna till allmogens protester. Min skrivning redan från början att "vi lika gärna bör lyssna på vad demonstranterna själva har framhållit som orsak till marschen, som till vad historiker i efterhand har menat"; den formuleringen gäller ännu i allra högsta grad.

Med begärlighet tog förhörsledarna fasta på alla "hemska" detaljer som enskilda allmogemän framförde; det kunde vara en forskningsuppgift att försöka utröna hur mycket substans som

ligger bakom sådana utsagor; nog kan man utgå från att det kunde ha förekommit hot om tortyr, och kanske verklig, när de slagna och förlorade allmogemännen förhördes under den långa tid som de höll kvar i Stockholm.

Lindqvist menar att det var ett verkligt hot från danskarna, som gjorde att vi kallade hit ryssarna; men i nästa andetag talade han om att ryssarna skyddade regeringen från det svenska folkets fortsatta upprördhet. Felaktigt sade han att ryssarna åkte hem efter drygt ett år; det var efter 9 månader.

Han påstod också att Adolf Fredrik kom dagen efter Norrmalmsdramat.

Han menade också att allmogen inte ville godkänna att den ryska kandidaten valdes till kung. OBS. Enligt protokollet godtog de den ryska kandidaten (visserligen efter hot i rådssalen) och frågan blev därvid avförd från dagordningen och kravet finns inte med i protokollet.

Bänkgrannen ville ha Michael Roberts bok och min, han fick mitt visitkort. Han skulle höra av sig.

Boken Nyttan och nöjet Dalupproret

Lindqvist,Herman *b-dal 15*

Nyttan och nöjet
del 5 av Historien om Sverige
ant Bs 96-10-30

Lindqvists litteraturlista bl a
- Vad hände egentligen? del 3
- Michael Roberts

sid 234
Samma dag som Buddenbrock dömdes till döden accepterade Sekreta utskottet att danske kronprinsen utsågs till tronföljare under vissa villkor.

Lagercrantz klagade över att Sverige gav efter för påtryckningar från ärkefienden Danmark-
- ego: men Sverige gav ju efter för ärkefienden Ryssland

Bältar Johan Johansson = Vingalen

Sid 240
Tibble nämns, som om det redan vore omnämnt - undersök.

Han talar om ett "dokument" som skrevs i Tibble
- kraven uppräknas
- Lindq missar avsikten med att allmogen inte tänker stanna vid Stäket. - säger inget om "principalatsfrågan"
- endast att det skulle vara obekvämt (i vår nuvarande betydelse av ordet) att stanna vid Stäket
- obekvämt = otjänligt, onaturligt; se Dahlgren obekvämlig(a)

Riksråden som flyr ur Stockholm:
- Tessin, Fredrik Gyllenborg, Wrede, Carl Fredrik Scheffer, Anders Johan von Höpken
- några stannade inte förrän de nått Ystad
- Carl Gyllenborg (brodern) flydde dock inte

Lindq hänvisar till "Fyrkanten"
- troligen menas inte slottet som jag skrev (och trodde då)
- ett bevis för att Lindq läst min bok
- han har troligen vid författarskapet utgått från samma källor som jag använt

Även Lindq. tycks mena att avsikten med demonstrationståget skulle ha varit ett försök till revolution.
- det tror inte jag
- då skulle upphållet i Stockholm ha organiserats annorlunda
- alla tycks mena att det var ett dåligt organiserat "uppror"
- det var alltså inget uppror alls
- i varje fall inte från ledningens sida
- helt klart har det funnits många deltagare som trott att det var frågan om ett uppror
- det fanns ju listor på personer som skulle "mördas"
- detta är helt enkelt övermodigt skrävel hos menige man, när de ser hur framgångsrik marschen mot Stockholm artade sig att bli
- om man haft för avsikt att mäta sig med den svenska armén skulle man sett till att man fått kanoner med sig
- ledarna Schedin och Wrangel skulle inte ha hyst in sig hos släktingar, dessutom på skilda håll, om de haft för avsikt att genomföra en revolution.

Herman Lindqvist hade gärna sett att avsikten varit en revolution.
- "om bönderna haft en Gustav Vasa eller Engelbrekt skulle historien tagit en annan vändning"
- "revolutionen" skulle i så fall blivit en "världsberömd" föregångare till Franska revolutionen
- "Sverige skulle ha varit först med några av de stora demokratiska reformerna"
- Lindq. framhåller också bristen på ledare hos regeringssidan

- OBS. Nu var ju Sverige i alla fall först med ett sådant stort reformförslag - principalatsfrågan.
- Detta är en sak som jag bör framhålla i den påtänkta internet diskussionen

Lindq. anger mängden återkommande galärer: 12 st
- men var får han siffran 6000 i från.
- så många var det ju totalt som återkom av de 18000 som utgick

Förhandlingarna med regeringen
- Lindq. nämner undersökningskommissionen som inom 8 dagar rannsaka och döma över dem som varit orsak till truppsändningen
1739 och 1741 och det därpå uppkomna kriget. sid 262

- OBS: oklarhet mellan texten i konceptet och färdiga protokollet
- Konceptet: protokollen skall utlämnas inom 8 dagar
- Protokollet: att inom 8 dagar rannsaka och döma över dem vilka detta åstadkommit. (kan möjligen tolkas som samma sak?)

sid 267
Linné berättar om en officer Klingspor, som for fram mycket grymt mot slagna bönder.
Lindq. gör även han jämförelsen med Stockholms blodbad

Lindq. understryker att det förekom många upprorsförsök runt om i landet

Lindq. använder inte uttrycket angiverilag.
- säger att den som angav belönades med 150 daler kopparmynt
- texten säger: 100 Daler Silvermynt

sid 420
Räfst och rättarting med hattarna 1765-66
- Chydenius, präst, "vänsterpolitiker"
- illa skött ekonomi
- höga löner åt egna tjänstemän - ex bankfullmäktige - gett sig själva dess löner
- manufakturerna hade fått stora subventioner - gick omkull

sid 424
Tryckfrihetsförordningen
- inget nämns om offentlighetsprincipen

Nordens historia

Harald Gustafsson s.132 b-dal 16 *12-29-1997*
ant. 97-12-29

Kap.7 Nya tankar i ett gammalt samhälle. sid 131
Den nya offentligheten.
- Lärda sällskap bildas i många länder under senare delen av 1700-talet
- 1776: "Landhushållningen i Bergens stift, ved opmuntringer og praemier at opaelske".
- Genom att publicera vetenskapliga verk och genom att dela ut priser för uppfinningar och framsteg försökte de stimulera den ekonomiska utvecklingen.

OBS: Inte heller denna författare nämner de samtida Hushållningsjournalerna i Sverige, men talar om Vetenskapsakademiens skrifter.

OBS: Skriv till Gustafsson och fråga om "våra" journaler är okända.

Kvinnor stod främst för "salonger" medan männen bildade klubbar
Läskunnigheten i Sverige var kring år 1800: ca 85 % Skrivkunnigheten: 25 %
Majoriteten nordbor var läskunniga kring sekelskiftet 1800

Kap. Envälden och ständervälden, sid 148
- hattar och mössor: påminner om modern parlamentarism
- organiserade en mindre del av riksdagsmännen
- ett embryo till partisystem i modern mening.

Dalupproret. sid 148
- förf använder ej "Stora daldansen"
- "Hattarna satt kvar vid makten trots att deras revaschkrig mot Ryssland ledde till förlust av sydöstra Finland (1743)."
"Samma år red man också ut den sista stora bonderesningen i svensk historia, dalupproret.

Mössornas maktövertagande 1765 beskrivs sålunda:
"De yngre mössorna kom till makten med sin sparsamma politik, som bl a kostade många manufakturer livet."

Gustav III
- rådet avskaffades 1789
- skatteböndernas äganderätt till sina gårdar fastslogs t. ex. för första gången,

Gustav IV Adolf
- gjorde sig enväldig i Svenska Pommern

1809
"Var knappast någon revolution"
- adelns ensamrätt till frälse jord avskaffades nu helt, vilket gynnade adeln, eftersom alternativet varit att helt avskaffa systemet med skatteprivilegierad jord"

Norrbärke - en bergslagssocken

Duhne, Christian *b-dal17 07-13-1999*

utg 1957

Författaren nämner inte ett ord om det tillfälle i augusti 1743 då småländska trupper belägrade Smedjebacken med anledning av rättegången mot folk i Västerdalarna som på olika sätt deltagit i marschen till Stockholm.

Författaren var kyrkoherde och borde ha observerat att hans kollega Fahlander dömdes att mista sitt ämbete och sattes i fängelse i Jönköping, där han senare avled.

Detta skall ses mot bakgrunden av hans skrivning i slutkapitlet: Vårt goda namn och rykte.

I förordet har en märklig formulering kring "Daldansen" 1743, som han dock känner till. Det är på tal om konkurrensen mellan Siljansbygden och Bergslagen. Siljansbygden har genom exemplen med Gustav Vasa skaffat sig ett oriktigt ledande roll i historien. Det var i Bergslagen som det viktiga hände.

"Det har väl dalaromantiken gärna velat tolka som tecken på självständig och rakryggad hållning, men i själva verket var det väl inte något annat än dryghet och ovilja att offra egna inbillade fördelar för det samfälldas bästa - en sinnesstämning som levde kvar ännu i den tragikomiska "Daldansen" 1743 och som till dels ännu finns kvar och kommit till synes bland oviljan att ordna landskapets arkivfråga (!) eller i oförmågan att se Siljans reglering på ett fördomsfritt och vettigt sätt." (!)

Jämför med Maria Sjöbergs artikel i Fem tusen man från Dalorten sprang. Där hon gör en mycket bra framställning av händelseförloppet som väldigt ofta överensstämmer med min officiellt framhållna uppfattning av marschen som ej ett upplopp utan "en krigsförklaring mot en sittande regering"

Frihetstiden-Gustavianska tiden

Jern,Kurt a *b-dal 19 11-04-1900*

Ur Finlands historia del 2.Rainer Fagerlund, Kurt Jern, Nils Erik Villstrand.
Lagercrantz landsförrädiska roll vid förhandlingarna med Ryssland lyfts fram, att kanske rent av har varit medverkande vid det ryska manifestets utarbetande; han hade med sig det i fransk översättning. Han häktades men frigavs av hattvännerna i Stockholm utan närmare undersökningar.

Här finns också kommentar till Lagercrantz promemoria inför sekreta utskottet, där han säger att vi i värsta fall "endast" kunde förlora Sverige, Malmströms formulering: "den märkligaste och mest lättsinniga man någonsin skådat"

Den erfarne Carl Cronstedts lämnade efter sin inspektionsresa i Finland inför förberedelserna till kriget en svidande rapport om truppernas dåliga tillstånd. Han blev snabbt hemkallad.

Sveriges historia - koncentrerad uppslagsbok - fakta, årtal, tabeller, kartor

Jan Melin, Alf W Johansson, Susanna Hedenborg
Boken lånad på biblioteket i Bro
Ant. 2000-10-24, Börje Sandén

Händelserna kring 1743
Hattarnas misslyckade ekonomiska politik för manufakturerna tas upp. Alströmer kan stå som exempel den misslyckade satsning. Trots väldiga statliga krediter gick de flesta av hans fabriker i konkurs.

Ostindiska kompaniet (1731) är ett lyckat företagande, även järnhanteringen.
Utrikespolitiskt ledde hattarnas politik till "två olyckliga krig".
- Sverige förklarade krig 1741. det slutade med "svenskt militärt nederlag".
- Hattarna undkom det ryska krigsäventyret med "blotta förskräckelsen"
- 4500 förbittrade bönder och soldater från Dalarna tågade till Stockholm för att protestera mot kriget i Ryssland, utskrivningar, förluster, dyrtider.
- Påtryckningar i tronföljarvalet
- nådde i god ordning Gustav Adolfs torg
- upproret, som kommit att kallas "Stora daldansen", slogs hänsynslöst ner av statsledningen och militären
- upprorsledarna avrättades och ett drygt hundratal kastades i fängelse.

Kronologi – 1743
- Bondeståndet väljer den danske kronprinsen Fredrik till tronföljare (mars)
- de andra stånden lovar att välja den ryska kandidaten Adolf Fredrik
- upprorisk "bondehär" bryter upp från "Falun" för att "förhindra" valet
- Sverige sluter fred med Ryssland (augusti) - inget nämns om 12 000 ryska soldater runt Stockholm

---

Olof Dalin och den politiska propagandan inför "lilla ofreden"

Ingemar Carlsson *dalflera.doc*

Trovärdiga memoarer
- Gustav Bonde, 1682-1764, Hässelby
- Om Sveriges tillstånd under K. Fredrics af Hessen regering
- Partistriden vid 1738.1739 års riksdag och dess orsaker
- Tessin trodde att den skrivits under falskt namn

Neutrala memoarer
- Hans Gustaf Rålamb
- Hans "Anteckningsbok" utgavs i urval av S. Lejonhufvud i Ur svenska herrgårdsarkiv.

En stor del av Dalins papper skall ha blivit lågornas rov vid branden i det Rålambska huset på Kungsholmen 1751

Serenius:
"Han var en stor präst, utan att dess predikningar alltid innehöllo Guds ord; ty de voro merendels moraliske och satyriske."

Strindberg
- säger att AG ej är en stridsskrift
"den intager ingen avgjord ståndpunkt i partiernas små tvister för dagen, och därför lästes den av alla och var omtyckt av alla och kunde icke begagnas som vapen av någondera sidan"
- Svenska Folket II,

Carlsson: Romanen är på ett helt annat sätt genomdränkt av politiska allusioner än Strindberg, som inte kan beskyllas för att förbisett detta, verkligen kunde ana, Det visade Vasenius med en klargörande och skicklig analys av verkets politiska samtidsförankring.

Censurs-institutet beskrivs sid 47
- Ag censureras för orden om Ostindiska handeln

Sagan om hästen
utgiven 1740
Taube gynnade hattarna, drottningen mössorna
- huvudtendensen är enighet

Frihet sid 222
- hattarnas fria styrelseskick
- frihet/självsvåld --> lag/träldom
- mössorna propagerade laglydnad

Enigheten sid 231
- egentligen handlar Sagan om hästen om enighet
- ego: att friheten används är en eftergift inför hattarna, som hade den som sin slogan

Den svenska friheten
- riksdagen 1742-43
- handlar också mest om enigheten
- "hatten" symbol för friheten
- "mössan" är frälsebondens huvudbonad

riksdagen 1740-41
- enigheten - det flitigast brukade slagordet

Två freder enligt Dalin
- Ryssland och mellan oss själva

Horn sid 258

Mutorna sid 291
Tessins ord om mutor

"Att pengar utdelas, och att folk och fullmakter köpas, är ej mera underligt hos oss än i England och i Polen. Jag är också nogsamt försäkrat att sådant ävenledes skedde på 1738 års riksdag; men det kan jag på ära och tro betyga, att jag ej i denna dag, eller då, vet eller vetat, till vem, genom vem eller under vad villkor? Aldrig talade en levande själ med mig därom

sid 296
Västeråsborna varnades för att låta lura sig att utse riksdagskandidater, som lovat åka till Stockholm på egen bekostnad, ty det är "ett klart tecken, att han vänta sig pension av andra vid mötet till vår undergång"

Jakob Serenius - i opposition mot hattpartiet 1738 - 1766

Cederbom, Lars August
AK. Avh. 1904

Den nya författningen efter Karl XII:s död genomfördes "med sällspord enighet"
- "Hela nationen hade rest sig mot suveräniteten och omfattade med kärlek och förtroende sitt nya regeringssätt, det fria statsskicket, som man älskade kalla det"

Arvid Horn prisas för
- hans ställning,
- personliga egenskaper
- rika erfarenheter
- han var för Serenius idealet av statsman
- han var rädd om riket och freden
- han var "den förste premiärminister i Sverige efter Axel Oxenstierna

Jakob Serenius var pastor i svenska församlingen i London i 12 år
- senare prost och kyrkoherde i Nyköping
- kom snabbt med i flera sekreta utskott

OBS. Serenius yrkade ihärdigt på att frågor om allianser, krig och fred skulle refereras till ståndens plena.
- det gjorde honom hatad av hattarna
- han anmärkte på hur statskassan användes för partiets behov, fastän under sekretessens skydd.
- Serenius gick i spetsen för dem som förordade protest mot sekreta utskottets dom över Horns anhängare,
- detta hattarnas första olagliga åtgärd, betecknade han som
"farligt prejudikat"

Riksdagen 1742-43
Bondeståndets hot att komma manstarka igen om de inte fick säte i sekreta utskottet ljöd som ett förebud till "den stora daldansen".
- Samuel Åkerhielms bekanta avhopp från hattpartiet till mössorna, efter licentieringen av Horns rådskamrater

Serenius försökte hålla kvar kravet på räfst och ansvar för uppkomsten av kriget.
- hattarna ledde skickligt in debatten på två andra frågor
1) tronföljdsfrågan
2) att göra generalerna ansvariga för krigets utgång

- Serenius dömde Buddenbrock även för hans politiska engagemang för startande av kriget mot Ryssland.
- således icke bara hans uppförande i fält.

Serenius beskrivning av massakern
Se texten sid 64
- även: att dalkarlarnas punkter måtte på det nogaste undersökas,
"som dem blivit heligt lovade; hela landet är "hela landet är med dem ense, och här står ingen invärtes fred och rolighet eljest att erhålla."

Principalatsfrågan
sid 64-66
Serenius betraktade jäsningen hos allmogen som en yttring av dess ursprungliga rätt att giva luft åt sina önskningar.
- mössorna hyllade oftast principalatstanken

Serenius utsågs till revisor för Vedevågs och Qvarnbacka bruk, Han påvisade hur dålig förvaltningen varit och hur illa statens intresse bevakats vid dessa manufakturverk.

Ryska trupperna
- de uppförde sig högst våldsamt mot allmogen
- hattarna tvingades be Serenius att tala lugnande till folket i Nyköping
se texten i predikan sid 67

Olof von Dalin

Anteckningar 97-12-29 *olof von dahlin.doc*
efter Josua Mjöberg svensk litteraturhistoria för den högre undervisningen, 7 uppl 1941
min gymnasiebok
Anteckningarna inspirerades när jag läste Mjöbergs antologi, 2:a uppl 1945
- Dalins dikt: *På den Sjuttonde Åminnelsedagen Efter Konung Carl den Tolftes Död, den 30 November 1735.*

Du Folk, som liknat Gudar,
Du gamla Hjelte-Slägt,
som klädd i ull och hudar,
har burit Ärans drägt!

Var är din forna heder?
Ditt tappra Kämpa-Blod?
Enfaldighetens seder (enkelhetens)
Och ärlighetens mod?

Om minsta Dygde-driften
är i ditt sinne kvar;
så vörda denna griften,
där Carl sitt läger har.

Om äran kan dig täckas (behaga)
Om ej din art är all;
Så lär du ej förskräckas
Utav en hjältes fall.

Med denna dikten upptäckte jag att Dalin är minst lika ansvarig för den krigshets som skapades under 1730-talet och som kom till uttryck i Karl Gustaf Tessin uppmärksammade tal på Riddarhuset 1738.

Mjöberg berättar att Dalin blev som enda icke adliga person invald i en orden som ville "vårda den storsvenska andan från stormaktstiden och adelskapets förpliktelser samt firade årligen Gustav II Adolfs och Karl XII:s minne, medan man ringaktade samtidens riksdagskäbbel"

Avslutningsvis säger Mjöberg: "Han beundrade som ung utan förbehåll Karl XII:s bragder"

Arvid Horn

Fryxell vol. 30 - 34.
Börje Sandén Anteckningar 86-07-10. efter
Pärm g:.31 fil Horn-Fryxell.doc fritextsökning: textfil6.dbf

30:48-
Förhållandet mellan Ulrika Eleonora och Horn blev snabbt mycket spänt. (men det blev snarast omvänt, när Hedvig Taube kom in i bilden) Ulrika gick emot den nya regeringsformen.
- Hon förstod inte att enväldet var avskaffat
Horn var mycket mån om att enväldet skulle vara avskaffat
-för åtta dagar sedan har eders majestät svurit på regeringsformen,
vilken förskriver att dylika ärenden skall av rådet avgöras"
- "jag beder aller underdånigst, att detta ock måtte blifva iakttaget:
ty eljest kan jag för min del icke ansvara för ärendenas gång" Eleonora: "Jag skall aldrig mer komma med eder under samma tak"

Horn begärde då entledigande från KANSLIPRESIDENT-poster, men Eleonora avskedade honom helt från rådet.
Detta var emot lagen, men några rådsherrar hade fallit tillföga för "kungavärdigheten"

Horns avgång visade sig bli till stort men för Sveriges förhandlingar inför freden. De svenska förhandlarna var alltför dåliga:
- lockades av lösa ord,
- tomma förespeglingar
Horn övertalades att själv anhålla om återinträde i rådet. Eleonora vägrade.

Av flera skäl ville Eleonora överlämna styrelsen till Fredrik.
Rådet såg gärna det, eftersom man ansåg att han bättre skulle rätta sig efter regeringsformens krav på minskad kungamakt.

Efter ett år var Fredrik krönt; han betalde själv kröningen! Samtidigt återkom Horn som KANLIRÅDS - president.

Horn insåg att Sverige inte längre med militärmakt kunde hävde sin forna maktställning, Vi måste göra avkall och avstå från landområden för att inte tvingas att helt kapitulera på Rysslands villkor:
"Förr kunde svenska kungar välja mellan GOTT och BÄTTRE, Nu mellan ONT och VÄRRE"

Inte så illa förhandlat av Horn, när Ryssland: - betalde 2 milj. R:r,
- lämnade tillbaka Finland,
- tillät tullfritt inköp av spannmål
från de till Ryssland överlämnade länderna:
- Estland, - Lettland, - Karelen - Viborg.

Horn bestämde i huvudsak ärendenas gång i fortsättningen. Många ville återupprätta Sveriges anseende - så även Horn. Men han såg klart Sveriges behov av lång fred
och oberoende av främmande makter.

Under hans regering 1721-1738 gick Sverige framåt med större fart än någonsin tidigare:
- krigets sår läktes
- utlandsskulden betalades
- utrikes ärenden vårdades med framgång
- folkmängden växte
- landet återuppodlades
- handel, hantverk, bergbruk utvecklades
- sparsamhet och nit
- försumliga höga tjänstemän ställdes till ansvar/schavotten
- förvaltning, skolväsendet förbättrades
- vetenskapsmän och uppfinnare fick sin stora tid
- Sverige har knappast någonsin annars FÖRKOVRAT SIG i så många hänseenden

Många arbetade sedan för att Sverige och Ryssland gemensamt skulle starta ett krig mot Danmark.

Fryxell menar att Horn lyckades avvärja ett Europeiskt krig. Därefter ville Horn vid 62 års ålder avgå. Men han övertalades att kvarstå som president

SVERIGES LYCKLIGASTE TID UNDER FRIHETSTIDEN - 1721 - 1738. 31:204

Horn hade (naturligtvis) större makt än kungen.
Hur BEGAGNADE han sin makt?
Han bildade omkring sig ett "medelparti", tog avstånd från ytterligheter.

32:1 --
BIOGRAFI ÖVER HORN - personlighet och enskilda förhållanden.
- uppträdde med mycket stort behag
- även med "ett visst majestät"
- silvervita, rikt nedfallande lockar i håret
- hans hustru - Margareta Gyllenstierna - aktningsbjudande hållning - ledighet och behag
- ädelt tänkesätt
- tillbakavisad försök till mutor för att påverka hans tänkesätt
- förde ett hus, som var lysande och angenämt
- med sitt husfolk höll han andakt varje morgon och kväll

- FRÄMMANDE SÄNDEBUD: "han kan ej mutas, om man ock bjöd berg av guld"

Svagheter:
- personlig ärelystnad
- mottaglig för smicker
OBS. dessa svagheter förledde honom inte till något klandervärt.

- bristfällig undervisning i ungdomen
- flitig att sedan bättra på sina kunskaper

I likhet med de flesta andra adelsmän hade han dåliga insikter i vetenskapen - han trodde inte att jorden rörde sig runt solen
- ingen lysande talare, med klart, kort, bestämt. Ordlekar, citat

Sattes i jämnbredd med Europas övriga statsmän (av främmande sändebud) Jämfördes med Gustaf Adolf, Axel Oxenstierna

Vistades långa tider på Ekebyholm (och andra slott)
- troligen för att bättre kunna upprätthålla respekten hos tjänstemän

"Republikan"
- ville inskränka kungamakten - vidga folkets makt
att även folkmakten kunde missbrukas fick han inte uppleva
bidrog till att den halvrepublikanska regeringsformen 1719 infördes
- demokratisk:
- försvarade beslut som flertalet röstat för, även om han själv gått emot
- sammankallade EXTRA riksdagar för viktiga frågor
- erbjöd sig ta avsked flera gånger, när besluten gick emot hans önskningar
- hade böndernas sympati, trots att han inte ville att okunniga och fattiga personer skulle ha politiskt inflytande. Till fattiga räknade han också många adelsmän
- fattiga saknade självmedvetande

utrikespolitiken:
- Ett folk med fri statsförfattning sätter större värde på förbättringar i samhällsordning och välstånd i landet än på erövringar från grannländerna; ty av välstånd har undersåtarna nytta, men icke så av landerövringar
utlandet:
där stod hans rykte ännu högre
- sultanen: Horn, ett exempel och eftersyn för de stora herrar som är av den kristna tron

SVERIGES TILLSTÅND ÅR 1738. 33:331
1718 - krig:
- Ryssland, Polen, Preussen, Saxen, Hannover, Danmark
1738:
- tryggande politiska förbund med en del av dem
1718 - förlorat allt land öster om egentliga Sverige
1738 - återfått Finland, Åland, Wismar, Rugen, del av Pommern
1718 - ingen europeisk makt ville ingå förbindelser med Sverige 1738 - vänskap eftersöktes "med betydliga uppoffringar" av England, Frankrike, Ryssland
1718 - en fördärvlig envåldsmakt hos kungen

1718 - riksdagar vart 3:e år, där folkets ombud fick medbestämmanderätt
1718 - högskolorna och läroverk fungerade dåligt: ont om lärjungar!
1738 - i full verksamhet
1738 - vetenskapsmän, konstnärer som aldrig förr

34:1 -
Horn fick naturligtvis många fiender.
- missnöjda över den stränga hushållningen
- efterräkningar för dem som missbrukade sina tjänstebefattningar
- därför att Horn benhårt höll fast vid fredlig politik

Triumvirerna : Karl Gyllenborg, Niklas von Höpken, Axel Fredrik von Fersen jämte Magnus Julius De la Gardie (Almare-Stäket)
Höpken: ledare för "anhanget"

De riktade in sig på att få Fredrik fientligt stämd mot Horn.
- förnämlig hjälp när Horn motsatte sig Fredriks kärleksförhållande med den 16-åriga Hedvig Taube

- särskilt sedan han vägrat att ta henne till sitt eget hus, för att kungen
skulle kunna träffa henne utan alltför stor uppmärksamhet från allmänheten.
- Fredrik skulle då "oftare komma på besök hos sin kanslipresident"
- detta uppretade högeligen "den av lidelse förblindade konungen"
- Grevinnan De la Gardie (Almare-Stäket) gjorde sig till mäklare mellan Fredrik och familjen Taube, som gav sitt samtycke till förbindelsen:
- kungen "saknade inte manliga behag eller övning i förförarekonsten"
- påstods t.o.m. att överhovpredikanten skulle ha sammanvigt dem "till vänster", som man sade

- Horn utmålades som en 'dictator'
- Horn tvingades inse det olämpliga i att han kunde väljas till lantmarskalk och Hemliga utskottets ordförande, när det var inför riksdagen som rådsherrarna var ansvariga. (Rutger von Fuchs)

- När Horn inför konungen ensam tog upp förhållande med Hedvig Taube, slöt sig Fredrik ännu närmare Horns motståndare
- Triumvirerna sade åt kungen att han hade dem att tacka för att inte riksdagen hade uttryckt sitt missnöje med Fredriks förhållande till Hedvig Taube
- man hade i någon mån accepterat att Fredrik utnyttjat kvinnor ur de lägre samhällsskikten, men när han begärde att Hedvig skulle få status av mätress, enligt utländskt mönster blev det stort missnöje i landet.
- "man borde inte i kyrkorna fälla förböner för en kung som hade två hustrur"

Motståndarna mot Horn hade länge ingen framgång.
- Sekreta utskottet förklarade honom "vara för fäderneslandet OMISTLIG"
- Horn som ställde sin plats till förfogande lovade återta sin ansökan
- utländska sändebud beskrev de ev. efterträdarna som
- "så falska, att man omöjligen kan tro på deras ord"
- När Horn lämnade riksdagen stod alla upp och klappade händerna

Intressant:

- Horn ansågs mer fästad vid Frankrike än med Ryssland
- Gyllenborg ansågs mer som anhängare av Ryssland

HATTAR och MÖSSOR.
Flera förklaringar till namnens uppkomst.
- det började med Mössorna
- Fredrik skulle en gång ha sagt att han inte hade mera makt än sin nattmössa.
- grevinnan De la Gardie, när hon tvistade med ett par herrar som talde för freden skulle hon ha utbrustit: Ni är några riktiga nattmössor.
(vid De la Gardieska salongerna, vid vilka hattpartiet grundades?? ego)
- HATTEN: sinnebild för frihet, självständighet och mod

Hattpartiet
- utmålade Horns fredspolitik som feg
- att Horn försummat att återupprätta Sveriges ära
- att inte ha återtagit förlorade svenska landskap
(jämför den tidigare jämförelsen 1718 - 1738)
- framhöll/uppammade svenskarnas rysshat/rysskräck
- att Sverige skulle få hjälp från Frankrike vid krig mot Ryssland.
- Höpken - De la Gardie:
- hellre ett vådligt krig än en skamlig fred.
- bättre att falla med ära än ruttna under Ryssland färla

Men:
- Horn drev igenom ett nytt fredsförbund med Ryssland och lyckades dessutom:
- Ryssland betalade Sveriges holländska skuld
- lät Sverige importera dubbelt så mycket spannmål tullfritt från Estland

34:99-100
Bra beskrivningar från utländska sändebuden om krigsstämningen i Sverige.
- Bägge partiernas åsikter.

Genom Tessins lysande tal och framträdande vann hattarna en stor seger till riksdagen 1738
- kriget hade då kommit mycket närmare
- danska sändebudet hade frågat Horn om han tänkte avgå:
"Nej! jag vill ej lämna mitt fädernesland i sådana händer som Karl Gyllenborgs, utan hellre låta mig med brustna ögon bäras ut från kansliet, liksom en general från slagfältet"

Under Fredriks sjukdom blir Eleonora "regentinna", hon är duktig.
- Horns ide, den hålls hemlig för Gyllenborg hela tiden, till utnämningen
- Men Fredrik förmås av hattarna att komma tillbaka, Eleonora var inte samarbetsvillig med hattarna.

Horns fall.
- Krigsstämningen hos allmänheten var mycket utbredd.
- Ryska regeringen erbjöd sig hemligen till Horn att sända trupper som stöd mot Hattarnas aggression
- Horn avböjde, men höll det hela hemligt, blott ryktet skulle vara förödande
- Ryskt sändebud lämnade emellertid ut uppgiften till Frankrike och därmed kom den till Hattarnas kännedom

- Hattarna påstod i sin propaganda att ryska hjälpsändningen var Horns ide. - Hattarna framhöll att Ryssland var försvagat av sitt krig med Turkiet

Man kunde inte finna någon anklagelsepunkt mot Horn
- Hattarna försökte få det till att Horn avslöjat förhandlingsargument till Frankrike
- Han uppmanades direkt att taga avsked:

Horns berömda svar:
"Jag tackar Gud, som låtit mina landsmäns frihet så rotfästa sig,
att en man, sådan som ni, vågar säga mig dylika ord".
- Ulrika Eleonora och det aktuella danska sändebudet gav sådana upplysningar om affären att Horn helt frikändes.

Hur Hattarna lyckades.
- Horns äldsta dotter var gift med general Löwen.
Denne blev Hattarnas sista kort i arbetet med att få bort Horn.
- Tessins hantlangare gjorde klart för mågen Löwen, att Horn skulle komma att dömas från ära och gods - till stor förlust för släktingarna, inte minst Löwen själv
- Om han kunde övertala svärfadern att självmant begära avsked skulle Löwen belönas med riksrådsvärdigheten.

- Lockad och skrämd började Löwen tala med Horn och hans grevinna, men Horn ville inte lämna Sverige i händerna på Hattarna.
- Tessin och andra kom många gånger och framhöll Horns ålder, och behov av vila.
- Till slut mutade Löwen portvakten, så denne med varjehanda förevändningar avvisade alla besökande forna partivänner.
- Horn trodde sig nu vara övergiven, och när de brutit sin överenskommelse, ville han bryta sin, och han började förhandla om villkoren för sin avsägelse, som sedan lämnade in.

- Kungen och drottningen och partivännerna försökte nu förmå honom att ändra sig, men han hade bestämt sig.
- Av sina politiska motståndare blev han nu lovprisad offentligt, han fick behålla sin lön och värdighet för återstående levnadsår
- Mössorna kände sig besvikna över att han svikit dem.
- Inget tacktal från dem.
- På Ekebyholm tillbringade han sina 3 återstående år.

Fem riksråd/grevar blev "dömda" för det brott som Horn friats från. De fick dock behålla namn, värdighet och lön.

Riksdagen 1738-39 är vändpunkten. 34:213
Mössornas politik:
- bibehålla freden
- betala krigsskulden
- befrämja landets naturliga näringar

Hattarnas politik:
- krigsära
- landvinningar
- ökat inflytande utomlands
- storartade manufaktur- och handelsföretag

Horns sista år 34:233
I 30 var han i ständig kontakt med Ulrika Eleonora
- i början som motståndare/hennes fiende
- senare som hennes förtrogna och vän

Han fick uppleva Hattarnas påbörjade ryska krig, som avlöpte så olyckligt, vilket han förutspått.

1742-04-06 fyllde han 78 år. Den 17/4 dog han på Ekebyholm.
Stoftet - och hans makas - ligger i Tryserums kyrka i Småland.

Fryxell menar - med rätta - att Horns minne inte i blivit tillbörligt hyllat av den svenska eftervärlden:
- motståndarna regerade i 25 år
- hans meningsfränder var svaga under denna tid
- den nya kungasläkten - holstein-gottorpska - hade motarbetats av Horn
- hela frihetstiden blev av många historiker missaktad på grund av mutorna och det otrevliga partisystemet
- närmaste släkten reste inga ärestoder

Dock:
- många utländska sändebud har prisat honom i alla tonarter
- engelska Finch: "en gång skall också över Horns minne ärans dager uppgå;
ty till eftervärlden hinna de redligas dygder, men icke avundsmännens förtal.

Fryxell tycks mena att den parlamentarism och demokrati som utvecklades under frihetstiden var ett vällovligt experiment som bör hedras,
- kanske var det bristen på tryckfrihet, som gjorde att styrelsesättet inte lyckades så bra. (ego)

Arvid Horn

UR SV. BIOGRAFISKT LEXIKON. (jmf Grauers Biografiska studie)
Anteckningar Börje Sandén sammanslagen med fil Horn-Fryxell

Ekonomiska bekymmer i ungdomen "trög karriär"
Gick i utländsk tjänst för att få snabbare karriär 1687
Återkom, fick tjänst i livdrabantkåren 1696
Gifte sig rikt
Fick nära kontakt med Karl XII
Deltog livligt i kungens våghalsiga ritter och stridsövningar

1700 - när kriget bröt ut, blev han chef för Livdrabanterna - - ett elitförband av bara officerare, som blev kungens livvakt - främsta stöttruppen vid kavallerichocker

Utmärkte sig vid Narva och andra tillfällen i början av kriget
- Horn och hans förband ansågs oumbärliga vid alla viktiga strider - Horn blev många gånger allvarlig sårad
- generalmajors grad och lön, men fick aldrig själv leda någon strid

Horn kom att utöva ett icke betydande inflytande över Karl XII
- Utan all erfarenhet som förhandlare och diplomat lyckades Horn förmå vissa stater på Sveriges sida att avsätta kung August
- Horn blev berömd som underhandlare av stora mått
- slughet, övertalningsförmåga, charm

Blev änkeman, friade till grevinnan Pipers syster, lyckades lätt slå ut rivaler, som sen skulle bli farliga för honom politiskt - Karl XII och polska kungafamiljen bevistade bröllopet

1706 skickade Karl XII hem Horn för att delta i regeringen = k. rådet

Efter 1709 (Poltava) ställdes Horns förhandlingsskicklighet på stora prov. - Karl XII fattade inte att Sverige inte längre var en stormakt som kunde diktera villkor.
- Horns diplomati gjorde att han kom i onåd hos kungen
- Det blev i stället Görtz, som fick råda kungen -
- Bankrutt, som bekant
Köpte Ådö under denna tid - penningplacering. –
(Ekebyholm - hans käraste bostad köpte han inte förrän 1724)

1713 - han besvärligaste år tillbringade han mest på Ådö.
- en vändpunkt i hans liv
- förtaldes av sin rival von Höpken
- beskylldes av Karl XII för att inte längre vilja ta ansvar
- "låtit händerna falla inför olyckorna och i overksamhet tillbringat
sin tid på landet, då dock konungen lagt så många maktpåliggande sysslor i hans händer"
- Det var på ÅDÖ.

Horn hade insett Karls XII:s svagheter - och felaktiga politik som fört landet till katastrofens rand
- 1718 - vid Karl XII:s död, rådde han Ulrika Eleonora - kungens syster - att inte omedelbart ta tronen i besittning.
- Hon borde vänta till riksdagen valt henne till drottning
- Horn och många med honom ville starkt begränsa kungamakten, som varit så skadlig för landet.
- Han blev förstås osams med Eleonora
1719 - under den farliga tiden då rysskräcken grundades i Sverige,
- då ryssarna brände all bebyggelse längs kusten från Gävle till Norrköping,
- tvingades Horn åse de dåliga förhandlingarna (från Ådö)

Men 1720 hade riksdagen fått sin nya författning
- som Horn hade så ivrigt arbetat för. Kungamakten var därmed helt borta.
- Horn kom till makten och blev "statsminister" = kanslipresident, den skickligaste och bästa som Sverige haft, har många framhållit.

Horns politik gjorde att Sverige trots den allvarliga förlusten i kriget, genom förhandlingar kunde återvinna så mycket: Se Fryxell-anteckningarna

Huvudlinjerna i Horns politik:
1) trygga det nya statskicket - med makten hos folket = riksdagen
2) bevara freden

1731 dominerade Horn politiken som aldrig förr - trots 67 år

1738 - 74 år - tvingades han genom fula intriger att avgå "frivilligt" - motståndarna kunde inte med politiska medel få bort honom. - Se svärsonen Löwens insats: Fryxell-anteckningarna.
Horns hus i Stockholm ingår (fanns kvar när biografin skrevs) i Serafimerlasarettet
Han hade 12 säterier och större gårdar Dog på Ekebyholm 1742

FRIHETSTIDEN INFÖR EFTERVÄRLDEN. (Verdandi/SFS:s)
Hugo Valentin 1942.
Ant. Börje Sandén. 86-07-14, 93-03-03 (mot slutet)
Pärm g3:32 fil: Valenstin.doc textfil2.dbf
Tillägg 1964. Birger Sallnäs

Frihetstiden i äldre historieskrivning.
Sven Lagerbring.
Sammandrag av Svea rikes historia ifrån äldsta
till nyaste tider. 1775

Lagerbring hade inte tillgång till riksdagsprotokoll och sändebudens rapporter,
endast tryckta officiella handlingar.
- han fruktade maktförskjutningen till de lägre samhällsklasserna
- demokratisering - parlamentarism: "inkompetensens seger över sakkunskapen"

Erik Gustaf Geijer.
Fick Akademiens uppdrag att skriva frihetstidens historia 1838.
"Teckning av Sveriges tillstånd och de förnämsta handlande personerna under
tiden från Karl XII:s död till Gustaf III:s anträdde av regeringen"
- hade inte särskilt många källskrifter
- endast publicerade sändebuds rapporter
- endast riddarståndets arkiv
- ur riksarkivet - endast sekreta utskottets protokoll och handlingar
förut ej utnyttjade
- ett hastverk: grundlighet och metod har ingen hög klass
bra jämfört med tidigare (men det är ju inte många)

Anders Fryxell
Valentin: Fryxells framställning och 'tendens' är märklig
beklagar att Fryxell inte var historiker av rang (!)
- subjektivism
- bristfällig källkritik (men han var den första att använd nya källor)
- förkärlek för det pikanta
- ovederhäftiga framställningar

Fryxells sammanfattning.
- svenskarnas försök till parlamentarisk och demokratisk styrelse
- misslyckades - men var ett föredöme och gav lärdomar för framtiden

Skildringen väckte våldsam opposition - många stridsskrifter
Niklas Tengberg:
Om frihetstiden. - ett olyckligt riksdagtyranni.

Geijer och de andra hade rätt enligt samtiden
Vår tids bedömning är mer lik Fryxells.
Valentin tycks ha svårt att erkänna Fryxell:
- vår bedömning bottnar inte i Fryxells historia (sic!) .

Carl Gustaf Malmström.
1855-77:
"Sveriges politiska historia från Karl XII:s död till statsvälvningen 1771"
- det klassiska verket
- ett mönster av vederhäftighet, objektivitet, allvar, rättrådighet
(se dock senare kritik)

- Malmström forskade i utländska arkiv: Paris, London
  - 'En fruktbarare forskningsresa ... har knappast någon gjort'
- Om **HORN:**
  - den ende man av betydenhet, om vilken jag hittills ej funnit något drag av korruption
  - man hade hittills ej gjort Horn rättvisa

- sekreta utskottets protokoll och handlingar
- rådsprotokollen
- riksregistraturen:
  - ämbetsverkens protokoll och skrivelser
  - regeringens brevväxling med sina sändebud
- främmande sändebudens rapporter

2:a upplagan är i sina två första delar betydligt omarbetad
- började omarbetning vid 65 års ålder
- avslutade den vid 78 års ålder 1901

Malmström tog avsiktlig ingen hänsyn till Fryxell, vars historia följde
Malmström i spåren till 1743, men sedan lämnade det bakom sig.
ego: tror att bägge inspirerade varandra, men Malmström ville inte visa sitt beroende av Fryxell.
- sekunda källor: privatbrev, memoarer, stridsskrifter
- historien borde basera sin skildring på officiella handlingar
(hans ryktbara kritik av Axel von Fersens memoarer)

- Malmström: stormaktsväldet föll faktiskt under Karl XII:s tid
ej under frihetstiden.
- Horns tid är den lyckligaste
- Horn och männen kring honom är moraliskt överlägsna

- Horn strävade att bevara regeringens handlingsfrihet
- hattarna:
  - uppoffrade Sveriges oberoende
  - "skulle" återupprätta rikets forna makt och anseende
  - radikal näringspolitik
- från hattarnas maktövertagande 1738-39 bar det utför
- krigsförklaringen mot Ryssland brännmärks med starkare ord än Malmström vanligen använder
- Tessin kallas våghalsig
- Rysslands hotfulla inblandning klarläggs på ett mästerligt sätt (2:a uppl)
  - nytt tidigare obegagnat ryskt arkivmaterial

Malmströms mössfientlighet:
- 1766 satt 2 ryska och 2 engelska pensionärer i rådet !
- ryske ministern i Stockholm var den egentlige partiledaren för mössorna

- utländska korruptionen florerade som aldrig förr

- 1768-69: hemligt avtal mellan Ryssland, Polen och Danmark att ingripa för den händelse att regeringsformen skulle ändras till kungens fördel

Kritik av Malmström:
- överskattat de officiella akterna
- underskattat de inofficiella
- officiella handlingar bör sammanställas med
  - enskilda brev
  - dagböcker
  - minnesanteckningar och liknande
- lade inget socialt perspektiv på historien
  endast politisk historia

Clas Theodor Odhner
- skrev fortsättningen på Malmströms verk.
- "Sveriges politiska historia under konung Gustaf III:s regering" 1885
- inleds med en bred skildring av frihetstiden
- nytt arkivmaterial från Moskva - graverande för Sverige.

Ludvig Stavenow
Genom arten av sin begåvning har Stavenow på ett lyckligt sätt kompletterat Malmströms verk.
- en syntetiskt betonad framställning
- Malmströms var analytisk
- mer populärvetenskaplig författare
- Malmström har inte lästs så mycket av allmänheten
- kulturlivets betydelse framhåller Stavenow
  - "statsliv och kulturliv stå till varandra i den mest innerliga och oskiljaktiga förening"
  - därigenom något nytt utöver Geijer och Malmström
- viktigaste verket i Hildebrands historia
- Horn: "Sveriges främsta statsman"
- framhåller hattarnas energiska utbyggnad av Finlands försvar med Svea borg något som Horn försummat
- frihetstiden framställs i ljusare dager än Malmström gjort

"Några ord om frihetstidens allmänna betydelse och plats i den svenska
historien" - se skriften
- politiskt
- kulturellt
- ekonomiskt
- socialt
- kyrkligt
- vetenskapligt
- litterärt

Fredrik Lagerroth
Frihetstidens författning 1915. 750 sidor
- vill rehabilitera Frihetstiden
- på Malmströms tid var man rädd för partilivet i allmänhet
  de var en fara för staten
  ännu på Gustav V:s tid var för många en partiregering en styggelse
- en stor tid för Sveriges riksdag (i motsats till Stavenows uppfattning)
- tror inte att 1772 års revolution varit nödvändig
  troligen skulle riksdagen själv ha löst de parlamentariska svårigheterna
- paralmentarismen var varken i Sverige eller England från början avsedd

Carl Hallendorf
Svenska folkets historia 1928
- populärvetenskaplig,
- läsvärd även för fackmannen trots frånvaron av notapparat
- originell framställning, bär författarens prägel
- Horn och Fersen beskrivs
- Horn ej lika lovordad som av andra:
  - den förste som satte i system att genom välberäknade tjänster köpa
  mäktiga intressegrupper eller personer
  - skildringen av hans avgång samt verksamheten därefter, låter Horn
  framstå i en mindre tilltalande dager än hos Malmström och Stavenow

De senaste decennierna. Birger Sallnäs. Se boken.

Hugo Valentin / Birger Sallnäs
Frihetstiden inför eftervärlden 1942/1964
Börje Sandén ant. 93-03-03

Finns det objektiv historieforskning?
Harald Hjärne har betonat nödvändigheten av att
- varje generation *reviderar de föregåendes åskådningssätt* i överensstämmelse med den egna samtidens specifika intressen, politiska, kulturella sociala osv,
- historikerns bundenhet av sin egen tid är ett faktum

Olaus Petri
säges icke utan skäl ha inlett den kritiska historieforskningen,

Sven Lagerbring
Upplysningstidens störste svenska historiker
"Sanningen är historiens liv"

Jonas Hallenberg
"ett skändligt dåd att ej skriva sanningen"
historikern bör vara *"utan fädernesland, utan religion, utan stånd"*

Historiska verk speglar alltid författarens egen samtid, dess problem, konflikter, ideal, medvetna eller omedvetna sympatier

Frihetstiden i äldre historieforskning
Gustav III:s ord vid revolutionen 1772 kom att för lång tid sätta sin prägel på framtidens syn på frihetstiden - mycket negativ.
- hans tal 21 aug 1772 trycktes och lästes upp från predikstolarna
- Riket stode på brädden av sitt fall.
- tvenne partier, vilka delt henne, så till sägandes, i tvenne folkslag, förenade allenast att sönderslita fäderneslandet
- för några personers ärelystnads skull

Sven Lagerbring tolkade denna stämning i sitt kända:
- Sammandrag av Svea rikes historia ... " 1775
- han använde inte moderna källor: riksdagsprotokoll, utländska sändebud
- Lagerbring ogillade likställighet mellan stånden, vilket principiellet gällde under frihetstiden.
- demokratisering, parlamentarism var "inkompetensens seger över sakkunskapen" (ego: ju fler kockar, desto sämre soppa"

Tegnér
den tid, som allt försökt och ingenting fullkomnat,
då ingen kung och ingen ära var

Geijer
1838: Teckning av Sveriges tillstånd och de förnämsta handlande personerna under tiden från Karl XII:s död till Gustav III:s anträde av regeringen
- använde mycket lite rapporter från utländska sändebud
- i fråga om grundlighet och metod fyller Geijers frihetstidshistoria knappast höga anspråk, även om den mätes blott med dåtida mått.

Fryxell
OBS: Fryxell tecknas mycket negativt av Valentin.
jmf Axel Strindberg, p22, enligt vilken Lauritz Weibull uttrycker sig positivt om Fryxells verk

Tengberg, Niklas
Den aggressivaste motståndaren till Fryxell
Om Frihetstiden, se bok
- frihetstiden skildrad som "ett ofolkligt riksdagstyranni"

Malmström, Carl Gustaf mönster av vederhäftighet, objektivitet, allvar, rättrådighet
- "på ofelbarhet har jag aldrig gjort anspråk (...) Jag känner då ansvaret av att hava bestämt mångas, kanske hela min samtids
dom över hänsovna släkters handlingar.."
Hans lärare var F.F. Carlson, vilken han efterträdde som såväl professor som statsråd.

- Valentin påstår att Malmström var först med att studera utländska arkiv
obs: det gjorde ju Fryxell, vilket bör ha varit tidigare.
- utvecklade en ryktbar kritik av Axel von Fersens memoarer

Arvid Horn
den lyckligaste delen av frihetstiden, enligt Malmström

Hattarna
- återupprätta rikets forna makt och anseenede
- korruptionen
- partibelöningssystemet
- partiförföljelser
- politiska rättegångar
- skräckvälde
- lättsinniga försök att gå genvägar
- äventyrlig krigspolitik
- *ett drivhusmetodiskt gynnande av näringslivet*
- utrikespolitiken avhängigt Frankrike
- Rysslands hotfulla inblandning i Sveriges inre förhållanden

Malmström upptäckte i utländska arkiv att den ryska ambassadören i själva verket var mösspartiets chef - den mäktigaste mannen i Sverige.

sid 63
Hattarnas utrikespolitik efter freden i Åbo bedöms positivt
- de kunde frigöra Sverige från beroendet av Ryssland
- förtjänsten härför är Tessiens

Malmströms sammanfattning
- förstörelsens frön, som låg i författningen
- en varm och frisk verksamhet för vetenskap och odling

Kritik av Malmström
- varje historiskt arbete är tidsbundet och därför i behov av revision, sedan nya tider fått ögonen öppnade för nya aspekter och nya åskådningssätt
- Malmström har överskattat de officielle akterna
- underskattat de icke-officiella
slutsats:
- de officiella källornas vittnesbörd bör sammanställas med vad som är att hämta ur enskilda brev, dagboksanteckningar, minnesanteckningar

Malmström avsåg endast att skriva den politiska historien

Stavenow
Fortsätter Malmströms arbete
- en ljusare bild av frihetstiden
- bok: Några ord om frihetstidens allmänna ....

Lagerroth, Fredrik
- har haft genomgripande betydelse för uppfattningen om frihetstiden
- ville rehabilitera frihetstiden

OBS: min idé om frihetstidens betydelse
- ville visa att frihetstidens parlamentarism vilade på urgamla frihetsidéer
- 1772 års revolution hade inte varit nödvändig. det nya mösspartiet skulle självt ha lett statsskicket in på en riktig väg.
- en stor tid för Sveriges riksdag
- stod i motsats till Stavenow, som vidhöll sin uppfattning om det frihetstida statsskicket som förfelat.

De senaste decennierna
Av Birger Sallnäs

Walfrid Holst
Sveriges historia genom tiderna III (1948)
- beundrare av Carl Gustaf Tessein
- se hans bok om Tessin.

Ragnar Ohlsson
"Riksdagmannavalen till bondeståndet under den senare delen av frihetstiden.

Sten Carlsson
OBS:
- lärobok för universitetet
DÄRFÖR:
- utpräglad försiktighet i formuleringarna och en viss skygghet för radikala ställningstaganden.

Väghistoria - Kommunikationer

Börje Sandén - databasen \b-filer\b-vägar.dbf + tillägg

Mälaren - vintersjön.

ur Turistföreningens årsskrift 1991
Edwards Matz
Ant Börje Sandén 91-01-02

Matz vill framhålla positiva värden hos vintern. Han tar Olle Lennström på Dävensö som exempel, som helst vill ha kalla vintrar; isarna bär, fisken går till, man kunde ta sig till kvarnen i Aspvik, gruskörning på isarna, hästen som hittade hem i snabbt uppkommen dimma.

Karta över vintervägar: obs Ryssgraven, Rättarboda; försvunnen krog vid Dalkarlsbacken, Broholmen, Skålgrund, Draget; kvarvarande krogstuga vid Tärnsund, Stäket

Olaus Magnus hävdar att svaga isställen var utmärkta med ruskor; obs ej att säker väg stakades, vilket framhålles i 1734 år lag.

Krig fördes med fördel på vintern, dock ej i Europa i övrigt. Striden mellan Karl Knutsson och Jöns Bengtsson: biskopen överraskade mycket snabbt kungens folk vid Eldsundet. Kungen fick hästen skjuten under sig; lyckades med några få man ta sig till Stockholm. " När jag var herre till Fågelvik ... "

Samuel Kiechel var på samtingen vid Strängnäs samtidigt med hertig Karl. OBS: sök efter Kiechels resa, utgiven av Karl Hildebrand 1897.

Snabbaste farter man överhuvud taget kunde färdas i; Karl XI satte rekord på sträckan Kungsör - Stockholm: 6 1/4 timme.

Gustav IV Adolf fördes till sitt fängelse på Gripsholm på vintern, med 100 mans följe och 2 kanoner framför kungen; fritagningsförsök var planerat under uppehållet på Björkö (hästbyte), men budbäraren till Erik Andersson, Adelsö, körde sönder sin släde och kom inte fram i tid till Andersson som ledde en auktion på Kurön.

Jag borde ta kontakt med Edward Matz om intervägskartan.

En gammal färdväg.

Biörnstad, Margareta. Ur Fornvännen
Hålvägarna vid Dragby är äldre än järnålder:
- grav lagd över hålväg

Landsvägen = riksvägen är anlagd på drottning Kristinas tid
karta 1765: landsväg förbi(?) Kung Skutes hög
- mindre väg mot Ärentuna
karta 1855: delvis annan sträckning (ej kartillustration)

Samuel Kiechel, resa 1586 - se HT 1892
- "svenska vägarna var djupa"
Louis Aubery du Maurier, resa i Östergötland 1637
- "rågen på slätten växte så hög att man inte kunde nå axen från hästryggen"

Litt: Lundberg,E.B. Vägar, broar och vägmärken.
I Bygden. Stockholm 1951.

Gravfältet vid sockenmötet

Mårten Stenberger, STF 1962
Ant. Börje Sandén

Dragbyutgrävningarna började 1960.

Dragby STF Uppland, 1962
Kartering 1955.
Stort antal artiklar i Tor under 60-talet
Stenberger: "en flik drogs undan av förlåten till det förgångna"
- 1:a hällkistan från stenåldern i mellersta Sverige
- 20-tal skelett
- sista begravning under bronsålder - bronsföremål
Senare många bronsålderbegravningar över och runtomkring
- brandgravar (fr bronsålder)

Tor 1960
Dragbyfältet rännor: släprännor, dragrännor (jmf Draget)
7 rännor strålformigt utgående från högsta punkten på 'näset'
bredd: 2-5 m
djup: 30-90 cm
profil: flackt skålformig
längd: 30-50 m och 115-130 m
utgångspunkt: högsta punkten
slutpunkt: vid en forntida strandlinje (Florin: Skuttungesjön)
centrum: boplats / 'omlastningsplats'
ålder: järnåldersgrav anlagd över en ränna.
användning: släprännor, dragrännor mellan vatten (??)

Parallellexempel:
Dragsed vid Dragsfjärden i Åboland
- 1892: kyrkbåt drogs - för att slippa hård vind på fjärd
Draget vid Nynäs
- utnyttjad i mannaminne.

Litt:
Turesson, G, 1959. Dragsed. En vikingafarled i Åboland
- Ortnamnssällskapets årsskrift.
Modéer, I, 1936. Färdvägar och sjömärken vid Nordens kuster, Uppsala
Biörnstad, Margareta, 1958, en gammal färdväg. Fornvännen

Vilka varor transporterades?

Ringstedt Pop.Arkeologi 89:2
- de som kunde bära sina kostnader
- liten mängd, små varor
- förpackningen var viktig
Land- kontra sjö-transport
Rom: 60 ggr dyrare landvägen än sjövägen
- 6 ggr dyrare med flodtransport

Packhästar
- obs hästskor först i början av medeltiden
- dåliga seldon

bärnsten, glas
skinn, läder, hudar
honung, vax
vin, vax, rökelse
salt, kryddor
tyger
svärdsklingor, sporrar
glaspärlor, kammar m.m.

Projekt hålvägar

Frågeställningar - aktiviteter - planer
- Forskningsläget?
Vad skall vi göra?
- forskning
- skötselplan för området?
- upplysning
- publicering

Kontakter:
Ola Kyhlberg, Raä, 783 90 00
- Finns intresse för undersökning?
- Finns Ann Vinberg en uppsats?

Ångbåtar och sjöleder

Anteckningar om med anledning av föredrag för Bro Sportfiskeklubb

Sjöfärder i dessa farvatten
* i dikter från 1000-talet; "Sigtuna"
* äldst beskrivna orterna i samband med sjöfärder

Ångbåtarna
(England 1815)
- The Witch: Stockholmshäxan; 1816; Samuel Owen
Prövade med s.k. "propellers" = framdrivare
Man har spekulerat över om inte John Ericsson var närvarande
Propellern var till hälften ovanför vattnet
- Amfritite: första riktiga ångbåten, passagerarbåten med ånga
Amfritite: havsgudens gemål
- Första färderna till Drottningholm, söndagen 2 aug 1819
- Västerås 19 september, övernattning i Strängnäs
- Uppsala 30 september
- Fastnade i Stäket 1821
- 1819 storm på Björken; ena skovelhjulet i luften

Samuel Owen
- först ångmaskiner av gjutjärn - dåliga
- Owen gjorde första valsverket för plåt

Varför ett vägverk? Ur Vägar - dåtid, nutid, framtid

Av Sven Gerentz.
Vägverkets bok till 150-års-minnet 1991 (1841).

Vägmästarämbetet 1666 behölls i 20 år
- glömdes sedan bort
- en följd av Dalkarlsbacken, vars byggledare blev
- Jacob Coswaij, byggde Dalkarlsbacken 1665 (Folke Wernstedt)
ej 1669, som Svenngård säger; då reparerade han den.

Vägar till lands hade låg prioritet.
- vi hade våra utmärkta vattenvägar.
- näringslivet var bättre betjänat av vattenvägarna
- för personbefordran var hästryggen allra bäst
- vagnar var inte att tänka på så länge

Intervägarna var betydelsefulla - mycket
- malmtransporter
- höjdskillnaderna kunde undvikas
- inga grindar att öppna och stänga

Kanalvägar prioriterades
1819 - strömrensningskommittén
1827 - Storamiralsämbetets 3:e avdelning: Baltzar von Platen
1841 - K. Styrelsen för Allmäna Wäg- och Wattenbyggnader
- orsak till 150-årsminnet
- stort motstånd mot ytterligare ett statligt verk
- en överdriven "statslyx"
- endast "styrelse" - skulle hjälpa hugade vägbyggare
- inköptes litteratur och ett avvägningsinstrument
- "Publika arbetens nytta och nödvändighet" 80 sidor
mest kanaler
1891 - ny väglag som ersatte 1734 års lag
1895 - först nu kom bidrag till vägunderhåll
1941 - förslag om förstatligande av allmänna vägarna
1944 - Förstatligande träder i kraft 1 januari
- i varje län en vägförvaltning med vägdirektör

Mälarbåtarna.

Fredrik och Lennart Oldsjö. 1967

Från postjakter till propellerångare.

Här var skeppsväg fordomtima
Här för randigt vadmalssegel
ned mot Mälaren. Knarren styrde,
lastad tungt med skinn och tjära,
som mot guld och välska vapen
skiftades i Dorestad.

Här gled svears ledungsflotta
nedför vårligt svällda fören.

Olof Rudbeck, den äldre - postjakter Uppsala-Stockholm
- 1667 - 1770
- resande och resgods - ej fraktgods
- måndag - onsdag - fredag (från 1717 end. 2 ggr i veckan)
- avgångar: 4 el 6 (7 i november)
- böter till passagerare om avgångstid ej hölls
- mat och dryck ombord
- regnskydd - ej tobaksdrickande och fylleri
- kapten + 6 båtsmän
- i lyckliga fall nåddes målet under dagen
  (privat normalt 3-4 dagar)

Varför upphörde jakterna?
- landsvägarna blev bättre
- skjutshållningen gav säkrare ankomsttid

1710 - peståret; regelbundna jakter till Arboga, dit statliga verken tvingades evakuera - dock endast ETT år

Ångbåtar - Samuel Owen
- Englands första ångbåt 1815
- The Witch - Stockholmshäxan redan 1816 - fungerade inte
- Owens första fungerade båt 1817 - Amphritite
1818 - till Västerås och Uppsala
- första annonsen om ångbåtsresor
- 1821 - fastnade Amphritite i Stäket - 2,5 timme
- från 1850 blir "propellers" vanliga ("fram-drivare")
- prope'l = framdriva

Färjan
1780, 19-20 mars. Färjan slet sig, kunde ej återföras förrän efter många dagar, då vatten- och isströmningen något avtagit.

Runstenar och vikingaleder. Ur Vägar - nutid, dåtid, framtid

Helmer Gustavson, 1991

Naturlig plats för runstenarna längs färdvägar.
- de skulle läsas av folk
- restes ofta vid trånga passager eller där sjöfarande måste gå över land/ dra båtarna:
- Näs, Ed, Varpsund
- braut rydia: bryta väg: Bröt-Anund

Vid broar:
- Assurstenen - Ginnlög
- Sigurdsristningen, 65 m lång träbro, Sigrid
(bägge nämns i Vägboken)
- mindre ofta frågan om fribro
- i stället förstärka botten med stenar (Vadstenar)
- "spångar" - Spånga

Milstolparna och skjutsarna. Ur Vägar - dåtid, nutid, framtid
Kristina Söderpalm, 1991

Första bestämmelsen om milstolpar i Gästgiveriförordningen 1649-10-01.
Förordningen hade till uppgift att komma tillrätta med friskjutsning för resande i kronans tjänst.
- för att bönderna skulle slippa undan lindrigare
- vid medeltidens glesa trafik var nog en resande ett välkommet avbrott, som gav nyheter -
- 1649 infördes därför skjutsfärdspenningar
- nu skulle gästgiverier anlitas
- tjänstemän skulle betala för sig, mot senare ersättning av staten

1664 - ny förordning
- gästgivartavlor - med upplysningar om avstånd

1700 ca - var gästgiveriet utbyggt
- men bönderna avlastades inte; trafiken hade ökat betydligt
- bönderna utnyttjades när gästgivarens hästar inte räckte
- "hållskjutsen" blev en av allmogens tyngsta bördor
- förorsakade många "Allmogens besvär"

Romersk mil = 1000 dubbelsteg
fornnordiska milen = "rast"
- vägsträckor mättes i tid - även till sjös (motström-medström)
- skogsmil
- fjällmil
- vecka, fornnordiskt: vika sjö = sjömil
- riksmil: 6000 famnar = 10689 meter
- frihetsmil - adelsmännen vill ha den så lång som möjligt
- sedan den upphört var adelsmännen i stället angelägna om att milstolpar kom upp, eftersom det var de som reste
- Endast landsvägar = riksvägar skulle först ha milstolpar

1860 var alla landsvägar skjutsindelade + 1/3 av härads/sockenvägar.
Enligt 1734 år lag skulle milstolpar uppsättas av häradet och bekostas med sakören = tingsböter

Stolpar av järn betingades av skogsbristen.
I vissa län gjorde man endast 1/4-mil stolpar
- de var ju "taxametrar"

Man fick inte heller färdas för fort!!
- 1741: 1 timme per mil
- 1809: 1 1/2 timme per mil

1876: Metersystemets införande blev trassligt
- riksdagen beslöt enhälligt att milstolpar skulle avskaffas
- landshövdingar och regering gick emot motionen

1880: Riksdagen var oense - hastigheten var stötestenen
- milstolparna har uppenbarligen från början kommit att användas som hastighetsmätare
- ett tecken på det är de kombinerade milstolpar och solur som på 1600-talet fanns i Östergötland
- kontrollen av reseräkningarna var argument för bibehållande av stolparna

1889: enl propositionen: stolpar på hel och halv nymil
(så blev det tydligen inte eftersom de står kvar på gamla mil)
1891: milstolparna förbigås med tystnad

Milstolpar var en följd av att friskjutsningen upphörde 1649

"fredsmilstenar" från 1627 har bevarats i Jönköpings och Kalmar län

Systemet med hel- halv- och kvartsmilstenar är under 1600-talet unikt för Sverige, hävdar författaren.

Resa i Sverige (1634) - Från Sveriges storhetstid

Charles Ogier - Brynolf Hellner
Förord Brynolf Hellner, 1978

Utdrag med de svenska partierna utgavs i Stockholms magasin 1780 och omtrycktes i bokform 1828.
Helt ny översättning utgavs av Sigurd Hallberg med inledning och noter 1914.

Ogier var sekreterare i Richelieus ambassad till Danmark, Sverige och Polen 1634. Ambassadör var Claude de Mesmes greve d'Avaux.

För folk och bagage behövdes inte mindre än 200 hästar.
ego: en mycket dyrbar ambassad för Sverige eftersom Ogier framhåller att man reste gratis när man hade kungligt löfte.
- detta är före 1649 (1642) då nya stadgan om ersättning för skjuts genomförs.
- vid ett tillfälle ville Ogier ge ersättning till en värdfamilj, men han uppmanades av den svenske följeslagaren att inte ge något, eftersom det var böndernas plikt att ställa upp.
- före 1649 tog de resande vanligen in på prästgårdarna

Intressant iakttagelse av Orgier:
- Adelsmännen lever torftigt (jämför med Frankrike)
  Not: lågadeln nöjde sig merendels med envånings trähus med torvtak; stenhus började byggas på 1620-talet; först på 1640-talet började adeln, med Axel Oxenstierna i spetsen att bygga slott och palats, som i prakt och dyrbarheter överträffade allt vad som förr eller senare byggts av enskilda svenska medborgare
- Bondebefolkningen lever gott och med ett stort mått av frihet
- "bönderna är varken dåligt klädda eller undernärda som i Frankrike"
- "böndernas förhållande till överheten är betydligt friare än hemma"
- Barbariska dryckesseder med det ständiga och påträngande trugandet till omåttligt supande.

Ogier fick inte tillstånd av d'Avaux att trycka den förrän 20 år efter Ogiers död. När d'Avaux dog började Ogier förbereda tryckandet med blev inte färdig före sin egen död 1654. Manus finns sedan 1814 på British Museum.

Landvägen till Stockholm. sid 22
Skyldighet för (borgare och) bönder att hålla hästar i beredeskap för allmänna behov. De som hade kungligt brev kan resa utan kostnad genom hela Sverige i alla riktningar.
- Friskjutsen upphörde genom riksdagsbeslut 1624, vilket trädde i kraft 1649. (sid 118)

Sveriges huvudstad. sid 31
Ambassaden mottogs och hälsades strax utanför Stockholm. De fördes därefter i, som Ogier tror, franskbyggda stora vagnar in till staden. Sådana används normalt inte:
"I alla händelser medgiva Stockholms läge och de ojämna vägarna icke riktigt användningen av sådana där ståtliga åkdon"

Stockholms uppkomst efter Sigtunas förstöring återger Ogier. Svenskarna berättade för honom att stadens placering
"icke kommit sig av invånarnas fria val, utan av en tillfällighet, vari de fogat sig. De berätta, att då deras huvudstad gång efter annan blivit förstörd av brand eller av andra orsaker och åter blivit uppförd, fattade deras förfäder det beslutet att uppföra en annan stad på ett ställe, som slumpen skulle avgöra. De kastade en stock i strömmen och beslöto att slå sig ner på det ställe, där den flöt i land. Stocken strandade på dessa av havet kringflutna, bergiga holmar, och här anlade de då sin stad; därmed ursäkta de stadens ogynnsamma belägenhet"

Besök i Riddarholmskyrkan med Gustav II Adolfs grav

De öppna brasorna gav ljus i rummet och sparade på talgdankarna. På skokloster finns både kakelugnar och öppna spisar; man kan antaga att de användes samtidigt, varvid öppna spisen sparade talgdankar/stearinljus

Latin
ego. Värdefull iakttaglese. Det svenska stormaktsväldet skapades inte bara med militära medel. De svenska ämbetsmännens goda kunskaper i latin konsoliderade det som militärmakten lagt grunden till.

Fyrkanten.
Obs här beskrivs ett rum för audiens; det skulle inte vara själva det fyrkantiga slottet. utan ett särskilt rum i slottet.

Nya stilen - infördes
av påven Gregorius XIII år 1582 på förslag av italienaren Luigi Lilio;
1582 - Italien, Frankrike, Spanien, Portugal, Polen
1583 - katolska Tyskland, Holland
1587 - Ungern
1700 - Danmark, protestantiska Tyskland
1753 - Sverige
1812 - Schweiz
1873 - Japan
1912 - Kina
1915 - Bulgarien
1917 - Ryssland, Turkiet

1919 - Jugoslavien, Rumänien
1923 - Grekland

Bollhus - tennis, se sid 127

Slädar - kälkar, vintervägar
sid 60

Beskrivning av avrättning, sid 54
- Ogier förvånas över bristen på medlidande från åskådarna. De kunde brista i skratt när en fånge gjorde motstånd när han skulle bindas inför hängningen.

Dryckesvanor hos svenskarna.
Ogier förvånas över att det inte är förklenande att vara full i Sverige.
- irriteras av det ideliga trugandet

Dalarna - dalkarlarna. sid 68
"Invånarna är ståtliga, mestadels krigiskt utseende karlar, som icke frivilligt underordna sig andra styresmän än dem, som göra dem rättvisa; även bönderna tåla intet förtryck, varken av sina ledare eller av konungarna"

"För övrigt var denna bondhop varken trasigt klädd eller undernärd som hos oss"

Skövlade skogar
"för de närbelägna gruvornas skull"

Varggropar
Vid besöket i Falun "gingo vi därefter upp på några kullar i närheten, där man plägar anlägga varggropar; ... 3 riksdaler för varje vargskinn.

Uppsala domkyrka. sid 77
Erik den heliges kvarlevor, källan

Uppsalaslätten
Han tror att det var en slätt och inte en snöbetäckt sjö, som den mer liknade

Äktenskapets betydelse för präster. sid 80
- polemik med Luthers lära och prästseminariernas lära att präster endast kan leva kyskt om de är gifta
- Osedlig visa och annan liderlighet exemplifierar han vid besök i prästgård på vägen mellan Uppsala och Sala.
"Låt kannan nu gå laget runt och led mön fram till oss naken" var en studentvisa sade prästen.

Runstav
Ogier fick en kalenderstav, som han tog med sig hem.
- runstav = primstav = årsstav

Bastubadande- sid 100
Livfull skildring
- enda utförliga skildringen från 1600-talet

Konfekt - sockerbagare sid 104, 136
Efter 30-åriga kriget hade fältherrarna med sig hem yrkessockerbagare
- betraktades som fria konstnärer - dessertmålare
- konfektarrangemang - påkostade skådebröd
- Drottning Kristina försökte komma tillrätta med adelns nyrikedom och överdrivna livsföring genom en överflödsförordning 1644

Sockerraffinaderi
- första i Sverige 1647 i Stockholm
- första i England 1559
Endast 5 % av sockerrörets socker (20 %) kunde utvinnas.

Hålvägar
- man red ofta bredvid själva hålvägen
- bättre underlag där
- ofta ojämnt i huvudvägen

Kan hembygden räddas från trafiken? "Tredje spåret"

Av Jerker Söderlind,
Bygd och Natur 1995:1.

"Det vilar en förbannelse över Stockholms Central och de järnvägsspår som skär tvärs igenom Stockholms äldsta byggda historia"

Ragnar Josephson, professor i kulturhistoria, 1920:
"Stockholms bangårdsfråga och hembygdsvården" i Tidskrift för Hembygdsvård.
"Trafiklederna har en planbildande makt"
- Stockholm anlades där sjö- och landvägar möttes
- den konstgjorda järnvägen gavs samma dominans, trots att stadsmiljön förstördes.

Många insåg redan när sammanbindningsbanan byggdes att trafiken skulle bli kräva mycket större utrymme i framtiden.

1915-20 - Bangårdsfrågan var stort diskussionsämne
- då beslöts att alla tåg skulle få gå på sammanbindningsbanan och i stället för Södra och Norra stationerna (huvudstationer) skapades den väldiga bangården Centralstationen.

Nils Ericssons idé med sammanbindningsbanan mötte kraftig kritik.
- huvudmotståndare var A O Wallenberg (riksdagsman)
- föreslog att en ny station borde läggas i trakten av Fridhemsplan eller Essingeöarna
- strandplatser skulle förstöras
- huvudlöst att lägga bangården vid trängsta delen av staden
- Kungsholmen skulle avskiljas från staden i övrigt

Dalkarlsbacken - Långsandsbacken - Knektbacken - Aspviksbacken - Kalmarsand
Hushållnings-Sällskapets årsberättelser 1845-46
Anteckn B. Sandén 95-10-22

KALMARSAND
Häfte 28. sid 32.
För den nya väganläggningen mellan Grans och Tibble gästgivargårdar, vartill K.M. nådigt beviljat ett statsanslag av 13.000 Rdr Bko utan återbetalningsskyldighet, hava redan 8.000 Rdr Bko blivit under förra sommaren och hösten använda, och är en stor del av den nya vägen redan färdig.

Utförandet av detta arbete har mött stora naturhinder, skarpa berg m.m., men anses de återstående 5.000 Rdr möjligen tillfyllest för att nästa sommar kunna fullborda denna väganläggning, som onekligen åstadkommer en ganska stor förbättring för allmänna rörelsen, samt framtida lättnad för de väghållningsskyldiga, och kommer även att äga den fördelen, att den nya vägen blir särdeles angenäm, såsom gående genom en skön och härlig trakt.

Häfte 29. sid 42, 1847
Årsberättelse 1846
Den i förra berättelsen omnämnda och redan år 1845 påbörjade nya väganläggningen från Grans gästgivargård, genom en särdeles vacker trakt av Calmare socken, utmed Mälaren fram till Ullevi skog, är så fullbordad, att H.M. Konungen vid resa från Norrige sistlidne höst kunde densamma begagna.

Flera backar, varibland den besvärliga Sjöända-backen, äro förbigångna. Företaget, huvudsakligen utfört under Krono-Länsman Julins ledning, har mött högst svåra, oförutsedda hinder vid sprängning av ett i Mälaren utskjutande berg, samt förorsakat högst betydligt arbete även genom åtskilliga andra omständigheter, varibland må nämnas genomskärningen av flera betydliga jordhöjder m.m.

DALKARLSBACKEN - KNEKTBACKEN
Häfte 28, sid 33, 1846
Årsberättelse 1845
Sedan H.M. nådigt beviljat 500 Rdr Bko att användas till undersökningar för beredande av arbetsförtjänst inom länet, har Hr Förste Lantmätaren Fallk efter Konungens Befallningshavandes förordnande uppgjort plan- och profilritningar genom mät- och avvägningar av åtskilliga väldiga backar inom Bro Härad, och häröver inlämnat kostnadsförslag uppgående till förändring och sänkning av:

- Dalkarlsbacken Bko Rdr	16.594:16
- Långsandsbacken d:o	6.047:-
- Knektebacken d:o	6.559:4
eller tillsammans	29.200:20

Samtliga väglottsägare äro sammankallade till slutlig överläggning i ämnet den 30 dennes (januari?); varefter handlingarna i vanlig ordning komma att underställas K. M:ts nådiga prövning.

Häfte 29. sid 42. 1846
Vägomläggningen från Tibble gästgivargård fram till Ryssgraven förbi Knekte. och Långsandsbackarna, vilka utgjort ett väsentligt hinder för vägfarande, är under året börjad och fullbordad. Arbetet har med statsanslag av 12.259 Rdr Bko blivit förtjänstfullt utfört av Herr Löjtnant Bergenstråhle under Departements-Chefen och Riddaren Tauvons (Toresta, anm. BS) nitfulla ledning.

Att till Dalkarlsbackens sänkning ett kostnadsförslag blivit uppgjort till 16.954 Rdr 16 sk. B:ko, omnämndes redan i sista årsberättelsen. Arbetet har dock icke kunnat påbörjas, ty i anseende därtill att en fördjupning av ända till 20 fot ifrågakommer, har ytterligare undersökning rörande verkställigheten av nämnda sänkning ansetts nödvändig, för att utröna huruvida, vid den ifrågavarande fördjupningen, berg möta eller ej. För sistnämnda ytterligare undersökning har Kongl. Maj:t Nådigst beviljat ett statsanslag stort omkring 3000 Rdr B:ko, och Herr Kapten Sundmark fått i uppdrag att samma undersökning verkställa.

Nödhjälpsarbete - Pungpinan - ASPVIKSBACKEN
Genom Konungens Befallningshavandes utmärkta nit att bereda arbetsförtjänst åt behövande, och samtidigt främja Länets framtida väl genom underlättade kommunikationer, hava kontrakter ytterligare blivit avslutade om kringgående eller sänkning av ännu flera backar dels på allmänna landsvägen mellan Västmanlandsgränsen och Tibble gästgivargård - såsom Pungpinan och Aspviksbacken dels ... vartill Nådigast beviljats ett statsanslag stort 10.959 Rdr 32 sk. B:ko och äro dessa arbeten så ordnade, att desamma under nästkommande sommar över hela linjen kunna fullbordas.

Häfte 32, 1850
Årsberättelse 1849
Behandlar inte vägväsendet

Häfte 34. 1852
Årsberättelse 1851
Till den mellan Tibble och Stäket belägna Dalkarlsbackens sänkning m.m. har Kongl Maj:t Nådigst beviljat ett anslag av 30.000 Rdr Bko. Arbetet kommer att påbörjas i vår och skall till den 1 okt 1854 vara fulländat.

Häfte 35 1853
Årsberättelse 1852
Den enda egentliga backe, som å allmänna landsvägen inom Länet ännu finnes kvar, den s.k. Dalkarlsbacken i Bro Härad, är även under ombyggnad, vartill Kongl Maj:t nådigst anslagit 30.000 rdr bko.

Häfte 36
årsberättelse 1853
Ingenting sägs om vägbyggnader
Däremot diskuteras den tilltänkta järnvägen, som i trakten av Ekolsund skulle dela sig mot Enköping resp Uppsala.

Häfte 37
Årsberättelse 1854
KALMARSANDS-vägen - DALKARLSBACKEN
"Beträffande de sålunda tillvägabrakta vägförbättringarna må särskilt ihågkommas den nya och kostsamma 3/4 mils långa väganläggningen från Gran till Ullevi skog förbi Calmarsand, vilket arbete utförts med ett statsanslag av 50.000 Rdr Bko, samt några natura-prestationer av häradsboerna, vidare sänkningen av den mellan Stäket och Tibble belägna ytterst svåra Dalkarlsbacken, vilket arbete ej är fullt avslutat och vartill erhållits ett statsanslag av 30.000 Rdr Bko"
"... Den nya väganläggningen förbi Calmarsand ... lämnade arbetsförtjänst åt stora skaror behövande ..."

ERIKSUND - STÄKET
"... genom upprensning av passet vid Erikssund och upptagning av en ny avloppskanal vid Stäket, tillvilket senare arbeten erhållits 39.000 Rdr Bko statsanslag."

Häfte 38, 1856
Årsberättelse 1855
Förslaget till järnvägens nya sträckning söder om Mälaren i stället för norr är en besvikelse och man bildar en kommitté för att kunna påverka utvecklingen i positiv anda

Häfte 39, 1858
Protokoll 1856
Bro och Håbo häraders Hushållsnämnd 6 dec 1856
Dalkarlsbacken har under året fullbordats och av vederbörande myndighet godkänd.
Årsberättelse 1856
Utförlig beskrivning av järnvägsfrågan, med bl a diskussion om banans dragning väster eller öster om Sigtunafjärden.
Med Ericsons förslag dras norra stambanan öster om Sigtunafjärden och västra stambanan söder om Mälaren.

Häfte 40
Inget om kommunikationer i vårt område.
Häfte 41
Häfte 42

Kraemers årsberättelser 1849 - 1854

Hushållnings-sällskapets handlingar.
hft 34. 1851-52
hft 32. 1849-50
hft 33. saknas för närvarande
hft 35.
hft 36.
hft 37.
Anteckningar B. Sandén. 95-10-19

Årsberättelsen för 1851.
- Förbättrad skogshushållning diskuterad under året
- nödvändig ändring av skogshushållningssättet
- Förvaltningsutskottet förbereder ärendet

Uppsala läns Skogshushållnings-sällskap.
- bildat på Toresta 8 juli 1851.
- Israel Tauvon, Thoresta, Departementschef i Tullstyrelsen var styrelseledamot i Hushållningssällskapet
- filialavdelning till Hushållnings-sällskapet - ingen särskild medlemsavgift

a) Att söka befordra införandet av en förbättrad skogshushållning, samt bidraga till spridandet av kännedom om skogens betydelse, vikt och värde för lantbruket och landets ekonomi i allmänhet.
b) Att, såvitt tillfälle därtill förefinnes, beså, vare sig för hand eller genom fröträd, årligen minst ett halvt tunnland med skog, som under tillväxten vårdas och fredas för betning.
c) Att underhålla en trädskola av minst 50 lövträd till utplantering.

De lokala Hushållnings-nämnderna får årligen och gratis ett parti gran- och tallfrö att dela ut till den allmoge som är villig att företaga skogssådd.
Fördelning av statliga medel till dem som vill dika ut sank skogsmark.
Plantera häckar i stället för "de skogsödande gärdsgårdarna"
Pristävlan om bästa uppsatsen om skogshushållningens vikt och betydelse, skogarnas vård och skötsel, samt avverkning och behandling för framtida återväxt.

OBS - cirkulärbrev till rikets alla Hushållnings-sällskap:
- diskussion om huruvida befintliga lagar för skogsskötseln är tillräckliga.
- om så inte är fallet föreslås att sällskapen förenar sig till ett uttalande om behovet av en allmän revision av lagstiftningen, samt att ingå till K. Maj:t i ärendet så att skogarnas framtida bestånd måtte tryggas.
- ärendet bör tas upp vid nästa allmänna lantbruksmöte i Lidköping.

Enligt Elfred Kumm i boken Samköp för hundra år sedan, LT 1950, - landets första frivilliga skogsvårdsförening
- första lantbruksmötet tillkom på Kraemers initiativ 1841 på Marielunds gård utanför Uppsala, därefter på Örbyhus, Haga, ASKE, Ekolsund.

Förutom en redogörelse för årets skörd i länet tas en rad ämnen upp till behandling och rapportering.
- man vill få till stånd en reglering av Mälarens vattenstånd för att förhindra årliga översvämningar: Stallkanalen bör rensas, gamla slussen öppnas vid högvatten. Norrström bör breddas genom att man tar bort den norra utskjutande udden på Helgeandsholmen.
- rekommendation att använda "besparingsspisar"
- Lilla Säbyholm besöks av förvaltningsutskottet
- En plöjningstävling ägde rum på Thoresta 8 juli - således vid sommarmötet - utdelades 6 priser
- Sparbankerna i Enköping och Uppsala rapporteras
- "Varuanskaffningsbolaget" i Lagunda utvecklas väl
(landets första konsumentkooperation enligt Elfred Kumm i Samköp för hundra år sedan - Robert von Kraemer och den svenska kooperationens uppkomst, LT 1950)
- Thoresta har från sin trädskola delat ut fruktträd och vilda lövträd till dem som önskat.
- Torparen Carl Lilja i Hebbo har fått en prisbelöning för "trädplantering och odlingsflit"

Dalkarlsbacken
För Dalkarlsbackens sänkning har K. Maj:t beviljat 30 000 Rdr Bko
- arbetet kommer att påbörjas i vår - således 1852
- beräknas vara avslutat 1 okt 1854.
Se även häfte 32, sid 49
- undersökningar företas

Ångbåtar
Uppsala - Stockholm: 3 båtar: Upland, Upsala, Linné
- de har gått 1-2 fartyg varje dag under sommaren
- Carl von Linné inköptes 1849 för 50 000 Rdr Bko, byggt på Motala mekaniska Verkstad.

Ny ordförande i Bro och Håbo häraders Hushållningssällskap
- Departementschefen Israel Tauvon, Thoresta, har avgått och Brukspatron G. Sehman, Aske, efterträder honom.

Avslutning
"Må därför detta Sällskap aldrig förtröttas att verka för uppnående av dess ädla bestämmelse: odlingens och bildningens segrar ...

Rapport från Bro och Håbo Häraders Hushållnings-Nämnd.
- rapportering sker enligt PM 1847-02-05
- se ovan
- Bildandet av Skoghushållnings-Sällskapet har kungjorts i häradets kyrkor.

Kraemer var själv ordförande i Lagunda och Hagunda Hushållnings-Nämnd
- förklaringen till att kooperationen börjar i Örsundsbro!!
- Veterinär för Håbo. Trögds, Lagunda och Hagunda härader placeras i Ekolsund.
- inköp av fullständig upplaga av tidskriften "Läsning för folket"

P.A. Tamm är ordförande i Olands Hushålls-nämnd.
- dagtecknat i Österbybruk

Medlemmar i Hushållnings-Sällskapet
- gästgivare Åslander, Gran.
- inspektor Pihlgren, Håtunaholm
- Sparre, af Ugglas, Sandels, Reutersköld, Luhr, Håtuna & Tibble
Hallgren, Bro & Låssa, Björnstjerna.

Protokoll 1852-02-05
- rior, eldrior nödvändiga för torkning av säden
- uppförandet av mönsterria vid Ulltuna
- vattenhöjden i Mälaren
****
Häfte 32. 1849-50
sid 28
Ryby - Kurbacka - Toresta
- 1848 vanns högsta priset av torparesonen i Ryby under Thoresta Jan Fredrik Janson.
- 14 mars tillträder han torpet Kurbacken.
(Bägge ställena ligger omedelbart bakom Tätorps skola)

Klöver
- man propagerar för klöverodling

Skogshushållningen
- intressant skrivning, som sedan leder fram till beslutet vid Toresta 1851.
- skogssådd, häckar i stället för gärdsgårdar, utdikning av sankmarker

Penningunderstöd - sid 39 (hft 32)
- Kraemer framhåller att det inte räcker med premier till skogsplantering - direkta understöd torde vara nödvändiga, eftersom de pengar som läggs ned i företaget inte förräntar sig för den enskilde markägaren. Det är först kommande generationer som får förtjänsten.

Behovet av skärpta skogslagar
se sid 104 -
Statare - stat-torpare-systemet. sid 112
- både dåligt och bra

****
Häfte 35. år 1853
Uppsats "Om Skogarnes vård och skötsel"
Försök till en kort och lättfattlig uppsats i
SKOGSHUSHÅLLNINGEN
av Isr. Ström. Jägmästare och intendent över K. Djurgården
- Prisbelönad med 10 dukater
- Särtryck på enskilt förlag
Rubriker:
1. Om skogarnas nytta och nödvändighet
2. Huru de skogar böra vara beskaffade, som skola giva bästa och mesta afkastningen.
3. Huru skola de nu glesa skogarna behandlas för att giva större avkastning i framtiden?
4. Varest huggningen bör börjas?
5. Bör man endast hugga på ett ställe i sänder?
6. Huru bör årshyggena läggas?
7. Huru befordras återväxten?
8. Vilket trädslag är det fördelaktigaste?
9. Huru fås skogsfrön till utsäde?
10. Huru verkställas frösådderna?
11. Huru skola ungskogarna fredas?
12. Vad förstås med hjälpgallring?
13. Bör yxan eller sågen begagnas till fällning och avskärning av trädens stammar?
14. Upplysningar rörande den bifogade Skogskartan.
****
Häfte 36. år 1854
Redogörelse för de positiva svaren från nästa alla Hushållningssällskap för skrivelsen 14 januari 1852, vari följande stod att läsa:
"... huruvida ej en underdånig hemställan om en så beskaffad revision af skogslagstiftningen, att genom densamma, allt efter vad lokala förhållanden kunna föranleda, måtte betryggas, så vitt möjligt vore, skogarnas framtida bestånd."

Vid det följande lantbruksmötet i Lidköping tillsattes en kommitté, med sekreterare från Uppsala läns Hushållningssällskap.
Det tre sidor långa utlåtandet återges på sid 34-36 i häfte 36.
"Utlåtandet jämte den över detsamma förda diskussionen skulle till Kongl. Maj:t i underdånighet genom mötets Bestyrelse insändas."
****
Häfte 37. år 1855 Årsberättelse för 1854.
Utlåtandet om Skogshushållningen från mötet Lidköping behandlades i riksdagen.
"... Väl hade man i överensstämmelse med detta Hushållnings-Sällskaps och sista i Lidköping hållna allmänna lantbruksmötets därom uttalade åsikter, kunnat önska att kraftigare och mer genomgripande åtgärder måtte blivit vidtagna, än som nu skett.
Men även med det föreslagna, som torde få anses som en början och inledning till mer omfattande förändringar i skogslagstiftningen, kan man hoppas på att något skall vinnas för skogarnas omsorgsfullare vård och skötsel, och vi få därför vara tacksam för vad som skett, hoppandes att småningom opinionen i skogsfrågan skall hinna att stadga sig ..."

Tillägg 2004-12-12
Kraemer skogsvårdsförening Thoresta 1851 Kumm, Elfred
Samköp för hundra år sedan 1851 sammankallade Kraemer hushållningssällskapet till Thoresta för bildande av skogshushållningssällskap, det första i vårt land, förslag till skogslagar, bl a sörja

för återväxten. Detta förslag gick till övriga hushållningssällskap, fick understöd på lantbruksmöten, påskyndade kraftigt den kommande skogslagstiftningen.

Kraemer lantbruksmöten Aske Kumm, Elfred
Samköp för hundra år sedan Första lantbruksmötet 1841, därefter varje år på olika herrgårdar, tidigt på Aske. Plöjning en huvudpunkt, bästa plogslag, skapa goda plöjare. Järnplogar skall skaffas, klöverfröer, nya kreatursraser nya metoder, redskap, skrifter, tal diskussioner. Hölls vanligtvis på välskötta moderna herrgårdar, där växelbruk införts. Kraemer grundade Ultuna lantbruksinstitut.
Under året 1814 bildas 12 hushållningssällskap.

Kraemer Kumm, Elfred Samköp för hundra år sedan
"torde ha varit in av Sveriges kraftfullaste och mest ansvarsmedvetna landshövdingar". 1830 landshövding, undanbad sig överståthållarskapet och senare posten som civilminister. "Uppländska jordbrukets förnyare", genomdrev laga skifte, ångbåtsbolag 1836, diligensbolag, folkupplysning, besjungen i Gluntarna, nödhjälpsarbeten 1845, första skogsvårdsprogrammet, banker, lantbruksmöten, samköpsförening

---

Samuel Owen,
av Fredrik Schütz, i Dædalus 1975
Ant. Börje Sandén 96-10-13

Mycket utförlig beskrivning om Samuel Owen; många intressanta bilder. Beskrivning av de första ångbåtarna
- första praktiskt användbara ångbåten av William Symington 1801.
- 1803 demonstrerade Robert Fulton en ångbåt på Seine, men fransmännen och Napoleon var inte intresserade.
- i Amerika byggde han 1807 båten Clermont, möttes av hånskratt och inga passagerare eller gods vid första turen uppför Hudsonfloden. Mycket snabbt en omsvängning.

1806 började Owen på Bergsunds järngjuteri
1809 köpte han en tomt på Kungsholmen, på platsen för Kungl. Myntet.
- Owen skänkte gjutjärnsstaketet kring Kungsholmens kyrka
- han hus vid Hantverkargatan revs när gatan breddades 1929
1820 kunde Owen bygga fartyg på eget varv
- Owen konstruerade och experimenterade med propeller redan 1816, före John Ericsson. Den senare förbättrade konstruktionen.
- Owen hade funnit att vattenhjulen var bättre än propellern
- 1816 - Stockholmshäxan, Sveriges första ångbåt

1818 - Amphritite (Poseidons maka) första passagerarfärden till Drottningholm (2 aug)
- 1818 - 18 sept gick färden till Västerås, den första officiellt annonserade.
- 1821 kom Yngve Frey. 200 platser slutsålda i förväg vid första turen till Mariefred.

Båten Upsala inbringade på en vecka lika mycket som veckoavlöningen på hans verkstad.
- Aktierna gav 30 % i utdelning.

Dessa båtar sänktes sedan utanför hans varv för att utvidga hans tomt mot sjösidan.

Owen var den förste som byggde båtar av järn.

- många trodde att de inte kunde flyta
- de vägde i själva verka bara 2/3 av träbåtarna
- han gjorde dem av smitt järn med T-järn för stommen.
- fram och åter Stockholm-Västerås samma dag

Vägvisare och reskartor

Bo G. Nilsson, ur Fataburen 197F8, tema Resa i Sverige
Anteckningar Börje Sanden, 1991-08-31

Resehandböcker fram till Turistföreningens tillkomst
Se även årtal.dbf

VÄGVISARE
–Under romerska tiden:
–itineraria adnotata = kommenterade vägbeskrivningar
–itineraria picta = vägbeskrivningar i bild
–
–Den första vägbeskrivningarna kom inte förrän efter 1649, då ett ordnat kommunikationssystem tillkom genom gästgiveri och skjutsväsendet
–
–Påbörjades uppmätning av vägsystemet - för taxans skull; milstolpar
–- statstjänstemännens reseräkningar kunde kontrolleras
–privata resenärer kunde i förväg beräkna kostnaden
–
De första sammanställningarna av avståndsuppgifter förblev otryckta
–"Uplandz Wäge Book", 1652,
–"Wägwijsare" för svenska armen, Johan Hoghusen, 1697, militärt bruk
–Itinarium eller Wägebook Öfwer alle de största och Förnämsta landsvägar uti Sveriges Rijke Anno 1688 den 25 Maij", Carl Gripenhielm
–
–Tryckta
–Uthförliger Wägh-Wijsare På alle förnehmste Städer genom hela Tyskland, Franckrijk, Swerige och Danmarck, Boëtio Hagen; Västerås 1679
–
–- Vatky, D.J. Svensk och tysk vägvisare, 1703. 1:a uppl 1696
– konkreta upplysningar om vägarnas kvalitet, hästar,
gästgivargårdar parlör
–
–Lehman, P.A. "Die Vornehmst. Europaeischen Reisen", 1703 kopierade uppgifterna i en resehandbok som kom i många upplagor och användes av många främlingar som reste genom Sverige.
–
–Then Swänske Ulysses ..."; Warnmarck, P.O. 1709
–Den första tryckta som utnyttjade lantmätarnas mätningar
–Gripenhielms otryckta vägvisare från 1688 har av allt att döma använts
–utöver Gripenhielms 20 vägbeskrivningar finns här 130 stycken
–OBS: Böner och psalmer! "Slipps stenig och slipprig väg", "bevara från djup sömn så
–att man inte faller av och bryter nacken" Sevärdheter; historiska fakta
–Viktigast:

–- Biurman, Georg; "Vägvisare til och från alla städer och namnkunniga orter uti Svea- och Göta-Riken samt Stor-Förstendömet Finland", 1743
–Dock ej den första som Faggot säger i företalet
–Privilegium från Vetenskapsakademien
Dominerade fram till 1800-talets början

- Bengt Holmen, 1765; vägvisare över Sverige och Finland
–Wäg-Wisare genom Södermanlands Höfdingedöme, 1763, 1786
–Vägvisare genom Stockholms län, 1772
–Vägvisare genom Västernorrlands län, 1765, otryckt
–Vägvisare Malmöhus län, Gillberg, 1765
- Vägvisare Gävleborgs län, Insulander, 1795
mest innehållsrika, även ridvägar

1800-talet - ganska många
–- Ny stor vägvisare, Sverige och Finland, 1807, Hagström, Carl, P.
–- Handbok för resande, Georg Löfgrens tryckeri, 1815
"förnumstig råd till resande
sånger att sjunga under färden, mest dryckesvisor
–- Handbok för resande i Sverige, Abr. Bohlin, 1838
Förebådar Turistföreningens resehandböcker
–- Resehandbok för ångbåtsresenärer, 1825

Främmande språk
– Vägvisare till gruvor och bruk, Gustaf Engström, 1796
– Handbok för resande, 1807, fransk-svensk-engelsk-tysk parlör; Madam de Genlis

RESEKARTOR
Kartor tillkom inte officiellt förrän efter lantmäteriets införande 1628
- 1500-talet, Rasmus Ludvigsson karta över Edvägen för Gustav Vasa
- Spionkarta för hertig Johan från fängelset i Gripsholm

OBS. kartorna var länge hemliga - ej användas av resenärer

1643 års lantmäteriinstruktion, bl a uppmätning av vägar
avritas i sitt rätt lopp, eftersom de kröka för berg, moras, åkrar,
liksom var intervägarna löpa av sommarvägen

Gästgiveriförordning 1649, ytterligare bestämmelser om vägmätningar
Erik Agner, landsvägarna i Nyköpings län, 1683-88
1670-80-talen ytterligare ett 10-tal landsvägskartor
1688, Generalkarta över Sverige, ej för allmänheten,
landshövdingarna uppmanas vaka över lantmätarnas koncept
1698. Erik Dahlberg, 32 resekartor för Karl XII (efter Generalkartan 1688)
1706, Generalkarta, vägarna bättre utritade
Upplandskarta: Peringskiöld, Momentorum Sveo-Gothicorum liber primus, 1710
undantag angående hemlighållandet av kartor
Skärpta bestämmelser angående hemlighållandet av kartor, 1725
1735 Lantmäterikontoret får tillstånd att utge kartor
bristande anslag gjorde att de aldrig blev spridda
1742-45 kartor publiceras över Uppland, Västmanland, Södermanland, Närke
graverade av Biurman - viktig karta i hans Vägvisare

1742, "Vägkarteboken" på Krigsarkivet, 17 handritade kartor, flesta svenska landskap

Utländska och svenska resenärers kartor i sina reseskildringar
–Mo(n)traye, 1727
–Linné publicerade kartor över sina resor Öland, Gotland, 1741
–Hülphers Dalarna, Medelpad, Jämtland, Ångermanland, Västerbotten, Gästrikland
–Gillberg, de bästa
–Linnerhielm, reskarta över Södra Sverige, 1792, vägarnas verkliga sträckning
hos KB, sönderklippt och klistrad på linneväv
Hermelin för tillstånd att använda dittills hemligt material, 1796
Hermelins kartor klara 1818, samtliga landskap
Akrell, "Reskarta öfver Sverige" 1830, utgavs till 1860
Brandenburg, "Karta öfver landsvägarne i Sverige och Norrige", 1800-talets mitt
Akerland "Res-Karta öfver Svea och Götha Riken", 1800-talets mitt Schultz, Göta kanal, 1837

Tidigmedeltida sjöfart, handel och stadsväsen i Mellan- och Nordeuropa

Birgitta Fritz ur HT 1976:2 sid 189
Anteckningar Börje Sanden 94-01-02
Referat efter Edith Ennen, Detlev Ellmers, Hans Andersson.

Frågan gäller fortfarande om den romerska staden levde kvar efter folkvandringarna.

Edit Ennens definition på stad passar inte på Dorestad, Hedeby, Birka Detlev Ellmers beskriver olika båttyper

Knarren
Bägge var klinkbyggda med köl;
obs: Kiel = köl
Varutransportfartygen seglades - knarren
Skuldelevfyndet, 16,5 m
De var kortare, högre, bredare, mindre smäckra
Varorna staplades under ett halvdäck runt masten
- Manskapsskeppen roddes
Längre, smalare, smäckrare

Koggen
Tidigare historien.
– utan köl
– slät botten
– kravellbyggd botten
– behövde ingen hamn
– seglades upp mot land vid högvatten
– stod på botten utan att stjälpa
– kunde inte dras upp på land
– tidigt bevis för dess förekomst är Kogghamn på Birka

Senare historia
– försågs med köl mot slutet av 900-talet
– blev det mest sjövärdiga skeppet för lång tid framåt

– havsgående kogen på 100 ton - 1000-talet
– 200 - 300 ton på 1200-talet

Holken
– avvek helt från koggen och klinkbyggda kölskepp
– namn efter den urholkade trädstam som bildade botten av båten
– hade varken stäv eller köl
– kunde dras upp på land vid lossning och lastning
– ett medeltida skepp

Segelrutter m.m.
- dagsetapp: 30 sjömil = 55 km
– utomskärs, då man även seglade nattetid: 60 sjömil = 110 km
– nordisk sjöfarare kunde göra högst en färd/år
– 6 månaders seglationstid

Vändpunkt för sjöfarten inträffade när kajer började användas
– dels större fartyg
- dels lättare att lossa och lasta
– besättningen kunde bo ombord
– tidigare hade de slagit upp tält på stranden
– Hedeby måste flytta när kaj behövdes

Köpmangator
Äldre - Sigtuna
– i de äldsta handelsplatserna gick Köpmangatan parallellt med stranden
– varje köpman hade sin egen ankarplats

Yngre - Stockholm
– Köpmangatan gick från hamnen med sina kajer rakt upp mot stadens torg

Friserna
Frisernas framgångar som handelsmän berodde på att de kunde bedriva sin handel med ETT och SAMMA fartyg:
– kust-, insjö-, flodtrafik med koggen

– högsjötrafik med holken (mellan England och kontinenten)

Birka
Framtida (1976) utgrävningar vid Birka kan testa Ellmers teori. ego: 1994 har Kogghamnen grävts ur!!!

Hans Andersson
Stad ett oklart begrepp - "urbaniserade orter"

Folklandstingsstad benämns 1310 av ärkebiskopen som mindre stad
– upphör senare

På vandringsväg och arbetsfält

Elfred Kumm 1944

Skrifter utgivna av Arbetarnas kulturhistoriska sällskap
Ny följd nr 5.
Lånad från Stockholms stadsbibliotek via Bro febr. 1999

Med anledning av Dalfolkets arbetsvandringar.

Förord av Bertil Boëthius.
Förr anpassades all mänsklig verksamhet efter årstidens förutsättningar
Bl.a. transporter - man byggde inte hus på vintern
Näringslivet utnyttjade säsongarbetare i mycket hög grad
Dalfolk - värmlänningar - smålänningar hade svårt att livnära sig i sin karga bygder och vandrade regelbundet till andra orter för att ta arbete för längre eller kortare tid.

Definitionen på arbetsvandringar är att man alltid återvände hem.
Nu har det blivit så att man med IT-teknikens hjälp kan utföra arbete på annan ort
- man behöver inte vandra iväg
- med datorns hjälp kan du vara kvar hemma
- en karg bygd behöver alltså inte avfolkas

Den vackra dalkullan och andra
Kumm har en erfarenhet att bygga på när han skildrar arbetsfolket situation
- han är uppvuxen i en glesbygd med svåra försörjningsmöjligheter
Kumm förvånas över den relativt stora livlighet som rådde inom reselivet.
- hur kunde man ha råd att tillbringa så stor tid på resor
- man var tvungen
- före järnvägar och kanaler sköttes transporterna av häst- och oxforor
- forsystemet gav mycket värdefull inkomst åt bönderna vintertid - många kördrängar
- 400 kg sommartid - något mer vintertid
- forkaravaner - hela byalag för att skydda sig mot rövare

Rövargrottan!
- Brottslighetens former anpassar sig till omständigheterna
- nu är det den ekonomiska brottslighet på elektroniska vägarna som ger stora pengar
- förr låg man på lur längs landsvägarna för att plundra ensamma vägfarande

Livet längs vägarna var färgstarkare än nu.
- resande kom i större beröring med varandra
- olika samhällsklasser nöttes mot varandra
- många ord byttes mellan de resande på gästgivargårdarna - och de många landsvägskrogarna
- nu susar man fram i enskildhet
man ser inte heller så mycket
- 2-hjuliga kärror var vanligast

Gesäller hade rätt att färdas med gesällboken som pass
- han hade svårt att få mästarbrev - stannade ofta som "gärningsman" i någon by
Arbetsfolk lydde under tjänstehjonsstadgan - på årsbundna arbetskontrakt
Övriga måste ha särskilda pass - mordet vid Norrgrind

Gästgivargårdarna var spridare av veneriska sjukdomar
- jfr Öbergs beskrivning 1820
Vandringslivet gav arbetarna nya impulser - öppna för nymodigheter
- ren äventyrslusta var säkerligen in orsak till mångas liv längs vägarna

Missväxt kunde tvinga hela familjer på vandring för att söka arbete (och mat)
- det har talats om "hungertåg" omöjliga att stoppa
ego: tänk på flyktingströmmar runt om i Europa
Rikare byggde gav "utmätta" mängder mat i gåva.
- under särskilda former i köket

Luffare var vanligt ännu i min barndom

Vandringsarbetare bar på verktyg: slagor, spadar, yxor, hackor, snickarverktyg.
- regelbundet som flyttfåglarna
- de vandrade beslutsamt
- visste vägriktningen - sedan generationer
- iland i samlad tropp med musik i spetsen
- på kvällen kunde de ställa till med dans utefter vägen
- arbetsvandringar fanns långt före historiska källor i ämnet
- hela bygders befolkning fick sin egenart genom olika erfarenhet från vandringarna

Några definitioner
1.Arbetsvandringarna var "en delström i befolkningsrörelsernas stora strömfåra"
Hembygden övergavs vissa delar av året, men man återvände alltid, jordbrukaren till sin jord och hantverkaren till sitt yrkesområde.
Men det hände naturligtvis att de så småningom stannade kvar i Stockholm.
Olika motiv till vandringarna: äventyrslusta, leda vid hembygdens enahanda, ökande befolkning och hemmansklyvningarna gav inte levebröd, förbättrad sjukvård och vaccinering gjorde att dödligheten sjönk.
Vandringarna gav nya kulturimpulser, gav nya idéer med politiska förtecken
Kulmen under slutet av 1800-talet, men boken behandlar och 16-1700-talen.
Före ångbåtar och järnväg måste man färdas till fots

16-1700-talen
- spannmålströskning - bruksarbete i järn- och tegelbruk

2: Den begynnande industrialiseringen orsakade stora folkförflyttningar till städerna under 1800-talet. Under dessa förhållanden övergavs landsbygden/jordbruket helt
3.Många emigrerade till andra länder, som bekant

Vad som drev dem ut
Kännedomen om våra förfäders föreställningar och värderingar är mycket begränsad. De lägre samhällsklasserna har inte lämnat skriftliga vittnesbörd efter sig beträffande det vardagliga livet och verksamheten. Dagböcker fördes inte. Mentalitetsforskning.
Däremot finns det en hel del om folktro - övertro.
Kumm själv är uppvuxen i ett avlägset skogstorp, där man ännu använde slaga och flåhacka.

"Näringslöshet" var ett ofta utnyttjat ord. Dubbel bemärkelse.
- sädesbrist = hunger
- avsaknad av arbetsförtjänst = arbetslöshet

- havrebröd var vanligast
- rågbulle - en statussymbol; kunde visas upp när man besökta andra - men den åts inte upp
- missväxt hotade alltid: frost - försommartorka - höstregn
Missväxten:
- både matbrist och betalningsmedel
- "Säden är bondens mynt"
-bonden kunde inte avlöna dagarbetare - han behövde dem ju inte heller
- 1845 resta över 200 slöjdare från Uppland till Jämtland (Robert von Kraemer)

Den rika tillgången på arbetskraft utnyttjades av arbetsgivarna för sänka lönerna

Skatten
Forkörning var viktig inkomstkälla för att få pengar till skatten
Kolning i skogarna var en betydelsefull gärning "Lille kolargossen"
Arbete i hyttor och stångjärnshammare

De nya socialgrupperna i städerna stod utanför bygemenskapens trygghet

Man mantalsskrev sig hos någon bofast person för att erhålla "laga försvar" och därmed gå fria från lösdrivarlagen

Sid 44-45 Beskrivning av backstuga
- växte upp som svampar ur jorden
- ofta på allmänningen
- "tån" - de utgjorde en utväxt från själva byn

Dyraste investeringen var dörren, som måste göras av bräder och förses med gångjärn.
Framsidan bygges upp av staplade stenar - mot söder
Furustammar läggs från backen ut på muren, betäcks med näver, ris och jord
Öppning på södra sidan av taket kunde i bästa fall förses med fönster - annars en lucka
Jordgolv, utom i hörnet där eldstaden låg - hål i taket i stället för skorsten

Sjösänkningar
- gav rikliga arbetstillfällen
- gav nya åkerarealer
Uppodling av mossar
Kyrkobyggen i Mälardalen
Bro- och dammbyggnader – dalmasar byggde stenbroar överallt i landet
- 1770-72 Bergsbron över Motala ström i Norrköping
- 16 valv – 170 alnar
Älvkarleby-bron klar 1816 – av Ris Erik Larsson i Leksand
- man höll färja i beredskap ända till 1830-talet
- men bron höll (ego kalla stenbro i Kumms bok?!)
Slottsbyggen redan på Gustav Vasas tid
Dalmasar var flitiga husbyggare i Stockholm
Smålänningar mest vid gatuarbeten

Sid 80
Småbonden som forkörare – vinterföret utnyttjades mestadels
- malmen kördes på vinterföret till hyttorna

- Fryksdalingarna nämns särskilt
- liksom träkolen
- tackjärnet forslades till stångjärnshamrarna
- stångjärnet fraktades till utskeppningshamn
- malmslädar
- kolskrindor

Forkörarna – särskilt de långt ifrån kommande – var ”vandringsarbetare”
- när matsäcken och födan för hästen var slut for körkarlen hem igen

Kolare
- Den lille kolargossen
- Dan Andersson, Jag har bott vid en mila

Arbetsvandrarna som lärare
- lärde ut plöjning, kolning, skogshuggning, timmerkörning
- trädgårdsskötsel

Diverse vandringsarbeten – sid 86
Liljeholmen
Bryggerier som buteljsköljare
Trädgårdsarbete
Parker
Färjetrafiken i Stockholm – dalkullorna
- tidigare privilegium för stadens änkor – roddarmadamer – ett 100-tal klumpiga båtar
- ”Åkardrängar och roddarmadammer utgjorde det offentliga ovettets krigsmakt till lands och vatten”

Dalkullorna komma lätta, långa, lättmanövrerade båtar, snipor
- färggranna – gladlynta
- 1834 första gången
- vevbåtarna kom i början av 1840-talet
- i något årtionde till ångsluparna tog över

Hårarbeten
- Våmhus och Bonäs
- Arosenius nämner 2-300 vandrande hårarbetare
- Tillverkade ett lager i hemmet
- Tog sedan upp beställning längs vandringsvägen
- Hårarbeten – egentligen utan reellt värde
- prydnad - minnen av en anförvant
- ringar – klockkedjor
- gick till England, Tyskland, Ryssland

Dekorationsmåleri
- Mälardalens herrgårdar
- Stockholm
- Karlfelt – ”Dalmålningar på rim”

Vedhuggare
- veden kom från roslags- och ålandsskutor

Skinnarna från Malung
- får- och getskinn kös från Norge
- Hülphers uppger 1759 3-400 Malungsskinnare
- När säden bärgats ger de sig iväg ända fram till jul eller längre
- Samma sak efter sådden
Kvarnstenbrottet i Lugnås
Porfyrverket i Orsa
- på dessa ställen är arbetet vilande under såningstid och bärgseltid

Spannmål fördes till bergslagerna från slättbygderna
20 000 tunnor sill fraktades från Göteborg och Uddevalla till Bergslagen

”Slavmarknad” se sid 98
Flickor från Skånelandskapen värvades till Köpenhamn och Tyskland
---

OM SKJUTSVÄSENDET I SVERIGE
Arndt, Ernst Moritz
85.10.08 OCR.läst från först gen. Utskrifter (arndt)
Mycket liten skrift 1804. utgiven av Bokgillet 1963 (urspr 1931)

Arndt, Ernst Moritz, skald och patriot född på Rugen av svenska föräldrar. Reste i Sverige 1804. Skildrade resan i ett stort verk Reise durch Schweden, en av de värdefullaste skildringarna av dåtidens Sverige med mängder av etnografiska och andra upplysningar.
Redogörelsen för skjutsväsendets organisation inleder reseberättelsen.

Gästgivaregårdar - "vid större landsvägar i de folkrikare provinserna är dessa rätt ansenliga byggnader, som hava tapetserade rum, speglar och sängar till de resandes tjänst"

Tre slags hästar: hållhästar, gästgivarehästar, reservhästar.
- Hållhästarna tjänstgör 24 timmar, varefter de avlösas av nya. För varje gästgivargård skall ett beräknat antal hästar finnas till hands. (se nedan)
Hållhästarna hämtas från byar som ligger på något avstånd från gästgivaregården. 1-3 mil, ibland 4-5 mil.
Avlösning kl 18.00, ibland klockan 12.00

- När hållhästarna är utgångna används Gästgivarens egna hästar

- Därefter inkallas reservhästarna. Dessa kommer från byarna närmast gästgivargården.

Avstånd 3/4 mil till 2 mil. Sällan 2 1/2. I Norrland och Finland 4-5 mil. Miltal/pris pr häst, broavgifter upptecknade på tavla i varje gästgivargård. Dagboken ger den resande upplysning om verkligen alla hållhästar utgått. Man kan alltid se vad slags hästar den resande fått. Ev. fusk skall upptäckas.

Pris finns angivet på hö, halm, havre, bröd, mjölk, dricka, kött, smör, ost, nattkvarter, säng. Ofta saknas ovanstående, det beror nog på att priset inte täcker verkliga kostnaden tror Arndt. Rådligast att ha matsäck och flaskfoder med sig.

Man kan inte klaga på vägarna eller skjutsens långsamhet, i allmänhet ej bättre vägar ute i Europa. Vägarna är dock backiga. Man bör ha en för Sverige tjänlig vagn - ej för tung för de små hästarna.

Gästgivaren skall kunna hålla med vagn och kärror för 1-3 hästar.

Hjulen är ofta låga för att lindra vagnens tryck på hästarna i utförsbackar. På en timma reser man en svensk mil.
Endast de södra provinserna Skåne, Halland, Västergötland, Finland kan här och där ha dåliga vägar, som likna de i Tyskland.

Lagen tillåter EN person med ETT lätt åkdon på TVÅ hjul och ETT skeppunds last att dras av EN häst.
TVÅ personer med endast kappsäck kan också tillåtas efter EN häst.

Förebud, om man vill färdas fort; tiden när man kommer och antal hästar man vill ha.
Man kan skicka sin koffert i förväg (8-10 tim) dragen av en häst och sedan
själv komma efter. På det sättet går ens egen resa fortare och man behöver bara en häst för sin egen vagn/kärra.
i
Restiden är helt jämförbar med kontinenten.
Den resande tar ofta själv tömmarna - även om lagen egentligen inte tillåter det - skjutsbonden kan sitta på vagnen om det finns plats, men ofta kommer han gående efteråt, eller åker med någon annan. Han kan också ha gjort överenskommelse med annan skjutsbonde som tar hand om hans häst.

Arndt säger sig ha sett resande som körde milen på 112 - 3/4 timme, men då förstörs hästarna, även om de svenska är starka och ihärdiga - de ha "en andedräkt som man ofta förgäves söker hos mycket starkare och större tyska hästar"

Sedan 1803 är taxan:
12 sk Riksgälds milen
Gästgivarhästar kostar hälften mer - 18 sk
Reservhästar betalas vanligen med 24 sk
Rotebro, Barkarby, Fittja, Ensta, Länna har tillstånd till förhöjd taxa på grund av de många resande.

Dricks skall ej förekomma, varken hållkarlen eller skjutsbonden har rätt begära drickspengar.

Arndt talar ofta om ärlighet och godhet hos skjutsfolket. Han jämför med de sämre förhållandena i Tyskland.

Det enda fusk som man skall vara uppmärksam på är
- att forbönderna kan uppge längre vägsträcka än den verkliga, eller att
- hållkarlen tar betalt för reservhästar fast de är hållhästar.

Där resande sällan färdas finns endast reservhästar
Ibland finns ingen gästgivargård - då går skjutsen i tur mellan gårdarna. Även om man ibland måste vänta på sådana orter blir man dock aldrig utan skjuts.

"På det hela taget har väl svårligen något folk så mycken kärlek och lydnad för kända lagar som det svenska"
"man skall förgäves söka att någorstädes finna mer aktning för mänsklighetens lagar, redlighet och hjälpsamhet"
"Ju längre bort man är från större städer - fördärvets vanliga hemvist - ju vänligare och tjänstaktigare människor finner man"

Landsvägarna underhållas i allmänhet på bästa sätt. Milstolpar, snöplogar och broar är alltid på sitt ställe och i den fullkomligaste ordning.

Tings- och sockenvägar är bredare än vanliga kommunikationsvägar.

Runt Stockholm är 35-50 hästar anslagna dagligen
Minsta antalet hållhästar vid de större landsvägarna är 15-20

I Uppland skjutsar helt hemman vanligen 24 ggr pr år.
2 fulla dagar åtgår som regel för varje skjutsförrättning. 118 av året bortgår således för skjutsen.
Förr gjorde frälsehemman endast hälften så mycket skjutstjänst, nu är det lika säger Arndt
Det gäller också durchtåg, marscher, transporter under krig och fred.

Naturvård - Miljö - Agrarhistoria

Börje Sandén Anteckningar databasen \b-filer\b-miljö.dbf

Markernas visdom
Nils-Erik Landell, 1990
Ant Börje Sandén, 90-12-31

Människan mår bra - naturen mår dåligt.
Människan kan skydda sig mot dålig miljö genom ändrade kostvanor och genom sin mottaglighet för information. Djuren fortsätter att äta trots att födan är förgiftad !

Naturens och människans äldre historia blandas: det är motiveringen till att Rösaring kommer med i inledningskapitlet.

Sista pestepidemin 1710-12; därför att svartråttan utkonkurrerades av brunråttan, som ej var bärare av pestbakterierna.

Demografiska transitionen = dödligheten sjönk födelsetalen ökade. (sök bättre förklaring)

Skogar högs ned. Värdet av exporterad tjära var dubbelt så stort som exportvirke. Lövskog användes för att få fram pottaska = kaliumkarbonat (urlakades i lerpottor); användes för färgning av glas. 1 % av vedens torrvikt gick att nyttiggöra som aska. I mitten på 1700-talet exporterades 1500 ton pottaska! (hur många träd?)

Papperstillverkning av trä kunde börja när första träsliperiet anlagts i Trollhättan 1857. På 1870-talet kom sulfatmetoden som på kemisk väg sönderdelade veden.

Säkerhetständstickorna, Jönköping 1850-talet, tog bort 'fnösktickeplockarna'; björkens parasitsvamp gav lättantändligt fnöske till elddonen.

Medellivslängden har mer än fördubblats sedan början av 1800-talet. 35/38 år till 74,2/80,2 1987.

Magsäckscancer har minskat sedan vi slutade med det gamla bondesamhällets salta och rökta mat.

Kvicksilver förbjöds som betningsmedel 1966 och strax efter i skogsindustrin. Utsläppen har minskats till 1/10. Krematorierna står nu för de största kvicksilverutsläppen (amalgamet)

Tjernobyl: inte alls så farligt. Förhöjningen av radioaktiviteten är likvärdig med kärnvapenproven på 60-70-talen.
Skadorna kom i stället av den kollektiva neuros som svenskarna råkade ut för.

Ökad dödlighet hos svenska män under 60-,70-talen: män klarar skilsmässor sämre än kvinnor.

Kvicksilverbank: trots de drastiskt minskade utsläppen kommer vi att dras med kvicksliverskador i århundraden; kvicksilvret är bundet i organiskt material som sakta släpper det ifrån sig.

Blyhalten i stockholmarnas blod har sjunkit sedan 1980 på grund av den lägre blyhalten i bensinen.

DDT förbjöds i Sverige 1970 som bekämpningsmedel. DDT-halten i modersmjölk sjönk med 95 % mellan 1967 och 1985.

Inplantering av utländska granar är ej problemfritt. Gran från Karpaterna gick bra till att börja med; frånvaron av seklers anpassning till miljön gör att de stressats och har nu större mottaglighet för sjukdomar.

Kanadensiska tallen får snöskador och svampangrepp.

Svavelförsurningen: barrens skyddande vaxlager tvättas bort av de sura regnen; klyvöppningarna 'stelnar' och släpper ut vätska och träden torkar.

21500 sura sjöar i Sverige

Storgården / **Storgårdens författare**
Karl-Erik Forsslund / Bosse Sundin.
Nytryck 1991
Anteckningar Börje Sandén, 1991-08

Mest känd för vandringsvisor (Vi gå över daggstänkta berg)
Med Dalälven från källorna till havet
- hembygdsskildring i 27 volymer, 1918-39
- en av dåtidens mest kända kulturpersonligheter
Storgården - självbiografisk genombrottsroman år 1900
- "kultroman"
- ingick i en rörelse för ett alternativ till urbaniseringen
Hembygdsvård 1914 - hembygdsrörelsens verkliga programskrift
Skapade Brunnsviks folkhögskola tillsammans med Gustav Ankarcrona Uno Stadius efter möte på Storgården 1906:
- för arbetarrörelsen ej hans ursprungliga avsikt
- främst tänkt för "Ungdomsrörelsen", landsbygdens ungdom med temana folkbildning, jordbruk, hemslöjd, allmogekultur
- myndigheternas misstro tvingade skolan att söka stöd hos arbetarrörelsen
- själv gick han med i socialdemokraterna ungdomsförbundet
- ingen trogen socialdemokrat -
- avgick som föreståndare för Brunnsvik
- fick ny fristad hos Ankarcrona på Holen i Tällberg

Skogs-EKO tidning om Fornlämningar i skogen
Skogsstyrelsen
med anl. av studiecirkel anordnad av Vuxenskolan, Studiefrämjandet

Fångstgropar
Här hittar man skogens vanligaste fornlämningar
- ca 30 000 kända fångstgropar i Norrland.
- fångstgropsystem i Sveg från 2500 f.Kr.
- förbjöds 1864 - hade då knappast brukats på 100 år
- groparna är fornminnen från 1700-talet
- runda med 2,5 - 5 m diameter
- mer el mindre tydlig vall om 1-2 m bredd, 0,1-0,3 m hög
- djup: några dm till 2 m
- ibland en trång rektangulär sparklåda i botten
- groparna täckta av klenvirke
- spetsar el spjut har i enstaka fall bekräftats arkeologiskt
- stängsel mellan groparna
  kallas "älgsgårdar"
  jfr "vargårdsvreten"
- väldigt många har förstörts av modernt skogsbruk

Pottaska:
Omfattande utnyttjande av skogen i början av 1800-talet
- lövved: björk, bok
- pottaska = kaliumkarbonat
- tillverkning av tvål och såpa
- känt på medeltiden: användes från 1820-talet
- upphörde kring 1860 på grund av vedbrist
- brändes sakta i högar: spår i form av "brandlyror" på träd
- vatten silades genom askan
- luten kokades i järngryta
- renades från organiska föroreningar genom bränning i ugn/stenhäll
- oerhört slöseri av skog: bok i Skåne, björk i Norrland

Kolmilor:
- äldst i gropar
- pågick fram till efter 2:a världskriget
- resmilor skapade runda upphöjningar i skogen
- kolstybb under mossan
- rikligt med gran kan vara tecken på platsen

Tjärdalar:
- föregångare till dagens impregneringsmedel
- trä, tackel och tåg på båtarna, trätak
- veden finhöggs och torkades
- låg ofta i backsluttning
- betydande export
- tjärtunnorna flottades i bland ner till kusten
- Umeå, ledande exporthamn

Spårisning av basvägar:
- se bild av släde
- medspåren vattenbegöts för hårdare glidyta

Lövängen
- gav det mesta och bästa vinterfodret
- lövet brändes - gav gödsel
- "tog inget men gav ändå"
- från järnåldern
- på 1700-talet börjar åkern breda ut sig på ängens bekostnad
- hö OCH lövfoder
- av ängsull kunde man spinna tråd
- skotten från stubbar avverkades med några års mellanrum
- fagning = vårstädning
  varje kvadratmeter skulle rensas från löv och kvistar
  brändes på brännfläckar - där det var dåligt gräs
  kvinnoarbete - tungt - monotont
  för att ej förorena vinterfodret
- slåtter, betning, hamling, röjning

Hushållnings-sällskapets handlingar.

hft 34. 1851-52
hft 32. 1849-50
hft 33. saknas för närvarande
hft 35.
hft 36.
hft 37.
Anteckningar B. Sandén. 95-10-19

Årsberättelsen för 1851.
- Förbättrad skogshushållning diskuterad under året
- nödvändig ändring av skogshushållningssättet
- Förvaltningsutskottet förbereder ärendet

Uppsala läns Skogshushållnings-sällskap.
- bildat på Toresta 8 juli 1851.
- Israel Tauvon, Thoresta, Departementschef i Tullstyrelsen var styrelseledamot i Hushållningssällskapet
- filialavdelning till Hushållnings-sällskapet - ingen särskild medlemsavgift

a) Att söka befordra införandet av en förbättrad skogshushållning, samt bidraga till spridandet av kännedom om skogens betydelse, vikt och värde för lantbruket och landets ekonomi i allmänhet.

b) Att, såvitt tillfälle därtill förefinnes, beså, vare sig för hand eller genom fröträd, årligen minst ett halvt tunnland med skog, som under tillväxten vårdas och fredas för betning.

c) Att underhålla en trädskola av minst 50 lövträd till utplantering.

De lokala Hushållnings-nämnderna får årligen och gratis ett parti gran- och tallfrö att dela ut till den allmoge som är villig att företaga skogssådd.
Fördelning av statliga medel till dem som vill dika ut sank skogsmark.
Plantera häckar i stället för "de skogsödande gärdsgårdarna"
Pristävlan om bästa uppsatsen om skogshushållningens vikt och betydelse, skogarnas vård och skötsel, samt avverkning och behandling för framtida återväxt.

OBS - cirkulärbrev till rikets alla Hushållningssällskap:
- diskussion om huruvida befintliga lagar för skogsskötseln är tillräckliga.
- om så inte är fallet föreslås att sällskapen förenar sig till ett uttalande om behovet av en allmän revision av lagstiftningen, samt att ingå till K. Maj:t i ärendet så att skogarnas framtida bestånd måtte tryggas.
- ärendet bör tas upp vid nästa allmänna lantbruksmöte i Lidköping.

Enligt Elfred Krumm i boken Samköp för hundra år sedan, LT 1950, - landets första frivilliga skogsvårdsförening
- första lantbruksmötet tillkom på Kraemers initiativ 1841 på Marielunds gård utanför Uppsala, därefter på Örbyhus, Haga, ASKE, Ekolsund.

Förutom en redogörelse för årets skörd i länet tas en rad ämnen upp till behandling och rapportering.
- man vill få till stånd en reglering av Mälarens vattenstånd för att förhindra årliga översvämningar: Stallkanalen bör rensas, gamla slussen öppnas vid högvatten. Norrström bör breddas genom att man tar bort den norra utskjutande udden på Helgeandsholmen.
- rekommendation att använda "besparingsspisar"
- Lilla Säbyholm besöks av förvaltningsutskottet
- En plöjningstävling ägde rum på Thoresta 8 juli - således vid sommarmötet - utdelades 6 priser
- Sparbankerna i Enköping och Uppsala rapporteras
- "Varuanskaffningsbolaget" i Lagunda utvecklas väl
(landets första konsumentkooperation enligt Elfred Kumm i Samköp för hundra år sedan - Robert von Kraemer och den svenska kooperationens uppkomst, LT 1950)
- Thoresta har från sin trädskola delat ut fruktträd och vilda lövträd till dem som önskat.
- Torparen Carl Lilja i Hebbo har fått en prisbelöning för "trädplantering och odlingsflit"

Dalkarlsbacken
För Dalkarlsbackens sänkning har K. Maj:t beviljat 30 000 Rdr Bko
- arbetet kommer att påbörjas i vår - således 1852
- beräknas vara avslutat 1 okt 1854.
Se även häfte 32, sid 49
- undersökningar företas

Ångbåtar
Uppsala - Stockholm: 3 båtar: Upland, Upsala, Linné
- de har gått 1-2 fartyg varje dag under sommaren
- Carl von Linné inköptes 1849 för 50 000 Rdr Bko, byggt på Motala mekaniska Verkstad.

Ny ordförande i Bro och Håbo häraders Hushållningssällskap
- Departementschefen Israel Tauvon, Thoresta, har avgått och Brukspatron G. Sehman, Aske, efterträder honom.

Avslutning
"Må därför detta Sällskap aldrig förtröttas att verka för uppnående av dess ädla bestämmelse: odlingens och bildningens segrar ...

Rapport från Bro och Håbo Häraders Hushållnings-Nämnd.
- rapportering sker enligt PM 1847-02-05
- se ovan
- Bildandet av Skoghushållnings-Sällskapet har kungjorts i häradets kyrkor.

Kraemer var själv ordförande i Lagunda och Hagunda Hushållnings-Nämnd
- förklaringen till att kooperationen börjar i Örsundsbro!!
- Veterinär för Håbo. Trögds, Lagunda och Hagunda härader placeras i Ekolsund.
- inköp av fullständig upplaga av tidskriften "Läsning för folket"

P.A. Tamm är ordförande i Olands Hushålls-nämnd.
- dagtecknat i Österbybruk

Medlemmar i Hushållnings-Sällskapet
- gästgivare Åslander, Gran.

- inspektor Pihlgren, Håtunaholm
- Sparre, af Ugglas, Sandels, Reutersköld, Luhr, Håtuna & Tibble
Hallgren, Bro & Låssa, Björnstjerna.

Protokoll 1852-02-05
- rior, eldrior nödvändiga för torkning av säden
- uppförandet av mönsterria vid Ulltuna
- vattenhöjden i Mälaren
****
Häfte 32. 1849-50
sid 28
Ryby - Kurbacka - Toresta
- 1848 vanns högsta priset av torparesonen i Ryby under Thoresta Jan Fredrik Janson.
- 14 mars tillträder han torpet Kurbacken.
(Bägge ställena ligger omedelbart bakom Tätorps skola)

Klöver
- man propagerar för klöverodling

Skogshushållningen
- intressant skrivning, som sedan leder fram till beslutet vid Toresta 1851.
- skogssådd, häckar i stället för gärdsgårdar, utdikning av sankmarker

Penningunderstöd - sid 39 (hft 32)
- Kraemer framhåller att det inte räcker med premier till skogsplantering - direkta understöd torde vara nödvändiga, eftersom de pengar som läggs ned i företaget inte förräntar sig för den enskilde markägaren. Det är först kommande generationer som får förtjänsten.

Behovet av skärpta skogslagar
se sid 104 -

Statare - stat-torpare-systemet. sid 112
- både dåligt och bra
****
Häfte 35. år 1853
Uppsats "Om Skogarnes vård och skötsel"
Försök till en kort och lättfattlig uppsats i
SKOGSHUSHÅLLNINGEN
av Isr. Ström. Jägmästare och intendent över K. Djurgården
- Prisbelönad med 10 dukater
- Särtryck på enskilt förlag
Rubriker:
1. Om skogarnas nytta och nödvändighet
2. Huru de skogar böra vara beskaffade, som skola giva bästa och mesta afkastningen.
3. Huru skola de nu glesa skogarna behandlas för att giva större avkastning i framtiden?
4. Varest huggningen bör börjas?
5. Bör man endast hugga på ett ställe i sänder?
6. Huru bör årshyggena läggas?
7. Huru befordras återväxten?
8. Vilket trädslag är det fördelaktigaste?

9. Huru fås skogsfrön till utsäde?
10. Huru verkställas frösådderna?
11. Huru skola ungskogarna fredas?
12. Vad förstås med hjälpgallring?
13. Bör yxan eller sågen begagnas till fällning och avskärning av trädens stammar?
14. Upplysningar rörande den bifogade Skogskartan.
****

Häfte 36. år 1854
Redogörelse för de positiva svaren från nästa alla Hushållningssällskap för skrivelsen 14 januari 1852, vari följande stod att läsa:
"... huruvida ej en underdånig hemställan om en så beskaffad revision af skogslagstiftningen, att genom densamma, allt efter vad lokala förhållanden kunna föranleda, måtte betryggas, så vitt möjligt vore, skogarnas framtida bestånd."

Vid det följande lantbruksmötet i Lidköping tillsattes en kommitté, med sekreterare från Uppsala läns Hushållningssällskap.
Det tre sidor långa utlåtandet återges på sid 34-36 i häte 36.
"Utlåtandet jämte den över detsamma förda diskussionen skulle till Kongl. Maj:t i underdånighet genom mötets Bestyrelse insändas."
****

Häfte 37. år 1855
Årsberättelse för 1854.
Utlåtandet om Skogshushållningen från mötet Lidköping behandlades i riksdagen.
"... Väl hade man i överensstämmelse med detta Hushållnings-Sällskaps och sista i Lidköping hållna allmänna lantbruksmötets därom uttalade åsikter, kunnat önska att kraftigare och mer genomgripande åtgärder måtte blivit vidtagna, än som nu skett.
Men även med det föreslagna, som torde få anses som en början och inledning till mer omfattande förändringar i skogslagstiftningen, kan man hoppas på att något skall vinnas för skogarnas omsorgsfullare vård och skötsel, och vi få därför vara tacksam för vad som skett, hoppandes att småningom opinionen i skogsfrågan skall hinna att stadga sig ..."

Skogs- och Lantbruksakademiens arkiv 1813-1989

För stundande skördar, 1994
Anders Perlinge
Inledning av Ivar Dyrendahl,
Varför läser vi historia? - spännande, intressant.
- rummets 4:e dimension, tiden, är lika viktig som de andra tre

Lantbruksakademiens skrifter fick genom sitt låga pris en mer allmän spridning (ego "Patrioten" - Ljunggrens uttryck - fick aldrig någon nämnvärd betydelse, den var mer "nöjsam läsning".

Akademiens skrifter är väl bevarade och ses som en rik källa för forskning i agrarhistoria. Ego: vårt arbete med Hushållsjournalerna passar väl in i tid; det är säkerligen därför Ljunggren är så intresserad av vårt amatörmässiga arbete.
Boken ger förslag för arkivets utnyttjande i kommande forskning. Ego: här kommer vi in på ett intressant sätt.

Boskapspesten.
- utomordentligt stor utbredning på 1700-talet

- 200 milj djur i Europa dog under 1700-talet
- troligen orsak till befolknings-stagnationen, dålig proteintillgång.

Föreningsträff med Agenda 21;
- Gymnasiets matsal, 95-12-05

Leddes (bra) av Catharina Andersson, Anna Norberg och Ingela Eriksson.
Bakgrunden är:
- Miljökonferens I i Stockholm 1972
- Miljökonferens II i Rio 1992

Resultatet i Rio
1. Deklarationen
2. Skogsprinciper
3. Agenda 21 - "endast 600 sidor"
   "Dagordning för 21:a århundradet"
4. Klimatkonventionen
5. Konventionen om biologisk mångfald.

Förutom ovan nämnda handlar det om
- ett förhållningssätt till framtiden
- kretsloppstänkande
- helhetssyn
- att stärka demokratien
- stärkt hembygdskänsla är ett viktigt medel för kretsloppstänkandet; motiv till att göra miljön bra.
- vatten och avlopp

Upplands-Bro 2020 - Hur ser Upplands-Bro ut då?
25-28/4 1996.
Medverkande:
- Kommunen - Föreningslivet - Företagen
Målgrupper:
- Allmänheten - Skolor - Dagis - Företag
Hur
- Utställningar - SEMINARIER (fredagen) - Utflykter - Happenings - Prova på - Teater - Debatter - Uppsatstävling - Frågor & svar.

Vad kan UKF göra?
- man för väntar sig aktiviteter från hembygdsrörelsen.
- i januari kommer en förfrågan om vad vi tänker göra.

AB Stockholm - Kulturhuvudstad
- hela Stockholmsområdet
- samarbete över kommungränser:
förslag att diskutera från Anna:
1/ Håtunaleken OCH Nyköpings Gästabud
2/ I Love Almqvists fotspår

3/ Dalupproret - kommuner längs marschvägen
- körer framträder
ego: principalatsfrågan - offentlighetsprincipen - angiverilagen
----------.-

Lantprästen
Carin Bergström, 1991, Historiska museets handlingar 110
prästens funktion i det agrara samhället 1720 - 1800
Oland-Frösåkers kontrakt av ärkestiftet
Anteckningar Börje Sandén 1991
Handledare Herman Schück, Göran Dahlbäck

Forskningsuppgiften
- lantprästens förhållanden under 1700-talet
- utgångspunkt 1686 års kyrkolag
- prästens åligganden enl. lagen
- uppgifter i praktiken
- relationer till stift, stat, ståndspersoner, bondemenigheten

Viktiga händelser
- skiftes-reformerna
- fattigvårds-reformer
- kyrkoherden: sockenstämmans ordförande

Tonvikten på världsliga området
– stat och kyrka oupplösligt förenade - sedan Uppsala möte 1593 -
prästen var statens tjänare lika mycket som kyrkans

Kyrkolagen 1686 - den Sverige haft
- Karl XI ville motverka starka biskopars/kyrkans makt gentemot staten
- ny katekes, Svebilius, 1689, Linblom 1810
- ny kyrkohandbok, nästa 1811
- ny psalmbok 1695, Wallinska 1819
- ny bibelöversättning 1703 (Karl XII), nästa 1917
Dessa "instrument" representerade inte frihetstidens ideal!

Ministralböcker
- dop-. vigsel-, och begravningsböcker

sid 14
1723 års prästprivilegier
- kyrkoherden skulle kalla till stämma 2 ggr pr år: 1 maj, 29 sept, & vid behov
- bevarades den enskilda församlingens självstyrelse under prästens ledning
- dvs ordförande i sockenstämman
- 1817 kom förordningar om sockenstämmor och kyrkoråd dvs praxis kodifierades

Gustav III:s bidrag vid 1786(ego 1789?) års riksdag var reglering av befordringsgången.

Litteratur forskningsläge:
Sten Carlsson: Ståndssamhälle och ståndspersoner

Samnordiskt forskningsprojekt: Centralmakt och lokalsamhälle
- sockenstämmans funktion har blivit intressant - häradsting
- vems syften tjänade de - överhetens eller lokalsamhällets?

Carin Bergström: vilkens intressen tillgodosåg prästen?
-överhetens
- församlingens/kyrkans
- sina egna

Lantpräster i andra länder
- ej samma dominerande ställning i samhället
- var en bland många befattningshavare
- celibatet försvårade utvecklandet av nätverk inom samhället och egna ståndet
- präster kunde inte väljas av folket

Professionaliseringssträvanden inom prästståndet
i 1739 års prästvalsförordning uteslöts orden om konservering av prästhuset
1748 kom pastoralexamen, villkor för kyrkoherdetjänst

Livet på landet
närvaroplikt var påbjuden i kyrkolagen
prästgården var dåtidens "kommunalhus"
intyg - betyg - flyttning: ej förrän katekeskunskapen var godkänd "uppbördsverk" en gång per år;

Hustavlan
- 12 korta bibelstycken
- beskrev hur människorna skulle förhålla sig
- 1,5 milj ex
- avslutning:
"När hwar och en sin syssla sköter Tå går alt wäl, ehwad oss möter"

Hilding Pleijel
- viktiga böcker om hustavlan

kyrkoståndet	lärostånd	bedjande
politiska ståndet	överhet	stridande
hushållsståndet	näringsståndet	arbetande

Hög läskunnighet i Sverige

sid 24
Verklighetens "var man på sin plats"
"Sockenbandet" betydde mycket
- ej bevista gudstjänst i annan kyrka än sin egen
ex med prästänkan som inte fick gå till närmaste kyrka
- ej begå nattvarden någon annan stans
- ej använda andra präster än de egna
- upphävdes först 1858
- konventikelplakates avskaffande
- ej tillåtet flytta till annan socken utan tillstånd
Allt för att behålla inkomster inom församlingen

Bänklängder
- skrevs om med jämna mellanrum
- inte bara män och kvinnor åtskilda
- efter fallande inkomst, rangordning

Feta och magra pastorat
- regala tillsattes av kungen
- konsistoriella tillsattes av församling och domkapitel
- patronella tillsattes av patronatsinnehavaren

sid 32
Bild av järnmagasinet i Hargs hamn

Postgång mellan prästerna - klockaren hade ansvaret
- endast kyrkoherdar hade nyckel till postväskan

- Böndagarna 4, på fredagar - stora helgdagar 2

sid 88
Kyrkoherden och sockenstämman
- stämma minst 2 ggr 1/52, 29/9 samt vid behov
- från 1680 skulle den lokala adeln underrättas om stämmor
inte förrän 1817 utom förordning om sockenstämma och kyrkoråd
1650 gav i praktiken kyrkostämman ställning som sockenstämma:
"och andra församlingens åligganden, tarvor och beställningar"

sid 91
Sockenstämmans (ego: kyrkostämmans!) gamla uppgifter Församlingens förtroendemän - väljas med församlingens samråd och kyrkherdens vetskap
sexmän
kyrkvärdar
klockare
kyrkvaktare
– senare även organist, främst på 1780-talet
kyrkoherdens röst räknas som hälften av de avgivna rösterna - slutet 1700-talet
- senare som 1/3

Uppläsning av kyrkoräkenskaperna - hörnpelare i stämmans verksamhet
socknens gemensamma byggnader
präst-tiondet - som ej var hela lönen

- väghållning
- fattigvård
- undervisningen
- sockenhantverkare
- hälsovård
- sockenapotek –
"Doktor Darelius sockenapotek"
- "Sockenapotek och några hus-kurer utgivna av K. Collegie Medici, 1760"
Sockenstämmans nya uppgifter
sockenmagasin - prästerna så engagerade att det finns särskilt kapitel
- brandsyn - 1790-talet

Vargskall

Albert Nilsson Fataburen 1940, sid 107
Ant. Börje Sandén 94-01-22 kompletterad 2002
Pärm g13 10 textfil.dbf

Kristoffers landslag 1442
- utförliga bestämmelser om skalljakt.
"Björn, varg och räv må envar och allestädes saklöst dräpa och konungens landsfogde skall vara skallfogde i varje skall-lag"

Se 1734 års lag sid 87.
även: lo, järv, mård, utter, bäver (biur), säl och andra skadedjur, så ock:
- örn, hök, uv, glada och flera rovfåglar
- må var man saklöst skjuta eller fånga och dem behålla.

Landskapslagar
Stadgas att bönderna förutom vargnät även skall hålla varggårdar.
- vargnät (3 famnar / bonde) = 5 m
Liksom bonden skall ansvara för gärdsgårdar skall han håll varggårdar
Varggårdar av 2 slag
1/ dit vargar lockades med åtel - mest vintertid
2/ en fälla dit vargarna drevs vid skallgång - mest barmarkstid
Vanliga från 1700-talet
bönderna - allmänheten fick hålla varggårdar från 1778

1647 - Landet indelades i skall-lag

skottpengar på	Björn, 4 daler,	ungbjörn 1 daler
	varg 2 daler	ungvarg 1 daler

Mot slutet användes skall jakter mest för varg

Jakttyg - "skrämmande"
- redan egypter, greker och romare använde jakttyg
- även jaktlappar

1808 års jaktstadga (mycket stor roll)
Ett jakttyg skulle ha:
Jaktlappar: 64 x 40 famnar = 64 x 71,2 m = 4,5 km (4556,8 n)
vargnät: 12 x 20 famnar = 12 x 35,6 m = 712 m 5 alnars höjd =3 m (2,97 m)
vargnätet skall vara så starkt att man kan klättra upp idet utan att går sönder

- även fjäderbuntar, som luktade, (hägerfjädrar) jfr. **luktande viltstängsel** längs våra vägar
- vanligt hos primitiva folk
- man vet inte med säkerhet när "skrämmande jakttyg" började användas i Sverige
- jaktlappar ej omnämnde i 1734 år lag
- diskuterades i lagförslaget 1692
1778 - jaktlappar: tillstånd för bönder i kungligt brev.

Fredrik I införde stora **drevjakter** - i kontinental stil

Tidskrift för jägare och naturforskare år 1833
- jaktmetoder beskrivs

Bild som kan illustrera vargskallet i Bro/Håbo härad
Fataburen 1940:119
- bra beskrivning - lämplig att ta med sid 120-122
- även bestraffningsformer

Luder - åtel
Se beskrivning sid 123-124
- vargarna vandes vid förplägning på ett visst område

1808 års jaktstadga
- skyldighet för allmogen att förse jaktplatserna med **självdöda djur eller hästar** som skulle dödas

Greiffs beskrivning av en varggård, sid 128

varggård el. varghag

Jakttyg i rullar "rulljakttyg" år 1829 uppfanns av Hamnström, sid 129
- kunde sättas ut i förväg
- "inlappningen" kunde ske av en person på 40-50 minuter

Hetsjakt - i Norrland - av några få uthålliga jägare

Kartor - Lantmäteri *b-karta*

Börje Sandén Anteckningar från databasen b-karta.dbf

Sveriges kartbild genom 500 år.
Staffan Helmfrid.
Ant. Börje Sandén 90-12-29

Första tryckta kartorna i Europa på 1470-talet. Fick stor spridning, kopierades, kompletterades.
På 1600-talet blomstrade kart- och atlasproduktionen i Holland.
Praetorius uppfann mätbordet 1590, grunden för noggranna kartor; dock endast för mindre områden.
Översiktskartor gjorde efter "hörsägen", lätt identifierbara platser räknades upp: itinerarier.
Ptolemaios förtecknade längd- och breddgrader för 8000 orter. Först i slutet av 1700-talet började lantmätarna i Sverige mäta breddgraden: polhöjden - vinkel mellan horisont och polstjärna mättes med sextant eller kvadrant.
För longitudbestämning behövdes noggrann uppmätning. Frankrike var först med detta. Det var en fransk gradmätningsexpedition som for till Tornedalen 1736-37, Tycko Brahe använde triangulering på Ven redan 1577.
Den första trianguleringen i Sverige var mellan Grisslehamn och Åbo 1750-52. Därefter mellan Svinesund och Simrishamn. 1786 nåddes Torneå. Riksgränsen 1737-61.
För longitudmätning på marken var kronometern en nödvändighet; konstruerades av engelsmannen Harrisson på 1760-talet; med astronomiska observationer kunde gå, men inte i fält.
Med hjälp av militärens disciplin kunde vetenskapsmännen få den kvantitativa arbetsprestation som var nödvändig för kartors noggrannhet. Generalstabens kartorna gjordes under 100 år, de ersattes under 1970-talet av flygfotograferade kartor.
Höjdkurvor föreslog redan 1771 i Frankrike. Barometerhöjdmätningar gjordes 1836

Antikens världsbild
Pytheas från Massilia (Marseille) är den förste som nämner Skandinavien - en ö. 300-talet f.Kr. I Ptolemais, Kalaudios verk Geografike hyfegesis (död 161) trycktes i Bologna 1477. Det hade översatts till latin under 1400-talet sedan det blivit känt via Bysans; 26 färglagde kartor;
Sca/n/dia i den Saramatiska oceanen är en liten ö

(forts. Helmfrid)
Väster om Scandia låg Seandie = Själland och Cimbriska halvön = Jylland
En dansk nordenkarta 1439. Claudius Clavus = Claus Clausson Svart var i Rom 1423/24 han påtalade bristerna i Ptolemaios kartverk och ritade förmodligen två kartor 1427 och 1439. Den senare intogs i Ptolemaios upplaga tryckt i Ulm 1482 som en av sex "nya kartor".
ego: jämför med den andra Claudis kartan hos Ermen, där färgerna är missvisande. Här ser man Vänern och Vättern blåa; Uppsalas placering är något för Dag Stålsjö.
Jacob Ziegler, bayersk kartograf, har fått upplysningar om norden av bröderna Magnus; hans kartbild blir mycket riktigare, Sverige får en nordsydlig sträckning. Kartan trycks i Strassburg 1532/36. Byggde på lägesbestämningar från 500 orter i Norden. Fjällkedjan, Bottenhavet, Bottenviken.
Carta Marina, 1539. Olaus Magnus hade gjort omfattande resor i Gustav Vasas tjänst; sändes till Rom 1524, varifrån han aldrig återvände. 12 år arbetade han med Carta marina, tryckt i Venedig 1539. Först 1886 återfanns ett ex i München. Ett andra ex hittades 75 år senare i Schweiz, vilket ex Carolina förvärvade 1962.

Kommentar på latin, italienska och tyska. Kartan är närmast en illustration till Historia om de nordiska folken, Venedig 1555.
Se lång svensk översättning av kartbeskrivningen.

"En kort utläggning till de nya kartorna över det gamla Götariket och andra nordiska länder samt med de underliga ting till lands och vatten där inbegripna, vilka hittills aldrig i hela världen klart beskrivits. ... Procopius skriver under namnet Thule helt klart, att landet är väl tio gånger större än hela Britannien och har tretton landskap och många kungariken samt mycket folk."
.. "Visar att här finns oerhörda mängder järnmalm" .. "visar en väldig koppargruva, vars malm även innehåller guld" .. visar en rik silvergruva"
.. K - här ses huvudstaden i Sverige kallad Stockholm. Den är omfluten av vatten och är på naturligt sätt skyddad mot anfall. Därför att nästan alla invånare är rika och mäktiga kan staden utstå anfall under lång tid. På vintern gör de skansar av isblock runt staden. Därefter gjuter de vatten över blocken så att allt flyter samman. De blir så starka att varken kartuaner eller kanoner kan göra skada."
.. "Götariket ... inte mindre aktat i dag i sin mäktighet. Ty de gamla göterna håller ihop med samma enighet i sina angelägenheter."
Olaus Magnus kartbild förbättrades i holländska kartverk av Gerard Mercator 1595.
Andreas Bureus (1571 - 1646) "svenska kartografiens fader" Gränstvister föranledde hertig Karl att 1603 ge Bureus i uppdrag att göra en karta över norden. Förtsa kartan blev över Nordkalotten. 1611
1626 publicerades orbis Arctoi nova et accurata delineatio, ett 20-tal ex tryckta i kopparstick.
1628 fick han i uppdrag att bygga upp det svenska lantmäteriet

---

(forts. Helmfrid)
Gripenhielms generalkarta 1688. Hemlig. Ej avsedd för publicering. Trycktes dock i Paris 1706. Försvunna kartor återfanns senare med stickmärken efter kopiering. Grundade sig på lantmäterikartor, geometriska kartor, astronomiska observationer (longitud från Palma), "vägböcker och seglationer".
ego: intressant med kartor som grundar sig på seglationer!
Gerhard Burmans Skånekarta 1684 var mycket bättre än lantmäteriets karta, men den var hemlig och fick inte användas av Gripenhielm. Norrlandsdelen är bättre ho Bureus.
Mälarkartan 1689. Skärgårdsmätningen började 1691
Petter Geddas sjökartor, 1694 första svenska sjökortet, tryckt i Amsterdam. Han hade tillgång till militärens uppgifter.

Lantmäteriets tryckta kartor
1735 tilläts lantmäteriet ge utrikes- och provinskartor till nytta för Frihetstidens aktiva näringspolitik. Vetenskapsakademien, bildad 1739, var genom Jacob Faggot en pådrivande kraft. Lantmäteriet fick egen tryckpress.
1747 kom den första tryckta rikskartan efter Bureus 1626. Överlägsen Gripenhielms otryckta.
1742 Nordencreutz Chartebok öfver Landevägarne i Svea och Göta rike.

Hermelins kartverk
Arbetet med rikskartor avtog hos lantmäteriet när det fick mycket att göra med skiftesverksamheten. Privatpersonen, bergsrådet och friherre Samuel Gustaf Hermelin sammanställde på egen bekostnad det berömda kartverket, första kartan 1797, färdigt 1818. Lantmäteriet hade i praktiken upphört att vara kartverk. Snart togs kartverksamheten över av militären, Generalstabskartan.

Generalstabskartan
1805 inrättades en fältmätningskår. Först skulle ett triangelnät skapas; första triangellinjen mellan öst- och västkusten 1815-20.
Kartorna höll hemliga till 1857, och fick börja säljas.
1831 blev Topografiska kåren officiell geografisk kartutgivare.
1894 tillkom Rikets allmänna kartverk
1974 sammanslogs Rikets allmänna kartverk med Lantmäteristyrelsen till Lantmäteriverket.

---

ur Gyllene äpplen. "Carta marina"
Sven Widmalm,
Anteckningar BS 92-09-17

Påminns om att kartor växt fram hur sjöfartens och handelns behov
Olaus kan ha fått idén till kartan när han 1526 förhandlade med holländarna om vilka hamnar de skulle få använda och var lotsar fanns; på Gustav Vasas uppdrag.
Kanske återspeglar sig Olaus patriotism genom att Danmark återgivits som litet, trots att det var mycket mer betydande sjöfartsnation och mer känt än Sverige.
Kartan menar att Sverige bör hävda sin urgamla rätt till de södra landskapen, således naturlig gräns vid Öresund.
Procopius säger att Thule är 10 ggr större än Britannien och rymma 13 kungariken.
I nedre högra hörnet visas de 34 folk som en gång utvandrat från Sverige: "denna livmoder och smedja för alla folk".
Broderns vapen, 3 sädesax på 3 kullar, att han är invigd ärkebiskop, Sveriges primas, är också markerat på kartan.

Johannes Rubeckius ritade den första svenska världskartan 1610; med SÖDER uppåt.
Först 1735 blev det tillåtet för LMV att publicera kartor; först över Mälaren.
En Sverigekarta kom 1747, LMV kartutgivning upphörde efter 1780
Privata kartor kom:
1768 - Anders Åkerman, skolatlas, Atlas juvenalis
1796-1818: Hermelins Geografiska kartor öfver Sverige

Första trianguleringen gjordes i Tornedalen 1736-37 av franska vetenskapsmän, med syftet att mäta jordens form. Stämde verkligen Newtons beräkningar att jorden borde vara avplattad vid polerna?
Gravitationsteorin skulle i så fall få ett empiriskt belägg.
Nya mätningar 1801-03
Landsomfattande trianguleringar påbörjades 1807

Kartans behag, sid 780-
De äldsta kartorna ritades på samma sätt som man rita "bilkartor" där transportsträckorna förminskas medan vägskälen förstoras.
T-kartor med Jerusalem i centrum
Världsklövern med Det heliga landet i centrum
Olof Rudbecks skämtkarta i Lapplandsbeskrivningen 1701. Jätten har örat vid Öresund, munnen vid Mön, naveln vid Narvik på Gotland och fikonlövet vid Jungfruskär på Åland.

Tolka lantmäterikartor

Klint 94-03-22. Åhörde Clas Tollins föredrag
på Klint om hur man kan tolka lantmäterikartor; visade honom Turistkartan, nämnde att vi har de flesta kartor över Upplands-Bro.

Han berättade att man funnit koncepten till 1860-talets ekonomiska kartor i skala 1:20 000; troligen det som står i Ulf Janssons bok Ekonomiska kartor 1800-1934.

- Först lagrades de geometriska kartorna i slotten; de klarade sig undan slottsbranden genom att de hade flyttats till Räknekammaren. Från 1630-talet och 15 år framåt gjordes de första geometriska kartorna.
- Perioden 1650-1680 gjordes större kartor (småskaliga)
- Yngre geometriska kartorna perioden 1680 - 1750. 10 000-tals.
- Dike eller forntida stensträngar har samma tecken.
- Djuren "beträdde" "trädan"
- 3 olika färger på gärdena kan syfta på tresäde
- Stockholmsalnen = 59,2 cm
- Alnstocken på kartorna är oftast 1000 alnar
- längden på kartans alnstock anger faktiskt skalförhållandet

Långhundraleden på gamla kartor av Blaeu, Hondius och Bure.

Yngve Gustafsson.
Ur Långhundraleden, 1993
Ant. Börje Sandén 1995

Mycket värdefulla synpunkter på gamla kartor.

- Han är så väl informerad om kartproblemen.
- Dock: han Liksom "alla andra" finner han inte förklaringen till att kartritarna kunde binda ihop olika vatten, fastän de måste ha vetat att de inte vara så i verkligheten.
- Att omöjliga vattenförbindelser ritas in måste beror på, säger Gustafsson, att man (av slentrian) höll fast vid gamla seglingsbeskrivningar och reseberättelser.
- Jag tror inte det var av slentrian som Bure höll fast vid seglingsförbindelsen mellan Uppsala och Lövstafjärden i norr, när han samtidigt hade "opererat bort" Långhundraleden som sammanhängande segelled. När han ritar ut den trots att vattendelaren ligger på 30 m höjd, gör han det därför att leden faktiskt fortfarande användes(!) eftersom det var den enda möjlighet att från Fyrisån färdas norrut. Naturligtvis kunde man inte segla hela vägen; man antingen drog båten viss sträcka eller lämnade båten för att anlita en annan båt på andra sidan vattendelaren!
- Att man inte gjorde så vid Långhundraleden på Bures tid berodde på att det ju fanns andra leder att ta sig till Uppsala från skärgården.
- Hur kan man för övrigt tro att det gått att traditionsmässigt minnas en verklig sjöförbindelse som nu ligger på 30 m höjd? Minnet skulle ju ha bevarats ända från stenåldern.
- Gustafsson frågar sig varför kartorna innehåller sådana "apokryfiska" (icke erkända?) leder-

Jöran Sahlgrens formulering är intressant:
"Veen synes ha haft en förkärlek för hopknytande av älvar"
Gustafsson uppmanar till fortsatt forskning (s. 257)
ego: Jag tror svaret finns nära till hands.

Sigtuna = Fornsigtuna !!!
- På kartan 1613 av Adrian Veen/Hondius är Sigtuna stad inlagd på platsen för Fornsigtuna.
- Kraftigt markerad "sjöväg" från Enköping till Långheden

Claudius Clavus karta 1427-39 utgiven av Nicolaus Germanus 1482
- tolkning av svårlästa namn
Stockholm, Sigtuna, Uppsala

Ryssarnas svenska kartor

Ulla Ehrensvärd,

Föredrag 95-01-25. Kulturgeografiska institutionen, Norrtullsg. 2
SSAG inbjudet av Lokalavdelningen i Stockholm av Kartografiska Sällskapet och Svenska Sällskapet för Fotogrammetri och Fjärranalys.

Ulla Ehrensvärd berättar för första gången om sitt pågående arbete med svenska kartor i Ryssland.
- Hon varit där ett flertal gånger. Började 1990. 3 veckor 1991 (maximal tid att stå ut med rysk miljö!)
- ointresse från ryssars sida, man ville erbjuda henne tryckta kartor, men hon ville naturligtvis ha de gamla handritade.
- ca 1750 kartor att registrera
- kartor från 1600-talet och framåt hade ryssarna förhandlat till sig att ta över 1825 (storskaliga)
- Kartorna är knapphändigt ordnade och inte föremål för speciellt intresse från ryssarnas sida.
7,5 volymer
- 1 volym hade lånats ut som långlång på 1920-talet
- Vid ett tillfälle fick hon upplysningen att kartor kanske finns bland de 7 järnvägsvagnar med arkivmaterial som anlänt till krigsarkivet.

Ehrensvärd delar upp kartorna i fyra kategorier
1/ Peter I:s insamlade material
2/ Av övriga ryssar insamlat material
3/ Svenska fångars kartmaterial
4/ Kartor gjorda av svenskar som gått i rysk tjänst efter 1709
- särskilt Sprengtporten - "en stor general - en av de största" av svenskarna närmast betraktad som förrädare

Peter Geddas karta över S:t Petersburgs-området från 1695 utgiven i tryck i Holland 1697, hade av ryssarna graverats om 1704 och här finns första gången S:t Petersburg namngivet; på det holländska exemplaret står det Nyen - anlagt av Sverige 1611.

1714 - den första ryska sjöatlasen, kopierad efter Gedda; varvid Karl XI:s emblem bytts ut mot ett ryskt.

Handritad karta över Narva
- 1704 tog ryssarna tillbaka Narva
- handritad vy över slaget vid Narva 1704

Karta över Ladoga - Volchov med Staraja Ladoga och Novgorod

Många kartor över Neva från början av 1700-talet
- visar på platsens betydelse.

Vacker karta över floden Düna från 1701.
- materialet från Dahlbergs kartor
- han varnade tidigt för ryssarnas expansionssträvanden i området

Viborg - Lorens Tobens karta från 1706
- 1714 hade Ryssland tagit över hela Finland

Ryska kartor över Åland och delar av Roslagsskärgården
- Sundskär på Åland

Strahlenberg - fånge från Poltava - gjorde kartan över hela Ryssland
Creutz lodade Neva

Villmanstrandsområdet
- första kartorna från ca 1743

Lantmäterikarta över Gärdestad, nära Tystberga i Södermanland
- Varför? Ingen vet.

1644 - karta över Skåne
- Södra Kvarken
- Mainz--området i Bayern

Ösel finns fortfarande i svenska arkiv

Ingermanlandsområdet
Omkring 1628 kördes ryssarna bort från området
- Gyllenhjelm tog dit smålänningar
- Han Karlsborg (-berg) står i ruiner sedan 1940-talet
- byggt 1925
- ryssarna hoppas nu på restaurering

Många platser sparade från bebyggelse:
"Här bor en gammal gud - här får inte byggas" Rudbecks ord

Kartor och porträtt göms i dold bildskatt. Pop.hist 1992:2

Stefan Seidel,
- journalist i Uppsala

Göran Bäärnhielm - ch för Kart- och Bildsektionen.
- uppmaning till hembygdsforskare att besöka
- ej många besök

Carta Marina - version från 1572.
700 volymer av tryckta svenska atlaser
600 volymer av utländska

handritade
sammanlagt 270 000 kartblad

Studera "Svenska historiska planscher"
Vykort - 500 000, ordnade efter orter.

Flyttas till bergrum 30 m under jord

Klimat, sjöar och vattendrag. SNA. kap. Kunskapen växer fram

Olov Lönnqvist/Gun Zachrisson

sid 32. bildtext till Carta Marina:
"Sjöarnas och vattendragens lägen tycks bygga på samma sagomässiga grund som kartans hjältefigurer".

Ett märkligt uttalande 1995! Jfr Lönnborg 1900-talet början.
Skribenten tycks inte alls inse att vattendragen visar framkomliga vägar. (Lönnqvist född 1920!)

Artikeln är ett bra argument i den kommande bok5 om "färdleder"

Ekonomiska kartor 1800 - 1934, RA 1993

Ulf Jansson
En studie av småskaliga kartor med information om markanvändning.
Börje Sandén 02-10-19

Sockenkartor - "Sockenkartverket".
Sockenkartor
- instruktion 1827
- kungligt brev 1845
- geografiska beskrivningar skulle upprätta över alla socknar

Mönsterkarta utarbetades av Forsell över Bromma socken, 1845
- tidigare kartor av Bovallius, var ej bra - blev tjänstledig på livstid
- 1848 anställdes särskild lantmätare för sockenkartverket
- 1850 ytterligare 2 tjänster
- 1852 drogs alla tjänsterna in

1851 - en topp i produktionen: 29 sockenkartor, varav 13 i Upplandsdelen av dåvarande Stockholms län

Drygt 1/4 av landet är karterat på detta sätt

1854 - Stockholms-Näs
1:20 000, C. Edling. Markanvändning och bebyggelse, med beskrivning.

Framställningen av sockenkartor avstannade när Rikets ekonomiska kartverk startat 1859.

Häradskartan
Namnet har aldrig varit det officiella; "häradskarta" förekom på omslaget till de 5 första kartbeskrivningarna från 1860-talet i Uppsala län.
- avser troligen endast kartans omfång.
- ibland: "den äldre ekonomiska kartan"

Påbörjades 1859: sista fältarbetet gjordes 1934.

1859 - kungligt brev 15 april
1/ Rikets ekonomiska kartverk
2/ Norrbottens läns ekonomiska kartverk

1870 inställde riksdagen finansieringen av ekonomiska kartan
- skulle bekostas av hushållnings-sällskap, landsting o. dyl.

1873 ställdes kartverket under chefen för Topografiska kåren
1873 ställdes under generalstaben

Rikets allmänna kartverk
Inte förrän 1895 blev en ny organisation klar:
- då hade Rikets ekonomiska kartverk slagits samman med Generalstabens topografiska avdelning.

Såsom dåligt karterade, med äldre teknik, utpekas Örebro, Uppsala och Skaraborgs län.
- ego: strandlinjerna överensstämmer dock väl med moderna kartor.

Generalstabens karta över Sverige
- före 1873: Topografiska Corpsens karta över Sverige
- därefter: Generalstabens karta över Sverige

Liunggrens Atlas över Sverige städer
- samtliga Sveriges städer vid mitten av 1800-talet
Liunggren blev styresman för Rikets allmänna kartverk

Övriga sockenkartor
1851 - Dahlgrens karta över Färentuna härad
- Fornminnen angivna: 26 olika symboler

1829 - Bromma socken: troligen den omnämnda "mallkartan"
1828 - Kumla socken i Västmanlands län

Hembygd – Religion *b-hemb*

Börje Sandén Anteckningar från database \b-filer\b-hemb.dbf

Lokalhistoria i skolan.1990

Symposium i Linköping 1990

Föredrag hållna vid ett lokalhistoriskt symposium i Linköping 20 november 1990.
Stads- och kommunhistoriska institutet.
Fått av Kaj Janzon 91-12-06

Adresser till lokalhistoriska institut, centra, organisationer
OBS UKF är inte enbart "lokalhistorisk" i snäv betydelse

Inledningsanförande av Göran Graninger
- Fara för "snuttifiering"
- Det är sammanhangen som behövs
- Lokalhistoria viktig uppgift för skolan
- "Centrum för lokalhistoria i Linköping"

Lars Gustavsson, Järfälla
"Min syn på lokalhistorien"
Redogörelse för hans arbete i Järfälla
- hans syn på lokalhistoria har formats av hans erfarenhet
- född och uppvuxen i Järfälla
- hembygdstidningen Järfälla-Bygden, eg socialdemokratisk
- skolstyrelsordförande 20 år
- Järfällaboken I, 1957, han arbetade "på heltid" i 5 år
  800 sidor, 6000 ex, slutsåld 1986
  ensamförfattare
- Järfällaboken II. 1986
  1000 sidor, 8000 ex
  15-tal medförfattare
- har ingen uttalad definition av begreppet lokalhistoria

1. Varför? 2.Hur? 3. För vilka? 4 Av vilka?
1. För att stärka hembygdskänslan
- rotlösheten, brist på förankring i bygden
- kunskap ökar känslan för och trivseln i bygden
- att förändra historieperspektivet: centralt --> lokalt

"Sveriges historia är dess sockenstämmors"

Beskrivning - Analys
Gustafsson anser beskrivning viktigare än analys i lokalhistoria
a) folk vill ha konkreta upplysningar: när byggdes vägen, hur gammalt är huset, föreningen, järnvägen, elektriska ljuset
b) analys är mer för professionella forskningen

2. Hur skrivs lokalhistoria?
Hans åsikt överensstämmer med UKF/min
Först översikt - Det hände i Upplands-Bro
Sedan tema - Vad hände egentligen?

"... därefter kan följa teman som komplement till det som ej behandlats särskilt djupt i den heltäckande skildringen"

Lokalhistorien sätts i relation till rikshistorien

3. För vilka skrivs lokalhistorien?
"Heltäckande" modellen bör skrivas för intresserad allmänhet
"Tema-motivet" för en smalare publik.

Diskuterar att vända på den kronologiska ordningen.
- jfr Almarestäket - Stockholms blodbad.
Först översikt - Det hände i Upplands-Bro
Sedan tema - Vad hände egentligen?
"... därefter kan följa teman som komplement till det som ej behandlats särskilt djupt i den heltäckande skildringen"
****
Robert Sövik, Norge
"Lokalhistorie i norsk skole"
- lokalhistoria - en demokratisering av historien
****
Lars Elam.
"Om Napoleon blev någonting är inget väsentligt ... "
Historia på 15:de plats av 29 vid SÖ:s mätning 1983.
- bottenämnena var Bild, Maskinskrivning och Religion.
Pedagogikens lagar:
- börja med det näraliggande - lokalhistorien i nutid.
- lära sig tänka, reflektera, spekulera
- tränas att tänka historiskt
- "erövra kunskapen av egen kraft" ego - mycket viktigt

Norge ett föredöme: målmedvetet strävat efter en lokalhistorisk bas i skolans historieundervisning
---

Lokalhistoria i skolan, 1991

Symposium i Linköping 1991

Fyra artiklar:

Sven Hellström
"En svensk lokalhistoria som kom av sig"
Hans Nilsson
"Demografiska databasen i Linköping"
Göran Sparrlöf
Himmelsby - ett exempel på lokalhistoria i skolan
Monika Minnhagen-Alvsten
"Museet - ett komplement till läroböckerna"

Sven Hellström
"En svensk lokalhistoria som kom av sig"
Norska idéer har i hög grad inspirerat Sverige.
- idéerna om lokalhistoria i skolan har kommit av sig
- nu försöker man på nytt
- Lars Elams påpekande om 1919 års kursplan (Karl-Erik Forslund)

särskild plan för varje skolan
- Valter Elgeskog, lektor vid seminariet i Linköping har sedan 1947 arbetat för lokalhistorisk undervisning inom lärarutbildningen. Artiklar från 1973.

Varför kom undervisningen om lokalhistoria av sig?
- Elgeskog hänvisar till motstånd från historielärarna
- när ämnet nu fått legitimitet i vetenskapen torde förutsättningarna var bättre.

Demografiska databasen erbjuder stora möjligheter.
****
Hans Nilsson
"Demografiska databasen i Linköping"
Huvudman: Centrum för lokalhistoria i Linköping

Två huvuddelar:
1. Sockenstatistik för Östergötland 1749 - 1859
- befokningssiffror, spädbarnsdödlighet, födelsetal
  stånd, yrken
2. Kyrkböckerna för Linköpings stad.
(insamlingen blir klar 1990)
- husförhörslängder
- födelseböcker
- död- och begravningsböcker

Överföring till datamediet gjort av Demografiska Databasen i Umeå.
- Användarvänliga datorprogram framtagna av Centrum för lokalhistoria.
- Skolversion under utarbetande
- Allmänheten skall själv kunna söka i databasen på biblioteket

Endast jämförbart med Stockholms och Sundsvall - dvs Tuna-området i Egil Johanssons "Sockenliv i äldre tid"
****
Göran Sparrlöf
Himmelsby - ett exempel på lokalhistoria i skolan
- Vifolkaskolan i Mantorp, Mjölby kommun
- Bakgrund är skiftesreformerna
Källmaterial:
- Lantmäterikartor
- husförhörslängder
- död- och begravningsboken
Materialet förenklas så att det kan handhas av eleverna
Ex på förenklad lantmäterikarta
****
Monika Minnhagen-Alvsten
"Museet - ett komplement till läroböckerna"
Länsmuseet i Kristianstad
Museet leder exkursioner med lärare från hela länet.
Behovet av kulturell identitet är stort, särskilt inför EG

Återblickar, SHF 1991

Josef Rydén,

Rörelsens rötter, Hela Sveriges Hembygdsförbund
Gunilla Lindberg, John Nihlén - hembygdens ambassadör,s.211
Rune Ruhnbro, Nordiskt Hembygdsarbete, s. 231

****

Josef Rydén
Rörelsens rötter,
- götiska romantiken
  Ydredrotten Leonard Fredrik Rääf 1786-1872
  Hyltén-Cavallius, 1818-1889, folklivsforskningens banbrytare
  Djurklou, Nils Gabriel, första fornminnesföreningen,
    Närke, 1856
- Hazelius, Arthur, Nordiska museet, 1873
- Kulturen i Lund, 1890
- Funäsdalen, Leksand (Jonas Mats Perssons gård), 1890-talet
- Karl-Erik Forslund, Storgården, 1900.
    bergsmansgård vid sjön Väsman, Ludvika
    Brunnsviks folkhögskola

Motsvarigheter i konsten:
- Carl Larsson
- Anders Zorn
- Carl Wilhelmsson
- Gustag Ankarcrona, Holen

Ungdomsrörelsen, förening av radikalism - nationalism
"den nyvaknade demokratiens intresse för folkets egen historia"
- I Jämtland; ungdomsrörelsen kom närmast från Norge
- Dalarna: ungdomsmötena samla en publik av 20 000.

Förening av fosterländsk anda OCH radikalism.
"folklig frihetsrörelse som ville avskaffa klassgränser och penningstreck"
- intresse för folkets egen historia.

Hembygd OCH naturskydd
- STF 1875
- Verdandi, radikal studentorganisation i Uppsala
- Svenska Naturskyddsföreningen, 1909, SNF
- Samfundet för Hembygdsvård, 1916,SfH
  Karl Starbäck, förste ordföranden

Krisen på 30-talet
- John Nihléns insats, se art av Thomas Hillmo, sid 135
- Lokala hembygdsföreningar växte i antal, riksorganisationens betydelse minskades.
- SNF var också i kris, sjunkande medlemsantal
  Försök till sammanslagning misslyckades 1941
  Även många i hembygdsrörelsen sade sig ej vilja styras från Stockholm. John Nihlén var en hängiven förespråkare för sammanslagning och centralstyrning.
"... göra SfH till en stark riksorganisation och expertorgan, som dels hade offentligt inflytande, dels resurser att lägga arbetet på en folkbildande bog"

90-talsidéerna och Skansen

Fornminnessvärmeriet hade varit traditionsbevarande.
Nu var frågan: kunde det folkliga kulturarvet forma ett bättre samhälle?
****
Nordiska Förbundet för Hembygdsarbete - NfH
(... och lokalkultur: NfH-L)
bildat 1982, på Hässelby slott
(ej danskt medlemsskap)
NAU - Nordisk Amatörarkeologi (!)

Sjövägar - farleder - Mälaren - Stäket - Sigtuna - Draget
Norrström - Stocksund - Ryssgraven

Ego:
- 6 farleder in i Mälaren omkr år 1000
- alla kunde inte befästas
- Stockholm låg i verklig glesbygd

Mälaren - havsvik
- Adam av Bremen använder order "havsvik" - Birkas placering

Den danske Brigade i Sverige 1943-1945
Oberstlöjtnant K.V. Nielsen.

Boken grundar sig på Hovedrapport over Den danske Brigade i Sverige, i Rigsarkivet.

I maj 1943 ville den danska motståndsrörelsen representant i Sverige - Ebbe Munck - organisera en styrka liknande den norska.
- saknades pengar
- ointresse från svensk sida
- många olika planer diskuterades
- ett förslag gick ut på att styrkan skulle sättas in i Danmark innan kriget var slut

Marinen var tillfredsställd över sina insatser vid tyska ockupationen då man sänkte en del av flottan.
- unga officerare i armén var förbittrade över att armén så snabbt gett upp - man kunde åtminstone ha förstört materiel på samma sätt som marinen, när den sänkte en del av flottan.
- "en generande otillfredsställelse med generalkommandots handlande".

- Tanken att etablera en upprorsrörelse i Danmark var inte allmänt utbredd.
- Man ville helst komma till England och arbeta därifrån, men det ansågs orealistiskt
- man ville delta i en invasion av Danmark från England
- alternativet var att sätta upp en styrka i Sverige, som kunde beväpnas och överskeppas till Danmark med svensk hjälp.
Man tycks ha problem med hur man skulle handskas med danska kommunister - ofta återkommande, inte minst hos Smith
- man fruktade en kommunistkupp i krigsslutet
- man framhöll för svenskarna att om en invasion måste genomföras vid sammanbrottet "beder vi alle til, att den maa blive svensk"

Mormoner i Upplands-Bro

Studier inför UKF:s exkursion till skjutfältet 1999-05-15
Ispirerad av artikel i Vi 1999:5-6, 4 februari
Art. i NE: Mormons bok;
dito Adventismen

"Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga"
Svenska kyrkböcker hade/har den bästa dokumentationen i Europa över gamla anfäder. En ledande idé hos mormonerna var att de skulle retroaktivt kunna föra sina släktingar med sig till det himmelska riket vid jordens undergång. Efter Andra världskriget fick de tillstånd att mikrofilma alla svenska kyrkoböcker.

En liten kopieringsfirma Rekolid, journalisten Erik Wästbergs lilla egna företag vid sidan av sitt ordinarie arbete, åtog sig uppdraget. Erik Wästberg var far till författaren Per Wästberg.
Två exemplar av varje dokument gjordes. Ett skulle stanna hos svenska staten (Riksarkivet).

Mormons bok, ur NE
"en av profeten Mormon sammanfattad urkund innehållande Guds ord till profeter som levt bland Amerikas forna innevånare. Tre grupper hade utvandrat från Gamla världen långt före Kristi födelse; en kom till Amerika på 600-talet f.Kr. Jesus påstås ha besökt Amerika efter sin uppståndelse och där upprepat sin bergspredikan. År 1827 återuppstod en av de gamla profeterna och överlämnade några plåtar med texten skriven med gammal egyptisk skrift, som översattes till engelska 1830. Svensk översättning 1878.

Mormoner i Krantzkojan
Om mormonismen i Krantzkojan nära Negelstena finns berättat i bok2; hur soldaten Hådell en höstdag gick till sin kollega Carl Fredrik Krantz med bibeln i hand för att ta honom ur de villfarelser som han råkat ut för. Det blev tvärtom Hådell som omvändes. Han och hustrun döptes i en upphuggen vak nedanför stugan 19 oktober 1889. Missionär från Salt Lake City förrättade dopet.

Adventismen
"ankomst"
"Sjundedagsanventister"
- läran om "Kristi snara återkomst till jorden"
- skulle ha skett 22 okt 1844
- i stället sa man att "den dagen gick Kristus in i den himmelska helgedomen för att rena den"
- helgar särskilt 7:e dagen = lördagen.
- hälsosam livsföring - ej alkohol, tobak, kaffe, te

USA under 1830-talet
Kom till Sverige p 1880-talet
Ekebyholms internatskola i Rimbo

Personanteckningar – biografier *b-pers*

Börje Sandén Anteckningar i \b-filer\b-pers.dbf, samt tillägg

---

Carl Michael Bellman

Olov Byström. Hägerstens hembygdsförening

UR Bellman på Hägersten, Bo G Hall (red). Hägerstens hemb. för.
250 år sedan Bellman föddes, 4 febr 1740. Hornsgatan
200 år sedan Epistlarna utgavs. således 1790
nr 82, Vila vid denna källa, påstås här knuten till Hägersten, annars ofta till Djurgården = Hasselbacken.

Olov Byström. Skrivit om Bellman i snart 70 år.
"Den förvridna bilden av Bellman är en produkt från 1800-talet"
Gubben Noak och Susanna i badet används som tillhyggen; hädelse av Bibeln.
Fryxell, en av mig i andra sammanhang uppskattad historiker, och Strindberg gillade inte Bellman: något elakt, "den store tålde inte att någon var mer firad än han själv"
Geni: behärskade att skriva allt från det burleska till de utsöktaste naturskildringar.
Bellman var inte alls någon alkoholist;
Bevis: handskrivet manus på 40 foliosidor utan minsta darrning med utsökt handstil.
Allmogeskådespelet Uppbördsstämman som han skrev i Byhäktet. Han hade instämts för en skuld på 150 kr, naturligt uppkommen när han förlorat Gustav III:s ekonomiska stöd. Dog sedan 11 feb 1795.

Från bildad familj: tyska, franska, engelska, latin, italienska
Fredmans Epistlar är skrivna för bildad publik.
OBS. han skrev också Fredmans Sånger.
De flesta skrivna 1770-74, utgivna 1790
Fjäriln vingad anses helt säkert vara hans egen komposition.
"Kärleksgudinnorna Fröja och Venus hade många tempel i den tidens Stockholm"
Bland Hasselsnåren stod "Fröjas små tempel"
Ulla Vinblad, Maja Stina Kiellström.

700 krogar på 70 000 invånare: 1 krog / 100 personer
Thermopolium i Myntgränden: Käraste bröder, systrar och vänner
Norra Djurgården, Fiskartorpet: miljö för Ulla, min Ulla, Liksom en herdinna, Vila vid denna källa.
147 sånger i Fredmans Epistlar och Sånger. 50-tal på skiva
I och med att Sven-Bertil Taube (för snart 30 år sedan) presenterade Bellman fick denne en annan framtoning än den tidigare manskörssången, som mer tänkte på den musikaliska skönheten. Sedan följde "realistiska" tolkningar av Fred Åkerström, Cornelius Vreesvijk. Nu senast en obestridd tolkare som Mikael Samuelsson.
Paul Britten Austin. Bästa Bellmansboken. En översättning från engelskan. (1970)
(för snart 30 år sedan) presenterade Bellman fick denne en annan framtoning än den tidigare manskörssången, som mer tänkte på den musikaliska skönheten. S

Den Heliga Birgitta - 600 års jubileum av helgonförklaringen

Bergquist

Understreckare, Tidningsartikel, Videoinspelning

7 okt 600-års jubileum av hennes kanonisering; i ett kapell i Vatikanen; påven Bonifacius IX;
8 okt (sön) mässa till hennes ära i gamla Peterskyrkan
- alla Roms kyrkklockor ringde
- namnet skrevs in i helgonboken
- Påven fick gåvor från svenskarna

1991 - seminarier kring Heliga Birgitta
91-10-05: ärkebiskoparna i Sverige och Finland tillsammans med påven i en ekumenisk gudstjänst i Peterskyrkan
- norsk och dansk biskop
- 5 nordiska katolska biskopar

OBS: Första gången sedan medeltiden/reformationen som påven uppträder tillsammans med protestanter.
I närheten av monumentet över drottning Christina avtäcktes en stor medaljong över Birgitta.
- kungen och drottningen
- Italiens president och många andra

6 okt hölls mässa på torget utanför Birgittas hus/Birgittinerkloster

Luther tog bort helgondyrkan

Från början var alla helgon "lokala"
Helgonen troddes förmedla kontakt med Gud
Mirakel-underverk sades ske vid deras gravar-relikgömmor
Berättelser om deras liv skrevs ned: legender
legenda: "något som bör läsas"

Helgonen blev för många
- Alexander III förklarade för 800 år sedan att helgon måste godkännas av påven
- kandidaten examineras mycket noga ur alla synpunkter
- finns kanske 20 000

Europeisk gemenskap - nu aktuell
Europeisk gemenskap - på medeltiden
Påven - katolska kyrkan - vill vara ett historiskt minne
- jämför kommunistiska-socialistiska länder

Tidningsartikel
Det hela ägde rom under Berninis enorma bronskupol
Reformationen var nödvändig
- men först nu förklarar man officiellt fred efter 400 år

Drottning Silvia läste ur bibeln

Bellman - inför Hembygdsgården i Kungsängen

Hassler, Göran

Anteckningar Börje Sandén
1. Litteraturfrämjandets bok 1989
2. Kulturens värld 91:4 - Ullas olyckliga systrar lovligt byte, rodde stinkande pråmar.

Vila vid denna källa
a) ... stod Ulla sista gången brud
"Hela Ulla-gestalten och även Epistelsamlingen sammanfattas i
utsökta slutsången, "Vila vid denna källa". I slutstrofen tas
farväl på det enda riktiga sättet. "Äntligt i detta gröna stod Ulla sista gången brud"

b) "Ulla Winblad, kära syster,
du är eldig, kvick och lyster,
var dag så står du brud.
Hurra, jag hör dig sjunga. jag ser Fröjas tempel gunga.
eldar kring luften ljunga
... ur Ep. 3. "Till en och var av systrarna, men enkannerligen till Ulla Winblad.

c) Vävarnas barn: Per Anders Fogelström
- salpeterjäsningen vid Rålambshov
Gustaf Hallenstierna, adelsman, memoarverk, efter besök hos god vän:
"... och till vidare skulle jag för det dagliga behovet hålla
tillgodo med pigorna i köket ..."
"... De hade tre pigor i ett rum och Malmerfeldt tillsade första
dagen, att om vi voro nödiga gingo vi sans facon om nätterna ner i fållbänken till dem. Bungencrona
profiterade av offerten men icke jag. Jag var van vid vackrare och snyggare2
"... Hur sparsamt jag än hade föresatt mig att utnyttja
bekvämligheten i huset, vad skulle jag göra då hon alla kvällar
frågade om hon skulle komma in till mig med undantag för ett par, då hon var oskicklig"
"... Vad jag i synnerhet märkte som bevis på att hon ej måtte ha
varit ovan, det var att hon efteråt icke tycktes visa minsta
skymt av ånger eller göra mig förebråelser"

Snorre Sturlassons poetik omvärderad

Lars Lönnroth, SvD 87-10-19

Anteckn Börje Sandén 92-02-11

Snorres Edda är en lärobok för skalder.
- myterna och berättelserna avsedda som "illustrationer"

EGO: avsaknaden av biblisk tradition kommer att göra många litterära verk ointressanta/obegripliga för kommande generationer, ex Vilhelm Moberg

Enligt Elias Wessén (filolog) har Snorre först skrivit den
SISTA avdelningen

4. HATTATAL = "Versmåttsuppräkning"
- systematisk genomgång av fornnordisk metrik

- en lång dikt som Norre skrivit till ära för kung Håkon och Skule jarl

3. SKALDSKAPARMÅL = "Det poetiska språket"
- "kenningar" - havets häst, Valhalls herre
- "heiti" - poetisk synonym: viv = kvinna
Vi får veta vilka myter som ligger tillgrund för olika kenningar
- guld = "Fafners bädd" han låg och ruvade på sitt guld

2. GYLFAGINNING = Hur Gylfe blev lurad"
- genom gång av den nordiska mytologien
- äger rum i Valhall

1. PROLOGEN
- Gylfe luras att omfatta den hedniska läran
- Snorre - kristen - menar att ursprungligen fanns bara en gud

Artikeln berättar om hedendomens humanistiska och kulturella värde.
- "stark tilltro till de hedniska förfädernas förnuft och förmåga att uppleva och skildra världen utan kyrkans förmyndarskap."

Teori: Myterna återger tingens sanna natur
Förebild: Isidor av Sevillas "Om tingens natur - De natura rerum
Honorius Augustodinenis "Världens spegel" Imago Mundirum i Valhall
---

Kring källorna till Fredmans epistlar

Gunnar Hillbom.

"Originalupplagans" från 1790 förord återges. Kellgren var huvudansvarig, Olof Åhlström tolkade i notskrift; Bellman skrev troligen själv aldrig noter; mycket svårt att nu rekonstruera hur melodierna verkligen lät.

De flesta epistlarna skrevs i början av 1770-talet. Inför utgivningen 1790 gjorde Bellman några nya, bland de allra bästa: Liksom en herdinna, Vila vid denna källa, Märk hur vår skugga.

"Kring källorna ... " har fört Bellmansforskningen ett stort steg framåt.

Sensationellt fynd av Hillbom: en handskrift från 1770-talet, skriven av Anders Lissander, (vän, gynnare, kommissarie) i vars salonger Bellman vid denna tid brukade första gången presentera sina alster. Lissander skrev ned de första textversionerna;

När Kellgrens utgåva kom 1790 hade han ivrigt sökt efter ursprungstexterna; Bellman hade dem som regel inte kvar och mindes inte allt. Kellgren har också i några fall mildrat de sexuella anspelningarna; i beskrivningen av den vackra Charlotte i korpral Mowitz säng, när "hon vänder sig som en fisk och känner en sprittning i var led" hade Kellgren ändrat till 'sprittning' från 'tryckning'. Filologiskt arkiv 36 135:-

I nyutgåvan av Fredmans epistlar har man använt sig av de ändringar som Bellman själv gjort efter tryckningen 1790.
Nordstedts 252:-

Svenska kulturbilder

Ellen Fries,
ur Nord. familje bok, Encyklopedien, Bra Böcker

1855 - 1900, historiker, landets första kvinnliga doktor:
- 1879, "Bidrag till kännedomen om Sveriges och Nederländernas diplomatiska förbindelser under Karl X Gustafs regering"
- 1885, Den kvinnliga elementarundervisningen
- 1896, Svenska kvinnors nationalförbund - initiativtagare
- 1889, Erik Oxenstierna
- 1895-01, Teckningar ur svenska adelns familjelif i gamla tider
- 1890-91. Märkvärdiga qvinnor
- 1896-99, Den svenska odlingens stormän, 3 bd
Se Maria Cederschöld, "En banbryterska" 1913

Ortnamnsarkivet i Uppsala – OAU. presentation

- ca 17-19 anställda, ej alla heltid

En presentation; se pärm a9
- språkvetenskapligt forskningsinstitut
- samla in, bevara, utforska, publicera
Utges i Sveriges ortnamn

Topografiska arkivet - 6 milj kort; överordnat register
- övriga är kopior
* Medeltidsregistret
* Naturnamnsregistret
* Etymologiregistret

Fotokopior finns av RA pergamentsbrev
Jordeboksutdrag i arkivsalen
Välförsedd kartavdelning
OBS, OAU flyttar till Arkivcentrum 6 dec 1992.
Historik
- grundades 1928 med namnet Svenska ortnamnsarkivet
- inhyst på Carolina Rediviva, Jöran Sahlgren
- insamlandet går dock tillbaka till Gustav II Adolf:
"det medh frågandes, hwadan hwart hafwer fått sitt nampn"
- Sveriges första ortnamnsforskare: Andreas Stobaeus, d. 1714, lundaprofessor
- först med rikstäckande insamling av namn var Norge: Oluf Rygh.
- motsvarande initiativ i Sverige från Hans Hildebrand i brev till konungen 1901, då han föreslår en systematisk undersökning av Sveriges ortnamn.
1902 skapades Kungliga ortnamnskommittén, där också Adolf Noreen var med. Som provområde valdes Älvsborgs län.
Jöran Sahlgren började utge Namn och bygd redan 1913, senare nordens ledande tidskrift för ortnamnsforskning.

Omorganisation
DOVA: Dialekt- och ortnamnsarkiven samt Svenskt visarkiv

OUA: Ortnamnsarkivet i Uppsala
DAL: Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund
DAG: Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg
DAUM: Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå

Dessutom i Uppsala:
ULMA: Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala
OSD: Arkivet för Ordbok över Sveriges dialekter
SMP: Arkivet för Ordbok över Sveriges medeltida personnamn
Seminariet för nordisk ortnamnsforskning.
Ortnamnssällskapet, bildat 1935
Ortnamnssällskapet i Uppsala
S:t Johannesgatan 11
753 12 Uppsala
tel 018-15 68 20, pg 13 31 68-5
Stockholm: SVA: Svenskt Visarkiv

Sjölander - Villa Skoga.

ABF-föredrag 93-11-11
Upplysningar från 2 skärmutställningar som en engelsk konversationsgrupp inom ABF, Kungsängen, tagit fram år .....
Arbetet är osignerat. I ca 9 år har gruppen samlats regelbundet med en amerikansk lärare.

Villa Skoga ritades av Frederick Sköldström 1924 åt Oscar Sjölander. En husjungfru hette Ellen. Sjölander hade sitt kontor längst upp, dit en smal trappa ledde.
I trädgården fanns 125 fruktträd, många togs bort när pojkhemmet inrättades för att ge plats för idrott; själv minns jag att där fanns en ishockeyrink, på platsen för nuvarande vårdcentralen.

Pojkhemmet.
Under krisåren på 20-talet hjälpte 8 baptistföreningar i Stockholm dem som levde i nöd. Man fick en del pengar över när tiderna blev bättre och man vände sig till myndigheterna för att höra efter vad pengarna lämpligast kunde användas till. De uppmanades att öppna ett pojkhem; flickhem fanns det relativt gott om. Pojkhemmet startades i Nockeby. En av "baptistflickorna" hade en broder i USA, som ansågs lämplig att ta hand om hemmet. På så sätt kom Ragnar och Britta Vahlborg att verka här för resten av livet; han dog 1959 och Britta 1960.
Verksamheten flyttades till Villa Skoga sedan det 1938 hade blivit till salu; Wahlborgs köpte huset, som nu kunde hysa 20 pojkar. En särskild källare byggdes för frukten; den finns fortfarande kvar mellan huset och vårdcentralen.
Ytterligare 4 personer ingick i personalstaben, 2 i köket och 2 för att se efter pojkarna.
Inga, bor fortfarande i Kungsängen. Måste ta reda på om hon finns kvar 1993. Hon arbetade mellan heltid 1947-1951, då hon gifte sig, senare sporadiskt, sammanlagt i 19 år.
Pojkarna var mellan 4 och 18 år. Ynglingahemmet tillkom för dem som var 16 år och fram till militärtjänsten.
Villa Skoga blev tillgängligt för ABF 1983. Där finns nu också lokaler för Socialdemokratiska partiet och Unga Örnar.

Jag kommer av ett brusand .hav.. De la Gardie

Bengt Wahlström.
Intressant skildring av släktförhållandena; farfar Pontus De la Gardie föddes i Frankrike; kom i dansk

krigstjänst; på 1560-talet i svensk krigstjänst som Johan III:s främsta fältherre; intog Kexholm och Narva; hans förtjänst att Estland blev svenskt.

Pontus gifte sig med Sofia Gyllenhielm, dotter till Johan III och hans älskarinna Karin Hansdotter; sonen Jacob De la Gardie föddes 1583, då modern dog; 2 år senare dog även Pontus. Jakob uppfostrades av Johan III (morfar).

Jakob deltog som 17-åring i Karl IX:s livländska och polska krig tillsammans med Carl Carlsson Gyllenhielm, Karl IX:s oäkta son. Intog 1610 Moskva. Gifte sig 1618 med Gustav II Adolfs ungdomskärlek Ebba Brahe. Hon var dotter till riksdrotsen Magnus Brahe. Modern var Brita Leijonhuvud, som var sondotter till Per Leijonhuvud, Gustav Vasas systerson. Ebba var också dotterdotter till Sten Eriksson Leijonhuvud, som var bror till drottning Margareta.

Ebba fick 14 barn, särskilt starka band med sonen Magnus Gabriel; tal på latin vid 12 år ålder, rektor för universitetet vid 17 års ålder, hade haft ett verklig hårt studieprogram.

Bellman i Hagaparken. (antecknat 94-09-24)

Bengt Jonshult, författare av en skrift om Hagaparken utgiven av Solna hembygdsförening. Guidning med musikinslag 94-07-23. Mycket bra.

Första stopp vid eken, där gamla Solnabor hävdar att Bellman skrev Vila vid denna källa. Mälarhöjdsbor visar på att hos dem finns en väg som heter Bellmanskällevägen med ett litet monument vid källan.

På Stora Essingen utpekas en brygga där sången diktades.

Djurgårdare hävdar att sången diktades vid Dunderhyttan, där nu Hasselbacken ligger.

Mytomspunnen: beskylld för att krypa för Gustav III, vilket han aldrig gjorde. Kritiserades tvärtom för att ha varit för lite av gustavian, beskylld för att var dryckesman, stämmer inte i själva verket, åkte aldrig ut och in på bysättningshäktena, han satt aldrig på något bysättningshäkte, endast en gång satt han på det kungliga häktet på slottet (efter Gustav III:s död, då nästan alla som stötts av kungen blev utfattiga)

I mitten av 1600-talet invandrade släkten från Bremen. Samtliga män på såväl faderns som moderns sida besatt ganska höga ämbeten.
Morfadern var kyrkoherde i Maria Magdalena församling, där han föddes 24 feb 1740. Farfadern var professor i romersk vältalighet i Uppsala och medlem i Kungl. Hovkapellet. Spelade violin utsökt.

Bellmans far var lagman - jurist. Modern hade vacker sångröst, var "bara mor" - 21 barnsängar, 7 uppnådde vuxen ålder.

När Bellman var 7 år gammal upptäcktes hans diktartalanger:
"mina föräldrar föllo i förundran det jag under feber talade allting på vers."

God skolgång med egna privatlärare, lärde sig ett 10-tal språk. I 10-års åldern gjorde han översättningar av tyska psalmer, som han också sjöng i Maria Magdalena kyrka.

Det har påstått att Bellman var dålig i matematik. Han var i själva verket sifferkarl, hans yrken hade med matematik att göra, på det högre planet. Första anställningen, 17 år gammal, föregicks av ett svår matematiskt prov, Han blev extra ordinarie tjänsteman i Riksbanken. Han säger i någon vers att han avskydde matematik - därav talet att han inte var någon sifferkarl. Han hatade ämnet men var skicklig i det.

"hjärnan ännu i mig vrides, när jag tänker på Euklides och på de tringlarna A,B,C, C,B,A, svetten i min panna gnides värre än på Golgata"
Han uppehöll tjänsten i 6 års tid.

I 6-7 års tid från 16-års åldern hade Bellman enbart skrivit psalmer och moraliska berättelser på vers. Han blev först känd som "religiös" diktare. Han höll hårt på religionen hela sitt liv. Mot slutet av sitt liv gav han ut ett antal diktverk, som bl a hette Sions högtid, Sions tempel.
På 1760-talet började han dikta om Bachus och Venus

Bra vinkling på Frihetstiden:
"ingen visste vem som styrde Sverige, makten låg i händerna på Sektreta utskott i riksdagen"

Det finns ett Gustaviansk sällskap - Augustiorden - som årligen firar 19 aug, dagen för Gustav III:s oblodiga revolution vid Gustavs statyn på Skeppsbron med sång och tal och kransnedläggning.

Bellmans visa om Gustav III blev en slags nationalsång - kungssång- ända fram till 1809. Var mer populär än Du gamla, du fria.

1776 fick Bellman anställning vid Kungl Nummerlotteriet, "Tack för hjälpen!". Visan hade ett viktigt politiskt budskap.
Arbetet var en "sinekur" (latmanssyssla), själva arbetet utfördes för halva lönen av någon annan. (Leif Loket Ohlsson, eller Lars Gunnar Björklund). En känd person på en känd plats för att sprida reklam för en viss sak. Mer eller mindre varje lördag stod Bellman uppe på Slottsbacken och drog lotter under stor show, mellan dragningarna varvade med tal och musik
(Stand up komiker), intervjuer med publiken, (jfr Årstafrun) Folk vallfärdade till slottsbacken för höra de Bellmanska dragningarna

1777 gifte sig Bellman Lovisa Grönlund, 4 söner, levde ett vanligt, välanpassat liv. Ansågs vara en utmärkt familjefar, Hans kärlek till barn och Lovisa går inte att ta miste på.

Vaggvisan:
"Lille Karl sov sött i frid, du får tids nog vaka, tids nog se vår onda tid och hennes galla smaka,
Världen är en sorgeö, bäst man andas skall man dö och bli mull tillbaka".

Bellmans diktning kritiserades skarpt av Kellgren, men Bellman anpassade sig till den nya tidens krav och skrev på senare tid mycket fina sånger:
Hos Årstafrun diktade han "Träd fram du nattens gud att solens lågor dämpa, bjud stjärnan på din sky mot aftonrodnan kämpa".
Liksom en herdinna högtidsklädd, skriven vid Brunnsviken - Första torpet.

Fredmans epistlar och sånger kan sägas vara den enda levande 1700-talslitteraturen.
Dessutom skrev han ca 1500 andra dikter, psalmer, bröllopsverser, begravningskantater, födelsedagsvisor
10-tal teaterskådespel,
Skicklig aktör, spela ofta huvudrollen
Dör 11 febr 1795 (55 år gammal)

Käraste bröder systrar och vänner. Bellman lånade musiken från Roman, som i sin tur lånat den från Händel.

Bellman blev invald i Musikaliska akademien.
Han skrev inte själv ned noterna, gjorde inte heller Taube, Paul MacCartney, Benny Andersson.

På 1810-talet började man fira Bellmansvecka både i Hagaparken och på Djurgården.

Par Bricoll, 26 juli, Bellmansbysten.
Bellmans statyn på andra sidan Brunnsviken och vid Hasselbacken gjorda efter samma form (brons och zink) har haft Strindberg som modell.
Bellmansdagarna i Hagaparken på 70-talet drog 60 000 människor.

Hagaparken.
Inhandlas 1771 av kronprins Gustav (III). Då hade han inga planer för parken. Han ville komma åt Prästtorp - i Rousseaus anda.
Blev krönt till kung i maj 1772 - hade dock ingen makt, Här satt och planlade sin statskupp.
På statskuppsdagens morgon begav han sig härifrån Prästtorp på sin vita springare (ägde ingen vit springare!).
Först 1780 anmodar han Fredrik Magnus Piper, som varit i England och studerat den ny parkstilen. Han tog bort befintlig
natur och ersatte den med ny. Träd, buskar, gångar, kanaler, tillverkade öar, (7 "Haga öar"). Vännerna: "Det ser ju riktigt naturligt ut".
Man skulle kunna se alla byggnader sinsemellan. Inga hinder fick förekomma (med tanke på staketet - "Svartbygget" förra året) Öppet och fritt för vem som helst att promenera i Hagaparken.

Gustav III:s paviljong, huvudentrén på långsidan mot vattnet.
Ritad av Johan Olof Tempelman.
Användes som kungens bostad. I Spegelsalen framträdde Bellman med 2 teaterstycken, "Den dramatiska sammankomsten" "Mantalsskrivningen"
Alla byggnader byggdes mellan 1785 fram till 1792.

Ekotemplet ritades av Görwell, skulle användas som sommarmatsal. Men när det stod klart 1791 var det en så regnig sommar att det aldrig kom till användning, han blev skjuten i mars 1792.
Låg på en halvö. På 1860-talet sänktes vattennivån 1.87 m. Då försvann alla kanaler och 7 öar. (sedan har nivån sänkts ytterligare)
Inte byggt för att eka, Ett öppet lusthus, kunde inte översättas till franska, Alla byggnader fick namn som skulle kunna översättas, döpte områden till Frescati, Albano, Tivoli
Koppartälten var Gustav III:s stallar. Brann ner 1954, då tog man bort borggården och ersatte den med "silvertältet". Ritades av Jean Deprès.
Väderkvarn inhandlades från Småland för att pumpa upp vatten för att med träledning förse Koppartälten med vatten.
Turkiska paviljongen, en liten kongressal, ritad av Deprès och Piper tillsammans.

Gustav III:s tilltänkta slott skulle ursprungligen ha legat vid Tivoli, nära Bergshamra. Det skulle ha varit 8 m längre än Versailles slott, dvs 188 m, konstsamlingar, kongresshallar, bostad, balsalar, ett kulturellt centrum för hela världen.

Den bro som gick över kanalen till ön mitt emot "Haga slott" står nu vid Ulriksdals slottsområde, i form av 2 morianer, över Igeldammen, med sin Grönling, en helt unik fisksort!

Drottningens paviljong - "Haga slott" - byggt 10 år efter Gustav III:s död, av sonen för att han skulle få en egen bostad.
En journalist "döpte" byggnaden till Haga slott på 1940-talet, när nuv. kungen växte upp här tillsammans med Hagasessorna.

Kungligt sommarboställe under 1800-talet. Prins Gustav komponerade på 1840-talet Sjungom studentens lyckliga dar och Glad såsom fågeln.

Statsbesök, Krusse, Reagan m fl. Konferenser,

Monument, hyllnings monument till prins Gustav, rest av Musikaliska Ak. på 1850-talet, står på en av "Haga-öarna".

Vaktkuren byggdes upp av SÄPO förra året - tidigare har endast Drottningens paviljong byggts efter Gustav III:s död.

Brahelund - inhandlades 1785 av Gustav III; på den nya bron över E4 står Beatelund!!!. Det står också att Deprès gjorde ritningarna till slottet (grunden) 1787, i verkligheten började man bygga på det 1786.

"Ruinerna"
Enligt planerna för slottet skulle det stå på andra sidan i Tivoli. Nära Tivoliudden.
I arkitekttävlingen vann Johan Olof Tempelman (som ritat paviljongen). Gustav III var inte nöjd med förslaget, han utlyste en ny tävling för han ville ha slottet i Hagaparken. Som plåster på såret fick han i stället rita Gustav III:s paviljong.

På grund av kriget sinade statskassan (statskulden 3 ggr värre än nu). Det skulle stå klart 1794.
1791 var Bellmans fru arbetslös. Tradition vid anställningsansökan, skulle vara mycket personlig, "alltid" på vers. Många ansökningshandlingar, som Jonshult sett, avslutades med att man skulle dö om man inte fick platsen.
Bellman ryckte in och skrev ansökningshandlingen på 5 verser.
Sista lyder:
"Skilj min nådig herre gärna, skilj oss åt i Gustavs namn, slit vid första morgonstjärna, slit Lovisa ur min famn, gack min ögnalust att taga hälften av mitt glada liv, men mig henne återgiv som åldsfru kvar(?) på Haga." Allra underdånigaste av Carl Michael Bellman.
Avslogs eftersom hon inte hade tillräckligt fin börd för att arbeta som åldsfru på ett kungligt slott.
Införlivades som Fredmans sång 64 1791: Fjäriln vingad syns på Haga. Ansökningshandlingen måste då få en melodi. När han letade igenom sina sånger fann han snart en redan skriven melodi som hade samma versmått nämligen en sång han skrivit.
1788, 6 juli, var han ute på Elfviks gård på Lidingö, där diktade han en hel del visor: "Glada bygd så täckt belägen", en visa som man än idag sjunger på skolavslutningarna på Lidingö.
Naturlyrik, såsom vi uppfattar, Fjärln vingad, var ännu inte uppfunnen. Det var i stället ett symboliskt språk.

Fjärilen = Gustav III
gröna skjul tillaga = slottet som håller på att byggas
Solen = Gustav III
minsta kräk i kärr och syra = Sveriges befolkning
nyss av solens värma väckt = nyss - revolutionen
Sefirens fläkt = Gustav III kommer in som en frisk fläkt

ego: enligt Gunnar Hillbom finns melodin i Envallssons Bobis bröllop (melodi nr 43)

Så blev Bellman nationalmonument,

SvD Carl Fehrman.

Så blev Bellman nationalmonument, SvD 94-07-26 (under strecket)
Carl Fehrman, prof emeritus vid Lunds universitet

1994 utökades Bellmansminnena med en minnessten över Ulla Winblad på hennes förmodade grav på Maria kyrkogård, dvs Maria Christina Kiellström, gift Nordström och senare Lindståhl. Hon begravdes 1798.

Arkivforskare har funnit att "den vackra och lättfotade mamsell Kiellström vid några tillfällen onekligen kallades Ulla Winblad".

Samma år, 1790, som Bellman skrev Vila vid denna källa och Ulla, min Ulla, okvädades fru Lindståhl av sina grannar med orden kona, horkopplerska m.m. Fehrman säger att nutida forskare har svårt att tro att detta är samma dam som figurer i Bellmans sena diktning.

Bellmans grav på Klara kyrkogård.

Gravstenen med Sergels medaljong restes först 1851, och då fanns ingen som visste var graven legat. Det enda säkra är att den inte låg just där.

Bellmans byst på Djurgården.

Restes 26 juli 1829. - Bellmansdagen.

I spetsen för nationalinsamlingen till monumentet stod Gustaf Fredrik Åkerhielm, operachefen (Almare-stäket och Helena Charlotta af Ugglas.)

Enligt ursprungliga planerna skulle bysten rests i ett öppet tempel, likaså i järn. Templet skulle förses med 8 eolsharpor. (med strängar som klingade av vinddraget). Från vilket håll man än kom skulle klingande musik omge skalden. Tonerna skulle redan på avstånd tillkännage den invigda platsen och stämma vandrarens själ till andakt.

Vid sekelskiftet 1800 var Bellman praktiskt taget bortglömd. Det var romatikerna och framförallt Atterbom som återupplivade minnet av Bellman.

"Bellmansmanomanien" gick så långt, klagade en tidningsskribent, att man från klockspelet i tyska kyrkan kunde få höra Bellmansmelodier.

Kungen och Drottningen deltog liksom 4 biskopar med Tegnér i spetsen.

Denne skrev till hustrun:
"Söndagseftermiddagen var jag på den stora Bellmansfesten, det vackraste jag ännu sett i Sverige. Alla höjderna kring stället voro klädda på brokigaste sätt av 15 till 20000 människor, mest fruntimmer.

När fru Bellman med son och sonson kommo inom skranket där jag var, togo alla hattarna av sig, som för en drottning.

Drottningen själv och en mängd av de förnäma damerna höllo i sina vagnar nedanföre på vägen. Kungen och prinsen voro till häst. Ett allmänt hurra instämdes när de kommo.

Åkerhielm höll ett rätt vacker tal.

Sedan ceremonien var förbi redo kungen och prinsen inom skranket, komplimenterade Bellmans son och Åkerhielm. De sade allehanda artigheter till mig, att de hoppades att min byst snart komme efter, medan jag levde!"

Stiftelsen Sunnerdahls Handikapfond (antecknat 98-06-18)
Catharina Rudhe
Hemskolorna som blev Handikapfond
Magna Sunnerdahls största donation

Ur Inledning
Catharina Rudhe fick våren 1993 uppdraget att skriva Stiftelsens historia.
Tyngdpunkten i skriften skulle ligga på "ändamålet, förmögenheten och förvaltningen".

Skolans historia har skildrats i bl a Jubileumsskriften 1936 och i en stencilerad skrift av Bie Sigge i slutet av 70-talet.

Rudhe säger sig ha fått stor hjälo av Margareta Nilsson, Upplands-Bro (ALU-anställd en kort tid, var finns hennes skrift?)

"Kort sammanfattning."
Magna donerade 4 milj. 1908 till "hemskolor på landet" för friska storstadsungdomar, som behövde praktisk utbildning och uppfostran i lantlig miljö.
Gåvan överlämnades till Kungl. Maj:t (Nu: regeringen), som utformade stadgarna för stiftelsen Sunnerdahls hemskolor på landet, sedermera Sunnerdahls praktiska ungdomsskolor.
Skolan drevs i Stiftelsens regi 1911 - 1972 (61 år). Skolan och Säbyholms gård såldes till Stockholms läns landsting.
1966 ändrades (permuterades) donationens ändamål av Kungl Maj:t till att i stället avse bidrag till vård och utbildning för handikappade barn och ungdomar. Regeringen meddelade den 30 april 1971 stadgar för stiftelsen Sunnerdahls handikapfond.

Magna Sunnerdahl - familjen - förmögenheten
Magna föddes i Stockholm 1863-05-26.
Föräldrar: Anders Emil Petter Sunnerdahl, Hedda Ulrika Francke.
En son uppnådde inte vuxen ålder.
Magna genomgick dåvarande Åhlinska skolan.

Emil Sunnerdahl var ägare till pappersgrossistfirman J, Lind, med kontor i Rosenbad i början av seklet.
Vid faderns död 1908-08-14 ärvde Magna ensam hela förmögenheten, omkr 9 miljoner, på den tiden en kolossalt stor förmögenhet. Den väldiga förmögenheten bestod av ärvda pengar, som förvaltats väl och medel som intjänats genom eget arbete och sparats. Emil hade bl a ärv Klippans finpappersbruk genom sin farbror Sven Magnus Sunnerdahl. Fastigheten i Smedslätten ärvdes av Magna, liksom hon ärvde flera andra släktingar, vid 45 års ålder.

Magna förblev ogift och barnlös. Donationen skedde 1908-11-07, några månader efter Emils död. Den stora donationen uppmärksammades i stort i dagpressen. Hon donerade också:
- för byggandet av 5 bostadshus på Södermalm - barnrika arbetarfamiljer. 1914, 1928, 1935.
- till Svenska Akademien 500 000:- för förvärv av de två översta våningarna i Börshuset, 1913 (förslag av Verner von Heidenstam)
- bekostade flyttningen av Seglora kyrka till Skansen 1916-17
Vid hennes död 1935 tillföll kvarvarande förmögenheten 2,5 milj Stiftelsen Sunnerdals hemskolor på landet.

Pressen nämner inte Magna som donator; det är hela tiden Emil som framhålls som donator. (8 987 574:-), men det har aldrig funnits något donationsbrev av Emils hand. Man anser att idén är Magnas.

Mötet med turkarna - Rålamb

Sören Wibeck, journalist i Sveriges Radios religions- och livsåskådningsredaktion.
Utdrag ur artikel i Populär historia 97:5

En aktuell beskrivning av de bakomliggande orsakerna till dagens situation i det forna Jugoslavien. Efter en inledande historisk beskrivning av grundandet av det osmanska riket, vilket började som en liten europeisk(?, det låg i västra Turkiet!) stat omkr. 1280. Det var grundarens son Osman I. Det kom att vara i 600 år. När Konstantinopel intogs 1453 var det lika stort på bägge sidorna om Bosporen, I Europa sträckte det sig upp till utkanten av Belgrad. Största utbredningen hade det på 1680-talet, då gränsen gick mellan Budapest och Wien. Och dessutom omfattade Norra Afrika fram till och med Algeriet och bort till Persien.

Deras avsikt var att lägga under sig Europa, där alla som inte bekände sig till islam skulle erlägga skatt. I övrigt brydde sig ledarna inte om religionen i de erövrade länderna.

Det berättas om svensken Peter Lustig som tillfångatagits efter Poltava och som slav sålts till turkarna.

Claes Rålambs resa till Turkiet

Historien kring Rålambs resa beskrivs ganska utförligt - Värdefull sammanfattning men citaten är inte desamma som jag brukar använda. Verkar som om författaren endast läst Rålambs kortfattade beskrivning.

Den svenske kungen Karl X Gustav hade slagit polackerna grundligt framför Warszawas murar i slutet av juli 1656, men dessa hade återhämtat sig och fått stöd av den österrikiske kejsaren. Detta bekymrade Karl X Gustav. Eftersom Sverige hotades också av Ryssland och Danmark gällde det att skaffa sig en mäktig bundsförvant. Han vände sig till kosackerna i Ukraina och till sultanen.

Vanligen sände den svenske kungen två beskickningar ungefär samtidigt för att åtminstone den ena med hänsyn till farorna skulle komma fram. Tyvärr blev de båda beskickningsledarna den här gången osams, så allt slutade i fiasko. År 1658 fick de återvända med oförrättat ärende.

En av beskickningsledarna hette Rålamb. Han förde noggrann dagbok och berättar att färden till Konstantinopel var mödosam, men att det inte saknades höjdpunkter. I Valakiet, i nuvarande Rumänien, som var en turkisk vasallstat, mottogs han festligt av fursten och inbjöds till en måltid, där det inte sparades på något.

Bjöd på kaffe

Festligt gick det också till i Silistria, där Rålamb, som han säger, "satte foten utur kristenheten in uti Turkiet». Med stor ståt mottogs han där av pashan, som var gift med en dotter till sultan Murad IV. Ett intermezzo inträffade emellertid. Rålamb vägrade lämna värjan ifrån sig när han trädde in i audienssalen. Han var minsann utsänd av svenske kungen och tänkte inte lämna värjan ifrån sig inför en underordnad till sultanen. Pashan blev till en början sur, men sa efter en stund vänd till en emir: "Det är intet under, att man talar om de svenske, att de äro soldater; se på den där unge, hur dristigt han talar." Pashan började sedan skämta med Rålamb och undrade varför han inte lät skägget växa. "Han bjöd på kaffe och lärde mig att dricka utan att bränna mig", skriver svensken.

Rålamb skildrar livligt och inträngande osmanskt liv: hur bröd bakas, hur dräkterna ser ut och hur bostäderna är inrättade. Men sultanen, Mehmed IV, imponerade inte på honom: "På denna tron satt kejsaren, en yngling på 18 år, svart och avlång i ansiktet, en fysionomi som vore han försagd och mindre vetande. Han bar en vit turban med två svarta hägerfjädrar, en på vardera sidan, vilka hängde utföre, och en brokig sölverduk-skjortel."

Rålamb redogör också för organisationen av sultanens hov och harem liksom för den muslimska trons grundvalar. Mot slutet av sin berättelse skriver han om de olika europeiska och asiatiska staternas förhållande till Höga porten. Han nämner misstroendet mellan Turkiet och Ryssland.

Kalabaliken i Bender beskrivs
En fast svensk beskickning blev etablerad 1735. Först nu reglerades Karl XII:s efterlämnade skulder. De båda nyanlända svenska chargé-d'affaireserna fick tillstånd att bygga en protestantisk kyrka. År 1757 inköptes en tomt för ändamålet, som Sverige fortfarande äger och som är svenska statens äldsta egendom utomlands. Här uppfördes ett legationshus med tillhörande gudstjänstlokal.

Turkiets första allians med kristen stat 1739
Tjugo år tidigare hade ett handelsavtal slutits och 1739 en försvarsallians, vars udd var riktad mot Ryssland. Detta blev den första alliansen som Turkiet ingick med en kristen stat.

Café Europa - Kulturhistoria över en kopp

Sören Wibeck fortsätter i nästa artikel i samma nummer av Populär Historia att berätta om kaffet

Kaffe odlades i tämligen liten skala på Arabiska halvön och vann terräng som dryck först i de muslimska länderna i Mellanöstern från och med 1500-talet. Enskilda resenärer smakade förundrat på den beska drycken i Konstantinopel.

Det svenska riksrådet och presidenten Klas Rålamb besökte i sin ungdom Turkiet som Karl X:s sändebud. Vid denna visit som ägde rum 1657 lät en av sultanens visirer hämta kaffe. Han försökte lära Rålamb att på rätt sätt intaga drycken, som denna beskriver sålunda för sina landsmän: "(Kaffe) är ett slagz Ärter, föres från Aegypten, hwilke Turkarne sönderstötte och kokade i Wattn ... och i stället aff Bränewijn söppla thet in emellan Läpparne siudande hett."

Inte bara i Sverige utan också i det övriga kristna Europa var kaffet intill dess en i stort sett obekant dryck. Men under decenniet efter Rålambs resa kommer kaffe hastigt i bruk i London, Marseille och Paris, och överallt kan man sätta det i samband med ett turkiskt inflytande. En stor roll spelade staden Venedig genom sin omfattande orienthandel. Det var här den österländska drycken fick sitt första ordentliga fotfäste i Europa, och det första europeiska kaféet öppnades här 1645. Överallt i Europa gav importen av den då sällsynta varan upphov till kaffehus efter orientaliskt mönster.

Den uppiggande men i stort sett ofar1iga drycken passade in i muslimernas religion som förbjuder spritförtäring, även om det fanns fanatiska fundamentalister som ivrade mot denna dryck, som de ansåg stred mot Koranens bud. Emiren i Mecka, Khair Bey, förbjöd till och med kaffedrickandet för en tid, men en krets av lärda från olika discipliner, däribland teologin, fann 1511 att kaffet var invändningsfritt både ur hälso- och ur religions-synpunkt, så emiren fick ge med sig.
I det kristna Europa kämpade man med ett ökande spritmissbruk och kaffet kom då som en befriare. Dessa "värdshus för nykterhet" blev en allvarlig konkurrent till ölstugorna i norr och vinstugorna i söder. Under 1 700-talet var kaféerna en etablerad företeelse i Europa, även i Sveriges större städer.

Därefter en lång beskrivning av kaffet.

Ingrid Nilsson - handskriven redogörelse för Hackholmssund m fl

Ant. införd av Börje Sandén 98-06-18, erhållen 1996.

1929-30
Hackholmssund inköptes av Direktör Kock, Sundbyberg. (.....)
Stora huset byggdes och sportvillan, som är borta efter brand, den revs på 1970-talet. Stockholms landsting var då ägare.

1945
Köptes Hackholmssund av Agnes Edlund. Hon och hennes man byggde om Stora huset i nuvarande exteriör (innan det blev kursgård för Preem, BS 1998). Hackholmssund var omflutet av vatten och Kock lät bygga en bro till Högholmen, som ön heter, där Stora huset ligger och grunden efter

sportvillan, där även ett personalhus är byggt i närheten av där sportvillan låg.
Parken var en mycket vacker anläggning, pergola med en fontän, en rosengård och vackra planteringar med ett lusthus eller ekotempel vid stranden, en allé från sjön där en fin brygga låg. Trädallén är planterad av popplar, men tyvärr är den toppbeskuren. Där stenbron nu är var det en spång över, där parken ligger nu var det betesmark.
Mitt första minne av Hackholmssund är från 1928, då jag var en liten tulta på 6 år. Parkträdgårdsmästaren som skötte parken vid Ådö slott bodde i gamla arrendatorbostaden, som ännu fanns kvar, när jag sista gången besökte Hackholmssund, som även varit min arbetsplats de sista åren före pensioneringen.

Nytt blad - Sveriges Bebyggelse
11 sept 1873 inköptes Ådö av Brukspatron Per Gustaf Tamm, som även var ägare av Söderfors och Österbybruk
29 oktober 1875 Säbyholms säteri

Ådö bestod av följande hemman i Lossa socken. Ådö säteri, Dävensö frälse, Granskog (Björknäs) frälse, Verkarne rå och rör, Stora Säbyholm säteri, Nya Säbyholm med Toresta Säteri, Brunnsvik frälse, Ålbrunna säteri, Lund frälse, Sanda med Lera och Lindormsnäs frälse, Tibble och Ekeby frälse, Alholmen lägenhet. Bro socken: Jursta frälse, Qvista frälse.
Ådö ägde en mängd holmar i Mälaren, förutom ovan nämnda: Alholmen, Anneholm, Bastuholmen, Munkholmen, Norrholmen(?), Ärtskär, Säby Jungfru, Lilla Jungfruholmen, Gräsholmen m fl till antalet minst 50 st.

1906 övertog Claes Tamm Ådö
1917 inköpte E. Malmström från Svanå bruk
1928 sålde Malmström Ådö utom park, slott och byggnader runtomkring och Drabanten.
Övriga godset, till Björknäsgränsen, såldes till Jägmästare Arvid Carlander, liksom Dävensö, Gräsholmen, Alholmen, Hackholmssund

Jägmästare Arvid Carlander ägde även Lindormsnäs, Smidö, Kälkholmen, Skarpskär.
1934 såldes Lindormsnäs. men då var Smidö sålt 1932 till Ingenjör Erik Burgaz, som 1933 byggde en villa. Gården drevs som jordbruk till tomterna avstyckades.
Även Skarpskär styckades av till tomtområde 1931-32
Claes Tamms bror Henrik fick överta Lindormsnäs, Smidö, Kälkholmen, Skarpskär.
1932 inköpte Konsul Jeansson Ådö.

Uppsala läns Hushållningssällskaps 150 års jubileum, 1964

Ur Göran Knutssons historik

Öberg
(död 1821) utsågs till hushållningssällskapets korresponderande ledamot, och intog tillsammans med en av sällskapets stiftare, linnélärjungen professor Carl Peter Thunberg och komministern i Vendel Johan Wretblad en av de främsta platserna bland sällskapets skribenter vid den tiden. Mest berömd torde vara Öbergs "Försök till Beskrivning öfver Ryd och Näs Socknars Pastorat"

Robert von Kraemer
Mina lefnadsminnen tecknade år 1866 Exemplaret från
Bokantikvaria
Dedikation från Kraemer.
Anteckningar Börje Sanden 1989-12-06 osv

1791-08-20 född i Lampis socken, Tavasetehus län
Vid 6 års ålder sergeant vid armens flotta med 90 Rdr årlig lön till fyllda 15.
Stundtals använde han Sveaborgs kanoner som hästar
Brottades med en tam björnunge
Bastu och snöbad - ingen reumatism vid 74 års ålder
Kyrkan: en man med långt spö och bjällra höll folk vakna

1806 vid 15 års ålder for han till Sverige
- första minnet från ankomsten till Djurgården var ekar
"för vackra träd har jag i all min lefnad varit svag och det står
icke utan skäl i 'Gluntarne' af Wennerberg: Kors, hvad den Kraemer är bra för staden, han bygger broar och planterar trän" Carlberg: pojkstreck: alla påtända ljus ställdes i kakelugnen.
Läraren gick ut och kallade med tjänstgörande vakt, som skulle komma
och tända ljus, när han kom tillbaka stod alla ljus på plats. Han trodde att han gått in i det intilliggande rummet, och bad om ursäkt.

OFFICER
1808, fänrik, 16,5 år, placerades i Göteborg och Marstrand - farligt att simma i havet, där han var nära att anfallas av makrill, några dagar tidigare hade en matros omkommit, sedan makrillar bitit sig fast i hans armar, (ovan vattnet och vilket man
sett) . Han hörde väsningen av det stora stimmet. Räddades av en båt i sista stund.

1810-06-20 återkomst till Stockholm, där han blev vittne till blodiga scener, som följde på Fersens mord.
1811 nedgjorde ett bondeuppror i Råbelöf när Kristianstad
1813 fälttåg till Tyskland
1822-23 reste i en stor del av Europa
1817 kapten - till Finland
I sjönöd i Åland. Simmade till en icke översköljd klippa med ett rep, som fastgjordes. En matros klättrade med ytterligare ett tåg och på denna repbrygga räddades passagerarna, varav 3 kvinnor.

1820 fick han kompani, han ordnade regelbunden matutspisning, en nyhet som väckte kungens uppmärksamhet. Iden fick många efterföljare

1823 arbetade med ett nytt exercisreglemente Följde kronprins Oscar till Florens Rom, Neapel, Paris 1823, England
1828 invald i Krigs-Vetenskapsakademien Efter 22 års militärtjänst avgick

LANDSHÖVDING
tillträdde 1830
tjänstgjorde i 32 år
Upplysningar om hans verksamhet finns i Hushållningssällskapets handlingar 14-46, och i en minnes skrift av professor Arrhenius vid 25-års jubileet
Efterträdde Fock

Gjorde en plan i 6 punkter för sin verksamhet Befordra lättade kommunikationer
ordnar ångbåtslinje Uppsala - Stockholm
muddrar Fyrisån
- muddrar Enköpingsån
Örsundsbron

Upplands-Bro sid 61
Erikssund fördjupas
Stäket byggs avloppskanal, men då det inte hjälpte revs den trånga bron
svängbro av järn byggs
bidrag från Uppsala hamnkassa och ångbåtsbolaget med 10 000:-Dalkarlsbacken sänks
Ny väganläggning från Grans gästgivargård - ego: Kalmarsand Miltavlor av järn på stenfot
Han bekostade dem själv eftersom brukspatron Celsing, Kraemer ovetande, låtit ingjuta R. v. K.,
eftersom han inte då ansåg att de väghållningsskyldiga skulle behöva betala sådana miltavlor.

Anekdot om milstolparna:
En resande som kört överdådigt frågade en gång skjutsbonden vad R.v.K. betydde. Bonden svara knipslugt: Jo, det skall låtsas vara en pik åt herrn! Hur så?
Res Vackert kanalje!

Bildade sparbank i Uppsala
- endast få fanns i landet, man var rädd för förluster
- han åtog sig att under 3 år ersätta ev. förluster
- ingen ersättning erfordrades och förtroendet steg för banker
- sparbanker även i Enköping

Sjösänkningar
- Väldigt många, 40 (s 65) 25 000 tl blev odlingsbara
- Läby träsk, varvid Karl XIV Johan bekostade minnesstenen över Gustav Vasa.
Tegel återberättar äventyret
- omkullreds av en finsk adelsman
- Läby och Vänge bönder sköt med pilar över träsket
- 70 danskar dödades
- de drog upp kungen ur vattnet
- "ännu i dag befriade från skjutsningsplikt"
- skall dock infinna sig med 30 hästar när kungen besöker Uppsala

Ekonomiska angelägenheter
- häradsbrandstodsföreningar ombildades att omfatta hela länet
- kreatursförsäkring
- tvingades en gång åka i bondsläde:
- "ur vägen bonde", känner ni inte igen er landshövding,
Hurrarop "för landshövdingen i bondkaret"
- 3 ångbåtsbolag
- diligensbolag för trafik vintertid mellan Uppsala och Stockholm
- varuanskaffningsbolag
- bolag för arbetarebostäder, bad- och tvättinrättningar

Hushållningssällskapet
ordförande i 32 år

"plogen, förut knappt känd till utseendet, har blifvit ett numera allmänt användt redskap i utbyte mot trädstocken"
Tävlingsplöjningar, som först infördes i Uppland, blev snart överflödiga vid sällskapets sommarsammankomster
- växelbruk blev allmänt
- han försökte införa eldrior enl finskt mönster

Geologiska undersökningar - geognostiska kartor
- först geognostisk karta över Fyrisåns dalbäcken
- kom att utvidgas till hela riket - professor Erdman, troligen den stora geognostiska kartan 1838-1855

Ulltuna - lantbruksinstitut
- han gjorde Ultuna Kungsladugård till Allmänt Lantbruksinstitut (1840, 1848)
- ordf 1848-1864
Laxfisket vid Älvkarleby - hundraårig tvist löstes
- kronan hade i sekler utarrenderat laxfisket vilket föranlett blodiga uppgörelser;
- Svante Stures fogde hade dödats
- Kung Hans hade förlorat sin krona
- på 1750-talet kom dalallmogen för att genomgräva en holme (Laxön?) för att laxen skulle kunna gå upp förbi västra flodarmen, som täppts till med fiskekar av kronans arrendator, som ensom tog all lax då arbetet såg ut att lyckas, tillkallades militär för att förhindra det
- strandägarna hade inte rätt till fiske
- laxen fick inte tillfälle att föröka sig i sötvattnet ovanför fallen
- erbjöd sig att reglera fisket utan att kronan förlorade något
- auktion på notvarpen nedanför fallen
- strandägare fick rätt att fiska till 1/3 av älvbredden
- Kungsådran skulle hållas öppen, 100 :- böter för den som fiskade där
- kronan fick på detta sätt dubbelt arrende
- det i århundraden omtvistade ärendet avgjordes på 1,5 timme
- efter 10 år var kronans inkomster ännu större, och strandägarna befriades från all skatt vid fiske på egen strand

Uppsala stads försköning
- anlade trädplantering och alléer: Carolinaparken, söder om slottet, strömparterren, utåt Fyrisån, i slottsbacken
- förut leråkrar och sandgropar
- nybyggda åmurar med järnstaket
- gatorna fick trottoarer
- S:t Eriks källa fick järnöverbyggnaden
- Odenslund omlades till terrasser
- obelisken över Gustav Adolf, minnesask med guld och silvermynt inmurad

(Gustav Vasas byst på slottets borggård skulle enligt sägen vara en försoningsgärd för att några skäggstrån tagits från Gustavs lik vid en kunglig inspektion av gravkammaren på 1820-talet, hemska mardrömmar upphörde)

- fattighus i sten
- centralhospital
- cellfängelse
- arbetarbostäder, bad- och tvättinrättning

- Aurivilliska stenhuset inköptes och gjordes till länslasarett
- teaterhus uppfördes
- gatorna fick Argandska lyktor
- Carolinaparken fick Carl Johans-bysten (gjord i Rom av Fogelberg)
- Laga skifte av Uppsala stads jord möjliggjorde stadens utvidgande
- han lyckades inte genomdriva införandet av vattenledning

Enköping
- promenader
- rätade gator
- järnbro
- hamnbrygga
- segelleden öppnades
- den rika källan med dess ypperliga drickvatten fick överbyggnad
- stadens jord undergick laga skifte

Vänner - märkeskvinnor, märkesmän - Pietismen

Hägg, **Fritz,** Halls förl. Jönköping, 1941 Stenc i p29.
Börje Sandén Anteckningar i Hagby sommaren 1994.

Hade alldeles glömt bort att jag läst den innehållsrika inledningen, som är en snabbkurs i pietismens historia.

Alla personer som omtalas i samband med Gripenstedt finns med men inte Gripenstedt själv.
Jag tar hem boken och kopierar kapitlet.
Resten av boken är inte av intresse; handlar om pietismen under 1800-talet; koncentrerat kring "Mormor på Herrestad.

(Pietismen i sammandrag)
Portalfigurerna är Spener och Francke i Tyskland.
I viss män hade den en föregångare i England och Holland i form av puritanismen, independetismen. och praecisismen

Främsta invändning man hade mot kyrkan var att den blivit institutionaliserad och inte tog hänsyn till individens trosfrihet, att den höll de vanliga människorna i religiös omyndighet och utestängde dem från aktivt deltagande i kyrkolivet.

Professor Linderholm är en auktoritet i ämnet. Filip Jakob Spener, pietismens fader 1635-1704

Pia Desideria = fromma önskningar: 6 punkter
1.behövs bibelförklaringar och bibelsamtal - fler texter ur bibeln
2.lekmännen måste få större inflytande - "allmänna prästadömet"
3.huvudsaken i kristendomen är inte kunskapen utan livet
4.illlärig borde man söka föra till sanningen inte bara genom samtal utangenom exempel och förbön
5.reformering av teologiska studierna - mer praktisk inriktning
6.predikningarna borde framförallt avse uppbyggelse

Konventiklar
Speners uppbyggelsesammankomster, collegia pietatis, blev orsak till konventiklar.

August Francke, död 1727

- förkunnelsen om synd och nåd
- känd skolverksamhet i Halle
- berömd elev: greve Nikolaus Ludvig von Zinzendorf - moderna hednamissionen - en frukt av pietismen
- 6000 teologer från hans skola

Bach och Händel skulle vara en frukt av pietismen
- Händel föddes i Halle
- Bach i Eisenach inte långt från Halle

Zinzendorf - herrnhutismen

Svenska pietismens historia är mörkare än Tysklands
- komminister Daniel Anander i Klara på 1600-talet
- dömdes till döden - benådades
- sattes på Danviken som sinnesrubbad - dog efter 10 år där
Prosten Jacob Boetius i Mora
- dömdes till döden - benådades
- från skampålen i Stockholm fick han se sina skrifter brännas - livstids fängelse på Nöteborg-ryssarna befriade honom
- hamnade på Danviken - släpptes senare

Krigsfångarna i Sibirien
- kom på allvar pietismen till Sverige
- adelsfolk och många prästmän sökte sig till pietismen

"Siklamålet" 1725 gjorde att konventikelplakatet mildrades

Dippel - läkare
- tvingades av prästerskapet att lämna landet
- man bildade syskonkretsar - "filadelfia" = småsamfund
- gråkoltarna

Sven Rosen -
- Mummas hus på Södermalm
- landsförvisades 1741
- dog i Västindien omkr. 1750
Carl Mikael von Strokirch - första friförsamlingen
- en av gråkoltarnas ledare
- bildade de första friförsamlingen i Sverige

Skevik på Värmdön - "skevikarna"
Erik Eriksson från Österbotten
- ca 25 personer på 1740-talet
- kommunistiskt samfund
- det första som blev mer stadigvarande
- ekonomisk hjälp av köpmannen Anders Almqvist i Linköping som för deras räkning inköpte garden Skevik

Prästmannen Anders Hilleström,
- huspräst hos Fabian Wrede - dito hos Hans von Liewen

Prosten Nils Grubb, Umeå
- professor i historia i Greifswald
- kyrkoherde i Umeå

Erik Tolstadius - Skeppsholmsprästen
- en av landets mer märkliga prästmän se sid 32-33

Olof Kolmodin i Flo
- Sions sånger
Därefter talas om Svenska alliansmissionen
- lägerön i Herrestadsjön
- där förf talar om Emilia Petersen - Mormor på Herrestad - Peter Fjellstadt
Lina Sandell tillhör kretsen i boken

Rekognoseringar - Arkeologiska undersökningar - Intervjer *b-rekog*

Börje Sandén Anteckningar från databasen \b-filer\b-rekog.dbf

Rekognoseringar – arkeologisk undersökning

Rekognosering vid Flottsund - Dragby 89-10-22 9.15 - 15.00

Gabriele Prentzlau var med. Lotta Hedin + hennes kompis Agneta.
Se Frågeställningar - utgångshypoteser.
Projektet hålvägar blir mycket komplext:
* hålvägar-dragrännor: Draget / Dragby
* trafiken genom Draget/dragrännan till Valsgärde-Vendel-Uppsala
gäller många århundraden före vikingatiden.
* Valsgärde - Sutton Hoo - Ekhammarsgubben

Flottsund:
- det finns många fler hålvägar än på ek. kartan.
- många går mot Kungshamn
- raviner, djupa, krokiga, stenar i botten är ej hålvägar
- rest sten, vägmärke, vid N-S nuvarande skogsvägen uppe i skogen
- tvivlar på fornåkrar uppe på sandmarken, visserligen välvda
långsträckta bildningar, ej sammanlöpande. Mager jord.
- kontakta länsantikvarien om aktuell formninneskarta över omr.
Dragby:
- hålvägsområdet är nu välskött och skyltat
- två hålvägar på 1600-tals karta
släprännor - dragrännor
- fotograferat i bra belysning grav från järnåldern i rännan

Fornborgen vid Draget. 89-09-03

Stegade upp ca 300 meters nästan obrutet "dike" väster om borgberget
- ca 40 m närmast norra ingången gick "diket" omedelbart intill bergsfoten.
- övriga sträckan var det ett litet avstånd till bergsfoten, med rent av en markerad uppkastad vall/åsrygg mellan berget och diket.
- på några ställen gjorde diket tvära kast - inte naturligt för hålväg eller riktigt dike.
Bör ta kontakt med Lorin och fråga hur vanligt det är med sådana diken och endast EN stenmur.

89-08-16
Funderingar
Vid rekognosering tillsammans med Gabriele på LMB fann vi att källan i ravinen norr om fornborgen vid Draget var till bredden fylld med klart drickbart vatten.
- kanske en stark källåder bidragit till att - åtminstone - den nedre delen av ravinen är så bred. Ännu oklart hur övre delen uppstått
- Kan detta ha varit vattenförsörjningen för fornborgen

Frölunda , stolphål, husgrund 89-08-16

Frölunda, Kungsängen

Skogvaktaren Joakim Tiefensee hade några dagar tidigare anmält att han hade iakttagit något som han trodde skulle intressera mig:
- några gropar i en åkerholme söder om Frölunda gård.

1989-08-15 besökte vi tillsammans platsen, nr 175. Enligt anteckningarna till fornminneskartan skulle här bl a finnas en husgrund efter ett soldattorp (hänvisning till häradskartan 1860). med i södra delen "en ingrävd husgrund"
Vi kunde inte direkt se någon husgrund (jag skall en annan gång undersöka hur det förhåller sig med husgrunden). Däremot fanns det
- 16 märklig stolphål i rät linje N-S.
- Diametern på stolparna bör ha varit större än på telefonstolpar (jmf Fornsigtuna).
- Avståndet var hela tiden detsamma: 3 steg
- Packstenarna märkligt stora. se bild
- 2 gropar utan stenar gick i rät vinkel mot öster från det nordligaste 'stolphålet'
- De 16 stolphålen låg ca 1,5 med 'innanför' en tydlig nedskärning i marken. Den som av inventeraren uppfattats som en odling. Odlingsområdet är emellertid ganska ojämt och jag tror inte det är fråga om ett sådant.
- Åkerholmen har ingen undervegetation på grund av tät granskog, men omkullfallna träd och mycket ris gör området skräpigt. Tiefensee har för avsikt att låta rensa området, som tillhör kommunen sedan flera år, samt göra en försiktig gallring, dock så att marken kan studeras.
- Vid sydligaste stolphålet ligger ett stenröse med ganska små stenar. Det ser ut som ett odlingsröse för 'nedskärningen'. Ytterligare ca 10 m söder ut finns ett större röse.
- Väster om stolpraden, ca 5-10 m ligger ett antal ganska stora gropar, som jag uppfattar som 'stukor' (liknande har jag funnit på många andra ställen i självdränernade moränmark)

Rydjan, sågdammar, fångstgrop vid Kronbacka 91-05-12
Rydjan - damm från 1807 års karta - fångstgrop
1991-05-09, Kristi Himmelsfärdsdag

* Fångstgropen - Kronbacka - Bro Häradsallmänning
Sökte och fann den förmodade fångstgropen på Kronbacka - längs vägen mot urskogen. Den ligger 60 steg (55 m) rakt in i skogen till vänster om vägen mot Dalkarlskärret - korsningen invid Kronbacka - och 40 steg hitom/nedan en M-skylt. Det är samma grop som omtalas i fornminnesregistret; den påtalade stocken ner i gropen finns ännu kvar. Lägg märke till de många stenarna runt kanten.
Kerstin och Bosse Johansson i Lilla Tingsviken har uppfattat gropen som en tjärdal; jag tror emellertid att en tjärdal måste vara öppen i ena sidan för att tjäran skall kunna rinna ur.

* Gångstig i NO rikting från Kronbacka
Stigen börjar strax invid sommarstugan öster om Hällkanavägen.

* Gammal vägsträckning S om Stora Tingsviken
Så här års kan man skönja den äldre vägen omedelbart Söder om Stora Tingsviken (ek kart 1950)

* Ristning i berghäll vid Rydjan - sentida
Torpet Rydjan är borta; på berghällen omedelbar öster om grunden finns en sentida ristning: en segelskuta med två master, roder;
bokstäverna "K H W" på raden under fartyget, och därunder "1930".

* Nyfunnen damm.
Enligt karta över Bro häradsallmänning 1807 skulle det finnas en damm strax norr om Rydjans uppodlade mark.
Jag följde bäcken, som blev avsevärt fördjupad när vattenmagasinet slopades och Rydjan byggdes och fick sin mark på den gamla bottnen av vattenmagasinet. Marken är nu skogsplanterad; längst i norr kan man tydligt se gränsen för odlingen och strax nedströms denna gräns finns dammen; på

östsidan är den 12 m lång, på västsidan 15 m; den är mycket tydlig och ganska hög, särskilt med tanke på det djupt sprängda avvattningsdiket.

På min fornminneskarta har jag ritat in ett vattenhjul strax nedströms dammen: "ev tillagd 1850"; jag kunde inte tolka märkena i marken som rester av en kvarnhjulsanläggning - det var dock mycket sten som nedanför ett vattenutsläpp vid en kvarn.

Jag forsatte längs bäcken och snart kom ett stort kärr bevuxet med vitstammiga björkar - en anslående syn. Detta kärr begränsas nedströms av den förut iakttagna dammen. Den har en ca 1,5 bred stensatt skoning nedströms; uppströms är den en ganska bred jordvall bekväm att gå på. Vattengenomsläppet är mycket smalt, mindre än en halv meter och tycks inte ha blivit fördjupat. Dammen är 15 m lång på norra sidan och 17 m på södra sidan.

* Ristningar vid Hällkana
Enligt fornminnesinventeringen skall det finnas en ristning från 1931 "J G P"; 7 m Sv om torpet. På den där liggan hällen kunde jag inte urskilja någon ristning. Kondrad Björkmans dotter, som jag mötte, hade heller aldrig hört tals om någon ristning där; däremot kände hon till ristningen vid Rydjan. Men den har ju tydligt årtalet 1930 och dessutom andra bokstäver.

Finner nu att Rydjan finns utmärkt på 1873 års Generalstabskarta - den nedre dammen har därför troligen fungerat samtidigt som Rydjan funnits; jag har i hembygdsboken antagit att Rydjan byggts efter 1901 då sågen förstördes i och med att för mycket vatten släpptes från denna senare nämnda damm.

Norrboda - dammar - vattenmagasin – våtmarker, 91-01-19; 91-05-19
Rekognosering 1991-01-19: Två dammar funna; den första vid skogsbrynet där diket kommer ut ur skogen 750 NNO Norrboda; nu en låg sten/betongvall; runt om ganska höga jordvallar. Ca 400 m uppströms en genombruten jordvall, ca 90 m lång; många stora sankmarker i skogen ännu idag.

91-05-19. Vandring i våtmarkerna huvudsakligen ovanför den tidigare funna dammen.

1. Stenbockstorps husgrund - uppkallad efter en markägare Stenbock enligt första dokumentet om dammanläggningarna. Gick gångstigen (ek kart 1950) från husgrunden till vägskälet i N, följde nya = gamla vägen ca 100 m;
2. därefter den äldre vägsträckningen in i våtmarken. Alltför plan mark för att finna någon damm mellan berg; mycket våtmark trots utdikning. Följde hela diket ned till sammanflödet - ingen damm; detta vatten bör ha samlats upp av den nedersta dammen nära skogsbrynet.
3. Följde sedan huvudfåran uppströms - passerade under nya vägen. Vände nära övre kanten på kartan; gick österut till det andra diket och följde det i hela dess längd.

Kvar att undersöka är området S om vägen och 90 gr kröken.

Rekognosering i Håbo-Tibble och Västra Ryd. (antecknat 94-05-10)
Rekognosering tillsammans med Arne Gustavsson, Hällen, f. 1938. Han är uppväxt på Stenbacka, där tidigare Väsby legat.

Först identifierades Sätradal och Sätraberg, omedelbart norr om landsvägen strax bortom Fågelsången, Fruktträd finns kvar.

Efter inhämtat tillstånd från vakten vid I1 kunde vi åka fritt på området. Först besöktes Slottet, vars stengärdesgårdar Arne velat få till lämningar efter en fornborg. Ovanligt stora stenar i gärdesgården - större än mansbörda och många är sprängstenar. Arne berättade att skomakare Sundström bebott det nordliga huset på 1940-talet.

Därefter besiktigades platsen för statarbostaden Borgen. Inga byggnader är kvar; tomten med en väg bortom huvudbyggnaden syns tydligt; en husgrund på makadamsträngar var en sommarlagård i senare tid.

Sundby mejeri är den första byggnaden man kommer till när man åker ned i allén mot det nu rivna

"Stora huset". I mejeriet bodde Sigurd Andersson, hos vilken Arne klippte sig. Nästa hus är inspektorsbostaden, inspektoren Eriksson hade skaffat filmapparat och visade filmer för gårdens folk, först i traktorgaraget (den mindre tegelbyggnaden) senare i sin bostad. Arne minns att man såg Hon dansade en sommar och Driver dagg faller regn (den senare hade Eriksson köpt så den visades många gånger. Fråm mejeriet hade vi sikt ned mot Erikslund.

Därefter for vi mot Ön; vi parkerade strax innan Nedre Ön, som hade friköpts ungefär samtidigt som Stenbacka på 1930-talet (?).

Arne var särskilt angelägen att visa ett påstått vägsystem som var äldre än 1940-talets ek. karta.

På Stenbacka bodde familjen kvar tills militären köpte upp området i mitten av 1960-talet. Arne flyttade hemmifrån 1952, då han började på Sunnerdahls Praktiska Ungdomsskola som snickarelev hos Lars Lindblom (samma år som jag började min tjänst i Låssa och även på SPU). Namnet Stenbacka sattes sent, ursprungligen tillhörde marken Väsby.

Väsby finns endast kvar som ägobeteckning. Arne säger sig kunna peka ut äldre tomtplatser på Väsby. Den ena i skogsbrynet strax väster om Stenbacka (vegetationen bekräftar!) och längre bort där de två mindre kraftledningarna går in i skogen bort mot Tärnsund. Skogen kallas "Öskog".

I Örsta menar Arne att det varit affär i huvudbyggnaden; tidigare har jag uppgift om att Gröndal strax intill hyst en handelsbod.

Historia kring Bro

Axel Karlsson. Upplysningar vid intervju 94-11-2**8.**

Hemma hos Börje.

Axel har länge tänkt skriva ner sådan han minns om Bro.

- Badhuset, och dess tillkomst

Vi skall också försöka finna personer som kan berätta om det lilla Fryshuset. Kanske att jag redan har den historien på bandet med Lennart Hullberg. Annars bör Tore och Roland Nilsson på Önsta veta.

Aspviksbacken

- Axel har foto från 1932, då den nuvarande nedsprängda vägen tillkom. Man höll på i flera år.

Långsandsbacken

- fått foto av arbetena på 1930-talet, då vägen höjdes och lades på en cementhylla invid huset Långsand

****

Tillägg - i huvudsak samma - jag hade glömt att anteckningar gjorts

Intervju med Axel Karlsson (och Kerstin) hemma hos Börje 94-11-28

ej bandat; mycket i ovanstående avsnitt nu raderat.

- jämte uppföljande samtal hemma hos Axel 95-07-05
- exkursion till Klövberget 95-07-06

* Uppsats om badhuset (Axel skriver)
* Fryshuset - Linnea - Nilsson på Thoresta
* Aspviksbacken - 1932 (-37)
- Axel har kort
* Många foton med Brobor
- Axel gör en lista

Ortnamn att lägga in på karta:
Charlottenbrunn
- bagare Olofsson - gift med Gösta Brofalks faster - sålde vatten till brunnar som sinade.
- åkte omkring med en vit häst
- Olofsson hade auktion ca 1941

Bageriet
- Johnsson installerade elugnar omkring 1945
- hade tillstånd att ta nattel
- slog på kl 21, stängde av kl 6.00
- När ugnarna gick räckte inte strömmen till (127 V) för att tända lamporna i stugorna.

Anna på berget.
- Suphäll kallades Annero
- här bodde senare (senast?) Holm, nasare, diversehandlare
- nordligaste delen av trekanten mellan Tunavägen - Stationsvägen - Köpmanvägen.

Magasinsbacken
- plintarna är efter ett upplag för elektriska stolpar för Bro och Låssa elektriska distributions förening.
- Låssa gick först i konkurs - sedan gick man ihop med Bro
- "Magasinet" kan ha legat närmare bron över till kvarnen, norr om grunder efter Brogårds stora sommarlagård.

Kråkberget
- stenbrott där (kamrer) Janssons hus nu står
- här började man ta sten för Härneviskolan på 1890-talet, men den klöv sig inte bra; man fortsatte vid "Klövberget" strax bortom Klöv, nu en ödegård.

Grundläggare Gustav Johnsson och sonen "grundläggarn"
- Det var vid detta tillfälle som grundläggare Jonsson kom till bro. Även hans son "grundläggarn" blev kvar i bro, där han sedan byggde sig en villa i hörnet av Stationsvägen och Målarvägen, mitt emot bommarna öster om stationen. Tidigare bodde han vid Suphäll. Det är denne grundläggare som Rexhammar talar om i de bandade intervjuerna.

Klövberget
- rekognosering 95-07-06 tillsammans med Axel
- Det är ett imponerande stenbrott med en utbredning av ca 150 m och höjder på 10-15 m. Skogen växer nu hög i själva bergbrottet och man kan inte se det från nuvarande vägen. Äldre vägar går på vardera sidan om mobliseringsförråden. Den äldsta vägen går alldeles inte stenbrottet.
- Berget stupar helt brant/lodrätt. Dock inte till närmelsevis så som i Stenhamra som Gudrun och jag besökte tillsammans med Danielssons förra veckan.
- Här hade Axels far varit något av bas en tid. Man sprängde i början med krut. Längst upp finns ett borrhål, som aldrig kommit till användning. Nertill kan man på flera ställen se delar kvarvarande borrkärnor.

Krutsprängning hade en fördel jämfört med dynamiten innan man kunde tända laddningarna med elektrisk fördröjning; man lade krutet i en sträng mellan laddningarna och berget klövs bekvämt. En viktig förutsättning var att berget självt hade bra struktur och sprack i jämna ytor.
Här tog man sten bl a till Härneviskolan och de stora grindstolparna vid Bro kyrka. Vissa stråk finns med rödaktigt berg. Man använde sten vid järnvägsbygget för broar o dyl.
Axles far fick en gång laddstaken genom sin stora hatt, när en laddning utlöstes oförhappandes.

Svältbacka
- husgrund med jordgolv mellan Sandboda och Sandhagen

Vadställe - norr om runstenen (Assur)

Sandbodavreten - V om Sandboda
- Greven sålde torv - med ljung och annat - som transporterades till Skogskyrkogården.
- Axels far var med och lastade detta på järnvägen (efter första världskriget), äldst är Skogskapellet, Asplund 1920 (?)

Lagmansboda
- Axels far har berättat att där skulle ha funnits en domarring som använts till grunder. - Kanske ett önsketänkande av en tidigare generation; på grund av namnkombinationerna Tingsviken - Lagmansboda - Avrättningsplatsen.

Stenbrottet öster om kolonistugeområdet vid Prästtorp
- Axels far har talat om att man bröt sten här vid järnvägsbygget.

Prästtorpsängarna
- 1912, då slussen byggdes om i Stockholm, blev det så mycket högvatten i Mälaren att tågen inte kom fram på Prästtorpsängarna

Finkan
- hade legat vid Jungfrukrogen men flyttades samtidigt med att krogen byggdes om och blev dubbelt dragontorp med namnet Bostället. Finkan lag kvar lika länge som Bostället. Stället låg i det nya villaområdet omedelbart norr om allén ovanför växthusen.

Slappepuss
- litet kärr (nu bortdikat) strax på andra sidan berget när man passerat klockstapeln i Bro, på höjden mellan Husbytorp och Rättarbodavägen. Vägen har nu ny sträckning jämfört med 1860. Strax nedanför Slappepuss körde Jannebro ihjäl sig 1955. Han körde en för tungt lastad släpvagn med grus efter sin traktor. Ekipages vek sig i utförsbacken.

Spritfabriken
- 6-kantig byggnad i närheten av bastugrunden SO om Brogård
- Josua Sparre hade privilegier på sprittillverkning

Östbergs skär
- invid kanalen intill KF
- härifrån flottades timmer på Mälaren; flotten lades ut på isen och en gång fastnade den på skäret.

Långåkern - mitt emot Fredens skola

Husförhörslängder
- Lotta (Hedin?) har husförhörslängder från 1600-talet, som Axel hittade i Håtuna.

Axel Karlsson
- farfar: Frans Oskar Karlsson - "Bankalle", bodde i banvaktsstugan invid bommarna väster om Bro station. Han var mycket slagfärdig i sitt förhållande till "överklassen". När han satt vid banvaktsstugan och läste tidningen kom Wallensten vid Stora Ekeby och Nilson på Önsta cyklande; när de frågade vad han läste svarade han: "Jag läser om den värdige godsförvaltaren"
En gång när någon högreståndsperson kört i diket med sin bil hette det ungefär: "Ibland kan det

vara bra med en socialdemokrat".
- här fanns ett tag telefonväxel med 25 abonnenter
- bommarna skulle "vevas"
- kom från Gran - hade varit skjutspojke mellan Gran och Litslena
- började därefter vid SWB - Stockholm Westerås Bergslagens järnväg
- många arbetsuppgifter efter järnvägens byggande, stängsel m.m.
- Han dog 1950

Sonen (Axels far) gifte sig med en torpardotter från Kockbacka, vars föräldrar bott i Verka, grunden strax bakom bad- och campingplatsen vid Björknäs.

Intervju med Kalle Karlsson och hans fru hemma hos Börje 95-05-

Kalle Karlsson kom från Tierp.
Kom 1924 till Tegelbruket
Gick i skola i Säbyholm (Tura Skoglund och Julle Lundgren; den senare "en godmodig människa")
En äldre syster gick året före
Fortsättningsskola - 6 veckor, samtidigt med konfirmationsläsningen.

Ingen skolresa - endast till Brunnsvik med saft och bullar.(nästgårds)
sysselsättning
- spela kula
- spela kniv
- brännboll

Läxor nästan jämt

Läsningen gjordes för Elg
- kyrkstugan
- ibland i Säbyholm
- på eftermiddagen
- "skulle så ske"

Flyttade 1939 till Stora Näshagen
- bodde kvar vid Tegelbruket till konfirmationen var klar
- inte så långt från Paradiset, där han träffade hustrun

Senare till Stentorp
Arbetat i Tranbygge, Lövsta

Tegelbruket öppnades på nytt 1936-38-39
- fick arbete där även på vintern
- körde tegel till Uppsala (Bergsbrunn ?)
- öppnade igen 1942 - 1950 (12-tums tegel; alltför tungt)

Bodde i Hedersberg, vasstak - brann 1928 (?)

Knöpplan - silverrävfarm i slutet av 20-talet
Hedersberg, byggt 1937 av Hugo och Alice Andersson
- bodde först i Grindstugan

Bor fortfarande i Fredrikslund (?)
Arbetade på Siverts kabelverk - lagade trummor
Byggnadsarbetare i Kallhäll
- justeringsjobb fram till 1981

Stålhandske i torpet - Rosa huset - strax norr om nuv. Björknäs
- flyttade senare

Lennström
- 7-8 syskon
- Ivar vid Hebbo var äldst

Jursta gravfältet, arkeologisk undersökning, Kerstin Åberg

rekogn/ant: Börje Sandén 95-07-14

Besökte pågående utgrävning vid Jursta, föranledd av ny spårdragning; fornl 57, som tillsammans med 56 utgör ett helt gravfält, blev kluvet när järnväg och senare landsväg byggdes rakt genom det. Två grävledare, av vilka jag samtalade med Kerstin Åberg (Bo Annuswerd?). UV-Uppsala.

Ca 9 gravar funna, troligen från romersk järnålder, 500-tal, men ännu ej datarede. Man har nyss funnit en kruka om vars innehåll man inget vet ännu. Man har också funnit stolphål och brandhärd. En husgrund längst i öster har överlämnats till medeltidsarkeologerna för bestämning.

Man kommer att hålla på ytterligare 3 veckor, varför jag skall återkomma längre fram. Jag lämnade folder om UKF samt K&H.

Jag förde skärvsten på tal eftersom det fanns sådan vid Skällsta. Då aktualiserades frågan skärvstenar kontra skärvstenshögar. Högarna räknas till bronsålderstid, men osorterad skärvsten till järnålder.
- jämför Stora Ekeby, där skärvstenshögarna visar på bosättning redan under bronsåldern; naturligtvis har skärvsten även i fortsättningen skapats, men den har då ej använts i högar; den har troligen bara blivit kvar som "avskrädeshög".

Besöket aktualiserade också frågan om vid vilken tidpunkt det är bäst att fotografera en utgrävning; det är definitivt inte något givande att göra det när allt är klart, eftersom då allt blivit förstört. Vill man se anläggningen bör det ske just när allt är blottlagt.

Gravfältet (troligen 11) hade tidigare under sommaren undersökts av en annan grupp. Registret hänvisar till ett "skelettfynd, troligen 1923, på ca 30 cm djup. Senare tid" som dock 1979 skulle ha legat under asfalterad gatubeläggning.

Arkeologisk utgrävning vid Jursta sommaren 1995

Bo Annuswer, intervju tillsammans med Mälarposten/Stertman

Resultaten av C14 är ännu inte klara; kommer om något år. De skickas till UKF; fick hans kort. Annuswer kände till UKF (även förutom genom tidningen som jag lämnade till den andre grävledaren Kertin Åberg 95-07-14).

Ett ganska stort gravfält med lämningar av boplatser, osäkert ännu i vilken ordning. Stolphål, härdar, kokgropar. Keramik. Smycke-spännbuckla. Gravarna tycks inte vara plundrade. Deras troliga datering är Vendeltid-vikingatid. 12-14 gravar.

Vid den tidigare undersökta platsen nära Ullevi var åtminstone 2 av de 4 gravarna plundrade, men osäkert när - i forntid eller senare.

Bålplats - "ceremoniplats"

Gravfynden är fåtaliga och endast i fragment. Detta kan bero på att själva begravningsceremonien - bränningen - ägt rum på en gemensam, speciell plats. För detta talar den omständigheten att berget omedelbart under gravarna inte är brandskadat - skörbränt, vilket det blir när man eldar på det.
Man tycks mena att bristen på gravfynd kan bero på att offergåvor lämnats vid bålplatsen.

Skärvsten
Det fanns ganska mycket skärvsten. Jag tog upp frågan om skillnaden mellan skärvsten och skärvstenshögar. De senare oftast förknippade med bronsålderstid. Han bekräftade att skärvstenarna här kastats bort och kanske sedan använts som fyllning, ex när en kokgrop inte längre skulle användas.
När jag frågade om skärvstenar hade använts som upphettningsstenar visste han att man prövat med sådana i skinn; jag passade på att nämna mina experiment. Han sade spontant att det skulle vara otrevligt med sotiga stenar i soppan. Jag berättade då om erfarenheten att sotet försvann totalt när ny ved lades uppe på elden. Svar: "Var det så enkelt med det problemet!" Jag tog upp de stora urholkade stockarna från Tierp och påpekade att sådana kunde ha varit kokkärl; att stenar alltid kunde ligga i lägereldarna och klara för uppvärmning i stor skala när jaktlaget kom hem till byn.

Odling på "hälleberget"
Man hade funnit rester av odlingsplatser i det tunna jordlagret på berghällarna. Där var lämplig jord för årder; inte den mycket hårda leran.

Husgrunden
Annuswer trodde att husgrunden var av mycket ovanligt slag. Teglet talade för hög ålder: medeltid/1500-tal. Spisen var ovanligt stor. Mera om den när en speciell medeltidsgrupp analyserat resultaten.

Landhöjningen
Högsta punkten ligger på 29 m. Annuswer antydde att man kan ha anledning att omvärdera landhöjningshastigheten. Han hänvisade till en vikingagrav i Västeråstrakten, som låg på endast 7 m höjd!

Dragets fornborg 95-1010
Rekognosering av fornborgar inför exkursionen 15 oktober med Michael Olausson.
Gudrun och Börje Sandén, 95-10-10

"Skansenborgen"
Undersökte den påstådda förgården till fornborgen vid Draget, Skansenborgen. Strax nedanför huvudingången i söder kan man skönja dels en jord/stenvall, dels en kort "vallgrav".
Innanför huvudingången ligger 4 stenrösen, varav de två längst i väster är helt övertäckta med mossa. Vad är de? Ev. kaststenar??

"Murberget"
Den minsta av våra "fornborgar", men en av de tydligaste murarna, nästan cirkelrund med högst 40-50 m diameter.
När jag senast var där var det kalhygge runt murberget, nu var det mer uppväxt, men man kan se själva murberget från skogsbilvägen, eftersom resliga tallar bevarats uppe på berget.
Rekognoserade sedan någorlunda hygglig gångväg i den svåra terrängen och markerade med torra grenar. Start från skogsbilvägen exakt 1000 m från vägkorsningen mot Kristersberg. Ca 20 m till höger skymtar man en trädstam med saltsten.
Några få parkeringsplatser strax innan saltstenen, flera ca 100 m längre bort. Bilar kan inte mötas, alla måste vända på vändslingan.

Kristersberg
Var sedan fram till resterna av torpet Kristersberg, varifrån det inte är långt upp till fornborgen längs motorvägen. Går att åka bil ända fram till torpet; nu över ett stort kalhygge.

Vid torpet ser man tydligt den 50-70 m långa damm-vallen. Nedströms syns stenlagda murar. Här var förr en såg, vallen är nu genombruten för avvattningens skull. Torpet är utan tak. Mycket starkt vägbrus från motorvägen.

Rekognosering inför exkursionen till Fornborgar i Upplands-Bro 95-10-11
med Michael Olausson 95-10-15. **Sätra**
Börje & Gudrun

Se kartskiss.
Uppfartsväg från det lilla stängslet över gamla vägen vid torpstugan mitt emot Sätra; gångstigen dålig i början. Nordligaste stensträngen går från bergskanten i väster tvärs över den lilla dalsänkan fram till bredvidliggande berg. På vägen upp mot bergskrönet finns ytterligare 3 stensträngar. Längs östra bergskanten som är brant men bara några meter hög finns en tydlig stenvall, som på några ställen rasat ner från berget.

På sydsidan finns 4 stensträngar med mindre än 10 m avstånd (den sydligaste är osäker, med ovanligt stora stenar och på större avstånd). Den översta är en fortsättning på huvudvallen, men strax nedanför den, mindre än 10 m från den ligger en stenvall som ansluter till huvudvallen i såväl öster som väster, se skissen, Den bildar liksom en förgård.

Omedelbart öster om huvudvallen syns resterna av den göl som omtalas i fornminnesinventeringen, med det dräneringsdike som gjorts för inte så länge sedan.

Mellan gölen och angränsande berg i öster går 3 stensträngar i Ö-V riktning, av tämligen stora stenar, med drygt 10 m avstånd. Skulle ev kunna tolkas som naturbildningar, men finns omnämnda i inventeringen.

Fin utsikt över Sätra och Högbytorp, "sopstationen".

Rekognosering vid Sanda och Leran. (antecknat 96-04 16)
Mötte Peter Bratt, Rolf Rydén och Anders Sjö för besiktning av fornminnen nedanför Rösaring. Rydén, Raä, hade bara varit vid Rösaring som hastigast och i dåligt väder i början av 80-talet.

1/ Vi började med Leran, (tur att jag tog med mig fornminnesinventeringen!) där det var nyröjt och tidigare ej iakttagna stensättningar kunde iakttagas; bl a en zickzack formad stenrad på terassen ovanför 5-m nivån. Just vid 5 m fanns ett flertal stenansamlingar, som kanske kunde vara bryggrester. Terassen kan knappast ha varit en väg eftersom många rektangulära stenformationer ligger på den förutom de nyss nämnda. Rydén gjorde själv iakttagelsen att hamnläget påminner om det vid Fornsigtuna.

För någon vecka sedan fotograferade jag det snötäckta området i släpljus (kl 16) varvid man tydligt kunde se terrasserna. Rydén var påtagligt intresserad av området, han skulle försöka få medel från sin chef Peter Norman för fortsatta undersökningar. Han menar att en enkel avtorvning skulle ge en mycket klarare bild av konstruktionerna.

Det var intressant att både Rydén och Bratt redan från början använde uttrycket "hamnläge", det som jag använt i min beskrivning av Leran-området. Man var för övrigt tveksam om det var några bosättningar här nere vid vattennivåerna; det kan ha rört sig om just hamnanläggningar.

2/ Därefter undersöktes 2 åkerholmar öster och nordöst om körsbärsodlingen. De bar just nu avbetade av fåren och markytan mycket tydligt; i den sydligaste fanns något som kunde betecknas som stora täktgropar förutom ett antal gravar. Här fanns också stora spräckta stenblock, på ett syntes borrhåll.

Den norra åkerholmen hade oskadad markyta. Här låg en mycket stor sten; en viss likhet med runsten. Anders tänker nog vända på den för undersökning.

3/ Bratt tror att boplatsen ligger på det mycket plana fältet mellan åkerholmarna och de stora gravarna norr därom. Han vill göra en mycket liten undersökning, utan publicitet, dvs medverkan av amatörarkeologer, för att se om man kan finna något som antyder boplats: först ett schakt mitt på, om man inte finner något där tar man upp fler i olika delar av området; man kunde också lägga ett långsmalt schakt tvärs över, Anders vill naturligtvis få marken helt återställd eftersom han kör ganska snabbt med traktor över området.

4/ Även gravfältet (där Bratt undersökte graven vid stormfället för något år sedan) är just nu mycket rensat och fint. Där finns 3 mycket stora gravhögar, den mellersta en "planhög" med ca 28 m diameter och ca 1 m hög.

5/ Vi tittade också på skärvstenshögarna; här vill Peter snarast verifiera att det verkligen är skärvsten, (även om bägge sade sig lita på Löthmans bedömning) jag pekade ut högen ur vilken Löthman plockade fram skörbrända stenar. Hans fornminnesinventering upptar en lista på något dussin-tal skärvstenshögar.

6/ Vi gick sedan gångvägen rakt igenom det tidigare kartlagda gravfältet, vars västra del för närvarande är ganska igenvuxet.

Anders och Birgitta bjöd på kaffe och smörgåsar. Vid det tillfället kom Signhildsberg på tal. Jag nämnde att undersökningar av Signhilds kulle stoppats på 20-talet; att Hellström, Palme inte ville kännas vid något fornsigtuna vid Signhildsberg.

Rydén framhöll att inget kunnat iakttagas förrän länsantikvarien Nordström börjat röja där. Då berättade jag att han fått idén till denna röjning sedan jag och Miklos Gulyas (nybliven kulturchef i Upplands-Bro) haft företräde inför honom omkr. 1976, då jag hade haft med mig Aschaneus beskrivning och vid diskuterat hans beskrivning av lämningarna i Signhildsbergsparken. Jag minns ju tydligt hur sa att han som Sigtunagrabb känt till Signhildsberg, men inte tänkt på Aschaneus på många decennier. Jag berättade också att jag mycket tidigt tagit mig fram på skidor till Signhildsberg men funnit att husgrundsterrassen närmast vattnet var så tät med sly att jag endast med svårighet kunde komma genom den med skidor.

Fornborgen Draget – utgrävning 96-10-12
Anteckningar Börje Sandén samma dag

Utgrävningen av fornborgen vid Draget fortsatte 96-10-12 kl 8.00. Michael Olausson gjorde för första gången en sammanfattning av vad som framkommit efter vårens grävningar. Han menade att målsättningen med nuvarande grävning är att komplettera vårens grävning och om möjligt kunna fastställa åldern på vallen. Märkligast är att dateringen av vallen gav motstridiga resultat. Trädgren var betydligt yngre än kolresterna i stolphålen.

Han framhöll att vall av detta slag är mycket ovanligt; det är helt klart att anläggningen är betydligt äldre än vad som tidigare framhållits och således i överensstämmelse med hans förutsägelse för på söndagen exakt på ett år sedan (15 okt -95)

Sammanfattning av vårens grävning
Huvudingången (av mig särskilt framhållna punkter)
- stolphålen 2,5 m avstånd, 1000 f.Kr
- kol i bottnen av diket
- kvartsavslag på stenåldersboplatsen
- del av en grönstensyxa
- stenålderslagret brutet av diket
- stor härd på diket - en slags "slutkläm"
- stenålder, ca 4000 f Kr
- sälben

Schaktet i vallen (min grop)
- "stubben" (grenen enl min åsikt) har brunnit på platsen
- den har legat på platsen innan vallen byggdes
- likväl är dess datering förromersk järnålder 300 f. Kr
- kolet i stolphålet är mellersta bronsåldern, ca 1000 f.Kr

Härden innanför huvudingången - Michaels
- förromersk järnålder

Två grav innanför muren
- 1000 f. Kr, samma som stolphålen vid ingången
- gravgömmorna innehåll skallben av vuxen och barn
- andra: rörben av vuxen och barn (inget om kvinna!)

Dagens resultat
- doppsko av brons, ca 4 cm funnen vid ingången (spräckta stenen)

Fornsigtuna – kronologiskt (grundmaterial för kapitlet i Fornsigtunaboken)

Anteckningar från databasen \a-filer\a-forns.dbf (utskr 90-11-10)

0098 Tacitus svionerna,
Germanerna. år 98. övers. Alf Önnerfors 1960.
Svionernas samhällen följa nu; de ligga ute i själva oceanen. Förutom i män och i vapen ha de sin styrka i flottor. Skeppens form avviker från den vanliga i det hänseendet, att en spetsig stäv åt båda hållen bilder en framstam, som alltid är klar för landning. Segel föra de icke, ej heller anbringa de åror i rad vid sidorna. Årorna äro lösa, såsom brukligt är på vissa floder, och det går att flytta dem från den ena sidan till den andra efter lägets krav.
- Hos dem hålles även rikedom i anseende; därför ar det blott en som härskar, och här utan några som helst inskränkningar: hans rätt att kräva lydnad är ovillkorlig. Vapnen bäras icke allmänt och ständigt som hos övriga germaner utan hållas inlåsta under bevakning, som för övrigt skötes av en träl. Förklaringen härtill är den, att oceanen hindrar plötsliga fientliga anfall och vidare att beväpnade män som gå sysslolösa lätt slå över i självsvåld. Det ligger förvisso också i konungens intresse att inte sätta vare sig ädling eller en friboren, nej, inte ens en frigiven träl som uppsyningsman över vapnen.

0098 Tacitus svearnas makt
Geijer, Erik Gustaf Svea rikes
Erik Gustaf Geijer. Svea rikes häfder, 4:251
Geijer framhåller att Tacitus redan i Germanerna kände till svearnas makt. Asarna borde således ha inflyttat hit långt tidigare.

0098 Odens invandring enl Tacitus, Germania
Geijer Svenska folkets historia
Geijer hänvisar till Tacitus' Germanerna:
"Redan Tacitus hade hört, att i det nordliga Germanien en vandrande hjelte från forntiden dyrkades, hvilken han dock efter vanligheten benämner med ett romerskt namn.
Fotnot. Ulysses: 'interpretatione Romana', såsom han sjelf på annat ställe uttrycker sig i frågan om benämningen af Germaniens gudar."
ego: Vid läsning av Tacitus (Persson s 167, 198) kan jag inte finna att Tacitus verkligen menade Norden, endast Germanien och trakterna kring Rehn.

1016 Sigtunamynten äldsta källor
Friesen, Otto von Om staden Sigtunas ålder
Sigtunamynt från 1016 för oss längre tillbaka än de äldsta kända skaldedikterna.
Sigtuna har varit en betydande ort vid denna tid.

1040-talet Isländska skalder dikter - Isländska skalder
Arnor Jarlaskald (1047):
'tills med förlig stormvind Sigtuna nåddes omsider.'
= 'vassa vindar förde onjugge hövdingen till Sigtuna'(v.Friesen). Tjodolf Arnorson (1045 ca).
'men ej förrän Sigtuna nåddes, det randiga seglet sänktes.'
= 'fingo först i Sigtuna bärga det randiga seglet'.
Valgard:
'Sigtuna såg du, när sjögången lättat'
='när sjögången lättade, såg du Sigtuna.

1060-tal Birka hamnens beskrivning
Adam av Bremen Hamburgerstiftet och dess biskopar
ego:
Man kan fundera över likheten mellan Fornsigtunas hamn och Adams beskrivning av Birkas hamn.

Här bildar en vik av det hav som kallas det barbariska en hamn, som vetter mot norr och som är välkommen för de vilda folk som bor spridda runt detta hav, men som är mycket riskabel för dem som är oförsiktiga och obekanta med nejden.
Ty invånarna i Birka hemsöks ofta av angrepp från de i trakten talrika sjörövarna, och då de inte kan stå dessa emot med vapenmakt, försöker de att med list bedra sina fiender.
De har blockerat havsviken på en sträcka av över hundra stadier genom osynliga stenmassor och gjort infarten riskfylld lika mycket för sina egna män som för rövarna. Emedan denna ankarplats är den säkraste i svionernas kustområden, brukar alla skepp, tillhöriga daner och nordmän såväl slaver samlas där regelmässigt i och för olika nödvändiga affärer.

1060-tal Adam av Bremen citat
Adam av Bremen:IV:25. Jag skall nu ge en kort beskrivning av sveonernas land eller Sverige: I väster(söder! se kommentar .s 319) innefattar det götarna och samhället Skara, i norr(väster) värmlänningarna med skridfinnarna, som styrs från Hälsingland, i söder(öster) det förut omtalade baltiska havet i hela dess längd.
Där ligger det stora samhället SIGTUNA.

IV:29. ... samhället SIGTUNA, som ligger på en dagsresas avstånd från Uppsala. ... från danernas Skåne kan man segla på fem dagar till SIGTUNA eller Birka. Skolie:126. Man kan segla från danernas Skåne till Birka på fem dagar. På samma sätt tar det fem dagar att segla från Birka till Ryssland.

IV:26. Detta folk har ett berömt tempel som kallas Uppsala, beläget inte långt från samhället SIGTUNA.

IV:29. ... upprättade han för honom ett biskopssäte i samhället SIGTUNA, som ligger på en enda dagsresas avstånd från Uppsala.

IV:30. Adalvard kom alltså till Sverige glödande av iver att predika evangelium, och på kort tid omvände han alla invånarna i SIGTUNA och dess omnejd till kristendomen.
Skolie 136: När Adalvard den yngre vid denna tid kom till Götaland, fann han sin namne vara sjuk. Fylld av sorg ordnade han med dennas begravning och skyndade sedan till SIGTUNA.

Peringskiölds översättning 1718:
IV:25 ...,ther är then store staden SIGTUNA.
IV:26. ... en härlig kyrkia, som Upsala kallas, och ligger icke långt ifrån Staden SIGTUNA eller Birka.
IV:29. ... satte han sig neder vti SIGTUNA stad, som är belägen en dagsresa ifrån Upsala.
IV:29. ... ifrån Skåne vti Danmark, kan man på femte dagen komma fram til SIGTUNA eller Birka, ty the äro eij långt aflägsne från hwar annan.
IV:... och omwände alla som woro vti SIGTUNA, samt the som ther omkring bodde, ...
Skolie 142. Oss är berättat af några Biskop Adalvardi följeslagare, at när han kom till SIGTUNA, och ther allenast höll Mässa, blefwo honom therföre siuttio mark ...

1140-talet ? Odens invandring, ej omnämnd av Frode Historia Norwegiae
1140-talet? - Are Frode - Odens invandring
Det är Snorre som framför historien om Odens invandring till Norden. Oden skulle vara stamfader för svearnas kungaätt.
- Are frode säger ingenting i Historia Norwegiae.
hans Islänningabok skrevs före 1148.
- Saxo säger inte heller något.
Enligt dem bägge var Yngve stamfader för kungaätten.
- deras ättlingar kallades ju också "ynglingar"

1174,76 el 78 Alexander III (IV?)
I påvebrevet från Alexander III (?) uppmanas konung Knut Eriksson att återlämna till ärkebiskopen bl a fornesitune, som biskopsstolen innehaft innan den flyttades till annan plats. Kungen följde tydligen inte påvens uppmaning eftersom Fornsigtuna (Siktonia vetus) är omnämnt 1315 vid en egendomsfördelning mellan hertigarna Erik och Valdemar.

1220 ca Snorres Edda av Collinder
Uppgifterna om Sigtuna lämnas i Snorres Edda, i Heimskringla och i Olov den heliges saga. Enligt Hildebrand.
- Snorres Edda Prologen 5:
Sedan for han norrut till det landet som nu heter Svitjod ... Odin tyckte att där var fagra slätter och god jordmån, och han valde sig en borgstad, som nu heter SIGTUNA.

- Ynglingasagan/Heimskringla 5:
Odin tog sig bostad vid Lagen (Mälaren), der som det nu kallas Fornsigtuna, der han gjorde ett stort hof och blot efter Äsernas sedvänja. Han tillegnade sig ett vidsträckt land, som han kallade SIGTUNA.... Odin stiftade lagar i sitt land, som förut gällt hos Äserna.

- Olov den heliges saga:
Olof for ända upp till SIGTUNA och låg vid Fornsigtuna. Svearne säga, att der ligga ännu de stenhögar, som Olof lät uppföra under sina bryggändar. Just denna uppgift framhålls av Otto von Friesen som ett indicium på att berättelsen om Olov den heliges besök i Uppland bevarats i folktraditionen.
Sigtuna skulle enligt Snorre ha varit vår första huvudstad, som under Yngve-Frey avlöstes av Uppsala.

1299-11-15 Birger Magnusson Friesen, Otto von Om Sigtunas ålder och uppkomst
1299-11-15 - Friesen, Otto von - donationsbrevet
Konung Birgers donationsbrev från 15/11 1299 "apud antiquam Sightoniam" (Friesen sid 50)

1460-talet Olai, Ericus Friesen, Otto von
1460-talet - Friesen - Olai, Ericus - konung Sigge
Ericus Olai (d.1486), Chronica regni Gothorum, senare delen av
1460-talet. Professor i Uppsala 1477
Sivardus, den femte kungen över svearna.
Sigtuna skulle uppkommet efter den förkortade formen Sigge
(Sivardus)

1554 Johannes Magnus Historia de omnibus Gothorum
I Historia de omnibus Gothorum etc framför Johannes Magnus åsikten att Sigtuna var grundat av Siggo, den femte kungen i landet, vilken var Noaks sonsons son och Magogs sonson.
Siggo dog år 412 efter syndafloden.

1611 Messenius, Johannes Sveopentaprotopolis
1611 - Messenius - Sveopentaprotopolis - Habor och Signhild
Johannes Messenius beskriver ironiskt Sigtunas förfall sålunda: Ty bör Sigtunaboar medh fliith sigh achta, at icke förbenämnde Kyrckior medh theras fall ihiälslå theras Suggor och Kohr, som ther dageligen hålla sijn Mässa.

Ur Sveopentaprotopolis som berättar om de 5 äldsta städerna i Sverige: Uppsala, Sigtuna, Skara, Birka och Stockholm.
Vbsalia, Sigtonia, Scara, Birka, Stockholmia.

I sägnen om Habor och Signhild. förlägger han händelsen till Fornsigtuna: "then wäl kunnoga Habors Slätth, som ligger hardt widh Sigtuna"
"widh en Byy öfwer siön, i Håtuna sokn, som kallas Föresigtuna, ther fordom konungszgården legat hafwer"
"Ja, migh är nyys aff troowärdige menniskjor berättat, at en Bonde för fåå åhr, på samma Slätth, som ligger uth medh Mälaren, hafwer uppgraefwit aff jordenne en Galgestock, på hwilken Habor, widh wår Saligheets åhr 222 bleff uphängder, och honom mången wijsat, Och gifwer thet icke lijten troo til min mening, att aldeles gijnt emoot förbenämnde Slätth hafwer warit konungzgården, ther Habor blef förrådd, gripin, och dömd til döda, twärt öfwer Åån til at upphängias"

1612 Aschanéus, Martin Sigtuna och Norrsunda
Ur Martin Aschanéus Sigtuna och Norrsunda:
"Wijdare wäster thär ifrå haf'r Slottet Ståndett, på en högländ stadh något ifrå Siön å Landzvdden, ther vthan före en waker wijk och en liten Holma norrvtt ifrå Slottet Försiggtuna på Hathinalandett, Geent emott Habor Slätta (så kallaz ähn idagh) på Sigtunalandet, på en landz bergz vdd, Ther Habor säges wara rättader. Till huilchett wärn eller hwss Synes skamphelun ähn,både til Siälfue Slottet och thetz murar, till Borggården Synes lijknelse i fyrekant wijss långzeffter fra(m)man for husett, then platze(n) är högre ähn sielfue plane(n), som omkring är, icke många åår Sädan Syntes ett Stycket af Sträckemuren, wallen war fallen ther ifrå.(.) Ingånge(n) å för'de Borghgårdz platz vpått Synes och, Ther porten warit haf'r på huilchen platz nu itt Stycke åker är, och medh smärre och Större gran och Enebuska vppå och omkring wäxte. Nedenföre mott Siön, Synes några Stoore högar och Stenrösor östernorr af för'de Borggårdz platz, både gråå och Tegellsten.(,) vthi en Diup grop ell(e)r däld, haf'r Syntz, icke länge säden, heela källarhualf(u)et vnder Samma högar, vidt begrijpitt, Skoge(n) begynner flux wäxa ther opå, andre gamle Männ hördtt haf'r i Thenna bygden och provincien, Som af min fadermoder, huilche(n) war hundrade och Tiugu åår, afsompnade förledne 1607. 3 (Novem)bris in Håglunda i herrano(m), efter sijne föräldrar berättade, N'n Att wid för'de Försigtuna haf'r Stått FörrStaden til Sigtuna, Och ther af kallaz försigtuna, på thenna Sijdo västra, för Stadzwärn, Thet och icke Synes mykit olijcht wara: Så Tränboda vid 2 landzvtlöper och åår, som för'tt är, haf'r warit emella(n) Förstaden och Slottet och wästra Stoore broona öf'r Siön, frå Aske höijar, som sagt är."

1612 Aschanéus Habor och Signhild
Aschanéus antyder att sagan om Habor och Signhild var knuten till gården.

1612 Messenius, Johannes dramatisering, Signill
Johannes Messenius drama om Signil (ett av fyra dramer om svenska historia) uppfördes år 1612 på Stockholms slott vid bröllopsfesten för hertig Johan av Östergötland (en snart avliden son och tronföljare till Johan III) och Karl IX:s dotter Maria Elisabet. Bägge döda 1618.

1667-84 Rannsakningarna Forsichtuna
"Vthi Forsigtuna Gialle finnes een borggårdh medh håhl muhr omkringh och Kiellare uthi, Som förmenes hafwa warit Konungh Sigers hwss Eller Signels Buur. Widh een by heter Forsichtuna .... säies det Konungz Sonen Habor skall deer wara begrafwen. Wijdh samma by, säies, dedh Signhelin skall i sin Buur hafwa sigh förbränt, der och dee gambla wåningar wijd samma plas ähn synas."

1672 Verelius, Olaus Hervararsagan, noter
Olaus Verelius anser på 1660-talet att Sigtunas förflyttning från Signhildsberg/Fornsigtuna till sin nuvarande plats beror på att folket skulle skyddas mot hedniska minnen och bruk, kanske också på grund av att Sigtuna förstörts av fiender.

1678 Signhildsberg -namnet Sandström, J Svenska slott och herresäten
Enligt landsantikvarien J Sandström (se Ernst Malmberg) skulle namnet Signhildsberg första gången finnas i kyrkböcker år 1678.

1679 Åkeshov - Åkesudd annat namn på Signhildsberg
Frödin, Johan Uppländska. betes- och slåttermarker
Johan Frödin hänvisar, i boken Uppländska betes och slåttermarker i gamla tider, till Håbo dombok för 1679 då Signhildsberg skulle ha hetat Åkeshov och/eller Åkesudd. Han har de olika beteckningar på två olika ställen.
- I löptexten heter det:
"Baron Åke Rålamb på Åkeshov (Signilsberg) hade förvärvat en del av Billby (Fornsigtuna) {parenteserna är författarens}, tagit ägor därstädes på andra sidan sjön till ängar, fäbodar 144 och beteshagar och begärde stadfästelse därpå (1679)"
- I tabell i slutet av boken står det:
"S:t Olofs & S:t Pers s:n (Sigtuna).
144. Fäbod | Signhildsberg (Åkesudd) (i Håbo härad) | Förut Billby bondgård, som kom under Signhildsberg först som torp och senare som fäbod. Håbo dombok år 1679. G.H."

1687 Hadorph, Johan Bjärköarätten
Johan Hadorph var den förste som hävdade åsikten att borgarna i Birka flyttat till Fornsigtuna/Sigtuna när Olof den helige förstörde Birka i början av 1000-talet; Den nya staden byggdes på en utmark som bättre kunde försvaras mot landanfall.
Almare-Stäket var ett bra skydd.
1. Man byggde på den mark, där Oden först slagit sig ned, men på en udde i utmarken, som var bättre belägen än den gamla av Oden grundade borgen Fornsigtuna
2. På krigsguden Odens mark trodde man sig få bättre skydd
3. Sigtuna låg skyddat av det trånga sundet vid Stäket.

1692-1718 Signhildsberg -namnet Palmskiöldska samlingen
Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Anteckning i den Palmskiöldska samlingen (1692 - 1718):
"For-Sigtuna, det är Forna Sigtuna, men blifwit för wid pass 30 åhr sedan aff öfwerstelöjtnanten Åke Rålamb kallat Signilsberg uthi anledning deraf att Signhil skal der låtit sig inbränna, hvarom kan läsas uthi Messenii Comedia om Signil"

1710 Peringskiöld, J. Monumenta Uplandica
I slutet av Hervararsagan, som ej är komplett, finns följande ord (ej ordagrant citerade)
'Tog då Olåf Riket in med våld, och med det flydde afgudaprästerna till Sigtuna och höllo sina blotoffer på en hög vid Signhildsberg. Men de blevo omsider också därifrån utkörda.

1730-32 Wallin, Georg Sigtuna stans et cadens
Georg Wallin, bibliotekarie vid Uppsala universitet, sedermera biskop i Göteborg. Sigtuna stans et cadens, ak avh:r 1729-32.
Wallin ansåg att (Forn) Sigtuna grundats av Oden. Han förlägger också dit sagan om Hjalmar och Ingeborg. Han påstår vidare att Ansgars kristna mission även ägt rum vid Sigtuna (ego: Fornsigtuna). De låg enl Adam mycket nära varandra.
Det nya Sigtuna skulle enligt Wallin grundats gemensamt av Birkas och Fornsigtunas borgare, när bägge städerna förstörts av Olof den helige.

1747 Odens invandring blir vida känd Dahlin, Olof von Svea Rikes Historia
Genom Olof von Dahlins Svea Rikes Historia (1747) blev berättelsen om Oden bosättning vid Fornsigtuna vida känd. Han bygger sin berättelse på Snorre, men döper egenhändigt om honom till Sigge Fridulfsson, en skytisk hövding som utgav sig för att vara Oden.

1750-12-1 Berg, Olaus Odens hög 5 Historisk afhandling
Olaus Er. Berg.
Historisk afhandling, om ALMARESTÄK genom Utdrag af en Disputation, hållen i Upsala d.XV. December 1750. af Olaus Er. Berg.
Med Mera i Samma Ämne
OBS kan för närvarande inte finna platsen för belägget.

1790 Odens invandring skådespel Leopold, Carl Gustav Svea Rikes Historia
Carl Gustaf af Leopold skrev sitt skådespel "Oden eller Asarnas invandring". 1790. Han använde Dahlin som källa.

1823 Odens invandring blev mycket känd Fryxell,Anders
Berättelser ur svenska historien Anders Fryxell, Berättelser ur svenska historien I, 1823. Genom hans populära historieverk som utkom i 46 delar fram till 1879, kompletterad av Otto Sjögren med ytterligare 3 delar, kom allmänhetens bild av Oden invandring att präglas ända in på 1900-talet.

Första berättelsen. kap 2
Vid pass 100 år före Kristi Födelse bodde i trakten nordost om svarta havet, ett folk, som kallades Asar; deras höfding hette Sigge Fridulfsson. Emedan nu Asarna ej fingo sitta i fred för Romarna, hvilka vid denna tiden bruto under sig alla riken rundt omkring, beslöt Sigge att vandra ut med sitt folk och söka sig ett nytt land längre upp i norr.

Asarna voro slugare och förmer i alla konster, än de öfriga nordiska folken vid den tiden. I synnerhet var Sigge mycket klok och vis. Han kände, att Oden var öfver alla nordländerna dyrkad som Gud. Derföre började han sin vandring med mycken prakt och ståt, sägande sig vara Oden, och sina höfdingar de andra Gudarna. Så genomtågade han flera länder; nemligen Ryssland, Saxen, Westfalen, insättande öfverallt sina söner till konungar.

I Danmark stannade han en tid på Fyen, och anlade der staden Odensee, som efter honom har sitt namn. Men då han fick veta, att uppe i Swerge voro stora bördiga trakter, lemnade han Danmark åt sin son Sköld, som på Seland byggde staden Leire med ett afguda-tempel, der deras efterkommande, som kallades Sköldungar, sedan regerade. Sjelf seglade Oden upp till Swerge.

Då var der en konung benämnd Gylfe, den förste kungen af Swerge, som historien nämner. Han mottog Oden med gudomlig vördnad och upplät sitt rike åt honom. Oden anlade då vid Mälaren en stad, som han efter sitt eget namn kallade Sigtuna. (Sigtuna betyder Sigges hem.) Der bodde han sjelf och inrättade ett afgudahus; men landet omkring skiftade han åt Asarnas höfdingar, hvilka med honom skulle föreståoffren och fälla domar, och kallades dessa för Diar, samt blefvo ansedda som Gudar; men af alla tycktes dock Oden förnämst. Han var en fager och högt ansenlig man, och då han satt i lag med sina vänner, hugnade sig alla af honom; men mot sina fiender var han grym och förfärlig.

Så väl talade han, att alla tyckte det ensamt vara sanning, som han sade. Han införde skaldekonsten i Norden och var den förste, som här nyttjade skrifkonsten. Hans bokstäfver kallades runor och inskuros i träd, och folket trodde, att han med dem öfvade trollkonster. Det berättas, att han också kunnat ett annat slags trolleri, kalladt Seid, så att han med orden förmådde släcka eld, stilla sjö och vända vind. Sjelf kunde han låta sin kropp ligga som död, och emedlertid for själen som fogel, fisk eller annat djur kring alla länder i hans ärender.

Han hade ock ett skepp, benämndt Skidbladner, hvilket kunde hopvikas som en släde och hade medvind vart han ville. (Härmed betecknas förmodligen, att han först i Norden nyttjat segel och förstått att kryssa i motvind). Men hans män foro fram i striden med mycken styrka och raseri, brukande inga skyddsvapen, hvarföre de kallades Ber-Serkar eller Brynjolösa, och en sådan framfart kallades Berserkagång.

1832 Geijer, Birka ej känt på Island Geijer, Erik Gustaf Svenska folkets historia
Geijer hävdar att Birka inte kan ligga på Björkö; enligt de tillgängliga skriftliga källorna, Rimbert, Adam. Han tolkar beskrivningen som 'bredvid Sigtuna'
"en Sveriges rikes hamn"
"en by, hvarest funnos rika köpmän, öfverflöd på alla slags egodelar och många skatter"

1847 Wistrand, A.H. Sigtuna, det forna
Wistrand anser på 1800-talet att Oden slog sig ner vid Signhildsberg, och att det var kristna missionärer som anlagt det nuvarande Sigtuna.

1858 Hornberg Forn-sigtuna jemte ...
Hornberg anser att hedningarna stannade kvar i Fornsigtuna, medan de kristna bosatte sig i Sigtuna

1861 Dybeck, Richard gravhög, skadad
Friesen, Otto von Om Sigtunas ålder och uppkomst
Richard Dybeck rapporterar 1861, ATA, om en skadad gravhög söder om gården, vid en källa.
ego: Habors källa (?) nära Habors vret.

1890-talet Hildebrand, Hans Ant. Tidskr 15:2
Hans Hildebrand sade på 1890-talet att överflyttningen från Fornsigtuna till Sigtuna ej skedde förrän efter 1187, då ryska/baltiska vikingar härjade i Mälaren. Det skulle alltså ha varit Fornsigtuna som ryssarna förstörde.

1898 Eckhoff, Emil Svenska. fornminnesföreningens Tidtskrift
Emil Eckhoff gick emot Hildebrand och påstod att kyrkorna i Sigtuna måste vara betydligt äldre än från slutet av 1100-talet

1899 Odens invandring dikten Folket, ur Ett folk Verner von Heidenstam,
Folket, ur diktsamlingen Ett folk Verner von Heidenstam skildrar Odens och asarnas invandring i dikten Folket, ur diktsamlingen Ett folk, 1899

1905 Kjellberg, C.M. Uppland. Land o folk
Kjellberg tycker sig inte kunna klart utläsa Sigtunas placering ur Adams text. Han håller på att Fornsigtuna legat vid Signhildsberg och framhåller särskilt att ännu 1875 används namnet Fornsigtuna parallellt med Signhildsberg

1911. 3:e uppl Styffe,Carl Gustaf Fornsigtuna, Skandinavien under unionstiden,1911
Styffes text i 3:e upplagan av Skandinavien under unionstiden.
Fotnot under Sigtuna, sid 344
"Det gamla hedniska SIGTUNA låg 1/4 mil därifrån, på andra sidan vattnet, vid Signhildsberg, hvilket ända till slutet af 17:e seklet hette Försigtuna och förut Fornsigtuna. Uttryckligen omtalas detta ställe i Olof den heliges Saga och i en Alexander IV:s (ego: OBS, Alexander III?) bulla (1255-1261) (ego: 1170-talet!), som ålägger konungen att återställa Fornsigtuna
till ärkebiskopen. Sv. Dipl., I: 709.

1913 (1903?) Odens invandring ak. avh Bernhard Sahlin,
Några ord om Fröbild Bernhard Sahlin, Några ord om Fröbild. I Opuscula archeologica Oscari Montelio septuagenario dicata ... Holmiae 1913.
Troligen avses detta verk när Gahrn på sid 13 hänvisar till ett vetenskapligt verk av samma författare från 1903. I litteraturförteckningen står emellertid det först nämnda.
Sahlin talar om söder ifrån kommande germaner, med högre kultur, bl a runkonsten.

1916 Janse, Otto Gamla svenska städer
Janse ansåg att Sigtunas anläggande utgått från det forna Sigtuna, och att det anlagts för att bli en religiös (och ekonomisk) motvikt till Uppsala. Hit hade också Birkas invånare flyttat.

1917 Olsen, Magnus Sigtunir Namn och bygd
Magnus Olsen, Namn och Bygd 1917.
Hänvisar till galliska segodunon = stark befästning

1920 Palme, Olof raljerar över ett Fornsigtuna vid Signhildsberg
Olof Palme (död 1918) var den första som på allvar grep sig an med Sigtunaforskning. I Sigtunabeskrivningen från 1920 (utgiven postumt) säger han om Fornsigtuna/Signhildsberg.
"Under 1000-talets förra hälft finna vi nämligen Sigtuna vara en betydande och blomstrande stad. Att detta Sigtuna låg på samma plats som den nuvarande staden, kan numera betraktas såsom säkert. Sägnerna om en äldre stad -'Fornsigtuna' - vid Signhildsberg torde definitivt vara lagda på hyllan bland kuriositeterna."

1921-10-09 Friesen Signhilds hög *Om Sigtunas ålder och uppkomst*
Otto von Friesen besökte Signhildsberg 1921-10-09. Han iakttog 'en större hög med planerad topp och slingrande trädgårdsgångar på toppen. Möjligen har högen av en tidigare ägare nivellerats och ordnats på antytt sätt. Norrut mot sjön är en höjd med avsatser ... '

1922-23 Friesen, Otto von Hallström, Gustaf Det hedniska Sigtuna 1922-23 UFT
Gustaf Hallström nämner inte Fornsigtuna. Det hedniska Sigtuna ligger innanför det nuvarande Sigtuna.
(ego: jfr hans inställning/uttalanden i brevväxlingen på ATA)

1922-24 UFT Friesen, Otto von Om Sigtunas ålder och Fornsigtuna
1921 besökte Otto von Friesen Signhildsberg. Han talar om en hög med planerad topp och slingrande trädgårdsgångar på toppen. "Norrut mot sjön är en höjd med avsatser, där man vid grävning funnit rester av tegel.

1923 Hildebrand, Emil Sveriges historia mil
Emil Hildebrand hävdar i Sveriges historia del II (s. 23) att Sigtuna flyttade till sin nuvarande plats i slutet av 1100-talet.

1923-12-01 Alm, Rune erbjudan om pengar ATA
Ingenjör Rune Alm, Äppelviken, har i brev den 1 dec 1923 erbjudit sig bekosta en undersökning av fornminnesområdet vid Signhildsberg.

1923-12-23 Curman tack till Rune Alm ATA
Curman i brev till Rune Alm (svag blåkopia)
Tackar för erbjudande i brev av 1923-12-01
(detta brev saknas i ATA)

1924 Odens invandring Wessén,Elias, Sverige hedna mytologi och fornhist ak avh
Elias Wessén ansluter sig till Sahlin, men är något försiktigare:
"Från det gotiska riket vid Svarta havet utgår till de sambesläktade folken i nordväst ett mäktigt kulturinflytande, som bl a för runorna och Odenstron till Norden."
Gahrn: ... "måste betecknas som minst sagt osäkra."

1924-01-17 Curman, Raä erbjudan om pengar ATA
S. Curman i brev till Rune Alm.
Curman har vid Akademiens senaste sammanträde framfört Rune Alms erbjudan om pengar till undersökning av fornsigtuna och Flasta mur.
Curman framför Akademiens tack "för sålunda ådagalagd offervillighet och visat berömvärt initiativ. Akademien inser tillfullo nödvändigheten av alla goda krafters samverkan därest de mångskiftande viktiga arbetsuppgifter på svenska fornforskningens område, som alltjämt återstå, inom rimlig tid skola vinna sin lösning".
Se dokument i g9

1924-05-21 Rune Alm Alm ger upp ATA
Rune Alm i brev till T.J. Arne
(obs. brevet feldaterat till 21.5.1928 !. Det diarieförde 1924)
Alm godkänner uppskjutandet
Se hela brevet i pärm g9

1924-05-26 A rne, T.J. till Alm uppskjutande av gräv ATA
T.J. Arne i brev till Rune Alm.
Tackar för att Alm medgivit uppskjutande av undersökningarna.
"De arbetskrafter, som denna sommar stå Riksantikvarien till buds, äro alldeles för fåtaliga för att några större och nya vetenskapliga utgrävningar kunna företagas.
Redan nästkommande år torde förhållandena te sig mer gynnsamma och skall Riksantikvarien i tid meddela, om de omtalade undersökningarna då kunna utföras."
Se pärm g9.

1924-05-30 Gihl, Gunnar ATA
Gunnar Gihl begär tillstånd 1924-05-30 att få gräva ut Signhilds hög. Gihl är sysselsatt med förarbetena till sin ak. avh om Aschanéus.
"Då det i detta sammanhang skulle vara af största intresse att få 'Signhilds hög' utgräfd, får jag härmed ..."
Gihl vill också få sig tilldelat de anslag som ingenjören Rune Alm ställt i utsikt att utbetala för en undersökning av detta fornminne.

1924-06-20 Hallström, Gustaf avslag till Gihl ATA
Gustaf Hallström i brev till Gunnar Gihl. (avslag) 1924-06-20.
"Då bl.a. enligt Doktor Janses uppfattning, vilken också delas av Riksantikvarien, starkare motivering för undersökande av Signhildshög ej av Eder föredragits, får jag härmed meddela, att Riksantikvarien ej funnit skäl bevilja Eder anhållan."

1924-06-30 Hallström, Gustaf Raä brev till O. Janse, Gihl ATA
Janse ombeds yttra sig 1924-06-10. Gihl har blivit förberedd på avslag
"dels på grund av hans bristande erfarenhet, dels hans synnerligen intetsägande motivering, dels sakens utomordentliga känslighet och centrala betydelse. Min ståndpunkt är den, att skola undersökningar ske vid S., så skola de vara ... lagda i händerna på en välkänd och första klassens utgrävare som är inne i de problem, som här kunna möta."

1924-06-30 Janse, Otto brev till Raä, Gihl ATA
Janse säger sig "ej känna tillräckligt mycket om Signhilds hög". 1924-06-13. Om det är gravhög, tingsplats eller byggnadslämning "med eller utan samband med det Fornsigtuna, vilkets läge i och för sig är omtvistat. Om den som gräver ut högen inte är" förtrogen med problemet Birka - Fornsigtuna - Sigtuna," skall han "åläggas att under utgrävningens lopp ingående samråda med amanuensen Gustaf Hallström". (sic!)

1924-08-29 källare undersöks källare undersöks ATA
Källare vid Signhildsberg håller på att genomgrävas.

1924-09-01 Gihl, Gunnar rapp om källaren ATA
Gunnar Gihl till Raä.
På uppdrag av Raä besökte Gihl tillsammans med kand. Floderus Signhildsberg med anl. av grundgrävning för en källare.
En tegelmur hade anträffats, omedelbart intill inspektorsbyggningens östra gavel. (enl plan)
Källaren troligen från 17-1800-talen
Fynd deponerade hos Sigtuna fornhem.
Se pärm g9

1925 Gihl, Gunnar Aschanéus, kommentarer Sigtuna och Norrsunda
Gunnar Gihl, Sigtuna och Norrsunda. Ak. avh. 1925
Tvenne antikvariskt-Topografiska manuskript af Martinus Aschaneus
I kapitlet Discursus beskrivs Håtuna-landet inklusive Signhildsbergsparken.
Se text hos Aschanéus daterad 1612.

1925-05-18 Hallström, Gustaf brev till Rune Alm, Gihl ATA
Gustaf Hallström i brev till Rune Alm. 1925-05-18
"då den person, som är den bästa kännaren av dessa trakter, nämligen doktor Janse, i år fortfarande är bunden av äldre uppdrag och åtaganden beträffande Sigtuna, men än mer Visby, och det synes Riksantikv. önskvärt att han borde vara den som planerar och leder den blivande undersökningen vid Signhildsberg, torde saken bäst gagnas genom ett ytterligare uppskjutande."
"Enligt uppdrag får jag hemställa till Eder att godkänna detta uppskjutande och icke uppfatta det som ett undervärderande av undersökningens betydelse. Det helt motsatta förhållandet är i stället rådande. En undersökning vid Signhildsberg kan nämligen träffa mitt i en av de mest centrala punkterna av svensk förhistoria”.

1925-05-28 Alm, Rune brev t Hallström. G. ATA
Rune Alm i brev till Gustaf Hallström. 1925-05-28
"Bäst är kanske att skjuta på desamma ännu ett år. Doktor Janses erfarenhet är ju stor och värdefull, därest hans tid honom så medgiver ett överinseende vid dessa arbetens bedrivande, vilka väl bäst närmast ledas av yngre energisk vetenskapsman vars tid och krafter medgiva ett snart avslutande och framläggande av de vetenskapliga vinningarna."

1926-03-09 Alm, Rune pengar och karta ATA
- Rune Alm förnyar 1926-03-09 sitt erbjudande om att bekosta undersökningen vid Signhildsberg.
- Avser att under sommaren låta utföra en kartläggning av Signhildsberg, som ju under alla förhållanden måste göras.
... "vinnes ju därmed ett steg framåt"

1926-05-24 Curman/Nihlén uppskjutande av gräv ATA
Curman/Nihlén i brev till Rune alm
- skrivelse från Alm att låta kartlägga Signhildsberg
- i enlighet med edert förslag i samma skrivelse har Raä beslutat uppskjuta de planerade utgrävningarna till ett kommande år.

1926-05-(?) Faith-Ell karta ATA
En karta i skala 1.200 utfördes av H. Fait-Ell 1926 på våren. Den bekostades av Rune Alm.

1929-05-01 Floderus, Erik rapport till Raä ATA
Floderus besökte S. 29 april 1929. SIGNHILDS KULLE: ... Den har även använts som hundgrav. Högen bör f.n. lämnas orörd. HÖJDEN 60 m N om Signhilds kulle: oval platå 40 x 25 m. Norr härom synas mot sjön tydliga terrasseringar. Denna höjd torde vara identisk med den av Aschanéus omtalade platsen för För-Sigtuna slott.
Då kullen enligt uppgift innehåller rikligt med tegel, bör
man kunna vänta att här finna lämningarna av ett fast hus från medeltiden, i så fall kronogodset Forn-Sigtuna, varifrån konung Birger 1299 utfärdade ett donationsbrev (jfr v.Friesen o.a.a. sid 50) Det torde vara av stort intresse att genom provschakt konstatera huruvida murrester och ev. kulturlager här finnas bevarade.
HÖJDEN 50 m NV om Signhilds kulle: På 1715 års karta finnes på en höjd i närheten av corps de logiet ett stentorn, kallat Signhilds Buhr upptaget, möjligen identiskt med denna höjd, där en kvadratisk stensättning (omkr 8 x 8 m) finnes upptagen å kartan av 1926. Även här bör ett schakt läggas för att konstatera, om denna stensättning möjligen är resterna av ett gråstenstorn. Aschanéus: Sunnan opå är och en väldig hög Stenresa, then til Ewentyrs hafr warit ett Stentorn.

1929-05-21 Essen, R.H. von Faith-Ells karta ATA
Floderus till Raä
R.H von Essen översänder Faith-Ells karta över parken

1929-05-21 Floderus Faith-Ells karta ATA
Erik Floderus i brev till Baron R.H. von Essen
- översänder kopia av Fath-Ells karta.

1935 ? Lundberg, Erik
Erik Lundberg:
Fornsigtuna har fyllt ut de 25 åren som ligger mellan Birkas försvinnande 975 och Sigtunas framträdande omkr år 1000. Sigtuna var obefäst mot vattnet - man litade på Stäket.

1938 pråmen med runstenar artikel i Vi 1938
Fridegård, Jan Där stenar talar fornnordiskt språk
Pråmen med runstenar som skulle till Signhildsberg
Hans Henrik von Essen flyttade från Biskops-Arnö till Signhildsberg 1870.
Jan Fridegård. Blå dragonen/Vi nr 9 1938
sid 152.
"En friherre som för ett femtiotal år sedan arrenderade Biskops-Arnö, där medeltidens ärkebiskopar bodde, lät vid avflyttningen från ön lasta en pråm med runstenar och bautastenar för att ta dem med sig till sitt nya gods. Pråmen sjönk emellertid strax utanför vassen vid Arnö, enligt de gamlas mening borrad i sank av det övriga gårdsbefälet, som inte kunde förstå, varför man skulle kosta frakt och arbete på en last av onyttiga stenar.
Nu är den sjunkna runstenslasten nästan glömd. Om den kommer på tal, avfärdas den oftast som grundlöst prat. Jag minns emellertid, när prålmens stäv syntes ovan vattnet, för ungefär trettio år sedan. Abborrarna nappade bra bland runstenarna. Då ingenjörstrupperna för några år sedan byggde bro till ön, gick ett par man ned och kunde konstatera, att pråmen låg där med sin last"

1939 Palme, Olof Sigtunabeskrivning
Olof Palmes Sigtunabeskrivning.
I upplagan från 1939 lyder meningen om Fornsigtuna:
"Sägnerna om en äldre stad - 'Fornsigtuna' - i den nuvarande stadens närhet ha ännu icke bekräftats av den arkeologiska forskningen." (jfr 1920)

1941 Floderus, Erik Sigtuna, Sveriges äldsta. medeltidsstad
Kapitlet ur Sigtunaforskningens historia, sid 11 - 22. 1941
- Snorre Sturlasson
- Johannes Magnus,
- Johannes Messenius, Sveopentaprotopolis
- Martin Aschaneus, 1612; Gunnar Gihl, 1925
- Olaus Verelius
- Johan Hadorph
- Georg Wallin
- A.H. Wistrand, Sigtuna, det forna och det närvarande
- W, Hornberg
- Hans Hildebrand
- Emil Eckhoff
- Otto von Friesen
- Otto Janse
- Gustaf Hallström
- Bengt Thordeman,
- Adolf Schück
- Gunnar Bolin

Dessutom en omfattande förteckning över grävningar och forskare gällande Sigtuna stad.

1941-05-24 Gustawsson trasig runsten ATA
Gustawsson till Raä
R.H von Essen har begärt hjälp att laga en trasig runsten i Signesberg.

1942 Arbman, Holger Sitvna Dei Fornsigtuna, Situna Dei 1942:
Sigtunas grundläggning genom Olov Skötkonung är ett antagande för att förklara stadens plötsliga uppkomst. I så fall anlagd i första hand som handelsstad, ej religiöst centrum. En arkeologisk undersökning av Signhildsberg/Fornsigtuna står främst på arbetsprogrammet för Sigtuna Fornhem. Sigtunas blomstring beror på handeln med Ryssland framför allt. Flera föremål.

1942-04-09 Olsson, G rest runsten i park ATA
G. Olsson till Raä.
G. Olson har rest en runsten i "Signesbergs" park

1943-10-07 Olsson, G rest runsten i park ATA
G. Olsson till Raä
G. Olsson har rest en runsten i parken till "Signesberg".

1947 Odens invandring ak avh Ohlmarks, Åke
Svenskarnas tro genom årtusendena Åke Ohlmarks hävdar att utvandrande goter har återvänt till Norden.

1953 Ahnlund, Nils Fornsigtuna, kungsgård Stockholms hist. före Gustav Vasa
Nils Ahnlund, ur Stockholms historia före Gustav Vasa sid 19.
... har utan tvivel Sigtuna uppstått på kunglig mark; och lika säkert lydde denna mark under kungsgården Fornsigtuna i Håtuna ...
... Namnet Fornsigtuna, känt från 1200-talets förra del, omkring 1680 utbytt mot Signilsberg ... Till detta Fornsigtuna, länge en kyrklig besittning, har sägnen tidigt velat förlägga de invandrade asarnas första hemvist i Sverige. Där slog Oden sig ner, berättar Snorre Sturlasson. Under denna sällsamma, rationalistiskt tillrättalagda uppfattning gömmer sig möjligen ett medvetande av att det nya samhälle som tog namnet Sigtuna i arv på ett särskilt sätt hade stått i harnesk mot omgivningen och dess förment vördnadsvärda men på hedniskt bedrägeri fotade traditioner: en tillspetsad kontrast mellan hedniskt

och kristet. sid 25
... Före mitten av århundradet (1100-talet) hade i varje fall Sigtuna spelat ut sin roll som medelpunkt i ett eget biskopsdöme. De därmed förenade jordagodsen, av vilka Fornsigtuna var ett, övertogs av Uppsala stifts styresmän. (sic!)
ego: Varför behövde då Alexander III skriva till kungen om att de skulle återlämnas? Var det så att de verkligen återlämnades till kyrkan? I så fall var ju inte Fornsigtuna kronogods! Eller är Ahnlund fel påläst?
sid 68
... De av Snorre omtalade skeppsbryggorna vid Fornsigtuna utgöra ett av bevisen ...

1953 Floderus, Erik Vägledning 1953
Erik Floderus. Vägledning 1953
Sigtuna hade dock en föregångare, en ort fordom kallad Fornsigtuna och belägen vid den nuvarande herrgården Signhildsberg i Håtuna socken vid segelleden till Uppsala. Om här gjorts försök att grunda en stad efter Birkas undergång är okänt.
Under medeltiden, troligen även under forntiden, låg här en kungsgård, på vars utmark Sigtuna synes ha grundats.

1974 Hall, Thomas Sigtuna.
Thomas Hall har 1974 gjort en noggrann genomgång av Sigtunaforskningen och dess problematik: Sigtuna. Entstehung und Entwicklung einer mittelalterlichen Stadt. Konsthistorisk Tidskrift 1974.

1975 Redelius, Gunnar Sigtunastudier
Gunnar Redelius säger att Sigtunaforskningen avstannade i början av 1950-talet. "Fornsigtuna är obestridligen det gamla namnet på den gård som nu heter Signhildsberg på andra sidan sundet ...

1976-09-17 Jansson, Sven BF runstensfragment ATA
Sven BF Jansson till Raä.
Carl von Essen har funnit runstensfragment 15/6 i parken

1976-09-17 Rydh, Stig gravar vid Nybygget ATA
Stig Rydh till Raä.
Alf Nordström har funnit gravar vid Nybygget.
5 runda stensättningar övertorvade

1977 Nordström, Alf Vägvisare till kulturen i Stockholms län
Alf Nordström. Vägvisare till kulturen i Stockholms län, 1977.
Fornsigtuna som en kortlivad handelsplats mellan Birkas fall under 900-talets senare del och Sigtunas uppkomst i början av 1000-talet, men så länge inga undersökningar gjorts stannar allt vid gissningar. I strandslänten syns terrasseringar och husgrunder som visar var detta äldsta Sigtuna legat.

1978 Raä Medeltidsstaden Douglas, Marietta
Douglas: Medeltidsstaden, 1978
I Raä:s rapport Medeltidsstaden: Sigtuna (1978) nämns inte någonstans Fornsigtuna/Signhildsberg. Källförteckningen hänvisar dock till skrifter som utförligt redogör för Fornsigtuna/Signhildsberg t ex Otto von Friesens Om staden Sigtunas ålder UFT 1922-24.

1981-10-07 Johansson, Bengt OH markvård, stormfällen ATA
Länsantikvarie Bengt OH Johansson till Raä. 1981-10-07
- föregående säsong - stormfällda träd
- markvård föreslås
- föreslår en undersökning innan rotvältorna läggs igen.

1982 Nordström, Alf 1000 år i Sigtuna
Alf Nordström, 1000 år i Sigtuna:
Namnet är känt i skrift sedan 1170. Man kan gissa att högen rymmer rester efter ett försvarstorn som skyddat det lilla samhället. Liknande 'mottes and bailies' är kända från andra håll i landet och tycks ha kommit till efter engelskt mönster för ca 1000 år sedan. Sigtunamynten: ännu har man inte lyckats spåra var myntmästarnas verkstad har legat.

1982-05-03 Damell, David kartering inledd ATA
Damell till länsstyrelsen (Bengt OH Johansson)
1982 på våren har karteringsarbete inletts, som underlag för kommande dokumentationsarbeten. bl a avseende de aktuella skadorna från stormfällningen.

1985-04-24 Broling, Orvar Gihls grävning 1924, 5 milj! ATA
Orvar Broling i brev till Roland Pålsson
I bilaga diskuteras den inhiberade grävningen 1924. Texten till avslaget återges.

Uppgiften om de 5 milj som skulle ha anslagits för undersökningarna i Signhildsberg dementeras, provundersökningar inom ramen för ordinarie ekonomiska ramar.

1985-05-21 Pålsson, Roland svar Brolings brev ATA
Roland Pålsson till Orvar Brooling.
Grävningarna vid Signhildsberg kommer endast att pågå en vecka under sommaren 1985. Kommer att bli svårt att inom den begränsade tiden finna spår av hantverksaktivitet.

Pontanus, J.T Sittuna * Friesen, Otto von Om Sigtunas ålder och uppkomst
Den danske historieskrivaren J.T. Pontanus hävdar i Desriptio Daniae p. 689. att den korrekta namnformen är Sittuna. Namnet skulle gå tillbaka till Tacitus omnämnda folkslag sithoner, ett svearna närstående folkslag.

Ynglingasagan-Uppsala Yngve-Frey * Strinnholm,A.M. svenska folkets historia
Frey - Yngve, son av Njord, blev efter sin fader Svearnas drott. Han flyttade offren till Uppsala.
"Frid och rolighet herrskade i landet under hela Yngve Freys tid. Folket utgrenade sig, skogarna röjades, marken plöjdes ... ingen led hunger och brist .. folket blev rikare och mera välmående än det någonsin varit tillförne. Frode-friden

Odens bosättning inbyggarnas dumhet * Geijer,Erik Gustaf Svea rikes häfder
Erik Gustaf Geijer. Svea Rikes häfder. 4:143.
På den tiden, säger Saxo, uppehöll sig en viss Oden(Othinius), hvilken i hela Europa vunnit ett falskt gudomsnamn, som oftast i Upsala, endera för inbyggarnes dumhet eller ställets behaglighet. "Sive ob incolarum inertiam, sive locorum amoenitatem"

Ynglignasagan blotoffer vid Signhildsb Geijer,Erik Gustaf Svea rikes Häfder
Erik Gustaf Geiejer. Svea Rikes Häfder. 4:143
Saxo och Snorre/Ynglingasagan säger olika om blotoffer vid Signhildsberg. Enl den senare är det Oden som instiftar offren och Frey flyttar dem till Uppsala.
Se äv sid 236, där tvivel på Snorre framförs

Mithridatiska krigen Odens uttåg från Troja * Geijer, Erik Gustaf Svea rikes häfder
Erik Gustaf Geijer, Svea Rikes häfder 4:251
Han hänvisar till de Mithridatiska krigen, förorsakade av de erkänt stora 'hvälfningarna' bland folken vid Svarta havet. Romarna var inblandade i dem. Isländska sagor menar att dess folkrörelser står i samband med Odens tåg mot norden.

Ynglingasagan Njord, offer vid Signhild * Strinnholm, A.M. Svenska folkets historia
Erik Gustaf Geijer. Svenska folkets historia.
När Oden var död fortsatte Njord med blotoffren (vid Fornsigtuna). Svearna kallade Njord sin drott och han uppbar skatt till gudahuset och offrens underhåll. I hans dagar var frid och ymnig årsväxt, det man trodde att han rådde för årsvexten och menniskornas lycka. Då Njord sjelf kände sina dagars slut nalkas, lät han märka sig åt Oden. Svearna brände på sedvanligt sätt hans kropp till aska och greto bitterligen vid hans grift.
I åtskilliga af våra forn-urkunder uppgifves att en Yngve, Tyrkia-konung, varit förste Konung i Svithiod; det säges att han varit son af Oden och fader till Niord.

Fornsigtuna äldre stavningar * ego
1678 finns för första gången namnet Signhildsberg i officiella handlingar (Friesen: Om staden Sigtunas ålder och uppkomst).
"Siktonia vetus" 1315 i SD III nr 2032 sid.228.
vetus=redan gammal,forntida
"foor sictuna" jordebok Uppland 1541 (opaginerade delen). "fforssiiktwna" sid 80 i paginerade delen.
"foor-sictuna" i jordeboken 1542.
"fodersictuna" i jordeboken 1567.
"försigtuna" 1600.
Under 1600-talet: For-, Fohr-, För-sigtuna.

Anteckningar från databasen \a-filer\a-forns1.dbf (utskrift 90-11-10)
Konvertering genom AmiPro: dbase: fälten pers fakt tidort text; Spara som RTF-fil
Öppna RTF-filen i Word; ersätt Tabbar med två mellanslag. Inför manuellt radslut före brödtexten; spara som .doc-fil

Fornsigtuna - Övrigt

Hallström - Janse polemik Hallströma bevis, Det hedniska Sigtuna UFT 22-24
sid 9. Efter en säsongs grävning (avbruten på grund av kyla) anser sig Hallström inte kunna stödja Friesen, Janse: SIGTUNA VAR HEDNISKT från början. Gravarna dateras till 900-talet senare hälft/1000-ta "äldsta Sigtuna som uteslutande hedniskt, varvid dock gravfälten tillvidare utgöra MITT ENDA BEVIS". OBS. RUBRIKEN är tendentiös. ego: han hade framgång - jfr Douglas 1978

Tilesundsbron Upplands-lagen broar på gräns UFT 22-24
Upplands-lagen nämner 4 broar som skall underhållas av flera härader: Stockholms bro, Örsunds bro, Östens bro, Pileaesundz bro. Broholmen, Aschanéus bro, låg INOM häradet. Han säger också att den skulle underhållas av Håbo härad.

~~Hornberg~~ Haborgs fjärd
De två vattnen på var sin sida om Sigtuna kallas enligt Hornberg för Garnsviken och HABORGS FJÄRD.

Namnformen Sjötuna tingsplats Fornsigtuna
Sigtuna, Saetuna med flera liknande namn betyder SJÖTUNA "anledning tro att ting hållits vid Signhildsberg, liksom vid Eneby backe = Tingsbacken, inte långt från Aska kvarn.

Oden Önsta(d) Fornsigtuna Fornsigtuna
Oden kom till Norden ca 100 f.Kr. Templet = avgudahuset vid Signhildsberg skulle 'vara äldre än det som Yngve Frey - den tredje efter Odin, lät uppföra vid gamla Uppsala. Hornborg nämner att byggnadslämningar syns vid Fornsigtuna

Håtuna slott Sigtunas förstäder Fornsigtuna
Enligt Hornberg skulle Sigtuna ha sträckt sig ända till Håtuna slott, som egentligen varit kungsgården i staden.

Salpetersjuderiet Erik av Pommern tegelbruk
Salpetersjuderiet flyttades under Erik av Pommerns tid från östra till västra sidan. Det nedlades under Johan III:s tid Ett tegelbruk upphörde 1597
Habor och Signhild folkvisa Hornberg Fornsigtuna
Hela folkvisan finns hos Hornberg. 62 verser.

~~Aschaneus~~ kungsgårdens plats ny tolkning STENRESAN ego/Aschanéus
Discursus

Bron över Broholmen tolkning av Aschanéus jfr Dahlgren o. ego/Aschanéus Discursus
Jag tolkar 'ifrå' som mellan. Mellan södra stadsvärnet (kedjan vid Skålgrund) och slottet ännu längre mot nordväst. Dahlgren får det till att slottet ÄNNU finns nordväst om bron, och att stadsvärnet då skulle ligga vid bron.

Medeltida kungsgård tegelrester Fornsigtuna ego
Aschanéus uppgifter om tegelrester talar för att det funnits en medeltida anläggning! Men vi har endast funnit forntid !. Alltså måste den medeltida kungsgården ha legat i parken (höga fosfatvärden!) jfr

1299, då kung Birger befunnit sig i Fornsigtuna: "apud antiquam Sightoniam"

Förstad försvarsverk Aschanéus Aschanéus, Martin Discursus
På Aschanéus tid hette Fornsigtuna Försiggtuna, Fodersiggtuna. efter gammalt skulle här "FörrStaden" ha varit. Han uppfattar platsen också som en förstad, ett stadsvärn, således ett led försvarsverket

Åke Skeppare .Fornsigtuna Habors fjärd Signes borg
En liten bok om en gammal stad
Talar ganska mycket om Fornsigtuna:
Oden, offerhus,
Alexander III 1170-talet,
"Mycket talar för att Fornsigtuna låg vid SIGNHILDSBERG, en gång mark under KUNGSGÅRDEN I HÅTUNA.
"HABORS FJÄRD"?
SIC: STENSÄTTNINGEN SIGNES BORG.
Använder inte ordet RYSSAR 1187: ester, rutener, karelare ELLER VILKA DET NU VAR.
SIGTUNASTIFTELSEN från 1915 Manfred Björkquist. LITTERATURHÄNVISNINGAR.

Signhilds kulle kvarn vårdkase Berefelt, Gunnar Bilder från en Mälarfärd 1688
Bengt O H påpekade att Gripenheilms bild (1688) visar en kvarn på Signhilds kulle. Kartan 1715 placerar dock kvarnen på stora husgrundsterrassen. Förkl till 6-8 kantiga grunden på Signhilds kulle. Berefelt tror att det är en vårdkase som placerats på Signhilds kulle under krigsåren. Att kvarnen då flyttats.

Friesen, Otto von Sigtuna = namnet av siga, isländskt ord Om stadens Sigtunas ålder
Enl. glossarium är siga ett isländskt ord. Det betyder sjunka: sjunka ner på knä o d. Vet ej var David har fått betydelsen sakta flytande vatten från. 88-05-14 fann jag det hos Friesen s.55. Nsv o Nno dialektalt ord.; OBS även betydelsen rinna, glida sakta. Som strömmen förbi Signhildsberg.

Snorre / Hildebrand Konungaboken Habors svala häst den kalla hästen
Habors kalla häst är omnämnd i Ynglingasagan:22. "HONOM SOM VID TÖR TÄMJA SKULLE SIGNYS MAKES SVALA HÄST". FOTNOTEN: "Tören, Agnefit och Stocksund förekommer inte i Tjodulfs vers; VARIFRÅN SNORRE FÅTT DEM VET MAN INTE.

Habor-Hagbard sjökonung fotnot
Försigtuna/Fornsigtu Alexander IV:s bulla Styffe SUU:344 Styffe, Carl Gustaf Skandinavien under unionstiden Styffe SUU:344 fotnot: Det gamla hedniska SIGTUNA låg 1/4 mil därifrån, på andra sidan vattnet vid Signilsberg, Hvilket ända till slutet af 17:e seklet hetter Försigtuna och förut Fornsigtuna Uttryckligen omtalas detta ställe i Olof den heliges Saga och i en Alexander IV:s bulla (1255-1261), som ålägger konungen att återställa Fornsigtuna till ärkebiskopen. SD I: 709. Jfr Alexander III

Friesen, Otto von Forn-sigtuna första gången nämnt Om staden Sigtunas ålder, uppkomst
Första gången namnet Forn-sigtuna finns i källor är Alexanders brev till Knut Eriksson att återställa byarna (villas) "Strom, fornesitune & Guazbro som biskops-stolen innehaft, innan den flyttades till annan plats"; SD I nr 852. Jfr Alexander IV:s bulla (1255-1261) i samma ärende. Kungen hade tydligen inte återlämnat dem. Troligen hade kyrkan fått andra Uppsala öd-gårdar i utbyte.

Oden och Fornsigtuna tradition i Uppland förklaring En förklaring till varför Snorre placerade Odens bosättning i Fornsigtuna: gammal uppländsk tradition. Namnet Sigtuna förknippades med Odens noanamn med förleden Sig- Uppenbarligen hade Snorre detaljerade upplysningar om Uppländska förhållanden, trots att han aldrig var här: BRYGGORNA, (kastalen vid Stäk/Stock-sundet.

ODENS BOSÄTTNING.

Friesen,Otto von besökt Signhildsberg 1921-10-09
Otto von Friesen besökte Signhildsberg 1921-10-09.Slingrande trädgårdsgångar på toppen av högen. Han såg höjden med avsatser norrut, där man skulle ha funnit tegelrester

Siktonia vetus Valdemar-Erik 1315
Siktonia vetus nämns vid en egendomsfördelning mellan Erik och Valdemar 1315. SD III nr 2032 (p. 228). I samma brev nämns också Frötuna (Frötunum) och Norränge (Norgungi)

foor sictuna jordebok KA Uppland 1541 nr 5
G I:s jordebok KA(Kammar-ark) Uppland 1541 nr 5 (Benct Nielssons Rekenskap offuer Broo Herede, Håbo herede etc) opagin. delen fol. 7 v.)."Item wthi szama herede äre 2 Konungz byiar Ligiandis wthi håtuna socknn benempde foor sictuna och Norringe och Liggia for 4 mark Landh Jordh, och äre 4 granna vthi huar by och Renta Årligann Thenne Effternne parttzeler"

fodersictuna jordeböcker KA Uppland 1551 nr 15 I-II p. 34 (=Sven Nilssons jordebok för Stäkets län) "Kroneby forsictuna äre 4 bönnder Renthen årliga.." KA Uppland 1567 nr 3 David Karlssins jordebok för Håbo) "Håtuna socken .. . Michill y fodersictuna. p 27: CronoGodtz ... Foder Sictuna enn Cronoby, besittia 4 Bönder". 1600 nr 4 p.49 (Lars Jonssons räkenskapsbok Lagund, Håbo, Erlinghundrad) "nemd försigtuna besittia 4 bönd"

kronogods, kronoby hela (?) tiden
Fornsigtuna tycks ha varit kronogods hela tiden utom den korta tid som domkyrkan låg i Sigtuna. Från 1170-talet till 1627, då det första gången förlänas (Thurn). Friesen undrar om det inte varit kronogods även före kristna tiden? Detta har utgrävningarna visat.

Fornsigtuna-Husaby Olov Skötkonung skänker t kyrka
Det är troligen Olov Skötkonung som skänker Fornsigtuna till kyrkan. Han gjorde så med Husaby, där han döptes. När ärkebiskopen flyttade till Uppsala fick kyrkan antagligen annan mark i utbyte. Det var ganska lätt att ge bort Fornsigtuna, Håtuna kungsgård låg ju granne, så kungen hade i alla fall nära.

Sigtunamynten första myntningen 1016
Mynten har till kommit 1016 (eller tidigare) Olov Skötkonung och hans efterföljare och son Anund Jakob. SIHT, STVNE, SI, SIH, SIT, SIHTVN.

tvivel(?) inga tvivel 1978, EJ glömt
von Friesen säger: Det är sålunda höjt över varje tvivel att Forn-sigtuna varit namnet på ett jordagods, som är identiskt med Signhildsberg. Marietta Douglas: Medeltidsstaden 6, 1978. OBS. I slutet nämner hon Fornsigtuna. sid 64-65

Namnet Signhild högen ej i Rannsakningarna Signhilds hög.
1. Namnet Signhild kan ha uppkommet vid omtolkning av ett traditionsnamn på högen: Friesen hänvisar till flera vanliga runstensnamn på 'Sig' i Uppland: Sigharshögher, Sighmarshöger, Sighniutshöger, Sighniutr.
2. Märkligt att högen inte är omnämnd i Rannsakningarna

Ahnlund, Nils Stockholms historia Birka portus, hamn frisisk, faktori
Birka blir aldrig kallat stad i Ansgarslegenden, endast portus = hamn. Bestridd uppfattning att Birka anlades som frisiskt faktori på svensk mark.

Rannsakningarna Forsigtuna Sigers hus Befallningsmännen
Rannsakningar efter antikviteter

Rannsakningarna Forsichtuna Signelin Buur Prästerna Rannsakningar efter antikviteter
Widh een by heter Forsichtuna een - 4.dels Mill ifrån Sichtuna ståår wijdh wägen utj een bäck, vtmedh een kiella, een vprättat Steen, om 6 eller 7 qwarter högh, medh linier och bookstäfwer, och säies det Konungz Sonen Habor skall deer wara begrafwen. Wijdh samma by, säies, dedh Singelin skall i sin Buur hafwa sigh förbränt, der dee gambla wåningar wijdh samma plas ähn nu synas.

Eklund, Karl Johan Bevarande. och förnyelseplan Mariakyrkan klostret rådhuset
Mariakyrkan var den första byggnaden i tegel i Mälardalen. Det största byggnadsföretaget genom tiderna, på 1230-talet. Märklig relik: en bit av kristi kors. Dominikanerkonvent. Nuvarande rådhuset färdigt 1744. 1600-tals kartan visar på ett annat rådhus på platsen.

Befolkningstal Edlings stadsplan Sigtunastiftelsen År 1900 var innevånarantalet 568.
1950 = 1636.
Emil Edlings stadsplan från 1878 skulle lägga ut gatorna mer rätlinjigt. Folkopinion mot Edling. Se hans villa ovanför S:t Lars ruin.
Sigtunastiftelsen och Sigtunaskolan anlitade arkitekten John Åkerlund.
Stadshotellet och Turisthotellet anlades i början av 1900-talet: stadens kulturhistoriska och miljömässiga värden började uppmärksammas.

Tesch, Sten Bevarande. och förnyelseplan kulturlager begreppet stad ,
Finns inga skriftliga belägg för att Olof Skötkonung anlagt Sigtuna. 3,5 m tjockt kulturlager. Lagren ligger som bladen i en bok. Arkeologerna river ut bladen vid sina undersökningar. Begreppet stad: tätort OCH handel, hantverk. Vattenledningsgrävningen 1925 är en mycket viktig källa till kunskap. Kyrkolundens betongplatta är skadlig: uttorkning och allt ruttnar, även metaller förstörs

forskningsprojekt
På lång tid har ingen aktiv Sigtunaforskning bedrivits. Forskningsprojekt har nu tillkommit. Det fanns inte en mängd bryggor vid gränderna under 1100-talet, som Floderus hävdat i sin bild (STF 1942)

Sigtunagrävn. 1988 rekonstruktion ålder,950-1000

Brönsted, Johannes Fornsigtuna-centrum expansion:700-talet äldsta kungadömet
Vikingarna hemma och i härnad
s 17-18. Brönsted - utlänning- framhåller Svea rikes stora betydelse före vikingatiden. Detta är synnerligen matnyttigt för framställningen av Fornsigtunas roll. Kraftlinjer har utstrålat från Uppland till både Finland (Baltikum) och Norge. Obs fyndplatsen i Lettland med anknytning till Mellansverige. Svenska kungadömet är äldst i Norden. Expansionen på 700-talet tyder på avsevärd styrka.

Adam av Bremen i Emanuel Svenbergs översättning 1984-

Kommentar Kurt Johannesson

Anteckningar från databasen \a-filer\a-adam.dbf (utskr 90-11-22)

Birka götarnas stad i sveonernas land
Skildring I:59,60 ...Birka är götarnas stad mitt i sveonernas land inte långt från det tempel som heter Uppsala

Saxo Grammaticus Gesta Danorum
Saxo har hämtat mycket stoff från Adam. 380

Ärkebiskop i Lund
Ärkebiskopsstolen i Lund inrättades 1104

Uppsalatemplet
Skildring IV:26,27. Bildstoderna av Oden, Tor och Frej

Unni
Unni var den förste efter Ansgar som vågade resa till Birka

Adalvard d.y
Adalvard d. y. var biskop i Sigtuna. 200. Han lyckades inte riva ned templet i Uppsala, endast förstöra gudabilderna bland götarna

Olof Skötkonung
Olof tvingades avstå från att riva Upps.templet. Överenskommelse med hedningarna: fick själv vara kristen. Inrättade bisk.i Skara II:58

Sveonerna
Skildring av deras levnadssätt och dygder m.m IV:21,22 ... om samlag med kvinnor vet de inte av någon måtta .. rik på gröda, honung

Adams historia
Adams beskrivning av hednatemplet redogörs för första gången i vårt land i en predikan i Vadstena i mitten av 1400-talet. 384

Karl Knutsson Bonde
Prosaiska krönikan tillkom i Stockholms gråmunkekloster, säkerligen på tillskyndan av Karl Knutsson Bonde.

Ericus Olai Chronica Gothorum
Ericus var universitetets förste teol. prof. Han skrev sin krönika på 1470-talet

Ericus Olai Uppsalatemplet
Ericus anger platsen för hednatemplet till Heliga Trefaldighets kyr ka. 386

Saxo Gesta Danorum
Första tryckta utgåvan av Gesta i Paris 1514. 386-87

Johannes Magnus Sverige - Danmark
Johannes Magn. såg som sin livsuppgift att vederlägga Saxos bild av Sverige som ett naturligt lydland till Danmark. Avled 1544

Johannes Magnus Fricco, Frigga
Johannes Magnus förvandlar Adams Fricco med sin väldig manslem till gudinnan Frigga.

Domalder offer till gudarna
Domalder, som var en grym härskare, offras till gudarna. 388

Olaus Petri goternas urhem

Olaus, Joh. Magnus
Bröderna Johannes och Magnus tycks inte ha känt Adams text.

Vellejus, Lindenborg Adams text
Adams text trycks första gången 1579 i Danmark. Utom fjärde boken. 1595 trycks Adam på nytt med fjärde boken. 392

Johannes Messenius
Messenius ger bl.a. ut Adams fjärde bok, och angriper Vellejus för att avsiktligt ha utelämnat 4:e boken. Dediceras Jakob d.l. Gardie

Messenius Sveopentaprotopolis
1611. Skildring av fem 'urgamla' städer. Uppsala: nästan hela jorden vördade helgedomen. Polemik med danskarna.

Messenius Disa
Disa uppfördes vid Distingsmarknaden 1611

Messenius Scondia illustrata
Scondia illustrata skildrar Odens bosättning i Sigtuna. Skarpsynt och modern källkritiker.

Messenius
Messenius blir den historiker som kommer Adam närmast.

Schefferus, Johannes
Upsalia: om staden Uppsala,1666,återger Messenius uppgift om att gudabilderna bevarats i domkyrkan till Katarina Jagellonikas begravningsplats
En av raden tyska professorer i Uppsala. Strid med Verelius om hednatemplets placering. Schefferus följde Messenius uppfattning.

Verelius,Olof hednatemplet
I sina kommentarer till Hervararsagan 1672 hävdar Verelius att hednatemplet legat vid gamla Uppsala. Strid med Schefferus. se dito

Magnus Gabriel de laGardie hednatemplet
Striden mellan Schefferus och Verelius tog sådana former att de la Gardie förbjöd vidare skriftväxling i ämnet, jfr Rudbeck

Rudbeck hednatemplet
Schefferus dog samma år som Atlantikan utkom. Den nya teorin hade segrat. 1679

Arrhenius (Örnhielm) hednatemplet
Arrhenius. skrev svensk kyrkohistoria. Talar om väldiga murrester öster om Tref. kyrkan - platsen för hednatemplet. Citerar Adam.

Hesselius hednatemplet
Hesselius skulle disputera om hednatemplets plats och framföra bägge teorierna,1698. Rudbeck lyckades förbjuda disputationen. Se Rudbeck

Karl XII hednatemplet
Grunden för Dahlbergs och Peringskiölds kommande arbete skulle ryckas undan. Tors avgudabild och hednatemplet var reda gjorda.

Peringskiöld Adams text
Peringskiöld d.ä. lät sin son översätta Adams text 1718.

Carl Larsson hednatemplet
1911 började Carl Larsson med Midvinterblot (hednatemplet). 1915 av böjde Nationalmuseum efter våldsam och långdragen polemik.

Habor och Signhild

Anteckningar från databasen \a-filer\a-habor.dbf (utskr 91-01-23)

Habor och Signhild Saxos text Jörgen Olrik,
Sagan finns i dansk översättning II:29-37
Skriv in den här vid tillfälle.
Jfr nu ytterligare 2 översättningar (91-101-23)

Habor och Signhild olika platser Geijer, Erik Gustaf
I not på sid 4:152 får man veta att visan är kortare än händelseförloppet hos Saxo. ".. påminner ännu om den gamla berättelsen och Saxos latinska verser, ehuru vissa hårdare drag, såsom att Hagbard dräpt sin älskarinnas bröder och berömmer sig deröfver inför hennes mor, i visan försvunnit. Hagbard och hans bror Hake, bägge namnkunniga sjökonungar, nämnas i Ynglinga-sagan, kap 25, äfven i Skalda bland Saekonunga-heiti, p 208. Det gamla skaldespråket hade hemtat flera bilder af sägnen om hans öde.

Huru vidt spridd den var, hur hemmastadd den gjort sig öfver hela Norden, visa de många ställen, hvilka traditionen uppgifver såsom skådeplats för de älskandes död, och som förvara deras namn, såsom Seland (hvilket Saxo synes åsyfta), i södra och norra Jutland, i Halland, i Nerike, i Upland, i Aggershus vid Stavanger. Jfr Svenska Folkvisor I:137.
Landnama, s 256, omtalar Hagbardsholm och Signes bostad i Halogaland, och utmärker händelsen såsom äldre än Islands bebyggelse.

Habor och Signhild lång text Strinnholm, A.M
Strinnholm I:228-230. Lång text.
Platser:
Landnamaboken, Hagbardsholm och Signes bostad i Halogaland, i nordligaste delen av Norge. Omtalas som en redan då mycket gammal, välbekant händelse.
Sjöborg: Blekings hist, och beskrifn, Listers härad och Ysanna socken, visar man ännu idag Habors ek och det ställe, der Signhilds bur stått.
Halland, mellan Halmstad och Falkenberg: Signhilds bur, Signhilds källa, Habors hög, Habors galge, Sigars berg.

Nerike, Lennäs socken: Habors röse, Signhilds källa, Sigars hög.
Upland, ej långt från Sigtuna, Signhildsberg och Habors slott. OBS: Ej Habor slätt, som det numera heter
Lantmäterikartan 17??: Habors vret
.. "vittna att näppeligen någon saga varit allmännare utbredd öfver Norden, mera fänglsat sinnena och så öfverallt gjort sig lika inhemsk; nordens trenne riken hafva alla velat tillegna sig skådeplatsen för detta forntida äfventyr, och det har deröfver mellan de lärda varit en strid, föga mindre än den mellan de forngrekiska städerna om Homeri födelseort.

Messeinus, Johannes Sveapentaprotopolis 1611
I sägnen om Habor och Signhild förlägger Messenius händelsen till Fornsigtuna: "then wäl kunnoga Habors Slätth, som ligger hardt widh Sigtuna"
"widh en Byy öfwer siön, i Håtuna sokn, som kallas Föresigtuna, ther fordom konungszgården legat hafwer"
"Ja, migh är nyys aff troowärdige menniskjor berättat, at en Bonde för fåå åhr, på samma Slätth, som ligger uth medh Mälaren, hafwer uppgraefwit aff jordenne en Galgestock, på hwilken Habor, widh wår Saligheets åhr 222 bleff uphängder, och honom mången wijsat, Och gifwer thet icke lijten troo til min mening, att aldeles gijnt emoot förbenämnde Slätth hafwer warit konungzgården, ther Habor blef förrådd, gripin, och dömd til döda, twärt öfwer Åån til at upphängias"

Laurentius(?) Petri,Olaus källskrift(?) 15?? Petri
Malmberg antyder att såväl Messenius' som Aschanéus' uppgifter om Fornsigtuna som plats för sagan om Habor och Signhild skulle gå tillbaka på Olaus (Laurentius?) Petris svenska krönika. Enligt denna skulle Habardh ha varit en norsk prins och Signhild en svensk kungadotter och att Habardh blivit hängd:
"icke långt från Sigtuna på den plats, som ännu idag kallas Habardhs slätt, belägen tvertöfver siöön emot een by i Håtuna Socken, benembdh Forn Sigtuna"

Saxo Grammaticus översättning 1752 Köpenhamn 1752
Stenciler p13. Boken finns i Svenngårdska samlingen. Jämfört med Jörgen Olriks översättning. Den här tycks vara "rakare".
Översättningen 1886 är ännu mer fri; dessa omdömen gäller särskilt diktavsnitten.

Saxo Grammaticus översättning 1886 Grundtvig (?)
Denna stencil är hämtad ur Svenngårdska samlingen; diktpartierna verkar vara ännu friare än de andra; jfr särskilt med 1752 års översättning, som verkar vara "rakare"

Signhildsbergs ägare – kronologiskt *(a-signh2.dbf. indexerad på tidort)*

Anteckningar från databasen \a-filer\a-signh.dbf (utskr 90-11-10)

1170-talet Alexander, påve äldsta belägg Friesen, Otto von Om stadens Sigtunas ålder
Äldsta belägg i källorna för Fornsigtuna.
Påven Alexander i brev till konung Knut Eriksson och jarlen Birger Brosa.
Svenskt Diplomatorium I nr 852. Originalbrev.
Påven uppmanar kungen och jarlen att till ärkebiskopen i Uppsala återlämna tre byar (villas) nämligen:
"Strom, fornesitune & Guazbro, som biskopsstolen innehaft, innan den flyttades till en annan plats"
- Friesen: fornsitune är identiskt med Signhildsberg
- Karlsson,K.H.: Strom = Ström i Norrsunda SD I et II Indices s. 56
- Kjellberg,C.M.: 1275 var Strom i konungens ägo. SD I nr 596
- Karlsson,K.H.: Guazbro, platsen okänd.
- Friesen: Guazbro, möjligen den bro som gick över Garnsviken, omtalad på runstenen vid Vadsunda kyrka. På andra ställen finns byar med namnet 'Vadsbro'
- Hult, Bengt: Strom, fornesitune et gauzbro, Sigtunastiftets biskopsbord. Problematiken diskuteras ingående. Fyllig littaraturhänvisning. Ur Avstamp - för en ny Sigtunaforskning.
"ut Upsellensi ecclesie tamquam matrj uestre et prdicto archiepiscopo sicut spiritualj patrj promptum honorem et reverentiam impendatis et ita ej prouidere curetis quod clericos et seruientes possit habere prout sue dignitati niscitur expediere"

Ärkebiskopssätet fanns med säkerhet i Sigtuna på 1120-talet
Friesen:
'höjt över varje tvivel att Fornsigtuna varit namnet på ett jordagods väster om segelleden Uppsala-Stockholm och att detta gods var beläget i Håtuna socken samt identiskt med nuvarande herrgården Signhildsberg'.

1299 Sightonia Antiqua Birger Magnussons sigill Malmberg, Friesen Sv slott, Om staden Sigtunas ålder
Kung Birger Magnusson, son till Magnus Ladulås, och den av Magnus söner som blir tillfångatagen vid Håtunaleken 1306, har år 1299 vistats i Fornsigtuna. Så måste man tolka ett brev från detta år som är utfärdat i "Sightonia Antiqua" (enligt Malmbergs ordalydelse).
"apud antiquam Sightoniam" (enl Friesen)

1315 diplom, egendomsfördelning Erik Magnusson Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Vid en egendomsfördelning mellan hertigarna Erik och Valdemar tilldelas Erik en del av Fornsigtuna.
Diplom från 1315.
Svenskt Diplomatarium (SD) III nr 2032 (s.228)
Fornsigtuna kallas Siktonia vetus.
- vetus = åldrig, redan gammal.
I dokumentet nämns också de intilligande Norgungi = Norringe (Norränge) i Håtuna och Frötunum = Frötuna i Håbo-Tibble. Detta är en värdefull upplysning. Den visar att Fornsigtuna verkligen låg i Uppland. Detta med hänvisning till debatten om ett Fornsigtuna i blb a Västergötland. Redan i början av 1300-talet fanns det tydligen en bevarad tradition om ett Fornsigtuna. Detta är således ingen produkt av 1600-talets historieskrivning.

1541 Gustav Vasas jordebok kallas "Konungsby" Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
I Gustav Vasas skattelängder och senare 1541 i hans första jordebok kallas egendomen For- eller Foor Sictuna.
1541 står den som "Konungsby, hvilken ligger för fyra markland jord med fyra grannar" (Friesen, Otto von)

Kammar-ark.: jordeböcker, Uppland 1541 nr 5
- Benct Nielssons Rekenskap. offuer Broo Herede, Håbo herede etc, 1. Opaginerade delen fol. 7 v.:
"Item wthi szamma herede äre 2 Konungz byiar Ligiandis wthi håtuna socknn benempde foor sictuna och Norringe och Liggia flr 4 mark Landh Jordh, och äre 4 granna vthi huar by och Renta Årligann Thenne Effter(ne) parttzeler".
2. Paginerade delen p. 80 v.
- "fforssiiktwna" betecknas som "kroneby"

1542 Gustav Vasas jordebok foorsictuna Friesen, Otto von Om stadens Sigtunas ålder
Kammar-arkivet Uppland 1542 nr 8.
Bengt Nielssons räkenskaper för skatten i Stäkets län, löst inlagd. "foorsictuna" och "Norringe"

1551 Gustav Vasas jordebok kroneby Malmberg, Friesen Sv slott, Om stadens Sigtunas ålder
1551 års jordebok har beteckningen Kronoby, som sedan förekommer under en längre föjd av år. Själva namnet ändrar form många gånger: 1567 Foder-Sictuna, 1600 För-Sictuna.
Kammar-arkivet Uppland 1551 nr 15 I-II p. 34.
Sven Nielssons jordebok för Stäkets län:
"Kroneby forsictuna äre 4 bönnder Renthen årliga" etc

1560 Johan III lytt under Wenngarn Malmberg,Ernst Svenska slott och herresäten
Osäker uppgift om att Fornsigtuna lytt under fogden på Venngarn, vilket i sin tur kommit i Gustav Vasas ägo genom hans moder Sigrid Banér. Johan III ärvde Fornsigtuna med förlänade det 1568 till hertig Magnus av Sachsen.

1567 jordeboken Foder-Sictuna Malmberg,Friesen Sv slott, Om stadens Sigtunas ålder
1567 års jordebok har namnet Foder-Sictuna.
Kammar-arkivet Uppland 1567 nr 3
David Karlssons jordebok för Håbo, häfte:
"Håtuna socken ... Michill (y) fodersictuna"
Huvudjordeboken p. 27:
"CronnoGodtz ... Foder Sictuna enn Cronoby, besittia 4 Bönder"

1568-04-07 Magnus av Sachsen, hertig förläning Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Fornsigtuna förlänas till hertig Magnus av Sachsen 1568-04-07 av Johann III.

1592 hertig Johan av Östergötland arv Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Vid Johan III:s död 1592 övergick gårdarna i Fornsigtuna till sonen hertig Johan av Östergötland. Det var till dennes förmälning med Karl IX:s dotter Maria Elisabet som Johannes Messenius skrev ett stort drama om Habor och Signill. Vid deras död 1618 tillföll gårdarna kung Gustav II Adolf.

1600 jordeboken För-Sictuna Malmberg, Friesen Sv slott, Om staden Sigtunas ålder
I jordeboken från 1600 kallas Fornsigtuna för För-Sictuna
Kammar-arkivet Uppland 1600 nr 4 p. 49 v.
Lars Jonssons räkenskap för Lagunda, Håbo och Erlinghundrads härader:
"Enn Cronoby N(empd) försigtuna besittia 4 bönder"

1600-tal Försigtuna karta Lantmät.verk. Gävle okänd, blyertsritad
Karta, Kartverket i Gävle
Använder "Försigtuna" - utan parentes eller alternativ - 1600-tal, anonym, odaterad.

1612 Aschanéus namnformer Gihl,Gunnar Sigtuna och Norrsunda
Aschanéus, Martinus Laurentii i Sigtuna och Norrsunda
tolkning Gunnar Gihl 1925
använder namnformerna: försigtuna, förSigtuna, Försigtuna,

FörSigtuna, Försiggtuna, För Siggtuna, Fodersiggtuna,
'Discursus'
"Slottet Försiggtuna"
"förSigtuna stadzvärnet"
"Att wid för(de) Försigtuna haf(r) Stått FörrStaden til Sigtuna.och ther af kallaz försigtuna ... "
"mellan Förstaden och Slottet"

'På Sigtuna Landett'
"För Sigtwna Huss"
"... FörSigtuna, medh thetz Slott..."
"För Siggtuna"

1618 Gustav II Adolf arv Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
När hertig Johan av Östergötland dog 1618 ärvdes bl a Fornsigtuna av Gustav II Adolf.

1627-04-24 Thurn, Frans Bernhard von förlänas Almquist, Joh.Ax Frälsegodsen i Sverige
Gustav II Adolf förlänar Fornsigtuna, Wenngarn m fl gårdar till Frans Bernhard von Thurn 1627-04-24 (d. 1628). Han var då överste för svenska Hof- och Lifgardet och blev sedermera generalmajor. Arvingarna får konfirmation 1645-05-17.

1645-05-17 Thurn,Henrik von konfirmation Almquist, Joh.Ax Frälsegodsen i Sverige Frans Bernhard von Thurns arvingar får konfirmation på egendomen 1645-05-17.
Fadern Henrik Mattias von Thurn hade 1635 utnämnts till greve. Familjen introducerades som nr 5 i raden av svenska grevliga ätter. Att vi inte hört mer talas om von Thurn beror på att släkten dog ut redan 1656.

1651 Försigtuna karta Lantmät. verk. Gävle Vattendragen mellan Lövsta-Sigtunaf
Karta, Kartverket i Gävle.
"Vattendragen mellan Löfsta- och Sigtunafjärdarna", 1651
Namnformen (Försigtuna) ... Signesberg.
Försigtunaholmen
Övrigt: Håtuna Huus, Håtunaholm, Håtuna kyrka, Trunboda
Kämpasten, Sigtuna Nykill, Hammiltonlund = Erikssund

1652-4-18 Gardie, Magnus Gabriel de allodialbesittning Almquist, Joh.Ax Frälsegodsen i Sverige
Villkoren för äganderätten till Fornsigtuna (och Venngarn) förbättrades 1652-04-18 till "allodialt conditioneradt Frällse", vilket kom att spela en betydelsefull roll för Magnus Gabriel de la Gardie, när han på sin ålderdom berövades de flesta av sin gods.

1653-08-14 Gardie, Magnus Gabriel de köp Almquist, Joh.Ax Frälsegodsen i Sverige
Magnus Gabriel de la Gardie köper Fornisgtuna av Henrik von Thurn 1653-08-14.
1667-05-20 Ribbing,Sven byte Almquist, Joh.Ax Frälsegodsen i Sverige
Sven Ribbing byter till sig Fornsigtuna mot två hemman på Dävensö.
1667-11-16 Rålamb, Claes köp Almquist, Joh.Ax Frälsegodsen i Sverige
Claes Rålamb (d.1698) byter till sig hemmanen i Fornsigtuna by av Sven Ribbing. Samma år som denne i sin tur förvärvat Fornsigtuna.

1676 Rålamb, Åke överlåtelse Almquist, Joh.Ax Frälsegodsen i Sverige
Åke Rålamb (1651-1718), son till Claes, övertar Fornsigtuna under 1670-talet. Åke uppför säteriet före 1680 och kallar det för Signhildsberg med hänvisning till sagan om Habor och Signhild som påstås ha samband med platsen. Signhild var en svensk prinsessa enligt vissa versioner, som här i sin jungfrubur skulle ha mött sin älskade. Det mötet medförde döden för dem bägge. Habor avrättades enligt traditionen vid Habor slätt, ett ställe på andra sidan vattnet snett emot Signhildsberg. Signhild låter bränna sig inne.
Åke Rålamb var själv bosatt på säteriet. Han brukade jorden med egen avel, som det brukar heta.

1678 Signhildsberg Sandström,J Friesen, Otto von Om stadens Sigtunas ålder ...
Första gången namnet Signhildsberg förekommer i officiella handlingar är 1678. Friesen hänvisar till landsarkivarien J. Sandberg.
Jfr 1679, Åkes hov, Åkes udd.

1679 Åkeshov/ Åkesudd annat namn på Signh Frödin, Johan Uppl. betes- och slåttermarker
Johan Frödin hänvisar, i boken Uppländska betes- och slåttermarker i gamla tider, till Håbo dombok för 1679 då Signhildsberg skulle ha hetat Åkeshov och/eller Åkesudd. Han har de olika beteckningar på två olika ställen.
- I löptexten heter det:
"Baron Åke Rålamb på Åkeshov (Signilsberg) hade förvärvat en del av Billby (Fornsigtuna) {parenteserna är Frödins}, tagit ägor därstädes på andra sidan sjön till ängar, fäbodar 144 och beteshagar och begärde stadfästelse därpå (1679)"
- I tabell i slutet av boken står det:
"S:t Olofs & S:t Pers s:n (Sigtuna).
144. Fäbod ¦ Signhildsberg (Åkesudd) (i Håbo härad) ¦ Förut Billby bondgård, som kom under Signhildsberg först som torp och senare som fäbod. Håbo dombok år 1679. G.H."

1680? Signilsberg karta Lantmät.verk. Gävle Landkarta över Bro, Håbo härad m fl
Landkarta över Bro, Håbo härad m fl, 1680 (?)
"Signilsberg"

1686 Signilsberg karta Lantmät.verk. Gävle Geografisk karta Håbo härad
Karta "Geografisk karta Håbo härad" 1686. Kartverket i Gävle.
"Signilsberg"

1687 Signilsberg m fl karta Lantmät. verk. Gävle Segelleden Stocholm-Uppsala
Karta "Segelleden mellan Stockholm och Uppsala", 1687. Kartverket i Gävle.
"Signilsberg". Andra namn på kartan.
Signilskiär, Trunboda, Haborslät, Färjetorpet (Billby), Kiämpasten, Färjestan (Vallby-Broholmen)
Håtuna huus, Håtunaholm, Prestgården
Eriksundh, Färjestan, Sältlösa

1689 Signesberg karta Lantmät. verk. Gävle Uppsala och Stockholms län
Karta "Uppsala och Stockholms län" 1689. Kartverket i Gävle.
Namnformen "Signesberg"
Gripenheilms karta från 1689 omfattande Stockholms och Uppsala län.
Håtunaholm.

Kvarn 1689 -vårdkase bild - Berefelt, Gunnar Gripenhielm. Bilder från en Mälarfärd
Bok av Gunnar Berefelt: Bilder från en Mälarfärd, utg 1966. "Gripenhielms stora väggkarta öfver Mälaren af år 1689" bild 105 s. 189 text s 95-96. Kvarnen ligger nära herrgården till höger. Berefelt tror att den senare flyttats för att ge plats för en vårdkase under krigstiden. Som sådan tolkar han det spetsiga tornet på Signhilds Buhr på 1715 års karta över Signhildsberg.

1689-11-22 reduktionsdeputerade inlösning Almquist, Joh. Ax Frälsegodsen i Sverige
Reduktionsdeputerade beslöt 1689-11-22 och 1692-07-28 att von Thurns arvingar skulle få inlösa godset under kronan med 1683 år ränta.

1692-07-28 reduktionsdeputerade inlösning Almquist, Joh. Ax Frälsegodsen i Sverige
Reduktionsdeputerade beslöt på nytt att von Thurns arvinger skulle få inlösa godset (se även 1689-11-22) med 1683 år ränta.
Inlösning äger inte rum, eftersom arvingarna ej är solventa.

1693-12-22 Rålamb, Åke besittningsrätt Almquist, Joh. Ax Frälsegodsen i Sverige
Då familjen von Thurn inte kunde lösa in egendomen får Åke Rålamb 10 års besittningsrätt. Och genom kungligt brev av 1693-12-22 får han livstidsbesittning på vissa vederlagsgods.
Räntorna tilldelades kvalleriet, men jorden disponerades av de förra ägarna som berustat säteri.

1696-06-26 reduktionsdeputerade frälse Almquist, Joh. Ax Frälsegodsen i Sverige
Genom reduktionsdeputerades resolution av 1696-06-26 förklaras Fornsigtuna genom 1667 års byte som frälseegendom.
Eftersom egendom redan tilldelats kavalleriet fick ägaren i ersättning Lidö enl kungligt brev av 1696-11-20

1697-11-25 Forssenwald, Arvid köp Almquist, Joh. Ax Frälsegodsen i Sverige
Arvid Forssenwald, kommissarie i exekutionskommissionen, köper Signhildsberg 1697-11-25.
Kungliga Maj:t gav sitt tillstånd till köpet 1697-12-01

1711 Adelcrantz, Jöran överlåtelse Almquist, Joh.Ax Frälsegodsen i Sverige
Anna Maria Köhman, änka efter Arvid Forssenwald, gifte år 1711 om sig med Jöran Adelcrantz.
1715 Signilsberg, Signills Buhr karta Lantmät. verk. Gävle Joh Leitz. 1715 år karta
Karta av Johan Leitz, ägomätning 1715. Kartverket Gävle Signilsberg, Signills Buhr.
Signills Buhr och Wäderquarn är inritade.
Buren är utformad som ett spetsigt torn.
Gunnar Berefelt uppfattar det som ev vårdkase. Se Berefelt,1689
Jfr med konceptkartan

1715 Försigtuna, Habors vret karta Lantmät. verk. Gävle Konceptkarta till 1715 år karta
Konceptkarta till 1715 år karta
Namnet Försigtuna eller Signilsberg
Signils Buhr, ritat tornliknande
Habors källa, Habors vret.
Kvarnen med kvarnväg
Troligen samma som Joh Leitz karta 1715

1721-07-06 Adelcrantz, Jöran bördsrätt, Billby Almquist, Joh. Ax Frälsegodsen i Sverige
Jöran Adelcrantz tillerkännes bördsrätten på Signhildsberg 1721-07-06 enligt kammarkollegiets brev av detta datum.
Billby blir skatteköpt vid samma tillfälle.

1724-09-19 Wachschlager, Georg Henrik köp Almquist, Joh. Ax Frälsegodsen i Sverige
Georg Henrik Wachschlager köper Signhildsberg 1724-09-19 av Jöran Adelcrantz.

Wachschlager köp till skatte 1736-04-12 Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
1731, när Åke Rålambs tredje hustru dog, gick livstidsförläningen av Signhildsberg ut och Wachschlager fick köpa gården till skattehemman för 984 Daler 24 öre Silvermynt enligt brev av 1736-04-12.

Gripenstedt, Eleonora köp 1740 Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
När Wachschlager dog 1740 sålde hans änka Anna Hedersköld egendomen till Eleonora Gripenstedt, änka efter kanslirådet Johan Christian von Bahr, för 81,000 Daler Kopparmynt.

1761 Åkerhjelm, Samuel köp Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Eleonora Gripenstedts arvingar säljer gården 1761 efter hennes död till hofjunkaren friherre Samuel Åkerhjelm och dennes hustru Eva von Bahr.

1764 Voltemat, Johan Albrecht köp Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Samuel Åkerhjelm dog 1763 och följande år sålde änkan gården till krigsrådet, sedermera landshövdingen friherre Johan Albrecht Voltemat och hans hustru Hedvig Maria Linroth.

1783-09-04 Sjöblad, Pehr köp Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Signhildsberg med Billby och Qvarnibble Östergård såldes 1783-09-04 till friherre Pehr Sjöblad och hans hustru friherrinnan Anna Charlotta Cronstedt.
Qvarnnibble hade tillköpts 1776.

1790-03-24 Hahr, Anders köp Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Gården köptes 1790-03-24 av brukspatron Anders Hahr.
Det var nu möjligt för ofrälse att förvärva adelsgods. Denna Gustav III:s politik skulle vara en av orsakerna till adelns missnöje, som 1792 tog sig uttryck i mordet på kungen.

1806-07-28 Röök, Karl Fredrik von köp Malmberg,Ernst Svenska slott och herresäten
1806-07-28 köps gården av majoren Karl Fredrik Röök, men han säljer den vidare efter två år.

1807 ? Lagerbjälke, Gustaf köp Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Exellensen greve Gustaf Lagerbjelke köpte gården för 30,500 Rdr Banko Specier**.**

1808-07-16 Bäck,Carl Gustaf köp Malmberg,Ernst Svenska slott och herresäten
Gustaf Lagerbjelke sålde 1808-07-16 till kammarjunkaren och överstelöjtnanten Carl Gustaf Bäck och hans hustru Hedvig Augusta Charlotta Lorichs.

1816-07-24 Björnstierna, Magnus köp Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Carl Gustaf Bäck sålde 1816-07-24 till generalen och exellensen greve Magnus Björnstjerna gift med Lizinka von Stedingk.

1817 Signhildsberg karta Lantmät. verk. Gävle Hans Wessblad, karta 1817
Karta 1817 av Hans Wessblad, Ägomätning och rågångsbestämning.
Kartverket Gävle.
Gångvägar är inritade i parken, bl a upp till Signhilds kulle.
Troligen är det tegelbruket som är inritat, lång byggnad, torklada.

1826-02-10 Adelsvärd, Jan-Carl köp Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Banér, Johan Gustaf byte 1826-05-24 Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten Johan Gustaf Banér bytte till sig gården redan några månader efter att Adelsvärd förvärvat den, 1826-05-24.

1835 Schön, Gustava Adelaide köp Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Gustava Adelaide Schön, änka efter statsrådet Hans Niklas Schwan, köpte gården 1835. Hon överlät den på sin måg Elias Lagerheim 1847.

1847 Lagerheim,Elias överlåtelse Malmberg,Ernst Svenska slott och herresäten
Gustava Schön överlät gården 1847 till sin måg utrikesministern och exellensen Elias Lagerheim.

1854 Lindblad,Johan Kristopher köp Malmberg,Ernst Svenska slott och herresäten
År 1854 köptes Signhildsberg av professorn i Uppsala Johan Kristopher Lindblad.

1870-09-02 Essen, Hans Henrik von köp Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Hans Henrik von Essen, major och friherre, köpte Signhildsberg 1870-09-02. Han dog redan 1872, hans hustru Maria Johanna Gustava Ancharsvärd avled 1881, varefter gården innehades av barnen gemensamt tills den 1891 inlöstes av yngste sonen Reinhold von Essen. Det var första gången sedan säteribildningen som gården gått från far till son.

1891 Essen, Reinhold von arv, inlösen Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
1891 blir Reinhold von Essen ägare till Signhildsberg, sedan han löst in gården från sina syskon, som gemensamt ägt den sedan moderns död 1881. Fadern hade avlidit redan 1872, två år efter förvärvandet av Signhildsberg.
Reinhold von Essen var gift med grevinnan Wilhelmina Anna Charlotta Lewenhaupt (Aske).

Essen, Carl Henrik von arv 1954 Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
År 1954 övertages gården av sonen Carl Henrik von Essen, gift med grevinnan Gerda Anna Margareta Lewenhaupt. 1961-62 genomförs en genomgripande reparation och modernisering av herrgårdsbyggnaden.

1961 reparation, renovering exteriör 1700-talet Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
1961-1962 genomgår Signhildsbergs mangårdsbyggnad en genomgripande reparation och modernisering. Exteriören återställes i huvudsak till sitt 1700-talsutseende.

1969-08 flera ägare fyra döttrar Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
1969-08 övertas gården av Carl von Essens fyra döttrar: Marie Leveillé Nizerolle, Aniouta Odenrick, Hélène Daumerie, Charlotte von Essen (senare Slettengren). Maragreta von Essen bebor herrgården.

1980 Försigtuna se Signhildsb register Lantmät. verk. Gävle Hans Wessblad, karta 1817
Register på Kartverket i Gävle, 1980
"Försigtuna se Signhildsberg."
Lantmäteriverkets i Gävle aktuella register.

Arkeologisk undersökning Signhilds kulle 1984-09-10..84-09-14 ego Arkeologi Fornsigtuna
1984-09-10 till 1984-09-14 äger den första arkeologiska undersökningen rum vid Signhildsberg. Målsättningen var att bestämma om Signhilds kulle i själva verket varit grunden till ett försvarstorn, en spekulation redan av Aschanéus 1612. På stora kullen norr om Signhilds hög iakttogs en stenpackning som underlag för ett golv. Undersökningen görs med arbetskraft från hembygdsföreningarna i trakten.

Arkeologisk undersökning lusthus, stenpackning 1985-06-17..85-06-20 ego Arkeologi Fornsigtuna 1985-06-17...85-06-20. Arkeologiska undersökningen fortsätter. Den grund man hittade förra året har av allt att döma varit fundament för ett lusthus. Man finner en ogenombruten stenpackning, som skulle kunna vara en oplundrad kungagrav. Beslutar att fortsätta samma höst.

1985-07 Charlotte Sletterngren löser in 2 systrars andel Slettengren, Cahrlott brev 90-01-22
I juli 1985 löser Charlotte Slettengren in två systrars andelar: Marie Leveillé Nizerolle och Hélène Daumerie. Charlotte har således 3/4. Aniouta Odenrick kvarstår som ägare av 1/4.

1985-09-16..85-10-11 arkeologisk undersökning tingshög, hallbyggnad ego Arkeologi
1985-09-16 .. 85-10-11. Arkeologisk undersökning. Man fann ingen grav under Signhilds kulle. Teorin är att kullen är en tingshög. En stor hallbyggnad konstateras på kullen norr om Signhilds hög. Undersökningsschakt upptagna på terrasserna.

1986-06-02..86-06-19 arkeologisk undersökning hallbyggnad, uppfartsramp ego Arkeologi Fornsigtuna
1986-06-02 .. 86-06-19. Arkeologisk undersökning. Uppfartsrampen mot tingshögen konstaterad. Hallbyggnaden har uppförts på en särskild underliggande stenpackning. Ingen liknande metod iakttagen förut.

1987-06-01..87-06-26 arkeologisk undersökning stora husgrundsplatån ego Arkeologi Fornsigtuna
1987-06-01 .. 87-06-26. Arkeologisk undersökning. Fortsatta grävningar vid hallbyggnaden norr om Signhilds kulle. Schakt tas upp även i den större husgrundsplatån uppe i skogen. Även här hittades en stor stenpackning. Platsen för väderkvarnen var lätt att finna.

1988-05-30..88-06-23 arkeologisk undersökning avslutning, utvärdering ego Arkeologi Fornsigtuna
1988-05-30..88-06-23. Arkeologisk undersökning. Stora husgrundsplatån uppe i skogen undersöks ytterligare. Även med deltagande av studenter från Stockholms universitet. Den fyrkantiga stensättningen visade sig varken vara grav eller försvarstorn, kanske kungens fatbur. Undersökningarna vid Signhildsberg/Fornsigtuna avslutas till vidare. Resultaten skall utvärderas och publiceras i en bok om Fornsigtuna.

Kompletta texten Almquist. Joh. Ax. Almquist, Joh. Ax Frälsegodsen
Artikel om Fornsigtuna i Almquist, Joh. Ax Frälsegodsen
Fornsigtuna (Signhildsberg), 4 mantal krono i Håbo härad, Håtuna socken, förlänades 1627-04-24 till Frans Bernhard von Thurn (d.1628), vars arvingar fingo konfirmation 1645-05-17 och 1652-04-18(13) förbättring till alloidalbesittning.
Henrik von Thurn sålde 1653-0814 dessa hemman till Magnus Gabriel de la Gardie, som i sin tur 1667-05-20 bortbytte dem till Sven Ribbing mot två hemman i Dävensö.
Den sistnämnde sålde dem s.å. till Claes Rålamb (d. 1698) som på 1670-talet överlät dem till sin son Åke Rålamb (d.1718). Denne lät uppföra ett välbyggt säteri (före 1680) och kallade detta Signhildsberg.

(Åke Rålamb) Själv bosatt på stället, lät han bruka jorden med egen avel.
Reduktionsdeputerade beslöto emellertid 1689-11-22 och 1692-07-28, att von Thurns arvingar skulle inlösa godset under kronan med 1683 års ränta, men då dessa befunnos insolventa, fick Rålamb 10 års besittningsrätt samt genom k brevet 1693-12-22 livstidsbesittning på vissa vederlagsgods. Räntorna indelades sedan på kavalleriet, men själva jorden disponerades av de förra ägarna som berustat säteri. I dessa förhållanden gjorde väl reduktionsdeputerades resolution 1696-06-26 en radikal förändring, i det att Fornsigtuna då förklarades genom 1667 års byte java erhållit frälsenatur, men emedan egendomen redan var indelad, fick ägaren i ersättning Lidö enligt k. brevet 1696-11-22.

Signhildsberg såldes 1697-11-25 till kommissarien i executionskommissionen Arvid Forssenwald (d.1710), och K.Maj:t gav s.å. 12-01 tillstånd till denna försäljning.
Den nye ägarens änka Anna Maria Köhnman (d.1730) gifte 1711 om sig med Jöran Adelcrantz (d.1739). I sambruk med huvudgården lågo då som augmentshemman fem mantal skatte Billby, till vilka Adelcrantz tillerkändes bördsrätten genom kammarkollegii brev 1721-07-06.
Hela godset såldes 1724-09-19 till Georg Henrik Wachschlager (d.1740)
Se vidare Upl. herreg. samt Sv. slott o herresäten, ny följd.
Uppsala Öd medeltiden Malmberg, Ernst Svenska slott och herresäten
Egendomen har tydligen sedan äldsta tider tillhört Uppsala Öd, dvs dåtidens kronogods.

Rösaring

Anteckningar från databasen \a-filer\a-rösa.dbf (utskr 90-11-10)

Inventeringar ATA 1902 Ark i Sv 1984 Damell/Östmark
Enligt i ATA nedtecknade muntliga uppgifter från 1902 är många gravar förstörda mellan Sanda och Tibble. Flera smärre undersökningar har företagits i området.
Kallkälla vid Källtorp (varför!) Fånö-blad
1928: lerkärl med brända ben i grustag NNV om Ekeby.
1929: lerkärl med brända ben,
1938: nit- och spikfragment, 13 falanger av hund el björn, 20x25 cm stenkista me harts, krukskärvor, ben. glaspärla mm

Boplatslämningar 40 x 75 m bronsålder Ark i Sv 1984 Damell/Östmark
Boplatslämningar: 5 skärvstenshögar, 7 skärvstensvallar, 3 vallomgivna gropar.
Ev också en kolbotten = ringformig vall
Räknas som bronsålder, enligt vår nuvarande kunskap.

Inventeringar fornminnesregistret Ark i Sv.1984 Damell/Östmark
Nr 20: 33 högar, 105 runda stensättningar, 1 treudd, 1 rest sten. Nr 21:(i hästhagen) 2 högar, 4 runda stensättningar.
Nr 18: ca 20 högar, ca 40 runda stensättningar.

Hedendom kultgemenskap teori Ågren/Lindkvist
Ågren/Lindkvist framhåller att hedendomen kanske organiserade sig i kultgemenskap för att kunna stå emot kristendomen. ego: därför tillkom processionsvägen vid 800-talets början.
- Tidigare hade religionen varit ätten sak.
Adam av Bremens beskrivning skulle således inte vara typisk för forntiden i stort.

Hedendom labyrinter Troja-Jeriko SvD 89-09-09 Kraft,John
SvD 89-09-09. Maria Leijonhielm efter intervju med John Kraft.
Tibble-labyrinten på Badelundaåsen - labyrinter i stort
Här: vissa infallsvinklar.
Ingång i väster: dödens väderstreck enl forntida mytologi.
Funktion: EJ lekplats - utan KULT-plats
gåtorna kring LIV och DÖD
Belägenhet: FORNTID - centralt. KULT för FRUKTBARHETSDYRKAN
prästinna i centrum
KRISTEN TID - avlägset, (ej tolererade)-FLER !!
Riter utfördes i smyg - lönndom
för fiskelycka, skydd mot vargar och troll
Tidsperspektiv: före ASA-tron, som var konkurrent till Kristus
labyrinter - så gamla att de inte var något hot
mot kristendomen - därför har de bevarats i Norden

Likhet: HJÄRNA eller LIVMODER
samma konstruktion över hela världen
Lekplats: ungdomen dansade i ringarna - 1700-talet
Flicka i centrum
Scenario:
Praktfullt klädd prästinna i mitten.
- Samhällets kung = präst i långsam marsch mot centrum för att befria jord-gudinnan = fruktbarhetsmodern
- Nerthus = Härn som under vintern varit underjordens fånge.

Försiktighet - ej snubbla, ej kliva över stenvallarna - förödande konsekvenser för fruktbarheten under året
Hornmusik - trumslagare med allt hetsigare musik alltefter som han närmar sig prästinnan.

- Hieros gamos - kultbröllop (Drottningholmsmusiken!!)
Kungen - symbol för Himmelsguden - Ull
Prästinnan - symbol för Jordmodern - Nerthus/Härn
- Som symboler för gudarna förenas de i ett heligt kultbröllop
jfr med Egyptisk döds- fruktbarhetskult, där gudomen kunde representeras av antingen en bild/staty eller en människa/farao.

Tut-Anch-Amon = Amons 'levande' staty
Ortnamn: på Ull, på Nerthus/Härn är känt sedan länge (Härnevi 1912) - TEORI lanserad av John Kraft

KVINNAN - matriarkatet var dominerande före ASA-tron och framförallt kristendomen som fick sin utpräglade patriarkaliska urformen från judendomen och gamla testamentet i bibeln.

MYTER kring fruktbarhetsgudinnan.
- Medelhavet, Indien, Indonesien, Afganistan

TROJA
- inga arkeologiska rester av Homeriska Troja
- vinkannan från Tragliatella: TROJA
- Sköna Helena: äldre än historiska händelsen
  - en mytologisk berättelse
  - ursprungligen en välkänd fruktbarhetsgud

JERIKO
- labyrintens konstruktion = 7 ringar/varv att gå
  7 dagar, 7 präster, 7 basuner, 7 varv
  på 7:e dagen 7 gick de 7 varv (Josua)
Tack vare skökan Rahab kunde staden intagas
- inga arkeologiska fynd av det bibliska Jeriko
- berättelserna grundar sig inte på historiska händelser utan på urgamla labyrintriter (liksom Troja)
Obs. endast skökan skulle skonas vid stormningen
judarna uppfattade naturligtvis en prästinna som en sköka (Rahab)
Berättelsen om Jeriko blir begriplig på detta sätt
****

Skiftesverk, koben, gjuteri Ambrosiani, Arrenius brygga, stolphål Kjellén, Ulf
Ulf Kjellén höll ett intressant och penetrerande föredrag på Klint om den stratigrafiska metod som används vid Birkagrävningen. Man har i viss utsträckning efter engelsk mönster renodlat grävningen längs varje lagerföljd, således följt dessa upp och ned, allteftersom de ändrat höjdläge på grund av komprimeringen av jordlagren. Metoden uppkom i medeltidsarkeologin. I Birka finns 3300 lager registrerade, med ett 10-tal golvlager i varje hus. Eftersom Birka omspänner en så pass kort tidsperiod är den stratigrafiska metoden nödvändig för att kunna tidsbestämma fynd. Själva fynden är i detta fall inte tidsbestämmande.
Husen är små och har byggts upp på samma kvm-yta gång på gång. Skiftesverks-husen lämnar egentligen inga stolphål efter sig. I Birka finns det bäst dokumenterade (brons?)-gjuteriet i världen. I sandlagret där formarna ställdes på avkylning och där de sedan slogs sönder finns mycket stora mängder gjutformsfragment kvar.

Ett halvt koben har återfunnits i en gata, delarna låg kvar i rätt läge; kobenet har således slängts ut på gatan där det så snabbt har täckts av annat avfall att det köttet ruttnat på platsen - detta är en illustration till med vilken stor hastighet som kulturlager kan uppstå i samhällsbildningar av detta slag.

I strandkanten har avskrädet gett underlag för "Skeppsbroliknande" kajer. Märkligt stora stolphål har hittats strax innanför bryggresterna.

ego: Dessa bryggrester måste härröra sig från en bebyggelse före själva Birka, eftersom såväl Birka som bryggan daterar sig till 750-talet.

Förklaring till schismen mellan Forskningslaboratoriet och Raä ligger enligt Kjellén i motsatsställningen mellan Birgit Arrenius och Björn Ambrosiani; troligen därför att Arrenius ansett sig förbigången vid uttagningen till ledare för Birka-grävningen.

Berättade för Kjellén om pålpalissaden vid fornborgen, som han var intresserad av. Han fick bok1 och tidn1 av hembygdsföreningen.

Stäkets historia - Rosén

Anteckningar från databasen \a-filer\a-rosén.dbf (utskr 90-11-10)

Kristoffer drätsel, barkekonung 1441-1448
Kristoffer: 1441-1448. Kungaförsäkran: svensk lag, sedvänjor. Svenska rådsmän och slottsfogdar. Sexamannanämnd: ärkebiskopen, drotsen, Upplands lagman + 3. "barkekonung": missväxt och nödår. Landslagen blev inte officiell förrän 1608. Se Ragvaldis inledningsord: götiska tongångar från Basel 1434. Drätsel: skattkammare. Pengar fick inte föras ut ur riket

Ragvaldi, Nicolaus Basel 1434 1448, död
Ragvaldi. Talet i Basel 1434: Landslagen: Ej finnes götanamnet i andra länder fast ståndande utom allenast i Svea rike, ty därifrån utspriddes det i andra länder, såsom skriften säger Se Rosén sid 295, och 289.

Karl Knutsson val, räfst, strider 1448-1457
Karl Knutssons första period 1448-1457. Första svenskvalda kung på över 100 år. Man ville hindra Oxenstiernorna att få för mycket makt. Bröderna Bengt och Nils: riksföreståndare. Jöns ärkebiskop. Överenskommelse att man skulle välja gemensam kung nästa gång. Doroteas morgongåva (Örebro, Närke, Värmland) orsakade långvariga strider. Räfsten. Avsättningen. Strängnäs - Danzig

Kristian I skeppsskatt m fl 1461-63
Kristian lade en olaglig skeppsskatt på Sveriges skatte- och frälsebönder och borgare för att finansiera förvärvet av Holstein/Schleswig. jfr kungaförsäkran, mynt fördes ut ur landet. Upplandsbönderna uppror. Haraker.

tyskarnas ställning städernas styrelse 1471
Efter Brunkeberg fick inte längre städernas myndigheter till hälften bestå av tyskar. Ingen utlänning fick bli borgmästare eller rådman, eller inneha något ämbete i staden. Ett utslag av nationell reaktion.

Axelsson, Erik riksföreståndare 1466
Erik Axelsson valdes till riksföreståndare sedan Jöns genom en kupp avsatts (han var fortfarande ärkebiskop) 1466

Nils Sture anförare 1466
Nils (Bosson) Sture (Natt och Dag) valdes till Dalarnas anförare. Det var han och dalkarlarna som kallade tillbaka Karl Knutsson andra gången.

Sten Sture släktskap, giftermål 1470
Sten Sture död, Sten Sture d.y. 1520-02-03
Sten Sture avled 3 februari på Mälarens is, efter sin skottskada från striden vid Bogesund på Åsundens is.

Sveriges historia till våra dagar del 9. Hildebrand – Stavenow 1922

Anteckningar från databasen \a-filer\a-hild9.dbf (utskr 90-11-22)

Posse, Arvid hattpartiet
Arvid Posse räknades till hattpartiet, ehuru mindre pålitlig. Gällde även Axel Löwen på Ådö

Löwen, Axel hattpartiet
Axel Löwen var Arvid Horns måg. "fint begåvad och klok"

Stormaktsställning hattpartiet
Regeringen hade kommit till makten på programmet att återställa Sveriges stormaktsställning genom krig med Ryssland.

Sinclair Sinclairvisan
Sinclair blev dödad på hemväg från Turkiet av två ryska officerare. Maning till hämnd för mordet väckte allmän anklang. 6000 t. Finland

Frankrike
Frankrike 'behövde' inte längre Sveriges krig med Ryssland. Krig utbröt mellan England och Spanien.

Fuchs, Rutger mösspartiet
Mösspartiet bildades för att gå emot hattpartiets krigspolitik. Rutger Fuchs var med bland mössorna.

Mösspartiet
Mösspartiet trädde i förbindelse med Ryssland, som beredvilligt gav guld åt sina nya vänner.

Kejsar Karl VI Frankrike: krig
För att hindra Ryssland att börja krig med Österrike vill Frankrike förmå Sverige att öppna krig med Ryssland. Frankrike ville självt ha Österrike.

Elisabet(Ryssland) revolution
Sverige villigt att hjälpa Elisabet till tronen i Ryssland. Sverige fick aldrig någon skriftlig begäran om hjälp.

Buddenbrock hattpolitik
Sekreta utskottet sände 10-12000 man till ryska gränsen, ett beslut som endast anmäldes till ståndenas som redan avgjord sak.

Gyllenstierna, Johan mösspolitik
Hattarna ansåg sig fått bevis för mössornas landsförräderi när Johan Gyllenstierna haft förbindelse med ryska ambassaden.

Gyllenstierna, Johan hattpolitik
Upprörande kränkning av personliga rättssäkerheten, även tortyr. Förräderikommissionen - fruktansvärt medel i hattarnas hand.

S:t Sévérin hattpolitik
Franske ministern i Stockholm fick order att med alla medel framdriva Sveriges krigsförklaring mot Ryssland. Varken Elisabets muntliga löften eller Frankrikes mutpengar kunde man tala om för riksdagen. Istället: Nesan att leva under Rysslands ok.

Fredrik I hattpolitk
Hattregeringen var så splittrad att frågan om krigsförklaringen avgjordes med kung Fredriks röst.

Lockades: högste befälhavare. Bönderna 'mutades' genom att inför beslutet få möjlighet att delta i sekreta utskottet.
Stor segervisshet: svenskens överlägsenhet gentemot ryssen, fredsvillkoren för Ryssland dikterades redan före anfallet: återfå allt.

Gyllenstierna, Johan hattpolitik
Gyllenstierna dömdes till döden men benådades till livstids fängelse. Övriga berövades sina pensioner.

FINSKA KRIGET 1741 - 1742
Liten svensk truppstyrka, men ryssarna var illa rustade för krig. Beslutsamhet och snabbhet saknades hos svenska krigsledningen.
Halva besättningen på flottan oduglig på grund av sjukdom. Lanthären hade inte kunnat dras samman på grund av livsmedelsbrist.

Buddenbrock, Wrangel huvudkvarter
Huvudkvarter förlades till Kvarnby, 5000 man. Martila, 3000 man, 3,5 mil från Villmanstrand.

de Lacy, Willebrand rysk befälhavare
Ryske befälhavaren Kananoja gjorde snabbt anfall mot Villmanstrand med 11000 man, där Willebrand hade högst 1100 man till försvar. Finska regementena flydde, sörmlänningar och dalkarlar anföll oöverlagt de överlägsna ryssarna.
Villmanstrand plundrades, brändes. Innevånarna bortfördes till Ryssland. 1000 svenskar stupade och 1200 blev fångar. Ryssarna drog sig omedelbart tillbaka.

Elisabet
Lewenhaupt uppmanades av ryska revolutionärerna att anfalla. Svenskarna skulle komma som befriare. Revolutionen kom mycket snabbt och Elisabet underrättade Lewenhaupt att svensk hjälp inte längre behövdes. Även Frankrike stödde den nya regimen och ville stoppa Sverige. Även Frankrike ville nu förmå Sverige till fred, men när Ryssland fångat upp ett brev till Turkiet med uppmaning att anfalla Ryssland sade Ryssland upp den tillfälliga vapenvilan och Sverige måste vinna land från Ryssland genom krig i stället för genom förhandlingar.

Manifest
Finlands folk uppmanades att inte hjälpa Sverige i det orättrådiga kriget, utan under ryskt beskydd bilda en egen styrelse, författning.

Sjukdom
2000 svenskar dog i lägret, 4000 var sjuka. Även på flottan utbröt sjukdom.

Lewenhaupt
Förvirring och felaktiga beslut gjorde att Lewenhaupt i fortsättningen lät alla viktiga beslut fattas i krigskonselj.

Officerskåren Lewenhaupt kapitulation
Svenskarna tvingades kapitulera. Artilleri och förråd tillföll ryssarna, svenskarna fick under rysk övervakning resa hem.
Svenska armén var minst 11000 stridbara män, ungefär lika många ryssar.

Lilla Daldansen riksdagen 1742-43
RIKSDAGEN 1742-43. TRONFÖLJARVAL. BONDEUPPROR. FRED
Sveriges folk såg med fasa hur 'herrarna' styrde landet mot dess undergång. Redan 1742 i juli överlade dalkarlarna om att tåga till Stockholm.

Historia forntiden – (Börje Sandén)

Anteckningar från databasen \a-filer\a-fornt.dbf – (91-05-13)

Seglingskonsten snäcka, knarr Hornborg, Eirik Sveriges sjöförsvar
Seglingskonsten blev känd under folkvandringstid, senast under 500-talet, ty redan nästa århundrade började vikingatågen.
De mindre fartygen kallades snäckor.
Fartyg för havsgående och last var knarrar. De var högre och tyngre.
Nedfällbar mast, råsegel
- tjugosessa = tjugositsigt långskepp = 20 par åror

Ledung, leding Hornborg, Eirik Sveriges sjöförsvar
Ledung = leding, organiserad av kungamakten
- indelningsverk i hamnor
- kungen hade rätt att varje år låta ledung utgå
- ej längre tid än 2 månader, räckte för plundrings och skatteindrivningsexpeditioner
- För rysslandsfärderna måste ha varit frivilligt deltagande med privata hövdingar.
ego: kungen kunde naturligtvis själv vara ledare för ett privat företag.

Efter 1000-talet förföll ledungsorganisationen, fartygen murknade, fanns inget övat manskap.
- Dock: korstågen till Finland var ett resultat av ledungen, trots ledungens försvagning.
EGO: lägg märke till att när ledungen upphörde blomstrade sjöröveriet, se vitalianerna

Vitalieanerna,-bröderna kapare 1390-talet Hornborg, Eirik Sveriges sjöförsvar
När vikingatågen upphörde var det fritt fram för sjörövare i Östersjön.
- vitalianerna, tyska kapare som under 1390-talet spelade herrar på Östersjön.
- Sveriges svårigheter under unionstiden berodde till stor del på frånvaron av en sjömakt. Danska härar kunde landsättas i rikets hjärta, när huvudstaden
Jfr med upplysningarna från Arkeologikonferensen i Gävle 1988.

Koggen Hornborg, Eirik Sveriges sjöförsvar
Efter vikingatiden kom koggen, som var bättre ägnad för sjöstrid.
- avsedd främst för segling, ej rodd
- troligen först utbildad hos friserna
- införd i Östersjöområdet av tyskarna på 1200-talet
Den var tyngre och klumpigare. Vikingarnas sjöstrider var egentligen landstrider ombord på skeppen. Man hade samma vapen, fartygen bordades och man stred på samma vis som på land.

Hällristning-Långhundra Popark91:1 Sundqvist, Ma Första hällristningen –
Första hällristningen vid Långhundraleden.
När Husby-Långhundra hembygdsförening i aug 1988 gick ut för att leta fler skålgropar - man hade funnit några på en sten – hittade man 6 skeppssättningar. Först 1 - sedan efter kontakt med markägare och länsantikvarie ytterligare 5 samt 45 skålgropar.
Utrustning: lampa, vatten, borste.

Vårdkase - Njurunda tjärtunna Linné/Westberg/Johan Lappländska resan 1732
Vårdkasar - Linné - Nolbykullen - Njurunda - dokument
Under Linnés lappländska resa besteg han Nolbykullen i Njurunda på vilken det ännu på 1940-talet fanns kvar en vårdkase om vilken han skrev:
"Häruppe hade invånarna i ofridstiden med ryssen sin vakt och skulle dagligen ett par vara häruppe, ty havets sågs långt bortåt. Här stod en hel hop långved upprättad och överuppå en stång med en tjärtunna överst, vilken skulle av vakten antändas så snart fienden ankom eller landsteg, ty detta berg sågs hela långa trakten och många milen bort"

Runor-Falu rödfärg kaustiksoda -plastfärger SvD 1991
Bergen, Inger von Hällristningar-fornskrift
SvD 1991, Ingrid von Bergen
Hus över hällar räddar fornskrift
I slutet av artikeln berättas att Falu rödfärg skyddar bäst runristningar. 2-komponents plastfärgen som använts har ej släppt ut fukten under den; is bildas som spränger bort linjerna.
Kaustiksodan som rekommenderades för rengöring fräter bort så mycket att datering med framtida medel saboteras

Torsburgen gutarna-svearna-år 800 SvD Rehnberg, Anna Maria
SvD 1991-07, Anna Maria Rehnberg
Hårda strider vid gutarnas fornborg.
"Mycket talar för att Torsburgen redan på 200-talet utgjorde en gemensam försvars- och tillflyktsborg för hela Gotland".
"Krävde 1000 mans bemanning"
"Rent teoretiskt kan ca 100 man ha byggt 40 m om dagen av muren"
"Efter 800-talet slöt Gotlänningarna förbund med Sveariket"
- "Så gingo gutarna frivilligt under svearnas konung." (60 marker silver kotsade det)

Skötkonung: skatt/tribut Götar var svearnas kungar Tveskägg-Knut SvD 91-07- Sawyer, Peter/Birgit Svenska riket började i Danmark
SvD 1991-07-14. Art: Peter och Birgit Sawyer
Det svenska riket började i Danmark.
Sommarserie säger Lars Lönnroth inledningsvis.
Debatten om Svearikets vagga måste sättas in i ett större sammanhang. Händelsutvecklingen måste ha påverkats av händelser utanför Sverige.
- Kungarna (ännu under medeltiden) hade inte makt över landområden, utan över män.
- Danmarks inflytande var stort ända in på 1600-talet
- Svearna hade knappast någon anledning av "erövra" Götaland; det var snarare tvärtom - att götarna ville ha kontroll över Mälardalen.
- Pälsverk från de kallare regionerna var en mycket eftertraktad handelsvara, som gav lyxvaror i utbyte för svearna. (glas, vin, vapen, kläder)
- Välståndet hos svearna frestade götarna, särskilt sedan vikingatågen mot väster, England, Frankrike, tvingats upphöra.
- Sveakungarna var faktiskt inte svear utan götar! De hade fått inflytande över Svealand. Varken Sverker eller Erik den helige var svear.

Förklaring till namnet Skötkonung.
Ett öknamn därför att han varit "skatt-skyldig" under danska kungen Sven Tveskägg. Olov Skötkonung vägrade erkänna hans son Knut (ego som också var kung över England) som sin "överherre".
1. För att markera sitt oberoende gifte han bort sin dotter med Knuts värsta fiende, den norska kungen.
2. Dessutom begärde han en biskop från Bremen; Knut ville inte ha kyrkans makt i sitt rike.
Utanför Uppland är runskriften mer påverkad av danska runorna (ego: är det inte den danska runraden som dominerar generellt?)
Se även Thomas Lindkvists understreckare SvD 91-08-14, u4

Bergsbruk, Norberg masugnar, Gert Magnusson SvD 91-07-
Hyenstrand, Åke Masugn i Bergslagen-rikets vagga
Masugnen i Bergslagen är rikets vagga. SvD 91-07-21
Åke Hyenstrand. Nr 2 i SvD serie om "Sveriges vagga"
(nr 1 Sawyer)
Frågan om Sveriges uppkomst måste lösas av arkeologerna eftersom det inte finns något historisk material - endast arkeologerna har källmaterial.

Sverige är beroende av omvärlden.
"Man kan säga att Sverige började i Rom"
"Sveriges början kan inte sökas på en viss plats"
- Det är nya idéer - politiska, kyrkliga, ekonomiska intressen - som skapar Sverige.
- En plats där idéerna omsätts i handling skulle kunna vara området mellan Visingsö och Alvastra.
En ekonomisk förändring är jordbrukstekniken: gödsling, växling av grödor.
- byarna stabiliseras
- överskott uppstår
Organisationen som reglerar den nya situationen skapar socknar, städer, taxering m.m.

Ytterligare viktig faktor: bergsbruket
Bergsbruket är äldre än vad historiska källor kan visa!
Arkeologiskt har man funnit effektiva masugnar mycket tidigt i Norbergsområdet.
- det är denna bergshantering som 'aktiverar' situationen i Sverige.
Lapphyttan i Karbennings socken i Norbergs bergslag.
Gert Magnusson har under 1980-talet undersökt området där man funnit landets första processindustri.
Hyenstrand vill hävda att bergsbruket är en viktig faktor för uppkomsten av Sverige.
- tanken är inte ny, men att bergsbruket var så tidigt är nytt
ego: borde vara ännu tidigare enligt Hans Beskow.

Glasnost-historieforsknin sagakonferensen-Sawyer Smolensk-båtfynd SvD/Artsman
Vikingafärder omtolkas
Vikingafärder omtolkas - glasnost skapar nya möjligheter för sovjetiska forskare. SvD/Margareta Artsman
- Tack vare glasnost har Sovjet öppnats för historieforskarna.
- Numera tillåtet att erkänna de 1000-tals vikingarnas färder
Nya fynd i Sovjet visar på närkontakt med Skandinavien
Sagakonferensen i Göteborg - veckolång.
Paneldebatt ledd av Peter Sawyer
- Efter Breznev total förändring av synen på Skandinavien
- Under Stalins tid var det förbjudet att hävda vikingarnas närvaro
- 40 % av båtfynd nära Smolensk är nordiska
- fler bevis för vikingar i Ryssland än i Danmark.
- runinskrifter på näver och trä funna
- Sigtunagrävningen visar på kontakter med Ryssland
Numera: sammankoppling mellan sagor och arkeologi

Hällristningar, Rydberg Champollion, Almgren kult Hasselrot, Per Hällbilder, hotade fornminnen
Pehr Hasselrot, Hällbilder, hotade fornminnen
Kapitlet Tolkningsförsök sid 33-36. I boken Dalsland skriver Sven Axel Hallbäck 1982 återger han en intervju från 1940 med soldaten Hjelm född 1868. Denne berättar
vad hans moder sagt om skålgroparna.
- De användes vid sådden
- Gossar och flickor gick dit om våren "nar de hade blevve vart" och låg till sammans
- de hade med av utsädet
- när det gick för pojken lät han det komma i mortel
(skålgropen?)
- de lade lite av utsädet oppi och stötte med en ten
- sen tog de "uttå den g^ora" och slängde i utsädesbingen
Viktor Rydberg trodde aldrig att man skulle kunna lösa hällristningarnas användning.
Oscar Almgren införde begreppet kult.
Liljegren och Jean Champollion lanserade skrifthypotesen som sedan upptagits av Åke Ohlmark 1967

Myten om Stockholms grundläggning – Hans Beskow

landsvägar äldsta 1241 vägar
Anteckningar från databasen \a-filer\a-besk1dbf (utskr 90-11-22)

Äldsta landsvägsbygget på kontinenten var vägen mellan Bremen och Lübeck 1241. Den förlängdes 1255 mot Rostock och Wismar

Jerusalem erövrad - återerövrad
Jerusalem erövrades och blev kristet 1098. Det återerövrades av araberna(sic. turkarna) 18 oktober 1187 Sjöfarten/skeppsbyggeriet upplevde en otrolig utveckling, främst i Genua och Venedig

Järnframställning bröstharnesk 1000 korståg
Järn var mycket dyrt, ett brösthamesk motsvarade årsinkomsten från ett medelstort gods. "Rusttjänst" - att utrusta ryttare med rustning gav snart adelskap och privilegier. Motsvarade vår tids pansarvagnar.

Järnframställning städers uppkomst Stockholm 1252
Stadsväsendets framväxt i Svealand är en direkt följd av KONTINENTENS BEHOV AV SMIDBART JÄRN (äv. koppar). Drivkraften bakom Stockholms grundläggning! Annars skulle ingen handel uppstått i Svealand. (ego:) Vad skulle kontinentens handelsmän hit och göra under kort seglationstid ? Inte för att driva handel i största allmänhet! Första gången NAMNET STOCKHOLM nämns: traktat med Lübeck 1252

Rimbert Ansgar-legenden 870-talet
Birkas historia bygger på Rimberts Vita Anskari och Adam av Bremens bok från 1070-talet

Stockholms grundlägg Erikskrönikan 1320-talet
Erikskrönikans ord har gjort att man i allmänhet betraktar Birger Jarl som Stockholms grundare. "Birger jarl, den vise man,/ han lät Stockholm stad att byggja/ med digert vett och mycken hyggja,/ ett vackert hus och en godan stad,/ och alla gjorde som han bad."

Stockholms grundlägg Petri/Messenius Vatikanarkivet
Olaus Petri (En svensk Crönika). Två torn med murar mellan: staden "innan mur". Se Beskow sid 8. Johannes Messenius: Scondia illustrata. Beskow sid 8" En stadsplan med Lübeck som förebild. Beskow tror att det kan finnas handlingar om Stockholm i Vatikanarkivet.

Birka Tacit/Ptolem/Jordanes 98/200-/500-tal

Birka-Alsnö kultplats Rösaring? Fornsigtuna/Rösaring
Rimbert säger att Birka stod under beskydd av kungen som fanns på Alsnö. Birka nämns aldrig som stad - endast som portus: hamn. Birka är INTE KÄNT som TINGS- eller KULTPLATS.
OBS: (ego:) Kan Birkas kultplats ha legat vid RÖSARING. Troligen ingen fast befolkning (Beskow) MEN: varför så många gravar? (jmf Signhildsberg)

Sigtunas kyrkor varulager + kyrka
Att kyrkorna övergavs beror på att köpmännen lämnade Sigtuna efter 1187. Så många kyrkor var inte motiverade av befolkningens storlek. De var magasin för köpmännen i första hand. Kyrkan skulle säkert inte demonstrerat sin vanmakt med att låta dem förfalla. Runstenarna är bevis för köpmansgillena. Ruinerna är ju fortfarande väl bibehållna: skulle varit enkelt att lägga nya tak, och använda dem igen

Friserna Til Tiel i Frisland Sigtuna
Ortnamnet Til visar på samband med Frisland: Tiel. Två runstenar är minnesmärken över frisernas gille

Sigtunas kyrkor varulager + kyrkor Novgorod
Att kyrkorna varit valulager kan framgå av reglerna för tyska kyrkan i Novgorod - S:t Peter - Gudstjänsten får inte störas av arbetet med varulagret: "Släpper han hisslinan och låter godset falla under gudstjänsten ... låter godset falla för fort så att det hörs... kvarlämnar skräp efter ull och linbalar ... inte ta kyrkans ljus eller vax för att täta tunnor med ...
Maria-kyrkan i Visby har fortfarande kvar hissbommen till det flervåniga vindsutrymmet. Huvudkyrka för tyskarnas handel i Östersjön S:t Pers väldiga portal högt upp i tornet - och in mot vinden till långhuset: 1,5 m x 3,7m - för att kunna "gunga" in säckar och gods från en hissbom.
(se även Redelius sid 47- B:48; 112)

Blot i Uppsala trögt med kristnande
Hednatemplet stod kvar in på 1100-talet. Trögt med kristnandet i Svealand. Blot ägde rum 1068, 1075, 1084. Ännu 1296 dekreterar Upplandslagen: Ingen må blota åt avgudar och ingen skall tro på lundar och stenar"

Bergmalm - vikingatid Sigtuna - faktori 900-talet
Nutida forskning visar på bergmalmshantering redan på 900-talet. Från Harz. Sigtuna blev ett faktori, dvs utländska köpmäns fasta punkt i det främmande landet. Sveakungen garanterade fri lejd vid resor mellan marknadsplatserna. Först var det pälsverk men snart upptäcktes bergmalmen. Det gällde att EXPLOATERA SVEARNAS MALMFÖREKOMSTER. Skapa effektiv transporttjänst

Bergmalm transportvägar 1000/1100 Sigtuna
Örsundaåns dalgång var den äldsta transportleden mot Västmanland/Dalarna(Falun). Vid 1100-talets början blev Enköping viktigare, liksom Västerås.
Varför fick utländska exploateringen ske ostörd av svearna? Noga planerad - visste vad man ville ha - hur man skulle utvinna det - målmedvetet arbete - stora pengar stod på spel: systematiskt till väga Svearna vara glada för avkastningen från "värdelösa" berg.
Allteftersom de utländska intressena blev mer dominerande uppkom inrikes strider om vinsterna av bergmalmshanteringen. De kulminerar efter Erik den Heliges död. Hans son Knut Eriksson understödde järnhanteringen. Handelstraktat med Lübeck. Därmed hade Svealand kommit i EKONOMISKT UTLÄNDSKT BEROENDE. DETTA VARADE ÄNDA FRAM TILL GUSTAV VASA. ego (DEN SVENSKA FRIHETSKAMPEN - RIKSDAGENS TILLKOMST

Stadsväsendet marknad - stad?
Svearna hade inget behov av städer. Handel sköttes via marknadsplatser. Sigtuna som faktori var en ny företeelse. Svearna hade inga "heltidsarbetande" handelsmän/platser. När utlänningarna etablerat sig blev de allvarliga konkurrenter till den urgamla handeln vid marknaderna. Sigtunas period som faktori kan ha följts av en stadsbildning på 1200-talet.

Stefan/Johannes första ärkebiskopar 1164/1185
ärkebiskopens gårdar Stäket 1185 Stäket I en förteckning från 1185 över ärkebiskopens gårdar NÄMNS ICKE STÄKET. När Sigtuna förstördes 1187 var dess storhetstid redan förbi.

marknadsplats Sigtuna
Någon tradition om Sigtuna som en livligt besökt marknadsplats har inte belagts. Det finns inte heller belägg för att någon svears eller götars konung skulle ha bott vid Sigtuna.

1187 Jerusalem återtas järnbehov seglation
18 oktober återtogs Jerusalem av araberna, som erövrat staden 1098. Skeppsbyggeriet fick ett uppsving under korstågens tid. Av nordmännen lärde man sig segla högt i vind, effektiv kryssbog. Korstågen skapade stort begär efter smidbart järn. 1187 blev således ett uppsving för Sigtuna-köpmännen som nu investerade i Stockholm/Klara sjö i stället

Agnefit alla svears ting strandäng
Agnefit torde inte ha något att göra med kung Agne. Naturlig samlingsplats för svear - ej för utländska köpmän. De ville hålla sig för sig själva, PRINCIPEN FÖR FAKTORI: ej blanda sig med lokal befolkning. "fit" äng där man agnade sina fiskedon.

Stockholm grundades Visbykrönikan 1187 1187
Flera krönikor talar om JERUSALEM och ALMARE-STÄKET. VISBYKRÖNIKAN fr 1420-talet (okänd francis. munk) har tillägget "DÅ GRUNDADES STOCKHOLM". Finns ej i originaltexten. 'klåfingrig munk!' MEN: Visby bör ha uppmärksammat om staden fått en konkurrent! "Rätta förhållandet skulle stå på pränt"

Gröneborg Enköping kastal kastaler
Ett antal kastaler skulle säkra köpfriden för handelsmännen. Gröneborg skyddade inloppet till Enköping.

Tegel Storkyrkan 1190
Tegelslagning började ca 1190 för Storkyrkan, en köpmanskyrka / magasin. 1173 hade grunden börjat läggas för Lübeckarnas domkyrka. Betydande rester av det äldsta skedet i Storkyrkans byggnadshistoria finns kvar. Tornet har på nordsidan haft en högt sittande dörr. 'Släktskap' med Sigtunakyrkorna(!) enl Beskow

S:t Jacobs kapell resandes patron 1311 Norrmalm
Lübeck-traktaten tysk makt 1252 Stockholm
Birjer Jarl måste med beklagande ha undertecknat LÜBECK-traktaten 1252 Den tillförsäkrade tyskarna rättigheter, som måste ha försvårat skapandet av ett Stockholm BEBOTT AV SVENSKAR. Lübeckarna hade ju hjälpt Birger Jarl till makten! Han hade genom segern vid Härvadsbro (Herrevadsbro) skaffat sig den politiska makten. Men tyskarna hade DEN EKONOMISKA MAKTEN

Birger Jarl grundläggning gränsen Stockholm
Erikskrönikans ord om Birger Jarl som grundläggare: "han lät Stockholm att bygga" avser (enl Beskow) att han SKAPADE LAG OCH ORDNING för verksamheten i Stockholm, "land skall med lag byggas" Biskopen i Strängnäs drev linjen att halva stadsholmen skulle tillhöra Södermanland. Birger Jarls stad var mycket liten, mellan tullportstornen Köpmanporten och Nikolai port.

Åldsta stadsmuren
Redan Hans Beskow betvivlar att det funnits en stadsmur 'i kvarteren längs långgatorna'. Inga rester är funna trots många undersökningar. Ingen anledning att bygga mur, köpmännen var på Norrmalm, en " "obebodd marknadsplats" .Den ev muren var ingen försvarsmur, endast markering av stadens område (hank och stör: ego). Själva stränderna var höga och grusiga, svårt att landstiga. Kyrkan, eget torn

Klara kloster köpmännens flyttning 1286,1288
Beskow menar att anläggandet av Klara kloster var ett skäl att tvinga köpmännen att flytta till stadsholmen. Märkligt att landsvägen 'skulle flyttas' norrut utmed höjdsträckningen 1288 års donation hindrar köpmännen att välja nya platser utanför stadsholmen

Norrbro Skeppsbron "Söderbro"
"stadens norra bro" kan ha avsett en kaj, liksom "Skeppsbron" i de äldsta skrifterna. Norrbro nämns bevisligen första gången i Upplandslagen 1296, broar som skall byggas och underhållas av Uppland En "Söderbro" är första gången omnämnd 1297. Broar var svåra att handskas med, vårfloden (och 2 st) var besvärlig. Tillkomsten av Norrbro (Söderbro?) skapade Västerlånggatan

Råg införd första gången 1200-talet rågbröd
Svearna hade länge varit starkt bundna vid MJÖLK-produktion. Invandringen krävde mer produktion av brödsäd. Först korn, under 1200-talet infördes råg. I Mälardalen dominerade dock länge MJÖLK-produktionen.

Bränder i Stockholm 1297,1407,1419
1407. Endast 6 stenhus återstod. Även Svartbrödraklostret brann. 400 pers innebrändes. 1600 drunknade. 1419. "Stads-Privilegier samt andra nödiga Dokumenter" förstördes. TRÄHUS skulle inte längre få byggas på stadsholmen.

Återuppbyggnad Hans Westfal Hans Kröpelin
Borgmästare Hans Westfal och slottsfogden Hans Kröpelin hade stort ansvar för återuppbyggnaden.

Stockholms äldre historia

Anteckningar från databasen \a-filer\a-stock.dbf (90-11-10)

Jordebok, äldsta "gamla ödesmuren" 1420 SEÅ 1945 Hansson,Hans
Tack vara tomtbrev i jordeboken kan äldsta stadsmurens läge bestämmas. Stort antal tomter angivna i förhållande till "den stora gamla ödesmuren". Uppfördes troligen i samband med stadens grundläggning Muren fanns kvar ännu under 1400-talet men hade förlorat sin betydelse som försvarsverk

Norrbro-Söderbro portar 1288-1289 SEÅ 1945 Hansson, Hans
Norrbro och Söderbro är nämnda 1288 resp 1289 Nikolai port, Skomakarporten (Tyska brinken) samt vattuportar eller brandportar (jfr Arboga)

Järngraven Skeppsbron SEÅ 1945 Hansson, Hans
Järngraven tillkom på Gustav Vasas tid, då som vallgrav, senare för järnbärarna att transportera stångjärnet från Mälaren till Saltsjön På 1200-talet fanns en motsvarighet till dagens Skeppsbro, men 75-125 m längre in på stadsholmen

Norretorn,Yttre Helgeandsholmen 1469 SEÅ 1945 Hansson, Hans
Yttre Norreport uppfördes 1469, ego: således bara några år efter Upplands-böndernas misslyckade anfall. Byggnadsräkning talar om 885 kärror sand för utfyllning från malmen

Sigtunas borgare stadslagen 1288 SEÅ 1945 Hansson, Hans
1288 klagade Sigtunas borgare att Stockholm på få år blivit folkrikare än de flesta städer i Sverige Magnus Erikssons stadslag utformades för att tillgodose i första hand Stockholms behov

Stadsmuren, nya utfyllning/renhållning 1400-talets bör SEÅ 1945 Hansson, Hans
Nya stadsmuren tillkom i början av 1400-talet, tämligen färdig 1421, överallt byggd på utfyllningar i vattnet, ibland med pålat underlag. Renhållningsfrågan löstes rationellt genom att så mycket avskräde användes för utfyllnader.

Tornen i stadsmuren läge och namn SEÅ 1945 Hansson, Hans
15 torn är kända till läget (de flestas namn) Se karta sid 122.
1. vid slottskålgården. På västra sidan 7 torn. Norreport är först nämnd 1409. Senare Inre Norretorn. Yttre Norretorn på Helgeandsholmen Grunden finns 4,5 m under Mynttorget. Murarna troligen bevarade till 4 m höjd, Murarnas tjocklek 2-3 m.
Lejontornet strax intill. Draktornet (S Nygatans mynning) var fångtorn på 1500-talet
Vid Kåkbrinken låg Pulvertornet, krutmakaren Hans Slesiger som år 1463 "gjorde pulver uti".
Södertorn troligen vid Järntorgsgatans förlängning. Totalt är 17 torn omtalade.

Kransen dubbla pålrader pålapenningen SEÅ 1945 Hansson, Hans
ålverket ute i vattnet kallades kransen, dubbla pålrader förenade med hammarband. Vid hamnarna fanns låsbara bommar till vilka bomväktarna hade nycklar. Bommen första gången omtalad 1440 Avgiften vid bommen kallades pålapenningen. Pålarna förhindrade effektivt anfall från sjösidan.

Helgeandsporten nycklarna 1419 SEÅ 1945 Hansson,Hans
Stockholms första ämbetsbok (tänkebok?) nämner nycklarna till såväl Norretorn som Helgeandsporten 1419. På Helgeandsholmen fanns då en palissad eller skans längs norra stranden. 1427 = Yttre Norreport Inget murat torn förrän 1469. (således efter Upplandsböndernas stormningsförsök). Återuppbyggt i Medeltidsmuseet.

Birger Jarls torn Wrangelska palatsets Riddarholmen SEÅ 1945 Hansson, Hans
Riddarholmens försvarsverk är Birger Jarls torn och södra tornet i Wrangelska palatset

Yttre Södertorn Järngraven 1630 -t,1932 SEÅ 1945 Hansson, Hans
Yttre Södertorn uppfördes på en konstgjord holme i Söderström. Förstärktes inför Kristian II:s anfall 1517-20. Tornet revs på 1630-t när Stockholms första sluss anlades. Dessutom Gustav Vasa "rondell" vid Söderbrons landfäste på Södermalm, då en udde som fick en vallgrav på sydsidan (kanske vattenfylld då?), senare blev den järngraven.

Nyckel, vårdtorn Mälarens Nyckel Sigtuna Nyckel SEÅ 1928 Sjögren, Arthur
"Första dokumentationen" om vårdtornets historia. Hadorph (1687) (Se a-doku). I företalet till Biärköa Rätten. Hadorph kallar Stockholm EN SÄKRARE NYCKEL. JFR med SIGTUNA NYCKEL (från samma tid? ego) Omfattande redogörelse för VÅRDTORNETS HISTORIA. Ett flertal bilder: Sigismund Vogel, 1650. Swidde (Dahlberg) 1688. Wijkman 1701. Tillae 1733

Agnefit vårdkasar Agnefits plats SEÅ 1928 Sjögren, Arthur
Enligt Hadorph fanns 4 vårdkasar MELLAN Agnefit och Björkö. SIC!
ego: Agnefit kan då inte ha legat INNANFÖR Brunkeberg. Se a-doku.
Brunkeberg, Kongzhatt, Wårdbyborg, "den Fierde i Blockhussund, der af Sundet hafwer sitt Nampn"

Namnet Brunkeberg Bellman SEÅ 1928 Nordén, Arthur
Uppgifter om att namnet skulle ha uppkommit efter Brunke dyker upp 100 år efter händelsen. handskrift efter 1415. Olaus Petri:'och är det en gammal mening att ...' Han är således ej säker. Brunke(berg) är dock inte unikt, ett flertal brunkeberg finns, Mörköfjärden, Östergötland, Alfta i Hälsingland, Själland, norska Bronkeberg. Brun(bryn): skarp kant, där högplatå övergår i sluttning jfr även brin = brunk. Nordén ställer sig skeptisk till att namnet kommit efter drotsen Brunke, allra helst som det äldre namnt var Brantberget. Även namnet Sandberget finns. Se SEÅ 1928 fotnot sid 7. Jonas Bång: Sanden (= Malmen). Åsen har nedschaktats högst betydligt. Se bilder i Arthur Sjögrens artikel i SEÅ 1928. Bellman nämner Jeppe (på berget) vårdvaktare.

Stockholmsbilder förteckning beskrivning SEÅ 1911 Östman, Nils
90 bilder förtecknade. Blodbadstavlan är ett kopparstick i mindre format efter ett förkommet träsnitt gjort i Sverige med Gustav Vasas medverkan. Vädersolstavlan: Målad på föranstaltan av Olaus Petri enligt rättegången 1539. Hogenberg 1565/1574 synnerligen värdefull. Slottet vitlimmat med rött tak.

Branden 1419 urkunder förstörs SEÅ 1912 de Brun, Frans
Rådhuset förstördes vid branden 1419, varvid 'alla urkunder förstördes'. Allt systematiskt forskande i Stockholms äldre historia omöjliggjordes en gång för alla.

Stockholms grundlägg namnet Messenius SEÅ 1912 de Brun, Frans
Messenius säger att Stockholm stad stått 'färdig' i 76 år när slottet brann ned en vår. Detta skedde 1330. Således var staden 'färdig' 1254.

Helgeandsholmen flera öar, ström namnfrågan SEÅ 1912 de Brun, Frans
de Brun talar om Stockholmen och Lilla Stockholmen samt om en TÄMLIGEN BRED STRÖM som gått mellan dem. Namnet har 'naturligtvis' kommit från dessa holmar, som i sin tur fått namnet efter begreppet STÄK = sund. Stäket och Stockholm har således samma ursprung när det gäller namnet.

Ryssgraven/Söderströ Olovssagan Stockholm/Stäket ego
Argument till frågan om sambandet Stockholm-Stäket: Tilldragelsen kan inte ha ägt rum vid Stockholm om det finns någon sanning i historien om hur Olov grävde sig genom näset vid Agnefit. Det tycks ju vara så att själva historien om Olov och Stockholm endast finns omnämnd hos Snorre. Viktigt att detta undersöks. Se Hans Hansson Landhöjningen i SEÅ 1954

Norrmalmstorg-Gustav Adolfs torg Gustav Adolf-statyn Daldansen SLM 90:2
Mandén-Örn Kerstin
Gustav Adolfs torg = Norrmalmstorg
Fick sitt nuvarande namn 1805.
1796 avtäcktes statyn
"Torget är nationell samlingsplats"
- hyllande av Gustav II Adolf
- Dalupproret
- rösträttsdemonstrationen 1917

Sammanbindningsbanan Palmstedt, Lantingshausen Österberg, Unge, bro Näsström,Gustaf
Sammanbindningsbanan - Riddarholmen
Ur Kungliga Riddarholmen av Gustaf Näsström
Stockholm hade bara "skrangliga träbroar".

Lantingshausen ville 1763 ersätta dem med stenvalvbroar. Redan samma år finns en osignerad ritning till bro över Riddarholmskanalen, troligen ritad av den blott 22-årige Erik Palmstedt. Den överensstämmer i allt väsentligt med den som Palmstedt presenterar 1784, när Gustav III återkommer från Italien.

Liknande antika broar hade Gustav III just sett.

Palmstedts bro, Stockholms vackraste, revs 1867 när sammanbindningsbanan byggdes. (Se Jerker Söderlind i Bygd och Natur 1995:1). Lades i ett materialförråd vid Klara sjö, där den hittades av Ragnar Östberg 1917, av dem skapade han "Palmstedts grotta".

Den nya bron skapades av Erik Unge, en gjutjärnsprodukt, som måste gå i backe för att ge plats för tågens skorstenar. Trappor ledde ner till en hållplats på den låga Riddarholmsstranden. Här lastades Karl XV:s stoft av 1872 när det kom med tåg från Malmö.

Historia - Allmänt

Anteckningar från databasen \a-filer\a-hist1.dbf (utskrift 91-05-18)

Karl XII Stralsund 16 Novembris svensk hist. Sylwan (1896) Pressens historia
Karl XII uppgav inte sitt namn för stadsvakten, endast att han hade brev från kungen. Han kom således in i staden anonymt tills befälhavaren kände igen honom. Han kom mellan kl 3-4 på morgonen i sällskap med Öfwers-Lieutenanten Düring och en vägvisare. Denna upplysning från Sylwan (1896) sid 58

Johannes Magnus regentlängd Noak - Magog Johannes Magnus F46:141 Fryxell Johannes Magnus: Lade grunden (några äldre finns) till Rudbecks Atlantica-lära. Med mycken lärdom och fyndighet visade han att Noaks sonson Magog varit kung över Norra Europa. Han uppräknar 142 regenter i Sverige före Gustav Vasa.

Horn, Arvid hattar och mössor moral frihetstiden F46:47 Fryxell Berättelser
Mössorna: folkets självstyrelse . jämnlikhet inför lagen - tryckfrihet - näringsfrihet - arbetsfrihet. Många genomförda reduktionsriksdagen 1765. Hattarna: vädjade till Svenskarnas krigslystnad - stödja sig på de adliga - kommersiella privilegier - skråartade privilegier

Karl XI:s stallgång Helgeandsholmen
Dahlbäck/Hansson Helgeandsholmen/Hist kring Stockholm
Karl XI:s stallgång är beskriven av Hans Hansson: Hist kring Stockholm sid 96. och Dahlbäck Stall och hemliga gångar sid 419. 1685 finns berättat att kungen osedd kunde ta sig till sin rådgivare Klas Flemmings palats genom en täckt stallgång längs stallbrons södra sida, från en utgång - nu under Norrbro - och en trappgång ned genom slottet från kungens våning.

Moberg, Vilhelm historia kring Håtuna Min svenska historia
Vilhelm Moberg har ägnat ca 50 sidor åt Håtunaleken i del 1. 'En kunglig förbrytarfamilj' 'Du har blod i kronan, kung Magnus (efter Strindbergs FOLKUNGASAGAN.

Helming, Gunnar Frösritualen Flatöboken Helming Schück I:109 Litt.hist I:109
Flatöboken. Innan Helming skulle offras fick han spela rollen av fruktbarhetsguden Frö. Heligt bröllop med prästinna. Färd i vagn/procession genom bygderna. Jfr Sakéerfesten i Babylon (Sinuhe). Norsk flykting Flydde undan offerceremonien. Dödssättet var troligen en offerdans av svärdsmän, som under dansen dödade offret. BLODET DRÄNKTE JORDEN OCH ÖVERFÖRDE GUDENS FRUKTBARHET (POTENS) TILL JORDEN.

Tullen Dalarö museum 1636,1787 Ledungen Tullmuseet i Dalarö
Dalarö. Rikstullmuseet var i Stockholm till 1940. Flyttades till tullhuset i Dalarö, där museet nyöppnades 1958. TULLAR tillhör de ÄLDSTA SKATTEFORMERNA. Skapades 1636. STAPELSTÄDER, hade rätt att bedriva utrikeshandel. Tullhuset förstördes 1719, återuppbyggdes i sten av Gustav III 1787-88 (Erik Palmstedt). Fartygen visiterades i Dalarö innan de fick segla vidare till Stockholm. Förhindra smuggel.

Tullen Dalarö stapelstad Lilla tullen tull Ledungen Tullmuseet i Dalarö
Dalarö. Tullstationen indrogs 1928. Huset är nu byggnadsminnesmärke. Sedan 1638 bas för SJÖBEVAKNINGEN. "Lilla tullen" - Skanstull, Hornstull, Roslagstull m fl Museet återinvigdes 1986-06-11 av Drottning Silvia

Sveaborg kapitulationen 1808-9 SvD 87-08-02
Platen/Tecknar-Anders Förräderiets råkalla väntan
Sveaborg. Ryssarna hade 6500 man och 59 kanoner. Sveaborg 6750 stridande 734 pjäser "till valls", lika många i reservförråd. Hela skärgårdsflottan över 100 fartyg med 600-700 artilleripjäser. Krutförrådet 100 0 100 000 kg. Tillräckligt med proviant. Men: byggd för sjökrig. Ryssarna kom landvägen

Dorestad Quentovic medeltidens EG- vikingatiden SvD 87/11/15
Bökstedt, Harry Ljus över Europas "mörka" århundraden
Dorestad, frisernas stad ovanpå romarnas handelsplats, bryggor, hamnskjul, verkstäder, 1 km lång pir. ca 2000 inv (ej 10 000!) Storhetsperiod 600-t. Härjades av vikingar, gick under på 800-t, Mynt förebild för Sverige. Quentovic började utgrävas 1984. Förstördes av vikingarna och övergavs, ligger orubbad under torven. Även gamla London nyligen funnet under Covent Garden: Lundenwic

Gamla stilen Julianska kalendern 10 och 11 dagar Hornborg, Eirik Kampen om Östersjön
Mellan 1500 och år 1700 är skillnaden 10 dagar efter den astronomiskt riktiga. Under 1700-talet (fram till 1753) är det 11 dagars fel.

Livegenskap-Polen adelns himmelrike nationell frihet
Michener: Polen Ågren, Kurt Bra Böckers världshistoria 8:214
Polens historia är utmärkt exempel på hur folket inte kunde hävda sitt inflytande gentemot adeln. "Polen - adelns himmelrike".**Frihet för sina egna medlemmar.** Jfr Magnus Erikssons kungaförsäkran. Polen valde utländska kungar - Vasa-ätten – av samma skäl som vi valde danskar, Erik av Pommern, Albrekt av Mecklenburg: Medvetet ville man ha svaga kungar. Ingen inhemsk skulle få för stor makt.

Abdul Kassem Ismael storvesir bibliotek SvD 89-01-21 Harry Järv art. ur Tvärsnitt 4:88
Persiske storvesrien Abdul Kassem Ismael, 938-995, hade 117 000 volymer. Lastade på 400 kameler i alfabetisk ordning. Kameldrivarna var bibliotekarier. Otroligt informationssystem. Ur Tvärsnitt 4:88.

Alexandriabibliotek bibliotekarie hemlig SvD 89-01-21 Harry Järv art. ur Tvärsnitt 4:88
Biblioteket i Alexandria hade 700 000 volymer. Bibliotekarie-hemlighet: läser aldrig mer om den litteratur som anförtros dem än boktitlar och innehållsförteckningar. Ur romanen Mannen utan egenskaper av Robert Musil

Ebla-Syrien lertavlor bibliotek SvD 89-01-21 Harry Järv art. ur Tvärsnitt 4:88
I Ebla i norra Syren har arkeologer funnit 16 000 lertavlor, största samlingen texter från 2000-talet före Kr. Systematiskt klassificerade, principer som styrt biblioteken allt sedan dess.

Gustav Vasas tandvärk Napoleons hemorrojder Waterloo medicinsk historia SvD 90-12-30
TT Härskarnas krämpor skapar historia
"Härskarnas krämpor skapar historia" SvD 90-12-30.
Värk kan ha gjort att härskare fattat felaktiga beslut.
Gustav Vasas tandvärk; känt hur omgivningen tassade omkring på tå och inte vågade protestera.
OBS. Ända lindringen var alkohol!
Napoleon; hemorrojder, han kunde inte rida och få egen uppfattning om utvecklingen av slaget vid Waterloo.
Åsikter framförda av professorn i medicinens historia i Köpenhamn, Bengt Lindskog.

Svanen, Lybska Svan Gustav Vasa flaggskepp marinarkeologi SvD Porne,Lars
Gustav Vasas flaggskepp funnet skulle förstärka Stockholms försvar. Träkanoner med eldrör av järn; ett bevis för fartyget verkligen är från tiden för Svanens förlisning (enl Franzén 90 % säkerhet att det rör som Svanen); ingen annan förlisning omnämnd i urkunderna.
Nationalmonument: nationens vagga.

Hittades 6 nov 1990; hemlighållits av plundringsrisk och för identifiering.
Anders Franzén: Nu kan vi skänka Vasa till Djurgårdens hembygdsförening - på tal om upptäcktens betydelse.
Ett av 12 fartyg på Franzéns lista från 1950-talet i vilken ingick Vasa och Kronan.
Liknar troligen Columbus Santa Maria

Per Albin Vår beredskap är god Kristian II - gode myter - lögner SvD
Torekull/Richardson Debattserie i SvD
Historiker avslöjar våra myter.
Debattserie i SvD 1991. Inleddes med Bertil Torekulls "Bara några rader ..." 1991-01-27. "Per Albin, myten och krigets sanning"
Per Albins trygga nödlögn "... vår beredskap är god". Orden hade helt annan innebörd när de uttalades 1939-08-27, först på Skansen, senare i radio samma kväll. Orden har inte bara flyttats till en mer central plats och betydelse, de har även flyttats till Per Albins tal 1939-09-01. Beredskapen gällde inte den militära, utan mental, praktisk, spannmål skulle räcka i 2 år.
Prof Gunnar Richardson upptäckte falsifikatet för flera år sedan och har skrivit om det i en festskrift för Jörgen Weibull 1990 - Liberala perspektiv. Vision och verklighet i historia och politik.
Myten om att Kristian II skulle ha kallats Kristian den Gode i Danmark hör också hit. "En grundlös förfalskning"

Svar från Radions programjurist Gunhild Frylén: en ren och skär lögn att det skulle föreligga en urkundsförfalskning. Torekull vidhåller att Rickhardson har tolkat saken riktigt. Han har skrivit till Arkivet och påpekat saken, men inte fått något svar.

SvD understreckare 1991-01-27 av Gunnar Richardsson. Per Albins ord passerade obemärkt i referat och ledare. Begreppet "beredskap" i form av militär sådan skapades inte förrän senare.
Kristian II som "den gode" är en svensk uppfinning, kanske är Vilhelm Moberg den skyldige

Bernadotte - Napoleon Fersenska mordet Mörner - Karl XIV Johan SvD 91-05-18
Östberg, Lars Från fanjunkare till kung
Från fanjunkare till kung - Intrigspelet som förde Napoleons rival Jean Baptist Bernadotte till Sverige.
Vissa moment.
- Kallades Baptiste för att skilja honom från den äldre brodern Jean Evangeliste.
- Napoleons reaktion inför svenskarnas önskan att få honom till tronföljare: Napoleon var tveksam att sända honom till ett land "som mördade och avsatte kungar lite hur som helst"
- Fersenska mordet på öppen gata inför paraderande trupper ingav naturligtvis betänkligheter.

ego: rivaliteten om populariteten som härförare gjorde det lätt
för Napoleon att godkänna Bernadottes kandidatur, han hade ju
flera gånger stoppat Bernadotte i dennes militära framgångar
genom att placera honom på mer administrativa poster;

Rivaliteten: jfr även Desirée, som varit förlovad med Napoleon.

"som mördade och avsatte kungar lite hur som helst"
- Fersenska mordet på öppen gata inför paraderande trupper

Avrättning-bödel Postrån på Toresta skog Rövargottan Hemmets Vecko-
Steen, Kjell-Åke Mördaren avrättades för 100 år sedan
Från artikel ur Hemmets veckotidning 1989:27
av Kjell-Åke Steen.
Fått i brev av Lars Svennberg, Göteborg, 91-06-28
Anknytning till Rövargrottan, se slagord Rövargrottan

Här berättas om bödelns roll och uppträdande:

"Bödelns entré var magnifik. Det gick ett sus genom folkmassan kring spetsgården när han klev ur den täckta vagnen. Han var helt klädd i svart med huva för att ingen skulle känna igen honom.
Det var bara de långa vita handskarna som bröt av bilden av denne personifierade lieman. De bestämda knastrande stövelstegen över den nyss upphuggna platsen betonade ytterligare den kusliga stämningen.
Bödeln granskade noga graven - utan att se åt den väntande dödsdömde - och kontrollerade därefter att avståndet från graven till den allmänna vägen var helt lagenligt. När han återvände hade hans medhjälpare tryckt ned den dödsdömdes huvud på stupstocken.
Med höger hand smög bödeln fram bilan som legat gömd under några kvistar och han använde bara ett hugg. Han släppte bilan, drog av de vita handskarna och kastade dem i graven och efter några snabba steg, ett par rapp på hästarna, var han borta."
- kom i täckt vagn
- var helt klädd i svart - utom de vita handskarna
- huva för att inte bli igenkänd
- platsen var nyss upphuggen i skogen
- granskade avståndet från graven till allmänna vägen.
- bilan låg gömd under några grenar
- medhjälparen lade den dödsdömde på stupstocken
- handskarna slängde han i graven
- snabbt tillbaka till täckta vagnen och iväg

Dödsdom efter rånmord på en postiljon i Brandstorp, Västergötland
Rånmördarens kumpan Frid greps i en bergsgrotta utanför Stockholm. Svennberg undrar om det inte kan vara Rövargrottan.
Lars Äldre bror Sten-Erik fick i sin ungdom höra historien om ett blodigt postrån på Toresta skog från bagare Grönvall, vilken han hjälpte att köra ut bröd i trakten. Detta ägde rum ca 1947-48, bagaren var 55-60 år vid den tiden. Grönvall visste inte själv var grottan låg. Svennbergs leta länge efter den. Se slagord Rövargrotta.

Göransson, Johan, (Bautil) Gillberga - Olof Trätälja runor, Rudbeckianism SvD 91-08-04
Den frommaste svenska folksjälen i värmländska kungariket Gillberga.
I SvD-serien Var börjar Sverige?
Johan Göransson (med Bautil), kyrkoherde, kontraktsprost i Gillberga vid 1700-talets mitt;
hävdade att ett tempel nästan i paritet med Uppsalatemplet fanns i Gillberga, prästkonung.
Hit tog sig, enligt Göransson, Olof Trätälja, son till Ingjald Illråde och den siste av Ynglingaätten.
Prästkonungen i Gillberga hade offrats av sitt folk efter en missväxt.
Johan Göransson var rudbeckian, den siste av vetenskaplig betydelse.

Gustav Vasas bibel 1541 bibelpris: en häst mål: en bibel/kyrka bokhistoria Ledare SvD
Gustav Vasas bibel 1541. SvD ledare 91-09-22
Boken innebar inte att alla nu kunde få läsa Guds ord på svenska: dels kunde de flesta inte läsa;
dels var priset för högt: motsvarade en häst
målet var att varje kyrka skulle få en bibel
- endast några tusen i upplagan

Kristian II, gode Kalmarunionen Historiemedvetandet Pop.Hist 92:5 Knudsen,Anne
Historien som ett svärd Historien som ett svärd, ledare i Populär Historia 92:5
Anne Knudsen, socialantropolog, Köpenhamn

Efter besök på Medeltidsmuseet säger hon sig inte känna igen ländernas gemensamma historia:
Kalmarunionen försvinner nästan helt i den svenska versionen. Hon lägger märke till att det bara är i

Sverige som man tror att danskarna kallar Kristian II för "den gode".

Historiemedvetandet verkar åt två håll. Den skapar en vi-känsla för den nationella befolkningen; men: utestänger dem i landet som inte har den gemensamma historien, dvs invandrarna.

Denna dubbelverkan gör historien användbar för politiska syften, som vi ser så många exempel på i dagens Europa bl a.

Adelns domsrätt i Danmark livegenskap, Gårdsrätt ypperligt frälse bönder, riksdagsrepresentation Folk.hist 92:3 Tingdal,Birgitta
När Halland blev svenskt När Halland blev svenskt.
Av Birgitta Tingdal. Folkets hist 92:3

Dansk adel hade gårdsrätt, dvs domsrätt över sina bönder.
Svensk adel ägde endast rätt att uppbära böter efter häradsrättens dom.
Ypperligt frälse, helt skatte- och avgiftsbefriade
- Danmark 50 %
- Sverige 8 %
Livegenskap, i Danmark vornedskap, praktiserades inte i Halland, endast på Själland, Lolland och Falster

Riksdagsrepresentation
- Danmark. Bönderna deltog en gång 1627
- Sverige. Alla fyra stånden deltog allt
Adeln i Halland ville som regel inte bo kvar, när de svenska reglerna för privilegierna började tillämpas.
Guvernör i den nya provinsen blev Sperling från Mecklenburg.
- jfr Sperlingholm
- När adeln försökte hävda sin rätt att inte betala skatt med hänvisning till sin rusttjänst hotade Sperling med årlig rusttjänst varvid adeln gav med sig.

Benzelius, Strömer nya stilen, Olshammar Vättern, runstavar Tiselius, Elias Daniel
Daniel Tiselius - En kulturbild från tidigt 1700-tal
av Elias Tiselius, 1951
Ant. BS 96-10-28

Boken är närmast en biografisk skildring av Daniel Tiselis, som avlider 1742. Köpte den för att se vad denne kulturpersonlighet kunde säga om Dalupproret - ingenting antyds i boken. Tvärtom nämner förf. ingenting om "den politiska historien" utan framhåller inledningsvis:
"I vårt lands kulturhistoria betecknar frihetstidens första hälft en skarp brytning. Dels framträdde en nästan våldsam iver för en fredlig uppblomstring i den krigiska hänföringens ställe, en strävan att inom Sveriges gränser erövra Östersjöländerna åter och återställa välståndet inom det ödelagda Finland och i östra Sveriges förbrända kustland".

Erik Benzelius d.y. - sammanhållande länk och inspirerande kraft; lade grunden till frihetstidens vetenskapliga blomstring.
Skapandet av Collegium curiosorum 1710, Bokwetts Gillet 1719, (prot 1719-1731 utgivna av Henrik Schück), som 1728 övergick i Vetenskapssocieteten. Daniel Tiselius ingick i hans vänkrets, kyrkoherde i Hammar vid norra Vätternstranden.

Här nämns förklaringen av Heidenstams Olshammar = Ulfshammar, heliga Birgittas make.

Tiselius skrev en avhandling om Vättern. Första gången vattenståndsmätningar görs i Sverige. Ego: de borde vara av intresse nu när man uppmärksammats Vätterns "kantring" = landet höjer sig mer i norra Vättern än i södra.

Kanske tog han sitt namn efter sjön Tisaren, eftersom han var född på gården Boda invid Tisaren.

Berättas om Mårten Strömer, som genomdrev "den nya stilen" 1753.

Runstavar, sid 61,

Medeltiden – Spridda anteckningar

Anteckningar från databasen \a-filer\a-medel1.dbf (utskrift 90-11-10)

Sigtunas förstöring kareler - Novgorod! repressalier Ahnlund, Nils
Nils Ahnlund - i Jon Jarl (Hist. kring Stockholm). "hedniska kareler, sannolikt uppeggade av novgoroderna" (Hänsyn till rysk historieskrivning !) Utom tvivel att det var 1187. 1188 fängslades novgorodiska köpmän, troligen en åtgärd som efterräkning för härjningståget mot Sigtuna.

Stockholmslitteratur äldsta: mycket mager omfattande litteratur Dahlbäck, Göran
Dahlbeck, Göran framhåller att skriftliga källorna om äldsta Stockholm är ***utomordentligt magra***, men just därför finns det en omfattande litteratur om Stockholm !!! ***Går att finna stöd för vad som hels***t

Stockholmslitteratur förteckning Hall,
Senaste utförliga förteckning över Stockholmslitteratur: Hall,T.. Stockholms förutsättningar och uppkomst, 1972 fotnot till sid 57.

Norrbro första belägg Dahlbäck, Göran
Norrbro är första gången omnämnt 1288, donationsurkund för Klara kloster. 'några holmar öster om bron'

Birger Jarl Sparrsätra Herrevadsbro Dahlbäck
Ämnet 'politisk och ekonomisk makt' Första segern över folkungarna Sparrsätra 1247 gav Birger Jarl den politiska makten. Hotet om att han skulle behärska Mälarens utlopp ledde till ny strid vid Herrevadsbro i Västmanland 1251. Den slutliga segern för Birger Jarl. Vid tiden för fördraget med Lübeck 1252 bör Stockholm redan ha etablerats i Birger Jarls regi.

Tegel första belägg 1230-talet Dahlbäck
Teglet har första gången kommit till användning i Mälardalen vid 1230-talet

Helgeandsholmen Helgeandshuset belägg 1320 Dahlbäck
Helgeandsholmen är första gången belagt i skrift 1320 då ärkebiskopen indirekt bekräftar Valdemar Magnussons donation av ön till Helgeandshuset t bör ha inrättats omkring år 1300. Dess kyrkogård blev lagd på den 'lilla ön' sedan dess borg-funktion upphört.

Bergsbruk gruvbrytning Utö/Bergslagen Lindkvist/Ågren
Lindkvist/Ågren Sveriges Medeltid 1985 bekräftar/'accepterar' att gruvbrytning började redan tidigt på medeltiden. 1000-talet. Utö gruvor redan på 1100-talet. Järnbärarland = skogsområdena väster och norr om slätten kring Mälaren.

Bergsbruk kopparbrytning 1200-talet Lindkvist/Ågren
Kopparbrytning vid Kopparberget 'omtalad' från slutet av 1200-talet. Men då hade 'drift' redan förekommit i 200 år Åtvidaberg började med kopparutvinning senare under medeltiden.

Sturetiden Stäket Lindkvist/Ågren
Striderna kring Stäket beskrivs på en halv sida 125-126. Min uppfattning så som den finns i krönikespelet bekräftas, fast mycket kortfattat

hundaren/härader socknar härad/ hundare Lindkvist/Ågren
Efter mitten 1300-talet kallas även hundarena för härader. Underavdelningar: tredingar, fjärdingar, settingar(Gotland), åttingar (ej nämnda i boken). Blev territoriella enheter på 11-1200-talet men fanns tidigare för vissa gemensamma uppgifter. SOCKNARNA var kyrkliga primärenheter, EJ KLARLAGT om de införts med kristendomen eller om de återgår på äldre indelningar.

Ledungen skriftliga källor Lindkvist/Ågren
Omtalad i skriftliga källor först på 1200-talets slut, just som den höll på att försvinna som militär prestation. Påbjöds av kungen: område/grupp skulle förse fartygen med manskap och förnödenheter Sitt ursprung i vikingatidens färder. Skyldigheten för bönderna att delta ändrades till permanent skatt: slaget vid Sparrsätra 1247

Ting häradsting landsting Lindkvist/Ågren
Förkristen tid troligen även kultgemenskap. Medeltidens ting mest rättsärenden. För de mindre enheterna samlades man ganska ofta - varje vecka. Landstingen 4 ggr per år.

Edsgärdsmän edgång Lindkvist/Ågren
Om det inte fanns vittnen vid rättegången användes förfarandet med EDSGÄRDSMÄN. Beroende på brottets svårighetsgrad krävdes ett visst antal edsgärdsmän, som gick i god för den anklagades oförvitlighet Det gällde för en anklagad att åtnjuta så stort samhälleligt anseende att tillräckligt många edsgärdsmän ville ställa upp.

Alsnö stadga 1280 örs förordning 1345 Lindkvist/Ågren
Alsnö stadga är intimt förknippad med övergången från LEDUNG till RYTTARHÄR. Kungens "män" och biskoparnas "svenner" befriades från 'all kunglig rätt', dvs kungens rätt till GÄSTNING, som annars gällde Samma befrielse (frälse) gällde för dem som tjänade kungen med 'örs'. Bekräftades 1345 i särskild förordning: EN häst värd minst 40 marker och krigsutrustning för häst och man blev frälse.

Erik den Helige Vallentunakalendariet 1158 blev kung Lindkvist/Ågren
Den kung på 1100-talet som vi har minst fakta om: våldsam död, erkänd som kung 1158. Nämnd första gången som helgon i Vallentunakalendariet 1198. legenden om martyrdöden nedtecknades i slutet av 1200- talet. Talesättet "I S:t Eriks tid" = en 'guldålder' Legenden talar om ett korståg till Finland på 1150-talet. Ingen möjlighet att avgöra om det blev av.

Alsnö stadga Lindkvist/Ågren
Viktigt var att adelsmännen från och med nu knöts till kungen, inte som förut utgjordes av landskapens främsta släkter. Kungen kunde på detta sätt få 'nya män' i sina led, även utlänningar. Motivering till upproret mot Magnus Ladulås 1278 var just att han anlitat utlänningar.

Håtunaleken 1306 Birger återfår makt Lindkvist/Ågren
1308 tvingades Erik frige Birger Författarna använder uttrycket "frihetsbrev" och säger att dess konstitutionella innehåll motiverar att 1319 sätts som ett gränsår i Sveriges historia. Riklig text i ämnet sid 108-111

Stäket armborst, riksdagen 1510-talet Lindkvist/Ågren
Författarna talar om Arboga 1435 men förlägger de verkligt betydande riksdagarna till 1510-talet. Böndernas frammarsch hörde intimt samman med inbördeskrigen. Riddarhärarnas tunga kavalleri passade inte i den svenska terrängen, där böndernas armborst (1400-talet) hade stor effekt i skogskrigföringen.

Sture-ätten 4 ätter Sture Lindkvist/Ågren
Sture d.ä. = 3 sjöblad, siste i sin ätt. Svante = Natt och Dag, kallade sig aldrig Sture. Sture d.y. var son till Svante, Han kallade sig Sture troligen av taktiska skäl.

Brunkeberg Kalmar recess 1483 1471 Lindkvist/Ågren
Upplänningarna stödde Kristian I i slaget vid Brunkeberg, således ingen uppgörelse mellan Sverige och Danmark. Strid mellan svenska stormannaintressen. Stureanhängarna segrade, men när Sture fick för mycket makt genom att stödja sig på folket, blev det stormannaopposition. Kalmar recess 1483, som skulle ge stormännen makt.

Fornsvenska snabb utveckling 1400-tals-svens Josephson, Olle
Idé: frihetskampen fick avgörande följder för svensk språkhistoria. Knappast möjligt tala med Heliga Birgitta, däremot ganska bra med Gustav Vasa. Frihetskampen - samfäld kommunikation över dialekt-gränserna tvingade fram 'ett rikspråk'. Dessutom ville man göra sig fri från danskan. = odla svenskheten.

Fornsvenska exempelsamling tyska ord Josephson, Olle
I uppsatsen finns några bra exempel med 'översättningar' ur tänkeböcker. "snickare, skomakare, skräddare, (däremot inte bagare, smed). fönster, spegel, glas, tallrik, kopp, gaffel, Hemming Gahds skrift mot danska språket med exempel. –aktig (tjuvaktig), -het (frihet), för- (förvisa), be- (bedöma)

Håtuna hus karta 1651
På kartan 1651 finns såväl håtunaholm som håtuna hus. Det ligger norr om Håtunaholm.

Assur sten vikingavård Kurön Ahnlund, Nils
"Han var vikingavård tillsammans med Geter" Vakt är inlånat tyskt ord för vård. Jämför Kurön. kur = vaktstuga, utkiksön (Ahnlund s 15)

Myntprägling Knut Eriksson återupptog mynt Ahnlund, Nils
Myntpräglingen från 1000-talets början avstannade i mitten av seklet. Knut Eriksson återupptog myntpräglingen

Diktning mörka medeltiden guldålder Lönnroth/Delblanc
Numera anses ej forntiden vara en "guldålder", inte heller medeltiden "mörk". Det götiska har blivit isländskt/norskt. Tegnér: "blott barbariet var fosterländskt". Jfr Geijer: Det var en tid, det bodd bodde uti norden, en storsint ätt, beredd för frid som krig (s.15). "Medeltid": svenskens urgamla frihet hotades av härsklystna katolska präster, danska kungar, tyska krämare, utländska fogdar

Diktning kungamakt kyrkans makt Lönnroth/Delblanc
Gejer hade rätt såtillvida att det fanns självägande bönder, men också trälar. Kungen hade varit folkets tjänare, nu blev bönderna kungens - och adelns, biskoparnas - tjänare. Eftersom kungamakten var svag, fanns ingen stat. Kungadömet och kyrkans makt uppbyggdes efter kontinental modell. Kungen var ansvarig inför Gud, ej inför befolkningen. Erikskrönikan, Birgitta bland Europas främsta litt.

Ledung vakthållning Holmbäck/Wessén
Birger Magnussson stadfäste Upplandslagen 1296. Uppland = mellan havet, Sagån och Ödmården (Hälsingland). Ledung = led, i släktled, = följe, skara. Skeppsvist: proviant. jfr visthusbod. ledungslama: från början ett bötesstraff för dem som vägrade delta i ledung: förlamade ledungen. Förvandlades efter Sparrsätra 1246 till den första grundskatten. OBS inkomstskatt kom först1910 (1903)

Olaus Magnus vinter-sommar,1 maj XV:8-10 Olaus Magnus
Striden mellan vintern och sommaren på 1 maj. Två ryttarskaror: 1. snöbollar, isbitar. 2. framdrivna björk- lind-kvistar. offentlig tornering: bild av sommarens seger över vintern. Vid kallt väder: 1. hämtar fler konstlat drivna gröna grenar ur skogen. 2. Fusk! 3. Folkets domslut: bill inte längre lida under Vinterns välde. Sommaren segrar. Gästabud - dryckeslag. I sin tur: REST FRÅN FORNTIDEN

Birger Jarl edsörelagarna Svandberg, Jan
edsörelagarna: kvinnofrid, hemfrid, tings,- och kyrkofrid efter Herrevadsbro. Sonen Valdemar valdes till kung. Förbud att säga "baggar" om norrmän. Sonen Erik Alls intet (jämte Valdemar, Magnus, Erik)

Birger Magnusson Tyrgils Knutsson Håtunaleken Svanberg, Jan
Tyrgils(Torgil) Knutsson avrättades 1306-01. Danmark, Norge nordtyska furstar och städer ingrep i striderna. 1317-12 Nyköpings Gästabud. Hertigarna levde ännu en dryg månad senare. Vid midsommartid fick fruar veta att de var döda. Begrovs i Stockholms storkyrka, 7-armad ljusstake påminner om dem. Birger finns avbildad i Ringsteds kyrka på Själland. Dog 1321. Avbildningar även på sigill: sid 155

Holmger Knutsson S:t Hollinger Sparrsätra Svanberg, Jan
Upproret mot Birger jarl/kung Erik läspe och halte 1247 leddes av Holmger Knutsson. Minnet från hans flykt finns vid Skesta: osten, korven och limpan. Han avrättades 1248. Blev hedrande begravd i Sko klosters kyrka. Ett mycket förnämligt bårtäcke är bevarat. Finns nu på Hist. museet.

Skokloster ciscerciensernunnor 1220-talet Svanberg, Jan
Skokloster grundades för cistercienser-nunnor på 1220-talet av Knut Långe. Där var lokal helgonkult av Holmger Knutsson, sonen, efter hans försök att försvara allmogeupproret vid Sparrsätra 1247 Hans bårtäcke är en av medeltidens förnämsta textilier, nu på Hist museet.

Magnus Eriksson Blanka av Namur Svanberg, Jan
Längsta regeringstiden i svensk historia. Birgitta var en tid hovmästarinna hos Blanka av Namur. Beskyllningen för homosexualitet har aldrig styrkts av opartiska källor. Kallades Magnus Smek. Sverige, Finland, Norge, Island, Grönland, Skåne, Blekinge, Halland.

Laurentius Andrae Bocks uppsats Gustav Vasa Anders Bock
Anders Bock framhåller att Laurentius Andrae arbetade mycket självständigt vid sidan av Gustav Vasa, breven till påven sept 1523, hur Andrae ställer ultimatum till påven. Han satt med i Andliga domstolen. Makten skulle bort från biskoparna. Andrae utropade Gustav till kung i domkyrkan, valet skedde utomhus, processionen gick från Roggeborgen

Feodalismen Lindkvist-Ågren
Feodalismen i Sverige blev aldrig som på kontinenten: förlänad jord blev aldrig ärftlig Termen feodalism är omstridd i svensk historia.

Organisation-rikets 3 funktioner Lindkvist-Ågren
Ursprungliga - viktiga ingredienser i samhällsstrukturen: 1. försvaret (mot yttre fiender). 2. ideologi (försvar mot inre fiender). 3. rättsväsendet (skydda samhället mot kriminella) (2) ideologi: skydd mot inre upplösning, samhällsmedlemmarna måste bli likartat indoktrinerade. (3) komma åt sådana som är ett hot mot det etablerade samhället.

Rytteri - landvärn armborst Lindkvist-Ågren
I början av medeltiden var rytteriet mycket effektivt. Adeln fick monopol på krigsmakten. Dåtidens bönder hade inget effektivt vapen ännu (armborstet), landvärnet, som fanns hela medeltiden kunde inte hävda sig lika bra. Armborstet gav bönderna ett vapen som kunde rå på den rustade riddaren. Bondehärarna fick betydelse

Kungamakt bondens skydd rättvisans beskyddar Lindkvist-Ågren
Kungen betraktades som högste beskyddaren av rättvisan. Genom att kungen fick stor del av böterna blev kungamakten ekonomiskt stark

edsöre fridslagarna biltoghet Lindkvist-Ågren
edsörelagar: kvinnofrid, hemfrid, tingsfrid, kyrkofrid. Kungen hade svurit en särskild ed att beivra brott mot edsörelagarna biltoghet = fredlöshet: gällde i hela riket. De kunde dock lösas med mycket dryga böter.

Ting kultgemenskap rättsinstans Lindkvist-Ågren
Ting: angelägna frågor för befolkningen inom ett visst område. Under forntiden även kultgemenskap. Mindre enheter kunde samlas varje vecka. Landstingen samlades 4 ggr om året Medeltidens ting var huvudsakligen rättsinstans

Edsgärdsmän edgång Lindkvist-Ågren
Mål vid rättegångar kunde prövas på olika sätt: vittnen eller edgång. Edgången dominerade. Anklagelser kunde tillbakavisas med edsgärdsmän, som intygade den anklagades oförvitlighet. Edsgärdsmännens antal varierade med hänsyn till hur svårt brottet var.

Hird militär uppgift förvaltningsuppgift Lindkvist-Ågren
Kung och stormän hade i äldsta tid en hird kring sig. Militär uppgift i första hand, men även en förvaltningsuppgift. Hirden stod i ett speciellt trohetsförhållande till sin kung/storman.

Jarl - hertig kansler, drots, marsk ämbetsmän Lindkvist-Ågren J
Jarl: urspr. beteckningen på en storman. Fick senare stora maktbefogenheter. Efter Birger jarls död upphörde titeln jarl. Hertig ersatte jarl, reserverades för kungliga personer. Kansler nämns 1:a gången 1220. Drots och marsk ca 1270. Ursprunget från hirden. Marsk = stallare (stallet) militära uppgifter. Kanslern förstod kansliet. Drotsen: rättskipningen.

Herredagar riksråd statsmakten skapas Lindkvist-Ågren
Herredagar: kungen kallade stormän under 11-1200-talen. Förlorade sin betydelse under 1300-talet. Riksrådet 1:a gången nämnt ca 1225. Magnus Ladulås' tid: statsbärande organ. Permanent: ett slags regering. Troligen utsåg kungen själv sitt riksråd. Den sålunda upprättade statsmakten var inte kungens privata angelägenhet.

Uppsala öd husabyar - borgar brytar Lindkvist-Ågren
Husabyarna intog en särställning bland Uppsala öd-godsen. Talrikast i Svealand. En i varje hundare/härad. Ersattes under 1200-talet av kungliga borgar: Borgholm, Jönköping, Kalmar, Lödöse, Nyköping, Stockholm, Västerås, Örebro Kungens bryte tog hand om den skatt som bönderna lämnat till husabyns bryte. Under 1200-talet förlorade husabyorganistionen i betydelse. Gårdarna donerades ofta bort till kyrkan.

Reguljära skatter ledung-böter statens makt Lindkvist-Ågren
För att staten skulle få makt behövde den pengar. 1:a reguljära skatten: prestationen ledung utbyttes mot penningar. I början böter för utebliven ledungsprestation. Skatterna åvilade jorden: sk grundskatter utgjorde stommen i svenska beskattningssystemet fram till början av 1900-talet.

Markland attung solskifte, hammarskifte Lindkvist-Ågren
Marklandsvärdering (mark, öre, örtug, penning) fanns i Svealand. Tillkom för bestämning av skatt eller avrad. Användes även vid försäljning. Attungen användes vid samma tid i Götaland. 1/8 av någonting! Forn- eller hammarskifte förekom under forntiden. Innebörden är oklar. Medeltiden: solskifte, genomfördes om en jordägare önskade. Den gård som låg "närmast solen" dvs i söder, skulle ha den sydligaste tegen

Frälsejord, 42,0 % skattejord, 52,4 % kronojord, 5,6 % Lindkvist-Ågren
Frälsejord var befriad från "stående skatter", och brukades av landbor. 20,7 % världsligt frälse, 21,3 % andligt frälse. Frälsejorden hade förvärvats t o m 1300-talet, då kraftiga restriktioner härför infördes.
Skattebönder fanns främst i Norrland, Dalarna, Bergslagen, Värmland. Även i Närke och i stora delar av Uppland.
Frälse i Öster- och Västergötland och södra Uppland. Södermanland var frälserikast av alla landskap.

Landbor livegenskap Lindkvist-Ågren
Landbor hade svag äganderätt till jorden, formellt avtal på 6 år. I praktiken på livstid, även ärftlig, dock ofta med endast en arvtagare (övriga blev legohjon, nyodlare). Märkligt: de ägde sina djur, redskap även husen. Livegenskap kunde aldrig införas. Landborna var rättsligt helt fria, kunde till och med föra talan på tinget mot sina jordägare. Bönder = landbor och skattebönder.

Skattebönder ränta avrad Lindkvist-Ågren
Besittningsrätten till jorden var tryggad. De kunde sälja sin jord, dock i första hand till släktingar: "hembud". Jorden ärvdes, tyvärr uppstod gärna ägosplittring, till skillnad från landborna Ränta/avrad måste ges till staten/jordägare:;1. del av produktionen;2. motsvarande pengar;3. dagsverken. Avrad = landbornas ränta. Städja el gåva: landbornas avgift vid förnyande av kontraktet. Avraden större än skatten

Birka Fornsigtuna Stockholm, 40 städer Lindkvist-Ågren
I Birka bodde aldrig kungen, han representerades av en fogde. Ågren/Lindkvist nämner aldrig Fornsigtuna. Det fanns nästan 40 städer i slutet av medeltiden (ej inräknat Finland, Skåne m.m) Stockholm omtalas som huvudstad första gången i slutet av 1300-talet.ca 1450: 1/3 tyskarna 1525: 1/5 tyskar

Helgö Sigtuna medeltidens städer Lindkvist-Ågren
Helgö var ett stadsliknande samhälle. åren 400-800, kanske stapelplats för den tidiga järnproduktionen.
- Sigtuna var delvis ersättning för det ödelagda Birka.
- Medeltida städer:
* Sigtuna, Arboga, Enköping, Strängnäs, Uppsala, Västerås, Örebro, Stockholm
* Nyköping, Linköping, Söderköping, Skänninge, Jönköping, Västervik, Växjö
* Gävle: nordligaste, sen medeltid.

Borgare städernas uppkomst tyskars dominans Lindkvist-Ågren
Exklusiv grupp i staden, villkor:;;1. bedrev hantverk el handel;;2 ägde mark el tomt i staden; egendomslösa: 1/3 (ingen skatt) Äldre forskning menade att städerna uppkom genom tysk påverkan. Nu: inhemskt ursprung, lokala, regionala förutsättningar.; Dock, stort tyskt inflytande, ca 1350: högst hälften av ämbetsmännen fick vara tyskar. 1471: svenskar

Folklandstingsstad förbud mot landsköp birkarlar Lindkvist-Ågren
Folklandstingsstad var en stadsbildning på 1200-talet. Stoppades 1350, alltför stor konkurrent till Sigtuna.
Förbud mot landsköp omtalas första gången 1284 i privilegier för Jönköping. Bönder fick idka handel med egna produkter: "med sin avel och sina ätande varor"
I Norrland kunde landsköp ej hindras: 'birkarlarna' Bondeseglationen kunde bara stoppas på Gotland.
Frälset fick bedriva handel oinskränkt

Skrå gesäll, svenne mästare Lindkvist-Ågren
Skråväsendet uppkallades efter ordet för regler/lag: skrå. För kontroll av kvaliteten, priset. Konkurrensen begränsades genom dyra avgifter till skråkassan. Mästartiteln begränsades lätt till mästarsöner och de med förmögenhet Innan ordet gesäll började användas på 1600-talet hette det 'svenne'. Mästaren hade omfattande disciplinrätt över svennerna, fick inte lämna sitt arbete utan lov. Ingen fri arbetsmarknad på medeltiden.

Järnframställning Utö, Sala, Falun bergfrälse Lindkvist-Ågren
Gruvbrytningen började på medeltiden. Utö på 1100-talet. Berg = fyndighet. bergslag = arbetslag som utnyttjade en fyndighet.; Kopparberget omnämnt 1:a gången i slutet av 1200-talet. Bröts troligen 200 år tidigare. Sala silvergruva upptäcktes 1510. Bergsmännen var bönder med bergsbruk som bisyssla.

Jordskatten betalades med järn: säd ej lämna orten. Koppar-, silverbergsmän var befriade från jordskatt: i stället hög avrad.

Hedendom kultgemenskap ätte-religion Lindkvist-Ågren
Anses att hedendomen organiserades med Oden, Tor, Frej som en motvikt till kristendomen. Därav talet om en gemensam kultplats vid Uppsala tempel. Tidigare användes inte tempel. Här kan Rösaring med processionsvägen förklaras Tidigare hade religionen var mycket personlig inom ätterna, ingen kultgemenskap för hela bygden. Adam av Bremens upplysningar är således inte typiska för den äldre hedendomen.

Erik Segersäll hedendom - ättesamhälle förstatligt samhälle Lindkvist-Ågren
Erik Segersäll döptes i Danmark, men avföll vid återkomsten till Uppsala. Kristendomen var överhetens religion. Kristendomen infördes inte genom erövring! Gamla religionen var anpassad till ett 'förstatligt' samhälle. När 'staten' upprättades var det därför lätt för kristendomen att finna fäste. Kristendomen passade inte ättesamhället, som hyllade individens relation till det gudomliga.

Erik den helige Frö procession Lindkvist-Ågren
Hedniska riter överfördes på helgonen. Exempel är processioner för Erik den helige, en parallell till Frös processioner (Rösaring!) Kristendomen hettes ha en gud, i verkligen har den anpassats till folks naturliga känsla för flera gudomligheter. Lösningen var helgondyrkan.

Öpir runor runstatistik Berg, Svante Art i Pop Ark.
1200 runor kända i Uppland,
200 signerade, varav Öpir 48.
50-tal ristare i Uppland.
2500 ristningar i Sverige, 220 i Danmark, 50 i Norge, 60 utanför Skandinavien, varav hälften på Isle of Man.
Öpir har troligen ristat fler: ca 90 under loppet av 50 år.
Höjdpunkt i ristandet i mitten av 1000-talet i Uppland.

Runteori Friesen offerblot 1084 Berg, Svante
Flera teorier om varför runor ristades. Markering av samband med gamla religionen;
Vittna om de rikas omvändelse till kristendom; restes som protest mot avgudadyrkan i Uppsala, när kristendomen segrat upphörde runstenarna Offerblot hölls i Uppsala 1084.
Friesen grundlade runologin (1913); Bureus började, kände till Öpir, registrerade 663 stenar, varav 543 från Uppland; 1832 Liljegrens Run-lära;; Hans Hildebrand 1878-79

Fodringen, årliga hästar konungs-, biskopshästar skatter Ahnlund, Henrik
Skatter - fodringen (eller hästloppet):
skyldighet att en gång om året underhålla ett visst antal av överhetens hästar och åtföljande stalldrängar
- årlig fodring - årliga hästar -> länsinnehavaren
- konungsfodring -> kungshästar: vart tredje år
- fogdefodring -> fogdehästar: varje år
- biskopsfodring -> biskopshästar
Infördes i mitten av 1400-talet

S:t Eriks landbor landbor under domkyrkan Ahnlund, Henrik
S:t Eriks landbor, landbohemman som låg under domkyrkan, var befriade från gengärdspenningen, en ersättning för biskoparnas gästningsrätt

Gengärdspenning biskopars gästningsrätt S:t Eriks landbor Ahnlund,Henrik
Gengärdspenning, en skatt i stället för biskoparnas gästningsrätt
Befriade var S:t ERiks landbor, som ju lydde under domkyrkan

skeppsskatt, skipestaskatt ledungs ersättning Ahnlund,Henrik
skipestaskatten, skeppsskatten
äldsta skatten - ledungsflottans behov
"frie mannens skyldighet att bidraga till landets försvar, från början genom egen armstyrka, senare, från mitten av 1200-talet (ego: Sparrsätra) genom leveranser och prestationer av olika slag"

Avrad, städja arrendetid 18 maj, 21 december Ahnlund, Henrik
Arrendeavtalet bekräftades med "städja" en gåva:
- enl Ahnlund är det landbon som överlämnar gåvan! stämmer det verkligen? Är det inte arrendatorn som får något från markägaren.
- Upplandslagen fick bestämmelser om viss tid för arrendet, det fixerades senare till 6 år.
- Arrendet kunde uppsägas ömsesidigt: S:t Eriks dag/18 maj
- Arrendet skulle betalas till Tomasmässan 21 december
- Från början var storleken = jordtalet = 1/24 av faktiska värdet

Spettalslandbor Danviken, Helgeandshuset Ahnlund, Henrik
"spettals-landborna" arrenderade hemman tillhörande Danviken. Före reformationen hade de tillhört Helgeandshuset.

Gärd, setting Ahnlund, Henrik
Vid uppbörd av "övriga" skatter används kamerala begreppet 'gärd' och 'setting'
- infördes i 1400-talets början
- setting = fullsutten bondes jordinnehav = hemmanet
- gärd = 6 settingar

Sexmän, sexman Ahnlund, Henrik
Sexmanna-institutionen förekommer från 1400-talet
Socknen var indelad i 6 rotar med en sexman från varje
- övervakade tiondesädens inlevererande (kronan & prästerna)
- representerade sockenmännen vid socknens och kyrkans ärenden
- polismyndighet (1600-talet): kyrkotukt och ordning i socknen
- verkställa sockenstämmans beslut in sin egen rote: böter, pengar för byggande och reparation av socknens hus

Sockenstämma från 1300-talet, stark under katolska tiden
- Sockensjälvstyrelsen gick tillbaka under Gustav Vasas
- växte sig stark under 1600-talet
- 1630-talet: ansvarig för mantalslängderna: skatt, soldat
- sockenstugor

Eriksgata Ivan Bratt, 1989 Eriksgata -
"eriksgata" den första genomfördes av Magnus Eriksson 1335. Den sista, till namn, motivering och utformning gjordes av Karl IX 1609. Dessförinnan: Erik av Pommern 1401, Kristoffer 1442, Karl Knutsson 1448/49, Kristian I 1458.
Beskrivning av eriksgatan finns i Upplandslagen, kungabalken.

Väghistoria

Anteckningar från databasen \a-filer\a-vägar.dbf (utskr 91-05-18)

Kristoffer förordning 1440-tal Starbeck V:359 ego
Kristoffer utfärdar påbud om att noggrant efterleva lagen. Våldgästning. Vägfarande skall erhålla hus, mat, öl och foder mot betalning. Starbeck V:359

Landsvägar äldsta 1241 Beskow
Äldsta landsvägsbygget på kontinenten var vägen mellan Bremen och Lübeck 1241. Den förlängdes 1255 mot Rostock och Wismar

Långhundraleden Israel Acrelius sjövägar småskrift Acrelius/Loggert
Långhundraleden som begrepp skapades troligen av Björn Ambrosiani 1940-talet. Henning Loggert har kommenterat Israel Acrelius' skrift om Långhundraleden 1988. Fick den av Karl-Erik Mörk. Överlämnad till kungen i samband med Amerikafärden. Acrelius var präst i Wilmington, De la Ware. Många bevis för strandförändringar finns med: skutvrak, järnringar (!). Närtuna har domarhög

Sjövägar koggar
Lennart Karlsson nämnde 89-09-06 att äldsta belägg för koggar är den s.k Bremerkoggen från 1200-talet.
Ev. ett sigill från Winchester 1180
Kugg tolkas vanligen som kogg: Kugghamn - Kogghamn
Men även: kugg = dålig

Äldsta vrak med mast från 800-tal i Sverige: Vendel
Men nu funnit utomlands från 500-600-talet

Valdemar Seijrs segelbeskrivning i en dansk jordebok
- vägen till Reval gick omvägen över Åland till ca Hangö

Skjutsbondesystemet SvD 91-03- Holmer,Per
Skjutsbondesystemet.
På resa genom Sverige, Marcellus Emants, 1875 (utg 1877)
Sv översättning Per Holmer. Understreckare SvD 91-03-06
"För svensk läsare en minst sagt hisnande upplevelse! Sverige några år för Röda rummat.
Ett av bokens huvudteman: ett ursinnigt angrepp på tidens dominerande svenska samfärdsmedel, skjutsbondesystemet."

Hålväg-Eriksgatuleden Dimbo järnåldersby Askeberga skepssättn
SvD 91-06- Artsman,Margareta
Hålvägar - Eriksgatuleden - art i SvD 91-06-26
"Västergötlands finaste fornfynd turistvänligt uppskyltade"
Eriksgatuleden "invigd" från hästrygg av landsantikvarien Hans Manneby i Skaraborgs länsmuseum. Margareta Biörnstad var med.
Betecknas verkligen som ridvägar!
13 objekt uppskyltade; även landets största gravfält, 300 gravar, Dimbo järnåldersby, mellan Tidaholm och Falköping,
Askeberga skeppssättning, landets näst största, V om Tidan.

Hålväg-släpränna för timmer hålväg-fogde-hirden
Hålvägar - nya synpunkter, ur Dagboken 91-07-08
Genom Turistbyrån i Ulricehamn fick jag kontakt med Bengt Östmark, 16 910, 43 131 (bost?), Bogesundsgatan 18, arkeolog i Ulricehamn, som ansåg att det finns lika imponerade hålvägar Väster om Fänneslunda. Vi kom först till Strömshov, tidigare pappersbruk. Där bodde Johan, 92 år; han hade varit rättare på Fänneslunda. (med hjälp av Hasse som traktorräfsade hö). Johan berättade om hålvägar vid den s.k Ringvägen längre söderut.
Dessa hålvägar finns på Karl-Eric Eckerlids karta Ulricehamnsbygden (ej så bra enligt Bengt Östmark).

Den 92-åriga Johan berättade något synnerligen intressant, nämligen att han varit med om att göra hålvägar för timmertransport. Jag tror att jag hittade den timmerränna han talade om 140 enkelsteg från hembygdsföreningens stolpe vid "Ringvägen". Själva hålvägen går på skrå i normal lutning, men här anluter en hålväg som går rakt utför/uppför; den blir för brant som ridväg.

Jag skall skriva till Bengt Östmark för att höra om "hans" ridväg ligger någon annan stans; den på kartan och i naturen markerade är inte i paritet med Timmele. Han sa också att de var tämligen nyfunna.

En förklaring till de många parallella hålvägarna nämns på några ställen i Sjuhäradslitteraturen: fogdar och statens tjänstemän färdades i huvudfåran; han måste ha skydd även från sidan, inte bara framifrån och bakifrån; det kan förklara de många parallella ridvägarna. EGO: jfr Wilhelm Tell, där fanns ju bara en hålväg (i varje fall nu för tiden).

Rövargrottan-upptäckten grotta-Toresta skog postrån-Grönvall Svennberg,Lars
Rövargrottan - historik om återupptäckten
Enlig Lars Svennberg, Göteborg
Något av åren 1947-48 fick hans äldre bror Sten-Erik höra den av gamla bagare Grönvall i Kalmarsand, när han en sommar hjälpte honom att köra bröd till ortens affärer.
En historia om ett "blodigt postrån på Toresta skog hade han (som vid denna tid var c:a 55-60 år) troligtvis hört av sina föräldrar och det hade väl gått i folkmun alltsedan mitten av 1800-talet.

Grönvall visste inte själv var grottan låg, bara att den låg vid ett bergsmassiv i närheten av landsvägen. Vi sökte säkert i 1 - 1½ år efter den tills han en dag bokstavligen snubblade över den. Fyndåret kan ha varit 1949, jag minns inte så noga.

Lars Svennberg får association med ett rån i Brandstorps socken utanför Tidaholm, återgiven i hemmets Veckotidning 89:27 enligt vilken den ene rånaren gömde sig i en grotta utanför Stockholm.

Järnväg,Ericson,Essingen sammanbindningsbanan Hammarbyleden, Årsta Danielsson
Stockholms stadsfullmäktiges handlingar. Bihang 1921
Bihang nr 11
Stadskollegiets utlåtanden och memorial för år 1921.
Historik
1860-12-01: stambanan Stockholm-Södertälje (Saltskog)
- Slutstation på Södermalm
1866-09-20: Stockholm- Uppsala
- Provisorisk station vid Gamla Kungsholmsbrogatan
1871-06-17: Sammanbindningsbanan
- Överste Nils Ericsons förslag
- 427 m lång tunnel under Södermalm
- Stockholm upplät kostnadsfritt mark som staden ägde med villkoret
1/ att svängbron över Söderström hölls öppen minst halva dagen och halva natten
2/ 1896: hållas öppen så ofta och så länge som järnvägstrafiken det krävde, dock minst 4 timmar under dagen.

1896: järnvägstrafiken kräver större utrymme
- att järnvägsbron läggs högre så att inte båttrafiken störs, oberoende av varandra.
1901:
- prisnämnden för tävlingsförslagen framhåller lösningar med järnvägen över Essingeöarna
- "säckstation" vid nuv. Centralen
- alla förslag från 1901 syftar till "säckstationer" och broar med 26 m segelfri höjd.
- 26 m bro över Riddarfjärden var otänkbar
- Säckstationer var vanliga i utländska storstationer och bedömdes som ha framtiden för sig.

1914 års bangårdsförslag
- förutsätter Hammarbyledens byggande.
- järnvägsdragningen i helt annat läge
- man kunde stänga Söderström för större båtar
- bron höjdes till 10,5 m
- banvallen måste höjas även på Riddarholmen
- ett alternativ förlade järnvägen till VÄSTRA sidan av Riddarholmen

1915-09-20
- tillstånd att bygga Hammarbyleden
- järnvägen dras så småningom i enlighet med ovan beskrivna förslag
1915 års bangårdskomission
1/ genomgångsstation på Norrmalm – Centralen
- med väsentligt utökat bangårdsområde vid Norra bantorget
2/ genomgångsstation på Kungsholmen eller annan icke centralt belägen ort
3/ säckstation på Norrmalm - Centralens område
- första förslaget förordas
1921 års bangårdsförslag - Bangårdsdelegerades betänkande

Vägadministration Montelius, Jan- Olof
Vägmästarämbetet, Gunnar Brusewitz: tecknad bild av Jacob Cossvaij(Cosvaj,Cosswa) vid Dalkarlsbacken.
Äldsta vägen från stenåldern funnen i Skåne 1998.
Redan vid 1786 års riksdag ställde jordägarna kravet att även kvarnar och bruk skulle åläggas vägunderhåll och skjutsningsplikt för att lindra allmogens tunga. Men man stödde sig på lagen som sade att denna plikt ålåg jordinnehavare.
1809 konstaterade bondeståndet: "Ofta är vägarna anlagda mera till förmån för bruks- och kvarnägare än för de hemmansägare, som ensamt får underhålla dem"
1891/95 att alla fastigheter på landsbygden skulle underhålla vägarna i proportion till taxeringsvärdet.

Automobilskatt infördes 1922. Skulle oavkortat gå till vägarna. Vägunderhållet var fortfarande en kommunal angelägenhet.
1938 tillsattes en utredning om förstatligande av vägväsendet, vilket skedde 1944-01-01.

Agrarhistoria – lanthushållning hushållningsjournal

Anteckningar från databasen \a-filer\a-agrar.dbf – (utskrift 93-04-05

säterier godsavsöndring patronatsrätt

Frälsejord - sedan gammalt befriad från grundskattens äldsta del
1. adligt frälse
2. annat frälse
Säterier:
1. adeln befriad från rusttjänst från medeltiden
2. annat frälse rusttjänst

Gustav Vasa indragning av kyrkoskatter till kronan
- säterier blev skattskyldiga till kronan
- adeln vägrade oftast att betala kyrkotionden
- officiell bekräftelse på den självtagna friheten år 1600
Nya säterier
- lätt att få bilda sådana
- beviljades av landshövdingen
- skulle bebyggas ståndsmässigt - bevakades dåligt
- inga nya säterier efter den stora reduktionen
Johan III beviljade stora privilegier 1569
- frihetsmilen: bönderna befriades från utskrivning
- från 1627 var bönderna ej längre fria från utskrivning
Sigismunds privilegieförhandlingar 1594
Gustav II Adolfs privilegier 1612 och 1617
- bönder inom frihetsmilen från ytterligare "gärder och hjälper"
Rå och Rörshemman:
- bondgårdar i samma by som säteriet fick samma frihet
- ius patronatus från 1612

Tvistefråga - under lång tid
- skulle frälset erlägga "ovissa räntan" och extraordinarie ränta
- 1644: alla frälsebönder befriades från ovissa räntan - extraordinarie
- skulle frälsebönder delta i utskrivningarna
Säterier av kamerala skäl
- fullständig skattefrihet
- lindring för kringliggande gårdar
- = "ypperligt frälse"
Patronatsrätt: ius patronatus
- från 1612

Godsavsöndring
- adeln förvärvade hemman som bönderna hade "bördsrätt" till
avsöndrat skattehemman = skattefrälse-hemman
- vem var den rätte ägaren?
"evigt diskussionsämne" - 2 former av äganderätt
- äga rätt att bo och bruka - äga rätt till avkastningen
Nyttjanderätt = dominum utile
- bondens rätt att bebo och bruka

Äganderätt = dominum directum
- rätten till jordens avkastning

	dominum utile	dominun directum
kronohemman	kronan	kronan
skattehemman	bonde	kronan
frälsehemman	adelsman	adelsman
avsöndrat kronohemman	adelsman	adelsman
avsöndrat skattehemman (skattefrälse)	bonde	adelsman

Livegenskap Estlands historia bestraffning-livegna
En lång kamp för frihet. - Estland
Viktor Amin. En bra beskrivning av livegenskap. Folkets historia 91:2. "svensk rätt"

Patriotiska sällskapet Hushållnings-Journal Ny Journal
Stiftades 1767, först i samband med Pro Patria
- självständigt 1772
- främja näringslivets förkovran
- uppmuntra arbetsamhet, idoghet
- tidigare en omfattande upplysningsverksamhet

Sällskapets Handlingar 1770-82
Hushållnings-Journal, 1776-89
Ny Journal uti Hushållningen 1790-1813

Sveriges Medeltid av Hildebrand. Nyutgåva av Olov Isaksson 1983

Anteckningar från databasen \a-filer\a-mtid.dbf (utskr 90-11-22)

Hildebrand,Hans biografi 1842-1913
Efterträdde sin far Bror Emil som riksantikvarie 1879. Han började som arkeolog. Brodern Emil.
Översatte Snorres konungasagor till svenska 1866 Svenska folket under hednatiden. (läsvärd).
Biografier: Olaus Magnus, Johannes Buréus
Skapade ATA - Antikvarisk-topografiska arkivet
Verket är ofullbordat: skulle omfattat ytterligare 5 böcker: Litt & vetenskap, konst, sjukdom & socialt, lag & hävd, livsåskådning. 1879-1903
Nyutgåvan motiveras av dess stora förtjänster. Trägravyerna är överlägsna dagens fotografier.

Hildebrand verksamhet
Ordf i STF. Fredrika Bremerförbundet. Preses i Vetenskapsakademin. Invald i Svenska Ak 1895.

Hildebrand paralleller
Jämförs med: Henrik Schück, Nils Ahnlund, Eli Heckscher, Sten Lindroth .

Heckscher Medeltidslitteratur
Heckscher: Svensk arbete och liv(1941)

Nordisk kultur 1-30 Medeltidslitteratur
Nordisk kultur 1-30. 1931 - 1956

Lindroth Medeltidslitteratur
Svensk lärdomshistoria: Medeltid och reformationstid, 1975: Serien betecknas som ett av de viktigaste verken inom svensk humaniora

Kulturhist. lexikon Medeltidslitteratur
Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid I-XXII. Började 1980 ges ut i ny upplaga.

Troels-Lund Medeltidslitteratur paralleller
Dagligt liv i norden i det 16. aarhundrede
Olaus Magnus Medeltidslitteratur paralleller, 15
Historia om de nordiska folken 1555

Tuchman, Barbara Medeltidslitteratur
En fjärran spegel.

Lauduries, Le Roy Medeltidslitteratur 1294-1324
Montaillou, En fransk by 1294 - 1324. Stor läsekrets i vårt land.

Hildebrand biografi
Avgick som riksantikvarie 1907 efter intriger och samarbetssvårigheter med Oscar Montelius .
Brister: 'bestämda karaktärssvagheter' kan inte skymma hans storhet. Den nedgång hans namn fick vidkännas fick efter döden ge vika.
Bengt Hildebrand tecknar hans porträtt i Fornvännen 1943.

Boktryckarhistoria – Bokbindar-gesällskap Westerbergh - Skråväsendet

Anteckningar från databasen \a-filer\a-skrå.dbf (utskr 90-11-22)

Skräddare
Äldsta vittnesbördet om hantverksämbete är ett privilegiebrev från skräddarna i Stockholm 1356

Skrå, härledning
Ordet skrå = berett skinn, pergament. Dubbel betydelse av: 1) STADGA
2) Hantverkskorporation. isl. skra' = torrt skinnstycke

Skrå, innebörd
1) Stadga. 2) Hantverkskorporation. Från början det pergament = skrå, på vilket stadgan, bestämmelserna, var upptecknade.

Skrå, organistion
Hantverksskrå: mästare, gesäller, lärlingar. Gesällerna hade egen organisation: Gesällskapen. Fackförening men underställd mästarna.
Kongl May:stz Allgemene Ordning och Skråå för Handtwärckarne i Swerige och Finlandh.

Gesällskap
Gesällskap var gesällernas 'fackförening' dock helt underordnad mästarna, som utsåg huvudbefattningarna. Blev senare sjukkassa.

Gärningsmän
Gärningsmän = hantverkare på landsbygden, stod utanför organisationen. Ej förväxlas med bönhasar, se dito.

Bönhas
Bönhas = person som utövade ett yrke utan tillräcklig utbildning och utan att tillhöra skrået. fuskare, klåpare.
'Alla Böönhasar som bruke Bookbindare Embetet, och fångas .. skoole settias i Fängellsett. arbete Sampt Wärcktyg falle till Embetett'

Bokbindar-gesällskap
Bokbindare-Gesällskapet i Stockholm bildades 1631, året efter Bokbindare-Ämbetets tillkomst 1630. Ordningsreglerna var skrivna på TYSKA. 43 par. Viktigaste: ta hand om vandrande gesäller, kontrollera deras kunnande: omskådning.
forts. 3) gesällens skyldigheter. 4) straff vid överträdelser: ex o m gesällen inte stannar och arbetar i ett halvår. Hela sid 15-28

Skrå, social verksamhet
Gemenskap och kamratligt umgänge. Social trygghet: platstillsättning , sjukhjälp, fattighjälp, begravningshjälp

Lantingshausen sjukkassan
Bokbindare-gesällskapets sjukkassefond stadfästes av Baron Lantingshausen, som var Överståthållare.

Skråväsendet, upphör
Skråväsendet och städernas företrädesrätt upphävdes genom industri- , handels- och hantverksordningarna 1846 och 1864.

Allmänt utanför hembygden

Anteckningar från databasen \a-filer\a-allm.dbf (utskr 90-11-10?)

Blake, William sanning - lögn
"To tell the truth with a bad intent is worse than all the lies you can invent".
Ur artikel om 'Konsten att sammanträda' av Marie Hogfors

Stäkets kastal EJ i Stockholm 1008
Vid studium av Dahlbäcks bok om Helgeandsholmen tycks det vara klart att Olov den Heliges saga måste anknyta till Stäket och ej till Stockholm. Arkeologiska undersökningen visar att föregångaren till Stockholms slott tidigast har byggts i slutet av 1100-talet eller början av 1200.talet.
OBS. Alltför många passager in i Mälaren fanns omkr. 1000 för att det vore vettigt att anlägga EN kastal.

Frankl,Viktor livets mening SvD-art 86-9-21
"Människor har oftast tillräckligt att LEVA AV, men saknar allt oftare något att LEVA FÖR.
Förr: ungdomarna pressade av sexuella problem.
Nu: problemet är självmord.
Freud: njutning.
Adler: makt
Frankl: viktigast mening med livet: något att göra, något att arbeta för, någon att älska.

Tomte tomtens historia
Tomten i folktron var högst en tum hög. Gav inga gåvor. Den anglosaxiska tomten - S:t Nikolaus - gav gåvor.
Nikolaus hade rika föräldrar, som han ärvde. Han gav dem till de fattiga, men han ville inte göra det offentligt. Genom att kasta in dem genom fönstret eller genom att komma ned genom skorstenen hemlighöll han givaren.

Modern fysik atomernas storlek liknelser
En atoms diameter = 1 mm/10 000 000.
Finns lika många atomer i en apelsin som det skulle rymmas körsbär i jordklotet.
För att förstå atomkärnans storlek:
1. Om atomen vore stor som ett rum skulle man inte kunna se kärnan med blotta ögat.
2. Om atomen var stor som S:t Peterskyrkans kupol, så vore atomkärnan som ett SALT-korn.
Elektronerna var damm-partiklar som svävade runt i kupolen

Fredrik den store Sveriges undergång
"Svenskarna är ett folk, som i århundraden arbetat på sin undergång, men märkvärdigt nog utan att ännu ha lyckats därmed". Han hade naturligt nog en bestämd uppfattning om Sverige;
hans syster var ju drottning i vårt land. Gustav den III:s mor

Medeltidens mörker likhet med nuet död-katastrof
Se likheten mellan VÅR TID och MEDELTIDEN.
Medeltidens människor levde NÄRA DÖDEN och KATASTROFEN - DIGERDÖDEN - ständiga KRIG.
Birgittas tes om HOMOSEXUALITETENS betydelse - AIDS
Detta kan vara förklaringen till att NUTIDENS människor känner samhörighet med MEDELTIDEN

Burenhult, Göran etno-arkeologi

Göran Burenhults bok Speglingar av det förflutna är ett första försök att 'sätta kött' på benen i arkeologin genom att studera ännu bevarade eller i sen tid beskrivna stenålderskulturer på jorden.
"En kontroversiell bok":
Att rekonstruera att levande samhälle enbart med hjälp av de döda (gravar och gravfynd) blir aldrig helt rätt och fullständigt

Landsat Seasat
1. Landsat, traditionella bilder, infraröda bandet. Beroende av ljus- och molnförhållanden.
2. Seasat, 1978, radarbilder, oberoende av ljus- och molnförhållanden.
3. Columbia 1981, radarbilderna gick genom Saharas sandlager 5 m, flodsystem upptäcktes under sanden.
4. 1984 års mer avancerade teknik

Litteraturhistoria, avsikten i olika tider, kardinalfråga
1. Beskriva det som på sin tid var viktigt, uppskattat, läst ELLER beskriva det som ännu idag kan läsas med behållning, som bevarat sitt värde.
2. Litteraturhistorikern kan uppfatta sin roll olika:
A: att leda nya läsare till de gamla verken, göra reklam för dem.
B: Läsa svårtillgängliga, betydande verk och berätta om dem som en resenär som rest i främmande land.
Båda berättigade. Levande litt hist

Intelligentian
Intelligentian: rutinmässigt arbeta med symboler i tal, skrift, bild. Systematiskt tankearbete, som utmynnar i självständiga slutsatser baserade på fakta och förnuft.
Ej nödvändigtvis akademiker, kan också vara självlärd.
Intelligentian: 2 typer - experter och intellektuella. Förvaltningsbyråkrater verkställer andras idéer - teknokrater är specialister som styr samhället/utvecklingen.

Kunskap nu och förr
Sveafallen en myt jättegrytor Gjordes till nationalmonument 1927 av Lennart von Post.
Gjorde en synd: populariserade något som ännu inte var publicerat i vetenskapliga uppsatser.
Man har hittat varvig ishavslera i Domedagsdalen!
Den borde ha spolats bort om det funnits några Sveafall.

Moder jord kvinnoförakt jungfruidealet
Kvinnan fick en sämre ställning i och med kristendomen!
En förklaring kan vara att kulten av DEN STORA MODERN var ett av de svåraste hoten mot kristendomen. Därför måste den särskilt motverkas.
Biskopar, präster, munkar: "Du är djävulens inkörsport". "Ingenting är vanhedrande hos mannen. Hur annorlunda med kvinnan, hos vilken det väcker blygsel att tänka på vilken natur hon äger".

Åkerblad, Johan David Pireuslejonen
Brevväxlat med Gjörwell. 1783 till Konstantinopel.
"enbart" språkforskare.
Upptäckte runslingorna på marmorlejonen från Pireus, som flyttats till Venedig.
Lyckades 1802 identifiera alla personnamn och flera andra ord i Rosetta-stenens demotiska text.
Ställde upp ett demotiskt alfabet.
Arbetade med ett koptiskt lexikon. Hans namn på museiväggen i Kairo. Dog i Rom 1819.

Rudbeck d.y. Iter lapponicum skissboken
Skissboken = Iter Lapponocum hämtade vi hos Leanders antikvariat strax för nyår 1987-88. Fantastiskt välgjorda bilder, Rudbeck har bara signerat nr 70, troligen har alla tre (Anders Holszbom, Olaus Thelott) gjort den som lagarbete. Fina kommentarer finns. Även Dagboken, som Linné använde inför sin Lapplandsresa finns med

Rudbeck d.y. Fägnesången Bilskaten
Fägnesången finns i den enda utkomna delen av Lapplandsresan. 12 delar planerade, men manus till 11 förstördes vid Uppsalabranden 1702. Nora Samolad .... Sången tonsattes av Josef Eriksson och framfördes 1936 på Bilskaten, Upplands nordligaste udde av Upplands Regementes musikkår.

Fåglar-Stäket Tengmalm 1783
Vår sannolikt äldsta vetenskapliga lokalfågelfauna, Pehr Gustaf Tengmalm 1783. (1754-1803). Informator hos Pontus de la Gardie. "Tengmalms owl"= pärlugglan. Registrerade 105 arter. Brusewitz fick en lista på fågelarter av ägarna upprättad 1983 på 106 arter. Se Lars Frankenbergs art om Tengmalm i Fåglar i Stockholms-trakten 12:128-133 1983. Vetenskaps-ak Nya Handl IV:43-55. XIV:229-240, 260-296

SWB-järnvägen - SJ
Gamla järnvägsbolaget ombildas 1897-10-27 till Stockholm-Västerås-Bergslagens Nya Jernvägsaktiebolag. 1944-06-02 förvärvar Staten aktierna i järnvägsbolaget
Anteckningar i min skolpärm. Uppgifterna hämtade ur Flaggan och Fanan, Stiftelsen Sveriges Nationaldag och Svenska Flaggan.
Först fr Karl Knutsson Bondes sigill 1449. Hans Banér en motståndssymbol. Länge var gult kors på blå botten endast kungens symbol.
- Blev rikets symbol under Gustav II.
- Flagglagar 1663, 1906.
- Hazelius skapade flaggtradition på Skansen 1893.
Han bestämde 6 juni: Vasa, "1809"

Datavirus osäkra datorprogram
Lars Philipson, prof i datorsystematik i Lund, Brännpunktsartikel i SvD 88-11-09. Datavirus är inte det värsta.
Programmeringstekniken är synnerligen omogen. Jfr med den långa traditionen inom hantverksyrken. Vem som helst kan etablera sig.
Aldrig har en ny teknik förts ut så snabbt: i själva verket - ett gigantiskt fullskaleexperiment.
OBS. FUNKTIONEN hos varan = datorn KAN ÄNDRAS efter inköpet med NYA PROGRAM.

D**atateknik lokalhistoria arkivforskning**
Rolf Näslund, fil dr, skriver om datateknik och lokalhistoria i Medsols, Riksf. årsskrift 1988. "avancerad datateknik kan öppna den lokalhistoriska kunskapens trädgård för gemene man". Hotbilden om datatekniken motsvarar inte den sannolika utvecklingen.
KUNSKAPSRÖRELSE - den framtida hembygdsrörelsen blir en sådan. "Pågår försök att bygga upp historiska informationssystem på olika håll i landet.

Historia -ordet pragmatisk historia
Samuel Johnson Varför skriva en bok(?) För att lära något Samuel Johnsons maxim: "bästa sättet att lära sig något är att skriva en bok om saken"
ur Ordfronts magasin OM 90:1: Med statistiken som vapen, en intervju med Erland Hofsten

Trots allt! Sven Hedin transportförbud
Vetekatten, Trots allt! en tidnings kamp mot överheten.
Henrik Johansson, Folk.hist 91:4
Antinazistisk tidskrift.
"En krigsprodukt" enligt Ture Nerman själv
Utkom under kriget i upp till 50 000 ex. Kritiserade ofta samlingsregeringen och särskilt justitieministern K.G. Westman (ego:forskare).
Tidningen konfiskerades ofta; många ex räddades en gång genom att ett tidningsbud satte sig på tidningsbunten när polisen kom.
Se faksimile om Sven Hedin.
Effektivt sätt att stoppa obekväma tidningar var "transportförbudet" = fick inte transporteras med något som helst samfärdsmedel.
Ture Nerman var socialdemokrat med uteslöts efter kriget för att några år senare återkomma som socialdemokratisk riksdagsman
En udda annonsör var konditoriet Vetekatten.

Vältalighet Magnus Gabriel de la..Gardie
Johannesson, Åslund Erland Sellberg. SvD 93-01-03
En retorikens mästare i Stormaktssverige.
Ego: med anledning av "retorik"
Ämnet var ju mycket viktigt i äldre tider; författaren menar att det borde finnas liksom det för inte så länge sedan fanns ämnet "välskrivning".
- endast EN professur i Retorik: Kurs Johannesson
- hans första doktorand Leif Åslund har kommit med
"Magnus Gabriel De la Gardie och vältaligheten".
ego: retorik har väl fått en viss dålig klang i vår tid, den förknippas mest med 'ytlig vältalighet'.
Redan under antiken diskuterades flitigt om retoriken även omfattade innehållet. Platon kritiserade häftigt retoriken för dess ytlighet.
- Kurt Johannesson menar att innehållet är det viktigaste i retoriken.
- en relativt liten del av Åslunds avhandling sysslar med talens formella uppbyggnad.
- intresset koncentreras på vältalighetens funktion

Totalhistoria, Bloch Montaillou, Emanuel Le Roy
Febvre llkomst
- Marc Bloch, Lucien Febvre grundade Annales-skolan
- mer betydelsefull än Weibullianernas Scandia
"händelsehistoria" skulle ersättas av problemorienterad analys
- undvika politisk historia
Man nådde aldrig målet - totalhistoria
- ingen behärskade hela det historiska fältet
Den föraktade 'händelsehistorien' är på väg att återupprättas
Historiska biografier har blivit populära
ego: Bägge passar bra för mig
Boken får mycket god kritik av Östman.

James Watt, Wedgwood månskens betydelse Håtunaleken
Håkan Winberg. Uppsats
"Månsällskapet " i Birmingham
The Lunar Society bildades 1766. Man träffades första måndagen efter fullmåne. Tiden valdes för att man skulle kunna utnyttja månskenet när man red hem på kvällen/natten.
.. den intellektuellt mest betydelsefulla provinsiella grupp som någonsin samlats i England. James Watt. Wedgwood.

Hänvisningar till källor

Anteckningar från databasen \a-filer\a-doku.dbf (utskrift 90-11-10)

Hadorph, Johan vårdkasar Agnefit, Nyckel vårdkasar SEÅ 1928
Företalet till Biärköa Rätten (1687):
"... grundades sedan Stockholms Slått och Stad at blifwa en så mycket säkrare Nyckel för Mälaren ... och är med förundran ännu at see dhe stoora Skantzar som rundt om Mälaren på höga Berg giorde woro til at infly moot Fiendens infall och den gamble förordning som Biörköö har hafft at i hast få kunskap om Fiendens ankomst ty ifrån Agnefit til Biököö hafwa de hafft 4 Wårdkazar som hafwa gifwit dem Tekn då Fienderne förhanden woro, den Förste på Brunkeberg, den andre på Kongzhatt, den Tridie åth Blockhuussundz Leeden på Wårdbyborg der af Byn har sitt Nampn, den Fierde i Blockhussund der af Sundet hafwer sit Nampn ... "

Stockholms grundlägg Almarestäket Sigtuna bränns SEÅ 1910
Wisbyensium 815-1412 för 1187:
'År 1187 brändes staden Sigtuna af hedningarna och Johannes, den andre ärkebiskopen i Uppsala, dödades af dem i Almarstäk och då uppbyggdes staden Stockholm."
Varken rimkrönikans uppgift om Birger Jarl som grundare eller Visbydokumentet är förstahandskällor.
Otto Janse i Några erinringar rörande Stockholms uppkomst. SEÅ 1910.

Sparrsätra 1247 Sigtunaanalerna 1247
Sigtunaanalerna för 1247 säger:
"det året förlorade i slaget vid Sparrssätra Upplands bondegemenskap segern och sin frihet, och på den lades spannmale och skeppsvist och andra bördor"
Härmed infördes de stående skatterna. De ersatte ledungen.

Nestor-krönikan Rurik varjager Fornsigtuna
859 "Varjagerna, från andra sidan havet utkrävde skatt av tjuderna och av slaverna, av merierna och av veserna samt av krivitjerna"
- 862 "Varjagerna blevo fördrivna över hav men i landet rådde ej längre lag och rätt. Stam reste sig mot stam ... Då sade de till varandra: 'Låtom oss söka oss en furste, som härskar över oss och skipar lag bland oss' Och de begåvo sig öv ... (?)
ruserna, ty dessa varjager kallas ruser, liksom alla andra svear ... Tjuderna, slaverna, krivitherna och veserna sade till ruserna:
"Vårt land är stort och fruktbart, men där saknas ordning. Kommen ...(?) Man utvalde tre bröder med deras följen, och de togo alla ruserna med sig och kommo. Den äldste brodern Rurik, slog sig ner i Novgorod, den andre, Sineus, i Bjelosero, och den tredje, Tudor, i Isbors.

Ur Mats Larsson Väringar - nordbor hos kejsaren i Miklagård
ur Nestor-krönikan
- beskrivning av vägen från Grekland till Östersjön
"... gick det en stråkväg från varjagerna till grekerna och från grekernas land tillbaka längs Dnepr. Ett styckee uppför Dneprfloden fanns ett dragställe, som sträckte sig till Lovat. Efter Lovat kom man in i den stora sjön Ilmen. Från denna sjö utrinner Volkhov och faller ut i den stor Nevosjön (Ladoga), som har utlopp till Varjagiska havet (Östersjön)"

Adam av Bremen Birkas hamn Fornsigtuna
Birka är GÖTARNAS stad och belägen mitt i SVEONERNAS land, inte långt från det tempel som heter Uppsala och som sveonerna räknar som allra mest när det gäller gudarnas dyrkan.
Här bildar en vik av det hav som kallas det barbariska en hamn, som vetter mot norr och som är välkommen för de vilda folk som bor spridda runt detta hav, men som är mycket riskabel för dem som

är oförsiktiga och obekanta med nejden.
Ty invånarna i Birka hemsöks ofta av angrepp från de i trakten talrika sjörövarna, och då de inte kan stå dessa emot med vapenmakt, försöker de att med list bedra sina fiender.
De har blockerat havsviken på en sträcka av över hundra stadier genom osynliga stenmassor och gjort infarten riskfylld lika mycket för sina egna män som för rövarna. Emedan denna ankarplats är den säkraste i sveonernas kustområden, brukar alla skepp, tillhöriga daner och nordmän såväl slaver samlas där regelmässigt i och för olika nödvändiga affärer.

Gunnlaug Ormstunga hos Olof Skötkonung praktlysten Fornsigtuna
Vände sig konungen till Hrafn Anundsson från Mossfjäll på Island, vilken, hunnen till mogen ålder, dragit ut på handelsresor i främmande land, och honom sporde nu k. Olof, från vilken släkt på Island Gunnlaug härstammade.
Hrafn steg upp från gästernas bänk, högvuxen och rask att se, steg fram till konungen och svarade: 'Herre, denne islänning är av den yppersta härkomst och själv en den mest raske och oförfärade man'.
'Må han då få säte vid din sida' sade konungen.
Sedan sade Gunnlaug: 'Jag har ett kväde att frambära för eder, herre Konung, och jag vill gärna att I lyssnar därtill och äskar ljud i salen åt mig'

Rosenhane,Schering Äng är åkers moder Oeconomia 1660- SvD 87-12-04
"Om ängeskötzel":
Ängen ähr åkerens moder. säger man uthi edt gement ordspråk. Thet ähr, adt såsom ängen ähr god och stor till, så kan man hålla mycken boskap där äffter, utaff hwilkas dyngia åkeren mera gödes och bliffwer fruchtsam'.
Landell hänvisar till Ingers bok, liksom till Janken Myrdals avh "Medeltidens åkerbruk" Nord Mus handlingar 105, 1985.

Rhos, svear, väring Ludvig, Theofilos annaler Annales Bertiniani - Ludvig den fromme - 839
Rhos - rusernas - svearnas delegation
ur Mats G Larssons bok Väringar. Nordbor hos kejsaren i Miklagård
"Han (Theofilos) sände också tillsammans med beskickningen några män som hans folk kallade 'Rhos' och som hade blivit sända till honom av sin kung, som kallades Chaganus, sade de, för att betyga sin vänskap.
Theofilos bad i sitt brev att kejsaren (Ludvig den fromme), i sin godhet skulle medge dem lejd för resa genom riket, liksom all ìjälp och assistens de behövde för att återvända hem, för den färdled de använt till Konstantinopel hade fört dem genom de mest vilda och barbariska stammar, och Theofilos önskade inte att de skulle återvända den vägen, då någon olycka då skulle kunna drabba dem.
När kejsaren (Ludvig) mera ingående undersökte deras anledning att komma hit, fann han att de tillhörde svearnas stam. Då han misstänkte dem för att i själva verket vara sända som spioner till vårt rike, i stället för att söka vår vänskap, beslöt han att behålla dem hos sig tills han säkert tagit reda på om de kommit i vänskap eller inte.
Han förlorade ingen tid med att sända ett brev till Theofilos med samma beskickning, för att berätta allt detta för honom, och för att tilllägga att han tagit emot dem välvilligt tack vare sin vänskap med Theofilos, och att om de visade sig vara vad de utgav sig för, skulle han ge dem medel att återvända till sitt eget land utan någon risk för faror, och sända dem hem med all hjälp, men om inte skulle han sända dem tillbaka till Theofilos med vår beskickning, så att han kunde vidta de åtgärder han fann passande"
Larsson,Mats ruser,Rhos,väringar annaler
Patriarken Fotios skildring av rusernas härjningar i Konstantinopel år 860
ur Mats G Larsson. Väringar
"Ve mig, jag ser ett grymt och vilt folk oförfärat välla fram och omge staden, plundra dess omgivningar, förstöra allt, förgöra allt, åkrar och hus, boskap och lastdjur, kvinnor och barn, åldringar och ynglingar, stöta svärdet genom alla, hysa misskund med ingen, skona ingen.

Förstörelsen är total ... Ty det liknar inte andra plundringståg av barbarer. Attackens plötslighet och otroliga snabbhet, barbarstammens omänsklighet, vilda seder och grymma sinnelag avslöjar att det är från himlen detts slag slungats mot oss likt en blixt"

Goter, amazoner Orosius Svennung
Hämtat ur Svennung; Goternas utvandring, (stenc)
På ett annat ställe (1, 14 f.) berättar Orosius, huru skyterna besegrade den egyptiske konungen Vesozes samt därpå i långvariga krig lade Asien skattskyldigt under sig, till dess deras hustrur hotade att, om de ej återvände hem, skaffa sig barn med grannarna. Sedan återges den kända sägnen om amasonerna : två skytiska prinsar hade dödats genom försåt i grannlandet. Deras hustrur togo då till vapen och dräpte allt mankön de kommo åt.
Efter sluten fred skaffade de sig sedan barn med männen i grannlandet, men läto endast flickebarnen få leva och uppfostrade dessa till krigarinnor. Dessa s. k. amasoner slogo nu under sig stora delar av i Europa och Asien.
Redan här föreligger alltså teorin, att amasoner härstamma från skyterna. Amasonernas samband med goterna framhäves tydligt i kapitlet därpå (I, 16) :

"Ack, man skäms över mänskligheten förblindelse! Kvinnor, som förlupit sitt eget land, ha invaderat Europa och Asien, d. v. s. den största och mäktigaste delen av världen. Dessa områden ha de genomströvat, ödelagt och hållit besatta i nära nog hundra år, varunder de lagt en mängd städer i ruiner och grundat andra. Och ändå har man inte lagt skulden för dåtidens nöd på människornas uselhet! Jämför nu dessa geter, som numera även kallas goter - vilka Alexander ansåg rådligast gå ur vägen för, Pyrrhus fruktade ja t. o. m. Caesar undvek - de ha nu lämnat och evakuerat sina egna boplatser och med hela sin styrka mangrant trängt in i de romerska provinserna, där de en längre tid visat upp sig till skräck och varnagel. Förhoppningsfulla be de nu om ett förbund med romarna, vilket de hade kunnat framtvinga med vapenmakt. De be om en ringa boplats, ej efter eget val utan efter vårt gottfinnande, dessa som, när hela världen ligger slagen och öppen för dem, hade kunnat ta för sig efter behag. Dessa - de enda som oövervinneliga riken ha fruktat - erbjuda sig att skydda romarriket. Och trots att hedningarna se detta icke vara åstadkommet genom romarnas tapperhet, tro de i sin förblindelse ej, att det är en följd av romarnas kristna tro, och vilja, trots bättre vetande, ej erkänna i att det är tack vare den kristna religionen, som dessa m ä n utan svärdsslag blivit romarnas undersåtar, vilkas k v i n n o r under omätliga blodbad ödelade större delen av världen:"

Jordanes, Scandza, goterna
I fjärde kapitlet, §§ 25-29, följer berättelsen om utvandringen:
(25) 'Från denna ö Scandza är det alltså som goterna berättas jämte sin konung Berig en gång ha utvandrat - liksom från en verkstad där folk skapas eller liksom ur ett folkens moderssköte. Och så snart de hade lämnat skeppen och beträdde land, gåvo de genast platsen namn. Ty än i dag heter, enligt vad det berättas, stället där Gothiscandza.

(26) Därifrån ryckte de strax fram till ulmerugernas land – dessa bodde då för tiden vid havskusten -, slogo läger, började strid och drevo ut dem ur deras land. Och deras grannar vandalerna underkuvade de sen och tvingade dem genom sina segrar till anslutning. - Men när folkets stora talrikhet undan för undan tillväxte och de redan hade vid pass den femte kungen efter Berig som sin härskare, nämligen Filimer, Gadangs son, beslöts, att gothären med hustrur och barn skulle dra därifrån.

(27) När nu denna sökte sig lämpliga boplatser och passande uppehållsorter, kom den fram till Skytiens länder ...

(28) De skyndade därpå. till Skytiens avlägsnaste del, som ligger vid Svarta havet. Härom berättas allmänt i deras åldriga sånger, nära nog som i en historiebok, och även gotiska folkets utmärkte skildrare Ablabius vittnar härom i sin pålitliga historia: Också åtskilliga av de äldre auktorerna stämma

överens därmed.

(29) Men varför Josephus, den synnerligen pålitlige historikern, som dock alltid har sanningen till sitt rättesnöre och undersöker händelsernas orsaker i grund, har utelämnat vad jag här berättat om gotiska folkets urhistoria, vet jag ej. Utan han nämner blott Magog av deras stam och säger, att de äro och ha kallats skyter.'

Klara sjö järnvägar Landell Nils Ericson: tal hållet 1863
ur Nils-Erik Landell: Mälarseglats sid 45
"Bangården bildas här, som sagdt är, genom utfyllning i Clara sjö; den borttager således inga förut nyttiga platser, den förskönar onekligen denna del af staden och gagnar i sanitärt afseende dels derigenom att en stor del, och framdeles största delen, af nämnde stillastående och ofta stinkande vatten blir förvandlat till fast mark, hvarå trädgårdsplanteringar här och der kunna utförs, dels derigenom att Carlbergskanalens strömfåra till följd av utfyllningen göres i någon mån stridare och således verkar till en större omsättning av vatten. Utrymme finnes här icke allenast för den första trafikens utan äfven för framtidens behof emedan yttre sidan mot Clara sjö kan, om så erfordras, vidare utflyttas."

Man förstår av citatet att även Nils Ericson i hög grad kan betecknas som utvecklingsomptimist. Särskilt om man spär på med följande fundering:

"Det är en aldrig nog ofta upprepad sanning, att naturen gjort allt, men konsten föga eller intet för vår hufvudstads utseende, och då man kastar ögat åt flere af våra öppna, åt sjösidan vända platser, lider skönhetssinnet af den mötande anblicken. Ett af dessa, särdeles från Mälaresidan, i ögonen fallande områden är just det som skulle komma att upptagas av ifrågavarande bangårdsanläggning, och ehuru det vackra visserligen ej bör gifvas en alltför stor vigt, då man avväger fördelar och olägenheter i en så viktig fråga som den om en gemensam bangård för hufvudstaden, får det likväl ej alldeles förbises, och jag vågar påstå, att en stor och vacker stationsbyggnad på en så vidsträckt och framstående plats som Clara sjö, skulle blifva en stor prydnad för hufvudstaden."
Detta säger Nils Ericson, enligt Nils-Erik Landell, i ett föredrag i De La Croix' salong vid Brunkebergs torg 21 mars 1863. I blixtbelysning möts båt- och järnvägstrafiken. Han vill då bygga den sammanbindningsbana över Riddarfjärden som ska binda samman tågtrafiken från norr och från söder. En lösning som mer än ett sekel senare styr trafikplaneringen rakt genom staden.

Först skitar man alltså ned vattnet så till den grad att det börjar stinka, varpå det
känns legitimt att fylla igen alltsammans. Mönstret känns faktiskt fortfarande igen som när de övre, kvarvarande delarna av Vårbyån från Långsjön först lortas ned och sedan fylls igen i stadens södra förorter.

monumentet Steninge Fersen
Text på monumentet över Axel von Fersen d.y. i Steninges park.
Ant. Börje Sandén, 000424, monumentet uppfört 1813
"Sanningen framkallad av tiden
skall i hävderna skydda hans minne
och göra rättvisa åt hans dygd.
Folkförstörare
sänk din blick mot jorden
se den avgrund som öppnar sig för din fot
när du skall framträda jämte ditt offer
inför den evige domaren"

Kulturhistoria för släktforskare - Garnert

Anteckningar från databasen \a-filer\a-garn1.dbf (utskrift 90-11-10)

Historiska föreningen hist. bibliografi 1961-1970(1978)
Svenska Historiska Föreningen.
Senaste volym 1978.
Litteratur 1961-1970.
ORTSHISTORIA: 120 sidor, 2900 titlar

Faggot, Jacob Tankar om fäderneslandets känning 1741 agrarhistoria
Faggot: Tankar om fäderneslandets känning och beskrifwande. Gav impuls till sockenbeskrivningar, ofta skrivna av präster.

Bring, Samuel E Iternearia Svecana 0 - 1950 resor
Iternaria Svecana.
Bibliografisk förteckning över resor i Sverige fram till 1950.
Jmf Hans Richter: Geografiens historia i Sverige intill år 1800.
Lychnos-biblioteket 17:1, 1959.

Arnstberg/Ehn Etniska minoriteter 1975 invandring
Judars, valloners, finnars invandring Historisk tillbakablick.

Landshövdingeberättelser
Landshövdingeberättelserna från 1734, till varje riksdag, formulär från 1741.
Ej regelbundet under Gustav III, (1772,1786,1792),
Åter i början av 1800-talet.
OBS. Från 1821 tryckta och fullständigt bevarade.
ÄMNEN: jordbruk, trädgårdsodling, bergsbruk, sågkvarnar, sockerbruk, handel, hantverk, hospital, fattighus

Kronofogdearkiv kronofogdeberättelser
På landsarkiven. Ordning och säkerhet, kronouppbörden, handräckning åt olika myndigheter. Stora, omfattande serier: utmätningar, kronoräkenskaper, bötesredogörelser, uppbördsböcker, gästgiverier, skjutshåll gästgiveridagböcker, beväringsrullor, exekutiva auktioner, syner, besiktningar

Länsmansarkiven
Från mitten av 1800-talet till 1918, då institutionen upphörde. Oftast ETT härad. Ofta ofullständiga.
Lokalhistoriskt intressanta:
Företagsrapporter, frikyrkoförsamlingar, möteslokaler, mejeriets verksamhet, marknader, torghandel, broar, vägar, soldattorps-syner, förhörsprotokoll, auktionsprotokoll, skörderapporter, utmätningshandlingar, allmänna ordningen

Häradsrätt häradsrätt domsaga
Till 1940 tre gånger årligen; vinter-, sommar-, och höstting
Dessutom urtima
Lagmansrätter närmaste instans till 1849
1549; domböcker skulle sändas till Kungl Maj:t
Renovationer från 1614 till Svea Hovrätt.
Originalen i landsarkiven

Småprotokoll
Uppbuds-, lagfartsprotokoll, Intecknings-, Förmynderskaps-, Testaments-, Äktenskapsförords-, Födorådsbestämmelser

Kämnärs- och hallrätt
Kämnärs-rätten: 1720-1849. Underdomstol till Hovrätten: tvistemål, mindre brottsmål
Hallrätten. 1739 - 1846. Mål angående manufakturer och fabriker.

Almquist, Jan Eric lag-, och domsagor litteratur
Lagsagor och domsagor i Sverige, 1-2, 1954-1955

Riksdagshandlingar kämnärs-hallrätt litteratur
Bondeståndets protokoll tryckta 1720-1771 (1778-79).
Borgarståndet: 1654-1743.
Prästeståndet: 1642-1734.
Adeln: 1627-1772

P**rovinsialläkare litteratur**
I RIKSARKIVET: Medicinalstyrelsens arkiv. Institution från 1600-talet.
Förstatligat 1773.
Årliga rapporter från 1755. Särskild förteckning av Sten Landahl. Från 1796 egen serie, tidigare i ingående h.
1773: 32 läkare. 1840: 47 + 24 extra läkare. 1890 sammanlagt 211. Även stadsläkare, 1851 51 läk, 1891 141 läkare. Från 1851 även rapporter från alla andra läkare. Volymer för varje år.

Sockenstämma
Från Magnus Eriksson Landslag, fattigvårdsärenden från 1642 års tiggarordning. Fattigstuga, föräldralösa barn, gärningsmän: hantverkare: skräddare, skomakare, smed. -stämmor kring 1 maj. 29 september Vägunderhåll, brandstod, barnmorska, undervisning, sedlighet, kyrkodisciplin, 'domstol'

Lantmäteri lantmäterikartor
Inget annat land lika rikt historiskt kartmtrl.
Skattläggningskartor fråN 1630-50-talen.
Geometriska jordeböcker ä EJ detsamma som 1540-talets jordeböcker Timmerskog, kolskog, näverskog, bastskog. Fisket: antal notvarp, användbara katseställen, torvmossar, tegel, kakelugnar, kolbottnar, tjärdalar.

Rå- och rör rå- och rörskartor
Från slutet av 1600-talet, som en följd av reduktionen, då man behövde bestämma säteriernas gränser.

Faggot, Jacob storskiftet 1749-57-62 litteratur
Svenska landtbrukets hinder och hjälp, 1746.
Förordningar 1749: allas samtycke.
1757: enskild kunde begära skifte,
1762: andra bönder måste samtycka.
I början av 1770-talet var 1/3 av landet skiftat. I solskiftesområden mättes inte enskilda ägor upp. Hela åkern värderades och tegarnas storlek bestämdes av byamålet, dvs gårdstomtens storlek längs bygatan. Byarna slogs inte sönder, som i senare skiften

Enskifte
Rutger Maclean 1785.
1803 enskifte i Skåne.
1804 i Skaraborg.
1807 hela landet. 1809 bondeståndet gick emot i riksdagen.

Sockenkartverket kartor
Sockenkartverket. mellan 1845-1859. Se Vallentuna hembygdsförening. Ett fåtal kartor, Uppsala län 5 kartor, 4 beskrivningar. Lantmätarna skulle beskriva näringar, klädedräkt, bostadsskick, FORNLÄMNINGAR.

Kartor
Riksarkivet har många kartor. Kammararkivet, Kammarkollegiets arkiv: hemmanskartor, gränskartor Kammarkollegiets gruvkartekontor, Bergskollegiets arkiv: skogs-, allmänningskartor, gruvkartor, flottleder, bruk

Generalstabskartor
Generalstabens äldsta kartor är från 1820-talet

Mantalspenning, kvarntull mantalslängd
Folkbokföring - historia och reform
Karl-Gustaf Andersson. Kap i Arv och anor, RA 1996.
Ant. Börje Sandén 96-11-26
Mantalsskrivningen före 1947. sid 26 -
Ursprunglig betydelse
- mantal = antal människor
- 1556: fogdar skulle förteckna hur många som bodde i varje by/gård

1600-talet
- begreppet avser storleken på ett hemman
- eg. avses avkastningen dvs. räntan/skatten
- kunde variera
- från 1700-talet, ett fast värde
- upphörde 1903 som kameralt begrepp, grundskatter avskaffades
- 1939 upphörde definitivt mantalssättning av jord

Mantalslängder
- först militär användning
- till grund för roteringslängder

Skattelängder = "mantalslängder" = antal människor
- personella skatter var oftast tillfälliga
- kvarnskatten infördes 1625 - långvarig

Viss summa för varje tunna som maldes
- Användning av handkvarn beskattades - deklaration - skatteflykt
- Förbund infördes mot handkvarnar
- För att förhindra skatteflykt pålades varje människa (över 15?) en fast avgift: kvarntullsmantalspenning / "mantalspenning"
- avskaffades först 1938

Medeltidsforskning – red Göran Dahlbäck – fått boken av Torsten Augrell

Anteckningar från databasen \a-filer\a-hsfr.dbf (90-11-10)

Ambrosiani, Björn Fornlämningar-bebygg doktorsavh 1964 HSFR85
Björn Ambrosiani var den förste som behandlade landskapets bebyggelse, doktorsavh 1964 Fornlämningar och bebyggelse. Analysområde östra Uppland, östra Södermanland. Använde fornminnesinventeringen som genomförts av RAÄ och Rikets allmänna kartverk

Westin, Gunnar Det medeltida Sverige 1962 HSFR85
Gunnar Westin planlade Det medeltida Sverige i Vitterhetsakademiens regi.

Hyenstrand, Åke Centralbygd-randbygd 1974 HSFR85
Först 1974 fick Ambrosiani en efterföljare med Åke Hyenstrands avh Centralbygd - randbygd. Även han utnyttjade fornminnesinventeringen. Följd av Jonas Ferenius: Vårby och Vårberg, Bo Petré: Arkeologiska undersökningar på Lovö, Stig Welinder: Prehistoric agriculture in Eastern Middle Sweden, Keith Wijkander: Kungshögar och sockenbildning.

Hannerberg / Helmfrid Administr rumsliga s 1967 FARS HSFR85
Forskningsprojektet administrativa rumsliga system: FARS. Kulturgeografiska institutionen i Stockholm.

Sporrong, Ulf Mälarbygd. Agrar beb 1985 HSFR85
Ulf Sporrong: Mälarbygd. Agrar bebyggelse och odling ur ett historisk-geografiskt perspektiv. Viktigt som sammanfattning av hittills bedrivna forskningar.

Bebyggelseforskning grunden för HSFR85
Grunden för den bebyggelsehistoriska forskningen: 1) fornlämningar;2) skriftligt källmaterial;3)kartmaterial;4)ortnamnsmaterial

Myrdal, Janken Medeltidens åkerbruk 1986 avh HSFR85
Janken Myrdal har avsevärt fördjupat vår kunskap om redskap och teknik i det medeltida åkerbruket. Han avser att återkomma med en andra del om boskapsskötsel. Projektet Agrarproduktion, priser och löner i 1500-talets Sverige. HT 1985

Schück, Adolf stadsväsendets uppkomst 1926 HSFR85
Adolf Schück (1926) stod länge för den första och enda sammanfattande undersökningen om stadsväsendets uppkomst och äldsta utveckling. Stadsarkeologi var länge något av ett kuriosum.

Palme, Olof Hansson, Hans Sigtuna/Stockholm HSFR85
Olof Palme - Sigtuna, föregångare. Hans Hansson - Stockholm, föregångare. Se SEÅ.

Helgeandsholmen enda stora systematiska undersökningen HSFR85
Helgeandsholmen är den enda större systematiska undersökningen i Stockholm.

Schück, Herman Riksdagen 550 år 1985 HSFR85
Herman Schück har på ett övertygande sätt bekräftat den av vissa tidigare forskare hävdade uppfattningen att det inte går att tala om en riktig riksdag förrän under Gustav Vasas regeringstid. Obs, hur blir det med Näs.

Sjöholm, Elsa medeltidslagar-källor 1985 HSFR85
Elsa Sjöholm: ett testfall till projektet De svenska medeltidslagarna som historiska källor. (Rättshistoriska studier 11, 1985) Rapport förvänts inom kort. Lagarna går inte att använda i retrospektivt syfte. De är resultat av en aktiv lagstiftningsinsats.

Sstäder en stad, medeltidens 40 städer, medeltiden HSFR85
Sigtuna var den enda stadsliknande orten vid medeltidens början. Vid dess slut fanns det ca 40 städer

Granlund, John Kulturhistoriskt lex fullbordat standardverk HSFR85
Lexikonet utgör den gemensamma nämnaren för dagens medeltidsforskning. Lexikonet har bidragit till att medeltidsforskningen blivit tvärvetenskaplig el mångvetenskaplig i större utsträckning än någon annan epokankuten forskning.; Granlund var en av eldsjälarna bakom lexikonet.

Tuchman, Barbara Österberg, Eva medeltidsmänniskan HSFR85
Skaffa Tuchmans Såsom i en fjärran spegel Österbergs tankar finns i HT 1980: Människan, kulturlandskapet och framtiden.

Databas, fornsvensk Göteborgs universitet Svenskt visarkiv HSFR85
Datorbaserad konkordans över all fornsvensk text. Göteborg med Peter Hallberg och nu Lars Lönnroth ett svensk centrum för fornvästnordisk litteratur. Svensk visarkiv utvecklas till ett centrum för studium av medeltidslitteratur överhuvud taget.

Runstensseden modesak-kristen orsakerna ej klarlagda HSFR85
Runstensresandet är en modeföreteelse på 1000-talet, under kristen tid. De djupare orsakerna har ännu inte klarlagts. Börje Weslund: inmurade runstenar i kyrkor - ett försök att i efterhand helga tidigare släktmedlemmar ?

Runkunskap - medeltid utbredd läs- o skriv Folkets hist: Brink HSFR85
Klart besked om en utbredd läs- och skrivkunnighet vid medeltidens början: brukstexter, graffiti (gotl kyrkor) Dalarna 1596. Väl spridd hos en bred allmänhet. Latinet var förbehållet kyrkans folk och rikets ledande män. Latinsk skrift för fornsvensk text togs inte i bruk förrän när landskapslagarna skrivs ner först från 1225.

Ballader-folkvisor Bengt R Jonsson Svensk balladtradition HSFR85
Portalverket är Bengt R Jonssons Svensk balladtradition 1 (1967) + Svensk visarkiv. Sveriges medeltida ballader (SMB) 1983 skall omfatta 9 band. GÅ TILL VISARKIVET SNARAST.

Vetenskapshistoria – Sven Lindroth

Anteckningar från databasen \a-filer\a-lindr.dbf (utskr 90-11-10)

Bureus '
Någon formlig befattning som antikvarie hade Bureus visserligen in te.

Riksantikvarieämbetet
Raä skapades genom kungliga brev 1630 (eller 1629)

Aschanéus '
Desto verksammare blev Martin Aschanéus'.
På tal om Axehiälm, gift med Buréus dotter, och som snart slutade.
Tidigt: samlade: antikviteter, manuskript, runinskrifter, epitafier, pergamentsbrev, sigill.
Jämte Messenius grundare av antikvarisk-topografisk forskning. Dessutom 'kärnfulla moraliska lärodikter'
Bevarats till nutiden: kladdar, avskrifter, manuskript.
Hade 'bredare register än Bureus'. Fasta fornlämningar

Gardie, Magn. Gabriel
Magnus Gabriel de la Gardie var nyckelperson för statens vidsynta kulturpolitik.

Bureus, Laurentius
Översatte Olof den heliges saga, Snorres nyupptäckta Edda

Placat och påbud 1666
'Placat och påbud om gamble monumenter och antiquiteter' 1666 Det äldsta i världen.
(Se UKF:s särstryck från 2005)

Messenius Signil, Disa, Svanvita
Starkodder, 215 år gammal, född i Hälsingland Amazonernas bedrifter framhålls. Jmf Habor och Signhild.

Messenius
Anklagelserna för påviskhet var falska. Visserligen hade Messenius haft förbindelse med polska jesuiter: För att få historiska dokument

Messenius Scondia illustrata
15 böcker. Epok i svensk historieskrivning. Regeringen insåg dess värde. Manuskriptet kunde återhämtas från änkan i Polen. Tryckt 1700-05

Messenius, död 1636 Scondia illustrata
'Svensk rikshistoria utan motstycke fram till Dalin och Lagerbring.

Messenius isländska sagor
Messenius var den förste som upptäckte att vår historia doldes i de n isländska litteraturen.

Messenius Oden, asarna
Från Snorre tog Messenius upp historien om Odens bosättning och asa rnas invandring kort före Kristi födelse.

Rålamb. Åke Adelig Öfning
ADELIG ÖFNING: 'det slutande 1600-talets mest ambitiösa litterära företag.
I motsats till fadern gjorde Åke föga väsen av sig. Tycks mest ha uppehållit sig på sina lantegendomar under flitiga studier. *(ego 2005: bl.a. Signhildsberg)*
Skulle bli 20 små volymer, 6 fullbordades 1690-95:matematik,lantmät eri, befästningskonst, skeppsbyggeri
Rålamb, Åke död 1718

Bureus, Andreas kartografi Lantmäteriet
Kartografins födelse sommaren 1603.Andreas får hertig Karls uppdrag att göra en karta över Norden.
Broder: Olof Bure läkare, broder: Jonas Bure, lagutgivare. Kusin: Johannes Bureus
1628 skapas Lantmäteriet av Andreas Bureus. En högsta blomstring på 1680-talet.

Gripenhielm, Carl karta
1688 framställs Gripenhielms Sverigekarta med hjälp av mängder av lantmäterikartor. Publicerade inte av militära skäl.
Dahlberg, Erik Sverigekarta
En reviderad Gripenhielmskarta gjorde Erik Dahlberg för Svecian. År 1696

Lärd träta i Uppsala ur Uppland 1953

Anteckningar från databasen \a-filer\a-sundq.dbf (utskr 91-04-17)

1434 1380?-1448 Ragvaldson, Nils Basel Uppsala
Sveriges och Danmarks 'dåliga' placering vid bordet vid konciliet i Basel 1434 utlöste hans berömda tal om goternas härkomst, Han stödde sig på den gotiske historieskrivaren Jordanes.

1488-1544 Magnus, Johannes Jordanes upplysning Uppsala
Även Johannes Magnus stöder sig på Jordanes upplysningar Han vill framhålla goterna som ett bildningsälskande folk inför den romerska opinionen.

1568-1652 Bureus, Johannes hyperboréerna Uppsala
Bureus är den som först för in hyperboréerna i den nordiska diskussionen. Enligt den sagan hade grekerna mottagit viktiga intryck från hyperboréerna

1574-1644 Stenius, Martin hednatemplet, högarna Uppsala
Professor Martin Stenius var den som först hävdade att hednatemplet borde sökas vid Gamla Uppsala

1579-1636 Messenius, Johan domkyrkan Uppsala
Johan Messenius menade att hednatemplet hade legat vid domkyrkan

1598-1672 Stjernhjelm, Georg hyperboréerna Uppsala
Lärljunge till Bureus

1618-1682 Verelius, Olof isländska sagor Uppsala
Verelius är den främst förespråkaren för att hednatemplet skulle ligga i Gamla Uppsala. Förste professorn i antikviteterna. Förste assessor i det 1666 inrättade Antikvitetskollegiet. Första översättningarna av isländska sagor. Hervararsaga utkom 1672

1621-1679 Schefferus,Johannes främste motståndare Uppsala
Schefferus skrev 1666 Uppsala stad historia, Upsalia, Namnet ej uppkommet efter Ubbo, äldsta stavning med 'p'. Han stöder sig på rimkrönikorna och Ericus Olai. Sundquist: I striden står Schefferus i motsats till Verelius och Rudbeck som representant för en sund, vetenskaplig forskning.

1627-1695 Arrhenius-Örnhjelm för Schefferus Uppsala
Claes Arrhenius-Örnhjelm hävdar Schefferus rätt gentemot Verelius. Skriften 'Dissertatio de urbe Upsaliensi'. Gråstensbyggnaden vid Gamla Uppsala skulle vara en kyrka, ej hednatemplet.

1630-1702 Rudbeck, Olof hyperboréelegenden Uppsala

1642-1725 Arrhenius, Jacob för Schefferus Uppsala
Skriften 'De tempolo Upsale' förbjöds han att disputera på av Rudbeck d.y. (universitetskansler). Han bröt sig in i Gustavianum och disputerade i alla fall kl 10 den utsatta dagen. (Se komm. Adam) Jacob Arrhenius är bror till föregående.

1654-1720 Peringskiöld, Johan stöder Rudbeck Uppsala
Johan Peringskiöld är den som verkligen för fram Rudbecks Atlantikan. Hans auktoritet gjorde mycket för Atlantikans framgång.

1666-1731 Törner, Fabian för Scheffer, dialog Uppsala
Bitande satirisk kritik av Schefferus i 'Samtal mellan tvenne studenter ... om templets verkliga läge. Handskrift. Utgavs av Olof Celcius i hans kyrkohistoria, tryckt 1785. Dialogen visar stor lärdom och förtrogenhet med materialet. Tänk om den utgivits av trycket för sin samtid !

1674 Rudbeck, Olof Atlantikan, anslag, Uppsala
Rudbeck ville bevisa Uppsalatemplets släktskap med de antika byggnadsverken. Det var identiskt med det av Diodorus beskrivna Apollontemplet i hyperboréernas land. Men detta var ju runt, Uppsalatemplet var fyrkantigt. Rubecks argument: Diodorus hade bara genom hörsägen fått veta templets form. Därmed är det också identiskt med Poseidontemplet i Atlantis, som Platon talar om i Kritias.

1677-05-17 Gardie, Magnus Gabriel förbud, förfalskning Uppsala
Kanslersförbud mot vidare stridsskrifter, Verelius får emellertid tillstånd att publicera ett nyfunnet dokument från biskop Karl i Västerås, Schefferus kan visa att det är förfalskat, men ej av Verelius eller Rudbeck (utan en måg till den senare). Bokstavsformerna var ej medeltida, konstgjort bläck.

1681-09-21 Karl XI, Verelius kungabrev Uppsala

1847 Hildebrand, Bror Emil Uppsala högar Uppsala
Bror Emil Hildebrand tror ännu 1847 att tornpartiet i Gamla Uppsala kyrka var det gamla hednatemplet.

1849 Brunius, C.G. Gamla Upsala kyrka Uppsala
C.G. Brunius hävdar 1849 i 'Konstanteckningar under en resa' att Gamla Uppsala kyrka verkligen var en kyrka från början.

1896 Kjellberg, Carl M. Gamla Upsala kyrka Uppsala
Kjellberg klarlägger Gamla Upsala kyrkas släktskap med Sigtunakyrkorna. Detta var också Schefferus uttalade. Vid arkeologiska undersökningar i golvet under Gamla Upsala kyrka fann man 1926 de berömda stolphålen till en träbyggnad på kyrkans plats. Sundquist tycks själv tvivla på den officiella åsikten, men slutar uppsatsen med att Kungsgården legat vid högarna och att 'stolpbyggnaden' varit den av Adam av Bremen beskrivna templet "Ubsola"

Kortfattade anteckningar i spridda ämnen

Anteckningar från databasen \a-filer\a-kort.dbf (utskr 90-talet lång tid)

Gustav Vasa Gustav Vasas äventyr Lagerqvist / Nils Åberg Sanningen, sid 4
Anses märkligt att Vasa överhuvudtaget kunde göra sig hörd i Dalarna, han var ju aristokrat. Källor samtida med äventyren är endast några brev av Kristian och Trolle. Han kallas 'skolkare' Historien med hölasset nämns inte i Peder Swarts krönika (en känd vandringssägen), ej heller Marnäs

Förspända båtar -en glömd teknik Lindmark, Bo
Förspända båtar kan göras upp till dubbelt så långa med samma vikt som ospända. Jfr Egypten. I ett fåtal fall har även hällristningsbåtar linjer som kan antyda spända tåg

Datering av fornborg fornborgar - Rekarne Lorin, Olle
Ett fornborgsprojekt i Rekarnebygden Se särskild fil. Datering av borgar med hypotesen att borgbergen avröjts med eld innan murarna byggts, och att C 14-metoden därför skulle vara användbar. Förklaring ges till uppkomsten av sintrade stenmassor

Lantmäterikartor bebyggelsehist.-karta brandförsäkring
Sporrong mfl Källmaterialet berättar
Sporrong: Bebyggelsehistoria genom kartstudier.
Örback: Kartor med råge
Granberg, Jan: Om brandförsäkringar som källa i bebyggelseforskning.

Första skrivmaskinen skrivmaskinens historia; Mässa: Kontors-Datautrustning
Första skrivmaskinen - 1868, första elmaskinen IBM 1930-talet, Proportionell skrift 1949, Kulmaskinen 1961, 1971 kom raderknappen, 1970-talet kom skrivhjulet (96 tecken liksom skrivkulan) Stilminne har ersatt kulan (220 tecken). Magnetband, snart ersatte av magnetkort, möjliggjorde lagring av text för redigering. Korten för 1 A4 sida. Inbyggt minne ger upp till 200 sidor.

Sutton Hoo skeppet 27 m övriga upplysningar Daggfeldt, Bertil Vikingen
Sutton Hoo i East Anglia, 1939. Skeppet 27 m, 20 par åror. En börs med guldmynt, det yngsta från omkr 620. Skeppet har varit reparerat. Saknar spår av mast.

Viking, namnet förklaring Daggfeldt, Bertil Vikingen – roddaren
Viking, omstridd härledning.
Askeberg 1944: av vika = avvika, lämna landet.
Daggfeldt: Veckosjö = vikusjö,vika. Dvs längdmått till sjöss, innan man växlade. Längden har varierat, jfr landsträckan: rast
Daggfeldt föreslår: viking = skiftroddare,'en som viker vid rodden'. Ordet belagt långt före vikingatid.

Ingvar den vittfarne Ingvarstenar Larsson, Mats Vart for Ingvar den vittfarne?
Mats Larsson hävdar ett samband mellan Georgiens krönika och Ingvarsagan. 1041 stod slaget. Oklart vilken av de inbördes stridande som varjagerna stödde. Ingvar och hans män dog inte i striden, De dog i en epidemi sedan kvinnor kommit in i lägret efter segern, 18 redan samma natt. Man seglade hem med 12 skepp, men de spreds, en grupp (skepp?) kom tillbaka till Sverige.

Karl XIV Johan tronföljarvalet 1810 Fogelström, Per A Krigens barn, sid 342
Man hoppades slippa krig om man valde Bernadotte eftersom han redan kunnat tillfredsställa sin ärelystnad. Ur K. Majts proposition: "Kunglig Maj:t har trott, att, om Sveriges framtida öden överlämnas åt fursten av Ponte Corvo, dennes redan vunna krigsära, å ena sidan, skall trygga rikets självständighet, och ,å den andra, göra nya krig för hans ärelystnad överflödiga."

Styffe m fl, biografi 1907 Hela världen
Korta biografier ur Hela världen 1907. Söderwall, Lagerbring, Ihre, Styffe, Hildebrand Hans, Montelius, Grieg, Tamm Hugo, Malmström se pärm p21

Skjutsväsendet 1804 Arndt, Ernst Moritz Om skjutsväsendet i Sverige
Arndts skrift är inledningskapitlet till hans Reise durch Schweden, utgiven av Bokgillet 1963 (1931). Bra skildring. Sök efter översättning. Hans bok anses mycket värdefull Se textfil, pärm g3

Kungsådran aktsamlingen Stäket Westman, Karl Gustaf
Kungsådran i den sv rätten medeltid Viktig hänvisning: Westman. "Aktsamling till kungsådreinstitutets historia" 1920. Syfte: hindra dämningsskada, reglera fiske, drivkraft, samfärdsel. Se Upplandslagen. Förklaring av uttryck i t ex handlingar kring Stäket 1440-talet. Stäket aldrig Upsala Öd. Vattendrag måste hållas öppna, bl a för "vandringsfisken". Konungsvatten, -led,-ström.

Fornsvenska. Legendariet Valter Jansson,
Fornsvenska legendariet, handskr

Kraemer skogsvårdsförening Thoresta 1851 Kumm, Elfred
Samköp för hundra år sedan 1851 sammankallade Kraemer hushållningssällskapet till Thoresta för bildande av skogshushållningssällskap, det första i vårt land, förslag till skogslagar, bl a sörja för återväxten. Detta förslag gick till övriga hushållningssällskap, fick understöd på lantbruksmöten, påskyndade kraftigt den kommande skogslagstiftningen.

Kraemer lantbruksmöten Aske Kumm, Elfred
Samköp för hundra år sedan Första lantbruksmötet 1841, därefter varje år på olika herrgårdar, tidigt på Aske. Plöjning en huvudpunkt, bästa plogslag, skapa goda plöjare. Järnplogar skall skaffas, klöverfröer, nya kreatursraser nya metoder, redskap, skrifter, tal diskussioner. Hölls vanligtvis på välskötta moderna herrgårdar, där växelbruk införts. Kraemer grundade Ultuna lantbruksinstitut.
Under året 1814 bildas 12 hushållningssällskap.

Kraemer Kumm, Elfred Samköp för hundra år sedan
"torde ha varit in av Sveriges kraftfullaste och mest ansvarsmedvetna landshövdingar". 1830 landshövding, undanbad sig överståthållarskapet och senare posten som civilminister. "Uppländska jordbrukets förnyare", genomdrev laga skifte, ångbåtsbolag 1836, diligensbolag, folkupplysning, besjungen i Gluntarna, nödhjälpsarbeten 1845, första skogsvårdsprogrammet, banker, lantbruksmöten, samköpsförening

Fruktbarhetskult Flatöboken Hellström, Jan Arvid En resa till medeltiden
Den förkristna kulten. Fruktbarhetsinslaget i kulten var starkt. Människan var beroende av GRÖDA och FRUKTBARHET. Kungadömet hade sakral bakgrund. Fadersguden ODEN anses vara relativt sen. FLATÖBOKEN, fruktbarhet i familjens sköte. OBS. Detaljerna lämpar sig inte för återgivning i en SKS-bok. Samspelet mellan gröda, årsväxt och fruktbarhet finns med.

Birger Håtunaleken Carlsson, Gottfrid
Medeltidens nordiska unionstanke

Handel Mälarområdets handel Herrevadsbro Friberg , Nils & Inga
Mälarområdets handelsgeografi Marknadsplatser (1531) med datum sid 50. Olaga marknadsplats 1595 är Håtuna. Stormannahandeln i mälardalen spelade en stor roll efter Birkas fall och före Sigtuna grundats. Handelsförbindelser mellan Uppland och Gotland redan på 300-talet (jfr Fornsigtuna). "Framtida arkeologiska undersökn" ! Engelbrekts kanal 1436. Starka tyska inflytandet sid 47. Herrevadsbro 1251

Gamla Stan Riddarholmen Normalhöjdpunkt Cramér-Joneborg Ödslig stämning på historisk mark
Riddarholmskyrkans järnspira E. G. Gothe 1841 (Monumentholmen !) Wrangelska pal. uppfördes först av (Erik?) Sparre. Vänstra tornet liksom Birger Jarls torn är från Vasas tid, del av stadsmuren, 1550 Sveriges första gymnasieskola. Järnvägen & gjutjärnsbron: Kumlien 1871. Normalhöjdpunkten 1886-1971, nu i Varberg. Birgers staty av Fogelberg. Birger Jarls torn: kammarkoll. arkiv. Se skolanteckn.

Läkare statistiska uppgift 1850 Uppsala län Statistiska uppgifter
Statistiska uppgifter, 1850
Hälsovård, sid 53: 2 ord. provinsial-läkare. "en af enskilda personer lönad vice provinsial-läkare i Håbo- och Bro härader", Gruv- och bruksorterna har läkare, som betjänar kringliggande orter.
De statistiska uppgifterna är hämtade ur landshövdingeberättelserna, endast sammanfattning. Vad är lappallmoge? sid 20.

Jordbruk, skogsbruk 1850 Uppsala län Statistiska uppgifter
Två årvägar, dvs tvåsäde. 24/52 råg, 25/52 korn, 3/52 hvete. (sista av ståndspersoner) Allmogen blandsäd: korn + hafre. Klöfver allt mer förtroende. 4 ggr mer potäter än för 30 år sedan. Plog sällsynt Bro och Håbo har knapp skogstillgång. trakthuggning och huggningsplaner på allmänningarna. Ulltuna anlagt. Bro härad = ett länsmansområde. Folklynnet (!) påverkat av naturen: ej nymodigheter, bisysslor

Kommunikation topografi Draget, Stäket Uppsala län statistik
Dragets dalgång beskrivs som "en kärrig dalgång, af knappt 1/4 mils längd. Muddring har skett vid Stäket och Erikssund 1842 och 1843

Folkundervisning före 1842 Linge, Karl Folkundervisning i Sthlm före 1842
Gustav Vasa: munkarna skall läsa för barn och ej leva ett lättjefullt liv i kloster. 1595: katekesundervisning. Gustav II Adolf för Jönköping: varje gosse vid 7 års ålder till skola, läsa, skriva 1640: barnskola i varje stad - läsa, skriva, räkna.1650-tal: kungl instruktion för Sthlm fr barnaskola till gymnasium. 1686: varje undersåte läsa i bok, kristendomens grunder.

Folkundervisning före 1842 Linge, Karl
Folkundervisning i Sthlm före 1842 1723: obligatorisk läsning, kristendom. Föräldrar ålades vite, i hemmet eller skola 1842: föräldrar åläggs att hålla barnen i skola, varje församling skall hålla och underhålla minst en skola, helst fast, i nödfall ambulatorisk.

Religion hedendom - kristendom Hildebrand, Hans
En sv biskops hofhållning Bra jämförelse mellan fornnordisk religion och kristendom: varje människa, hus, familj stod i direkt förhållande till gudarna. Det behövdes ingen präst.
Romerska kyrkan nöjde sig inte med att behärska religiösa livet, även det dagliga livet i samhället skulle stå under kyrkans kontroll.

Brask gästabud f Kristian 1520 Hildebrand, Hans En sv biskops hofhållning
Brasks politiska trosbekännelse: de andliga är skyldiga konungen lydnad och huldhet, men endast såvida det ej strider mot påvens stadgar och allmänna kyrkomötens beslut. Kristian gästade biskop Brask på hemfärden efter Stockholms Blodbad. 1527 med Gustav Vasa. Ryhzelius lämnar 1751 en lista över Brasks hoffolk.

Brask matsedel, beväpning 1443 Hildebrand, Hans En sv biskops hofhållning
Matsedlar beskrivs på sid 40 -. Se text-fil. Nyårsdagen, fastetiden, med och utan gäster. Olika mat vid olika bord/del av bordet. Förteckning över inredning och beväpning finns för Tynnelsö - Strängnäsbiskopen. bl mycket annat: 12 stenbössor, 34 armborst,2 tunnor pilar, 5 halvtunnor bössepulver, 1500 bössestenar

Tryckfrihet 1766 Hellmark, Christer
Rätten att kritisera överheten Första tryckfrihetsförordningen: 1766. Censuren avskaffades, författaren (boktryckaren) ansvarig, trycka & diskutera offentliga handlingar.
"Offentlighetsprincipen" skapades.
Gustav III 1774 införde informell censur: boktryckaren gjordes ansvarig (effektivt).
Gustav IV Adolf: censuren införes.
1810: tryckfriheten återupprättas. Indragningsmakten gällde i 32 år För att locka Bernadotte hit.

Fotografera: foto-motiv
Ekhammarsgubben - Granhammarsmannen - ur skilda böcker.

Fryxell, Anders 1795-1881 Strindberg, Axel Förord. Fryxell i urval
Professor 1833, då 6:e delen utkom (Gustav Adolf) 1836-43: Handlingar rörande Sveriges historia ur utrikes arkiv. Från 1831 statligt forskarstöd. Karl XII 9 delar, Frihetstiden 17 delar. Totalt 46 del Arbetade med verket i mer än 50 år. Demokrat: risk för "fyra särskilda kaster (Indien)" Striden med Geijer om aristokratfördömandet. Stöddes av Heidenstam. Uppskattad av Lauritz Weibull.

Mörk, Jacob Pressens historia Sylwan
Bibliotekslån 86.01. "Målningar på mänskliga sinnen". Rec. av Adalrik i "Tidningar Om The lärdas Arbeten". Rec.av Thecla i "Lärda Tidningar": mycket beröm men: Thecla syntes de samtida vara vidlyftig. Viss kritik av Sahlstedt; dock Dalin och Mörk nämns med mycken aktning. Gjörwell: sympatiserar med Mörk och nämner honom med 'öfvliga' lovord.

Sten Sture d.ä. S:t Eriks banér Hildebrand, Hans
Sveriges Medeltid IV Historien kring utlämnandet av S:t Eriks Banér. Även rimkrönikan. sid IV:941-42. "oss till tröst, rikets fiender till vantröst. Hildebrand frågar om det verkligen är ett minne från Erik den Heliges tid eftersom det aldrig tidigare varit omtalat. I Knivsta kyrka finns ett altarskåp med Erik den Helige hållande en fana med TRE KRONOR, vilka infördes först på kung Albrekts tid.

Hemming Gadh biografi ca 1450-1520 Carlsson, Gottfrid Hemming Gadh, "Electus" i Linköping
Kort sammanfattning av Carlssons ak. avh från 1915. En småskrift från 1945. Första verkliga renässansmänniskan i Sverige. En av de yppersta diplomater som tjänat Sverige - hos Påven i 20 år. Flest medeltidshandskrifter i behåll av Gadh. Viktigaste "bytet" för Kristian vid gisslandramat 1518. Gadh var LÄROFADER för tre Sturar: DEN SVENSKA NATIONELLA FRIGÖRELSEN. Avrättades 1520.12.17

Fryxell, Anders Min historias historia andra ämnen Fryxell, Eva
Hans "Tidsbild från 1802". Ack Värmeland du sköna, Skolfrågorna, Aristokratfördömandet - Geijer, Bidrag till Sveriges Litteraturhistoria, "En slagskugga"

Helgeandsholmen Medeltidsmuseet Byggförlaget Riksdagens hus
RIKSDAGENS HUS. till låns av Ola Hammar. Biörnstad har skrivit om arkeologiska utgrävningarna. Åberg om riksdagens historia. Bra sammanfattning på engelska

Kraemer, Lotten von De Nio Trasfröken Werkelid, Carl Otto
De Nio - en litterär provokation Lotten von Kraemer var dotter till Robert von Kraemer, landshövding i Uppsala. Ansågs tokig. Bodde på Villagatan. Samlade en stor förmögenhet, som hon i sitt testamente donerade för bildandet av samfundet DE NIO, 4 kv + 4 män + alternerade ordf. 'En hämnd' på DE ADERTON som ständigt refuserade hennes 'pekoral' Alla kvinnor i de 18 har (först?) varit invalda i DE NIO.

Södertäljeleden Södertälje kanal uppgrundning Florgård, Sten Vakt och vård ...
Från tidigt 900-tal har Södertälje leden inte medgett direkt passage av GRUNDGÅENDE fartyg.
Damell 1973. s. 23

Skärvstenshögar kokstenar Gustawsson rätt Jensen-Larsson
Skärvstenshögar och bosättning Många nya registreringar av SKÄRVSTENSHÖGAR i UPPLAND.
tidigare BÅLHÖGAR (Nordén 1925),
OFFERHÖGAR (Bellander 1938),
KOKSTENSHÖGAR (Gustawsson 1949),
SKÄRVSTENSHÖGAR (Rentzhog 1967)
5000 beskrivna i MÄLARDALEN, 4000 (80 %) i UPPLAND,
220 undersökta, de flesta mellan Enköping - Uppsala.
Dateras till BRONSÅLDER. Hör i hop med BOPLATSER. Olika 'kvalité' på kokstenar.

Arboga 1435 "af riket mena" ej riksdag Carlsson, Gottfrid
Arboga möte 1435

Moberg, Vilhelm historia kring Håtuna Min svenska historia
Vilhelm Moberg har ägnat ca 50 sidor åt Håtunaleken i del 1. 'En kunglig förbrytarfamilj' 'Du har blod i kronan, kung Magnus (efter Strindbergs FOLKUNGASAGAN.

Arboga 1435 af riket mena ej riksdag Carlsson, Gottfrid Arboga möte 1435
(forts). Ett försök att ändå förklara 1435 som riksdag är ett utelämnat "," mitt i versraden: "köpstadsmän <OCH> af riket mena" Olof Wingqvist läste D5 i KB, Styffe C 62 i Carolina. Klemming fann att D 6 i KB var originalhandling (1860-tal). Uppgifterna ur Minnesskrift 1962 vid Carlsson 75-årsdag. Engelbrekt, Sturar, Gustav Vasa. Gleerup 1962

Peder Swarts Gensvar Nelson, Axel 1558
Gustav Vasa uppmanade Peder Swart att skriva ett gensvar till den krönika som dansken Nils I Sorö skrivit och tryckt 1495. Danska rimkrönikan förtalar Sverige menar Gustav Vasa Nelson avser främst att bevisa vilken av de TVÅ upplagorna av gensvaret med SAMMA årtal 1558, som är äldst. Nelson menar att typografiska egenheter visar vilken som är äldst.

vårdkasar sist 1854 Heikenskjöld / Nilsson Något om vårdkasar
I Stockholms skärgård ersattes vårdkasarna 1808-09 med optiska signaler. Sista gången de använts i Sverige var vid Krimkriget 1854, då i Göteborg. Snabbheten är beräknad i Norge till 20 mil per natt Gerhard Hafström har skrivit i Ledungen 82:3. Förslag till återupplivande 1988.

Viby Eriksson, Fred Maria, Björn SvD, Löfvenhaft, Sören En tusenårig syskonskara
Sammanfattning av släkten Fred Eriksson på Viby. Så gick det för Marias 15 barn. OBS. Gerd Jannebro är gift med Björn Eriksson, barnbarn till Maria. Brodern Olle har varit gift med städerskan på Härnevi skola. Det var han som inte kunde komma till släktträffen, yrkesskadad som målare.

Sveafallen en myt von Post, Lennart Landell, Nils-Erik
Sveafallen en myt

Länsmuseibyrån ny organisation Stockholms läns museum Organisationsplan från 87-05-01
Den nya organisationen är beskriven i nr 2-3/1987. 1987-05-01 Länsmuseibyrån och Länskonstverksamheten är bägge underställda Stiftelsen Stockholms läns museum. Göran Furuland representerar Hembygdsförbundet. Han är med i AU.

Almqvist, Jonas Love bättre än sitt rykte rec Julén, Björn
Johan Svedjedal avh 1987 ALMQVIST - BERÄTTAREN PÅ BOKMARKNADEN. Cecilia Sidenblad avh TY SÅ ROAR MIG ATT MÅLA. Stig Jägerskiöld: OSKULD OCH ARSENIK. Hävdas att Almqvist varit oskyldig till anklagelserna om arsenikförgiftning av procentaren von Schewen 1851 "Ytterst underhållande och spännande bok"

Messenius Signill drama Lönnroth/ Delblanc Den svenska litteraturen
Messenius drama om Signill (1612) (Signhild) utkom i nya upplagor långt in på 1700-talet, liksom Disa (1611) och Swanhuita (1613). Ingen påvisad påverkan av Shakespeare. Efter ett katolskt mordförsök på Karl IX beslöt riksdagen att alla som studerat vid katolska skolors skulle bestraffas som förrädare. Han dömdes 1616, men fick behålla alla dokument i fångenskapen

Mistel den gyllene grenen Balder Salminen, Ester Växter i liv och legend
Förklaringen till att misteln kunde döda Balder: som ung är misteln mjuk, men som torkad är den hård som järn. Frigg begärde endast sitt löfte av hårda föremål. Därför kunde Loke använda misteln. Mistelns hemliga kraft gick förlorad om den berörde marken när den togs.
Druiderna använde misteln. Den skyddade hem och land. Därav seden att hänga mistel i dörren. I samband med fruktbarhetsgudomen

Ortnamn doktorsavhandl Wahlberg, Mats Bebyggelsenamn i Våla härad
-bo, -bodha, -säter, -sätra. Har medeltida ursprung. Syftar på avlägset belägna slåttermarker, som togs i bruk för stadigvarande bosättning. Ingår i ett projekt vid Ortnamnsarkivet i Uppsala. Förhistoriska namn kan sluta på -sta, fr 200,300-talet. Ortnamn är viktig källa för studier av religioner. Matsbo är ej medeltida

Ingelman-Sundberg fel-Ansgar/Adam-forn Birka, fornborg Marinarkeologi
I sin bok om marinarkeologi har Sundberg blandat ihop Rimberts Ansgarskrönika och Adam av Bremen. Se sid 19. På tal om fornborgar menar hon att sådana kan finnas undervattnet på grund av landsänkningen i södra Sverige. Hon har annan definition på fornborg. sid 17 "Gamla fornborgar och slott som omgärdas av mörka vallgravar etc"

Karl XII Poltava nära döden Englund, Peter
Peter Englunds bok Poltava , s. 188 ff. Karl XII var mycket nära döden, hans trupp blev kvar omgiven av ryssar, som anföll. Många skyddade kungen med sina kroppar. Båren (vit!) sköts sönder av en kanonkula. Främre hästen stöp. När Karl lyftes upp från båren på en häst fick en av bärarna en kula i huvudet. Efter ett par steg fick hästen benet bortskjutet. Människor kring båren sköts ned i drivor. Läkaren och apotekaren dödades. 3 av 24 livvakt kvar

Upplands regemente Poltava 14 av 700 överlevde Englund,Peter
Upplands regemente förlorade ovanligt många i striden vid Poltava 14 av 700 överlevde. "gick det mest tragiska ödet till mötes". Se Englund Poltava s 179 - 180. Regementschef Gustaf Stiernhöök och överstelöjtnant Arendt von Post stupade. Fånge blev löjtnanten i Sigtuna kompani Fredrik Hanck. "Då striden var slut började slakten, i ursinne vräkte ryssarna sina klingor och bajonetter genom alla svenska soldater, oavsett om de var levande el döda"

Tätorps skola bild i STF konst Ullenius, Gunnar Ett nytt Sverige, STF 1948
Olof Thaning har en bild i STF 1948 (1800-talet) av "Tetorps lilla folkskola i Bro socken". Under kapitlet Ett nytt Sverige av Gunnar Ullenius. ".. hur internationalismen och bandsågen gemensamt stämplat det svenska landsortssamhället bebyggelse vid 1800-talets mitt." "Lustig korsning mellan schweizerstil och gammal hederlig uppsvensk bondekonst.

Sätesgård säteri Erik XIV Edling, Barbro
Granhammar. Rapport 2 1984

Tor - Uppsala universitet inst. nordisk fornkunskap 1948 ego
Tor utkom första gången 1948.
Institutionen för nordisk fornkunskap vid Uppsala universitet
Register finns i 1983-85 vol XX
Kopia i pärm Innehållsförteckningar.
Hemlån 1989: 1960, 1962, 1963 1083-85

Papper, tillverkning vattenstämpel papprets historia Rudén, Jan Olof
Pappersformen, pappersmassa. verktyg Papperstillverkningen. Artikel i Bygd & natur 90:2
"Uppfanns" av Tsai Lu 105 e.kr. Togs upp av araberna.
Den europeiska papperstillverkningen började i Spanien på 1100-talet.
Pappersmassan silas genom en metalltrådsväv; vattenstämpeln åstadkoms genom att figurer fästs på nätet. Beskrivning av pappersformen - viktigaste verktyget; i princip det samma än i dag.
Efterlysning av pappersformar; finns inte många kvar, hade kort livstid.

Kunskap är makt demokrati Landell, Nils-Erik Markernas visdom
Tankeställare (Landells bok Markernas visdom)
Demokratiens värde i en alltmer kunskapskrävande tid.
"Kunskap är makt"
men makten sitter hos politikerna! Är det säkert att de har erforderlig kunskap? Har vi inte sett hur öststatspolitiken styrts av politiker; och det har ju inte blivit bra! Nu, 1990 är det faktiskt comme il faut att påstå sådant.

Rånäs Mörby Ekebyholm Friberg, Kristina Skedviken, art i SLM 90:2
Rånäs var i början av 1900-talet det största säteriet i Stockholms län. Bruksverksamhet från 1772 till 1894.
”Slottet” byggt 1844 av Axel Didrik Reutersköld.
Kulturhistoriskt intressanta 60 naivistiska miniatyrmålningar
Ägs av Stockholms landsting sedan 1930
Var sjukhem till 1980, nu konferenser och utställningar
Rånäs kapell (1908) på platsen för forna Fasta kyrka
Mörby, ägare Gabriel Kristernsson Oxenstierna
Byggnadsmaterial från ruinen till Fasterna kyrka

Sista offentliga avrättningen spetsgård, blod i krukor fotografi
Ivan Bratt En gammal landsväg berättar
Sista offentliga avrättningen i Sverige 1876-05-18. Två avrättningar samtidigt (kumpaner) i Malmköping och Stenkumla på Gotland. Ett landsvägsmord vid en landsvägsgrind (jfr Norrgrind) utanför Malmköping, 1874-09-21; minnessten. Gärningsmännen trodde att det var postdiligensen som kom.
Fotografi av sista offentliga avrättningen av Hjert (och Tector)
Spetsgårdens folk, allmogen, hade stavar i händerna; en levande mur för att inte den dömde skulle kunna fly.
Enl protokoll från rättegången störtade en mängd människor fram för att samla upp blod i krukor och kärl. Folknöje - även barn togs med och lyftes upp på föräldrarnas axlar för att kunna se bra.
I fortsättningen blev avrättningar "intermurala"
Sista avrättningen med yxa skedde i Västerås år 1900
Allra sista avrättningen skedde med giljotin 1910; enda gången som den användes, importerad från Frankrike. Rånmördaren Alfred Ander.

Offentlighetsprincipen provenienssprincipen Fryxell, Hildebrand Tarkiainen
Tarkiainen, Kari Fr säck & kista till CD-skiva
Understeckare i SvD 93-11-24
Från säck och kista till CD-skiva.
Riksarkivet 375 år.
Skapat efter instruktioner av Axel Oxenstierna 1618, men förordningen aldrig stadfäst av Gustav II Adolf; kanske han inte kunde läsa Oxenstiernas svårtydda handstil säger förf.
Först inhyst i slottet, men fördes ofta med till olika platser där kansliet vistades; förvarades i säckar och kistor.
Dahlbergs Svecia var ytterst en sysselsättning för RA. 1697 skadades de övre arkivvalven. 1713 fördes arkivet till Örebro, som ansågs säkrare, men fartyget sprang läck och en del av luntorna blev mycket våta.
Kammarkollegiets bränder 1802 och 1807 var allvarliga; de äldsta räkenskapshandlingarna från 1500-talet blev till aska.
RA i Marieberg invigdes 1968, då det flyttades från byggnaden på Riddarholmen från 1891.
Geijer och Fryxell nämns som utnyttjare av arkivet. Emil Hildebrand inför provenienssprincipen. Den har blivit hårt kritiserad i vår tid!!! Lösningen är moderna dataregister.
Nu tar RA även hand om ADB-material.

Viktigt!!!
1766 införde mössregimen **offentlighetsprincipen** för att kunna klämma åt sina föregångare.

1922 införlivades Kammararkivet med RA
1992 kom Statistiska Centralbyråns forskningsarkiv under RA

Konstantinopel, kaffehus Lars Elgklou Salomonsson, Anders Kaffets historia
Kaffets historia - Pop.hist. 93:4, sid 52, 92:3
rec av Kaffeboken, Lars Elgklou, Wiken 1993

I mitten av 1500-talet öppnades de första kaffehusen i Konstantinopel.
- under de första decennierna av 1600-talet blev kaffe känt i Europas huvudstäder.
- kaffehusen endast öppna för män
- kvinnorna menade på att kaffedrickandet gav bristande fortplantningsförmåga hos männen

1685 - första registrerade kaffeimporten till Sverige
1728 - 15 kaffehus i Stockholm
1740 - ½ kg kaffe motsvarade en årslön för en dräng.
Allmän dryck under 1800-talet
1817-1822: sista kaffeförbudet
Socker och grädde började användas efter förbudet mot husbehovsbränning 1855

Kyrkogård Rosborn Sven stiglucka
Stiglucka: ordet kan ha uppkommit genom konstruktionen med en tvådelad lucka med endast den övre delen öppningsbar. Tröskel-delen skulle hindra djur att komma in.
- se Pop.hist. 92:5
- Medeltidslexikon
ego: har svårt att inse varför man överhuvud skulle ha en öppningsbar övre del.
- möjligen skulle det vara för att säkerställa att inte djur kunde komma in. Runt Uppsala domkyrka var det höga hus med murar emellan och i dem fanns stigluckor. Den övre luckan skulle då hindra insyn

Sebastin Ordbok, Svenska Akademin
SEBASTIN sebastin l. seb- r. l. m. (TT 1877, s. 8, 2NF 24: 1392 (1916) l. n. (Lundell (1893), AUERBACH (1913)) ; best. -en resp. -et. [jfr t. sebastin, eng. sebastine; konstruerad benämning möjl. bildad till lat. sebum, talg [se SEBACINSYRA)] ett förr använt sprängämne, som 1872 uppfanns av svensken A. Beckman o. som utgjorde en blandning av nitroglycerin, natronsalpeter o. träkol (tidigast äv. klorsyrat kali). TT 1872, s. 247. Ungefär likadan sprängkraft som dynamiten hafva afven de mångfaldiga andra nitroglycerinblandningar, som fått olika namn (litofraktör, spränggelatin, sebastin, petrolit, tutonit, forcit etc.) allt efter de ämnen, som indränkts med sprängoljan. KRUHS UndrV 530 (1884). 2NF 24: 1392 (1916). - jfr STJÄRN-SEBASTIN.
Ssgr (förr): SEBASTIN-KRUT. sebastin. TT 1872, s. 247. -- -PATRON. patron (se patron, sbst. 4) laddad med sebastin. JernkA 1878, s. 45.

Fritz Mark skoeka, fiskebåt, Mälaren Fataburen Från forskningsfältet
Fritz Mark åtager sig att bygga en skoeka enligt gammal modell som han minns sedan sin barndom. Fataburen 1964 sid 191. Han avser att ge den som gåva till Nordiska museet.

Byggningshjälpen Nord. familjebok vind och vask
Exerpt från Lars Bergström (96-02-28) angående uttrycket "vind och vask". Detta är ett av många namn på den s.k. byggningshjälpen el. Vinterkörseln. Erlades i byggnadsmaterial och ved. Ansågs betungande. Hade olika namn i olika landsdelar. I UPPLAND: slottshjälpen, slottsfamnen, rustkammarhjälpen, vind och vask, byggningsveden, telegelveden, ekekörseln, körseln.
Se stencil i pärmen Mantal 1720.

Salpeterjord, Linné krigskassa, kopparplåtar Lindberg, Assar
Torsebro krutbruk i Skåne
Assar M. Lindberg, ur Dædalus 1967.

Intressant: salpeter, krut
Linné fader, präst, tillrättavisades av biskopen för att han gett nattvarden till salpetersjudare: faseliga svärjare, liderliga drinkare och bolare, som näppeligen kunna läsa sitt fadervår".
Salpetersjudarnas betydelse för våra krig har nästan helt föbigåtts av våra historiker.
- en tyngande börda för jordbrukarna, då de letade efter salpeterjord.
- pågick i 400 år
- krutkvarnar
Här berättas om Loshultskuppen 1676-07-24, då svenska krigskassa rövades. 250 vagnar transporterade 50 000:- i kopparmyntsplåtar

Herman Lundborg Ernst Rolf, Anton Dorati Långsand Spaak, Ulla
musik, Harry Martinsson Ulla Spaak har lämnat upplysningar om Herman Lundborg, Långsand och Karl Birger Blomdahl på Rankhus 1956-1968.
Antecknat från två små handskrivna blad av Börje Sandén, erhållna tillsammans med noterna till Kavaljersvalsen - En Värmlandsvals av H. Lundborg.

"Notskrivare Herman Lundborg, Långsand, skrev noter till melodi-idéer från ett flertal av 30-talets sångartister bl a Ernst Rolf, som kom ut och visslade på något idé-utkast. Sen tonsatte och instrumenterade han vid en liten orgel, mer eller mindre förvisad till ett smärre rum i bottenvåningen. Av olika skäl blev det ibland också ganska hög ton!"

Blad 2
"Professor Kar Birger Blomdahl Rankhus 1956-68(69)
Här skapades de viktigaste verken Aniara och Herr von Hancken, vidare Forma Ferrito, ett beställningsverk för Oxelösunds järnverk. Här på Rankhus hade han sin vänkrets ofta på besök, bl a ..... Anton Dorati."

Tillägg av Börje Sandén
Aniaras libretto: Erik Lindegren
Harry Martinsson var här en gång.

Rudenschöld,T orsten Geijer, Bremer, Oscar I riksskolinspektör Matz/Richardsson
Skolan i Läckö. Riddarsalen Centralskola i slottets riddarsal - Läckö
Anmälan av ny bok i Pophist. av Edvard Matz
Förf. Gunnar Richardsson
Ant. Börje Sandén 1999-03-20

Torsten Rudenschöld 1798-1859
Farfadern Carl Rudenschöld, ansågs vara ett omutligt riksråd i slutet av Frihetstiden.
Fastern var Magdalena Rudenschöld
Torsten facsinerades av Jonas Love Almqvists idéer om bondelivet. Han skrev böcker om ståndscirkulationen och skolutbildning även för torparnas och statarnas barn

Hans idé var en centralskola med underlydande roteskolor ledda av duktiga elever. Centralskolan var i slottet riddarsal.
Rudenschöld kom senare att stödjas av Geijer, Fredrika Bremer och kungen själv Oscar I.

juliansk tidräkning gregoriansk oktoberrevolutionen Harrison, Dick Tidräkningen...
Tideräkningen har aldrig varit enhetlig
Dick Harrison
Art i Pophist 1999:2

Muslimerna börjar 622 e.Kr
Julianska tidräkningen: 365 dagar, 1 skottdag vart 4:e år
Gregorius XIII 1582: skottdagen utgår på de sekelår som är jämnt delbara med 400.
- antogs genast i romersk-katolska länder
- Sverige först 1753, då sista 11 dagarna i februari ströks och man gick direkt på 1 mars.
- Ryssland övergick 1918: oktoberrevolution ägde i själva verket rum i november
- Gustav II Adolf stupade vid Lützen 16 nov.

Dalupproret 1743

Anteckningar från databasen \a-filer\a-dal.dbf – (utskrift 93-01-23)
Ant. Börje Sandén 91-01-30

Falk/Tunberg " beskrivningar 7 rader! utelämnande av fakt
Svensk historia för gymnasiet 1939 (1942)
sid 173.
Det är påfallande hur historieboksförfattare vid denna tid förskjuter betydelsen och förringar samtidens välgrundade uppmärksamhet för en viktig händelse i vår historia.
Stora Daldansen avfärdas utan namns nämnande - trots att även Lilla Daldansen vore en händelse att beskriva - på 7 rader med orden:

"Då avgörandet i frågan dröjde
- (sic! tronföljdsfrågan framställs som den 'enda'),
utbröt i Dalarna ett formligt uppror
- (formligt! sant: ett "regelrätt" uppror, här ges formuleringen en mer glidande betydelse av att: det bara såg ut som ett uppror)
Allmogens gamla konungslighet vaknade till liv.
'Vi vilja ha EN kung och intet så många' sade man, 'nu vilja alla råda och regera, som peruk hava'

- (sic! en, vid det akuta tillfället, tämligen sekundär fråga lyfts fram som den viktiga orsaken)
Bönderna begåvo sig i stora skaror ned mot Stockholm, tågade in i staden och lägrades sig på Norrmalmstorg, nuvarande Gustav Adolfs torg.
- (sic! ni kan se framför hur dom kommer oorganiserat instolpande i Stockholm:
- en liten skara, som får rum på torget
- nämns inte att de har tagit landshövdingen som gisslan och engagerat en hög officer som organisatör'
- att militären vägrat att ingripa med sina kanoner vid Norrtull
- det hela framställs således som en tämligen oförarglig händelse)

Klimax i historieskrivningen kommer i lärobokens två sista rader lyder:
"Efter fruktlösa underhandlingar gåvo slutligen trupperna eld, och bönderna skingrades i vild flykt. Många omkommo, och upprorets ledare straffades"
Så var det med den saken!!!

Tiden efter Stora Daldansen - 12 000 ryssar i Sverige - nämns inte med ett ord.

Kriget 1741-1743.
Händelserna vid Willmanstrand nämns inte alls.
I stället följande felaktiga beskrivning:
"Sedan Elisabet utan svensk hjälp gjort sig till härskarinna gick den ryska hären till anfall. Den svenska hären retirerade utan allvarligt motstånd och kapitulerade slutligen i Helsingfors 1742.
ego:
- Det var Sverige som börjat kriget.
- Sverige hade lagt sig i Rysslands inre angelägenheter
1) ville hjälpa Elisabet till tronen, befria från utlänningar
2) ville hjälpa Ryssland till fria val, proklamationen

Tronföljarvalet - helt omvänd beskrivning. sid 173
"Hattarna önskade till tronföljare Adolf Fredrik av Holstein-Gottorp, vilkens kandidatur understöddes av den ryska kejsarinnan."

Sten Carlsson är uppriktig:
1. "Om svenskarna i stället valde Adolf Fredrik, skulle ryssarna avstå från krigsskadestånd - men behålla Finland.
2. Hattarna hade velat ha en avlägsen släkting till Karl XII
EGO:
- Bönderna (allmogen) hade en märkligt stark ställning under denna tid; de gick i tronföljarfrågan emot de övriga stånden; de ville ju ha en dansk prins: stark kungamakt var väsentligt för dem.
- Kanske var det böndernas starka politiska ställning som irriterade adeln och var orsaken till dess utfall mot dalkarlarna vid massakern på Norrmalm (??!)

Mutor von Korff Håkansson, aktivitet (= ”aktsamhet”)
Odhner - Westman.K.G. 18:e omarb. uppl. 1908, (efter Irma Sandén)
Jfr med Falk-Tunberg:
-Stora daldansen är nämnd med namn
"ruska perukerna av herrarna i Stockholm"
"klippa vingarna av adeln"
tågade till Stockholm "för att rensa ut ogräs"

Olov Håkanssons - "aktivitet" = aktsamhet
Ryssland vill behandla Sverige som lydrike
- von Korff: mutor, hotelser, lockelser
- mössorna sökte hjälp hos Korff
- mössorna blev betraktade som landsförrädare
EGO: mycket skicklig politik av hattarna, att trots sitt stora felsteg få opinionen på sin sida.

Krigs- och löskefolk Armborstet 1958: avståndstagande från Daldansen
Stora daldansen Armborstet
Armborstet 1958; Årsskrift för Dalregementets Kamratförening.
Syn på Stora Daldansen. sid 17. och 112
Artiklarna visar att man tar avstånd från upproret.
"Lika ogärna som om Wasens räfst- och rättarting tala vi darlkarlar om det krigs- och löskefolk, som drog över bron mot Stora Daldansen. Glad vände ingen åter, mången hade dansat färdigt".

"Han (Gudmund Theander) tvingades av Tunabönderna med i Stora Daldansen men lyckades rymma från tåget redan i Solvarbo"

Danska brigadens förläggning vid Håtunaholm

Anteckningar från databasen \a-filer\a-fören.dbf (95-05-20)

Anteckningar i samband med 50 årsminnet av Danska brigaden.
Se program från Håtunaholm 95-04-05
Se folder Den danske Brigade i Sverige - Danforce.

Förhandlingar 29 aug 1943 mellan Danmark, England och Sverige ledde till att svenska regering 3 dec gav tillstånd till utbildning av "polisstyrkor" i Sofielund i Småland. Under 1944 och de första månaderna av 1945 växte styrkan till 4 800 kvinnor och män fördelade på 7 läger.
1. Sofielund, 4 dec, 650
2. Sätra Brunn, 1 mars, 500 man
3. Håtunaholm, 10 mars. 800 man
4. Ronneby brunn, 28 nov, 1100 man
5. Ryds brun, 11 nov, 350 man
6. Tingsryd, 18 feb, 150 man
7. Karlskrona, 200 man

Överfördes 5 maj till Danmark
Vid strid med danskar i tysk tjänst stupade 3 och sårades 25.
Under utbildningen i Sverige och tjänsten i Danmark stupade totalt 22.

Smith tycker inte att historieskrivningen blivit riktigt skildrad i den bok som överlämnades till Håkan Wikander, Håkan har också en fotosamling kring brigaden.

Programmet
* Uppställning med föreningsfanor
- ca 80 veteraner som övernattat på I1 och kommit i 2 bussar
* Välkomsttal av Håkan Wijkander
* Inledningsord av Otto v Huth Smith
* Tal för Sverige
- av Brigadföreningens ordf överste Verner Fält-Hansen
* Föreningens fanor förs till minnesplattan
- avtäckning av kompanichefen J. Johs Knudsen
* Trumpet
* Tal
- Överste Markku Sieppe, I1
- Ingemar Claesson, ordf i Upplands-Bro kommunfullmäktige
överlämnade ett antal Kulturmiljöer.
- Karl Erik Lundgren, ordf i kommunstyret i Sigtuna/Märsta
* Svenska och danska nationalsångerna

Framhölls att styrkorna verkligen utbildades till strid
- inte till vakt och polistjänstgöring som det officiellt hette.
- Utbildningen leddes helt av danska officerare.
- "Bra att Sverige var neutralt, blev en tillflyktsort för motståndsmännen"
- "Friheten måste man betala för varje dag"

Otto v Huth Smith vill hålla kontakt - beklagade att jag inte kunde stanna kvar; jag hade med mig Sten Littmarck, Epa och Gudrun.
- Han fick tidn1 och UKF-mtrl, jag skickar upplysningarna om barackerna till honom jämte annat material, eftersom det jag hade med mig lämnades direkt till kassören i riksorganisationen. Av denne Allan Gornitska fick jag den lilla foldern om brigaden.

Se material i pärm a4.

Personer och gudar

Anteckningar från databasen \a-filer\a-pers.dbf (utskr 91-05-13)

Ahnlund, Nils ego
Nils Ahnlund utsågs 1928 som förste professor i Stockholms historia vid Stockholms Högskola. Han fick uppdraget att skriva boken STOCKHOLMS HISTORIA FÖRE GUSTAV VASA

Bovin, Knut Adolf Red. VIOLA Fagerlid Arosbröderna
Knut Bovin, Trädgårdsdirektör, Kungsängen. död 26/08/08. född Arboga 1853/10/15. Lärare vid Svenska trädgårdsför:s elevskola vid Rosendal o. Exp.-fältet, trädgårdsarkitekt i Sthlm 1885-1890. Trädg.dir vid Kräftrikets trädg. Fr 1905 -1919 fortsatte dessa odl (perenna växt) i FAGERLIDS trädg KUNGSÄNGEN. Red för facktidn VIOLA 1895 - 1924. en av stiftarna till Arosbröderna. (se bok)

Biörnstad,Margareta riksantikvarie 87-10-01 Ledungen 87:2
Margareta Biörnstad,överantikvarie, efterträder Roland Pålsson 87-10-01, dotter till Per Edvin Sköld, gift med Arne, ch för Skansens kulturhistoriska avd. Startade tills med Evert Baudou Norrlands tidiga bebyggelse, NTB. Kontaktpers med RAÄ:s ombud. Positiv till hembygdsrörelsen. Viktigt att skolans lärare får hjälp i hembygdsundervisningen. Närsamhällets historia.

Magnusson,Magnus universitetsrektor Edinburgh Magnusson,Magnus
Islänning, rektor vid universitetet i Edinburgh, arbetat med faktaprogram i BBC:s historiska serier, översatt isländska sagor till engelska. Boken Vikingen i myt och verklighet.

Snorre,Sturlasson samvetsgrann vetenskapsman Magnusson,Magnus
Magnus Magnusson framhåller i sin bok Vikingnen i myt och verklighet att Snorre är en samvetsgrann vetenskapsman, att han knappast kan ha underlåtit att tillrättalägga sagorna, såsom det anstår en lärd kristen.

Surt eldjätten Surtsey Magnusson, Magnus
Vulkanön Surtsey har fått namn efter eldjätten Surt, ledare för de kommande förgörarna av jorden. Fanns i Muspelhem, eldvärlden i söder, som stod i motsats till Nilfelhem, dimvärlden i norr. Senare blev det dödriket. ego: elden var ej dödsriket, jfr skärselden.

Ymer första levande varelse levde på mjölk Magnusson, Magnus
Jätten Ymer var den första levande varelsen på jorden, skapades när hettan från Muspelhem smälte frosten i Nifelhem och dropparna formade sig till Ymer, anfader till onskefulla släketet av jättar. Ymer livnärde sig på mjölk från kon Audhumbla, vars juver sprutade ut 4 floder med mjölk. Jfr med Hathor. Dödades av Oden, Vile, Ve som skapade världen av Ymers kropp. Ymer födde de första människorna

Gylfe svensk kung Oden utfrågas Magnusson, Magnus
Den sagoomspunne svenske kungen Gylfe åker förklädd till Asgård och frågor ut Oden om skapelsen och gudarnas öde. Enligt Snorres Gylfaginning (Gylfes synvilla)

Bure gudarnas anfader Audhumbla (ko) Magnusson, Magnus
Den första guden, skapades när Audhumbla slickade på salthaltiga isblock. På tredje dagen hade Bure helt framträtt. Bure = den borne: "födde". Bures son gifte sig med en jättinna. Deras barn blev de de tre gudarna ODEN, VILE, VE. Dessa dödade Ymer och skapade världen av hans kropp.

Oden första människorna Tyrs efterträd Magnusson, Magnus
Oden och bröderna Vile och Ve var barn efter den första guden BURE och en jättekvinna. De dödade YMER och skapade världen av hans kropp. Av drivvedsstockar täljde de 2 figurer i form av människor. Oden gav dem liv, Vile (?) vett och rörelse, Ve gav dem tal, hörsel och syn. Tidigare hade Tyr varit Allfader, omnämnd av romarna, motsvarade Mars. Mardi,Tuesday.

Oden odur=rasande Wodan, Wotan Magnusson, Magnus
Oden efterträdde TYR. Efter isländska adjektivet odur=rasande. Adam av Bremen antyder ursprunget. ca 170 andra namn på ODEN. Oden dyrkades hos germanerna strax före Kr.

Acrelius, Israel Långhundraleden sjövägar Loggert, Henning
Israel Acrelius har gjort en beskrivning av Långhundraleden. Född i Österåkers prästgård. Huspredikant hos Gustaf Rålamb 1745-1749. Nya Sveriges främsta historieskrivare. Nya Sverige 1749-1757 Senare kyrkoherde i Fellingsbro. Hans levnadsbeskrivning är tecknad av Henning Loggert (1988). Skrift utgiven av Arbetsgrupp Långhundraleden.

Bäckström, Edvard Sten Stures ballad 1841-86 Nord.fam.bok Nord.fam.bok
Edvard Bäckström, son till Per Olof Bäckström med fortsättningen på Starbecks Berättelser till svenska historien. Skald, amanuens i RA och KB. Skaldeförsök 1860, Lyriska dikter 1870, Sånger och berättelser 1876, div skådespel, mest omfattande är Dagvard Frey 1877 (sök!) Levnadsbeskrivning av Wirsén i Samlade skrifter 3 bd.

Bäckström, P.O. Starbeck Berättelser till sv Nord.fam.bok
Per Olof Bäckström (1806-1892), far till Edvard Bäckström (med Sten Stures ballad). Amanuens i KB, kopist i kolonialdepartementet (sic!), amiralitetskammarråd. Historisk författare. Biografi i Svea 1893.

Svedbom, Vilhelm Sten Sture 1843-1904 ego
Vilhelm Svedbom (1843-1904) doc i litteraturhistoria, kompositör, sekr i Musikaliska akademien, lärare i musikens historia. efterromantisk stil med inslag av Schuman. Nationell stil med folkvisan som grundval.

Rålamb, Åke tre hustrur Malmberg,Ernst
Åke Rålamb var gift tre gånger.
1. 1680 med friherrinnan Hevig Eleonora Fleming af Lais (d.1688)
2. 1689 med Anna Maria Clodt von Jürgensburg (d.1708)
3. 1709 med Brita Ulfsparre af Broxvik (d.1731)
Uppgifterna kompletterade ur biografisk uppslagsbok.

Rålamb, Claes tre hustrur Malmberg,Ernst
Claes Rålamb var gift tre gånger
1. 1648 med Anna Stålarm (d.1666)
sonen Åke
2. 1666 med Beata Soop (d.1672)
sonen Bror, Alphabetiskt tidsfördriv
3. 1672 med Elisabet Gyllenstierna af Ulaborg
sonen Gustaf, Rålambska samlingen på KB. (se SEÅ 1913)

Peder Svart krönikan, utdrag Historiska Nyheter Åberg, Alf
Peder Svart. Art. av Alf Åberg i Historiska Nyheter 48, Västerås.
- biskop i Västerås, administrerade kyrkogods som indragits till kronan
- trogen tjänst i den kungliga skattkammaren
- på 1550-talet fick han uppdraget att skriva Gustav Vasa historia, tidigare gett år Olaus Petri.
- "Det vore mycket förtretligt om han som gjorde så mycket för riket, skulle få ett otillbörligt eftermäle", skrev han till sina söner.
- Peder Svart lyssnade ofta till kungens historier uppe på slottet i Västerås. Kungen var en god historieberättare. Peder tillägnade sig kungen språk. Han beundrade kungen och bättrade på historierna. Hans historia är rolig att läsa.

Hildebrand, Hans biografi 1842-1913 Isaksson, Olov
Efterträdde sin far Bror Emil som riksantikvarie 1879. Han började som arkeolog. Brodern Emil.
Avgick som riksantikvarie 1907 efter intriger och samarbetssvårigheter med Oscar Montelius .
Brister: 'bestämda karaktärssvagheter' kan inte skymma hans storhet. Den nedgång hans namn fick vidkännas fick efter döden ge vika.
Bengt Hildebrand tecknar hans porträtt i Fornvännen 1943.

Heckscher Medeltidslitteratur Isaksson, Olov Heckscher:
- Svensk arbete och liv(1941)
- Nordisk kultur 1-30. 1931 - 1956
Lindroth:
- Svensk lärdomshistoria: Medeltid och reformationstid, 1975: Serien betecknas som ett av de viktigaste verken inom svensk humaniora
- Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid I-XXII. Började 1980 ges ut i ny upplaga.
Troels-Lund:

- Dagligt liv i norden i det 16. aarhundrede
Olaus Magnus:
- Historia om de nordiska folken 1555
Tuchman,Barbara:
- En fjärran spegel.
Laudries, Le Roy:
- Montaillou, En fransk by 1294 - 1324. Stor läsekrets i vårt land.

Fischerström,Johan Nordenflycht, götiska anda (tidig) Sv lärdomshist Lindroth,Sten
Fischerström,Johan
Född i Ystad 1735. Lund med Lagerbring som lärare. Kom till Stockholm. Nordenflycht "ägnade honom en förtärande passion som slutade med katastrof och bevarat hans namn i den svenska litteraturhistorien". Blev jordbrukare på Sjöö (Nordenflycht). Påverkades av Nordenflycht i rousseansk anda. (natur- och kärleks-evangelium)
Ekonomiskt författarskap, liberala ekonomiska doktriner: fri spannmålshandel - tvång och regleringar var av ondo. Fischerströms "Tal till svenska folket 1769" (inlaga till riksdagen), en av den götiska rörelsens tidigaste urkunder.
Veckoskrift 1768-72: "Den enfaldige natur-forskaren"

Häftiga utfall mot den linneanska naturalhistorien: "nyttan var det enda som betydde något - att upprätta systemer var att avlägsna sig från naturen"
Utkast till beskrifning om Mälaren 1785 - sista utlöparen av frihetstidens flödande topografiska litteratur.
Hans livsverk: "Nya swenska economiska dictionairen" 4 band klara: 240 sidor om biskötsel, 130 om brännvin.
President i Vetenskapsakademien: "Om de medel och utvägar, genom hvilka styrka, manlighet och härdighet kunna hos svenska folket befrämjas": i dagens urartade svenska samhälle återinföra gamla götiska dygder.

Oden, bärsärk, Inga Hägg Oseberg, , grima Folk.hist 91:4 Grenander Nyberg
Filt i forntiden.
Gertrud Grenander Nyberg, i Folkets historia 1991:4.
Ordet textil: lat. texere = flätat eller vävt.
Artikeln nämner i ord och bild Upplands-Bros kommunvapen.
Bägge figurerna, även den mindre kända med vargmask, finns återgivna liksom själva kommunvapnet med sin "sköld"
Figuren med varghuvudmask biter i ett ormliknande djur.

Arkeologen Inga Hägg har arbetat med forntida textil och nämner både Osebergfyndets väggbonad med processionståget och de två figurerna från Ekhammar.

I diskussionen om den "andra" Ekhammarsfiguren kopplar Hägg denna till Oden med tanke på dennes följeslagare "bersekir" och "ulfhednir", som var klädda i björn- resp. vargdräkter. I de gamla historieböckerna kunde vi ju läsa om bärsärkarna som stred i "björnskjortor". Uttrycket 'att gå bärsärkargång' är minsann inte inaktuellt i våra dagars samhälle.

Rålamb,Åke aritmetik,räntad,jordbruk Nord.fam.bok
Nordisk familjebok, 3:e uppl 1923-37.
*** Slagord: Rålamb, Åke
Friherre, encyklopediförfattare (artikelns presnetation!)
Författade ett slags encyklopedi, "Adelig öfning", av vilken 6 dlr utkommo 1690-94.
Ett utdrag, som omfattar ränteberäkning m.m. har blivit folkbok och upplevat en mängs upplagor. R:s "Samlebook" över lagar författningar m.m finnes i RA.
*** Slagord Encyklopedi:
- bland sv encyklopediska det äldsta
- planerat för ca 20 band
- aritmetik, lantmäteri, fortifikation, skeppsbyggeri, hushållning, jordbruk, och hortikultur
- 90 planscher
- några delar utkom i sammandrag

Håkansson,Olof frihettiden Gezelius, 1779
Olof Håkansson, i Gezelius biografi från 1779
Bondeståndets talman framställs mycket positivt.
"Det torde med fullt skäl kunna sägas. att Olof Håkansson varit en av de märkvärdigaste personer, som det nyss förflutna tidvarvet framalstrat"
Blev riksdagsman redan 1726, därefter 12 riksdagar i rad (vart 3:e år) Talman vid 8 (1741,-43,-46,-51,-56,-62,-69) vice talman vid 1 (1734). Först 1765 blev det omröstning vid talmanstillsättningen, alla övriga gånger blev han enhälligt utnämnd.
Senare vid samma riksdag avgick han sedan han klandrat ståndets beslut att avskeda åtskilliga rådmedlemmar.
ego: se Fryxell 41:85, varav framgår att Håkanson liksom alla andra hattar ställs till ansvar för de gångna 25 åren vid riksdagen 1765, då hattarna förlorar makten och deras enligt Fryxell mycket allvarliga misskötsel av riket avslöjades.

Sehman, Luhr,Mattsson Tjusta skola, Aske kyrktagning Anders Walldén
Wallenius,C.G.
Reminiscences of My Life, Narrated to My Children Volume I, In Sweden
Wallenius var barn till Carl Wallenius, lärare i Tjusta folkskola 1858-1870 (se Vad hände egentligen? 2). Efter 1870 är pastor i Linköping. I Håtuna var han även frikyrkopastor.
1933 återbesökte han Sverige och Tjusta. 1984 besökte en sondotter Tjusta enligt ett medföljande brev. Materialet har jag fått av Anders Walldén, som kom över det i samband med sin inventering om Tjusta by för kommunens räkning.

Wallenius berättar minnen från Aske, hos kapten Sehman, med vilken familjen umgicks. Särskilt ett julfirande med dans kring granen. När en yngre broder skulle döpas var Sehman med som "sponsor". Wallenius såg då första gången kyrkoherde Luhr, som inledde ceremonien med kyrktagning av modern (efter 40 dagar vid pojke, 80 dagar vid flickfödsel)
Han berättar om urmakare Mattsson.
Han föddes i lärarbostaden 1865

Söderwall, Lagerbring Ihre, Styffe, Hildebrand Montelius, Malmström Hela världen
Hela världen 1907. Korta personupplysningar, Pärm p21, flik 13

K.F Söderwall; Sven Lagerbring; Johan Ihre, C.G. Styffe; Hans Hildebrand;Oscar Montelius
Edvarg Grieg, Nina Grieg; Hugo Tamm; C.G. Malmström

Rålamb, Konstantinopel Sundby, Sinclair HT 1887
Rålambska handskriftsamlingen på KB. HT 1887 sid 81, pärm p28
Donationen ägde rum 1887-08-07. Samlingen hade mellan åren 1841 - 1887 förvarats på Sundby, ej Högsjö i Nyköpingstrakten som jag ville minnas att Lars Sjöberg sagt.
Fyllig beskrivning av innehållet i samlingen. Bl a Resan till Konstantinopel, utredningen om mordet på Sinclair, och en ofullbordad Stockholms-skildring.

Ambrosiani Olsson,Gunnar (Ur boken om Långhundraleden)
Björn Ambrosiani, f 1928, disputerade 1964 - Fornlämningar och bebyggelse.
1970 docent vid Stockholms universitet
Chef för uppdragsverksamheten vid Raä sedan 1958
chef för Historiska museets museiavdelning, senare forskningschef
Sedan 1989 projektledare för Birkagrävningen.

Olaus Magnus Gustafsson,Yngve
Olaus Magnus; 1490-1557
Carta Marina gjord i Venedig 1539
- född i Linköping
- påvlig avlatsförsäljare
- 1524 till Rom
- utnämnd av påven till svensk ärkebiskop 1544

Hermelin,Samuel Gustav karta lantmäteri Hermelinska kartverket Folk.hist 91:3 Strand, Svante
Ur Folkets historia 1991:3 av Svante Strand
Förbjudet att publicera tryckta kartor före mitten av 1700-talet;
Jacob Faggot lyckades få förbudet upphävt.
Det "Hermelinska kartverket" påbörjades i privat regi 1796.
- fullbordat med 33 kartor 1818
- privilegium under 15 år
- ruinerade sig på verket
- fick dock statlig pension från 1818 (dog 1820)
- medalj slogs över hans verksamhet
Kartverket hade påbörjats som en inventering av malmfyndigheter och svenska naturtillgångar framför allt i Norrland.
- han satsade pengar på att bygga ut den norrländska infrasturkturen: vägar, utdikningar, gruvor, järnbruk, sågverk,

Ström, Åke V religionshistoria SvD Svd 1989-02-27
Dagens jubilar
Ger besked om vikingafromhet

DOCENT Åke V Ström som den 28 februari fyller 80 år är gammal Hagalundspojke. Han växte upp i kåkstaden som äldst i en brödraskara.
Fadern var fattigpräst i Solnastadsdelen. Två bröder följde i pappas fotspår. Åke som blev religionshistoriker och Ingmar som blev biskop.
Den teologiska insatsen har varit dubbelsidig. Åke V har varit både praktiserande präst - 20 år som kyrkoherde i Österhaninge - och akademiker. Under Södertörnstiden upplevde han förortens växtvärk. Antalet själar i församlingen som var 3 500 när han tillträdde hade tiodubblats när han lämnade tjänsten.

- Förvandlingen kvävde mig. Jag fick inte göra annat än rita nya kyrkor och kyrkogårdar.

Efter kyrkoherdetiden bar han kunnat ägna sig helt åt religionshistorien. 1968 kom han till Lund som docent. Nordisk religion blev hans specialitet. Trots att han verkligen ägnat sig åt forskning på hemmaplan - vad var väl mera ursprunglig nordisk fromhet än tron på Tor, Oden och Frej? - är asatron ett eftersatt forskningsgebit. Det finns inte en tjänst i landet med särskild inriktning på nordisk religion, berättar Ström.

Samtidens religiösa buller har även trängt in i den Strömska studiekammaren. Det har utmanat till engagemang. Han räknas som expert på nyreligiösa rörelser.

En mycket handfast lektion i ämnet tvangs han in i under Lundatiden. Han hade kritiserat vissa företeelser inom Scientologikyrkan. Kritiken uppkattades inte och företrädare för kyrkan uppsökte honom och förelade honom ett formulär där han skulle ta avstånd från sina uttalanden. eftersom han inte skrev under vägrade scientologerna lämna honom. Inte förrän hustrun efter några timmar anat oråd och kom till hans undsättning slapp han ut ur sin husarrest.

Vad är det då som locka i de nya religionerna?

- De nya riktningarnas fasthet och stramhet tilltalar ungdomen.

Men man skall komma ihåg, påpekar Ström:

- Många människor återvänder från de nyreligiösa rörelserna. De står inte ut längre.

Mest känd bland teologer är docenten Ström som läroboksförfattare. Hans och Helmer Ringgrens Religionerna i historia och nutid är en klassiker för generationer blivande präster och religionslärare. Nionde upplagan är den som senast kommit ut av trycket.

Boken växte fram ti11sammans med studenterna. Vi skrev och stencilerade.

Ännu mera spridd är trots allt en annan titel. Konfirmandboken Kyrkans lära gick ut i 25 (!) upplagor. Bara Bo Giertz Grunden slår det rekordet bland konfirmandhandledningar.

Broberg, Richard finsk invandring folklivsforskare SvD

Ur SvD 1988-03-20

Fil dr Richard Broberg, Uppsala, tidigare verksam vid Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, räknas som en av landets främsta kännare av Värmlands folkliga kultur. Han föddes 1910 i Östmark i norra Fryksdalen- Fadern, som var lantbrukare, var en av de sista som ännu behärskade den finländska dialekten från Savolax. Efter skolgång i Torsby och Karlstad kom Richard Broberg till Uppsala och fick 1939 anställning vid dåvarande Landsmålsarkivet. År ì958 blev han 1:e arkivarie och chef för folkminnesavdelningen. Han blev fil dr 1973 och pensionerades 1976.

Resultatet av sin forskning redovisade han i en mängd uppsatser i tidskrifter och tidningar samt i den sammanfattande boken Språk- och kulturgränser i Värmland (I973).Hans undersökningar av den äldre finska inflyttningen till Sverige var banbrytande. Tidigare hade man haft uppfattning att inflyttningen skulle ha skett på initiativ av Carl IX, men Richard Broberg kunde visa, att den går mycket längre tillbaka i tiden, åtminstone till medeltiden, och var spridd till flera landskap.

Ekeblad, Gardie, potatis brännvin, Alströmmer bomull, blekning Hildebrand, Bengt

Eva Ekeblad, född De la Gardie

Ur Sv. Biografiskt lexikon, vit pärm

Här finns bekräftelse på att potatisexperimenten gjordes på Stäket. Citat ur Vetenskapsakademien 1748-11-05:

att "fru grevinnan Ekeblad, riksrådinnan, har nu under dess vistande uppå dess gård Stäket gjort åtskilliga nya försök att nyttja potatos, i synnerhet till stärkelse och puder, varuppå prov insändas jämte beskrivning om sättet"

"Att bränna brännvin av potatos, är även försök gjort och till kongl Vetenskaps akademien insänt" Trycktes samma år i Vetenskaps Akademiens Handlingar

Alströmmer och Faggot uttryckte många lovord vid akademiens sammanträde 1748-11-19. Palmstierna föreslog mötet:

"om icke akademien kunde kalla till ledamöter vittra fruntimmer, vilket ej skall vara obrukligt i utländska societeter, såsom marquise de Chatelet i Bolongiska akademien. Föreslog fördenskull fru

Grevinnan Ekeblad, som i anledning av den synnerl.iga håg hon haver för försöks anställande, ej skulle underlåta att ytterligare giva varjehanda nyttiga rön vid handen".
Detta skulle också uppmuntra "hela könet att närmare vare uppmärksamme uti varjehanda hushållsväsendet rörande"

1748-12-03 invaldes hon utan votering
Tackbrev anmäldes från henne 1748-12-17
Två år senare betraktades hon emellertid som hedersledamot i paritet med H..K. Höghet (Adolf Fredrik): fru riksrådinna Ekeblad efter tillförne gjord överenskommelse icke räknades ibland de ordinarie ledamöter"
1751-12-07, tvål till bomullslärftsblekerier
1752-04-04, blekning av bomullsgarn
Även dessa tryckte i Handlingarna

Se fakta om historiska handlingar i Bengt Hildebrand Kungl Vetenskapsakademien - förhistoria, grundläggning och första organisation. II. Noter, bilagor m.m. sid 748:
"Eva Ekblad: KVA:s prot. 1748-11-05 (rön om potatis), 1748-11-19 (föreslås av Palmstierna till ledamot), 1748-12-03 (väljes), 1748-12-17 (tackbrev). Liksom Adolf Fredrik räknades hon ej som ordinarie ledamot, se prot 1751-01-19, § 3. Hon nämns vidare i prot. 1751-12-07 (tvål till bomullslärftsblekerier) och 1752-04-04 (att bleka bomullsgarn)
- Om henne jfr även N Erdman, Ur rokokons liv, s. 20. 29 100 f.; Schück. Ill. sv. litt-hist., 3, s. 435 f., 455.
Omnämnd på sid 104, 550 (personregister sid 867)

Se Nationalencyklopedin, NE, Ekeblad, Eva. Stola ligger på Kållandsö.
Dito: potatis|historik. "Alströmers odlingar var varken först eller särskilt betydelsefulla". Stukor beskrivs endast som täckta högar. (ego ej potatisgropar)

Clas af Ugglas, skogsbruk, Wallenberg spannmålsodling lantbrukskooperation SvD
SvD/Frostensson
DÖDSFALL - SvD 1995-09-14
Clas af Ugglas
Ekonom och förvaltare av det kulturkonservativa arvet
Civiljägmästare friherre Clas af Ugglas, Kungsängen, blev 89 år.
Hans närmaste är makan Siv och barnen Samuel, Marie-Charlotte,
Christina och Clas j:r med familjer.

Clas af Ugglas härstammade på mödernet från den Wallenbergska släkten och fick i arv den skaparkraft och innovationsförmåga som utmärkt denna släkt och som i så hög grad bidragit till framväxten av det svenska industrisamhället och välståndsutvecklingen.
I sina yngre år hade Clas af Ugglas ett samarbete med professor Robert Kristenson om kostnadsbokföring en metod att mäta lönsamheten inom olika produktionsgrenar i ett företag och identifiera kostnadsfällor. Han argumenterade starkt och länge för en ökad tillämpning av denna metod.
Som intresserad skogsman gav han upphov till den s k trippelmetoden - ett sätt att berika och försköna skogslandskapet.
Inom jordbruket blev Clas af Ugglas en föregångsman för sina kolleger i Mälarområdet genom sin strävan att bryta den ensidiga spannmålsodlingen och verka för att inom jordbrukets ram upptaga nya industriella produktionsgrenar och nya, av den överskuggande lantbrukskooperationen oberoende marknadskanaler. Detta initiativ har sedan spritt sig över landet och i icke ringa mån bidragit till lägre kostnader, större diversifiering och högre produktkvalitet. Den egna gården i Kungsängen blev en förebild.

Upptakten till en reformrörelse i liberaliserande riktning blev ett av Clas af Ugglas organiserat möte på Sundbyholms slott år 1962. I detta deltog ett stort antal prominenta jordbrukare och representanter för organisationer och institutioner. Mötet syftade till reformer inom både jordbrukspolitik och lantbrukskooperationen.

Clas af Ugglas eftersträvade ett avpolitiserat jordbruk och ett jordbruksstöd grundat på objektiva utredningar utan politiska sidoblickar. I sin bok "Ett konsumentvänligt jordbruk" (1963) utvecklade han närmare dessa synpunkter. Det var en framsynt bok, nationalekonomiskt korrekt.

I boken argumenterar författaren för ett mer marknadsstyrt jordbruk och för reformer inom lantbrukskooperationen. Boken togs med nöje av den legendariske förläggaren Johan Hansson, själv en förkämpe för näringsfrihet och rätt.

Som följd av jordbrukets avreglering organiserade Clas af Ugglas under senare år regelbundet återkommande seminarier om livsmedelsmarknaden. Det var naturligt att härvid intresset fokuserades på konsekvenserna av lantbrukskooperationens dominerandeställning och organisationsform, vilket bl a lett till en anonymisering av äganderätten till kapitalet och en ur nationalekonomisk synpunkt ofta felaktig inriktning av investeringarna.

I mötena deltog representanter för jordbruket, riksdagen och finansvärlden, myndigheter och pressen, national- och företagsekonomer.

De var informella och utan anspråk, de syftade "bara" till att upptäcka sanningen. Inte desto mindre gjorde de vågor.

De gav genklang i riksdagsmotioner och departementspromemorior, i pressen, i Nuteks utmärkta seminarium om livsmedelsindustrin i EG-konkurrens (1992).

Clas af Ugglas var främst ekonom och en förvaltare av det kulturkonservativa arvet. Han var positiv till den tekniska utvecklingen och internationaliseringen.

GEORG FROSTENSON

Gripenstedt plog Hushållningsjournal

Gripenstedts plog omtalas positivt i Hushållningsjournal mars 1779, sid 12. "Om de mäst antaglige Åker-redskaper"

"Gripenstedts plog är föga känd men berömmes även som ett nyttigt åkerredskap i flera avseenden. Den finns beskriven uti de år 1775 särskilt tryckta handlingar, som till Kungl. Vetenskapsakademien inkommer."

Stenberger, Mårten Dragby, Eketorp, Öland Uppland

MÅRTEN STENBERGER

Mårten Stenberger var vid sin bortgång nära 75 år. Han var född i Göteborg. 1933-48 var han docent i nordisk och jämförande fornkunskap vid Uppsala universitet, och 1952-64 innehade han professuren i samma ämne vid universitetet. 1935-46 var Mårten Stenberger landsantikvarie på Gotland, varefter följde en tid som 1:e antikvarie vid Statens historiska museum. Under 1930-talet deltog han i arkeologiska expeditioner till Island och Grönland.

Mårten Stenbergers insatser inom den nordiska arkeologin kom i stor utsträckning att gälla Gotland och Öland under vikingatiden, och in i det sista var han sysselsatt med utforskandet av den märkliga fornborgen vid Eketorp på Öland. Men han kom också att göra viktiga insatser här i Uppland, inte minst när det gällde utforskandet av bronsåldersgravfältet vid Dragby i Skuttunge.

Åmark, Mats Uppland

MATS ÅMARK

Mats Åmark var fyllda 90 år när han gick bort. Han var född i Enköping. I Enköpings-trakten kom han också att tjänstgöra under sina första år som präst. 1927 blev han teol. dr och 1935 utnämndes han till domkyrkosyssloman i Uppsala, en tjänst som han uppehöll till pensioneringen.

Mats Åmark har blivit mest känd i kulturhistoriska sammanhang för sina forskningar om våra medeltida kyrkklockor. Inom detta forskningsfält har han gjort banbrytande insatser. Hans forskningar inom det kulturhistoriska området kom också att gälla uppländsk folktro och medeltida kyrkligt liv.

Svenngård, Herman Stockholms-Näs Uppland
HERMAN SVENNGÅRD
Herman Svenngård avled i en ålder av 81 år. Han var född i Stockholm, men flyttade i unga år till Kungsängen, en bygd där han kom att lägga ner ett mycket stort intresse för hembygdsrörelsen. Herman Svenngård var en av stöttepelarna i Stockholms-Näs hembygdsförening. Han bedrev också en omfattande forskning kring Stockholms-Näs-bygdens historia. Resultaten härav publicerade han i det av honom själv startade medlemsbladet för hembygdsföreningen. 1961 tilldelades Herman Svenngård Upplands fornminnesförenings förtjänstmedalj.

Nerman, irger Uppland
BIRGER NERMAN
Professor Birger Nerman var vid sin bortgång 1971 83 år. Han var född i Norrköping. Redan vid 25 års ålder blev han fil. dr i Uppsala. 1919 blev han docent i nordisk och jämförande fornkunskap vid Uppsala universitet. T.f. professor i ämnet var han 1917 och 1920. 1923-25 innehade han professuren i arkeologi vid universitetet i Dorpat i Estland. Efter en rad vetenskapliga uppdrag blev han 1938 direktör för Statens historiska museum, en tjänst som han uppehöll till sin pensionering.

I sin omfattande forskning ägnade sig Birger Nerman främst åt nordisk järnålder, och många av hans skrifter i detta ämne har haft och har alltjämt en stor betydelse i nordisk arkeologisk forskning.

Under åren 1920-23 var Birger Nerman Upplands fornminnesförenings sekreterare, tillika redaktör för föreningens tidskrift.

Birger Nerman tillhörde, liksom Jöran Sahlgren, den generation av humanistiska vetenskapsmän, som varit banbrytare inom svensk kulturhistorisk forskning.

Kumm,Elfred Uppland 1972
ELFRED KUMM
Fastän född i Enköping så sent som 1908 är jag en produkt av det agrara Fattig-Sverige. Mina tidigaste och starkaste upplevelser har jag från skogstorp, stathus och smågårdar i Uppland, där det gamla bondesamhället dröjt sig kvar i form av primitiv skolgång, barnarbete, hästvandring och träharv, fotogenlykta i stallet, vårbruk i hästens och lärkornas tecken, bok- och tidningsfritt.
Tre folkhögskolevintrar blev vändpunkt i mitt liv. Och eftersom samhällskriser och svår ledgångsreumatism På 30- och 40-talen stäckte den sociala karriären, blev jag forskare och skrivare med elva böcker och något hundratal tidskriftsartiklar som resultat. (Nu är jag akterseglad och ca två generationer för gammal.)
Nästan allt jag skrivit är hämtat från det agrara Fattig-Sverige, främst det gamla Uppland. Traditioner, egna upplevelser och forskningar har smält samman i socialhistoriska eller berättande böcker. I den brokiga skaran från gamla hårda men färgstarka tider ingår nödhjälpsarbetare, dagsverkstorpare, indelta soldater, byamän och sockenfolk, den skämtsamma soldaten Janne Dunder och en äventyrlig älgryttare, men först och främst fattigfolket.

Sahlgren,Jöran ortnamnsforskning Uppland 1972
JÖRAN SAHLGREN
Professor Jöran Sahlgren var 87 år när han avled 1971. Han var född i Aspö i Södermanland. 1912 blev han fil. dr och docent i svenska språket vid Uppsala universitet. Efter en tid som docent och professor vid Lunds universitet tillträdde han 1930 professuren i nordisk ortnamnsforskning vid universitetet i Uppsala. Inom detta ämne har Jöran Sahlgren kommit att framstå som en förgrundsgestalt. Redan 1910 blev han sekreterare i ortnamnskommissionen och 1927 utnämndes han till föreståndare för svenska ortnamnsarkivet i Uppsala.
Jöran Sahlgren har också blivit känd i vida kretsar såsom Utgivare av en rad samlingar av svenska folksagor.

Hermansson, Erik, ombud Håbo härads hembygdsfören Jan Fridegård Uppland 1973
Erik Hermnasson
ERIK HERMANSSON

Född samma datum som den första flygfarkosten lyfte för egen maskin, alltså den 17 december 1903. En olycka kommer sällan ensam, är min parentes. I banvaktsstugan Prästhyttan vid sjön Vässman och i Grangärde församling. Tog realen i Ludvika 1921 och fortsatte så till teckningslärareexamen vid Högre Konstindustriella skolan i Stockholm. Fick där stora resestipendiet och studerade i Italien, speciellt kyrkmålningar och antik konst. Axelson-Johnsons stipendium för vidare utbildning som porträttör 1953 - och åter studier i Italien.
Flyttade till Runhällen 1918, trivdes ej men fascinerades av namnet, och intresset för ortnamnen började pyra. Fröet till fornintresset var sått. Flyttade till Bålsta 1921. Bosatt i Stockholm 1926-51, men vistades ofta i Bålsta och övertog föräldrahemmet där 1951. Träffade Jan Fridegård redan 1922. Men först senare, och särskilt då han gav mig sin bok Trägudars land och jag fick följa honom på strövtåg bland fornminnena, tändes mitt intresse på allvar för min nya hembygds forn- och kulturminnen. Ja, det blev till en mani som gjorde det lätt att acklimatisera sig i Håbo. Jan Fridegård och jag blev goda vänner och våra familjer umgicks ofta. Samtalsämnena var mestadels ortens fornminnen. Runtecknen lärde jag mig snart hjälpligt tack vare Jans, Sadelmakarns (J. L. Andersson), och inte minst Sven B. F. Janssons benägna bistånd.

Jag bildade Håbo Hembygdsförening, som konstituerades den 30 mars 1961 - enligt min princip att av alla sorters föreningar bör en hembygdsförening vara en orts primära förening - efter att några år tidigare ha efterträtt Jan Fridegård som Riksantikvariens ombud i Håbo storkommun. Föreningens verksamhet kom dock att ligga nere en tid, men senare återbildades föreningen under namnet Håbo Härads Hembygdsförening. Detta på förslag av dåvarande vice ordföranden Rutger von Essen, som ansåg att föreningen borde täcka det ursprungliga häradsdistriktet. Jag var föreningens ordförande från starten till för ett par år sedan, då hjärtbesvär tvingade mig bort från både ordförandeskapet och ombudsuppdraget.

Min verksamhet har bestått i att visa Håbos forn- och kulturminnesmärken för intresserade, enskilda, sällskap och skolklasser, att bevaka framfarten med byggnadsplanen på ömtåliga områden, att resa omkring på möten m. m. och berätta om kommunens minnesmärken och historia samt att skriva och rita över ämnet i ortspressen. Sålunda har jag ritat av och beskrivit ett 50-tal kyrkor i Enabygden i Enköpings-Posten, liksom ett antal av ortens runstenar. I den lilla skriften Kyrkhälsning, som går ut till kommunens hushåll, avhandlar jag på samma sätt ortshistoria, likaså i Mälar-Posten, bilaga till Enköpings-Posten.

På 1950-talet gjorde jag lokalrevyer, där inslag av fornminnesmotiv förekom. För att popularisera våra forn- och kulturminnen arrangerade jag ett vikingaspel i det fria på stranden vid Skälsund mellan Stora och Lilla Ullfjärdarna. Skälsundsspelen kallades det, och det spelades upp några somrar. Det var spexbetonat, forn- och nutid blandat. Sufflören fick låtsas rista handlingen under spelets gång.

Under många år har jag kämpat för bevarande av den undersköna Bålstaåsen. För dagen är arbetet med blivande Fridegårdsmuseet i Övergran hjärteangelägenheten nummer ett för mig. Museet är under iordningställande och ser ut att kunna bli färdigt till den 8 september 1973, femårsdagen av Jan Fridegårds död. Vi får här hans arbetsrum rekonstruerat, en storstuga för hembygdsföreningen och ett litet hembygdsmuseum. Vi har fått storslagen hjälp i denna strävan från kommunen, företag, institutioner och enskilda, vilka vi är stort tack skyldiga. Mitt verksamhetsmål har hela tiden varit just en hembygdsgård av dylikt slag - nu håller det alltså på att förverkligas.

Vill till slut uttala min glädje och tacksamhet för Upplands fornminnesförenings förtjänstmedalj. Men jag vill också framhålla att medaljen för mig inte markerar slutet på mitt intresse för hembygdens värden, tvärtom stimulerar den - och förpliktar - till fortsatt verksamhet.

Claes Rålamb Bereden väg för Herran Vad ljus över griften NE Franzén, Frans Michael

Frans Michael Franzén, ur NE
Med anledning av dennes skrift om Claes Rålamb i Svenska akademiens handlingar, omfattande 84 boksidor. Den är tryckt 1830. Franzén blev medlem 1808 och var dess sekreterare 1824-34, när avhandlingen skrevs.
Präst i Kumla och Stockholm. Biskop i Härnösand. Kända psalmer är Bereden väg för Herren och Vad ljus över griften,

Historiska handlingar Almarestäket – (a-hndl1.dbf + a-hndl2.dbf)

Anteckningar från databasen \a-filer\a-handl.dbf (utskr 90-11-22)

1345-04-17 Magnus E.-Orestasson bekräftelse, Berg: sv txt ego Hist. Handl Stäket
Stäket överlämnas till Sigtunas dominikanmunkar 1328 enligt testamente efter Karl Orestasson och makan Helena, vilken ärvt gården. Magnus Erikssons bekräftelse Lödöse 1345 Ridderstad I, svensk översättning Berg: slutet, Starbeck V:348, DS V sid 437-438, Magnus Erikssons bekräftelse Lödöse 1345, p7.

1388-10-01 Henrik brev till kronan Link. domkyrka Hist. Handl Stäket
Ärkebiskop Henrik har bott på Almarestäket i ett slott som uppförts i slutet av Albrekts regering. Ett brev utfärdat från Stäket 1388.10.01 att andliga personer inte fick dömas av världslig domstol Avskrift i Linköpings domkyrkas papperskodex. Styffe 1911:368

1388-10-01 Henrik Almarstäk.biskopsborg Styffe 2 Skilda hist.handlingar
Biskop Henrik. En handling från 1388.10.01 är undertecknad Almarstaek. "ex castro nostro Almarstaek". Förbud att draga andliga personer inför världslig domstol.
Almarstäk drogs senare åter in till kronan och förstördes 1434. Se Styffe 2 CXXVIII: not xx

1390-02-07 Bosson - Henrik kvitto, Stäket Ridd.II Hist. Handl.Stäket
Sten Bosson har 1390.02.07 utfärdat ett kvitto om 300 mark vid försäljning av Stäket till ärkebiskop Henrik Ridderstad II. Styffe 1911:368. Styffe säger att Stäket 1441-43 tillhörde Sollentuna härad. sid 368

1440 Ragvaldi, Nikolaus Stäket påbörjas Styffe 2 Skilda hist.handlingar
Niklis Ragwaldsson fick 1440 Rådets medgivande att bygga ett nytt slott vid Stäket. Det påbörjades omedelbart.
Ridderstad III. Svensk text Berg 32

1440-02-08Birgersson-Ragvaldi bekräftelse Stäket Hist. Handl Stäket
Bekräftelse på jordbytet mellan Ragvaldi och Cristina, Peder Birgerssons hustru 1442.04.20 (se dito) jfr övriga

1440-03-09 Klaus Slafweca lagmansting Akalla txt Hist. Handl Stäket
Klaus Slafwece, underlagman i 'Oplandom', har hållit lagmansting i Akalla. Olof Kooger har köpt holmen, där Almarna steks hus var byggt. Färjan. Anund Sture har tidigare ägt Stäket p7

1440-09 Jönis-Ragvald bytesbrev Berg:16, Hist. Handl Stäket
Bytesbrev mellan Ragvaldi och Jönis i Glia-Laurentius i Ändistom Ridderstad:7, Berg:16

1440-10-03 Ragvaldi, Arboga brev om Stäket R:III
Hist.Handl Stäket Arboga mötes brev där Ragvaldi får tillstånd att bebygga Stäket. Ridderstad III. Berg 32. Starbeck V:350

1441-1443.12.31 Gustav Sture bytesbrev Styffe 1911 Hist. Handl.Stäket
Bytesbrev om Almarstäk 1441 och 1443.12.31 med riddaren Gustav Sture då han överlät efter modern ärvda Yffra och Nidra byn i Almarstäk. De låg uttryckligen i Sollentuna härad Styffe 1911 not 2 sid 368

1442-04-20 Cristin Pedersson bytesbrev Stäket ,Berg:17 Hist.Handl Stäket
Cristin, Peder Birgersson hustru, har gjort jordskifte med Niclis i Uppsala: Almarestäk, liggande i Näs socken, Sollentuna hd. Övre och Yttre byn med åker, äng, kvarnström, fiskeström, fiskeverkar. osv i utbyte mot ... Nikolaus, efterkommande och Uppsala domkyrka till evärdelig ägo. p7. Berg:17

1442-04-23 Kristoffer bekräftelse Stäket R:IV Hist. Handl Stäket
Kristoffers bekräftelsebrev för Ragvaldi till Stäket för han och hans efterkommande. Ön som slottet var byggt på, åker, äng, fiskeström, kvarnplats och tomtastad. Få obehindrat bygga till slott el gård p7.Ridderstad IV. "Gudi till heders, S:t Erik och den heliga kyrkan till värdighet, och Sveriges krona till styrka och beskärm."

1443-12-31 G. Sture-Ragvaldi bytesbrev .Berg:17 Hist. Handl Stäket
Bytesbrev mellan Gustav Sture och Ragvaldi. Viss mark i Nedre byn i Almarestäk Naess sn Sollentuna hd. hustomter, åker, äng, skog, fiskevatten, fiskeverkar, holmen, strömmen, ön, torpställen, kvarn, kvarnström kvarnplats, färja och färjestad. Upplåter till evärdelig ägo etc. p7, Berg:17

1444-02-08 Birgersson-Ragvaldi bekräftelse Stäket Hist. Handl Stäket
Bekräftelse (lagfart) utfärdar av häradsdomaren Harald Birgersson på bytesbrevet mellan Gustav Sture och Ragvaldi 1443.12.31. jfr övriga p7

1444-05-01 Sigrid-Ragvaldi säljbrev Stäket, Berg:18 Hist. Handl Stäket
Säljkontrakt mellan Sigrid, Arvids hustru och Ragvaldi, för huvudströmmen vid Stäket. 40 mark svenska penningar i Stockholms mynt. p7, Berg:18

1445-05-08 Birgersson_Ragvaldi bekräftelse Stäket Hist.Handl Stäket
Bekräftelsebrev, fasta, på bytesbrevet av tidigare datum, se tidigare utfärdat bekräftlesebrev. Tycks gälla samma sak. p7

1446-05-20 fogde på Stäket Star:V:351 Hist. Handl Stäket
1446 utfärdades en förordning i Uppsala "hurusom Stäkets slott skulle av en edsvuren hövitsman mottagas, fullbyggas och styras. Starbeck V:351, Ridderstad:9

1448-07-14 Karl Knutsson bekräftelse Stäket R:V, Hist. Handl Stäket
Karl Knutssons bekräftelse på Stäket 1448 för ärkebiskop Jöns (Ragvaldi dog detta år) Köp och byten har laglig rätt. Brevet bekräftar att det finns murad byggnad på holmen

1451-03-15 Jöns domkapitlet kvitto (tegel, kalk..) R:VI,R:11 Hist. Handl Stäket
Uppsala domkapitel lämnade 700 mark i såväl pengar som malt, råg, järn, tegel, kalk m.m.

Jöns1457-03-21 -Riksrådet Stäks län,W:71 Hist. Handl.Stäket
Första gången som Stäks län omtalas. Riksrådet utfärdar brevet sedan Karl Knutsson tvingats i landsflykt. För den stora möda och de stora utgifter haft för riket och allas deras bästa. I livstiden, OBS p7,Wieselgren:71

1458-06-02 Kristian-Jöns bekräftelse R:VII Hist. Handl. Stäket
Kristian bekräftar att Jöns får använda de län han fått av kronan till att förbättra Almarestäkets slott i sin byggning eller på annat sätt. Han får det för trogen och välvillig tjänst. Brevet skall gälla även för kommande ärkebiskopar. p7,Ridderstad VII, Wieselgren:71-72

1461-04-30 Jöns byggkostnader Stäket R:VIII,11 Hist. Handl Stäket
Kvitto på medel som prästerskapet åtagit sig att bidraga med 1458 Ridderstad:VIII,11

1462-10-31 Jöns byggkostnader Stäket R:X,R:11 Hist. Handl Stäket
Jöns erkänner att han mottagit två skatter för uppförandet av stenhuset på Stäket Ridderstad:X,11

1463-08 Jöns arresteringen Styffe 3 Skilda hist.handl
Jöns till sina svenner på Stäket. 1463. Med anledning av hans arrestering.
se TXT styf1

1463-08-14 Jöns-Stäkets besättn Kristians onåd,R:XI Hist. Handl. Stäket
Jöns brev till besättningen på Stäket med anledning av hans fängslande

1464 Kettil mfl slottsloven R:XII Hist. Handl Stäket
Kettil m fl undertecknare lämnar slottsloven för Almare-Stäk till Cristiern Bengtsson och David Bengtsson(bröder).De får inte lämna över Stäket till någon annan än domkapitlet el den som det förordat Detta skedde medan Jöns var fången.

Kristian uppror Stäket R:XIII,17 Hist. Handl Stäket
1464-04 Kristian tvingar Jöns bröder som fått slottsloven på Stäket att återlämna slottet till Kristian, vilket skedde strax före Haraker 1464.04.17

1464-11-12 Karlsson-Kristian fogde på Stäket Sty3:156 Hist. Handl Stäket
Gustaf Karlsson (Gumsehufvud) om sin svåra ställning då han på Stäket hotas av den återkomne Karl å ena sidan och den återkomne Jöns å andra sidan. Han vill hålla slottet om han får proviant. Styffe 3:156

1465 Kettil Stäks län, evig tid p7,R:XV Hist.Handl Stäket
Kettil, riksföreståndare, och Jöns Sveriges Förste. Kettil ger kyrkan Stäks län och slott för evig tid. Om någon kung i framtiden vill återta Stäket skall kyrkan få i ersättning 10 000 mark penningar. De som bygga och bo i Stäks län skall för evigt höra dit och betala skatt till ärkebiskopen motsvarande kronoskatten.

1465-01 Kristian-Karlsson överlämn Stäket R:XIV,17 Hist. Handl Stäket
Kristian uppmanar Gustav Karlsson på Stäket att överlämna slottet till Jöns när denne blivit befriad från fångenskapen. Slottet tillhör kyrkan säger Kristian. R:XIV,17

1465-09-28 Jöns brev R:XVI,W:72 Hist. Handl. Stäket
Jöns brev där han proklamerar att Almarestäket inte är hans personliga, utan tillkommit med kyrkans och prästerskapet hjälp. Kronan har bara hjälpt till med dagsverken.

1466 Jöns lösensumma Stäket R:XVII, Hist. Handl Stäket
Jöns höll herremöte i Vadstena i början av 1466, där lösensumman för Stäket höjdes till 12 000 mark. OBS. Riksrådets brev i samma ärende 1466.02.02. Dagligen i evig tid sjunga mässor i Uppsala (?)

1466-02-02 Riksrådet Vadstena: Stäket, W:445-6 Hist. Handl Stäket
Riksrådet bekräftar 12 000 i lösensumma. och skattskyldighet för Stäks invånare till Stäket och kyrkan

1466-02-06 Kristian bekräftelse Stäket Hist. Handl Stäket
Kung Kristian bekräftar riksrådets tidigare brev. Hälsingborg 1466.02.16 p7. Wieselgren:75

1469-07-27 Tord-Karl Knutsson påvens konfirmation Hist.Handl Stäket
Påvens konfirmation

1495-11-05 Sture, Dävensö S:t Eriks banér Styffe 4 Skilda hist. handl
sid 196. Dävensö är nämnt. Tal om rustningar mot ryssarna. Hur Sture vill låna S:t Eriks banér från domkyrkan för att rösta finnarna i deras kamp mot Ryssland.
se Palme sid 206. Månsson sid 302 & 317. Kraft sid 253

1497-06 (?) Jöns-Sture bannlysning R:XX Hist. Handl Stäket
Handlingen finns i Ulfsson kopiebok, äv Ridderstad XX Ridderstad XX

1497-07-01 Svante-Jacob ersättning Stäket R:XVIII Hist. Handl Stäket

1497-12-15 Hans-Jacob bekräftelse Stäkslän R.XXI,W:77 Hist.Handl Stäket
Kung Hans bekräftelse på Stäks län, men endast för hans livstid, 'så länge vår nåd medger', vilket innebar länsed till kungen. Denna begränsning hade gjorts tidigare under året av rådet

1502-01-28 Sture - Svante Jacob på Stäket Styffe 4 Skilda hist.handl
Sten Sture till Svante Nilsson. Hur han talat till allmogen i Enköping och Uppsala angående ärkebiskopens ställning på Stäket.
sid. 295. Se TXT i styf1

1502-06-24 Sture - Jacob Ulfs Näs, förlikningen Styffe 4 Skilda hist.handl

1508-05-23 Gadd - Svante Näs kyrka Styffe 5 Skilda hist. handl
s.273. Gadd till Svante. Bl a. om mötet vid Näs kyrka. "Jag ville de vore nu här, som voro med Jon Jensson och Stig Hansson, med flera godemän av Dalarna, vid Naes kyrka i herr Stens Stures tid.

1508-08-26 Jacob - Svante rådsmöte, pest sammanfattn. Styffe 5 Skilda hist.handl
sid 299. Ärkebiskop Jacob till Hr Svante. Rådsmöte i Stockholm. Pest i Stockholm.

1508-10-03 Jacob - Svante brev, folk sammanfattn. Styffe 5 Skilda hist.handl
sid 310. Jacob till Svante. Svar på dennes anmaning att sända folk till Kalmar, dit kung Hans väntas den 11 nov.
Under tecknat Almarstäk

1508-10-24 Jacob - Svante landboar sammanfattn. Styffe 5 Skilda hist.handl
s. 320. Jacob till Svante. Begäran om frihet från konungsfodring för de landboar, som gör dagsverken på ärkebiskopens sätesgårdar Tuna och Arnön.
Dat. Almarstäk

1508-11-10 Svante - Jacob möte på Stäket, Lövst citat Styffe 5 Skilda hist. handl
sid. 325**.** Svante till Jacob. Förslag om möte på Stäket beträffande undersökning av brev och gods som funnits på ett skepp tillhörigt ärkebiskopen.
der vill jag gärna komma ers nåd till orda och tals antingen med skepp eller små hästar som jag kan få till låns av borgarna här i byn vid Lövsta.(obs Lövsta i Uppland. Håbo ?

1508-12-12 Erik Trolle- Svante möte på Stäket sammanfattn Styffe 5 Skilda hist.handl
sid. 328. Erik Trolle till Hr Svante. Erik Svarar på skrivelse om ett rådsmöte på Stäket angående beskickningen till Danmark.

1511-08-19 Jacob -Svante förlikning sammanfattn Styffe 5 Skilda hist.handl
s.471. Jacob till Svante. Svar på skrivelse angående Sten Kristiernsson. Riksrådet önskar förlikning.
dat. Almarstäk

1512-05-14 Kristernsson - SS dy varnar för Jacob citat/samm Styffe 5 Skilda hist.handl
s. 500. Sten Kristiernsson till Sten Sture d.y. angående dennes kommande tal till allmogen i Uppsala. Råder honom att ej föra sina jakter förbi Stäket, där ärkebiskopen och Erik Trolle stämplar mot honom.
Utanskrift: "Ärlig och välbördig man herr Sten Svantesson, sin kära broder, sändes med kärlighet."

1516-09-15 Larensson - SS d.y lejd sammanfattn Styffe 5 Skilda hist.handl
s.556. Laurensson - Sten Sture d.y. Begäran om lejd till nästa herredag, då han vill stå till rätta.
Utanskrift: "Ärlige välbördige herre och stränge riddare herr Sten Sture, Sweriges rikes föreståndare"

1517-01-16 Månsson - Sten Sture om Stäket sammanfattn Styffe 5 Skilda hist.handl
s.567. Johan Månsson (Göksholm) - Sten Sture d.y. "Give Gud att jag måtte kunna bringa nyheten med mig (till Kalmar) att I fått en god ände på det Stäket"

1517-02-07 Kristian II 500 karlar, Medling sammanfattn Styffe 5 Skilda hist.handl
s.569. Henrik Krummedike, hövidsman på Laholms slott, till Kristian II, med underrättelser från Sverige. Om Mötet i Halmstad. Han talar om för Kristian att Sture endast har 500 karlar och vill ha fler Vidare: att SS bett biskoparna i Skare och Lynköbingh komma till Stäket för att tillsammans med honom tala med Trolle.

1517-02-16 Vincentius - SS Erik T:s fängelse citat/samm Styffe 5 Skilda hist.handl

1517-03-15 Staffan Henrikss-SS allmogen vällovligt sammanfattn Styffe 5 Skilda hist.handl
s.577. Staffan Henriksson (ederss embetsman) till SS. Säger att allmogen är välvilligt inställd till SS. 40 män på väg till Stäket har han hemförlovat tillsvidare. De är redo att komma på kallelse.

1517-03-26 Bosson - Green förtal mot SS sammanfattn Styffe 5 Skilda hist.handl
s.578. Nils Bosson till Mogens Gren (hövitsman på Nyköping). Om att några bönder som låg vid Stäket hade förtalat honom inför SS. Han tackar för upplysningarna härom.

1517-03-29 SS kungörelse se TXT-fil Styffe 5 Skilda hist.handl s.579. Sten Stures Kungörelse till Stäkeborgs län. Om förhållandet mellan Sverige och Danmark inför det stundande kriget. Se TXT-fil styf1 Hela texten 'översatt'.

1517-04-03 Måns Jonsson - SS 20 000. troloven Styffe 5 Skilda hist.handl
s.581. Måns Jonsson till SS. Har efter befallning hållit ting med flera kringliggande härader. Överallt lovade allmogen att dag och natt vara färdiga med harnesk och värja.
En präst i Forsa har låtit slå 20 000 Dalpilar åt Trolle, men en av hans drängar har gått ifrån honom hellre än att föra dem till Stäket. Erik Geting har 2 ggr farit till Stäket med pengar.

1517-04-04 Turesson - SS Gustav Vasa nämnd Styffe 5 Skilda hist.handl
s.582. Peder Turesson (Stäkeholm) till Sten Sture. Beklagar sig över Erik Johansson och hans son Gustav, med anledning av den förstnämndes penningfordran, varför gods i Uppland voro lämnade i pant. Troligen första gången Gustav Vasa är omnämnd i dokument.

1517-04-08 Kyle - SS bröd/öl till Stäket citat/samm Styffe 5 Skilda hist.handl
s.584. Claes Kyle till SS. Han skall skaffa proviant till Stäket.
...haver jag anammat något mjöl här i mäster Jons gård, som jag låter baka i bröd, som skall komma till Stäket inom få dagar.
Item vill jag också låta komma både öl och bröd till Stäket, vad jag kan åstadkomma innan fjärde dag påsk.

1517-05-05 Köping till SS få hem folket citat/samm Styffe 5 Skilda hist.handl
s.589. Köpings inbyggare till Sten Sture. Begäran att till en tid få hem sitt folk från Stäket. "Bedja vi ödmjukligen för Guds skull, att Ni ville unna oss vårt folk hem igen från Stekidh till en tid, som Gud eder täckes, och vilja vi alltid gärna vara eder redobogna, när som oss varder tillsagt, efter vår fattiga förmåga skulle Ni finna oss alltid väl vilja därtill.

1520-07-20 Witting - Krumpen 3000 man vid Örsunds Styffe 5 Skilda hist.handl
s.640. Hans Witting till Otte Krumpen. Högst 3000 manskap församlat vid Örsundsbro varav blott 150 man övar krigsfolk. 4-500 ryttare (resenere) bör skickas för att avskära dem från Västerås, och 100 ryttare till Uppsala för hindra dem ta sig dit. 2 fänikor knektar bör skickas i tysthet via Stäket (enligt ovan)

Musikteori - stämning - klaverinstrument m.m.

- Ur Västerlandets musik. Alberti/Sjöström
- Eva Nordenfelt
- Fergusson
- Thurston Dart
- Sohlmans lexikon: uppförandepraxis,
- Robert Donnington

Anteckning med anledning av konserterna på Almarestäket 1994.

Inledning
Med anledning av hammarklaveret kan det vara av intresse att fundera över musikaliska problem, som nu är historia:
- bokstavligt talat "överspelade" frågeställningar.
- men ändå inte utan praktisk betydelse för den som spelar annat än samtida musik!

Under de senaste decennierna har man mer och mer blivit på det klara med att moderna instrument (av alla kategorier) ger en annan klangbild än den som kompositörerna arbetade med.
- men inte nog med det
- själva gestaltningen av musiken på ett modernt instrument borde formas efter de förutsättningar som de äldre instrumenten gav

Under just Mozarts tid - under Wienklassicismen - skedde dramatiska förändringar såväl på instrumentens konstruktion som när det gällde reglerna för komposition.
- det som skedde på 1700-talet kom att spela stor roll ända fram till 1900

Vi skall idag stanna upp inför en rad sådana problemställningar.

Debatt: "Renässans för pianoaftonen"
SvD: feb 1994

Helena Charlotta af Ugglas, 1786-10-27; 1828-04-07
Gustaf Fredrik Åkerhielm af Margretelund
Helena Charlottas boupptеckning i
Svea hovrätts arkiv, Huvudarkivet, E IX b:234:
Den bestod av tre delar:
1/ egendomen i Stockholm,
2/ Almare-Stäket och
3/ Löfstaholm. På alla ställena fanns ett
musikinstrument.
1/ I Stockholm fanns i "Divanrummet" "1 flygel fortepiano af mahogny" värderad till "100" [rdr Banc],
2/ i "Gröna och vita Divansrummet" på Almare-Stäket ingick "1 klaver gammalt med notbord af mahogny, 40",
3/ och i "Norra Byggningens" förmak på Löfstaholm fanns "1 klavér, 10".

Hammarflygeln på Stäket
- i England utökades klaviaturen omkr 1800 till 3-strukna a (Kolla!)
  5 oktaver för Beethoven från 1813 7 oktaver från 1840-talet

Söderberg, Johan
- privilegierad 1803
- den förste som byggde flyglar i Sverige

Tonartartskaraktär
- Gäller främst/endast tangentinstrumenten. Se Johann Mattheson, 1713

Uppförande/Framförande praxis - vid cembalon/klaveret
Rieman: "förlorade självklarheter"
Pionjärer: Landowska, Dolmetch

Cembalon var inget "outvecklat instrument" (Darwinismens tankar!)
ego: cembalomusik klingar alltid bäst på cembalo

- instrumentval för övergångsmusiken kring 1770-90 kan diskuteras
- vid framförande på piano måste hänsyn tagas till cembalon

Mekaniska instrument kan ge ledtrådar om stämning, tempo m.m.

Couperin:
"Inte stirra alltför ihärdigt på någon enstaka person
- eller något enstaka föremål
- inte se (alltför) ointresserad och likgiltig ut
- man skall se på hela församlingen, som om man inte tänkte på något annat.
(- detta råd gäller dock endast för dem som spelar utan noter)
- Victor Borge

Lika starka toner
- "Eftersom tonerna på en clavicin är givna, var för sig, och vare sig kan tillväxa (eller avta; sic! de avtar ju av sig självt) så har det förefallit omöjligt ända till nu, att man skulle kunna ge själ åt detta instrument."

"Det finns ett fel i vårt sätt att notera musik, som motsvarar vårt sätt att skriva vårt språk."
- Vi skriver annorlunda än vi talar
- Vi skriver noter annorlunda än vi spelar dem

- genom förkortning (aspiration)
- genom fördröjning (suspension)

Friheten att tolka upphör mer och mer under romantiken
- då ges mer noggranna anvisningar

EGO: Vill man verkligen ge ett exempel på hur 200 år gammal musik inte skall spelas så skall mans följa noterna exakt.

1/ mycket svårt att ge ett exempel på hur man skall spela
2/ mycket lätt att ge ett exempel på hur den inte skall spelas
- att FÖLJA NOTERNA!

"8 av 10 konsertframträdanden visar ännu att Bach, Haydn, Mozart, Beethoven, Chopin inte spelas som det rätteligen borde göras"

Litt: R. Donnington: The interpretation of early music, 1963/1974
1) A performers guide to baroque music 1973
2) Baroque music: Style and performance. 1982.

Arpeggio - brutna ackord
- inte en utsmyckning (ornament)
- ett grundläggande drag i all cembalo-musik
- sällsynt att man slår an alla toner i ett ackord samtidigt
- arpeggiot börjar på taktslaget
- i ackord efter varandra - brytas både uppåt och nedåt
- C-dur preludiet av Bach kunde mycket väl ha noterats i halvnoter/HEL-noter
- ego: Gounods Ave Maria (Meditation): ett resultat av att man
  trodde att Bachs C-dur preludium skulle spelas strikt rytmiskt
- fri rytm inom arpeggiot

Fri rytm - preludier och toccator
preludiet -> ETT tema
Toccator -> MÅNGA teman

- avsett för att kontrollera vilken stämningen som förelåg
OBS: om det avsedda spelstycket *fordrade omstämningen av vissa toner*

- avsedda för professionella musiker
- aldrig spela lika varje gång
- utskriven tolkning för elever och amatörer
- Ex Bachs C-dur-preludium
- *framhålls särskilt att utskrivna tolkningar skall framföras "fritt"*

"ojämnt spelsätt är typiskt för barockmusiken" !!!
- DOCK: stråkmusiken hörs mestadels mycket rytmiskt
- gäller klavérmusiken
- så gjorde också Chopin

Improvisation
- Leopold Mozart har nedtecknat hur olika intervaller kan fyllas ut med skalor och figureringar.
- Även under 1800-talet tillät sig exekutörer att improvisera trots att kompositörerna då mer allmänt börjat notera hur musiken skulle utföras

Variation
- Förenar likhet och olikhet
- samtidigt med enhetlighet blir det omväxling

Rubato-spel
"Att spela Chopin på en modern flygel förutsätter kunskaper och inlevelse i ett rubato-spel, utan vilka hans musik blir liv- och meningslös (Sohlman)"

- 1. melodisk rubato
- 2. strukturell rubato

Ph. E. Bach
1753 : Den sanna konsten att spela klavér
- tummen får passera under de andra fingrarna - dock ej lillfingret
- man fick ett finger till - ett mer flytande spel
- 1772 spelade han på ett "Silbermann klavikord" = hammarklaver

Carl Czerny
- elev till Beethoven, då han lärde sig Ph. E. Bachs spelteknik
- bröt den gamla traditionen
- äldre spelstilen råkade i glömska mot 1870-talet

Stämningen
- Medelton: rena terser
- delade övertangenter

Stilenlig tolkning
Före romantiken gjordes den mesta musiken av yrkesmusiker
- de kunde alla konventioner i noternas skrivsätt
- visste att man inte slaviskt skulle följa noterna

Liknelse
- stilenligt betydde också "levande" tolkning
- ett *skelett* av en människa är ingen stilenlig människa

Nutida kompositörer arbetar hela tiden i konkurrens med dåtidens

Modern musikstruktur i början av 1600-talet
- Barockmusiken tog avstånd från den extremt polyfona renässansmusiken
- dur- och mollskalorna börjar användas
- idén med tonika-dominant utvecklas
- harmonierna pressas in i ett formschema
  de får en egen betydelse
  inte som överraskande resultat av en stämföring
  jmf dragspelets 3 ackord
  ackordnycklar - lägger tvångströja på ackordföljderna
  inverkar "matematiskt" mot 4-,8-,12-,16-,24-,32-takter
  Wienklassicismen, dominerar

ETT musikstycket - EN känslostämning -EN musikalisk idé
- "text-musik" bands till orden, som fick särskild musikalisk utformning

Bruket av *orgel* förpassades till kyrkan

Klassicismen
Man tog avstånd från tesen: ETT musikstycke/EN känsla/ETT tema
- den nya stämningen möjliggjorde flera tonarter i samma stycke
- bäddade för "sonatformen"

Expositionen
- 2 olikartade teman
- i olika tonarter
- repris
  (var viktig när musiken spelades första gången)
  (förr hade man inte grammofon/radio/TV, som "lärde oss musiken"
- dramatik i musiken

Genomföringen - repetition - coda
- temat bröts ner i mindre beståndsdelar - MOTIV
- motivet kunde utvecklas
- fragment av temat kunde tas upp

Repetitionsdelen
- temana nu i samma tonart
- musiken skulle avstanna - inte vara uppfordrande till något nytt

Coda
- kunde vara mycket kort - bara några extra avslutningsackord
- huvudtemat kunde tas fram i "lugnare" form

Principen: KONTRAST - KONFLIKT - UPPLÖSNING
Sonat - KONTRA sonatform
- symfonin bygger på sonatformen
- sonat = SONORA (skivbolaget): *instrumentalstycke*
- kantat: *sångstycket*

Sonatin
- oftast färre och kortare satser
- ofta pedagogiska
- Clementi - Kuhlau

Romantiken
Man började spela/intressera sig för äldre musik
- man spelade tidigare bara samtida musik, mest sin egen

Basso ostinato - chaconne/passacaglia
Av obstinat = envis
- ostinat basstämma

Temat i Didos klagan
- Sohlmans lexikon använder temat som exempel på kromatisk skala
  "berömt exempel är Didos klagan"

används som exempel i de flesta musikböcker
- Passacaglia, Chaconne
- mycket vanlig under barocktiden
- boogie-woogie - Blues

Henry Purcell 1659 - 1695
- Orpheus Britannicus
- Englands största infödda barockmästare (Händel, Christian Bach m.fl.)
- organist i Westminister Abbey

- fick 14-årig "sedvanliga pensionsförmåner" (citat ur Sohlmans)
"fallskärmsavtal" i sin anställning som gossopran i hovkapellet

Dido och Aeneas - 1689
- Internatskola "for *Young ladies and Gentlewomem"*
- en av Purcells många "mästerliga chaconner"
- tragiska proportioner nästan i klass med Shakespeare

Vergilus text: om hur den trojanske hjälten Aeneas (efter Trojas fall) får Zeus uppdrag att grunda staden Rom.
- på vägen dit blir han i Kartago kär i drottning Dido
- de upplever en kärlekshistoria
- när Zeus låter påminna honom om hans uppdrag, måsta han resa vidare
- när Dido inser att det inte går att trotsa Zeus vilja beslutar hon att ta avsked från livet, som inte längre är värt att leva.
- hon gör det i den berömda arian:

”När jag är lagd i jordens mull
måtte då min skuld ej grumla mer din själ!
Minns mig blott - mitt öde glöm!”

Arian inleds med ett kort recitativ

Kraus: en opera som skrevs till invigningen av Gustav III:s operahus 1782
- svensk tonsättare
- text av *Kellgren*
- uppfördes dock inte förrän 1799

Klavikord
"I många avseenden det mest fulländade av alla klaverinstrument"

Tangent - mässingsbladet som "tangerar" strängen = träffar strängen
I änden på det som vi kallar tangenten sitter den egentliga tangenten
dvs, ett mejselformat mässingsblad (upp och ned!)
- jämför: violinist som spelar utan stråk; bara slår fingrarna mot strängen
- tonstyrkan (dynamiken): från nästan ingenting till mycket svagt
- grundläggande utbildning på klavikord innan eleven börjar med cembalo
- tonen hålls vid liv så länge "tangenten" trycker mot strängen

jmf: violinistens finger mot strängen
- vibrato (Bebung) - "mycket uttrycksfullt vibrato"
överdriven gungning på tangenten, som nästan låter som en upprepning av tonen = tremolo
- blev allt mer populärt mot slutet av 1700-talet,
- använt långt in på 1800-talet

Cembalomusiken
- höjdpunkt med Domenico Scarlatti 1685-1757; - 500 sonater
- Scarlatti föddes (Neapel) samma år som Bach och Händel: 1685.

Cembalo
Genom TV; familjen Addams - blev cembaloklangen känd för en vidare publik
- Lurch spelade dock piano på cembalon
- finns på Keyboard

1900 - 1950: fabriksbyggda cembali med järn ram.
Första cembalon i Sverige i modern tid byggdes 1950-52

Annat anslag än hammarklaver
1/ fingrarna hålls så nära tangenterna som möjligt - *trycks ned*
2/ på hammarflygeln arbetar fingrarna - *slår an* tangenterna
- som att växla mellan *gräs och grusplan* för en tennisspelare
jfr uttalanden av Händel och Bach - Donnington sid 572
Bach: "fingrarna får inte falla ned på tangenterna - de placeras på dem"

OBS: även utan arpeggio skall tonerna komma efter varandra i ackord
Donnington sid 574 (C.P.E. Bach)

- OBS: cembalon är inte ett led i utvecklingen mot moderna pianon/flyglar
Äldsta bevarade instrument finns i Viktoria och Albert Museum
Wanda Landowski är orsaken till att man började göra cembali med järnram. Hon och andra trodde att Bach haft en sådan (FEL!)
Cembalon – ett verklassinstrument - förstördes under Franska revolutionen
Bild i kyrkor:
- Häverö, Sånga, Jumskil
Kallades *Flygel (ving/wing)* fram till mitten av 1700-talet

Sista offentliga konserten i London 1795
- I England byggdes ju de första klangfulla hammar-instrumenten
- Berlin 1805 sista cembalokonserten
- I London byggdes sista cembalon 1809

"Andra manualen användes troligen i början för att förenkla tranponering"
- senare för att utöka det tonala uttrycket, med koppel mellan dem

Pianot - Fortepiano - hammarflygel
1709 - *gravicembalo col piano e forte* - Bartelomeo Cristofori - Florens
- klubbor underifrån
- crescendo, diminuendo, sforzando
- nu: 75-85 kp per sträng: 18000-20000 kp totalt
- pianino = upprättstående instrument

De första konkurrerade inte med cembalon
- möjligen med klavikordet eftersom det var tonstarkare än detta

PIANO-litteratur - EJ FLYGEL-litteratur
- på en flygel spelar man pianostycken
- piano-konsert - EJ flygelkonsert. (Flügel = vingen) Wing (eng), piano á queue (queue = stjärt)
- pianokonserter spelas ju alltid på flygel

Billigare instrument än cembalon
- blev borgarklassens instrument

Mekanikens utveckling
1773 - Wien-mekaniken gav liv åt hammarpianot
- Mozart var då 17 år
- Mozart hade då komponerat för klaver i 12 år
- Mozart "hann" aldrig spela på de modernare engelska instrumenten
- Hans hammarklaver var mer lika cembalon i klang
Därför Spelar jag Fantasin i d-moll på cembalon
- Söderbergs flyglar gjordes efter engelskt mönster - engelska delar

prellmekaniken - wienmekaniken?? från ca 1770
- Stein/Strecher
- motpol till den mer fylliga tonen i engelska instrument
- Mozart, Clementi, Hummel var de främsta på tyska instrument
- lämplig för *fingerspel*
- Beethoven började med wien-instrumenten - övergick till engelska pianon

1780 - den nya anslagsmekaniken är utvecklad
- fortepianot - hammarflygeln "passerade" cembalon omkr 1780
- pianot var *billigare* i framställning än cembalon

1783 - första fotpedalen
- obs. Mozarts Fantasi i d-moll från 1782 *behöver* ingen pedal

Hammar-instrumenten utvecklads tidigt/bra i England
- men där fanns ingen framträdande kompositör
- mest känd var "London-Bach", J.S. Bachs yngsta son, Christian

Mozart-flygeln på Musikmuseet
- ej helt korrekt - alltför modern
- hans instrument låg närmare cembalon, både i klang och klarhet

- se Robert Donnington, sid 502

1800 - först då började man försöka få fram konsertinstrument med hammare
- första kraftiga uppsvinget för hammar-instrument
- Före år 1800 var hammarflyglar ovanliga i Sverige - endast importerade
- "ett fåtal bevarade" enl. Sohlman 1979
- "väl arbetade och har goda klangliga egenskaper"
- samtliga är kopierade efter engelskt mönster
- Söderberg använde således EJ wienmekaniken,
  med dess sprödare, mer övertonsrika klangen än den engelska

1817 - Beethoven fick det första riktigt moderna instrumentet från England. Han var 42 år/döv!
- Broadwood
1821 - den första moderna flygelmekaniken

1825 - första järnramen konstrueras i Boston
Voltaire: "pianot - vid jämförelse med cembalon - är en järnhandlares uppfinning"

1851 - Londonutställningen - järnram
1855 - Steinway första flygel med järnram

Ferguson säger att det kunde vara svårt att klangligt skilja på piano och cembalo - TEORI!!

Pedal
Haydn har endast ETT stycke från år 1800 med pedalanvisning
Mozart har aldrig några anvisningar
- var dock mycket intresserad av de befintliga knä-"pededalerna"
Beethoven och Månskenssonaten
- Senza sordina (utan dämmare)
- de låga tonernas tangenter trycktes ljudlöst ned, varefter deras dämmare kunde frikopplas med 3:e pedalen
- effekt enligt Beethoven: "liksom en röst i en grotta"

Bach
- = bäck: - Wagner: "Inte en bäck; ett hav"
- Das wohltemperierte Clavier: bekräftelsen på nya stämningsprinciper
  OBS: mycket ofullständigt skildrat
  ego: det förefaller som om all allmän litteratur glider förbi problemen med stämningsförfarandet
- Kuhnau, Johan, var Bachs företrädare i Leipzig
- Teleman avstod från tjänsten i Leipzig, varför Bach fick den
Matteuspassion föll i glömska; Mendelsson återuppförde den på 1800-talet

Scarlatti, Domenico - 1685-1757
- 550 sonater
- 1:a cembalosonaten (den kända nr 3 i notboken)

Franska revolutionen
- fram till dess hade musiker verkat i aristokratins hägn
- nu blev de självständiga
- Beethoven var den första fria konstnären, som kunde leva på sin musik

Symfonisk musik
- Johann Stamitz 1717-1757
- förste att använda sonatformen - den spänningsfulla formeln
- först med "sångtemat"
- Mannheimerorkestern
  crescendo - så folk reste sig i bänkarna
  kom att särskilt utnyttjas av Mozart - Beethoven

Haydn, Franz Joseph - 1732-1809
- 106 symfonier, 70 stråkkvartetter, 60 pianosonater,
- 25 operor, 4 oratorier, Skapelsen, Årstiderna i London
- korgosse i Stephansdomen i Wien 1740-1749

Divertimento - uppsluppet underhållningsstycke
Avskedssymfonin: påminnelse om musikernas hemlängtan till staden
Den tankspridde: inledning till en teaterpjäs med samma namn (60:e)
- musiken kommer av sig
- ovidkommande folkmelodier
- fanfarer på felaktiga ställen
- violinisterna börjar plötslig stämma sina instrument

Londonsymfonierna - 12 stycken
- Oxfordsymfonin (92)
- Mirakelsymfonin (96)
  ingen skadades då takkronan föll ned!
  publiken hade samlats längst fram för få en skymt av Haydn
Österrikiska nationalsången: senare Tysklands Deutschland über alles

Mozart
- första symfonin vid 8 års ålder, första operan vid 12 års ålder
- god vän med Haydn
- första framgången i Wien med Enleveringen ur Seraljen
  en ung flicka räddas från sultanens harem

Haffner- Linz- Prag-symfonierna
Tre sista symfonierna skrev på 6 veckor
- Ess-dur, g-moll, Jupiter

Mozart och Clementi - "naturligt nog starkt påverkade av cembalotekniken"

Heidenröslein - Franz Schubert
- samma tonramsa som mellanspelet efter "Klockspelsmelodin"
(- samma tonräcka som i Papagenos och Papaginas duett)

Clementi, Muzio - 1752 (Rom) - 1832 (England)
- "en av moderna pianospelets grundläggare"
- utvecklade C.P.E. Bachs pianospel
- eleven Field, som betydde mycket för Chopin
- fick organisttjänst redan som 9-åring
- 14-åring - kompositör offentligt
- som 21-åring skrev han pianosonater - nyckelverk i sonatens utveckling
- sonatinerna op. 36-38: "med stor pedagogisk insikt komponera verk"
- 1770 - 1780: cembalist vid operan i Rom
- 1781 framträdde han tillsammans med Mozart
- delägare i instrumentbyggarfirma i London
- träffade Beethoven 1809
- 1810 - en av samtidens främsta klavér-virtuoser

Beethoven - 1770 - 1827
- Träffade Mozart som hastigast 1787
- träffade Haydn 1790, när denne passerade Bonn
- fick sedan undervisning av Haydn före dennes 2:a resa till London 1794
- började höra dåligt 1798
- 1808 hörde han ytterst dåligt
- 1818 var han fullständigt döv

Musikförläggarna började insistera på att klavermusiken skulle tryckas för pianoforte ELLER cembalo.
- gäller Månskenssonaten

Toccata - Fantasi
Frescobaldis förord 1614 (Ferguson s. 21 - Nordenfelt s. 93)
1/ inte bunden till strikt tempo
2/ de individuella avsnitten kan spelas separat.
3/ början skall spelas långsamt och med arpeggio
- gäller även vid *förhållningar och dissonanser*

4/ vid drillar skall sista tonen hållas ut
5/ tempot bör ritarderas starkt i kadenser
- har troligen alltid gällt musik grundad på vokalmusik
- utom i marscher, danser

Ett preludium börjar med en heltakts C-ackord
- detta skall brytas för att bli en inledning
- ego: "spela in sig på banan" - konståkare på skridskor

Dessa regler torde i allra högsta grad även gälla Fantasier
- d-moll komponerad 1782
- Mozart ändrade säkerligen inte inställningen bara för att det plötsligt fanns hammar-instrument
- möjligen kan man hävda att hammarklaverets möjligheter till "piano och forte spel" gjorde tempot mer likformigt än på cembalon

Fingersättning - handställning
Det var inte förrän med Czerny som man började träna alla fingrar lika
- Chopin spelade med "bästa finger"

- Chopin använde tumme även på svarta tangenter (i passager)
- Chopin - mjuka handleder - använde även armarna

Schubert, Franz 1797 - 1828
"schubertiader" - musicerade, läste, diskuterad, dansade
- träffade aldrig Beethoven personligen
- Heidenröslein, 1815 (18 år gammal)

Schumann, Robert - 1810-1856

Chopin, Frédéric - 1810 - 1849
Rubato-spel
"Att spela Chopin på en modern flygel förutsätter kunskaper och inlevelse i ett rubato-spel, utan vilka hans musik blir liv- och meningslös (Sohlman)"

Först Liszt och Brahms hade tillgång till modern flygelklang
- järnram kom först på 1850-talet

Musikestetik - Sohlmans
"musik" grek.= musisk, något som muserna sysslade med: andlig kultur
Jmf Platons ord om att uppfostran består av "musik och gymnastik"
- = andliga och kroppsliga övningar

Harmonik - Dur/moll
- ursprungligen - två-klanger
1400-tal: tre-klanger börjar så smått under 1400-talet
1500-tal: begreppet ackord börjar användas på 1500-talet
1612: tre-klangen som harmoni - första gången 1612 (Lippius)
1722: dur-moll förklaras som harmonier 1722 av Rameau
3 ackord-principen
1726: Tonika - Dominant - Subdominant (Rameau, ny uppl)
Dur/Moll: musiken tvingas in i en vissa ackordföljder
- orsaken till 4, 8, 16, takter osv.
- "teoretisk konstruktion"
- okänd i 1000 år; från 700-talet till 1700-talet

jonisk = har samma skala som DUR
- okänt omfång och uppbyggnad

Kort oktav - Skoklosters orgel
Eftersom bastoner före tempereringens tid aldrig var höjda
kunde vanliga toner i stället läggas på övertangenter

På Skoklosters orgel saknas Övertangenter i nedre oktaven.

Temperatur
5 toner upp från C + 4 toner ner ger D
6 toner upp från C + 5 toner ner ger INTE SAMMA D. (något lägre)

körer utan fasta tonlägen (= lösa strängar) håller inte tonhöjden
- EJ sångarnas fel utan naturens
Liksvävande temperatur först använd på luta/gitarr: (greppbandinstrument)

ego: verkar som om olika artikelförfattare i Sohlmans inte riktigt noga skiljer på liksvävande och vältemperade stämningar: "tonart" sid 647

Stämning /oktav - Sohlmans
Åtskilliga specialklaviaturer har konstruerats under de senaste 400 åren
- 19 toner; 21 toner: 53 toner
- 1555; Vincentinos berömda archicembalo med 31 toner på oktaven
- *liksvävande:* inte ett enda renstämt intervall utom oktaven
Nyare hörselforskning menar att oktavintervallet lärs in i tidig ålder
- ego: en förklaring till att grekerna/gregorianska inte uppfattade "oktaven" som samma ton: *inte grundton i det övre läget*
Medelton - rena terser - renässansen
Gav en mycket behaglig klang i ett begränsat antal tonlägen
- det var ytterligare en modifiering av den som Bach använde

1989 - pågående forskning
- frågan är ännu mer komplex än ovan sagts

Bruten oktav
Övertangenterna delas på två toner

Kromatik
Varje ton kan höjas eller sänkas: 3 x 7 toner = 21 toner
- dubbelkors/dubbel-b ger 5 x 7 = 35 toner

Kombinationstoner
ingen fysikalisk företeelse
uppträder i örat
forskning pågår

Akustisk bas - i körsång
Örat lägger till en grundton som saknas
- fordrar mycket noggrann intonation = samstämmighet
- uppkommer genom interferens mellan två toner

orgelbyggare utnyttjade fenomenet redan på 1500-talet
- sparade nämligen stora utrymmen i orgelhuset
- mans slapp bygga 32-fot pipor: 16 + 10 2/3.

Kastratsångare
Sista kastratsångaren avled 1922 - Alessandro Moreschi
- finns inspelad

Trollflöjten - "The magic flute"
Prinsen Tamino skall försöka rädda prinsessan Pamina ur en trollkarls våld. Med hjälp av den magiska flöjten skulle han kunna hålla de onda makterna borta.

Den folklige Papageno - fågelfängaren - får på samma sätt ett magiskt klockspel, som skall skydda honom mot farorna.

Vi skall göra 4 satser ur Trollflöjten.

1/ Först ska vi presentera Papageno: Han demonstrerar hur han fångar fåglar - och flickor - med sin panflöjt.

2/ När prins Tamio efter diverse äventyrligheter kommer fram till Paminas fängelse, visar det sig i stället vara ett "VISHETENS TEMPEL", där han måste genomgå en rad prövningar, för att få ut Pamina.

Han står där framför den stora porten med devisen:

Den som mot ljuset går
vår svåra väg ur natten
görs ren av luft och jord
och eld och vatten.

När sinnet härdats
och är starkt och fast som stål
står vägen öppen mot ett högre mål.

Hans blick som dittills
varit skymd och skum
skall skåda livets mening
och mysterium.

Han hör röster bakom porten. De talar till honom.
- han är på rätt väg
- han måste noga följa reglerna:
...vara ORÄDD, TÅLIG och FÖRTEGEN

TERSETTEN: På denna väg, i detta nu ...

3/ Medan Tamino letar efter sin Pamina, så har Papageno fått tag i henne.
De flyr och råkar naturligtvis ut för de onda makterna som hotar att ta dem till fånga.

Nu är ni snart fast igen!
Hit med klovar, lås och vakter
nu skall här bli andra takter

Hit med kätting, black och boja!
ty med mig skall ingen skoja!

Hör nu slavar!
kvicka på!

”Tänk att det skulle sluta så!” ropar prinsessan.

Då spelar han på sitt klockspel och förföljarna blidkas, det börjar till och med sjunga en melodi - och dansa - för det låter ju så vacker!.

KLOCKSPELS-melodien

4/ Det har hela tiden varit mörkt och dystert i PRÖVNINGARNAS HUS.
Men när vi kommer till finalen så kommer ljuset fram.

DET DAGAS ÖVER LAND OCH VATTEN
OCH SOLEN LYSER KLART.

Enligt Folke Törnblom:
"klanger av så överjordisk skönhet, som de tre ynglingarnas sång i början av andra aktens Final har knappast någon annan mästare nått

1812 - Sverige premiär
- med största sannolikhet bevistad av Helena och Åkerhielm
- eftersom han några år senare blev chef för operan

Åkerhielm av direktör för Operan 1818-23:
- (K. M:ts hovkapell och spektakler)
- hade 1818 måst inställa sin verksamhet på grund av penningbrist
- Åkerhielm kunde få Operan på fötter igen
- bröt med gamla franska stilen
- införde bl.a. Shakespeare
- skrev själv tragedin Engelbrekt
- 1826-1835 chef för rikets fängelser - införde "cell-systemet"
- statsråd från 1831 - 1840

Trollflöjten
Handlingen är ett försvar för Frimurarorden, som Mozart var med i
- liberal klubb
- antiklerikal (mot prästerna)
- 21 musiknummer + sammanbindande tal
- handlingen ändrades efter 1:a akten
  en konkurrentteater hann före med ett liknande stycke
- en saga om musikens makt
  musiken tämjer de onda makterna
- en kvasilitterär text
  blev något alldeles enastående bland operor

- Hovoperan ignorerade Mozart
  därför skrev han Trollflöjten för en folklig teater i Wiens utkant
  (auf der Wieden)

Papagenos visa spelades för Mozart i hans sista timmar

AVDELNING 2

Riktlinjerna för avd. 2 är att försöka nå fram till förståelsen av
* HUR man skall spela musiken på hammarflygeln
* Eftersom vi inte har några inspelningar VET VI INTE hur man spelade
* Det FINNS DOCK ANTECKNINGAR om hur man spelade
* TRADITIONEN bröts - Carl Czerny

Senaste decennierna - intensiva studier
8 av 10 konsertpianister visar genom sitt sätt att spela att de inte känner till de förutsättningar som gällde för exempelvis Mozarts tid
Jag vill försöka visa att en pianist borde vara väl förtrogen med cembalospel för att rätt kunna spela ex Mozart
Cembalon är en slutprodukt efter 300 års utveckling
Hammarflygeln - en instrumenttyp i början av sin utveckling.

Gottfrid Carlsson (carlsl)
Sten Sture d y. En karaktärsstudie
(Scandia 1929:2)
Uppsatser. Svensk historia. Studentlitteratur 1966.
Anteckningar dec 1986.
Carlsson säger att det (1929) hade forskats mycket litet i Sten Sture d y

DAHLIN
- utförligaste 'hittills' är Dahlins Svea rikes historia 1750.
STYFFE
– Styffe anser han värdefull
- Styffe 'satte punkt' för sitt verk vid 1511-12
- 8-årig regeringstid
- Styffe: Sture d y redan utförligt behandlad av Olaus Petri Absurt:
säger Carlsson om Styffes förklaring

ALLEN
Allen, dansk, har den grundligaste utredningen om Sture !

STOCKHOLMS TÄNKEBÖCKER
Nya källor: Sam Clason återfann Stockholms tänkeböcker

BILDEN AV STEN STURE DEN YNGRE
Man skulle redan ha en klar bild av Sten Stures tid, har man ansett.
- Sture:
hjältegestalt, tapper, fosterländsk
fridsälskande, högsint, ädelmodig GEIJER
"den ädlaste och ridderligaste av Sturarna"
- kontrast mot sin fader Svante
– han skulle ha varit för vek inför sina motståndare (Strinnholm,Fryxell) - Trolle:
svenska historiens Judas Iskariot (Schück)

STRINDBERG
Siste riddaren 1908. skådespel
Kungshamnsgisslan, 1906, novellistisk

1800-talets FOSTERLÄNDSKA ROMANTIK
– Sture alltför god för den onda och hårda tid han levde i. - Carlsson. hans
egna handlingar VITTNAR OM MOTSATSEN

JOHANNES MAGNUS: framhålls av Carlsson
– stureanhängare i exil
- hoppades att Stures son skulle efterträda Gustav Vasa (jmf Sturemorden) - underhöll
nära förbindelser med Stures familj.
- viss opartiskhet anser han Johannes Magnus motsvara
- Två verk:
hans stora rikshistoria
Uppsala ärkebiskopskrönika
– stödd på folkgunsten - mycket populär
anser orsaken till striden med Trolle vara dennes uraktlåtenhet att svära trohetseden
– Johannes anser att Sture också har ansvar för stridens utveckling
- Men: han skyller delvis på Stens kansler: Peder Jacobsson Sunnanväder(klerk)
– Under 1800-talet glöms Johannes Magnus utsagor bort av forskningen.

GEIJER: "smickrare missbrukade hans ungdoms oerfarenhet"

STRINNHOLM: "elaka rådgivare" begagnade Stures "ädla sinnesböjelse och öppna redlighet att leda honom till steg, som mer hedra hans hjärta som medborgare än hans insikt som statsman"

sid 13

UNIONEN

Av hävd har man sagt att striderna gällde UNIONEN - ORIKTIGT. - efter 1471 fanns det knappast ett svensk unionsparti

- stormannamotståndet kom från insikten att deras privilegier var hotade

STORMÄNNEN KÄMPADE FÖR HÄRD OCH ALTARE

–1511 försökte man avsätta Svante Sture - ärkebiskop Ulfsson. - När Svante dog på nyåret 1512 i Arboga valdes också Erik Trolle till riksföreståndare.

- Sammansvärjningsbrevet (konfederationen) visar tydligt att aristokraterna kände sig hotade
- med hjälp av de lägre samhällsklasserna kunde dock Sture bli riksföreståndare i juli 1512
- Nils Bosson (Grip), en av Stures största motståndare fick skulle som motprestation få Viborgs slottslän - men det löfte höll in Sten Sture

–Sten Stures företrädare hade i bland få ge vika för rådsaristokratien
MEN: det gjorde inte Sten Sture.

MÄTTA IVARSDOTTER

–Svante hade gift sig med danskan Mätta Ivarsdotter
- Sten Sture sin styvmor hänsynslöst åt sidan. och tar hennes gårdar och förläningar

KYRKAN

- Sten Sture var mycket utmanande mot kyrkan

HEMMING GADH

- länge folkledare på Sturarna sida
- senare 'hans berömda avfall'
- detta avfall tar Carlsson som bevis för att Sten Sture inte var någon vekling i politiken

1509-10

- traktaten 1509, med årlig tribut till Danmark, upplöstes av Svante 1510 - Rådet återgick 1512 - innan Sten Sture blivit riksföreståndare - till 1509 års avtal
- Sture var konsekvent motståndare till tributavtalet 1513

BISKOP OTTO (VÄSTERÅS)

- Biskop Otto hade varit ivrig förespråkare för tributavtalet 1509 - men 1515 var han som delegat i Köpenhamn helt på Sture sida
(han blev ju också avrättad vid Stockholms blodbad)
- Otto hänvisade till lägre ståndens stora betydelse i Sverige

STURE och TROLLE

- Sture hade i början stött Trolles kandidatur
- Trolle framhåller inför påven 1519 att det främst var faderns förskjutande från riksföreståndarposten som var orsaken till tvisten

Jakob Ulfssons stöd för Trolle avsåg att återupprätta rådsaristokratin

Stäket jämnades med marken utan hänsyn till dess vigda kapell och relikfyllda altare

Sten Sture d y var i själva verket 'den mot sina fiender hårdaste och hänsynslösaste av de tre riksföreståndarna med Sture-namn' säger Carlsson.

Carlsson tror att kommande forskning skall stanna vid den senare åsikten: - idealgestalten - hos tidigare forskare - förbleknar - statsmannen Sten Sture vinner på omvärderingen.

STURES GARNING VAR INTE FRUKTLÖS
- KYRKANS MAKT BLEV ALDRIG DENSAMMA
- VÄRLDSLIGA ARISTOKRATIN KUNDE I SIN MEDELTIDA FORM ALDRIG ÅTERUPPSTÅ
– HANS LIVSGÄRNING VAR VÄGLEDANDE FOR GUSTAV VASA
– DET BLEV GUSTAV VASA FÖRUNNAT ATT FULLFÖLJA STURES VERK.

S-RAGNA Ragna Ahlbäck: Bonden i svenska Finland.

---

sid 35. 1734 års lag och mönsterbyordning
- betydelsen av dikning är starkt framhållen:
  40 famnar nya diken/år el.
  80 famnar rensade diken
- gärdsgårdar är mycket viktiga: 50 famnar ny gärdsgård om så behövdes, och redan befintliga hållas i stånd.

§ 38. Enligt 1734 års byordning var det en nyhet att åldermannen och hans bisittare skulle döma över sina grannar. Motstånd.

Uppmuntran till "uppfinningar" som skulle främja lantbruket. Böter för dem som motsatte sig nymodigher, om det inför kronomyndigheten bevisades att det verkligen varit fråga om en nyttig förbättring

1750-1900

§ 40. Hävdas att den som brukar jorden också skall inneha den med obegränsad äganderätt. (inte som tendensen varit att Kronan egentligen skulle äga all mark)

1741: Tankar om Fäderneslandets Känning och beskrifwande. Faggot.
1746: Swenska Landtbrukets Hinder ock Hjelp. Faggot.

1) Skolornas underlåtenhet att lära ut praktiska ämnen, varav följde allmän okunnighet i lanthushållningen.
2) Den tunga dagsverksplikten vid kungsgårdar och säterier
3) Att allmogen ägnade sig åt olika bisysslor vid sidan av åkerbruket på sädesbärande orter
4) Att jordbruket vansköttes på många ställen
5) Att gödseln i städerna inte togs till vara
   Gäller särskilt Stockholm.
6) Att åkerbruket var belastat med många oseder
   ej tillräcklig dikning blan mycket annat
7) Att brännvinsbränningen medförde så stora skadeverkningar
   Mycket allvarlig. Föreslår att säd ej skall få användas, endast vilda och planterade frukter. Brott mot förbudet skulle borde medföra förlusten av livet eller äran.
8) Att byjorden låg i tegskifte
   Faggot föreslår storskifte.(redog. för solskiftet)
9) Bristen på spannmålsmagasin
10) Att socknarna var för vidlyftiga, byägorna för vidsträckta
11) Att folkmängden var för liten, med åtföljande för låg inkomst för staten.
12) Att städerna var små och fattiga
13) Att skatteverket,Kammarkolegiet, var för vidlyftigt och att skatterna var alltför höga
   Längsta avsnittet handlar om skatteomläggningens vikt.
14) Den stora olägenheten med enskilda personers spannmålshandel

Börje Hansen har undersökt Faggots skrifter: Jacob Faggot som ekonomisk författare. Lantbruksakademiens tidskrift 1942.

D:\\Anteckningar-äldre\Ahlbäck_Bonden_Finland.pdf

STORSKIFTET 1757

FÖRSÖK TILL LÄROBOK I LANDTHUSHALLNINGNEN FÖR FINSKA BONDEN. SKRIFT, SOM WUNNIT KONGL.FINSKA HUSHALLNINGS.SÄLLSKAPETS STORA PRIS DEN 2 NOVEMBER 1801. Av Jacob Tengström.

Bonden i svenska Finland sid 160.
Läroboken 1803, sid. 33:
'Tengström rekommenderade den s.k. "Stjernsundska eller Gripenstedtska" vändplogen, som inte bara öppnade och klöv jorden, utan också vänd den. Det var en plog som följde alven åt, gick stadigt och säkert och ordentligt vände all mull som lösgjordes av billen. Eftersom den i alla avseenden var den förmånligaste, förtjänade den att bli allmänt försökt och nyttjad. För att göra rätt gagn fordrade den en säker sytresman och två goda dragare. Om den tillverkades med smalare bill och vändskiva, borde den åtminstone i lös jord kunna köras med endast en häst'

("Sällskapet för allmänna medborgerliga kunskaper", utlyste 1795 en pristävling till läsebok för allmänheten. -grunderna för Sedolära, Fädernelandets Kännedom och Hushållningskunskap.)

Skörd:
Rågskörden kunde ibland börja i slutet av juli, men oftare i början av augusti, Borde vara klar före Bertilsmässan, 24 augusti. I aug skulle också skördas: lin, hampa, humle, ärter. Därefter korn, kålrötter, och potatis (när den införts) senast Mickelsmässan 29 sept. Sist skördades havren.

1742 år byordningsporjekt rekommenderades skörd med skära i stället för lie, eftersom spillet var mindre. A andra sidan fanns det de, som förordade lie, eftersom det då gick mycket fortare och man säkrare kunde få in skörden under den vackra tiden.

Torkning av säden skedde i rior, där man eldade

- Svea Rikes Häver - Svenska folkets historia
(geijer)

Erik Gustaf Geijer
Svea Rikes Hävder, 1825
Anteckningar Börje Sanden, 87-01-07
OCR-läst 2008-11-15 Pärm g10:4

OBS: Mycket överensstämmer med Strinnholm 1834

VATTENMINSKNINGEN - s 12
- Anders Celsius fann att den var 2 1/4 aln pr århundrade
– 1747 hade prästerskapet i riksdagen förkastat Dahlins teori om vattenminskningen därför att den stred mot Skriften
- (Redan här spökar) Järnringar i berg långt upp på land

16
Man märker att det är något oriktigt med VATTENMINSKNINGSTEORIN - Vattnet minskar inte längs kusterna i Södra Sverige
- Inte heller i England, där det i stället ökar
- "Fenomenet synes vara något annat än en jämn vattenminskning!"
Man konfunderas över förstenade snäckdjur i Kinnekulle. Landet måsta ha legat under vatten.

76
Göternas ansågs härstamma från Magog = Japhets son.

RUNOR - s 79
1. sång/tal
2. bokstav/skrift
(ego: dödsruna)
– folkets skrift
- för vidskepligt bruk: Runokarl = trollkarl

92
BRO betyder också STENLÄGGNING varmed själva gravstället var förvarat eller utmärkt
RYSSGRAVENS runristning - s 94
"Runeberget vid Vesterstäkes FÄRJESTAD, Upland, Näs socken" (Peringskiöld)

HABOR OCH SIGNHILD - s 152
- Ynglingasagan. kap 25. (Thiodolfs kväde)
– i SKALDA sid 208

158
GUDAHUS ägnade åt Oden finns inte i Norge och på Island Tor dyrkades mer i Norge
Odens gudahus fanns i Uppsala, kallas så uttryckligen
- OBS. Adam av B sätter dock Tor främst i sin beskrivning

163
WODAN dyrkades av alla germanska folk såsom gud

174
FYLGIA = 'följe-ande'

VANERNA - ASARNA
Efter en strid mellan dem sker förlikning och Niord upptas bland asarna tillsammans med sina barn Frej och Freja

201
– Tor fortsatte att vara krigets gud - Frej blev
vällustens gud
- fruktbarhetens gudar: Frej och Freja Frej = den vise
Tor = den starke

Bägge krävde blod:
Fruktbarheten krävde de grymmaste offren, - människooffer
tillskrivs Frej
– Krigsguden krävde blod i striden

Freja - fruktbarhetsgudinna/dödsgudinna - ATTRIBUT:
katter (jfr lussekatter!) - katter repr 'kärlekens raseri'
- (jfr Venus: duvor = 'kärlekens behag'

MISTELN s. 186
– Valhall, gudarnas boning var säker plats så länge Balder, väktaren levde - En spådom förutsade dock Balder död
– Frigga tog då ed av alla väsenden, eld, vatten, järn malmer, jord, stenar, träd, sjukdomar, djur, fåglar, gift , ormar att de skulle skona Balder - Misteln syntes Frigga för ung för att utkräva ed av.
– Man vill då på skämt pröva hållfastheten i eden genom att skjuta, hugga, kasta mot honom.
- Ingenting skadade honom
- Loke gick till Frigga förklädd till kvinna och fick veta att misteln inte svurit eden.
– Loke lät den blind Höder kasta/skjuta en mistelpil - den dödade Balder

188
FIMBULVINTERN
- den stora vintern
- 3 vintrar i rad utan sommar emellan
- dessförinnan:
hela världen skulle hemsökas av krig föräldrar skulle icke skona sina barn
- Midgårdsormen söker sig upp på land

"Solen svartnar. Jord sjunker i hav.
Av himlen försvinner de glänsande stjärnor Kring
världsträdet rasar ångornas hetta
Höga lågan leker med själva himlen"

226
Finska.
- ordet för ryssar kommer av 'väner' = VÄNALAINEN
- ordet för svenskar kommer av roslagen = ROUTZALAINEN
236
ODENS BOSÄTTNING
– YNGLINGASAGEN berättar om Odens bosättning
251
Odens tåg - århundradet före Kr.
– svearna/göterna utvandrade senare!
- Odensdyrkan kom senare till tyska länderna

242 SVITHIOD
- betecknade från början endast FOLKLANDEN (Uppland)

– 1295 Kung Birgers förord till Upplandslagen: Uppland + Gästrikland

246
FRANKERNA - SAXARNA

– kungasläkten ansågs komma från Oden
– saxiska kungarna likaså
- Troja Francorum

268
UPPSALA

- Domald - stor hunger i Svithiod

- Då tillagade Svearna ett stort offer i UPPSALARNE
  1:a året oxar
  2:a året människor
  3:e året kungen

- 'uppsalen' = kungssalen/offersalen

– Med Yngve Frej används första gången UPPSALA som ett offerhus.

119.
OLOV SKÖTKONUNG
– 4 skalder var vid Olov Skötkonungs hov
- en berömd tävlan
  från Gunlaug Ormstungas saga
  den andra läste 'bara' en flockr = ett mindre skaldestycke
  liksom om en kung inte vore värd ett större stycke: 'drapa'
- många (6-7) av de följande kungarna har också isländska skalder hos sig
Den första kungen som har isländsk skald hos sig är Erik Segersäll.

BAND 7

JÄMFÖRELSE MELLAN DEN HEROISKA TIDENS SEDER HOS GREKER OCH SKANDINAVER
sid 372

OLOF DEN HELIGES KUNGSGÅRD I NIDAROS -
stor hovstuga med dörr på vardera gaveln

HÖGSÅTET för kungen mitt på 'södra bänken'
- drottningen till vänster
– biskopen/prästerna till höger

HÖGSÄTET på norra bänken
- chefen för hovet: stallaren
- skalderna till höger om Stallaren

ELDEN mitt på golvet
GOLVET, även i kungahus
- lergolv
- vapnen på väggarna

Se vidare i STRINNHOLM

BAND 5

Geijer,Erik Gustaf
SVENSKA FOLKETS HISTORIA

anteckn Börje Sanden 87-01

60.
FORNSIGTUNA
- nämns i YNGLINGA-sagan kap 5

- BÖRJAN av HEIMSKRINGLA

62
HÅTUNA HÄRAD
- står FRÄMST i REGISTRUM UPSALIENSE
- äldsta? främsta? bygden

SKARFVEN
- nämns i de gamla SAGORNA

ARLANDA - Arlända härad, nu Erlinghundra härad
- ar: år = årsväxt, äring
- Oland, motsats till Arland

BIRKA
- slutligen sägs uttryckligt att Birka var beläget BREDVID Sigtuna och därifrån till Upsla en dagsresa
- samma Sigtuna där Oden byggde sin borgstad m.m.
- NAMNET möter oss först i LATINSKA skrifter (Adam av Bremen) (hur är det med Vita Ansgarius???)
– efter anglsax. Byric ... lat. Byrka Birca = borg.
- ISLÄNNINGARNA nämner ALDRIG asmanet BIRKA.
– men de talar om ett DUBBELT Sigtuna

65
Geijers översättning av SIGTUNAS HAMN
– från Adam av Bremen, bok I.

ERIK SEGERSÄLL - OLOV SKÖTKONUNG och deras TID.

Anteckningar Börje Sandén 86-07-08
OCR-läst (flytande) 2008-11-15
Del I:120 (fryx2) 86-07-08

Iwarska konunga-ätten.
ERIK SEGERSÄLL lade under sig Finland, Estland och Livland.

STYBJÖRN STARKE, Erik Segersälls brorson
Vid 12 års ålder begärde han del i styrelsen,
Han fick ej folkets stöd vid Distingen, men fick 60 skepp av Erik för att bege sig ut på vikingafärd.
Han sade sig "antingen regera över hela riket, eller också offra sitt liv"

JOMSVIKINGARNA
Jomsborg låg i Pommern - jomsvikingarna: sträng lag, sid 122.
Jomsvikingarna ansågs för de tappraste folket i norden..
Styrbjörn lyckades intaga borgen; blev då mycket mäktig och beryktad

HARALD BLÅTAND
Harald Blåtand blev vid denna tid fördriven från sitt land av Sven Tveskägg. Harald flydde till Styrbjörn, som hjälpte honom tillbaka till makten i Danmark. Som belöning fick han Haralds dotter Tyri.
Harald måste också hjälpa Styrbjörn med 100 skepp i dennes strid med Segersäll. När Harald svek sitt löfte, tvang Styrbjörn i stället honom att hjälpa sig med 200 skepp.
Därpå seglade de till Uppsala. (Slaget vid Fyrisvall, 983)

SLAGET VID FYRISVALL (983)
Styrbjörn lätt bränna alla sina skepp för att hans folk inte skulle kunna fly. Harald Blåtand seglade däremot hem till Danmark.
Slaget på gick i 3 dagar. Erik fick ständig nytt folk. Så småningom kunde Jomsvikingarna besegras, och Styrbjörn föll i striden.
Olov Skötkonung, 2 ar, bars fram för hären och utropades till sin faders efterträdare.

Erik skiljde sig sedan från Sigrid, och gifte sig med Oda, Håkan jarls dotter i Norge.
Erik avskaffade seden med medregenter, och utsåg i stället en jarl, "Sveriges jarl"
Senare fördrev han Sven Tveskägg från Danmark.

OLOV SKÖTKONUNGs moder var Sigrid Storråda, Erik Segersälls första hustru. Hon uppvaktades av flera småkonungar, men hon brände dem inne. Därav Storråda. Samtidigt fanns OLAV TRYGGVASSON i Norge.
Han var kristen, tvang norrmännen att antaga den kristna tron, och ville gifta sig med Sigrid Storråda. Hon var intresserad, men när Olav begärde att hon skulle döpa sig vägrade hon. Han blev arg och slog med sin handske.
SIGRID STORRÅDA gifte sig sedan med SVEN TVESKÄGG.

Olav Tryggvason gifte sig med Tyri, Sven tveskäggs syster, utan dennes samtycke. Sigrid Storråda uppeggade då Sven till strid mot Olav.

SLAGET VID SVOLDER. (1000)
Olov Skötkonung och Sven Tveskägg var i förbund mot Olav Tryggvasson. Olav hade ORMEN LÅNGE,
Till slut måste Olav ge sig.
Det blev aldrig klart om han kunde simma i land, eller rädda sig på Astrids fartyg.
Han återvände dock aldrig till Norge. Kom troligen till Rom och Jorsala.

OLOV SKÖTKONUNG.

Döpt i Husaby källa år 1001.

Sedan han blivit kristen förestod han inte längre offren i Uppsala.
Han kallade sig inte heller längre UPPSALA KONUNG utan SVEA KONUNG. Han var ej begiven på krig, han förlorade de länder fadern vunnit kring Finska viken.

OLOF HARALDSSON.

Son till den Harald Grenske i Norge, som blivit innebränd av Sigrid Storråda. Han döptes i sin barndom.

Kallades snart Olof Digre, eller Tjocke.
Han for tidigt i härnad till Sverige, där hans fader hade blivit innebränd. Härjade i Mälaren och förstörde Fornsigtuna.

Olov Skötkonung kallade honom sedan alltid Olof Digre.

Olof Digre lade under sig hela Norge.

Krig pågick länge mellan de två Olov.

UPPSALA TING - TORGNY LAGMAN

Folket i bägge länderna ville att konungarna skulle göra frid sinsemellan. Men det ville inte Skötkonung.

Harald slöt fred med södra Sverige och friade till Skötkonungs dotter Ingegerd.
Han lät underhandla med Torgny lagman, och fick honom på sin sida. Denne lovade att komma till Uppsala ting och tala för fred.

Se anteckningar för Snorre.

Olov Skötkonung höll inte löftet att ge Harald sin dotter Ingegerd. Han hade två barn med sin frilla: Emund och Astrid.
Med sin drottning hade han Ingegerd och Jacob-Anund Han erbjöd Olof Haraldsson att få Astrid på samma villkor. Ingegerd blev gift med Jaroslav i Kiev.

I Sverige var bönderna missnöjda med Olof Skötkonung, som lemstympade och avlivade sina motståndare.

De vände sig till Knut i Danmark/England

Tillsammans med Knut fördrev de Olof Haraldsson från Norge.

Knut satte Håkan jarl till hövding över Norge.

Olof Haraldsson begav sig till Kiev.
När Håkan jarl drunknade året därpå, återvände Olof Haraldsson via Sverige, där han - av Anund Jacob - fick värva sa många svenskar han ville ha.

Han drog sedan över Dalarna och Jämtland till Norge.

Bönderna i Trondheimstrakten samlade sig mot Haraldssons 3000 man

SLAGET VID STICKLASTAD (1030)

Inför slaget erbjöd sig Arnljot att hjälpa honom.
Olov hade en olycksbådande dröm om en stege som ledde till himlen.
Bönderna var många fler än Olovs folk.
De var så många att en del bönder tog miste och trodde att konungens härrop var deras. Därför blev de först överfallna av de andra bönderna innan misstaget rättades till.
Olov hade ställt sina skalder hos sig i en SKÖLDBORG, varifrån de skulle iaktta striden och sedan besjunga den.

Kungen gick ur sköldborgen.

Han föll i striden.

Olof Haraldsson blev sedan dyrkad som helgon.

Efter Anund Jacob regerade Emund Gammal.

Han hade inga söner och var den sista av Iwarska ätten. (1061)

Dag Stålsjö, Svearikets vagga. 1983.

läst hösten 1984. Konv. från WS-fil 2004-02-21
Pärm g10:6 Fritextsökning textfil6.dbf

sid 135.
På Sigtunamynten står 'Rex an coll' = konungen av Kullen, Kinnekulle ?
Dessutom finns ordet 'Zitun', vilket skulle var präglingsorten.

Stålsjö framhåller att man inte hittat några äldre fynd i Sigtuna än 1040-talet. Mynten kan således inte ha präglats i nuvarande Sigtuna. Där har man ju övrigt aldrig funnit några Sigtunamynt.

Präglingsverkstaden bör således ligga någon annanstans:
ego: Fornsigtuna är troligt - var nu det ligger någonstans

Dag: Fornsigtuna ligger enligt den uppsaliensiska uppfattningen vid Signhildsberg. Hittar vi den blir det tyst på "Västgötaskolan"

Mac Key menar att Sätuna vid Hornborgasjön är Fornsigtuna

ego: David Damell sa i föredrag att utgrävning gjorts där i år och det var en ladugård från 1800-talet som man fann.

"Ambrosiani har fått medel att påbörja utgrävningar vid Signhildsberg". Man hade löfte om utgrävning vid Sätuna 1983, men pengarna räkte inte, säger Dag S.

EFTERTANKAR sid 153

Med anledning av TV-debatten
Bakgrunden till Radionämndens fällande dom

Professor Sten Carlsson, en av de främsta försvararna av den storsvenska historiesyn som utgått från Uppsala.
'TV-serien: ett attentat mot oskyldiga tittare'

TV-serien anmäldes av Conny Jonsson, Värmdö;
- vimlade av ovederhäftigheter
- på ett upprörande sätt kränkte allmänhetens rätt till saklig
  och opartisk information
- misskrediterade seriös forskning
- gav fritt spelrum åt okunnigheten
- den stöddiga lokalpatriotismen
- den rena dumheten

Utländska röster FIB/Kulturfront
- professor, arkeologi, Arne B Johansén: "Det är groteskt att Radionämnden agera överdomare för vetenskapen. .... Vågar kirurger operera utan att från Radionämnden?"

Debatten är känd i England: David Wilson, British Museum, var i Västergötland 1983. "Västergötlands historia kommer att skrivas om." .. "Professorer som hindrar nya tankar att komma fram finns det överallt"

Axel Nelson
Peder Swarts Gensvar 1558, 1921

Anteckningar Börje Sandén ur bok inköpt okt 1986
Pärm g10:7 fil gensvar.doc katalog \ stud2\gensvar.doc
Kopierad från Wordstar med Redigera Alt Spacebar osv
Fritextsökning textfil6.dbf

Ett bidrag till kännedomen om 1500-talets svenska politiska litteratur
Särtryck ur Uppsala universitets Minnesskrift 1621-1921
Anteckningar 1987-01-01. Börje Sandén.

Gustav Vasa var ju känslig för antisvensk propaganda i Danmark.
1548 hade Fredrik II upptagit "TRE KRONOR"
- i danska rikssigillet
- på danska mynt.

Gustav finner också i den danska rimkrönikan, Nils Sorö 1495
(Danmarks först
tryckta bok), vill ' bringa Sverige ont på halsen (Hildebrand del 3)'

1533 utkom med Fredrik II:s tillstånd en ny upplaga, kompletterad med en krönika om Kungs Hans. Boken blev mycket populär i Danmark

Den danska rimkrönikan blev bekant för Gustav Vasa genom 1555 års upplaga.

1557 skriver Gustav till Peder Swart om en tämligen färsk pamflett mot Sverige:
> "Sammelunde haffve the och latid uttgåå een crönike opå danske, ther udi the oss svenske ock så myckedtt förachteligen antaste, synnerligen her Steen Sture etc"

Han skriver att han vill låta framställa en motskrift. Han ger Peder det uppdraget. Troligen är skriften författad av Peder Swart.
Messenius kände till en tradition om att Peder skrivit rimmad krönika

Nelson påpekar att Gustav Vasa hade två föregångsmän i frågan:
- Hemming Gadh
- Johannes Magnus
  (avliden 1544, historien utgiven av Olaus Magnus 1554)

Johannes Magnus hänvisar till vad Hemming Gadh sagt om danskarna
- se Söderberg, V, ' Det Hemming Gadh tillskrifna talet mot danskarna'

Det är särskilt framställningen i kung Hans krönika som förargar Gustav Vasa.
Han vill beriktiga 'de danska osanningarna'

Gensvaret 1558 blev snart bekant i Danmark.

Danmark svarade med en nidvers om Gustav Vasa, där han benämns 'korumpa' med hänvisning till hans flykt från Kalö, då han var förklädd till oxdrivare.

En del svenskar hyste betänkligheter mot det sätt på vilket Danmark blivit 'förtalat'
> Man borde inte hetsa mot danskarna

Gensvaret föreligger i TVÅ UPPLAGOR med SAMMA år 1558, trots att den första trycktes i nov. och den andra rimligen inte kan ha tryckts förrän 1559.

Vissa olikheter föreligger:
- ändringar i texten, inledningen
- ändringar av tryckteknisk art
- felsättning av tryckaren

Nelson vill bevisa att Klemming hade fel beträffande upplagornas ordningsföljd.
- uppl 1: hade stora riksvapnet på insidan av titelbladet
- uppl 2: stora riksvapnet på framsidan med titeln något ändrad och inlagd i den fyrkantiga utsparningen

Sten Florgård (florg)

Vakt och värn i östra Mälaren under vikingatid och äldre medeltid

C1-uppsats 1980

LEDUNG

– offensiv karaktär
- defensiv karaktär
– ålåg alla kustlandskap Småland – Ångermanland
– Västmanland, Närke, Öland, Gotland and, sydvästra Finland
– - Sveakungens viktiga uppgift:
inkalla
övervak
a förestå

BYVAKT - byamännen STRANDVAKT -
skeppslagen BÖTESVAKT - kungen =
"kungshamnarna"
(Vårdkasen tänds vid 5 fientliga skepp - NORGE - Hafssström)
(Ledungsoganisationen upphörde med ALSNÖ STADGA - 1280)
(Ledungs-skyldig från 15 ar)

AGNEFIT
"öster om Tören och väster om Stocksund"
enda tänkbara fit:
- vid Järntorget
- dock tidigast på 900-talet
ego: jfr Göran Dahlbäck - Helgeandsholmen!!!

ASSUR-stenen
"han var vikinga-VÅRD tillsammans med Geter"
– vård = vakt
– VÅRD-kase

ENGLAND
– hypotes: orsak till vikingarnas framgångar var frånvaron av vårdkas-system

KUNGSHATT - "Hattberget"
– vårdkasberg - "hatt" - kalt berg: lämpligt för anläggande av
signaleld: fri sikt

BRUNKEBERG
- vårdkasen låg ca 20 m högre än nuv. gatunivå
– senare vårdtorn/vakttorn - början av 1600-talet

ANTAL MURAR
– EN eller FLERA .
– obs inte alltid 2 murar

RÖJNING FÖR FRIA SIKTLINJER

- eld och RÖK (i dagsljus)
- bör ha varit tydligare än Florgårds OPTISKA undersökningar

Florgård antar att HELGEANDSHOLMS-undersökningarna skall ge svar på.
Han kopplar ihop SPARRSÄTRA med Birger Jarls MÅLARLÅS, som hindrade den fria sjöfarten

Adam av Bremen - Adams första bok.

Anteckningar av Börje Sanden 87-01-08
OCR-läst 2004-02-16 Pärm g10:9
fil Adam av Bremen.doc fritextsökn textfil6

ego. OBS. Första delen innehåller verkligt intressanta aspekter på Birka
Det är denna passus som Geijer citerar Detta avsnitt har inte tidigare varit tillgängligt på svenska.
Har historikerna beaktat Adams beskrivning av Birkas hamn

Hamburg var 'en gång' Sachsarnas mest ansedda samhälle
Ansgars historia skildras - men flera ggr påpekas att det är en kortfattad skildring - med hänvisning till Rimberts 'Ansgars liv'

Harald - danernas Kung

Ansgar var beredd att frivilligt resa till de vilda folkens land
Han lämnade Giselmar hos Harald och seglade själv till sveonernas land.
- vänligt mottagna av kung Björn
- tillåtelse att förkunna Guds ord
- var där ett helt år
- Hergeir - var fogde i staden Birka

Ansgar blev förste ärkebiskop i Hamburg 832 Den helige Ansgar upptog Rimbert som sin son.

Nordmännens härjningar.
Nordmännen härjade överallt med sina piratdåd
- gjorde friserna skattskyldiga - gick uppför Rehn och belägrade Köln
- gick uppför Elbe och tände eld på Hamburg - år 845

Gick under helt och hållet genom plundring och brand
- Kyrka, kloster bibliotek förstördes
- Ansgar lyckades med knapp nöd undkomma

Vid samma tid blev Gautbert fördriven från sveonernas land
- Sveonernas land var under 7 år utan präster
- Hergeir, fogden i Birka, var ensam om att där understödja den kristna verksamheten

Ansgars 2:a besök I Birka
- Där höll just Kung Olof i Birka ett allmänt ting med sitt folk
- efter lottkastning och avgudasvar byggdes en kyrka
- anförtrodde han sveonernas kyrka åt prästen Rimbert (?)

Gog och Magog - Hesekiels profetia
(... sända eld över Magog ...)
- Somliga anser att detta och dylika ord gällde de goter, som erövrade Rom.
- När jag betänker att goternas folk härskade i sveonernas land och att hela detta område överallt är fördelat på öar ..

ego: Adam hänvisar ofta till olika länders Krönikor, när det gäller nordbornas härjningar

En uppgift från FRANKERNAS HISTORIA,
- om danerna
- Nordmännen hade farit uppför Loire - satt Tours i brand
- uppför Seine och belägrat Paris (med hänvisning till Normandie)
- ödelagt Lothringen
- erövrat Frisland

Ansgars grav
- identifierad på 1970-talet - se sid 43
- Ansgar dog 865

Rimbert
var ärkebiskop i 23 år

- nordmän härjade i Gallien
- grymmast var Ingvar, som överallt lät döda de kristna med tortyr. Ragnar Lodbroks son
- nordmännen förhärjade hela Frankrike
- Vilka stora olyckor Herren tillät ske vid denna tid
- Hur vitt och brett hedningarna utsträckte sin makt över de kristna
- Allt detta har skildrats i beklagliga ordalag i Frankernas historia
- sjörövare satte Köln och Trier i brand
- De gjorde palatset i Aachen till stall för sina hästar
- Hela städer med sina invånare blev tillintetgjorda

Seger för de kristna - Frisland
- 10 377 nordmän nedgjordes (uppgiften finns inte i levnadsbeskrivningen över Rimbert)

- för att hämnas trängde Sigfrid och Gottfrid i i Gallien via floderna Rhen, Maas och Schelde anställde ett fruktansvärt blodbad på de kristna

Frisland och England stå under dansk överhöghet
- Så står det att läsa i Anglernas historia
- nordmännens och danernas härjningar var måttlösa i sin grymhet

Sven Estridsson
Efter nordmännens nederlag härskade Helge ... Han efterträddes av Olof, som kom från sveonernas land och med vapenmakt erövrade danernas rike.

- ..sålunda hejdades nordmännens hemsökelse, i det att Herren hämnades sina tjänares blod, som redan flutit i 70 år.

Unni
- Innehade ärkebiskopsposten i 18 år
- danerna, understödda av slaverna, härjade bland sachsarna ... och spred skräck

Harald själv tillät att kristendomen, som hans fader hade hatat, fick offentligen utövas

- for han i Ansgars fotspår till Birka
- på 70 år hade ingen from lärare vågat fara dit
- vid denna tid styrdes sveonerna av en viss Ring tillsammans med ha4n söner Erik och Emund
- han insjuknade i Birka och dog 936
- Hans kropp begrov de i staden Birka och tog endast hans huvud med sig till Bremen

Hör, ni biskopar ....
Hör, ni biskopar, som sitter därhemma och sätter ärans, vinningens, bukens och sömnens Korta glädje främst i er biskopliga gärning.

- Under stora faror till lands och sjöss uppsökte han ju Nordens vilda folkstammar och fullgjorde sin missionsgärning så hängivet, att han, när han gick hädan vid jordens yttersta gräns, satte livet till för Kristus.

Birka - beskrivning

Birka är götarnas stad och belägen mitt i sveonernas land, inte långt från det tempel som heter Uppsala och som sveonerna räknar som allra mest när det gäller gudarnas dyrkan.

Här bildar en vik *("ett sund så att säga" BS 2012)* av det hav som Kallas det baltiska eller barbariska en hamn, som vetter mot norr och som är välkommen för de vilda folk som bar - spridda runt detta hav, men som är mycket riskabel för dem som är oförsiktiga och obekanta med nejden.

Ty invånarna i Birka hemsöks ofta av angrepp från de i trakten talrika sjörövarna, och då de inte kan stå dessa emot med vapenmakt, försöker de att med list bedra sina fiender.

De har blockerat havsviken på en sträcka av över hundra stadier genom osynliga stenmassor och gjort infarten riskfylld lika mycket för sina egna män som för rövarna.

Emedan denna ankarplats är den säkraste i sveonernas kustområden, brukar alla skepp, tillhöriga daner och nordmän såväl slaver och sember och andra östersjöstammar, samlas där regelmässigt i och för olika nödvändiga affärer.

Adams ANDRA bok
Anteckningar Börje Sandén 87-01-09

ego: Även denna bok ger många upplysningar om de politiska förhållandena i Skandinavien. Ibland har han misstagit sig, vilket rättas till i kommentarerna.
Otto - sachsarnas kung OCH Harald Blåtand
- sachsarna vann seger och danerna drog sig tillbaka till sina skepp.
- Harald underkastade sig Otto
- Denne lovade att antaga kristendomen i Danmark
- Strax döptes Harald själv, hans gemål och hans lille son.

Sven Tveskäggs uppror mot Harald
- Sven Otto, son till danernas store kung Harald, lade ideligen försåt för sin fader.
- Plötsligt igångsattes ett uppror, danerna avsvor sig kristendomen, upphöjde Sven till kung och förklarade Harald krig.
- blev Harald och hans anhängare besegrade.

Erik Segersäll - anfall mot Danmark
- död omkr 995
- hans 2:a hustru Gunhild gifte sig efter Eriks död med Sven Tveskägg Ej omtalat i andra källor
- Sveonernas mäktige kung Erik, som hade samlat en krigshär, talrik som sanden i havet, tågade nämligen in i Danmark
- Kung Erik Segersäll behöll Danmark
- Erik fick herraväldet över två riken, danernas och sveonernas

Askomannernas (vikingarna) anfall mot Sachsen
- Sveonerna och danerna lyckades segerrikt krossa hela den sachsiska styrkan, varpå de ostraffat plundrade hela provinsen
- Markgreve Sigfrids hämnd
- Våra landsmän nedgjorde dem till sista man. Deras antal var 20 000.

Olav Tryggvasson
Olav Tryggvasson blev den första kristne kungen över nordmännen.

Erik Segersäll - blev döpt! (ej i andra källor)
- Erik, svenskarnas (enda gången? felskrift?) kung, blev alltså omvänd till kristendomen

- Av danernas mycket kloke kung har jag fått höra att Erik ånyo återfallit i hedendom

Sven Tveskägg och Olof Skötkonung
- Sven Tveskägg äktade Eriks (Segersäll) efterlämnade gemål
- Hon födde honom sonen Knut
(Eriks första hustru Sigrid Storråda var mor till Olof Skötkonung)

Sveonernas kung var ivrig kristen och tog en slavisk flicka vid namn Estrid till gemål.
- Hon födde honom Jacob och dottern Ingegerd, som den fromme kungen i Ryssland Jaroslav tog till äkta.
- Olof, som efter sin faders död fick väldet i sveonernas land, anföll Sven.
- fördrev honom ur riket och tog själv Danmark i besittning
- Olof återinsatte Sven i hans rike, emedan han äktat hans (Olofs!) moder

Sven och Knut
- seglade Sven, danernas och nordmännens Kung, över till England med en stor flotta
- lyckades han fördriva den gamle kung Aethelred och fick så ön i sitt våld.
- tre månader senare överraskades han av döden

Knut ingick förbund med Olof, Eriks son, som regerade i Sverige.
- med 1000 skepp for de över det britanniska havet
- man kan segla över detta från Danmark till England på 3 dagar
- Knuts härnadståg i Britannien varade i tre år
- Knut hade i många år herraväldet över Danmark och England

Olof Skötkonung
- Den andre Olof lade ner stor möda på att riva det hedniska Uppsalatemplet, beläget mitt i sveonernas land.
- Hedningarna, som med rädsla såg hans avsikter
- träffade ett avtal med sin kung
- om han själv ville vara kristen fick han utöva sina kungliga befogenheter i det landskap som han själv föredrog

- När han där grundade en kyrka och införde kristen gudstjänst
- fick han inte med våld tvinga någon invånare att avsäga sig sina gudar
- såvitt inte denne självmant önskade omvända sig
- Kungen var nöjd med denna överenskommelse,
- grundade en kyrka och inrättade biskopssäte i västra Götalandet
- Det är det stora samhället Skara
- Under förmedling av Skaras biskop Thurgot sände kung Olof ofantliga gåvor till ärkebiskop Unwan

Emund - Jacob
- Jacob var visserligen ung till åren men överträffade alla sina föregångare i visdom och fromhet
- Ingen kung var så älskad av sveonernas folk som Anund

Olav Den Helige och Knut
Olav hade blivit fördriven från sitt rike genom uppror, anstiftat av stormän, vilkas hustrur han röjt ur vägen på grund av deras trolldomskonster

- Så regerade Knut samtidigt i Nordlandet och Danmark och dessutom i England
- något som ingen kung förut hade kunnat uppnå.

Olav samlade dels från sveakungen, vars dotter var hans gemål, dels från folken på öarna, en mycket stor mängd krigsmän

- lyckades återerövra sitt land
- man tvekade inte för att mörda honom som hämnd av dem som kungen dömt (Adam ger 3 förklaringar till dödsfallet)

Kung Olav, kung och martyr
- hans kropp jordades i det stora samhället Trondheim

Knut och Olof (Skötkonung)
Knut och Olof var köttsliga bröder
- Olof, sveonernas kung, fick som efterträdare sin son Jacob
- Knut gick hädan i England
- Han höll danernas, anglernas och nordmännens riken under sin spira i 22 år
(Tre söner ärvde riket)
Harald i England
Sven i Nordlandet
Hardeknut i Danmark
Hardeknut härskade nu samtidigt över England och Danmark

Vikingatiden ur SVENSKA FOLKETS HISTORIA 1947

Arbman

anteckn Börje Sanden, 87-01-18
OCR-läst 2008-11-15 Pärm g10:10

vi'cus, lat. handelsplats, el 'en man, som lägger till i
vikar' med säkerhet: vicingr, anglsax.

793. 1:a vikinga-anfallet. LINDISFARNE

Svenskar deltog i VÄSTERLED i det SENARE skedet
Svenskarna i ÖSTERLED = handelsfärder (!)
– arabiska källor
– Nestorkrönikan
– Rimberts Vita Anskari
– Adam av Bremen
– TALRIKA västeuropeiska krönikor, annaler: KAPITULARIER, och andra handlingar

BIRKA
– uppstod omkring 800
– muren/jordvallen ... 900-talet
– c:a 3000 gravar (Almgren 2000?)
– 1 100 gravar undersökta Hjalmar Stolpe
– 1870-1880- talen
– fynd visar på LANGVÄGA förbindelser
– omkr 975 är staden försvunnen
- GOTLAND har ÖVERTAGIT Birkas ROLL

SVENSKA SÄNDEBUD - ORGANISERAT RIKE
839 omtalas svenska SÄNDEBUD som kom från grekiske kejsaren
– de hade rest genom Ryssland
– men vägen var så osäker
– de återvände hem över Västeuropa
– Det MASTE DA ha funnits ett ORGANISERAT RIKE I SVERIGE

RYSKA FOLKSLAG
– kasarerna: norr om Kaspiska havet/Svarta havet
huvudstaden Itil i Volga-deltat (turkiskt folk)
- bulgarerna: finskt/turkiskt folk
staden Bulgar vid Ramas inflöde i Volga
- finska raser: tjuder, veler, voter, karelare, merier,
syrjäner, tjermisser, mordviner
pälsjägare
– ungrare: mellan Don och.Dnjepr
- slaviska raser: pojaner, severianer, drevljaner, radimitjer, volynier,
m fl krivitjer, ilmenslaver

NESTOR-KRÖNIKAN
859 "Varjagerna, från andra sidan havet utkrävde skatt av tjuderna och av slaverna, av merierna och av veserna samt av krivitherna"
862 "Varjagerna blevo fördrivna över havet ... Man började styra sig själv, men i landet rådde ej längre lag och rätt. Stam reste sig mot stam ... Då sade de till varandra: 'Låtom oss söka oss en furste, som härskar över oss och skipar lag bland oss'

Och de begåvo sig över havet till varjagerna, till ruserna, ty dessa varjager kallas ruser, liksom alla andra svear ... Tjuderna, slaverna, krivitherna och veserna sade till ruserna: "Vårt land är stort och fruktbart, men där saknas ordning. Kommen och regeren och härsken över oss"
Man utvalde tre bröder med deras följen, och de togo alla ruserna med sig och komma. Den äldste brodern Rurik, slog sig ner i Novgorod, den andre, Sineus, i Bjelosero, och den tredje, Tudor, i Isborsk.

- I fortsättningen berättas att två av Ruriks män, Askold och Dir, erövrade Kiev.
– Rurik efterträddes av sin son Igor, som var minderårig
– Oleg skötte regeringen
– Oleg erövrade sedan Smolensk

– Rusernas område sträckte sig INTE till Volga-området.
– Man har velat säkra flodvägen ner till Kiev, mot Konstantinopel, Svarta havet

VOLGAVÄGE N
– Öppnades omkr 900

Ibn Khordadhbeh
- omfattande handel redan på 800-talet
- om RUSERNA: "de segla på Kaspiska Havet, och ibland föra de sina varor på kameler till Bagdad, där slaviska eunucker tjänstgöra som tolkar åt dem"

ENGLAND 991
– Många svear deltog
– svear var med om att dela DANAGÄLD (från Etelred)

BIRKA-TINGET - enl. Vita Anskari
– hade begränsade befogenheter
– löd under FOLKLANDSTING el ALLA SVEARS TING

OROSIUS` världshistoria
– spansk historiker
– Alfred den store i England lät översätta den (d. 901)
– saknade beskrivning av Norden
- Alfred tillade två skildringar av Skandinavien
1. Wulfstan, engelsman, som reste till Weichselmynningen, 800-t slut Skåne tillhörde Danmark
   Borgholm hade egen kung

Blekinge, Möre, Öland och Gotland tillhörde SVEARIKET

2. Ottar, norrman, reste längs Norges kust till Vita havet

GOTLAND
– införlivat med Svearike senast under slutet av 800-talet

SVENSK KUNGALÄNGD
– rekonstruerad med hjälp av HERVARAR-sagan
– hypotetisk !

FYRISVALLARNA - slaget
- Erik Segersäll besegrade STYRBJÖRN STARKE (brorson), som försökte göra sig till kung i Svearike.
– Skånska runstenar bekräftar en strid vid Uppsala
- Segersälls följande erövring av Danmark, då han fördrev Sven Tveskägg, är endast dokumenterad hos Adam av Bremen. Anses mindre tillförlig uppgift.

SVOLDER - Öresund
– Olof Skötkonung, Olav Tryggvasson, Sven Tveskägg

ORTNAMN - sid 139 - 144

RELIGION OCH TRO s. 144 Nerthus - Njord, Tacitus, fruktbarhetsdyrkan
– ODEN har ej trängt undan den äldre FRÖ - JÄMSIDES

Snorre Sturlason Anteckningar om ODEN. 87-01-24 ...)

Anteckningar Börje Sandén 87-01-24 (snorre 1
OCR-läst 2008-11-15 Pärm g10:12

I Yngre Eddan finns uppgifter om att Oden härstammade från Troja, kung Priamos
(Kraft: Manus)

- stamfadern äktade Priamos dotter
- Troan(Tor) tillägnade sig Trakia - for runt i hela världen
  - besegrade ensam alla bärsärkar, resar(jättar), en övermåttan stor drake och många vild-djur
  - norrut fann han spåkvinnan Sibil(Sif) som han äktade
  - Sif: den fagraste bland kvinnor, håret som guld
- Loride: son - lik sin far
- Einride: son
- Vingetor: son
- Vingener: son
- Moda: son
- Mage: son
- Seskef: son
- Bedvig: son
- Athra: son
- Iterman; son
- Here mod: son
- Skjaldun(Sköid): son
- Bjaf(Bjar): son
- Jat: son
- Gudolf: son
- Finn: son
- Friallaf(Fridleif): son_g,
- VODEN = ODIN ... 19 (20:e) generationen
  - "han var frejdad för visdom och allehanda färdigheter. Hans hustru hette Frigida, och vi kalla henne Frigg"

- Hans egen spådomskonst sade honom att han skulle vinna framgång i Norden

- lämnade Turkland
- tog med sig en mängd folk - unga, gamla, män, kvinnor
- förde med sig många kostbara ting
- där de färdades fram tyckte man att de mera liknade gudar än människor
- stannade inte förrän de kom till Saxland
  - stannade rätt länge där
  - lade under sig en stor del av landet
- 3 söner sattes att härska över olika delar
  - Vegdeg: östra Saxland
  - Beldeg(Balder): Västfalen
  - Sige: Frankland (völsungarna)
- for sedan norrut till Reid-gotaland = Jutland
  - Sköld: "landvårdare" (sköldungarna)

5. Prologen

Sedan for han norrut till det landet som nu heter Svitjod; konungen där hette Gylfe. När han fick höra att Asiamännen, som kallades asar, voro på väg, for han dem till mötes och bjöd Odin att få så mycken makt i hans rike som han själv ville.

Och den lyckan följde deras färd, att varhelst de dvaldes i landen, var det gott år och fred, och alla trodde att de hade makt över slikt, ty stormännen sågo att de voro olika andra män, som de hade sett, i både fägring och mannavett.

Odin tyckte att där var fagra slätter och god jordmån, och han valde sig en borgstad, som nu heter Sigtuna. Där skipade han med hövdingar på liknande sett som det varit i Troja, och han satte tolv hövitsmän i staden att döma efter landslag, och han skipade rätt i alla stycken så som det tillförne hade varit i Troja och som turkarna hade för sed.

Sedan for han norrut tills han kom fram till sjön som de trodde låg runt alla land, och satte där sin son över det riket som nu heter Norge; han hette Särning, och Norges konungar räkna sitt ättartal till honom och likaså jarlar och andra stormän, såsom det sägs i Håleygjatal.

Men Odin hade med sig sin son Yngve, som vart kung i Svitjod efter honom, och från honom äro de ätter som kallas ynglingar.

Asarna toga sig hustrur där i landet och somliga valde hustrur åt sina söner, och de ätterna blevo manstarka, och runt Saxland och dädan över norra hälften av världen spredo de sig så att asiamännens tungomål vart inhemskt mål i alla de landen.

Av förfädernas namn, som ha blivit upptecknade, tycker man sig kunna se att dessa namnen ha följt med det tungomålet och asarna ha haft tungomålet med sig till den här delen av världen, till Norge och Svitjod, till Danmark och Saxland.

Och i England finns det gamla landsnamn och namn på ställen, som man kan se äro givna på ett annat tungomål än detta.
(avd 5 är återgiven komplett; Prologen slutar här)

YNGLINGASAGA
(Heimskringla

5.
- Först for han västerut till Gårdarike
- och sedan till Saksland i söder
- Han hade många söner och tillägnade sig ett stort område i Saksland, till vars vårdande han satte sina söner.
- Därpå for han norrut till havet, och bodde på en ö, som nu heter Odinsö på Fyen

Men när Odin sporde: att det var goda landskoster österut hos Gylfe, for han dit och gjorde med Gylfe överenskommelse, ty Gylfe tyckte sig ingen kraft äga till motstånd mot Asarna.

Oden och Gylfe hade sinsemellan mycken tävlan i list och synvändningar varvid asarna ständigt segrade.
Odin tog sig bostad vid Lagen, där som det nu kallas Fornsigtuna, där han gjorde ett stort hof och blot efter asarnas sedvänja. Han tillägnade sig ett vidsträckt land, som nu kallas Sigtuna.
(OBS: ego HELA LANDET kallas Sigtuna)

Island och Grönland, 1980 / 1972

Ove Lind
Anteckningar Börje Sandén, 1987-02-01
OCR-läst 2004-02-16 Pärm g10:13 ;m1:12
fil Lind-Island-Grönland.doc fritextsökn textfil6.dbf

227
Isländarnas Ursprung Och Den Nordiska Hedendomen.
- Saurboer (Saur = 'skör' i skörlevnad)
- dessa ortnamn påminner om herlulernas flykt till Island från Norge
- Bardi Gudmundsson - chef för Islands Nationalmuseum
  - tidningsartiklar,
  - Uppruni Islendinga, publicerade 1959, två efter hans död
  - vänder upp och ner på gängse föreställningar om bosättningen på Island
- saurboerna talade danska
- dyrkade Frej och Freja, liksom danskar och svenskar

Herulerna
- först omnämnda 100 e Kr, vid utvandringen från Skåne och Blekinge
- Oder och Wisla
- 267 på härjningståg i Grekland
  - byggde tillsammans med goterna upp Ermanariks rike, Svarta Havet - Östersjön
- bekämpade hunnerna 375
- bosatta i Ungern
- hjälpte Odovakar att störta den siste romerske kejsaren 476

- besegrades 510 av longobarderna
- begav sig till södra Jylland och Fyn

Förspel till vikingatagen
- Karl den store + påven ville göra vildarna vid Östersjön till kristna
- 772 börja Karl krig - avrättade 4500 sachsiska krigsfångar
- danskarna vidtog försvarsåtgärder
  - började bygga vikingafartyg

OBS
- Innan vikingatågen började hade 100-tals hedniska helgedomar skövlats
- de första klostren plundrades inte förrän senare

Herulerna begav sig från Danmark till Norges fjordar,
- blev den kända "småkungarna"

Harald Hårfager
- stiftade en lag om att den inte hade odalrätt, vars släkt-traditioner var mindre än 150 år
- den var riktad mot herulerna
- 872 vann han en avgörande strid, trots att herulerna fick hjälp av Danmark
- förklarar deras "spontana" massflykt ... 'båtflyktingar från Vietnam'

Aiss-land ... Island
- Ödet, under påverkan av Moder Jord, hade gett herulerna en fingervisning om vart de skulle ta vägen
- de uppkallade landet efter Moder Jords grekiska namnform AISS-ERA (Ice-land!!!)
- Herulernas 'ökenvandring' var slut

– religionen som herulerna förde med sig hade de anammat i Grekland, där fruktbarhetskulten hade urgamla anor (liksom i Indien långt fram i tiden)
– Tor och Frey i Norge och Island
– inga guda-hus ägnade åt Oden på Island och i Norge
–

Runorna
– ca 10 av Islands äldsta runor överensstämmer helt med de Minoiska skrivtecknen,
– det kultiska ceremonispråket var grekiska
- gammalgrekiskan har satt tydliga spår i Edda-diktningen
– det finns runinskrifter som ännu inte kunnat tydas - OKÄNT SPRÅK/dialekt!

Kristendomen - Hedendomen
– infördes år 1000
– stadgat i lag att den gamla religionen fick utövas under en övergångstid - dock inte offentligt
– fruktbarhetsdyrkans sexuella former fick en fristad på en obebodd ö i Breidafjorden, norr om Reykjavik
– Skörlevnadsgrottan finns kvar
- Skör = SAUR, jfr saurboer

Preventiv-medel
– nordiska asaläran gav anvisning om säkra preventiv-medel
  – tillverkade av får- eller svintarmar
  – autentisk bild finns på Nordiska Museet
– tack vare asalärans möjligheter till familjeplanering kunde nordens folk överleva den svåra klimatförsämringen under järnåldern
– jordemödrarna (Moder Jords prästinnor) var läkekunniga
jfr jordemoder = barnmorska

Nial
– innebrändes år 1011
– C 14-datering
– gården Bergtorsvoll

Snorre
– mördad av Norska kungens utsände 1241.21 sept
– staty på gärden, Reykholt
– källaren där mordet skedde visas
– Snorre måste uttrycka sig mycket försiktigt när han skrev om den hedna tiden
  – mycket farligt att underhålla den gamla asaläran på 1200-talet
– paradox: moderna forskare vet bara en bråk del av vad SNORRE måste ha känt till

Jöran Mjöberg: **Drömmen om sagatiden**, 1968 Albert Engström: At Häcklefjäll, 1.913

Codex Regius
– avskrift 1270 efter försvunnet original

Flateyarbok
- samlingsvolym från slutet av 1300-talet
– skriven av präster!

Landnamabok

Isledningabok
- historien fram till 1120

Hildebrand
ur Hildebrand, Livet på Island under Sagotiden, 2:a upplagan 1883
Anteckningar Börje Sanden 87-01-24 (hildebrl)
OCR-läst 2008-11-15 Pärm g10:13
"Av största betydelse för samhällslivet var tingsförhandlingarna"

- Det fanns ting av olika betydenhet
– på Island var ALLTINGET det viktigaste - 2 veckor
- inget tvång för att förmå folket att komma till tinget
- kom vanligen ridande
- hade med sig kvinnor och barn - förutom behövliga tjänare/trälar - bodde i BODAR
- roade sig med lekar, berättade sagor m.m.
- lystes TINGSFRID över TING-VALLEN och TING-MARKEN
TINGMARKEN = platsen för bodar, beteshagar
– LAGBERGET (ego: tingshögen) från vilket lagsagomannen talade till folket - lagmannen skulle en gång under sin ämbetstid (3 ar) läsa upp HELA LAGEN
– lagens bestämmelser om TINGET skulle uppläsas VARJE gång
– nya lagar skulle upplösas vart 3:e år för att behålla sin giltighet.
– LAGMANNEN var avlönad (200 alnar vadmal)
- fick hälften av de böter som utdömdes

HEMLIVET sid 294 ...

SKÅLE = större hus på Island, där husfolket om kvällarna var samlat
- eldar längs golvets mitt
– pall = tvärgående upphöjning, där kvinnorna hade sin plats
- högsätet pa norra väggen var HEDERSPLATSEN i salen (OBS!)
– vävda tapeter på väggarna
- vapen på väggarna
– på bänkarna kunde man ligga
- dessutom kringbyggda sovplatser för TVÅ PERSONER (med brädväggar) = 'lucka'
– förhänge

ELDHUS
– avsett för matlagning - stuga (frustugan) var främst huset där kvinnorna höll till

TUN
– gårdsplatsen

JORDHUS

SAGORNA .... sid 307
- många yngre sagor, ej särskilt tillförlitliga källor
- i dessa finns svenska förhållanden omnämnda
– de AKTA isländska sagorna nämner mycket lite om Sverige

Hildebrand säger att syftet med boken varit att göra svenska folket bekant med de isländska förhållandena så att vi omedvetet överför denna kunskap till svenska förhållanden. Vi har ju själva ingen beskrivning av livet i Sverige.

Ernst Nathorst-Böös/Lars Lagerqvist

Svenska pengar. Känn ditt land

Anteckningar. Börje Sandén 87-03-01 (stf)

OCR-läst 2008-11-15 Pärm g10:14

OBS.

- Mynt: som räkne-enheter, räkne-mynt (jfr öre i våra dagar)
- Mynt, att betala med.
- Mynt var ursprungligen VÄRDEMYNT, stämpeln angav METALLVÄRDET.
  (med avdrag för kungens andel vid myntframställningen, "slagskatten")
- Byggde på vikingatidens viktsystem
  - 1 MARK - högsta ädelmetallvikten
  - 8 ÖRE
  - 24 ÖRTUGAR
  - 192 PENNINGAR = myntet man betalade med

OLOF SKÖTKONUNG (995 -1022)

- myntslagning i Sigtuna ca 995 - 1000
- OBS. SIGTUNA ev. lika med FORNSIGTUNA
- latinska bokstäver, ibland felvända
- runtecken

ANUND JACOB - Olof Skötkonungs son

- Mynt i Sigtuna på 1020-talet
- 192 penningar på I silvermark (ca 210 g silver)

MYNTLÖST ÅRHUNDRADE

1170-TALET

- brakteater, brakteatmynt
- negativ plägring på baksidan
- 1 1/2 MARK penningar av EN MARK silver
  (20 MARK penningar av EN MARK silver på 1520-talet)

1330-TALET.

- Magnus Eriksson
- Tre Kronor

1400-talet - ÖRTUG

- Albreckt av Mecklenburg
- ÖRTUGEN blir mynt att betala med.
- kungens, landets namn, (myntorten?)
- S:t Erik,

1500-talet - ÖRE - DALER

- Gustav Vasa präglade 'mindervärdiga' KLIPPINGAR (mot Kristian II:s)
- senare bättre värde
- I ÖRE 1523 SILVER, 30 mm, S:t Eriks bild
- DALER - 1534, silver 30 g, 38 mm
  första STORMYNTET.
  efter Joachimsthal, myntort i Böhmen.
  användes till 1871

GULDMYNT - UNGERSKA GYLLEN

- Erik XIV, 1568

- första guldmynten

"BLODSKLIPPINGAR"
- Hertigarna Johan och Karl
- delvis av det silver som Erik gett i skadestånd till Märta Lejonhufvud för Sturemorden

STORA INFLATIONEN
- Johan III
 -stora mängder koppar i mynten
 -114-öret hade 0,5 % silver -
800 % inflation

PENNINGEN tas ur bruk som myntsort - men används ännu vid räkning
 -jfr ÖRE i våra dagar

RIKSDALER
 -1604
- daler var i fortsättning 4 svenska mark = 32 öre
  (på 1700-talet gick det 3 daler (12 markmynt) på i riksdaler

KOPPARMYNT
- första 1624
- värdemynt
– metallen blev dyrare än själva myntet
– mynten exporterades i stället för metallen.
– kopparmyntfoten var kvar till 1776

DALER SILVERMYNT - DALER KOPPARMYNT
– 1 daler s m = 3 daler k m

PLÅTMYNTEN
- inga nödmynt
- extremt uttryck för begreppet värdemynt
- börjar 1644
- ansågs portabla, lättare än att flytta många 100 småmynt.
-10 daler s m = 19,7 kg
  världens största mynt
  tillverkades endast 2 år i Avesta
- banade väg för sedlar 1661

SEDLAR
- Palmstruchs bank 1657
- första sedlarna 1661
- gick i konkurs
- dömdes till döden men benådades 1670 -
Rikets Ständers bank förbjöd sedlar 1668
- 1701: s k transportsedlar tilläts, dvs checkar -
regelbunden sedelutgivning från 1726
- 1743: sedlar med fasta valörer
- papper från Tumba från 1753

"NÖDMYNT" - kallades MYNTTECKEN
- troligen Polhems ide
- Görtz gjordes till syndabock - justitiemord
- valör 1 daler s m
- 10 typer på 3 år
- den föregående typen skulle dras in när ny kom, så blev det inte.
- 42 miljoner mynttecken
OBS. Idag använder vi just MYNTTECKEN,
- inflationen blev "bara" 50 %, jfr 800 % på 1500-talets slut
– vikt 3,6 g, värdemynt i koppar skulle vägt 0,756 kg

POLLETTER
- giltiga inom mycket begränsat område
- som kvitto på utförd arbetsprestation
- som kvitto på leverans av vissa varor
- Polletter (vissa} av Stora Kopparbergs Bergslag gällde som betalningsmedel i stora delar av landet ända till 1833.

KUNGL. MYNTET
- 1850 till 1974
- flyttat 1974 till Eskilstuna
- 1942 sänktes silverhalten till 40 %
- 1968 0 % silver

RIKSDALER RIKSMYNT
- från 1855
- riksdaler specie delades i 4 delar = riksdaler riksmynt
- 100 öre på i riksdaler riksmynt

Lambert Wahlberg
ur handskriven skrivbok med svart pärm

Anonym "Svarta boken" **NEGELSTENA-avsnitt** (svarta1)
Identifierad genom sonen Bertil Wahlberg
OCR-läst Wordstartext Pärm g10: 15

s.33
Fortsätter man vidare (från Pliktstugan) är man strax framme vid Negelstena, som är en av de större gårdarna inom socknen, och vars anor sträcker sig tillbaks ända till medeltiden. Namnet har gården fått efter en märklig sten, som finns i gårdens park. I den är bilden av en nyckel = pegel inristad, som enligt sägnen säges ha blivit gjord av en borgare från staden Sigtuna. Det skulle ha inträffat år 1187, när hedniska kareler härjade och brände i staden. Borgaren hade vid detta tillfälle fört en nyckel med sig till denna plats, grävt ned den och ristat in bilden av nyckeln i stenen.

En liknande nyckelsten finns vid Thorsätra i Västra Ryd, där karelerna förlorat nyckeln från (Mariakyrka i staden - OBS fel, Mariakyrkan var inte byggd 1187, skall vara stadsporten).

Negelstena vars gårdshus brann ned för 3 eller 4 decennier sedan, ägdes omkring sekelskiftet av grosshandlare Söderström. Han hade affär i Stockholm och sågs ofta som passagerare på ångfartyget Uppland. Då brukade han stå uppe på kommandobryggan bredvid Kaptenen och röka cigarr.

Andra ägare av gården har varit överstelöjtnant Ennes, som innehade den i mitten av 1800-talet. Om honom heter det att han vidtog åtgärder för vargars utrotande.

I slutet av 1700-talet ägdes Negelstena av hovjunkaren Karl Wilhelm Iserhjelm. Vidare har gården ägts av släkten Vallsare.

s.35

Så fortsätter vägen över gården (Negelstena) ned förbi dess trädgård och bort mot Mälarstranden. Där finns numer varken Sjötorpet, sjöbodarna eller ladan kvar, bara den gamla ångbåtsbryggan, men den ligger Kantrad i förfallets tecken.

ringfartyget Uppland, byggt 1874, som anlöpte Negelstena upphörde med trafiken på denna trad år 1930, då den insattes på linjen Stockholm - Svartsjö. Efter ombyggnad och namnbyte går fartyget nu i färj(e)trafik mellan Klara Strand och Drottningholm.

I Stockholm hade Uppland sin till-läggsplats vid Munkbron tillsammans med Aros, Hillersjö, Skokloster, Viking, Tessin, Nya Svartsjölandet m fl mälarbåtar.

(fiction)
Var det nu vid midsommartiden och Uppland skulle avgå, var fartyget som sedvanligt klätt med björklöv och blommor runt om relingarna. Och det var fullsatt av resglada passagerare, som skulle fara ut till sina sommarnöjen, eller som enbart företog en lustresa utmed Mälarens fagra stränder.

Upplands befälhavare gav några signaler i skeppsklockan för att påskynda eventuella passagerare på kajen, och däcksmanskapet stod berett att dra in landgången och stänga relingsportarna ty nu skulle fartyget avgå. Han gav därefter några signaler i maskintelegrafen och Uppland backade ut och resan begynte.

Den gick över Riddarfjärden, varifrån det pågående stadshusbygget kunde beskådas, förbi Långholmen med badande, Essingeöarna, Ekensbergs varv med dockade och förankrade fartyg.

(Kungshatts-beskrivning, jag tror inte att Uppland gick förbi Kungshatt!'.)

Vid Stäket där länsgränsen mellan Stockholms och Uppsala län går fram, svängdes bron, byggd på 1860-talet, upp för att släppa igenom fartyget. Det gled fram mellan bryggor och pållare och under tiden blev det uppehåll för vägtrafiken, som ännu mest bestod av hästfordon, och som här erlade broavgift. Denna upphörde inte förrän vid den nya brons tillkomst 1927, sedan broavgifter betalts i mer än 100 år.

Färden gick vidare genom Tärnsundet, där mörk granskog växte ända nere vid stranden, och förbi ljusa björkhagar. (och ut på vida fjärdar med stränderna i fjärran i ett blått diskigt töcken.)

Efter ca 3 timmars gång, sedan Munkholmen och Runsa passerats, och efter det att ett antal bryggor anlöpts, bland dem Granhammar och Thorsätra inne på Rydslandet, gav kaptenen åter en signal med ångvisslan. Ty nu hade Negelstena brygga dykt fram bakom en udde och nu syntes den vita sjöboden till höger och det röda Sjötorpet i bakgrunden, och fartyget skulle åter lägga till.

När fiskare Eriksson, som bodde i sin stuga invid stranden, hörde signalen, begav hans ig genast fram till bryggan eftersom det var hans uppgift att ta mot trossen och angöra fartyget. För det begärde han sedan en 25-öring av var och en passagerare som gick i land.

Och Jonsson i Sjötorpet, han kom ned för att se om det fanns gods med för gården, liksom han om morgnarna lastade ombord mjölkflaskorna, som han sköt ut på en tralla på spår på bryggan.

Från bryggan ledde en körväg över det väldiga oöverskådliga Norrgärdet, där Kranskojan syntes i en glänta uppe i Slangviks skog. Den kallades så därför att den varit bebodd av en f.d soldat som hette Krans, vilken med sin stora familj emigrerade till Amerika. Många år senare besöktes stugan av en sonson till Krans, när denne gjorde en resa till Sverige.

Från körvägen vek en avtagsväg fram till Tälgbytorp, där en stuga var bebodd av gamla f.d anställda på Negelstena gård. Framme vid Negelstena ledde vägen uppför backen, förbi trädgården på den ena sidan och parken med en magasinsbyggnad på den andra sidan. Bortom trädgården syntes det gamla skolhuset och framöver fanns bebyggelsen runt om gården.

I gårdshuset hade i sin ungdom soldat Glans' hustru varit i tjänst.
Man fortsatte sedan över Stallgärdet, med ett djupt dike över vilket en spång var lagd, vidare genom ett skogsparti, med gärdsgårdar och stättor, och snart skymtade Pliktstugans gavel fram i en upphuggning i skogen. (sid 42)

Den Isländska Sagan

Peter Hallberg, Anteckningar
Börje Sandén 1987-06-29
Konverterad från hallberg.ws till Isländska sagan Hallberg.doc 2004-02-15,
pärm g10:16 fritextsökning textfil6.dbf

De isländska släktsagorna, omfattande tiden 930 - 1030
- Skrevs ner betydligt senare
- Saknar motstycke i hela det samtida Europa
- fästes på pergament under 1200-talet

Ordet SAGA = berättelse över huvud taget
'Islands historia'

Landnamabok: Boken om landtagningen, 880 - 900
- sammanställdes redan på 1100-talet
- nämner över 3000 personer, 1400 orter

Alltinget
- Alltinget inrättades 930
- sammanträdde årligen i juni på Tingvallir vid Tingvallavatten
- lagstiftande makten utövades av 36 (48) godar
- godar: förståndare för gudahus
  godarna höll VÅRTING hemma i sina godord
- lagsagomannen valdes för 3 år i taget
- man känner namnen på samtliga lagsagomän fram till 1272
- var 9:e bonde skulle följa goden till tinget
- de hemmavarande skulle betala resan för de andra

OBS: lagstiftande och dömande myndighet
fanns Ingen administrativ myndighet
Vid fällande dom fick målsägaren själv verkställa domen

Avsaknaden av central verkställande makt blev ÖDESDIGER för landets fortbestånd

Kulturlivet: tinget en knutpunkt
- ungdomen tävlade: Bollekar, Brottning, Simning
- Ölgillen
- Skalder Och Berättare
- Nyhetsförmedling

Kristendomen
- antogs officiellt år 1000
- folk kunde få blota i hemlighet om de ville,
  men dömas till fredlöshet om de blev upptäckta.

Sturlungatiden, mitten av 1100-talet till 1262
- fristatens fall 1262
- Sturlungasagan, utförligt samtida verk, samlingsverk för Islands historia
- 1200-talets historia är skildrad av Sturla Tordarson (1214-1284)
  brorson till Snorre Sturlasson
- Stamfadern var en annan Sturla Tordarson (1115-1183): Hvamm-Sturla

Hvamm-Sturla hade 3 söner

- Tordr, Sighvatr, Snorre

Snorre (1179-1241) - gift 2 gånger
- besökte Norge
- lyckades avstyra ett norsk härnadståg mot Island
- tvingades lova norske kungen Håkon Håkonsson att föra kungens talan när han kom tillbaka till Island
- han ivrade inte tillräckligt för kung Håkon
- Håkon lejde folk att dräpa Snorre, eller föra honom ut ur landet
- Snorre mördades i september 1241 på sin gård REYKHOLT
- Håkon tog Snorres egendom (och maktställning)
- senare - 1262 - gjordes isländarna skattskyldiga under Norge
- Island blev republik 17 juni 1944

Heimskringla: Kringla hemsins: Orbis terrarum: Världens krets
- skildrar Norge historia fram till kung Sverre 1177
- Yngligasagan, som bygger på Ynglingatal (900-talet) handlar mest om Svenska kungar.
- arbetade mer eller mindre som Vetenskapsman
  - studerade föregångarnas verk
  - samlade material från skilda håll
  - utövade viss källkritik
- dramatiska skildringar - personligt färgade
  slaget vid Svolder
  Torgny Lagman vid Uppsalatinget - strafftal över Olov Skötkonung

Eddan (Snorres)
- Närmast tänkt som lärobok i diktning för unga skalder
- 102 strofer på 100 skilda versmått (HATTATAL, 4:e delen)
- kenningar: svårförståeligt bildspråk

Gylfaginning. Gylfes gäckande
- samlad översikt av hela den fornnordiska mytologin
- omistlig för vår kunskap om nordisk hednatro
- en mängd strofer ur Voluspa

Fornaldarsagorna
- tiden före Harald Hårfager och kolonisationen av Island

Litterär Kraftutveckling
- 60-70 000 människor på Island
- många upplagor (handskrivna)
  Njals saga 21 pergamentshandskrifter
  Egils saga 13 dito
- återstår: omkr 700 kalvskinnshandskrifter

Flateyjarbok, skriven 1380 - 1390 Flatöboken
- omfattar 450 foliosidor
- över 100 kalvar har gått åt

Lyxproduktion Av böcker
- man var befriad från höstens tröskning - ingen sådd att tala om
- vinterhalvåret gav gott om fritid
- pergament behövde inte importeras

Island Anteckningar från flera källor.

konverterad från island1.ws (1991-08-26) 2004-02-14
Pärm m1:N fil Island1-fler.doc fritextsökning fil textfil6.dbf

- Isaksson/Hallgren: Is och eld 1971,1979
- Engelskspråkig broschyr om Stöng
- Albert Engström: Åt Häcklefjäll
- Hildebrand: Konungaboken
- Bardarson, Hjalmar
- Magnusson, Sigurdur
- Magnusson, Thor

Is och eld (1)
> - 10 % av arealen är lava
- 10 % är glaciärer
< 1 % är odlad jord.

Hekla.
- 15 utbrott i historisk tid

Befolkning.
- 70 % bor i landets 14 städer
- 15 % på rena landsbygden

Floki (Hrafna-Floki) såg drivisen vid Bardarströnd, och kallade landet för Island. När han såg ut över Breidafjordur.
Vissa områden som under Fristatstiden var bebodda har sedan täckts av jöklar.

Katla, under Myrdalsjökull frigör större vattenmängd än Amazonfloden.
- ett par gånger per sekel.
- senast 1918

Papar: 825 publicerade munken Dicuilas ett verk om iriska munkar som bott en tid på Island, febr-sept.

Adam av Bremen: isen var så torr att den kunde brinna.

Öraefajökull 1727
Laki 1783

Uno fon Troil (senare svensk ärkebiskop): Brev om Island, 1777
- första lättlästa skildringen om Island
- översattes till franska, tyska, engelska, holländska

Albert Engström: Åt Häcklefjäll 1913. Resan gjordes 1911.
- "en lysande skildring", varm förståelse

Hingsthetsning.
BIL: isländska ordet betyder 'skakvagn'
Inga byar finns/har funnits på Island

"skogen stod tät mellan strand och fjäll"
- dessutom fanns mycket drivved
- skogen försvann genom EXPLOATERING + FÅRBETE + EROSION

1262: 6 skepp årligen skulle svara för FÖRSÖRJNING och RESMÖJLIGHETER
1602: islänningarna FÖRBJÖDS att använda DÄCKADE fartyg
1897: regulgär INRIKES båttrafik

del 2
Glaumbaer, sid 154
- Europas mest beresta kvinna - Gudridur: VINLAND och ROM

Fiskegräns.
Engelsmännen började dominera handeln under 1400-talet
På 1400-talet fastslog Alltinget att Islands fiskegräns gick halvvägs till Norge
Erik av Pommern förbjöd engelsmännen att fiska på Island - dödsstraff.
- 1431 avrättades ca 80 engelsmän
- 1490 fick engelsmännen TILLSTÅND av DANSKARNA att fiska vid Island, mot stora AVGIFTER till DANSKA KUNGEN

Engelsmännen bekämpades av Hansan.
- 1558 fördrevs engelsmännen

1602 började Danmarks monopolhandel på Island

STÖNG. (Se även broschyr)
- 1104 begravdes Stöng vid Heklas utbrott - VIT ASKA
- 6 gårdar frilades av nordiska arkeologer 1939
- STÖNG: särskilt väl bevarad
- ett 20-tal gårdar hade begravts 1104
- Mårten Stenberger: FORNTIDA GÅRDAR PÅ ISLAND, 1943
- stolphål + FLATA stenar för stöd av stolpar.
- askan hade svalnat, husen fattade inte eld
- väggarna stod kvar i nästan ursprunglig höjd, basalt + torv
- panel på insidan av väggarna
- ruinen gav avsevärda upplysningar om trä-konstruktionerna i huset skiljeväggar, dimensionerna på timret i vissa fall
- eldstad i mitten
- breda jordbänkar, täckta med bräder
- 30 m långt
- ingången hade förstuga
- troligen en alkov för husbonden och hans hustru
- långhuset kallas 'skålen'
- platsen för handkvarnen är identifierad
- stolparnas plats är autentisk
- torv-konstruktionen var heltigenom liggande/längsgående, ej zigzack

REKONSTRUKTIONEN - principer
Vid Burfell, strax söder om Stöng.

1. Lämningar av gamla träkonstruktioner runt om på Island

- t ex träkonstruktionen till hallen
- man anser det dokumenterat att byggnadsstilen bevarats
- benämningarna på trädetaljer överensstämmer med Njals saga
- tak-konstruktionen finns i en beskrivning från ca 1150
- väggpanelerna är kopierade från Storu-Akrar (Norra Island) och efter en utgrävd gård på Grönland
- bord/bordsben från Norge

2. Utgrävda ruiner på Island och Grönland
3. Sagornas beskrivningar (Njals saga)
4. Stavhus-konstruktioner i Skandinavien

Huvudtanken har varit att helt utgå från huset i Stöng och sedan göra ett museum med hjälp av detaljer från andra håll.

"Svårt att se släktskap mellan torvhusen och Stöng"
- Äldsta bevarade torvhuset vid Keldur.

SKOGAR:
- Thordur Tomasson

ELDHRAUN 1783, Pingstdagen. Vulkanen Lagagigar
- stenöken 600 km2, störst i världen
- ca 100 vulkaner längs 25 km lång spricka
- utbrottet det största i världen i historisk tid
- 50 % kor, 75 % hästar, 80 % får, ca 20 % människor dog
- danska regeringen övervägde att låta utrymma Island.

SKEIDARARSANDUR.
- bron byggdes 1974
- jökellopp: förr vart 10:e år med 40 000 m3/sek
  nu var 5:e år 7 000 m3/sek

när den egenartade kratersjön Grimsvattn i Vattnajökull tömmer sitt vatten

Öraefi
- här gjorde Ingolf Arnarson, sin andra övervintring 840.
- här kastade han ut högsätesstolparna

MYVATN
- myggvatten
- Krafla, = VITI = Helvetet, längsta utbrottet, maj 1724 - aug 1729

Hverfjall, en av de vackraste explosionskratrarna i världen
- 150 m hög
- krateröppningen, 1 km, cirkelrund
- en del av kratersidan har på senare år börja sjunka ihop

VITI = Helvetet
- 17 maj 1724
- den fruktansvärda "Myvatn-elden"
- lavan rann ner i sjön, som började koka: pseudo-kratar
- lavan delade sig vid kyrkan i Reykjalid

Kiselgur tas ur Myvatn
- används som filter vid öltillverkning jorden runt
- 1977 förstördes fabriken

Myvatn-grottorna
- förr 42 gr C, nu 60 gr C

NAMASKARD.
- svavel-"källor"
- Albert Engström: "Som att rida över en palett med alla färger representerade.
  "porlar och bubblar, blysvart slam, fräser, sprutar, stänker"

HOFSSTADIR - LJOSAVATTN
- hednatempel (ingen eldstad!)
GODAFOSS
- Thorgeir gode
- (störtade gudabilder av Ull och ??? i floden)

REYKOLT
- Snorrelaug
- Sturlungatiden
- Håkon Håkonsson (1217) snarare underblåste än stävjade de isländska
  hövdingarnas maktkamp

SNORRE STURLASON.
* Radio-serie, 87-08-01
- gifte sig rikt som 21-åring, var en tid rikaste mannen på Island
- Collinder: "testamente till hela den germanska världen"
- 22 sept 1241: 70 män omringade Reykholt.
- "Icke hugga": diskussion kring Snorres sista ord.(?)
- NV (?) om kyrkdörren ligger hans grav
- 1 kyrkklocka från 17(42)
- 1 kyrkklocka från 1200-talet, gotisk stil
- badet är minst 40 C
- Snorrelaug: minst 700 år gammalt, varmare nu än på snorres tid
- 200 alnar långt stenrör
- köpte böcker för sina pengar.

* Utställningskatalog Island 1979

TVÅ begrepp: Kringla OCH Heimskringla, benämningar från 1600-talet.
- Kringla: enda medeltida manuskript som innehållit hela Heimskringla
  Det bästa och äldsta versionen av Heimskringla
Endast ett blad av Kringla har bevarats:
- fanns i KB, överlämnades 1975 av kungen till Islands Nationalbibliotek
- bladet innehöll kung Olovs (Skötkonung) och kung Anunds relationer med kung
  Knut av Danmark
Olav den heliges saga:
- fristående version skriven av Snorre, var mer populär än Heimskringlas
  version, skriven 1220-30
    - bevarad i många manuskript

- det viktigaste finns på KB (Perg. 4to nr 2)
- fullständigt oskadat, skrivet på Island
- fördes till Norge på 1300-talet
- kom till Sverige i mitten på 1400-talet

- texten ändrades något och infördes i Heimskringla, endast bevarad i Kringla.

FLATÖBOKEN
- skrevs av 2 präster: Jon Thordarson, Magnus Thorhallsson på uppdrag av bonden Jon Håkonarson (f. 1350) på Vididalstunga i slutet av 1300-talet
- boken har namn efter Flatön i Breidarfjordur, dit boken kom efter bondens död
- biskop Brynjolfur fick den 1647 och sände boken till Fredrik III 1656.
- fanns sedan i Kungliga Biblioteket i Köpenhamn till 1971, då den överlämnades till Island
- innehåller en utökad text med Olov den heliges saga
(- 450 foliosidor: > 100 kalvar)

SNORRES EDDA
- Codex Regius, första hälften av 1300-talet
- Codex Trajectinus, i Utrecht, papper från omkr 1600
- Codex Wormianus, senare delen av 1300-talet
- Codex Upsaliensis, Delagardie Nr 11. (särskild text sid 18)
  - 56 blad
  - helt oskadad
  - i många avseende olika andra betydande avskrifter
  - äldsta och säkraste beviset för Snorre som författare till Edda
  - vissa tillägg: alla lagsagomän fram till Snorre, anses som bevis för att Uppsala-manuskriptet härrör från Snorres släktingar

Göransson-Edda, första delen av Snorres Edda Gylfaginning, Uppsala 1746 (s.23)

KENNINGAR: sid 23
Oden: "den som lever i armarna på Frigg"
"den som vilar i Gunnlögs armar"
syftar på händelsen:
'Gunnlög bjuder på mjöd. Oden kysste henne och blev hos henne i tre nätter'
Gunnlög: "Var min gäst, och du skall bli poet. Famna mig och du skall oklanderligt kunna läsa upp det ur minnet.

NJORD av Noatun
- kontrollerar vindens väg

HILDEBRAND: Konungaboken
1. dansk översättning, slutet av 1500-talet
2. norsk översättning, slutet av 1500-talet
3. svensk översättning: 1670. Norlandz Chrönika tryckt i Visingsborg
utarbetades av den i Sverige bosatte islänningen J. Rugman
Första textupplagan i Sverige: Peringsköld 1697
G.Schöning/S.Thorlacius: ny dansk textupplaga, 1777-1783
- denna kom i ny svensk översättning 1816-1829
C.R.Unger: ny norsk textupplaga 1864-68
Hildebrands översättning: 1869

LEGENDARISKA OLOVS-sagan. sid XXXVI
- finns i en fullständig handskrift från 1200-talet
- kan inte vara nedskriven före 1152
- ej originalarbete
OBS. - Snorre har enl. Hildebrand använt en källskrift på vilken även den legendariska sagan återgår

OBS. Snorre hänvisar upprepade gånger till VAD SVEARNA SÄGER OM OLOV DEN HELIGES FÄRD I MÄLAREN.
- ej utförligt i den LEG. OLOVS-sagan
- de delar som berör Norge är däremot topografiskt detaljerade, vilket tyder på att Snorre verkligen varit på platserna i Norge
- den leg. sagan är ej detaljerad för Norges del.

FAGRSKINNA. En annan handskrift vid sidan av den LEGENDARISKA.

SVERIGE-BESÖKET
- Snorre var gäst hos den betydande lagmannen Eskil i Västergötland.

Olov den heliges saga:
- Olov härjade och brände Sveaväldet ty
  "han tyckte sig vara skyldig Svearna full fiendskap, då de hade tagit hans fader Harald av livet"

BARDARSON,HJALMAR: Iceland - a portrait of its land and people

- Island har INGEN FÖRHISTORISK tid att gräva ut - UNIKT
- äldst: fyra romerska mynt från 270-305
  a) ditförda på vikingatiden?
  b) vinddrivna romare?

Beda, förordet till Landnamabok(?) talar om Thule 6 dagars resa norr om England

PAPAR: inga arkeologiska bevis för deras existens - endast ORTNAMNEN
  OBS: arkeologiska lämningar kan ha blivit förstörda av vulkanismen!

PYTHEA: 6 dagars seglats från Skottland

S:t BRENDANS resor:
- latin 565-573
- maj 1977 prövade Tim Severin på att segla med irländsk läderfarkost till Färöarna. Succé
  små läderbåtar finns fortfarande på Irland

BLODGRUPPER
- blodgruppsanalyser visar att isländarna är av keltiskt ursprung
- men: deras språk är nordiskt.

ISLANDSHÄSTEN. efter Sigurdur Magnusson, Gardar 1984
- 5 gångarter
- inga hästar har förts in i landet på minst 800 år

- avkomlingar till vikingahästen

Hengist och Horsa: anglo-saxiskt brödrapar som invandrade till England på 400-talet, 3:e led efter Oden - "hästnamn"

- egenskaperna från den europeiska hästen har bevarats i den isländska
- ordet 'tölt' går tillbaka på ett germansk ord
- grekiska bildhuggare har avbildat 'töltande' hästar:
  Partenon-frisen, hästarnas fotställning
- Nord-Amerika och Sydafrika har gamla hästraser med 'tölt'
  utvandring skedde tidigt till dessa länder.

Europeiska hästen "förädlades" (från 1600-talet) till att dra vagnar
- skulle vara stor och stark, även kunna dra kanoner
  (ego: hur var det med de små karolinska hästarna under stormaktstiden?)
- kärror/vagnar kom till Island först kring 1900

NYTTOFUNKTION NU: fårskiljningen på hösten

GÅNGARTERNA:
1) skritt 2) trav 3) galopp 4) passgång 5) TÖLT
TÖLT: hörs på den jämna 4-takten
  nästan passgång: vänster bak, vänster fram, höger bak, höger fram
  ryttaren är nästan orörlig i sadeln

THOR MAGNUSSON:
* ISLÄNDKSA FORNMINNEN

874 skall tas med stor reservation
- Island togs i besittning "under senare delen av vikingatiden"
- 3 av de 4 romerska mynten har hittats i vikingatida sammanhang

år 1000: troligare var det år 999 som kristendomen antogs

Arkeologiska undersökningar av hus:
- hallbyggnaden motsvarar helt den vikingatida som hittats i Väst-Norge
  liksom på annat nordiskt område (menar han Danmark?)
"Detta är den vikingatida hallen, så karakteristisk för det nordiska vikingatida kulturområdet"
- längden avsevärd, ofta över 20 m
- ett var ca 36 m (Stöng?)
- avsmalnande mot båda ändar
- taket bars upp av grova trästolpar
- mitt på golvet eldstad
- upphöjda 'sängpallar' längs sidorna
- ingång, ibland 2, var belägen på långsidan, nära gaveln

Byggnaden vid Skallakot (Thorsardalur), Isleifsstadir (Borgarfjordur) 1939
samt Kaufanes (Svarfadardalur) 1941 är äldre än Stöng.
- hallen är densamma, men nu börjar gården kompletteras med flera byggnader,
  som tidigare troligen stod isolerade

Sammanfattning, funderingar med anledning av Siv Wikströms telefonsamtal 87-04-17
Börje Sandén, 87-04-18

Siv var vid tillfället doktorand vid Stockholms universitet Hon ville koppla in Burenhult på kommunen. försöka få kommunen att bli ett forskningsprojekt för universitetet. Nedanstående skrivelse var tillsammans med annat UKF-mtrl som Siv tog med sig till universitetet. (2004-02-16 Se mer i dagboken)
OCR-läst 2004-02-15. Pärm g10:18 fil Wikström-siv1.doc. fritextsökning textfil2.dbf

Upplands-Bro
- aktiviteter i hembygdsfrågor inom Upplands-Bro från 1970 och framåt
- beskrivning av vissa historiska/arkeologiska objekt
- argument för ett brett förankrat intresse för hembygdsfrågor även kommunalt

Innehåll
1 - Centralbygd i GAMMAL TID.
2 - Arkeologiska och historiska minnen av Allmänt/Särskilt intresse
3 - Kommun med LEVANDE intresse för HEMBYGD och FORNFORSKNING

1. - Centralbygd I Gammal Tid

Forntiden.
- Birka i söder, Uppsala i norr, Sigtuna i öster, Fornsigtuna inom kommunen
- Två viktiga sjöleder gick längs bygdens östra och västra gränser
- Upplands-Bro en ö i Mälaren (13 mil strand)

Medeltiden.
- Håtunaleken och ärkebiskopsborgen vid Stäket vittnar om bygdens central belägenhet

Nya tiden.
- När Stockholm blev huvudstad kom den viktiga landsvägen (senare järnvägen) mellan Bergslagen och Stockholm att gå genom bygden
- Ett 20-tal ångbåtsbryggor vittnar om bygdens läge vid vattnet och handelsträdgårdarnas betydelse för Stockholms försörjning av frukt och grönsaker
- Närheten till Stockholm och bygdens plats vid bekväma sjövägar skapade förutsättningarna för tidig uppkomst av många herrgårdar och därav följande lantarbetarproblem

2. Arkeologiska och historiska minnen av allmänt/särskilt intresse

Rösaring.
- Labyrint, Upplands största, anses som forntida.
- Rösen, bronsålder
- Processionsväg, unik. Daterad till 800-tal
- drygt 300 fornlämningar i området, skärvstenshögar, gravfält med stora högar, eldgropar rapporterade på 20 m nivå
- Johan Hadorphs upplysning: "dher har fordom varit mycket ofrande till afgudarna"
- terrasser på höjden söder om Rösaring, ännu ej undersökta

Indikation på fruktbarhetsdyrkan:
- Ett Härnevi och ett Ullevi i grannskapet
- Lund låg strax nedanför Rösaring. Ett markområde, som processionsvägen går över har ännu beteckningen Lund på ekonomiska kartan
- Labyrinten. Se John Krafts skrifter
- Processionsvägen: vagngudar = fruktbarhetsgudar jfr bildväven från Osebergsfyndet

Strategisk belägenhet:
- Mitt EMELLAN Birka och Uppsala (obs. dateringen 800-tal på processionsvägen)
- Högsta platsen i området, 62 m
- Mycket magnifik utsikt genom århundradena.
  Rannsakningarna: "mykit Monumenterligit"
  Salvius: "i klart väder kan ses 3. tis 4. Mil Väster och öster ut."
- Veckholmslandet med rika hällristningar mitt emot.
- färdvägen mellan Birka och Uppsala gick utanför. jfr Draget

Sammanfattning och spekulationer:
Rösaring kan visa sig ha större plats i svensk arkeologi än man hittills anat:
- Största typen av labyrint
- Storslaget läge
- Processionsvägen, som saknar motsvarighet, talar för att platsen kan ha annan funktion än att vara en lokal byhövdings grav.
- Labyrinten ligger i anslutning till den plana hög till vilken processionsvägen leder
- Ortnamnen Härnevi, Ullevi, Lund ger platsen en extra dimension
- Vid tiden för Tacitus låg Rösaring "på en ö i Oceanen". Guden han skildrar är fruktbarhetsguden Nerthus (= Njord --> Härn). Hon färdades på en "helgad vagn"

Draget - Hålvägarna (ridvägar)
- Enda stället där Upplands-Bro har landförbindelse med fastlandet
- Ortnamnen Draget, Dragborg, Dragelund liksom resterna av en dragränna (1922) vittnar om platsens betydelse för sjökommunikationerna långt fram i tiden. Näset har uppkommit redan före vår tidräkning. Trots detta har man fortsatt att färdas med båt sa länge att ortnamnen befästs. Även Olaus Magnus låter i sin Carta Marina (sjöledskarta) markera farleden som "öppen", liksom på så många andra ställen i Norden
- Ridvägssystemet vid vadstället/näset är mycket tydligt och väl bevarat, jämförbart med Björklinge, men ej lika tydligt som i Timmele i Redvägs (9 härad, fast längre.

Fornsigtuna
?????

3. KOMMUN MED LEVANDE INTRESSE FöR HEMBYGD OCH FORNFORSKNING
Exempel på INITIATIV från ENSKILDA, ORGANISATIONER och KOMMUNEN

Herman Svenngårds Donation till Upplands-Bro, (1970) - 1974

Innehåll:
(ett urval: det jag minns utan tillgång till förteckningen och främst sådant som är arkiverat (ej åtkomligt för bibliotekslån)

- hembygdslitteratur i mycket stor omfattning .... hyllmeter
- fotostatkopior och/eller utskrifter av gårdshandlingar, domböcker m.m husförhörslängder, förordningar, äldre tidningar, Allmogens besvär
- bokserier: Fornvännen (samt dess föregångare), Fataburen, Rig, Uppland, STF Handlingar rörande Skandinaviens historia 1-40
- Historiska Handlingar, ej komplett
- Gustav I:s registratur 1-29
- Riksrådsprotokoll
- Kammarkollegieprotokoll
- Finlands medeltidsurkunder
- m.m.

- Styffe: Historiska bidrag ur utländska arkiver
- Richard Dybeck, Liljegren, Saxo Grammaticus, Peringskiöld, Salvius, Fischerström,
- Olaus Petri, Olaus Magnus, Hyltén-Cavallius, Klemming Hadorph, Aschaneus,
- Lagerbring, Vereli, Tuneld, Adam af Bremen, Tegel, Gruntvig, Rhyzelius
- Medeltidens rimkrönikor
- Svenska akademiens ordbok (så mycket som utkommit)
m.m m.m.

Upplands-Bro Hembygdsprojekt 1977 - 1979
- statligt anslag, allmänna arvsfonden 325 000:-
- med stöd av Socialstyrelsen och Historiska museet
- ett försök att ge nyinflyttade "rötter" i sin nya bygd
- två anställda kulturarbetare
- ett nummer av Historiska museets tidning HISTORISKA NYHETER (nr 7) av kommunen utdelad i samtliga hushåll
senare en ny upplaga på 10 000 upptryckt för utdelning till nyinflyttade
- Rapport 1979

Vi skriver I Upplands-Bro 1980

- fortsättning på Hembygdsprojektet
- skriftserie 1-50: Vi skriver i Upplands-Bro
- (forts. 51 - 6:3: 1982-85)
- Rapport 1980
- ca 50 % av bidragen upptryckta och distribuerade av Socialstyrelsen till samtliga kommuner i riket

Kulturhistorisk Karta 1982 (Turistkartan)

- kommunen i samråd med RAÄ
- kulturhistoriska minnesmärken i särskild typografi
- speglar det gamla agrarsamhället:
  ödebyars (10) och ödegårdars namn (50-tal)
  vatten-, väderkvarnar/sågar, ångsågar, invallningar tegelbruk (10), grafitgruva ångbåtsbryggor (20)
  skolhus, prästgårdar, sockenstugor, fattighus, sjukstugor
  bostäder för: kronofogde, länsmän, provinsialläkare, apotekare, lagman gränsrösen (urval), minnesstenar, fångstgropar, avrättningsplatser
  gamla vägar, väghållningsstenar, milstolpar, ridvägar gästgivargård, postgård,
- fornminnen:
runstenar, fornborgar, hällristningar (skålgropar), skärvstenshögar,
gravfält,
fornminnesplatser:
* Rösaring: rösen, labyrint, processionsväg, skärvstenshögar, gravfält arkeologiska undersökningar 1981,1982
* Signhildsberg/Fornsigtuna (pågående undersökningar)
* S:t Eriks slott: ärkebiskopsborg 1450- 1517, orsak till Stockholms blodbad
* Sigtuna Nyckelsten: uppmålad 1979 (1987)
* Dalkarlsbacken: "vägmuseum" med 4 vägsträckningar, första statliga vägbygget 1665
* Hälledagshällarna: "vägmuseum" 1600- och 1700-tals vägar
* Hålvägar: ridvägar vid Draget
* Bro-Husby: kungshög, Assurs hög, Assurs sten, tingsplats, häradsplats

Fornlämningsregistret - 1983

- alla fornlämningar läggs in på kommunens grundkartor (ek kartan)
beskrivningen finns tillgänglig på statsarkitektskontoret

Hembygdsbok, 1984 - "Det hände i Upplands-Bro"
- utgiven av Upplands-Bro kulturnämnd
- kommunen gav förf tjänstledigt ett halvt år med bibehållen lön
- fördjupning av kulturhistoriska kartan
- illustrerad: gamla foton, lantmäterikartor, kartskisser m.m.

Guidade utfärder - buss, ångbåt, vandringar, cykel- och bil
- kommunen genomför regelbundet guidade BUSSTURER 4-6 timmar på betald arbetstid för sina anställda. 1975 - 1986 39. st
organisationer inom och utom kommunen BUSSTURER. 1975 .34 st
- hembygdsföreningarna/musiksällskapet utfärder VANDRING, CYKEL, BIL, ÅNGBÅT
st
- kursgårdar med föredrag/utfärder om Upplands-Bro.
(endast sådana turer som jag haft med att göra)
(hembygdsföreningarna har också anlitat ett stort antal "externa" föredragshållare)

Arkeologiska Undersökningar
1981,1982 Rösaring. 1984,1985,1986,1987 Fornsigtuna
- stort antal amatörarkeologer från Upplands-Bro
- kommunen har bidragit med utrustning
- kommunen har bidragit med kontanter, 40 000:- Fornsigtuna

Stiftelsen Upplands-Bro Fornforskning, 1986
- enskilt initiativ
- företag i Upplands-Bro sponsrar arkeologisk forskning
- 80 000:- insamlade
- insamlade medel disponeras genom RAÄ

KRÖNIKESPEL, 1986-87
- Studieförbundet Vuxenskolans initiativ
- händelserna kring Stäket 1515 - 1520
- den nationella befrielsekampen
- svenska riksdagens tillkomst
- åtta förställningar (ca 400 åskådare/föreställning) 1987
- ett 70-tal personer engagerade

Föreningen För Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut, 1987
- enskilt initiativ
- nybildad mars -april 1987
- vill strukturera forskningen, prioritera, förslå, leda, inspirera,
sammanställa, utvärdera, publicera forskningsresultat
- vill sammanställa redan gjord lokal forskning: enskilda, studiecirklar, skolor
-vill tillsammans med biblioteket göra Svenngårdska samlingen tillgänglig för forskning (se ovan)
- hoppas kunna skaffa medel för en kraftfull datorutrustning, även avsedd att betjäna
professionell humanistisk forskning:

Dokumenthanteringssystemet MINISIS
- Artikelbeskrivningar, artikeldokumentation
- Forskningsresultat, forskarrapporter
- Projektdokumentation
Analys- och mätresultat
- Avtal, kontrakt, offerter

- Befattningsbeskrivningar
- Brev, akter
- Bibliografiska dokument
- Kartor, ritningar
- Bilder, handskrifter
- Diarieärenden

Databas R:Base
Program för Sökning, forskning, analys, sammanställning av forskningsresultat utan kunskap om programmering

Portabla persondatorer (2), kraftfull PC, Minidator HP3000